

Austr. 4647^c Swasties

Kö

68
148

Lehnhardt sc. Pest.

*Arpád! esmervén Ajjának Téged az Ország,
Tégedet az Magyar Eg áldva, dicsérve ragyog.*

M A G Y A R O K
E S M É R E T E,

M E L L Y E T

CSÉTSENYI SVASTICS IGNÁTZ

A'

GYÖRI PÜSPÖKSÉGNEK

MOSONYI ESPERESTSÉGÉBEN SZENT-

MIKLÓSI PLÉBÁNOS SZERZE.

P e s t e n,

Petrószai Trattner János Tamás' betűivel's költségével.

1 8 2 3.

Tartozom Isten után leg többet adózni Hazámnak :
Józan okosságnak Tsillaga erre mutat.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

NAGY MÉLTÓSÁGU

É S

F Ö T I S Z T E L E N D Ö

ERNESZT Ö MAGASSÁGÁNAK,

S C H W A R Z E N B E R G'

H E R T Z E G É N E K , G R U M L O V I A'

V E Z É R J É N E K ,

GYÖRI EGYHÁZI MEGYE' PÜSPÖKÉNEK;

HOLONIAI, ÉS SALISBURGUMI ÉRSEKSÉG, 'S

LEODIUMI, ÉS PASSAVIAI PÜSPÖKSÉG' KÁP-

TALANBELI KANONOKJÁNAK; NEMES VE-

'TSE SZÉK' ÖRÖKÖS FŐ ISPÁNJÁNAK,

ÉS ÖRÖKÖSÍTŐJÉNEK.

KEGYELMES HERTZEG!

Ezen Nemzeti, 's Hazai szeretettel virágzó Munkám hogy a' **TE MAGASSÁGOS NEVEDdel** tzimereztetve keljen a' Magyar Közönség' szeme eleibe: azt a' **TE** ezen Nemes Nemzethez vonzó nagy szívüséged, és **TE MAGASSÁGODnak** mélyen hódoló mindnyájunk' Tisztelete parantsolja.

SCHWARZENBERG meszszetündöklő **HERTZEGI NÉV** egész Európa előtt sok századoktól fogva ditsősséges; a' Magyaroktól Hazafiúi Tisztelettel méltóztattatik; Nagy Győr Városától Innepi Hálaadással tiszteltetik: minthogy **HERTZEG SCHWARZENBERG'** Bajnoki Vezérsége által szabadította meg őket a' **Seregek' Ura** a' **Törökségnek** súlyosigájától.

TE MAGASSÁGODat pedig, **KEGYELMES HERTZEG!** a' kit **FERENTZ APOSTOLI FELSÉGES KIRÁLYunknak** böltsen tanátskozó Gondja szép Egyházi Talentumaidért a' Győri Püspökségre kiválasztott; a' Közönséges Keresztény Anyaszentegyház' látható Feje, **PÁPA ÖSZENT-SÉGE** örvendező készséggel megerő

sített; úgy tekinti ezen jó Keresztény Város, mint Örangyalát Fő Pásztori Méltóságodban; sőt az egész Győri Püspöki Megye Fő Papi Vezérlésed által magát boldogíttatni érzékeny buzgósággal jelenti.

Isteni bölts Gondviselésből történt tehát ez, **KEGYELMES HERTZEG!** hogy, **TE MAGASSÁGOD** ezen Győri Püspöki Székre emelkedvén, illv fényességes Tagjával ekesüljön az Apostoli Szent Korona; jeleskedjék a Győri Anyaszentegyház; ditsőítessék a Magyar Nemzet.

Isten Ő Szent Felsőge terjeszsze hosszú időre **TE MAGASSÁGOD**nak drága életét mind az Egyházi, mind a Polgári Magyar Közönségnek javára, s boldogságára. Ezt ohajtják velem együtt minden igaz Magyarok. **TE** pedig, **KEGYELMES HERTZEG!** a Te boldogító Kegyelmeddel állandóan méltóztass bennünket: melly buzgó Közohajtás, és könyörgés mellett legmélyebb tisztelettel tsókolván szentséges Kezeit, holtomig tökéletes hívességgel maradok.

HERTZEGI MAGASSÁGODnak

legalázatosabb Káplánja,
Svastics Ignácz,
 Rábtza - Szent. - Miklósi Plébános.

Bévezetés.

Az Embert az ötlet illető esméret tökéletesíti, és nemesíti, úgy hogy mennél több annak ezen esmerete, annál tökéletesebb annál nemesebb, az mind magára, mind másokra nézve, ha azt szóval, vagy tselekedettel nem képteleníti. Azért szükséges az Embernek elsőben is magát megesmérni tellyességgel: innét a' Mindenhatótól való létét úgy kilátja, hogy Attól a' társalkodó életre, és a' Nemzeti egyességre magát intéztetve lenni megesmérje, annak kötő láncaival együtt, melly a' Nemzeti Nyelv. Annál képtelenebb tehát maga Nemzetét nem esmérni, s' annak betsületére nem ügyelni; mennél utálatosabb a' nélkül sorvadozni. Ezt ugyan már a' Magyarok' Historiájában úgy kinyilatkoztattam, hogy ott minden értelmes az ő virágzó Nemzetét örömmel szemlélheti: de itt még nyilvánban előtűntetem, azt, hogy ennek olvasásával az ítélletes Olvasó tellyes esméretére jusson e' Nemes Nemzetnek. Mert itten valamint eredetét, következett változásait; úgy annak Istenességét; Országos Rendeltetését, minden belső, és külső Tulajdonaival együtt, általérti. Annakokáért négy Részre osztom fel ezen könyvemet, 's minden Részt több Szakaszokra, hogy ezeknél fogva mind kedve nevedjek a' nyílt eszű Olvasónak, mind elméje gyöheresen eltéljek az itten előadattakkal, mellyek illy renddel következnek:

E L S Ő R É S Z.

A' Magyarok eredetéről, 's változott névvel szerzett Birodalmairól.	
1-ő Szakasz. A' Magyarok' eredetéről, 's a' Szittya Név alatt tett dolgairól.	Lap 1
2-dik Szakasz. Azoknak Huny Nevezetjéről, és ez alatt lett történeteiről	5
3-dik Szakasz. A' Turk Nevezet alatt szaporodott tetteiről	17
4 dik Szakasz. Azoknak kijöveteléről Don-Mogyerből Magyar Nevezettel 's tőlök ezen áldott földön lett ditsösséges felállításáról Magyar Orzágnak.	28
5-dik Szakasz. Az előadott Magyar történet Irójának megvitatásáról.	81

M Á S O D I K R É S Z.

A' Magyarok' Istenességéről.

1-8 Szakasz.	A' Magyarok Hitéről.	Lapt 97
2-dik Szakasz.	A' Magyar Szerzetesekről	109
5-dik Szakasz.	A' Magyar Anyászentegyház' Ellenesseiről	156
4-dik Szakasz.	Az Apostoli Koronáról, 's egyéb Királyi Ékességekről, a' Királyi Koronázásnak Szertartásaival együtt	151
5-dik Szakasz.	Az Apostoli Királyi Felségről az arra magasztaltt Királyoknak rövid Históriajával	181

H A R M A D I K R É S Z.

A' Magyarok' Országos Rendeltetéséről.

1-8 Szakasz.	Az Ország Rendjeiről	274
2-dik Szakasz.	A' Törvényhozó Hatalomról	250
5-dik Szakasz.	Az Ország külömbféle Népeiről.	270
4-dik Szakasz.	Az Ország' Kormányozásáról	281
5-dik Szakasz.	Az Igazság tévő Hatalomról	286

N E G Y E D I K R É S Z.

A' Magyarok Tulajdonairól.

1-8 Szakasz	A' Magyarok Tudományosságáról	295
2-dik —	A' Magyar Nyelvről	359
3-dik —	A' Magyar Öltetetről	350
4-dik —	A' Magyar Vitézségről	360
5-dik —	A' Magyar Fő Gazdaságról.	400
6-dik —	A' Magyarok' Földjéről.	408 480

E l s ő R é s z.

**A' Magyarok' eredetéről, 's változott
névvel szerzett Birodalmairól.**

I. S z a k a ' s z.

**A' Magyarok' eredetéről, 's a' Szittya Név alatt
lett Dolgairól.**

Az egész Emberiségnek valamint egy az eredete, természete, 's vágyódása; úgy ennek ki-
elégítésére, 's boldogítására szükséges egyezés
végett csak azon egy Nyelvűnek, és így egy
Nemzetnek kellett nékie lenni. Innen a' józan
okosság is megesmérteti velünk; hogy annak kü-
lönböző Nyelvű Nemzetekre lett felosztása, az ő
büntetésére szolgáljon. Azért valami vétkest az
ő Nemzetéből idegen Nemzet közzé számkivetni,
egy volt mindenkor a' legsúlyosabb büntetések
között. Bizonyosabb tanúságunk vagyon pedig
ez eránt az Isteni kinyilatkoztatásban, melly ál-
tal a' Teremtés Könyvében tsalhatatlanul tanítta-
tunk; hogy az Isten a' vizözön után már elsoka-
sodott Emberek' kevélységét mellyet Bábel te-
mérdek építésével nyilvánítottak, azoknak több
nyelvekre való felosztásával büntette legyen. Így

Magyarok esmérete.

A

a' nyelvnek különbsége szerént különböző Nemzetekre oszlottak volt. Az igazságnak ezen kuforrása nélkül szükölködven a' Pogány Böltsek, nem tsuda, hogy a' Nemzetek' eredetéről olly szörnyű vélekedésekre vetemedtek. Hanem azon Böltseknek, kik az említett Kuforrás mellett nevedettek, vélekedésén a' Nyelvek', 's Nemzetek' eredetéről nem lehet nem tsudálkozni, midőn azt állítják; hogy minden Nemzet maga formálta légyen az ő Nemzeti Nyelvét: még annál inkább lehet ezenn tsudálkozni; minthogy magok is azt tartják, hogy a' gondoltakat a' nevezetek, vagy is a' jegyek a' jegyeztetteket megelőzik: és így magokkal ellenkeznek. Tehát az ész' világa is kimutatja; hogy valamint lételünk, úgy nyelvünk is a' mindeneket alkotó Felségtől légyen. Hanem hogy azon eredeti Nyelveknek öszvezavarodásából ismét számtalan nyelvek származtak: a' bizonyos.

Magyar Nyelvünk hogy nem illy zavarodásból származott, hanem tiszta eredetű légyen: ennek egész különösségéből világosan kitetszik. Azért ha nem az első emberi Nyelv is: a' bizonyos, hogy azon Nemzeti nyelveknek egyike, mellyekkel mind annyi különös Nemzetekre szakasztotta Babilonnál az Isten az akkori Emberek sokaságát. Ez még inkább megbizonyosodik nemzetünknek azon időtől fogva állandó fennmaradásából: mert ezt a' Szittyákkal egy Nemzetnek lenni, nem tsak maga mindenhai vallása, s' az idegen Irók erősítése, hanem azoknak egynyelvűsége is megbizonyítja. Ugyan is a' Pártosokat valóságos Szittyai Népnek esmértek a' Tudósok, Justinussal, még az ő nevezetjekről is, a' mellyet mi igen jól értünk. Illy magyarán nevezték-el a' Szittyák a' Persákat is Kórszároknak, midőn ezek őket Szakáknak neveznék. Valamint Plinius' bi-

zonsága szerint mind a' Tanais, mind a' Jaxartes folyót Szilisnek nevezték; éppen úgy, a' mint Nemes Győrvarmegyében a' Csétsenyi öreg erdő alatt lévő eret Szélesnek nevezik az ottani Lakosok. Annak ettől való különbsége csak a' Görög, észutánn a' Deák Iróknak a' Szittyai Nyelv' nem tudásából történhetett. De lássuk: miként szóll az említett Historikus az ő Természeti História-jának hatodik Könyvében, 's ennek tizenkilencedik Fejezetében a' Szittyák' eredetéről? „A' Persák azokat, ugymond, közönségesen Szakáknak nevezték a' legközelebbi Nemzetségtől; a' Régiek Arámoknak.” A' Régieknek ezen bizony-sága szerint tehát a' Szittyá, következésképpen a' Magyar Nemzet Arámtól származik; Arámot pedig a' 'Teremtés' Könyvében Szem' Fijának lenni olvassuk. Azért homály nélkül látni innét, hogy a' Szittyá, vagy Magyar Nemzet az első Nemzeteknek egyike lett legyen. A' honnan egyenesen következik; hogy a' különböző nyelvű Nemzetek nem ruházhatták tulajdonképpen magokra a' Szittyai Nevezetet: hanem vagy mint azoknak Függedelmesei, vagy hogy azon Névvel rettenetesebbekké legyenek Ellenségeik előtt. Mert a' Szittyák leghatalmasabb Nemzet lévén, minden egyéb Nemzetek féltek azoktól; minthogy győzhetleneknek tartattak volt. Nagy Sándor is abban állította legnagyobb ditsőségét, hogy azokon győzedelmeskedhetett, ámbár csak kevés részén azoknak. Mindazáltal ezen győzedelmével retten-te-meg leginkább, úgy mond Kurtzius, a' töle nagy részént elpártolt Áziát, 's meg-zabolázta. Ezen tsinos Történetíró az ő Históriaja' hetedik Könyvének nyolctzadik Fejezetében ezen Szittyáknak Nagy Sándorhoz az ő Követjeik által az ütközet előtt intézett beszédjét előadván, így es-mérteti-meg abban azokat: „Hogy megismerd

a' Szittyai Nemzetet: a' mi javaink egy igabarom, 's nyil, és kupa. Ezeket használjuk mind jó Barátainkkal, mind Ellenségeink ellen, Barmok munkájával szerzett terméseinkkel szolgálunk Barátainknak; Kupával bort áldozunk az Isteneknek: Ellenségeinket meszsziről nyíllal; közelebről dárdaival öldözzük. Így Syriának Királyját, osztán a' Persákét, és Medusokét meggyőztük, és kész utunk vala egész Egyiptomig. — Ne hidd, hogy a' Szittyák esküvéssel szerezzenek barátságot: hitek megtartása, az ő esküvések. Görögök' bizonykodása az; kik írásba foglalják tukmájikat, és Istenekkel bizonyítják. Mi a' Religiót magában a' hiveségben lenni, esmérjük: kik nem betsülik az Embereket, hitetlenek azok az Istenekhez."

Ezen Szittyai Követségnek beszédjében ösztintesebb Filozofiát tapasztalhatott Nagy Sándor, mint a' hordóban átsorgó Korintusi Filozofus' mondásában: azért bőltsebben mondotta volna ezt: Ha Görög nem volnék, Szittyai akarnék lenni; mint sem azt: Ha Sándor nem volnék, Diogenes akarnék lenni. De a' kevély, és a' ditsőséget az emberi vér'ontásban helyheztesítő Ember tsak a' viaskodásra ásitozván, nem tartóztathatta magát ezen ártatlan Syittyák' megtámadásától is. De ezek, a' mint feljebb mondtam, tsak kevés részét tették az Egész Szittyai Nemzetnek, a' melly ugyan ezen fekete tenger mellékiéktől fogva a' Rakas hegynek, a' Káspi tengernek környékin; 's innen a' veres tengerig; ettől ismét Persia, Kína, Jápon, és a' Szittyai, avagy jeges tenger mellett a' Rifai hegyekig terjedett, és sok Népekre oszlott vala; megtartván mindazáltal azon egy Nemzeti Nyelveket, 's méltóságokat, valámig idegeo Nemzettel öszve nem keveredtek. Ezen Szittyai Népek között pedig elsők voltak a' Hunyok, ama' valóságos Szittyai Magyarok.

Szükséges tehát ezekről tizélunkhoz képest bővebben értekeznünk.

II. SZAKASZ.

A' Hunyokról.

Már nevezetjek is kimutatja ezeknek Szittyai Magyarságjokat, a' minthogy most is megvagyón Nyelvünkben ezen eredeti Szó, a' mellytől több szavaink származnak. Hogy pedig magokat így nevezték ezek, nem Hunnusoknak, vagy Hunoknak; eléggé megbizonyítja a' tőlök neveztetett Hunyad, Erdélyben; és Hunyvár a' fekete tenger vidékin, a' mellyről Jornandes emlékezik, de nem tudván e' Magyar szót igazán kiírni, így írja: Hunnivár. Ezekben megesmértetvén maga Nemzeti eredetét, Világ eleibe teszjeszti ama' régi ditsősségét, mellyel a' legrégiebb Nemzetek között kitündöklött vala.

Deguines, Frantzia Tudós, a' Sinák' írásai-
ból, a' kik batárosok voltak a' Hunyokkal, hozta
ezeknek régiségét világosságra a' multt tizen-
nyoltzadik Század' első részében: a' melly Írások,
ugy mond, emlékeznek a' Hunyokról már két ezer
kétszáz hét esztendővel előbb, mint Kristus' Urunk
született. Nevezetesebb Tudósok pedig úgy teszik
jegyzéseiket, hogy ezen óhajtott születés a' Vi-
lág' teremtese után négy ezer esztendővel tör-
tént Légyen. Tehát az emberi Nemzetnek ezer
hét száz ötven hetedikben több nyelvekre, és 1757. E.
Nemzetekre lett felosztása után harminz hatodik
esztendőben már virágzott a' Magyar Nemzet az
ő Eleiben a' Hunyokban, úgy mint a' Világnak
ezer hét száz kilentzven harmadik esztendejében.
Innen nyilvánosság az, hogy ezen Nemzet volt

az egyik azon Nemzetek között, a' mellyek Babilontól széllyel oszlottak egymás nem értése miatt. A' honnan kivilágosodik az is; hogy ezen Nemzet sokkal régiebb ezen Huny nevezettel, mint a' Szittyai névvel: de minthogy a' Napnyugoti Irók ezen Név alatt híresítették el először ezen régi Nemzetet; én is ezenn kezdettem róla szólni. Másik okom pedig erre az volt; mivel ezen Szittyai Név közönséges vala nékiek, minekutánna több különös Népekre oszlottak is a' Hunyok. Ám ezektől szakadtak először a' Tatárok, Mogolok, és Persák; osztán az Avarok, és Turk-Magyarok, úgy mindazáltal, hogy Hunyoknak is nevezetnének ezek: amazok pedig a' Huny nevezetet elvesztvén, utóbb nyelvekben is megzavarodtak, és a' Hunyok' Ellenségeiké változtak.

A' Hunyok mindazáltal ezen Rokonaiktól megválva is hatalmasok voltak, úgy hogy ama' 2734. E. roppant Kinai Birodalom már a' Világnak két ezer hét száz harmintz negyedik esztendejében nagy Hadi sereget állított ellenek: az azoktól vett több tsapások után pedig kéntelen volt az azok ellen való maga könnyebb oltalmazására a' két Birodalom között egy hosszú erős kő falat építeni a' Világnak harmincz hetedik századjában. De ez ellent nem állhatván a' Hunyok' vitézségének, az említett század' kilentzvenedikében Tumán alatt, kit első Uralkodónak neveznek a' Huny Birodalomban a' Kinai Kronikák, bérontottak a' Hunyok a' Kinai Birodalomba. Tumán azonban tsak hamar életét vesztette maga fija Méte által: mint-hogy ezzel ugyan azt akarta tselekedni, az ő Atyja, azért; hogy ez ne akadályoztathatná, mint első szülött, az uralkodó hatalomra való jutásban a' másik fiját. Métét tehát, mint békesség zálogát, a' Tatárokhoz küldötte: ezeket azonban véletlen megtámadván, győzedelmeskedett raj-

tok. Ezek tehát ezen boszúságért annak fiját Mé-
tét akarták elemésztetni : hanem ezt megsajdítván
Mété, haza-illantott. Otthon azonnal maga ré-
szére nyerte az ő hozzá hajlandó Népet, 's fegy-
veres erővel ráütvén az Atyjára azt meggyőzte,
és egész Házi Népével, 's Tanátsossaival együtt,
elemésztette.

Mété e' szerint a' Huny Birodalom' Fejévé
tévén magát, mindenképpen azon igyekezett,
hogy annak mind mind nagyobb fényességet sze-
rezzen. Ezt tapasztalván a' Tatárok, ingerkednek
ellene. Először is azon futós paripáját, mellynek
híre hozzájok is elhatott, kérik Mététől Követség
által, ha háborut nem akarna. Tanakodván ez-
eránt Tanátsossaival, ezek mindnyájan ellenke-
zőt állítottak: de Méte azt itélé, hogy ezért nem
kellene a' Tatárokkal a' békességet felbontani. A'
Követeket tehát megajándékozván, a' kért lóval,
ugy bocsátotta - vissza. Métének ezen készsége
még inkább nevelte a' Tatárok' kevélységét: azért
ismét Követeket küldvén, a' legszebbik Feleségét
kérték tőle. Már ekkor azt erősítették a' Hunyok,
hogy nem kellene tovább szenvedni az Ellenség'
negédességét: mert utóbb még magát a' Birodal-
mat kívánják magoknak áltáladni. Métének mind-
azáltal ebben is más volt az ítélete; 's nyilván je-
lentette, hogy ő nem akarja Felesége miatt a' há-
ború' veszedelmeinek kitenni az Országot, melly
ugy is nem régen szabadult meg a' polgári vil-
longásoktól. Tehát ebben se szegte meg a' Tatá-
rok kívánságát. De mennél inkább igyekezett Mé-
te a' békesség' fenntartásán; annál több okokat
szolgáltattak azok a' háborura. Már tehát a' Huny
Birodalomnak azon nagy pusztáját kívánták ma-
goknak, melly az ő határjok mellett vala. A' Hu-
nyok, mivel haszontalan föld volna az, könnyen
hajlottak azon kívánságra. Méte ellenben, mint-

az

hogy azon darabföld nem az övé, hanem az Országé volna, minden felelet nélkül elparantsolta a' Követeiket. Innét mindjárt fegyverre kelt a' dolog. Méte nagy hamar öszvevonván Seregeit, a' készületeilen Tatárookra egyszerre rátsapott, 's irgalmatlanul megvervén őket, sok prédát teve benne, és barmaikban. Az elfutottak a' hegyekre vették magokat, 's utóbb két Nemzetre osztottak.

Méte ezen diadalom után mind azon Tartományokat is, mellyeket az előtt a' Hunyoktól elfoglaltak volt a' Sinák, szerentsés fegyverével visszavette ezektől; és nevét rettenetessé tette egész Ásiában. Ezen okból olly dicső Fejedelmi Felségre emelkedett, hogy magát Tanjónak nevezvén, a' Huny Birodalmat legnagyobb fényességre hozta légyen harmincz esztendeig tartott Uralkodása által. Mert a' Jápon tengertől Asztrakánig, sőt úgy látszik, hogy egész a' Volga folyóig terjesztette azt, úgy hogy huszon hat Országon uralkodnék a' Hunyok' Tanjója.

Illy roppant Birodalmat irigy szemmel nézték a' szomszéd Nemzetek; főképpen a' Tatárok, és Sinák, 's majd szüntelen törtek ellene; sokszor pedig igen szemtelenül. Így a' Tatár fortély

8992.E.szerént három ezer kilentz száz kilentzven kettődik esztendejében e' Világnak a' Sinák' Fejedelme, ámbár a' Hunyok' Tanjója szentül megtartotta a' békességet, a' mint ennek zálogául maga fiját küldötte ahoz, Tsángye nevű Tartományt, melly a' kéziveknek, és nyilaknak legjobb Művészeivel bővelkedett, kérte magának követség által: de Nantsijász, a' Hunyok' Fejedelme nyilván ki-mondotta; hogy ő azon Tartománytól el nem állana. Mindazáltal megmutatta azt is, hogy ő megtartaná a' békességet; csak a' Sinák békével maradjanak: és az azoknál zálogban volt Fija' halá-

la után, ismét a' másik Fiját küldötte hozzájuk. Azon mesterséggel éltek tudniillik a' Sinak Fejedelmei hatalmok' fenntartása végett, hogy a' kisebb Szomszéd Nemzetek Fejedelmeitől magokhoz kívánták azoknak Fijait Zálogul; vagy hogy azok személyesen látogatnák meg őket: ezen látogatást osztán a' Hunyok' Tanjóji is megtselkedtek: minthogy ez nem kevés nyereségjekre szolgált legyen. Az Ó Világnak utólján tehát Gnait, a' Sinak' Fejedelme, azon látogatást megakarta szüntetni. Azért, midőn Nantsijász, a' Hunyok Tanjója, jelentette neki Levele által, hogy a' bevett szokás szerént megfogná látogatni: nem akarván azt, tettette magát, hogy beteg lévén, illendő tisztelettel nem fogadhatná a' Tanjót. Mert azon szörnyű költségeken kívül, melyek tétettek a' Tanjó oda jövételekor, elhitette magával, hogy azok mindenkor bal szerentsét hoznának a' Kinai Birodalomra, Rangyong, a' Sina Udvarnak első Tanácsosa ezen vélekedést Fejedelme' fejéből, bár mi nehezen, csak ugyan kiütötte. Minekutánna rövideden megmutatta; hogy a' Kinai Birodalomnak mindenkor abban volt szerentséje; hogy a' régi Fejedelmek Alattvalójiknak vérontása nélkül igyekeztek győzedelmet venni az Idegeneken; mondá: Gnait éppen ellenkező móddal fog élni a' Kormányozásban, ha azt, a' mit a' Hunyok' Tanjója kíván, illetlenül megtagadja. Azon megvetés kétség kívül háborúba fogja keverni e' két Nemzetet. Minő haszonnal pedig: megmutatta, Chiohoamti, és Kaoti' idejeiket előhozván; a' kik, noha mindenek előtt fenyeskedte a' Hadiszerentsével, még is meg nem gátolhatták azt, hogy a' Hunyok a' Birodalom közepét fel ne dunnák. Azért szokásban volt a' Fejedelmeknél, hogy azon kemény Nemzetet békeséggel, és szövetséggel lágyítanak meg. A' melly

igyekezet minő foganattal ment legyen. Hohánzinak, és azoknak, kik ez előtt vezérlettek ezen Nemzetet, idejéből nyilván kiláthatja a' Fejedelem. Azért félek én, úgy mond; hogy ha a' Tanjó megbosztatatik, egész század' munkáját, melyet Eleji a' Hunyok' tsendes maradására bõltsen, és hasznosan fordítottak vala, egy szempillantás alatt semmivé ne tegye a' Fejedelem. Rangyongnak ezen beszédje által Gnait meggyõzöttetvén, Követ által jelentette a' Tanjónak: hogy igen kedves fogna neki lenni, ha fejedelmi Udvarát, mivel már jó egészségben volna, odajövetelével megbetsülné.

Valamint tehát a' Romai Birodalomban Augustus Tsászár alatt, úgy Nantsijász, a' Hunyok' Tanjója, és Gnait, a' Sinák' Fejedelme között szent volt a' békeség ugyan azon időben, ugymint 4000 E. a' Világnak négy ezereedik esztendejében, melyben az emberi Nemzetnek Megváltója, a' Békeség' Fejedelme született; és a' Hunyok' Fejedelme Fõ Fõ Embereitõl kísértetvén, nagy pompával látogatta meg a' Sinák' Fejedelmét. Hanem ezen békeség nem vala állandós. Mert a' Sinák kegyetlenül bánván az Igurokkal, ezeknek Fejedelme, Támtõ, a' Hunyokhoz vette volt magát, az õ Uralkodó Társával együtt. Mamu, a' ki a' Kinai hatalmaskodók közt első vala, parantsolva kérte azoknak eleresztését. De a' Hunyok' Fejedelme azt erõsítette, hogy emberség ellen volna az: minthogy az Igurok nem tartoznának a' Sinák' hatalma alá. Ezeknek Követjei mindazáltal sürgettek a' dolgot, azt mondogatván: hogy a' Huny Fejedelmi Udvar, a' mellyhez annyi jóval viseltetett a' Sina Udvar, ezen kérést háládatlanság nélkül meg nem tagadhatná. Altaladta tehát a' Tanjó azon Igur Fejedelmeket olly feltétel slatt, hogy azok' életének megengedtéssék. De Mamu, mint-

hogy azon egyezést az ő akaratja nélkül tették a' Követek, azon Igur Fejedelmeket az ő köszöntésére ment Bukari Fejedelmek' láttára lefejeztette. Ezen vad tselekedeten igen megindult a' Hunyok' Fejedelme, Utsuljófi, tartván a' hitetlenség gyanújától a' szomszéd Fejedelmeknél. Még inkább nagyobbult az izetlenség, minekutánna Mamu Követek által küldött Levelében jelentette a' Tanjónak; hogy tiltottnak lenni akarja a' Hunyoknak valamelly Sina, Uhuny, Bukari, vagy Uzon Szökevényt befogadni; egyszersmind az Uhunyokhoz Követet bocsátván, a' ki által letiltotta azokat a' Hunyoknak tartozott adózástól.

Ezekre meg nem lehet mondani, miként felferjedt a' Hunyok' régi haragja a' Sinák ellen. A' Tanjó semmit sem gondolván a' Mamu' levelével, küldött Követek által megkivánta az Uhunyoktól a' szokott adót, utolsó veszéllyel fenyegetvén őket, ha nem engedelmeskednének. Ezek öszvehivatván a' Községek Elejit, 's megmutatván a' Sinák' parantsolatját, jelentik, hogy rajtok nem állana a' szokott adónak lefizetése, nem is fognák azt megadni, hanem ha a' Sinák' Fejedelmének úgy tetszenék. Erre feltsattanván a' Huny Követek, tüstént keresztre feszítették a' Nép' Elejit. Ezeknek illy szörnyű halálán felforrott a' Nép, főképpen az elvesztettek' Rokonai, rárohánván a' Huny Követekre, lekaszabolták azokat; 's előre látván, hogy azzal el nem mennének, Ratonaságot gyűjtöttek, hogy az erőt erővel vernék vissza, ha a' Hunyok bosszút akarnának állani. A' Tanjó megértvén ezen gyilkosságot, a' Napnyugoti Helytartót rendelte az Uhunyok ellen: a' ki, midőn készen találná ezeket a' hartzra, legottan öszvetsapván vélek, vitézül megugratta őket, nagy számát pedig rabságra ejtette; azután nyilvános Levele által kihirdette: hogy

a' Rabokat szabadon botsátaná, tsak annyi bört, és selymet adnának öszve, a' mennyi azoknak váltására elég lenne. Hanem azt megnyervén, osztán a' Rabokat is elvitte. Mamu azonban hatalommal elfoglalta a' Sina Birodalom' Fejedelmi széket: de hogy bitolónak ne tartassék a' szomszéd Fejedelmektől; a' Birodalomnak a' maga nevével jelelt Petsétjét mindeniknek megküldötte. A' Hunyok' Tanjójához is tehát küldé követeket azon Petséttel, 's több más drága ajándékokkal: a' ki, mivel betsületnek tartatott az vissza adván a' régít, az újj Petsétet szívesen vette. Látván pedig, hogy ez igen különböznék a' régítől, 's általa a' Sinák szolgái közzé számláltatnék; nagyon megboszszaadva a' tsalárdságon, a' Petsetet visszaadatni parantsolta: de a' Követek, megkövetvén, azt felelték; hogy ők erre nem állhatnának Fejedelmjek' akaratja nélkül, 's Kinába visszavertek.

Még inkább felforrott a' Tanjó' szíve; 's gondolkodván, miként rázná le magáról ezen motskot, magok a' Sina Követek okoztak erre neki alkalmatosságot. Mert ezek azon Tartománynak részén utazván vissza, a' hol a' minapi háborúban elfogatott Rabok tartattak ezeknek szabadon való botsáttatását fenyegetődzve kívánták a' Huny Tisztektől. Nem kelle több a' Hunyok' Tanjójának. Mindjárt parantsolatot ada a' Hadivezéreknak; hogy minden késedelem nélkül gyűjtenének seregeket az Ortosi Tartományban, 's mentől előbb készen légyenek a' költekezésre. Mamu tudósíttatván erről, Hadijel gyanánt vette, 's azonnal Hadiseregének részét megindította, melly a' K. U. Bukari Fejedelmekkel együtt, a' Hunyok ellen 10. E. nyomulna. De megtsalta a' reménység: mert ezen Fejedelmek nem szívelhetvén ötöt, semmit se hajlottak akaratjára; sőt többnyire a' Hunyokhoz

kivántak állani. Siutsel, az Unigurok' Királyja, volt az első, ki a' többieknek ezt sugarlotta: hanem a' dolog' kezdetén elfogatván ötöt Tankin, Bukária' Kormányozója, fejet vetette. Hulánts, annak testvérje, jobb szerentsével élven, két ezerezd magával a' Hunyokhoz kaptcsolódott vala. Így a' Tanjó örömmel nyomult, mindjárt a' távolabbi Igurok ellen, kik a' Sinák' részén voltak, 's azoknak Vezérjét, kit a' Sináktól vettek volt, élettől megfosztván, az egész Nemzetet, és majd egész Bukáriát hatalmába ejtette. A' szomszéd Fejedelmek is, a' Kaotsék' Királyját kivéven, meghódoltak nékie.

Jujófi emelkedvén a' Tanjóságra, mindjárt Követséget intézett a' Sinákhoz, részént a' szövetségek' megújítására, részént a' gazdag ajándékok' nyerése végett. Mamu eddig is igyekeztvén elrontani a' Tanjóknak ezen szokását, melly a' Sina Birodalomnak igen költséges volna, nem csak irtózott a' Tanjóstól békességet tsinálni, hanem el is intézte: miképpen foszthatná meg azt a' Tanjói Méltóságtól. Erre tehát Tangot, egy Fő Huny Nemzetségből származott Férjfiat, és a' Sináknak jó Barátját, akarta emelni; 's e' végett rettenetes nagy Hadisereget állított, a' millyennel még eddig soha se birt a' Kínai Birodalom. De maga kárára: mert a' Hunyok idején megértvén annak gonosz szándékát, bérontottak a' Sina Birodalomba, 's tüzzel, vassal pusztították azt; a' Sina Nép is megutálván Mamut a' fellette nagy adóztatás miatt, a' Hunyok' segítségével elemészttette, és a' régi Fejedelmi Familiából, mellyet az leszállított, emelt ismét a' Fejedelmi Székre. Hiuen volt ennek a' Sina Fejedelmnek a' Neve: a' ki mindjárt Követeket küldött a' Hunyok' Tanjójához a' Hadi szövetség végett, általadván a' régi Petsétet, mellyet szok-

tak a' Tanjók elfogadni a' Han Familiától, mely-
 ből vala Hiuen, visszszakivánván az újat. A' Tanjő
 ezt ugyan visszaadta; de amazt el nem vette, je-
 lentvén: hogy a' szerentse' megfordulttával a'
 Sinákat illeti inkább a' szolgaság, mint a' Hu-
 nyokat. Én ugyan nem tagadom, úgy mond;
 hogy Hohánzi, midőn a' belső villongások miatt
 veszedelemben forogna Fejedelmi Széke, Si-
 fentől segítettvén, első volt, ki a' Jótéteményessé-
 get maga akaratjából inkább, mint a' Fő Emberek'
 egyezéséből fogadta el. De, midőn attól fogva,
 hogy Mamu elfoglalta a' Birodalmat, vele szün-
 telen háboruban volnának a' Hunyok, 's ők vitték
 főképpen a' dolgot arra, hogy a' Han Familia, a'
 Tiránnus' elemésztésével, ismét megnyerné a' Fe-
 jedelmi Széket; az okosság javallja azt, hogy
 a' Sinák ezután a' Hunyoktól tartozzanak által-
 venni a' Birodalmat. Erre megdöbbenvén a' Sina
 Követek, a' nélkül, hogy dolgokat végeztek vol-
 na, haza mentek. Felhorkantak ugyan ezért a'
 Sinák mindnyájan; de a' boszuállás nem tellett
 ki tőlök: mert meghasonlott a' Birodalom töb-
 bek' nagyravágyása miatt, a' kik közt főbbek
 voltak Kuamvut, és Liufáng. Ehez szított a' Hu-
 nyok' Tanjója is, hogy azon jótéteményeket,
 melyekkel a' Hunyokat illették a' Sinák Hohánzi
 uralkodása alatt, meghálálja. Azért szörnyű nagy
 Hadisereggel Kinába hatván, Liufángot Törvé-
 nyes Fejedelemnek nyilatkoztatja. Használt is a'
 fegyveres parantsolat: mert osztán majd az egész
 Ország Fejedelmének esmérte Liufángot.

46. E. Jujőfi ezután sok ditső Fejedelmi tetteit
 igen béhomályosította azon gyilkosságával, mel-
 lyet K. U. születése után negyven hatodik Esz-
 tendőben a' Testvér Öttsén, Tijászon, a' kihez
 tartozott a' Fejedelmi következés, elkövetett,
 ugyan azon esztendőben történt halála előtt,

hogy fíjót, Punukot, bátorságossá tenné az után-
 na való következésben a' Fejedelmi Felségre. De
 csak ugyan még is veszedelmet okozott ő azon go-
 nosz tettevel nem csak fíjának, Punuknak, hanem
 az egész Huny Birodalomnak is. Mert Pej, Utsul-
 jófinak fíja, a' ki ditséretesen viselt Tisztségei
 által nagyon megkedveltette volt magát a' Nép-
 pel, ekkora' Sinák' szomszédságában lévő Sere-
 geknek Kormányozója lévén, azt erősítette, hogy
 őtet illetné a' Fejedelmi következés. Ha, ugy-
 mond, az Ősi Törvény mellett maradunk, Tijász-
 ra, a' megholt Tanjónak Testvérjére kellett vol-
 na szállani a' Birodalomnak; ha pedig a' Fiak' ö-
 röksége volna az; születésem' elsősege szerént,
 a' ki Tanjó Atyától előbb jöttem a' Világra, en-
 gemet illet az Ország, 's a' Fő Hatalom. Midőn
 a' Birodalom felett illy harsolódás vala; a' még
 eddig soha sem látott sérgeknek, olly sokasága
 lepte meg az Országot, hogy minden növevényt
 megemésztvén, szörnyű éhséget, és ezzel dög-
 halált okozott légyen. Illy inségben lévén az
 Uralkodó Nemzet, a' szolga Nemzetek kivonták
 volt magokat alóla: a' mire annál képesebbek let-
 tek, minthogy a' Tanjói Méltóságért vetekedők
 csak ugyan polgári háborúba keverték a' Hazafia-
 kat, úgy hogy északi, és déli részre szakasztá-
 nák ama' roppant régi Huny Birodalmat K. U.
 negyven nyoltzadik esztendejében. Nemis egye- 48. E.
 sülhettek össze azután: mert a' déli Hunyok an-
 nyira elidegenek az északi Hunyoktól, hogy
 mind csak azonn volnának; mentől előbb őket el-
 űzhetnék mellőlök. Azért a' Sinákat, a' kikkel
 össze szövethettek volt, arra vették, hogy ne
 békellenének azokkal; hanem vélek együtt azok-
 nak össze rontására igyekezzenek. Ugyan annyira
 is mentek a' rossz Atyafiak, hogy a' Sináktól se-
 gíttetvén, kilentzven egyedik esztendőben telyes 91. E.

győzedelmet vettek az északi Atyafiakon; és egész az Irtis folyóig hajtották azokat. Még ekkor is kérték ezek a' Sinákat a' béke eránt; de haszontalanul. Azért a' következő esztendőben ezen magokat elszánt Hunyok mérgesen megtámadták ugyan a' Sinákat és elidegenültt Rokonaikat; de olly szerentsétlenül, hogy nem tsak az ütközetet, hanem a' Birodalmat is elvesztették. Ezen veszedelmes ütközetjek után nagy része azoknak a' Tatár Rokonaik közzé vetemedett; a' többiek pedig sok tévelygések után a' Jajk folyó mellékin telepedtek meg.

- Igy elesvén Hazájoktól ezen északi Hunyok,
 109. E. mégis magokat olly erősen tartották, hogy száz kilentzedikben kis Bukáriát hatalmuk alá vetvén, több izben bétsaptak a' Sina Birodalomba, 's nem tsak a' Sinákat, hanem szövetségeseiket is, vátig megszűrték légyen. A' Tatárok azonban mindmind nagyobb erővel rajtok hajtván, tsak ugyan
 312. E. egész a' Volgáig szorították őket három száz tizen-nyoltzadik esztendőben. Mind eddig, valamint azoktól meg nem menekedhettek, ezen északi
 z Hunyok; ugy ezeknek dolgai szorgalmasan feljegyezték a' Sinai Kronikák.

- A' déli Hunyoknak az északiaktól lett elválások után jól mene dolgok nem kevés ideig a' Sinák barátságában: hanem osztán hatalmaskodni kezdetek ezek azokon, ugy hogy nyoltzvan nyoltz esztendeig Kinai Helytartók által kormányoztatnának. De azon idő tájban, midőn az északi Hunyok a' Volgához nyomattattak, ők ismét előbbi Nemzeti Méltóságokat viszszaszerették a' Tanjói Felséggel, mellyre Juen lépett vala, a' régi Tanjói Nemzetségnek jeles maradéka. Illy ditső állapotban meg is maradott ezen Hunyok.
 439. E. Birodalma egész négy száz harmincz kilentzedikig. De már itten elérkezett azon idő, melly-

mellyben országjok' romlásával adóztak azért, hogy ama' roppant Szittyai Birodalmat ketté szakasztották; 's éppen akkor oszlottak ők meg, midőn amazok legnagyobb ditsősségre jutottak Európában Attila' országlása alatt. Már ekkor az Avar-Hunyok, kiket Gögeneknek neveztek volt a' Sinák, birták ama' nagy Szittyai Birodalmat, a' melly alá estek többnyire ezen megoszlott déli Hunyok is: a' kik között voltak az Alta hegyiek is, kiket ugyan ezen hegynek tsutsosságától Turkoknak neveztek vala; 's ezen a' néven marasztották fenn azolnak hírét mind a' Sinák, mind a' Görögök; még inkább pedig a' Magyarok, azoknak valóságos maradékai, mind eddig megmaradtak Uralkodó Nemzeti voltokkal. Ezen Turkok, avagy Magyarok, valamint az előtt, úgy az Avarok' uralkodása alatt is jól vitézkedtek; különösen a' Tielék, az északi Hunyok' maradékai ellen, úgy hogy osztán a' Birodalom Uraivá is lettenek.

III. S z a k a s z.

A Turk nevezet alatt Uralkodó Magyarokról.

Tömén a' Turkok' Fő Vezére, minekutánna az említett Tieléket több ízben meggyőzte Vitézeivel, és engedelmességre hozta; reménylette, hogy megnyeri magának Feleségül Onahej, akkori Ragán' Leányát: de az ezeránt tett kérése megvettetett. Ezen gyalázatot el nem szívelhetvén ő, egész Népével elállott az Avar Birodalomtól, 's megtámadván Onahejt, öt száz ötven ^{551.E.}egyedikben, több ütközetek által tellyes győzedelmet vett rajta; a' ki osztán szégyenletben Magyarok, esmérete.

B

maga magát megölte. Tömén illy vitézül vetette-meg a' Turkok' Birodalma' fundamentomát. Ez, két esztendő múlva meghalván, Fiját, Kolát, hagyta örököseül: ennek pedig még azon esztendőben történt halála után, az ő Testvér öttse Mokán, magasztaltatott a' Fejedelmi Székre; 's mindjárt az Avarokra ütvén; azokat egészen ösz-
 565. E. verontotta öt száz ötven ötödik esztendőben. Hanem ket száz ezerig való napnyugotra futván, az Európai Hunyokhoz osontott. Mokán továbbat az Indusok' szomszédságában lévő Gétákat is széllyel verte, 's Birodalmát messze terjesztette volt, úgy hogy Napkeletre a' Kitanok' meggyőzése után, Koreát; a' napkeleti Tatárok' meggyőzésével pedig a' Leatongi tengert is; északra a' Kikovok' elverésével Sziberia' részét; végre napnyugotra valami a' Kaspi tenger, és Kína közt vala, mind magában foglalta azt a' Turkok' Birodalma. Azután nem kevés vitája volt Mokánnak a' Sinákkal.

Ugyan azon idő háborut szült a' Persák, és Turkok között. Mokán kétszer küldte Kozroeshez, a' Persák' Királyjához, követeket, kik a' Turkok' hatalma alatt lévő Szogdianok, és a' Persák között a' selyemmel való kereskedésnek dolgát elintéznék. Kozroes az első Követeket, minelutánna az azoktól oda vitt selymet tüzre vetette, embertelenül küldötte vissza: a' második követseget pedig elemésztette, olly hirt terjesztvén, hogy ezen Követeknek a' levegő változása okozta legyen hirtelen halálokat. De Mokán jól kitanulván a' dolog' mivoltát, azon törvénytelenységért hadat izent a' Persáknak. Ugyan azért Mányákat, a' ki mára a' Persáknál is vala Követségben, a' Romaiakhoz küldötte, és azt öt száz hatvan kilentzben Konstantinápolyban az akkori Tsászár, II. Justinus, tiszteségesen fogadta. Már ekkor az

Áziai Birodalomtól elesett Avarok Európában hatalmaskodtak: azért előadta a' Követ Justinus Tsászárnak; hogy azoknak nagyobb része még Áziában a' Turkok' hatalma alatt volna, és azokból Európába nem költözött által több, két száz ezernél. Fejedelme' nevével kérte osztán a' Tsászárt azon egyesség eránt, hogy a' két Birodalom együtt fogná a' dolgot a' köz Ellenség ellen.

Justinus az emberségért emberséggel kívánván lenni, ő is Követséggel megtisztelte a' Turkok' Kagánját. Zemarchus vala a' Követség' Feje; 's Nemes kísérelőjével hogy Szogdiánba érkezett: tisztesség' okáért eleibe mentek nékie a' Turkok, 's fegyver ajánlása után annak kísérelőjöt két felől lángoló tűz között vezették által. Még inkább megtisztelték magát a' Követet: mert drága illatokkal udvarolván őtet, formás versek' felmondása között vezették a' tűz körül. Zemarchus e' szerént megszenteltetvén, tovább folytatta útját, 's elérkezett az Altai hegyekhez, melyek alatt lévő völgyben nem messze az Irtis folyónak kutforrásához vala Mokán Kagánnak Udvara. Ehez, a' ki két kerekű szekérre könyöklött vala, vezetvén a' Romai Követ, háláló rövid köszöntésével idvezlette; hogy küldött Követséggel méltóztatta megtisztelni a' Romai Tsászárt; 's ennek nevével barátságot, és szövetséget ajánlott. Mokán viszont kevés szókkal jelentette: hogy neki igen kedves volna a' Tsászár' akaratja; 's a' mi a' szövetséget illeti, felette örvendezne, hogy a' Romaiak' szándéka olly tsudálatosan megegyezzen az ő szándékával; 's ohajtja, hogy ezen szövetséges barátság szerentsés legyen mind a' két Nemzetnek, és állandós. Erre bort iván, elbocsátotta magától a' Követet olly kinyilatkoztatással, hogy eránta minden tisztességgel legyenek. Más nap megént az arany edényekkel, és selyem

szőnyegekkel kiékesített sátorba hivattatván a' Romái Követ, ismét megköszöntötte a' Kagánt, a' ki aranykarszékre támaszkodva vala: innét a' másikba vezettetett, melly oszlopokon függvén, négy aranypávák' nyakokon fekvő aranyágygyal tündöklött.

Mokán következett esztendőben taméntalan Hadisereget indíta a' Persák ellen; 's vele méné Zemarchus is, husz Romaiakkal: a' többieket pedig gazdagon megajándékozta bocsátotta el, hogy Cángli Tartományában várnák meg a' Követet. Elsőben is Tarás Városánál a' Sihon folyónak északra szálla táborba. Már előbb megérkeztek ide a' Persa Követek; hogy megengesztelvén a' Kagánt, magoktól a' háború terhét elfordítanák. De Mokán Követjeinek elemésztese miatt engesztelhetetlen vala, 's nyilvánosságos jelét mutatá haragjának, midőn azokat asztalánál Vendégei között komorszemmel nézte: ellenben a' Romaiakat minden tisztelettel méltóztatta. Mindazáltal, midőn sok vetélkedések után láta, hogy a' fogatlan Követség' okául hihetőleg állíttatnának az Euthalita Hunyok; hirtelen ezek ellen vitte Hadiseregét, 's berontván Tartományjokba, Bokora Városánál, midőn néki szemközt jönnének, velek megütközött, 's a' Fejedelmet sokad magával elejtette; a' többieket pedig széllyel kergette. Kozroes hogy a' diadalmas Ellenséget Országától elfordítaná, Georgiába vitte seregeit, azon a' részen akarván beütni a' Turkok Birodalomába. Használt is ezzel magának: mert Mokán, a' ki már Szamarkandába érkezett, és Korozánát vette volt tzelba, hogy népét a' had' inségétől megmentse, Követeket küldé Kozroeshez a' békesseg eránt: a' melly meg is készült, Fejedelmi menyegzővel, Kozroes öszveházasodván Mokán Leányával, Így eltávoztatván a' Persákkal

való háború, Mokán' engedelmeivel Zemarchus, és az ő Társai haza tértek. Turkok is mentek vele többen, kiknek Feje vala Togma, mint a' Romai Udvarhoz intézett Követ. Meghaladván az utnak nehézségét, 's a' Persáktól megvetett keletkezést, a' fekete tengerhez, innét hajón Trapezusba, osztán Konstantzinápolyba érkeztek; 's a' Turkok, és Romaiak között új szövetséggel meg erősítettett a' békeesség. Mokán erre a' következett öt száz hetven kettődik esztendőben husz 572. B. esztendei ditső uralkodása után meghalálozott, nem fiára, Talopienre, hanem Testvér öttisére, Topokánra, hagyván Fejedelmi Méltóságát.

Topokán beülvén Fejedelmi Székébe, a' Turkok roppant Birodalmát két részre, ugymint Napkeleti, és Napnyugoti részre osztotta, mindenikének Kán méltóságú Kormányozót rendelve, úgy hogy a' Napkeletit Ulifukánnak; a' Napnyugotit Pulikánnak neveznek. Ezen Kormányozásnak formája kilentz esztendeig tartott, ugymint öt száz nyoltzvan egyedikig, a' melyben 581. E. Chapoli jutott a' Felséges Hatalomra. Ez még többre szaporította a' Kánok' számát, úgy hogy maga, mint nagy Kán, Ganlóval, a' megholt Topokán' fiával, Napkeletet; Talopien pedig Mokán' fia, Apokán névvel, és Tienzen, Chapoli' Anyjának Bátyja, Tatukán névvel, napnyugotot kormányoznák. Ugyan ezen napnyugoti Turkokról, a' kiktől egyenes lineán származnak a' Magyarok, fogom intézni következő jegyzéseimet.

Apokán négy esztendő múlva megfosztatott vala Méltóságától Chapolikán által: hanem tsak hamar győzedelmeskedett ő ezen, és első volt, a' ki Nagy Kán névvel ditső hirre kapott a' Napnyugoti Turkoknál. Fejedelmi Udvarát az 11 folyó mellett az Urnak hegye alatt helyeztette. Biro-

dalmának határai messzre terjedtek volt : napkeletről az Irtis folyó, mellyel a' napkeleti Turkoktól különöztettek; délről Chasgár Tartománya; Napnyugotról a' Meótis tava. De a' napkeleti Turkok el nem nézhetvén ezen pártolást, hadat indítottak Apokán ellen, 's ötet meggyőzvé, rabságra ejtették. Ezzel ugyan el nem vesztek ezen nyapnyugoti Turkok az uralkodó hatalmat: de nagy zavarodásba hozódtak, 's erejekben nagyon megfogyatkoztak főképen Tsulokán alatt a' Tielek' elpártolásával; azután a' polgári háborúval, mellynek gyulasztására mindenkor készek voltak a' Sinák: annál inkább éltek tehát most az alkalmatossággal, midőn Csekvej, ezen Turkok' hatalmas Fő Embere, a' Kinai Fejedelmi Házból kért vala magának Feleséget. Kapott ezenn a' Kinai Udvar, de tsak ugy állott erre, ha Csekvej megtámadná Tsulokánt, ámbár ennek az Anyja is azon Fejedelmi Házból volt. Illy fényes házasságért azonnal kész vala Csekvej a' pártütésre, 's o'ly keményen megtámadta Tsulokánt, hogy ez majd egész seregét elvesztvén, ezered magával nagy nehezen futhatott az Igurokhoz. Itt találta az Anyját, és a' Kinai Udvar' első Tanácsosát, 's ennek javallásából magát, népével együtt, a' Kinai Birodalom' hatalmába adta.

Megértvén ezt azon napnyugoti Turkok, kik Turkestanban voltak egyező akarattal a' győzedelmes Csekvejt méltóztatták a' Fejedelmi Méltóságra. Ennek Birodalma valamint messzre terjedt; ugy nem akadályozhatta, hogy a' Persáknak ne adózna annak azon része, melly ezekkel határozódott vala. De az ezután következett Kán, kit Tumtsekónak neveznek a' Kinai Kronikák, hat száz tizenkilentzben nem tsak a' Tieleket, Uzinokat és Szamarkándát, hanem Persiának is egy részét a' Turkok' hatalmába ejtette ditső

fegyverével. Ezért azonban minden felől ellene támadtak: de legnagyobb veszedelmet okozott neki a' belső zenebona. Mert a' pártos Mohotó nem csak meggyőzte őtet, hanem életét is elvette, a' Birodalommal együtt. Ugyan ő is csak hamar úgy járt osztán. Illy utálatos háborgásokat, 's az innen származott hanyatlását az Országnek már nem tűrhetvén a' Nemzetnek nagy része, Mike Vezér alatt felkerekedvén, hat száz har- 633. E. mintz harmadikban a' Lop tava' mellékére, Kató nevezetű pusztába költözött; 's magát is innen Kató nemzetnek nevezvén, egy hatalmas Közönseget formált, melly osztán a' Kínai Birodalmat is elfoglalta.

Ezzel ugyan nem keveset veszített a' Napnyugoti Turkok' Birodalma; de még többet a' Hazafiak' egyenletlensége által. Utkelőkán alatt ugyan hat száz kilentzven hatban szépen kezdé 696. E. ismét virágzani, 's nevedetni ezen Birodalom, úgy hogy az Il folyótól egész a' Tanaisig terjedne. De ezen Kánnak halála után, mellyet a' szörnyű hideg okozta nékie, annak fja Sokokán alatt mind a' belső, mind a' külső Ellenségtől emésztődött vala. Tzégéres gonoszágát lehetett itten látni Tsenónak, a' Kán' Testvérjének, a' ki azzal hálálta meg Bátyjának azon szívességét, mellyel őtet az Ország' egy része' Kormányozójává tette, hogy ellene pártot ütött legyen, a' Napkeleti Turkokat híván segítségül, Metkó vezérlése alatt. De megesett néki: mert Metkó husz ezer emberrel megtámadván Sokokánt, 's ezzel együtt, őtet is lenyeste hét száz tizen ötben. 715. E. Katiba, az Arabok' Vezére, ki már eddig is 72 több tsapásokat teve a' Turkokon, és még Utkelő Kántól elfoglalá Bokora Városát, most ezen zavaros állapotjokban könnyebben kitehethén rajtok, csak hamar ellepte Arabszaival Karizmát,

és Szamarkandát. Minekutánna pedig Szóló Hadvézért egyező akarattal Fejedelmi Hatalomra méltóztatták a' Turkok; ennek vezérlése alatt Ásiának napnyugoti Tartományait hirtelen visszanyerték, 's ismét előbbeni erejébe hozták Országjokat. Illy jeles diadalmakkal ditsőítettven Szóló Kán, békesség követeket küldé a' Sinákhoz, a' kik többfele tisztelet' Tzimjeivel méltóztatták őtet, 's a' békességet jó darabig megtartották.

715 E. Hanem hétszáz huszon ötödikben a' Gansi Tartománynak kormányozója letartóztatván azon Turkokat, kik Követségben küldettek volt ismét a' Sinákhoz; háborut okozott. Mert ezen törvénytelenségen megboszonkodván Szóló, a' Tibetiek' barátsága mellett a' Gánsi Tartományt feldulta; és az új Kormányozót, kit a' Sinák jó számu katonasággal küldöttek vala segítségül, letsepültte. Azonban ezen győzedelmek között hozzá érkeztek a' Kinai követek nagy ajándékokkal, 's a' békességet helyre állították.

Mind eddig, mivel derekasán kormányozta az Országot, a' nyereségetis a' Nemzet' szokása szerént a' Katonák között szokta kiosztani, mindnyájok' szívét magához kaptsolta Szóló Kán: de minekutánna a' Tibeti Királlyal, és a' Napkeleti Turkok' Kánjával szövetséget vetett, 's a' Sinák' Fejedelme' Leányát vette Feleségül; az Ország Fő Tisztségeire Fijait, 's Rokonait emelvén, a' Hazafiakat elidegenítette magától nagy veszedelmével az Országnek. Mohotarkán, és Tumotsi első méltóságú Emberek a' Turkok között visszaélvén Szólókán' öregségével, magokhoz húzták a' Fejedelmi hatalmat. Innét két hatalmas Felekezet támadott: egyiknek, melly sárgának hivattaték, Sokokán' maradékából vala a' Feje; Szóló Kánaktartott a' másik, mellyet feketének neveztek volt. Szóló Kánnak osztán hamar fejét

vetetvén a' Pártosok, magok közt is egyenetlenkedvén, Tumotsi az elvesztett Kán' Fiját, Kulkót, segítette a' Fejedelmi Székre, Tuhozien névvel. Ez a' fekete Felekezetet magához hódítván, ennek Vezérére, Ulvitelére, bizta volt Tarás Városának védelmét, 's egyesített erővel Mohotarkán ellen sietett. De ez mind maga hadával, mind a' Sináktól segítettvén, egyenesen szembeszállott a' Kánnal, 's azt meggyőzvé, elfogta, öttsevel együtt. Következett esztendőben Tarás Városa megadta magát a' Sináknak; megvestett Jutaitsing Városa is, hol a' Fejedelem aszszonyok tartózkodtak vala. Ennyi szerentsétlenségektől, mellyeket magok okoztak magoknak, rongáltatván a' Napnyugoti Turkok, a' Sinák' oltalmába ajánlották magokat hét száz negyvene-740.E. dik esztendőben. A' Sinák' Fejedelme a' nemesebb Turkok közt kiosztván a' Fő Tisztségeket Mohotarkánt is ugyan meghagyta a' Káni Méltóságban, de a' Nagy Kán' hatalma alatt, a' mellyet Hinnek adott vala által: az elfogattatott Kán, 's az öttse pedig tsak vezéréknek nevezettek.

Látni itten: melly alá szállott amaz anyyira felemelkedett Birodalma' a' Napnyugoti Turkoknak két kevély Fő Embernek szertelensége által De még ekkor se nyugódott Mohotarkán, a' ki nem szenvedhetvén Hinnek Főbb Méltóságát, 's ellene támadván, levágta azt. Ugyan őtet is hasonlóképpen megtámadván a' Gansi Tartománynak Kormányozója megfosztotta mind hatalmától, mind életétől. Ezen tsapás nem kitsin sebet ejtett ugyan a' Nemzeten is: azt nyerte mindazáltal ezzel, hogy a' Sináktól nem függene. Hanem ama' minden Nemzetnek erejéről, az egységről, ismét megfélejtkezvén, a' Fejedelmi választásban majd meg nem tudott egyezni: azon Fejedelmet pedig, kit az erősebb rész tevé-

hét száz ötven egyedikben a' Sinák meggyőzván, elfogták, 's Kinába vitték volt. Két esztendő múlva választottak ugyan ismét nagy nehezen magoknak Fejedelmet: de ez alatt annyira elgyengült az ő Birodalmok, hogy ebből őket a' Hejkék kiszorítván, egész a' Volga, és Tanais közzé nyomták legyen. Valamint a' Turkok, ugyan ezen Hejkék is a' Huny Nemzetből valók voltak, 's az Amur, és Seling folyók' kútfejenél, a' Pajkál tava' vidékén laktanak, 's ezelőtt a' Turkóknak adóztak; másképp' Kaotséknak is neveztettek az ő magas Szekereikről. Még Tsulokán idéttelpártoltak ok a' Turkoktól; most pedig ezeknek Országát elvévén, olly Birodalmat szereztek magoknak, 'hogy Áziában ok volnának leghatalmasabbak. Hanem osztán ok is meghasonlottak; és Negyedik Béla Királyunk idétt a' Mogolok' hatalmába estenek.

753. E.   Kristus Urunk' születése után hét száz ötven harmadik esztendeig emlékeznek a' Kinai Kronikák a' Turkokról Deguines szerint, a' ki ellen semmi kifogás nem lehet: azért böltsen követte azt a' Magyar Históriának Atyja, ama' Tudós-Hazánkfia, Pray György. Valamint pedig a' Magyar Nemzet' Elejinek Áziai dolgait a' Sinák, Arabszok, és más napkeleti Irók hitelesen feljegyezték: úgy minekutánna a' Volgához, az Attila' Népe' maradékához nyomattattak ennek Ősei, a' Turkok, mind a' Hazai, mind a' külső napnyugoti Irók által igyesen lerajzoltattak ezen Magyar Nemzetnek tettei, és viszontagságai. A' Volga, és Tanais közzé szoríttatott Turkok több névvel neveződtek az ő fekvések' vagy Vezérek különbsége szerint: innét voltak ok Mogyerek, Uzok, Kazarok, Kankarok a' kiket osztán Patzinyakoknak, vagy Patzinyakuaknak neveztek, az ő erős vastag nyakok miatt. Tudjuk pedig azt,

hogy a' lovat patzinak is szoktuk nevezni: azért így is valóságos Magyar nevezetűek voltak azon Kankarok. Valamint pedig az előtt a' Sinák, 's egyéb Irok mind ezeket Turkoknak; ugy ezen többfele neveztetések utánna a' Görögök különösen a' Mogyereket nevezték azon névvel; a' Latinok ellenben Ungarus; vagy Hungarus nevezettel. Maga pedig a' nemzet először a' Mogyer; azután Magyar; utóbb a' Magyar nevet tulajdonította magának. Az első Béla Király Jegyzészszenek Írásából; a' másodikat, Sz. Margitnak Nemzeti Nyelvünkön Kun László idejében irattatott Élete' Historiájából tudjuk: a' harmadikkal pedig mai napig tzmereztetünk.

A' Volga, és Don, vagy Tanais között lévő Szittyai Tartományban száz harmincz egy esztendeig szép egyességben uralkodtak; 's a' midőn megszűkültek valamiben, azt magoknak más országokból segyveres kézzel megszerezni vitézül iparkodtak a' Magyarok. A' Frankok Kronikája legnyilvánbban emlékezik ezekről; hogy nyoltz⁸⁶². E. száz hatvan kettődikben Német Lajos' Országát rettenetesen pusztították legyen. Mivel pedig osztán mind a' két rokonos Szomszédjok, a' Patzinyákok, és Kazarok ellenek történek; a' Tartomány is immár elégtelen volna az ő sokaságoknak eltartására, az Europai Magyar Birodalomnak, melly már kétszer leomlott vala, felállítása igyekeztek. Melly igyekezetekben leendő boldogulásokat annál inkább reménylették; mint-hogy egyik Vezérjek ama' győzhetetlen Attila Királynak maradéka volna, 's bírná annak rettentő Pallosát is: melly egész Salamon Király' uralkodásáig meg volt a' Magyar Fejedelmi Udvarnál: hanem ezer hetven egyedikben, ugy mond Schaffnaburgi Lambert: „A' Magyarok Királynéja, Salamon Királynak Anyja, Ottónak, a' Bajorok

Hertzegének, ajándékozta vála; minthogy ennek sürgölődése által nyerte vissza Országát az ő Fija.“ Ezt Gebhárdi is megesméri; ámbár a' Magyarokata' Finnektől származottaknak állítja. Bél'ay György a' Posonyi Akadémiában Hazánk Historiájának volt Tanítója is ezen állításnak erősítésére az ő *Historia Regni Hungariae* Könyvének első részében hosszan előadja a' Finnek természete's nyelve' tulajdonságát, és a' Magyarokéval való egyezését; osztán több újabb Iróknak bizonyításait. De a' mi az elsőt illeti, szinte úgy mondhatjuk: hogy a' Finnek származtak a' Magyaroktól. Az előszámlált Irók pedig csak vélekedésképpen beszélnek. Azért maga is a' Tudós Professor mindjárt azon Historiájának második Részében azt bizonyítja: hogy a' Magyarok az Irtis folyótól költöztek légyen a' Volga vizéhez; innen pedig osztán ezen Magyar Hazába.

IV. S z a k a s z.

A' Magyarok' kijöveteléről Don-Mogyerből, 's tőlök ezen áldott földön lett ditsőséges felállításáról Magyar Országának.

Ezen költekezésről két derék, 's nagy tekintet érdemlő Irók tudósítanak bennünket: egyik Görög Császár, Konstantinus Porphyrogenita; a' másik, egy fényes Méltóságú Hazafi, Béla Királynak Jegyészse, a' ki maga nevét szinte úgy, valamint Méltóságos Barátját, a' kinek Hazafui Munkáját szenteli, ki nem nyilatkoztatván, egyedül Tiszti Nevével jegyzi magát; tudniillik ezzel: *Belae Regis Notarius*; az az: Béla Király' Jegyészse. Most Kancellarius a' neve ezen nagy Hivatalviselőnek. Tudva vagyunk pedig az; hogy nem nagy idő előtt mindenkor Egyházi Szemé-

lyek viselték azt: azért hogy ezen betsülhetetlen Irónk is azon Rendből vala, senki se kételkedhetik; a' mit Irása' szerivel is kinyilatkoztat. Amaz a' tizedik század' közepén a' maga Görög nyelvén írta a' Birodalom' kormányzásáról az ő Könyvét; és így a' Magyarokról, avagy, mint ő nevezi, a' Turkokról tsak oldalaslag emlékezik. Emez pedig feltételesen adja elő azon ditső Magyarok dolgait, Deák nyelven. Magyarra fordította ezen első Kronikánkat Tisztelendő Letenyei János, a' Pétsi Egyháznak Tudós Tagja.* Hogy maga Deákul írta; követte az akkori szokását Európának. Miként kedvelte pedig Anya nyelvét, 's betsülte Nemzetét: igen szembetűnőképpen megmutatta azzal is, hogy a' Magyar neveket a' harmadik esetben mindenkor Magyarul tette; p. o. Edunek; Bungerek; 's a' t. Hogy el ne rontaná azokat; mint egyéb Deák Irók sok Magyar neveket rontottak el a' Deákítással. Értse meg tehát kiki az említett fordítás szerént ezen első Historia' Irónknak szép Hazafiuságát, 's igaz írását az ő őszintes kinyilatkoztatásából ezen Előbeszédjében:

P. nevezett Mester, és hajdan a' boldog emlékezetű ditsősséges Béla Magyar Ország' Királyjának Jegyzőszé, N. a' maga szerelmes Barátjának Tisztelendő, és a' Deák tudomány' mesterségében Tudós Férjfiúnak köszöntést.

Midőn hajdan együtt volnánk az oskolabeli tudományok' tanulásában, és a' Trójai Historiában, mellyet én, ahoz főképpen való szeretettel ragazkodván, a' Frigyiái Dáresnek, 's egyéb Irónknak Könyveiből, a' mint Mestereimtől hallottam vala, egy könyvbe tulajdon szavaimmal öszveszedtem, egyező akarattal olvasnánk; azt kérted tőlem: hogy, valamint a' Trójai Historiát, és a' Görögök' hadait megírtam vala, úgy

* és Mándi Mándi írtán. és fegyver
János azim alata igen sokan írták
ben. 1799 —

írnám Te néked a' Magyar Királyoknak is, és Fő Embereknek Nemzettségét: miképpen ama' hét Fejedelmi Személyek, a' kik Hét Magyaroknak hivattatnak, jöttek a' Szittyai földről? vagy, minémü legyen az a' Szittyai föld? és, miképpen született Almos Fejedelem? avagy, miért hivatztatik Álmosnak a' Magyar Ország' első Vezére, a' kitől vették eredeteket a' Magyarok' Királyjai? vagy, hány országokat, és Királyokat hódoltattak igájok' alá? avagy, miért hivatztatik ez a' Szittyából kijött Nép az Idegenek' nyelvén Hungárnak: a' maga tulajdon nyelvén pedig Magyar-nak? Meg is ígértem, hogy meg fogom tseledni: de más foglalatosságaimtól meggátoltatván, mind a' Te kérésedről, mind az én ígéremről majd csak nem elfelejtkeztem, ha csak engem adósságom' megadására Levele által meg nem intett volna Te Kegyelmed. Megemlékezvén azért kiességedről, noha sok, és e' munkás világnak különkülönbféle foglalatosságai által meg vagyok akadályoztatva, elkezdtem mind az által, a' mit parontsoltál, és a' különkülönbféle Történetíróknak hagyományai szerint, az Isten' kegyelmének segítségében bizván, legjobbnak is ítélvén, hogy az utánnunk következendőknel, az utolsó Nemzettségben feledékekségre ne jussanak. Legjobb dolognak állítottam tehát lenni, hogy igazán, és igyenes együgyűséggel megírnám néked, hogy, a' kik olvasni fogják, megismerhesék, miképpen történtenek legyen a' dolgok. És ha ez illy Nemes Magyar Nemzet a' maga Nemzettségének első eredetét, 's egyéb erős tetteit csak a' Parasztságnak hazug meséiből, és a' tréfás Dalosoknak üvöltöző énekeiből, mintegy álmódva hallaná igen disztelen, és illetlen dolog volna. Ezután tehát inkább az Írásoknak bizonyos magyarázatjából; és a' Kronikáknak világos kifejté-

séből a' dolgoknak igaz valóságát betsületesen vegye.

Szerentsés, és boldog tehát Magyar Ország,

A' kinek adatott sokféle szép jószág.

Örvendjen ezután ö minden órában,

Az ő Deákjának ez ajándékában:

Mert tudja Királyinak, és Fő Emberinek

Származtát 's leírását Nemzettséginek.

A' melly Királyokért legyen dicséret, és tisztelet az örökké való Királynak, és az ő Szent Anyjának Máriának, a' kinek kegyelme által a' Magyar Ország' Királyjainak, és Fő Embereinek legyen szerentsés véggel országglásokitten, és az örökké valóságban. Amen.

Ugy tartom, hogy ezen Előbeszédje által már eléggé buzdítja e' Magyar Királyi Jegyző a' Magyar szívet arra; hogy ötet háládatosan tisztelje, 's nagy kívánsággal, 's örömmel olvassa annak az itt magoknak szép Hazát szerzett diadalmas Magyarokról írt ezen Historiáját. Azért édesíti az én fáradságomat is ennek idő szerént való ide iktatása, még pedig úgy, hogy Konstantinus Porphyrogenita Tsászárral összeegyeztessék, a' mint következik.

Szittyai igen nagy föld, melly Don Magyar-nak mondatik, napkelet felől: mellynek vége a' fekete tengert éri északról; háta megett vagyon Don, vagy Tanais folyó, nagy tavakkal: holott szer felett bőven találtnak Nyusztok, Nyestek, úgy hogy még az Őkrészek Kanászok, és Juhászok is ezekkel ékesítik tsuhájokat azon a' földön. Ottan bővségesen vagyon az arany, és ezüst, és annak a' földnek folyó vizeiben találtnak drága kövek, és gyöngyök. Annak Lakosai pedig Doni Magyaroknak mondatnak mind e' mái napig. E' Szittyai földnek Királyi Neméből vette eredetét amaz igen nevezetes, és hatalmas Attila Király,

szaxmaxet

a' ki megaláztván a' Romaiakat, 's Birodalmat szerezvén, magának Királyi lakó helyt rendele a' Duna mellett a' hév vizek felett, és minden régi épületeket, mellyeket ottan talált, megújíttatni parantsolta, körülépíttette igen erős kőfalakkal: a' melly Magyar nyelven mondatik mostan Budavárának; a' Németektől pedig Etzilburgnak hivattatik. Hoszszas idő mulva osztán azon Királyi Nemzettségből/Ügek, az Álmos Hertzeg' Atyja, a' kitől vették eredeteket a' Magyar Országi Királyok, és Hertzegek. A' Szittyaiak pedig kemények voltak a' hadakozásra, és futó paripájikon serények. Fejeken sisakot viseltek. Kézijra, és nyilakra legigyesebbek voltak az egész világon: és, hogy ők ilyenek voltak, megesmerhetitek azoknak maradékairól. Mivel a' Szittyai föld, mennél távolabb esik a' déli heves égtől, annál jobb, 's egészségesebb az emberi Nemzet' szaporodására; azért az ő igen tágassága mellett is nem elegendő az ottan nemzett Népeknek táplálására, 's lakására. Annakokáért ama' bét Fő Személyek a' helyeknek szorosságát nem szenvedhetvén, az onnet való eltávozásról leginkább gondoltak. Magok között tehát tanátsot tartván elvégezték magokban, hogy terjedtőbb Országot szereznének magoknak. Pannoniát vették e' végett tzelul: mivel már az előtt is az ő Nemzetjek birtoka vala az. Tudván azonban azt, hogy szándékjokat nem tellyesíthetik, ha egy Vezérjek, 's Parantsolójok nem lenne; azzá tehát szabadon, és köz egyezésből választották az utolsó nemzetségig az Ügek Fiját, Álmost, Firól Fira; minthogy mind Nemzetségére, mind vitézségére legtekintetesebb volna. Akkor egyező akarattal Álmos Hertzegnek így szollának: Tégedet ez mainaptól fogva magunknak vezérül, és Parantsolóul választunk; a' hová Téged a' te szerentséd vezetend, Tégedet odáig

odaig követünk. E' felett pogány módra egy edénybe tulajdon véreket ontván Álmos Fejedelemezt, Törvényes esküvést tettek, és noha Pogányok voltak, mindazáltal az Esküvésnek hitét mind halálokig megtartották ilyen módon: I. Hogy míg életek tartana, mind magoknak, mind pedig Maradékjoknak; mindenkor Álmos Fejedelemnek Nemzettségéből lenne Fejedelmi Vezérjek. II. Hogy mindenikének része lenne azon javakban, melyeket sáradtságok által szerezhethének. III. Hogy ezen Fő Személyek, kik magok szabad akaratjokból Álmost magoknak Urokká választották, és azoknak Fijai, a' Fejedelemnek Tanátsától, 's az Országnak Tisztes Hivataljától tellyességgel soha meg ne fosztassanak. IV. Hogy ha az ő Maradékjokból valaki hitetlen lenne a' Fejedelem' Személye ellen; vagy háborgást szerezne a' Fejedelem, és Ennek Rokonai között: azon vétkesnek vére kiontatnék, valamint az ő vérek optatott az esküvésben, mellyet tettek Álmos Fejedelemnek. V. Hogy ha Álmos Fejedelemnek, és egyéb Fő Személyeknek maradékaiból valaki az Esküvést — az ő végezéseiket — feltörné; átok alatt legyen az mindörökké. Azon Fő Személyeknek neveik pedig ezek; Álmos, Árpád' Atyja; Előd, Zabolts' Atyja, a' kitől származik a' Csáky Nemzettség; Hund, a' Tsörsz' Atyja; Und, az Ete' Atyja, a' kitől száll alá a' Kalán, és Koltsay Nemzettség; Tas, a' Lehel' Atyja; Haba, a' hitől származik a' Szemere nemzettség; Tuhatom, Horának az Atyja, a' kinek két Fijai voltak, ugymint Gyula, és Zombor, 's ettől származik a' Maglóti Nemzettség.

Konstantinus Porphyrogenita Tsászár az ő fennevezett Könyvének harmincz nyoltzadik fejezetében ezen Szittyai földet, mellyről ide költöztek a' Magyarok, Lebediás név alatt adja elő *Magyarok esmérete.*

szerént: „A' Turkok' (Magyarok) nemzete haj-
 dan Kazaria mellett lakik vala azon a' helyen,
 mellynek neve Lebediás, az ő első Boëbodosok-
 ról, a' ki ugyan Lebediás nevű vala; Meltóságá-
 ról pedig, valamint a' következői, Boëbofnak
 hívattaték.” Itten eszünkbe kell juttatnunk azt,
 a' miről már emlékeztünk volt; hogy az idegen
 nyelvű Irók nem tudván sok Magyar Neveket jól
 kimondani, el rontják azokat Irásaikban; és így
 nem hogy fennmarasztanák azon Magyarok' hírét,
 a' kikről irnak, sőt inkább elenyésztik. Ez lát-
 szik Konstantinusban is a' Lebediás névről. Nyil-
 vánságos az ő hibája pedig abban, midőn az egész
 Magyar Nemzetnek Birodalmát attól Lebediás-
 nak neveztetettnek mondja: holott egyszersmind
 azt jelenti; hogy több Boëbodosok is voltak a'
 Nemzetnek szakaszszai szerént, és Közfejedelmek
 nem is lett volna egész Árpádig. Világosan kitet-
 szik tehát, hogy csak azon Tartomány neveződ-
 hetett azon Boëbodosnak nevére, a' mellyben
 parantsolt ő. Ugy látszik nékem, hogy Konstan-
 tinustól a' Boëbodos irattatott légyen a' Főbotos
 helyett: mert bizonyos az, hogy a' Bot alatt ha-
 talom is értetődik. Erre igazit bennünket azon
 szabad Nemzetnek rendeltetése is, a' mellyben
 még akkor nem volt Felséges hatalmu Fejedelem.
 Hanem abban, a' mit a' negyvenedik Fejezetben
 ír, nem ellenkezhetünk; holott ezeket adja elő
 a' Magyarokról: „Had támadván pedig a' Tur-
 kok, és Patzinyakok között, kik akkor Kanka-
 roknak, az azerösöknek nevezettek, a' Turkok'
 Hadiserege meggyőzöttetett, és kétfelé oszlott.
 Ugyan azoknak egyik része napkeletre Persia' da-
 rabját foglalta el, és ezek máinapig is a' régi
 Turkok' nevére Szabartasfaloknak hívattatnak.
 A' másik rész pedig napnyugotra az ő Főbotossók-
 kal — Boëbodos — és Vezérjekkel Lebediással

azokon a' helyeken telepedett meg, mellyek Etelköznek mondatnak, a' hol most a' Patzinyakok' Nemzete lakik. „Béla Király' Jegyészszének tehát, és e' Görög Tsászárnak tudósítását a' Szittyai Magyarok' kiköltözéséről a' Volga, és Tanais közzül öszvevévén, nyilván látjuk, hogy nem csak azon Szittyai földnek szűk, és elégtelen volta indította őket annak elhagyására, hanem a' Hankaroknak ellenek való törése is és rajtok vett diadalma.

Urunk' megtestesülése után tehát nyoltz 884. E. száz nyoltzvan negyedik esztendőben, a' mint az esztendők szerént való Kronikákban foglaltatik, ama' hét Fejedelmi Férjfiak, kik hét Magyaroknak hivattatnak kijöttek a' Szittyai földről napnyugot felé: a' kik között Álmos Fejedelem, az Ügek fija, amazoknak Urok, és Tanátsadójak, a' maga Feleségével, 's fijával Árpáddal, és Anyjáról való Bátyjának, Hüleknek két fijaival, ugymint Zoárd dal, és Kadosával, 's a' Népek öszveszővetkezett számtalan nagy sokaságával jött ki azon Tartományból. Sok napokig a' pusztá helyeken vándorolván, 's az Etel vizén tutalyokon által kelvén, nem akadtak sokáig valami Városnak, vagy emberilakásnak utjára; sem pedig az Emberek' munkáját nem ették, mint előbb; hanem hussal, és halakkal élődtek, míg Orosz Országba, melly Szuzdálnak hivattatik, nem érkeztek. Azoknak Ifjai majd minden nap a' vadászatban valának: a' honnét is az naptól fogva e' jelen való időig a' Magyarok minden egyéb Nemzeteknél jobbak a' vadászatban. Így Álmos Fejedelem minden övéivel költözvén, bement az Orosz földre.

Akkor ezt megértvén az Oroszok' Vezérei, nagyon félték: minthogy hallották, hogy Álmos Fejedelem Attila Király' Nemzettségéből volna,

a' kinek az ő Őseik esztendőnként adót fizettenek volt. Mindazáltal a' Kióvi Hertzeg öszve híván minden Fő Embereit, 's együtt tanácsot tartván azt végezték, hogy hadat indítsanak Álmos Fejedelem ellen, inkább akarván a' hartzban elveszni, mintsem önnön akaratjok ellen Álmos Fejedelem' igája alá hódolni. Mindjárt tehát a' Kióvi Hertzeg Rövetek által a' Kunok' hét Vezéreit, a' maga igen jó Barátjait, segítségre kérte. Akkor ezek egymint: Edü: Edümer; Ete; Böngér; Otsád, az Ursur' Atyja; Bojta; Rétel, az Alaptölmának Atyja; a' Lovagoknak nem kevés sokaságát egybeszedvén, sebes nyargalással Álmos Fejedelem ellen rugtattak; és a' Kióvi Hertzeg a' maga Hadávalszem közt ment eleikbe, 's magokat egyesítvén, a' Magyarok ellen kezdenék nyomulni. Álmos Fejedelem pedig fegyverbe öltözve, a' Sereget elrendelvén, 's lovával neki rugaszkodván, az egész népe előtt megállott, így szolván: Oh Szittyaiak! Vitéz Barátim, erős Férfiak! emlékezzetek meg utainknak kezdetéről; mivelhogy azt mondottátok: hogy földet a' melyen lakhatnátok, fegyverrel; és haddal fogtok keresni: azért meg ne felemedjete az Oroszoknak, és Kunoknak sokaságától; hanem bátran, és erősen hartzoljunk ellenek." Erre mindenfelől harsongának a' hadi kürtök, 's öszve keveredék mind a' két Ellenség' Serege, 's erősen vagdal kozának. Látván pedig az Orosz, és Kun Vezérek, hogy igen fogynának a' hartzban az övéik, futásra kelének, 's életek megtarthatása végett nagy sebességgel futának be Kióv Városába. Álmos Fejedelem az ő Vitézeivel mindenütt sarkokba lévén, a' Kunok' tarolt fejeiket ugy szétvagdalták, mint a' nyers tököket. Az Orosz, és Kun Vezérek pedig, a' kik a' Városba sudamlottak, motszanni se merészlettek. Így az Orosz földet

hatalmok alá vetvén, második hétre Kiöv Városát kezdék ostromlani a' Magyarok: erre megszép-
penvén az Orosz, és Kun Vezérek, Követek által
kérték Álmos Fejedelmet, és az ő Fő Embereit,
hogy teennének vélek békességet. Ezen Követtsé-
get, minekutánna Fő Embereivel tanácsot tartott
vala, ezen parantsolattal küldé vissza Álmos:
Az Orosz Vezérek, és Fő Emberek adják fijaikat
zálogba, és fizessenek adót esztendőnként tíz ezer
aranyat, 's e' felett élelmet, ruházatot, és egyéb-
szükséges dolgokat. Az Oroszok' Vezérei, noha
nem kények szerint, de még is mind ezeket Ál-
mos Fejedelemlennek megadták.

Igy Etelköznek, avagy azon földnek, melly
Boristenes folyótól a' Dunáig terjed, 's magában
foglalja Ukrainat, Moldáviát, és Beszarábiát,
Almos Fejedelemlen alatt Uraivá lévén a' Magya-
rok, mindjárt kezdett az ő vitézségek' híre is
Európában terjedni: annál inkább pedig, midőn
bőlt Leo Tsászárs kérésére a' Bolgárok ellen a'
Dunán által kelvén nyoltz száz nyoltzvan kilen-889.E.
tzedikben, azokon igen vitézül diadalmaskodtak
volt. Azért Arnulf is, a' napnyugoti Tsászárs,
ezen Magyarokat kérte segítségül Zvendibald-
nak az ő tőle függő Hertzegnek, és ez alatt lévő
Tót Nemzetnek megzabolázására: meg is felel-
tek reménységének derekasan. Hanem az alatt
nem kevés kárt vallottak ezek oda haza. Mert Si-
meon, a' Bolgárok Fejedelme a' Patzinyakokkal
öszveszővetkezvén, hogy a' minapi tsapásért bo-
szut álljon; nygvan ekkor rontottak bé Etelközbe,
és szörnyű pusztítást okoztak, és öldöklést: ám-
bár magok is husz ezeret vesztek legyen. Ha-
za térvén tehát a' diadalmas Magyarok, öröm
helyett merő boszonkodás fogta el szíveket. Ne-
velte pedig boszuságjokat, hogy a' Kazarok' Kán-
ja azt kíváná tőlök; hogy az ő hatalma alá adnák

magokat. Így adja ezt elő Konstantinus Császár az ő említett Könyvének harmincz nyoltzadik Fejezetében: „Nem sokára a' Kazarok' Kagánja kérte a' Magyarokat, vagy a' mint ő nevezi, a' Turkokat Követjei által, hogy küldjék hozzá Chelandiába az ő első Főbotossokat. A' Kazarok' Kagánjához menvén tehát Lebediás, kérdezte: mi oka volna hivattatásának? Mondá a' Kagán: Azért hivattam, hogy, mivel Nemes, eszes, gondos, és a' Turkok között első volna, tennék ötet a' maga Nemzete' Fejedelmévé, úgy hogy én tőlem függene. De az így felele: A' Te hozzám való hajlandóságodat, 's jó akaratodat apolom, 's méltóképpen köszönöm. Mivel pedig olly Fejedelemségre elégtelen vagyok; erre nem állhatok. Hanem van én kívülem más Főbotos, Álmos nevezetű, a' kinek fija is vagyon Árpád néven: Ezeknek egyike, akár maga Álmos, akár annak fija, Árpád, legyen Fejedelem, 's tőled függjön. Tetszett e' beszéd a' Kagánnak, 's vele Embereit küldé a' Turkokhoz, kikkel midőn a' beszédet közölték azok; tetszett nekik inkább Árpádot választani, mint méltóbbat, és okossággal, tanátszal, 's vitézséggel jeleset, 's olly Fejedelemségre igényes: a' kit a' Kazarok' pompás szokása szerint paizson felemelvén, Fejedelemmé tettek.”

Kivilágosodik innen mind a' Kazarok' Kagánjának azon törekedése, hogy a' Magyarokon uralkodhatna, mind a' Magyar Vezérnek, Elődnek, a' kit Lebediásnak nevez Konstantinus, igaz Magyar szíve; 's okossága, mellyel a' Magyar szabadságot, és a' Szittyai, vagy Doni Magyar Szerződést, holott Álmosnak, 's az ő Maradékának örökösen által adatott a' Fejedelmi Méltóság, szeme előtt hordozta. De jelesen kimutatta ez alkalmatosságban az egész Magyarság is az ő okosságát, midőn az ellenségeskedés' eltávoztá-

tására a' Kazar Követek előtt Árpádot az úgy is reá jutandó Fejedelmi Méltóságra magasztalták, de úgy, hogy egyszersmind rendeletes szahadságjokat feltartanak. Azonban az Oroszok Álmos Fejedelmet, a' ki fíja felemeltetése után is megtartotta nyert Méltóságát, könyörögve kérték, hogy Gállitzián által a' Havasokon túl napnyugott felé Attila' földjére szállanának; és ditsérvén annak felette való jóságát, mondják vala: hogy a' Duna, Tisza, és más nemes jó halakkal bővelkedő folyó vizek gazdagítanak azt; és most a' Tótok Bolgárok, Oláhok, 's a' Romaiak' Tsordássai laknák: innét a' Romaiak' legelő mezejének neveztek Pannóniát. Múltán is, úgy mond a' Magyar Királyi Jegyész; mert még most is Magyar Ország' javaival tápláltatnak a' Romaiak.

Álmos Fejedelem tehát, és az ő Fő Emberei magok közt tanácsot tartván, úgy végeztek; hogy Attila Birodalmát hatalmokban vegyék. Akkor az Oroszoknak Kióvi, és Szuszdali Vezérei, hogy székeikben megmaradhassanak, fíjaikat zálogul adták Álmos Fejedelemnek, 's veleek tíz ezer aranyat küldöttek, és ezer lovakat, Orosz módra felékesített nyergekkel, 's kantárokkal; és száz Kun gyermeket, 's a' terh' hordozásra negyven tevét; hermelin, nyuszt, és nyest bőröket szám nélkül, 's egyéb számtalan sok ajándékokat. Ugyan ekkor, szerentséjekre a' Magyaroknak, zendülés támadott a' Kazarok között, 's azon három Nemzettségek, mellyek Kabaroknak nevezettek, a' Kán hatalmaskodását megvetvén, a' Magyarokhoz állottak; és így azon nagyravágyó Kágán, midőn a' Magyarokat hatalma alá akarta ejteni, akkor okozta nagyobbulását a' Magyar hatalomnak. Azon Kabarok', vagy Kunok' Vezérei, az említett Edü; Edümer; Ete; Böngér; Otsád; Bojta; és Rétel, látván Álmos Fejedelem' kegyessé-

gét, mellyel az Oroszokhoz vala, önként meghó-
 dolának nékie, mondván: E' mainaptól fogva
 Tégedet Urunknak, és Parantsolónknak, az utól-
 só Nemzetségig, magunknak választunk, a' hová
 Tégedet a' te szerentséd vezetend, oda követni
 fogunk. Azt, a' mit Álmos Fejedelemnek szóval
 mondtak, pogány módra az esküvés' hitével is
 megerősítették: 's ugyan azon hittel, és esküvés-
 sel Álmos Fejedelem is, és az ő Fő Emberei, ő
 nékiek magokat viszont kötelezték. Álmos Feje-
 delem osztán az ő Magyarjaival, és a' Kunok' Ve-
 zérei Rokonaikkal, szolgáljikkal, és szolgálók-
 kal együtt, utnak indultak Kióvból, és a' Kióvi
 Oroszok lévén Kalauzzaik, Lodomér Városáig
 jöttek. A' Lodoméri Hertzeg, és az ő Fő Em-
 berei az Ország' szélén várták már Álmos Feje-
 delmet különbkülönféle drága ajándékokkal, és
 Néki Lodomér Városát önként felnyitották: ho-
 lott Álmos, minden népével, három hétig mara-
 dott; osztán pedig a' Lodoméri Hertzeg a' maga
 két fiját, Fő Embereinek minden fijaival együtt
 Álmos Fejedelemnek zálogba adta, 's ezen fellül,
 két ezer ezüst márkát és száz marka kiválasztott
 aranyot, meg sem számláltt bőrökkel, és palás-
 tokkal; három száz lovat nyergestől, fékestől;
 huszon öt tevét, 's ezer ökröt a' terh hordozásra,
 és más számtalan ajándékokat mind a' Fejedelem-
 nek, mind az ő Fő Embereinek. Azután a' ne-
 gyedik héten Álmos Fejedelem a' maga Népével
 Gallitziába jött, 's ottan, magának, és Népének
 nyugovó helyet választott. Ezt hallván a' Galli-
 tziai Hertzeg, minden Népével eleibe méne Ál-
 mos Fejedelemnek nagy alázatossággal, és min-
 denféle ajándékokat mutatabé nékie; 's felnyit-
 ván Gallitzia Városa' kapuját, úgy fogadá, mint
 tulajdon Urát, zálogba adá egyetlen egy szülött
 fiját, a' maga Országa' Fő Embereinek fijaival

együtt; 's e' felett tíz legjobbféle paripákat, és háromszáz lovat nyergestől, kantárostól; három ezer márka ezüstöt; két száz márka aranyot; 's igen nemes öltözö ruhákat mind a' Fejedelemnek, mind az ő minden Vitézeinek is ajándékozott, azon könyörgése mellett: hogy Álmos Fejedelem az ő kegyessége szerént hagyná meg ötét Országa' birtokában. E' végett tsak mind arról folytatták mindnyájan beszédjeiket a' Magyarokkal: melly nagy, melly kies, melly gazdag Ország legyen Pannonia. Hogy egy részét annak egész a' Dunáig a' Romaiak birnák; azon földet pedig, melly a' Tisza, és Duna közt fekszik, magának foglalta Reán, Bolgár Ország' Nagy Hertzege, Szalán Hertzegnek az öreg Atyja, egész az Orosz, és Lengyel Határ' szélekig, a' Tótok, és Bolgárok lakosításával; azon földet ismét, melly a' Tisza, és az Igfoni erdő között vagyon Erdély mellett, magának tulajdonította Marót Hertzeg, a' kinek Unokáját a' Magyarok Mén Marótnak nevezték: mert több Szeretőji voltanak nékie; és hogy azt a' földet bizonyos Nemzetek birnák, kik Kazaroknak mondatnak: azt a' földet pedig, melly a' Maros vizétől fogva Orsova Váraig vagyon, maga hatalmába ejtette némelly Glaad nevű Hertzeg, a' kinek nemzettségéből származott Oktum, kit azután hosszas idő múlva, Szent István Király' Unoka Öttse, Csanád, a' Dohoka' fíja, az ő Maros mellett lévő Várában megölt vala, azért; hogy az említett Szent Királlyal mindenkor ellenkező pártos volt. Ezen okból e' Király néki ajándékozta Oktum' Feleségét, Várát, minden hozzá tartozandóival együtt; 's ennek nevérol azon Vár mostan Csanádnak neveztetik.

Békesség, barátság leve tehát a' Magyarok, és Oroszok között; 's egy hónapi nyugvások után

Gállitziából Pannonia felé készülődtek a' Magyarok. Akkor a' Gallitziai Hertzeg két ezer nyilast, és három ezer Parasztot parantsola-ki, hogy előttök mennének, 's utat készítenének azoknak a' havasi erdön keresztül, éppen az Ungvári szélekig; minden barmaikat is eleséggel, 's egyéb szükséges dolgokkal megterhelte; élelmekre is vágó barmokat szám nélkül ajándékozott nekik. Igy a' Havasi erdön átaljövén, Ungvár' környé-
 893. E, keibe szállottak nyoltz száz kilentzven harmadik esztendőben, és azon helyet, melyet legelőször elfoglaltak, Munkásnak most Munkáts neveztek: minthogy igen nagy munkával érkeztek el arra a' földre, melyet magoknak választottak. Negyven napig maradtak ottan, hogy magokat kipihenjék: és ki nem lehet mondani, melly nagyon megsze-
 meg- rették azt a' földet. Az ottan lakó Tótok igen/sfél-
 emelvén, önként meghódoltak Álmos Fejedele- nek, 's midenben szolgálatjára voltak; sőt mind Uroknak, Szalánnak, mind egyéb szomszéd Fejedelmeknek erejét, és tehetségét elbeszéllették. Ezeknek hallására néki vidultak Álmos Fejedele-
 lem, és az ő Fő Emberei, 's Ungvárhoz lovagol- tak, hogy azt megvennék. Midőn táborba szál-
 lottak a' köfal körül; akkor azon Várnak Labortza nevű Ura, ki az ő nyelveken Dósának hivattafék, elfutván, Zemplén Várába lüktetett: de a' Ma-
 gyarok utól érvén, 's egy némelly folyóviz mellett megragadván azon a' helyen felakasztották; 's annak nevére ugyan azon vizet Labortzának ne-
 vezték. Álmos Fejedelelem pedig, és Vitézei be-
 menvén Ungvárába, a' halhatatlan Isteneknek nagy épen égő áldozatokat tettek, és negyed na-
 pig vendégséget tartottak. Erre tanátsot tartván, és mindnyájok' esküvését bevévén, Álmos Fejede-
 lem az ő Fiját, Árpádot, a' Fejedelmi Hatalom-
 ba, mellyre Etelközben rendeltetett, beiktatta;

és így azon álomnak, mellyben ennek Édes Anyja, még midőn méhében hordozná őtet, látta, hogy nagy Fejedelmeknek Törzsök **Atyja** lejedene, **ty** a' honnét nevezteték Álmosnak is, tellyesedésének szép jelét sajditván, ugyan itten vígasztalódva mult-ki az ő szerette Magyarjai közzül.

Árpád tehát, ama' hatalmas Attilának hatalmas Tsemetėje oda intézte Fejedelmi gondját, hogy az ő nagy Össének Birodalmát helyre állítván, kedvelte Magyar Nemzetének állandó, 's boldog Hazát szerezne. Hadait e' végre elküldvén, azt az egész földet, melly a' Tisza, és Bodrog között egész Ugotsáig terjed, minden Lakosai-val együtt, hatalmába ejtette; Borsod Várát vitéz vivással elfoglalván, köfalait lerontotta, Szalán Hertzeg' Vitézeit, a' kiket ott talált, vaslanczokra kötöztetvén, Ungvárába hajtotta. Midőn több napokig ottan laktak; a' Fejedelem, és az ő Vitézei látván a' földnek termékenységet, 's minden vadállatoknak hőségét, 's a' halaknak a' Tisza, és Bodrog vizeiben sokaságát, kimondhatatlanképpen megkedvellették azt a' földet. Szalán Hertzeg pedig a' maga elfutott embereitől hallván ezeket, küldött Követek által Bolgár módra kezdett fenyegetődni; 's mintegy tsufaságból, Árpádot Ungvári Hertzegnek köszöntötte, és az övéit kinevetéssel Ungváriaknak nevezte; 's azon tsudálkozott: hogy kik volnának, és honnan jötenek, kik ilyen dolgokat tselekedni bátorkodnának? 's megparantsolta nekik, hogy magokat megzabolázzván, a' Bodrog vizén által jönni semmi módon ne merészeljenek; ne hogy a' Görögöknek, és Bolgároknak, segítségével rajtok jöven, 's rossz tettekért a' költsönt visszaadván, alig botosásson el egyvalakit, a' ki tulajdoniba visszatérvén, a' maga életéről örvendetes hirt viessen. Szalán Hertzegnek e' küldött Követi:

Zemplén Várához érven, és a' Bodrogon által-
kelvén, másnap Árpád Fejedelemhez jöttek,
's ötödik harmadnap a' magok Ura' szavával köszönt-
vén annak parantsolatjait elbeszéllettek. Árpád
Fejedelem hallván a' kevély Szalán Hertzeg' Rö-
vetségét, maga mérsékelve felelt néki, mond-
ván: Ámbár az én Nagy Ősöm, amaz igen hatal-
mas Attila Király birta légyen azta' földet, melly
a' Tisza, és Duna között fekszik, éppen a' Bolgá-
rok' Országának határáig egészen: én mindazál-
tal nem valamelly a' Görögöktől, vagy Bolgárok-
tól való felelem miatt, mintha ellenek nem áll-
hatnék; hanem Szalánnak, a' ti Hertzegeteknek
barátságáért kérek saját igazságomból egy ré-
szetskét barmaim' számára, tudniillik a' Sajó vi-
zéig való földet: e' felett kérem ugyan a' Hertze-
getektől; küldjön nekem a' maga kegyességéből
két palatzkotskát a' Duna' vizével tele, és egy
kötést az Alpári homokok' füveiből, hogy meg-
próbálhassam: ha édesebbek e' az Alpári homo-
kok' füvei a' Szittyaiak', és a' Doni Magyarok'
füveinél? 's a' Dunának vizei jobbak-e a' Tanais'
vizénél? A' Röveteknek ezen feleletet adván, őket
különbkülönbféle ajándékokkal meggazdagította,
's megnyervén jóakarataikat honjokba vissza-
térni parantsolta. Árpád Fejedelem osztán taná-
tsot tartván, ő is Röveteket botsáta Szalán Her-
tzeghez, küldvén néki tizenkét sejtér lovat, tizen
két tevét, és tizen két Kun gyermeket; a' Fejede-
lem Aszszony pedig tizenkét igen eszes Orosz Or-
szági Leányt, tizenkét hermelin bőrt, ugyan an-
nyi nyest, és nyuszt bőrökkel, 's arannyal kivar-
rott tizenkét palástot: ezen követségben pedig
a' főbb nemességű Személyekből voltak Und és
Rétel; amaz igen serény Vitézzel, Tartzallal;
hogy ez megnézegetvén azon földet, hamarább
visszatérne, 's hírt hozna a' Fejedelemnek.

Elmenvén ezen Követek, azon a' helyen usztatták általa' Bodrog vizét, hol ebbe egy kis Sátorholmi patak ereszkedik. Midőn azon patakon vígan lovagolnának; Rétel a' lova' botlásával úgy bele merült a' vízbe, hogy csak Társainak segítségével szabadulhatott meg a' haláltól: azért ezen patakot a' Rétel' társa nevétségből Rétel patakának nevezték. Árpád Fejedelem osztána' maga kegyelméből azt az egész földet, Lakosaival együtt, Rételnek ajándékozta, Pannóniának tellyes megbó-doltatása után pedig ugyan azon Rételnek az ő hív szolgálatajért nagy földet adott a' Duna mellett is, hol a' Vág vize lejön: holott azután Alaptulma, a' Rétel' fija, egy Várat építtetett, mellyet Komáromnak nevezett; 's ezen Várnak szolgálatajára mind a' magával hozott, mind a' Fejedelemtől nyertt Népből két részt ajándékozott. A' hol is hosszszas idő után Rétel, és az ő fija, Tulma, pogány szokás szerént eltemetettek. De azt a' földet, melly mostanában Rétel patakának hivat-tatik, András Király a' Kopasz László' fija, a' Rétel' Mazadékaitól két okból feltserélte: először, mert hasznos volt a' Királyi vadászatra; másod-szor, mert szerette azokat a' részeket lakni az ő Felesége, mivel közelebb volna születése földé-hez: mert az Oroszok' Hertzegének a' Leánya volt. Félte a' Német Tsászárnak eljöveteletől is, nehogy ismét a' Péter Királynak vérsége bejönné Magyar Országba.

Und, Rétel, és Tartzal már az erdön által-kelvén, a' mint a' Bodrog vize mellett lovagolná-nak, a' pallyafutás' jutalmát, akarván elnyerni, serény paripaikon futtatva egy magas hegynek a' tetejére hatottak: de oda amaz gyors Vitéz, Tar-tzal, mindenikénél előbb felkapott: azért is azt a' hegyet attól a' naptól fogva mind e' mostanig Tartzal hegyének nevezték. Akkor ezen három Vitéz Urak azon hegynek tetejéről, a' mennyire

az emberi szem' látása elhathat, mindenfelé a' földet elnézván, kimondhatatlanképpen megszerették; és azon a' helyen a' legkövérebbik lovakat megölván, a' pogány szokás szerént nagy Aldomást tettek, Tartzal azonban a' Tarsaitól elbutsuzván, a' mint bátor szívű, és fegyverében bizó Ember volt, a' maga Vitézeivel Árpád Fejedelemhez vissza tért; hogy néki annak a' földnek hasznos voltát birül vinné. Und pedig, és Rétel igea sebes futással nyargalván, ki mentek Tartzal hegyétől, és harmad napra Szalán Hertzeget a' Tisza mellett az Alpári Várban megtalálták: a' kit Árpád Fejedelem' nevével megköszöntvén, Udvarába való beérkezések után másod nap a' magokkal hozott ajándékokat néki bemutatták. Szalán Hertzeg látván az ajándékokat, 's mind maga Embereinek, mind pedig ezeknek követségeket meghallván, szokása felett megvidult; 's Árpád Fejedelem' Követjeit kegyesen fogadván, különbözőbféle ajándékokkal gazdagon megajándékozta; Árpád' kéréseit is megengedte. Tizedik napon osztán Und, és Rétel engedelmet véven Szalán Hertzegtől, honjokba térni kezdenek: a' kik által Szalán Hertzeg két palatzkot Duna vizzel tele, és egy kötetet az Alpári homokoknak legjobb füveiből, mintegy nevetséges tréfául, más különbözőbféle ajándékokkal, Árpád Fejedelemnek küldött, a' kértt földet is, Lakosaival együtt, néki engedvén a' Sajó vizéig. Und, és Rétel tehát, Szalán Hertzeg' Követjeivel együtt, Árpád Fejedelemhez sietve eljövén, a' küldött ajándékokat bemutatták; és, hogy a' föld, minden Lakosaival együtt, néki ajándékozott legyen, megmondották. Árpád Fejedelem' Udvarában innét igen nagy öröm támadott, és harmadnapig nagy vendégseg tartatott vala. Árpád Fejedelem megerősítven osztán a' bekesseget Sza-

lán Hertzeg' Követjeit sokféle ajándékokkal hazabotsátá békességgel.

Árpád Fejedelelem azonban az ő Nemesseivel kijöven nagy örömmel Ungvárból, 's Tartzal hegyét meghaladván, a' Takta folyóviz mellett táborba szállottak egészen a' Szerentsi hegyig, és azokról a' hegyes Tartományokról annak a' helynek minémüségét megszemlélvén, azt a' magok Nyelvén szerelmesnek nevezték, azért; mivel igen megszerették azt a' helyet; és az a' hely attól a' naptól fogva mind e' mostanig a' Szerelemről Szerentsnek hivattatik. A' hol is Árpád Fejedelelem, 's az ő Fő Emberei mindnyájan, minden Tselédjekkel együtt dolgaikat félbe hagyván, Kunyók, és levélszínek alatt magoknak nyugvó helyet választottak; 's mind addig ottan megmaradtak, valamíg minden szomszéd helyeket meghódoltattak egészen a' Sajóvizéig, és Sóvárig. Ugyan ott a' Takta mellett, és az erdők alatt sok földeket adott Árpád Fejedelelem Edünek, és Edümernek: a' melly földeket az ő Maradékaik, Isten' segítségével, mind eddig birnia érdemlették. Tartzal pedig Árpád Fejedelelem kegyességéből azon hegynek tövében, a' hol Bodrog vize a' Tiszába szakad, nagy földet nyert, 's azon a' helyen egy Földvárat épített, és az most e' jelenvaló időben Himesudvarnak neveztetik.

Illy meggyökeredés után köz tanátsból, és minden Lakosoknak javaslásából elküldetett Bors, a' Böngér' fija, erős kézzel a' Lengyelek földje felé, a' kiis az Ország' széleit megtekintené 's ellenzőkkel megerősítené egészen a' Tátra hegyéig; 's valamelly alkalmas, és illendő helyen az Ország'nak őrségül egy Várat építene. Bors tehát engedelmet vévén, kiméne boldog szerentsével, 's öszveszedvén a' Parasztok sokaságát, Buldva folyó vize mellett egy Várat épített: a' melly Vár

attól a' Néptől Borsodnak hivattatott azért; mivel kitsiny volt. Bors osztán zálogba vévén, a' Lakosok' fíjait, és határokat hányván, a' Táttra hegyein vissza tére Árpád Fejedelelemhez: a' kinek visszatéréséből nagy öröm lett a' Fejedelem' Udvarában. Bors Vezért a' Fejedelem maga jószántából Borsodvár Urává tette, és annak a' Résznek egész gondviselését ő reá bízta. Nehány napok után Árpád Fejedelem Fő Embereinek tanácsadásából Biharvárába küldé követeket Mén Marót Hertzeghez, kérvén tőle, hogy az ő nagy Atyjának Attila Királynak igazságából engedné neki ama' földet, melly a' Szamos vizétől fogva a' Nyíri határ szélíig, és a' Meszci Kapuig terjed: és valamint Szalánnak, a' Tételi Hertzegnek; úgy ennek is ajándékot küldé. Uszób, a' Szalok' Atyja, és Velek, a' kinek Nemzettségéből származik a' Turda Püspök, valának ezen követségben: mert ezek Nemzettségekre nézve igen tekinteteseek voltak, mint a' többi Szittya Földiek is, a' kik Álmos Fejedelemmel a' Népek' sokaságával költöztek.

Uszób tehát, és Velek, Árpád Fejedelem' Követjei, a' Lucy révnél általevezvén a' Tiszán, 's innen kimenvén, mikor Biharvárába érkeztek, Mén Marót Hertzeget megköszöntötték, bemutatván neki az ajándékokat, mellyeket az ő Fejedelmjek küldött vala. Árpád Fejedelem' parantsolatjait osztán neki elbeszélvén, kérték az említett földet. Mén Marót kegyes fogadása mellett felele nekik, mondván: „Mondjátok meg Árpádnak az Ungvári Hertzegnek, a' ti Uratoknak; hogy adósok vagyunk neki, mint jó Barát Barátjának, mindenekben, a' mikre szüksége vagyon; mert új Gazda, 's jövevény Ember, és sokak nélkül szűkölködik: a' földet pedig, mellyet a' mi kegyességünkötől kért, egy átaljában, míg élünk, nem

nem engedjük. Azt is neheztelő szívvvel vettük, hogy Szalán Hertzeg igen nagy darab földet engedett nékie, akár szeretetből, a' mint mondatik; akár félelemből, a' mit tagadnak. Mi pedig sem szeretetből, sem félelemből, néki csak annyi földet sem engedünk, a' mennyit egyik markába szoríthatna; ámbár a' maga igazságának lenni mondotta is, és az ő szavai fel nem haborítják a' mi szívünket azzal, hogy tudtunkra adatta; hogy ő Attila Királynak, a' ki Isten' ostorának mondatott, Nemzetiségéből származott legyen: a' ki is erőszakos kézzel ezt a' földet az én Ősömtől elragadta vala. De most az én Uramnak, a' Konstantinápolyi Tsászárnak kegyessége által elveszethetetlenül birom. Ezzel engedelmet adott nékik a' visszszamenetelre. Uszób, és Velek tehát sebes lovaglással sietének Urokhoz, 's oda érkezvén, Mén Marót parantsolatjait néki elbeszéllették, Árpád Fejedelem, és az ő Fő emberei hallván ezt, megháborodtanak, 's tüstént elvégezték; hogy ellene hadat küldenek. Tas tehát, a' Lehel Atyja; és Szabolts, az Előd' fija; 's Tuhatom, Horkának az Atyja, rendeltettek ellene. Kik is Árpád Fejedelem' engedelmével nem kis haddal költözvén, a' Tiszát minden akadály nélkül a' Ladi Révnél által usztatták. Másodnap a' Tisza mellett a' Szamos vize felé lovagoltak, 's táborba szállottak azon a' helyen, a' hol mostan Szabolts vagyon. Ugyan ott annak a' földnek majd minden Lakosai önként meghódoltak nékik, 's lábaikhoz borulván, zálogba adták fijaikat, hogy valami rosszat ne szenvednének. Némellyek ugyan feltekben elfutottak, 's hirt vittek vala Mén Marótnak. Ennek hallására olly nagy félelem rohant Mén Marótra, hogy nem merte kezeit félemleni.

Ekkor amaz igen bölts Férjfiú, Szabolts, a' Tisza mellett jól megszemlélvén némely helyet,
Magyarok esmérete. D

's által látván annak minéműségét, értelmesen kinézte belőle, hogy a' természettől igen meg volna erősítve a' Vár' építésre: azért Társainak köz tanátszából összevgyűjtven a' Polgárokat, egy nagy árkot ásattatott, és földből egy igen erős Várat építtetett, a' melly mostan Szabolts Várának neveztetik. Társaival együtt pedig azon Várnak szolgálatjára a' föld' Lakosaiból sokakat rendeltek, a' kik most Polgároknak hivattatnak. Ősztán egy némelly Ekelts nevű Nemes Vitéz alatt abban a' Várban Vitézeket hagyván, magok tovább menni készülődtek. Mindjárt is az egész Hadat két részre osztották: hogy az egyik rész a' Szamos vize mellett menne; a' másik pedig a' Nyírségen. Szabolts, és Tas a' Hadnak felével a' Tisza' partján mendegéltek, meghódoltatván az ottani Népeket, 's eljöttek a' Szamos vize felé arra a' helyre, a' melly most Sárvárnak hivattatik. Tas azon a' helyen a' tavak közt összevgyűjtven a' Népnek sokaságát, egy nagy ásást tétetett, és földből egy erős Várat építtetett, 's akkor Tasvárnak neveztetett. Előbb pedig, mintsem ott hagyták volna a' Várat, a' Lakosok' fiai. zálogba vévén Vitézekkel jól megtöltötték azt. Tas akkora' Népnek, mellyet magok Uroknak, Árpádnak, meghódoltattak, kérésére egy Vásárhelyet állított fel a' Nyír, és Tisza között, 's erre is a' maga nevét adta. Tas, és Szabolts azután innét elköltözvén, Szatmárvárához' hatottak, 's e' Várat megszálván, harmad napi vivássok után negyed nap, mint győzedelmesek, mentek bele, 's Mén Marót Vitézeit, a' kiket megragadhattak, vaslántzokra kötöztetvén, a' tömlöztnek setét mélységére hányták, a' Lakosok' fiai. Zálogba vették 's a' Várat Vitézekkel tele rakván, ott hagyták; és a' Meszesi kapukra menni siettek.

Tuhatom is, és az ő fja, Horka, a' Nyiri részekén lovagolván, sok Népet meghódoltattak a' Nyiri erdőktől fogva az Omosérig; és így felmenvén, egész Zilábig hatottak, senki ellenek kezét sem emelvén: mert Mén Marót, és az övéi nem mertek velek hartzra kelni; hanem tsak a' Körös vizét őrizték. Tuhatom, 's az ő fja kijöven Ziláhból, a' Meszesi részekre tértek, 's ott találták Szaboltsot, és Tasot: a' kik egymást meglátván, igen nagy örömrre buzduktak, 's vendégséget ütven, mindenike a' maga győzedelmével ditsekedett. Más nap reggelre kelvén, tanátsot tartottak, 's azt végezték: hogy Árpád Fejedelem' Országának határa a' Meszesikapunál lenne, a' Lakosokkal kökapukat építtetvén, és fából az Ország szélén nagy ellenző rekesztéket tsináltatván. Akkor e' nevezett Vezérek minden véghez vitt tselekedeteiket Árpád Fejedelemnek, és az ő Fő Embereinek hív Követek által tudokra adták. Ezt megértvén Árpád, és az ő Jobbágyái, igen nagy örömmel örvendeztek, és a' pogány szokás szerént Aldomást tettek; 's azon örvendestes hirhozóknak különbkülönbféle ajándékokat nyujtottak, 's vigan vendégeskedtek majd egész héten. Árpád Fejedelem osztán, és Vitézei kijöttek Szerentsről, és tábort jártak a' Sajó vize mellett a' Tiszától fogva egész a' Hernád folyó vizéig. Tuhatom, Tas, Szabolts pedig látván, hogy majd mind meghódoltatták annak a' földnek Nemzettségeit; mind addig ott maradtak, míg az Ország' széleit az Ellenség' berohanását akadályoztató vastag tartalékokkal megerősítették. Tuhatom hallván ekkor a' Lakosoktól Erdély' földének, hol némelly Gelő nevű Oláh uralkodott vala, jószágát: a' mint ravasz, és fortélyos Ember volt, arra kezde vágyini, hogy, ha lehetséges lenne, Árpád Fejedelemnek, az ő Urának kegyessége

által, Erdély földét magának, 's Maradékának megszerezné: a' mi úgy is lett. Mert Erdélyt Tuhatom' Maradéka egész Szent István Király' idejéig birta; 's még tovább is birta volna, ha az ifjabbik Gyula, két fijával, Biával, és Buknával, Keresztényekké lenni akartak volna, és a' Szent Királlyal nem ellenkeztek volna. Az említett igen okos és értelmes Férjfiú tehát elküldött egy némelly furtsa ravasz Embert, Opafarkast, az Igmánd' Atyját, hogy titkon, és loppal járván, eleve vizsgálná meg Erdély' földének minéműségét, és termékenységet; 's mitsodás Emberek volnának annak Lakosai? Hogy, ha lehetséges lenne, velek meghartzolna: mert Tuhatom önnön maga által akar vala magának nevet, és földet szerezni. A' mint a' mi tréfás Dallosaink is éneklik:

Mindnyájok ők helyeket nyerének;

Magoknak jó hírt Nevet szerzenek.

Minekutánna Opafarkas róka módra körüljárta azon földet, 's mind jóságát, és termékenységet, mind Lakosait szemesen kivisgálta; meg nem lehet mondani, mennyire megszerette azt: azért igen sebes futással rugtatott vissza a' maga Urához, a' kinek nagy örömmel beszéllette el annak a' földnek jóságát, folyó vizeinek hasznait, a' mellyeknek fővényeiben aranyot szednének; és: hogy annak a' földnek aranya legjobb volna, és: hogyan ásnának ottan Sós kutakat, és kősót; és: hogy annak a' földnek Lakosai az egész Világ' Embereinél hitvánabbak lennének, minthogy Oláhok, és Tótok volnának, a' kiknek nem volna más segyverek, hanem tsak kézijjok, és nyilaik. Gelő is az ő Herlzegjek nem volna valami erős, markos Ember; jó Vitézei se volnának körülötte, hogy a' Magyarok' bátorságának ellentállani mernének. A' Kunok és Patzinyakok

is csak patzkáznak rajtok. Tuhatom ezeket hallván követek által engedelmet kére Árpád Fejedelemtől, hogy az erdőkön általmehessen, 's Gelő ellen hartzolhasson. A' Fejedelem tanátsot tartván, Tuhatom szándékát megditsérte, 's az Erdélyi táborozást megengedte nékie. Mindjárt is felkerekedvén Vitézeivel, Erdélybe sietett. Gelő ezt megtudván, egybegyűjté a' maga Hadát, és igen sebes futtatással kezdé eleibe nyargalni, hogy ötét a' Meszesi kapukon való általmenésben meggátolná. Tuhatom egy nap alatt általhatván az erdön, az Almás vizéhez érkezett, mellynek a' tulsó partján vala már akkor Gelő az ő Hadával. Tuhatom tehát más nap hajnal előtt két részre osztá a' maga Hadát, 's az egyik részét elküldé egy kevésbé fellebb; hogy a' vizen úgy mennének által, hogy Gelő Vitézei észre se vennék, 's kezdenék el a' viadalt: a' mi meg is lett. Készen lévén az Ellenség is, erősen öszvetsaptak, 's hartzoltak egymással; de meggyőztették Gelő Hertzeg' Vitézei, 's közzülök sokan megölettek, többen pedig elfogattattak; Gelő is futtában a' Kopos vize mellett életét vesztette egy Magyar Vitéz által. Ezt látván a' földnek Lakosai, tüstént meghódoltak Tuhatomnak: 's az a' hely, a' mellyen hiteket ő néki esküvéssel megerősítették, attól a' naptól fogva Eskülőnek mondatik. Erdélyt osztán békeségesen is, és szerentsésen birta mind maga Tuhatom, mind az ő Maradéka Sz. István Király' idejéig. Tuhatom pedig nemzé Horkát; Horka nemzé Gyulát, és Zombort. Gyula nemze két Leányt, a' kiknek egyike hivattaték Károldának; a' másika Sároltának, és ez a' Sároltavolt Szent István Király Anyja. Zombor pedig nemzé az ifjabbik Gyulát, Biának, és Buknának az Atyját; a' kinek idejében meghódoltatá magának Sz. István az Erdély földét, Gyulát kötözve

hozattatván Magyar Országba, 's életének minden napjaiban fogságban tartatván, azért; mivel hivságos hitű volt, 's nem akart Kereszténnyé lenni, és ellenkező dolgokat tett Sz. Istvánnak; noha Ennek édes Anyja' Rokonságából vala. Tas pedig, és Szabolcs, minekutánna a' Szamos vizétől fogva egész a' Körösig minden Népet meghódoltattak, ditsőségesen visszatértek Árpád Fejedelemehez, Mén Marót is azon Tartomány' Hertzegé nem hogy ellentállott volna, inkább Görög Országba vette útját. A' Magyarok azonban a' Hamusér patak mellett ama' Tserép nevű helyen által egész Szeghalomig nyomultak, 's által akarván menni a' Körösön, hogy Mén Maróttal meghartzoloának, ennek Vitézeitől az általmenetelen meggátoltattak. Azért egész nap lovagolván, táborba szállottak a' kis hegyek mellett; innét a' Tur vize mellékin ellovagolván, a' Dorosmai révénél általkeltek a' Tiszán: holott Árpád Fejedeleme' kegyességéből egy némelly Hahót nevű Hun Vitéznek nagy földet nyertek. Ezeknek visszatértével Árpád Fejedeleme nagy vendégséget üttött, 's mint a' jó Uraknak szokása, majd minden nap maga asztalánál etette őket és sok ajándékokat adott vala nékiek: ők is bemutatták a' Fejedeleme'nek a' sok ajándékokat, és a' Lakosok' Zálogba vetetett fiaikat. Nehány napok' eltelése után pedig Árpád Fejedeleme, és az ő Fő Emberei tanácskozáván. Követeket küldöttek Szalán Hertzegéhez; hogy néki, mintegy örvendetes hírül, jelentenék meg Tas, Bults, és Tuhatom Vezérek' győzedelmét, 's egyszersmind kérnék tőle a' Zagya vizéig való földet: a' mi meg is lett. Mert az ő nagy félelmében Szalán nem csak a' kért földet oda engedte; hanem a' Követeket is sokféle ajándékokkal méltóztatta. Ezek tehát, ugymin Ete, és Bojta, nagy örömmel tértek vissza a' Fejede-

lemhez, ki is azzal nyilatkoztatta örömét, hogy Híveinek szép Helyeket, és Birtokokat ajándékozott légyen.

Azután a' Fejedelem, Fő Embereivel együtt, Szerentsről kijöven, általkeltek a' Sajó vizén azon a' helyen, a' hol Hernád pataka lejön, 's tábor-t jártok a' Hőj vizénél egész a' Tiszáig, és Emődik: 's ott egy hónapig maradván, ismét adott a' Fejedelem a' Bors' Atyjának, Böngérnek, nagy földet a' Tapoltza vizétől fogva a' Sajó vizéig, a' melly most Miskoltznak hivattatik; adott néki egy várat is, melly Diósgyőrnek mondatik, és ezt annak fíja, Bors, a' maga Várával, Borsóddal, egy szabad Uradalommá tette. Árpád osztán, és az ő Fő Emberei; innét kimenvén, 's Nyárad vizéhez érvén, táborba szállottak a' patak mellett azon a' helyen, melly most Kazának mondatik: a' hol is nagy földet ada Otsádnak, kinek fíja Ursurazután annak a' pataknak forrásánál egy Várat épített: 's azt az ő nevérol Ursurvárának nevezték a' Magyarok. Árpád pedig, és az ő Vitézei, innét az Eger vizéig mentek, 's ottan kunnyókat tsinálván, több napokig megmaradtak, 's azt a' dombot, mellyen a' Fejedelem' Levélszínje volt, Színhalomnak nevezték, 's az ő táborjok Ostorosvizétől fogva egész Poroszló Varáig terjedett. Azután pedig a' Zagyva vize' partján táboroztak a' Tiszától fogva a' Mátra erdejeig; és meghódoltatták azon földnek minden Lakosait, a' Köröstől fogva a' Zagyva vizéig, és a' Szepesi erdőig. Árpád Fejedelem ekkor nagy földet ajándékoza Ednek, és Edmérnek: a' hol azután Póta, azoknak Unokája, egy Várat épített; a' kinek is Nemzettségéből hosszas idő mulva, Sámuel Király származott, ki a' maga kegyességéről Abának hivattatott.

Árpád Fejedelem látván, hogy a' maga Vitézei által így felmagasztaltatott, 's bátorságosított légyen; köz tanátskozás után sok Vitézeket kiküldött a' hadra, a' kik meghódoltatnák neki a' Gömör, és Nógrád Vári Népet; 's a' szerentse' kedvezésével mennének fel a' Tsehek' határai felé egész Nyitra Váraig; a' melly hadba menő Vitézek' Vezéreinek rendelte a' maga Anyjáról való Bátyjának, Hüleknek, két fiját, Zoárdot, és Kadosát; 's még egy Fő Személyt, Abát. Ezen három Urak tehát kimenvén arról a' hegyről, melly Pásztónak mondatik, a' Hangan vize mellett lovagoltak, 's ezen általkeltek a' Sajó vizéhez; 's a' Gömör Vári részekén a' Bolhádi hegyig hatottak: onnét a' Nógrádi részekén utazván, a' Kaliga folyó vizéhez érkeztek. Innét elköltözvén, a' Duna' partján lentettek, 's a' Verőtze vizén általjutván, tábort jártak az Ipoly vize mellett. Akkor az egész Tótság azon a' földön; melly Szalán Hertzeg' Urasága alatt vala, önként meghódolt nékiek, kész lévén minden szolgálatra. Zoárd tehát, és Kadosa, 's Aba, a' kitől amaz okos Szemere származik, látván ezt, hogy minden hartz nélkül olly sok nép meghódolt légyen, nagy vendégséget tartottak; s azon föld előkelőbb Lakosainak, a' kik magok fiaikat zálogba adták volt, sokféle ajándékokat is osztottak, és szelid szókkal édesítették őket Árpád Fejedelemhez, 's magokkal a' hadba vitték; fiaikat pedig, a' kiket zálogba vettek, a' Fejedelemhez küldötték, különbkülönbféle ajándékokkal. A' honnét is a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei, szokáson fellül vigabbak lettek; 's az örömhözó Kőveteket bőven megajándékozták vala.

Zoárd azután, és Kadosa, az Hülek' fiai, 's az ő egész Hadok az Ipoly vizén a' Duna mellett által mentek. Másod nap a' Garan vizén is

általkelvén egy némelly földváratska mellett, melly Váradnak neveztetik, táborba szállottak a' mezőn. Megvévén azt a' Várat, megmaradtak ottan harmad napig, várván Borsnak, a' Böngér' fijának érkezését, a' kit Árpád Fejedelem nagy Haddal küldött vala nekik segítségül. Bors midőn negyed napra erős sereggel hozzájuk érkezett, olly félelem fogta el azon földnek Lakosait, hogy senki se merne ellenek állani. Akkor ezen Urak magok között tanácsot tartván, a' hív Lakosok' kérésére azt rendelték: hogy az Haddnak harmad része a' föld' Lakosaival menne el a' Zólyomi erdőkbe erős ellenzőkettainálni az Ország' szélén mind kövekből, mind pediglen fák-ból is; ne hogy valaha a' Tsehek, vagy Lengyelek bejöhethnének lopni, 's ragadozni az ő Országokba. Bors osztán ezen okból elküldetett a' maga Vitézeivel; 's midőn a' Garan vize mellett lovagolnának, egy szarvas elfutván előttök, a' hegyek' tetejére sudámlott: a' kit Bors igen sebes nyargalással üzvén, a' hegyek' tetején agyon nyilazott. Bors azonnal körül nézven azon hegyeket, feltette magában, hogy ottan egy Várat építene: összevgyűjtven tehát a' Polgárok' sokaságát, mindjárt a' magasabbik hegyen egy erős Várat épített, Borsvárának nevezvén azt a' maga nevérol. Onnét Hadaival a' Zólyom erdőig ment, 's kövekből egy igen nagy Erősséget tsináltatott: a' melly vár mostanában Borsod Zólyomnak hivattatik.

Borsnak elmenetelè után, nyoltz száz ki-^{896. E.} lentzven hatodikban Zoárd, Kadosa, és Aba minden Hadaikkal kimenvén a' Várból, melly Váradnak mondatik, a' Tursoki erdő megett a' Zsitva vize mellett táborba szállottak. Másod nap pedig elküldöttek bátor szívű Kémekeket, hogy általmenvén a' Nyitra vizén, vizsgálják meg: ha hogy

hartz nélkül elérkezhetnének-é Nyitra Városáig? A' kik midőn a' Tormás patakig elhatottak, a' hol ez a' Nyitra vizébe szakad; látták, hogy a' Tótok, és Tsehek, azon földnek Lakosai, a' Tsehek' Hertzegének segítségével ellenek állának. Mert azt a' földet, melly a' Vág, és garan között fekszik, a' Dunától fogva a' Morva vizéig a' Tseh Hertzeg' kegyelméből Zobor nyerte volt el, Nyitrai Hertzegnek neveződvn, Zoárd, és Kadosa' Kémjei látván, hogy azon Tótok, és Tsehek elégtelenek volnának az ellentállásra; nyilakat botsátának három izben reájok, és némellyeket közölők agyon is nyilaztak. Erre a' Tótok, és Tsehek igen megijedvn, mindjárt megizenték ezt az ő Üroknak, Zobornak, és azon Tartomány' több Fejedelmeinek. Zobor azonnal eleikbe méne a' Magyaroknak az ő fegyveres Népével, 's a' Tsehek' segítségével, hogy velek meghartzoljon. A' mint a' két ellenséges Had a' Nyitra vizéhez érkezett: Zoárd, Kadosa, és Aba a' folyón által akarván menni Vitézeikkel; de Zobor, a' Nyitrai Hertzeg az ő Vitézeivel viaskodván ellenek, sokáig akadályoztatta őket az általmenetelben, ámbár sokat elejtettek azokból nyilaikkal a' Magyarok. Hanem osztán csak ugyan elunták a' sokát; 's negyed napon megfutamlottak; 's életék' megtartása végett Nyitra Városába rekeszkedtek nagy félelemmel, mind halálra, mind fogságra nem kevesen jutván közölők a' Magyar Üzők által, Zobor is, az ő Hertzegjek, midőn futva ellenek akarna hartzolni, Kadosa' lántsája által a' földre lökettetett 's megfogattatván, őrizet alá vettetett. Más nap a' Hadnak fegyveres sokaságával erősen kezdék Nyitra Városát a' Magyar Vezérek vitatni, csak hamar győzedelmesen be is mentek abba, az ellentállókat mind leöldösvén. Akkor haragjokból Zohort,

azon Tartomány' Hertzegét, egy igen magas hegyre vezetvén, felakasztották: a' hönnet is azon hegy attól a' naptól fogva Zoborhegyének neveztetik. Ez okból féltek ő tőlök azon Tartománynak minden Emberei; 's minden Nemesek a' magok fiaiit zálogba adták nékik; és annak a' földnek minden Nemzetiségei meghódoltak, egész a' Vág vizéig. Azoknak Várait tehát elfoglalták, mellyeknek neveik mind e' mostanig ezek: Sempte; Galgótz; Trentsén; Bolondótz; Bán. Ezen Várakba őrizőket rendelvén, elmentek egész a' Morva vizéig; 's megerősítvén a' Véghelyi Ellenzőket, Magyar Ország' határait Boronáig, és Sárvárig kirendelték. E' szép diadalommal visszatértek Árpád Fejedelemhez, 's annak a' földnek minden hiteleneit vaslántzokra kötözve magokkal vezették. Midőn Zoárd, Kadosa, és Aha, minden Rabjaikkal együtt, Árpád Fejedelemhez egészségesen elérkeztek; nagy öröm lett a' Fejedelem' Udvarában. A' ki is azonban, a' maga Fő Embereinek kérésére, és tanátsára az említett Hitetleneknek előbb megeskervén őket a' hiveségre, földeket adott különkülönbféle helyeken; nehogy talán valaha elpártolván, 's hazájokba visszatérvén, ártanáinak azon Hiveinek, kik a' Nyitrai részeket lagnák. Ugyan azon örömben Árpád Fejedelem Abát Nyitra, és egyéb Várak Urává tette, és tulajdon földet adott néki a' Zsitva mellett egészen a' Tursoki erdőig.

Szalán Hertzeg meg értvén a' Magyaroknak illy hatalmas, és vitéz tetteiket, nagyon félt, nehogy valaha, megharagudván, kivernék őtet Országából: azért tanátskozván Embereivel, Követeket küldött a' Görög Tsászárhoz, és a' Bolgárok Hertzegéhez; hogy adnának néki segítséget a' Magyarok' Fejedelme ellen. A' Görög Tsászár tehát, és a' Bolgár Hertzeg nagy Hadat

küldöttek Szalán Hertzegnek; kik midőn hozzája, arra a' helyre, melly Tételnek mondatik érkeztek; nagy öröm lett a' Hertzeg' Udvarában. Másod nap pedig Szalán Hertzeg, és az ő Fő Emberei tanácsot tartván, Követeket küldöttek Árpád Fejedelemhez, mondván: Hogy az ő földjét hagyná-el; és a' maga születése földére, 's honjába menne vissza. A' mit Árpád Fejedelem, 's az ő Fő Emberei nehéz szívvél vévén, ugyan azon Követek által Szalán Hertzegnek viszont e'képpen parantsoltak: Ama földet, melly a' Tisza, és Duna között fekszik, és a' Duna vizét, a' melly Ratisbonától le mégyen Görög Országba, a' mi pénzünkön tőle megvettük. akkor időben, mikor még újak voltunk, és azoknak árrában küldöttünk neki tizenkét fejér lovat, 's egyebeket: ő pediglen, megditsérvén földjének jóságát, küldött egy kötetet az Alpári homokok' fűveiből, 's két palatzkotskát a' Duna vizéből. Azért parantsoljuk a' Ti Uratoknak, Szalán Hertzegnek: hogy elhagyván a' mi földünket, sebes futással lődjuljon a' Bolgárok' földére; a' honnan az én Ős Atyámnak, Attila Királynak holtta után az ő Ős Atyja ide szállott. Ha pediglen ezt nem tseledendi, tudja meg azt: hogy mi majdan fegyverrel fogunk végezni ő Kegyelmevel. A' Követek ezt hallván, 's engedelmet vévén, Szalán Hertzeghez szomorú ábrázattal sietének. Árpád Fejedelem pedig, és az ő Fő Emberei, a' Zagyva vizétől az egész Haddal kijöven tábort jártak a' Tetétlen hegy mellett éppen a' Tiszaig, azután a' Tisza partján menvén, elérkeztek az Alpári homokig.

Szalán Hertzeg, Embereinek biztatásából, neki dühödött szívvél kijöven Tételből, a' Görögöknek, és Bolgároknak segítségével Árpád Fejedelem ellen kezdett lovagolni. Midőn mind

a' két Had, közel egymáshoz éjjeltek: úgy le-
 selkedtek egész éjjel, hogy a' felnyergelt lova-
 kat kézen tartván, émetten töltének az éjtszakát.
 Hajnalodván, mind a' két rész magát a' hartzra
 készítette. Árpád Fejedelem felfegyverkezve el-
 rendelvén Hadiseregét, 's könyhullatva imádván
 az Urat, vastagítá Vitézeit, mondván: „Oh
 Szittyaiak! Kiket a' Bolgárok' kevélysége Hung-
 váráról Hungároknak nevezett, el ne felejtétek
 a' Görögöktől való félelem miatt segyvereiteket,
 's el ne veszejtétek jó hirteteket, neveteket: azért
 serényen, és erősen hartzoljunk a' Görögök,
 és Bolgárok ellen, a' kik hasonlók az Aszszon-
 nyokhoz: tehát tsak úgy féljünk a' Görögök' so-
 kaságától, mint az Aszszonyok' sokaságától.”
 Ezt hallván az ő Vitézei, nagyon felbuzdultak,
 's mindjárt a' Tas' fija, Lehel, megfuván a' tá-
 bori kürtöt, és a' Bogát' fija, Bults, felemelvén
 a' Zászlót, a' Görögök ellen menni kezdenek; 's
 összekeveredvén mind a' két Ellenség' serege,
 erősen vivódtak egymással. Mikor pedig Árpád
 az egész Haddal viadalra kelt vala; igen sokan
 fosztattak meg életektől a' Görögök, és Bolgá-
 rok közzül. Szalán Hertzeg látván, hogy az övéi
 fogynak a' hartzon, elszaladott, és Nándorfejr-
 várba szökellett. A' Görögök is és a' Bolgárok
 elremülvén, az utat is, a' mellyen jöttek volt,
 elfelejtették, 's eszevesztekben a' Tiszának futot-
 tak, 's majd tsak nem mindnyájan bele veszték,
 igen kevesen maradván, a' kik Bölts Leo Tsászár-
 nak hirt vihettek a' szörnyű veszedelemről. In-
 nét azon hely, hol a' Görögök a' Tiszába haltak,
 attól a' naptól fogva mind e' mostanig Görög
 Révnek hivattatik.

Árpád Fejedelem, és az ő Vitézei ezen dia-
 dalom után Körtvéltóhoz szállottak, 's ottan a'
 Gyümölsényi erdő mellett megmaradtak har-

mintz négy napig. Itten a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei elrendelték az Országnak minden szokásbeli Törvényeit, és igazságait; hogy: miképpen szolgálnának a' Fejedelem, 's az ő Fő Embereinek; miképpen tennének ítéletet a' kármelly elkövetetett gonosz tselekedetről. Ugyan ottan ajándékozott a' Fejedelem az ő Nemesseinek is, a' kik vele jöttek, különkülönbe fele helyeket, ezeknek minden Lakosaival együtt. Azt a' helyet pedig, a' hol mind ezek rendelődtek, a' Magyarok a' magok szavajárásaként: Szernek nevezték: minthogy ottan vevődött szerbe az Országnak egész dolga. A' melly helyet a' Fejedelem a' Tiszától fogva a' Botvavizéig, és a' Körtvéltótól fogva az Alpári homokig, Undnak, az Ete' Atyjának ajándékozta. Ugyan azon Ete némelly idők elteltte után öszvegyűjtván a' Tótok' sokaságát, az Alpári Vár, és a' Beldi kelő között földből egy igen erős Várat építtetett, mellyet a' Tótok a' magok nyelve szerént Tsernigrádnak (Csongrád) nevezték; az az: Feketevárnak.

Árpád osztán, és az ő Fő Emberei onnan, minekutánna a' Népet meghódoltatták, Tételig jöttek; innét ismét a' Szalánkemeni révig: 's ezen táborozással az egész Tisza, és Duna közü Népet magok igája, 's hatalma alá hajtották. Azután a' Bodrogi részekre szállván, tábort járta a' Vajas pataka mellett: itten Tasnak, és a' maga Anyjáról való Bátyjának Kulponnak, a' Botond Atyjának, nagy földet, minden Lakosaival együtt, adott a' Fejedelem; 's tanátskozván az ő Fő Embereivel, azt végezték: hogy Hadat küldjenek, Szalán Hertzeg miatt, a' Dunán túl, Bolgár Fejérvár ellen: a' melly Hadnak Fejedelmeivé, és Vezéreivé rendeltettek: Lehel, a' Tas fija; Bults, a' Bogát fija; és Botond, a' Kulpon' fija. Ezek a' Fejedelem engedelmeivel el-

Jovagolván, általuköltöztek a' Dunán minden akadály nélkül azon a' helyen, hol a' Dunába szakad a' Szávavize; 's egyenesen a' mondott Város ellen tartottak. Akkor a' Bolgárok' Hertzege, a' ki vér szerént való Rokona volt Szalán Hertzegnek, a' Görögök' segítségével elő állott. Másod nap pedig mind a' két sereg a' Duna partján rendbe szedte magát: Lehel azonnal felemelvén az ő magatzímeres Zászlóját; Bults pedig megfuvatván a' tábori trombitákat, a' hartzra indulának, 's össze tsapván a' két Ellenséges Sereg, 's erősen viaskodván egymással, igen sokan lekontzoltattak a' Görögök, és Bolgárok között; némellyek pedig elfogattattak. Ezt látván a' Bolgár Hertzeg, Bolgár, vagy Nándorfejérvárba szaladott. Akkor a' diadalmas Lehel, Bults, és Botond táborba szállának a' Duna mellett, egy kevéssé alább a' mezőn; 's az elfogott Bolgár, és Görög rabokat előhozatták, 's azokat vasraveretvén, Magyar Országba küldötték. Másod nap a' Bolgár Hertzeg elküldé az ő Követjeit különbkülönbféle ajándékokkal Lehel, Bults, és Botond Vezérekhez, kérvén őket, hogy kedvelnék, 's fogadnákel a' békességet: Ő Szalán Hertzegnek, a' maga Anyjáról való Bátyjának pártját nem fogná; hanem Árpádnak, a' Magyar Ország' Fejedelmének meghódolván, híven szolgálna, 's az esztendőnként való adót is megfizetné. Azok ráálván a' békességre és a' Hertzeg' tulajdon fíjait Zaloghvévén, a' Bolgár Országi sok marhákkal elköltöztek, s' egészen a' Vazil Kapujáig mentek, 's beszaguldottak a' Rátz földre, és azt meghódoltatták, elfogván annak Hertzegét, és sokáig vason tartván. Innét egész a' tengerig elhatottak, 's annak a' Hazának minden Nemzetjeit Árpádnak, a' Magyarok' Fejedelmének Urasága alá hódították, kit erőhatalommal, kit szép szóval, 's békes-

séges barátsággal; így Spalata Városát elfoglalták: 's egész Horvát Országot meghódoltatták; és a' Nemesek' fíjait zálogba elszedvén, Magyar Országba Árpád Fejedelembhez visszatértek. A' kiknek hadaikat, és minden hatalmas tselekedeiteket ha e' jelen való Irásomból hinni nem akarjátok, hiddjete a' Tréfaskiáltozók' daljainak, és a' Parasztok' hívságos regéjinek: kik a' Magyarok' hatalmas, és vitéz tetteiket, 's hadaikat e' mainapiglan sem felejtik-el. Némellyek azt is mondják; hogy azok egész Konstantinápolyig mentek; és hogy Botond a' Konstantinápolyi aranyos kaput a' maga bárdjával be vágta legyen. Bults, Lehel, és Botond, innét eltávozván, 's amaz erdön, melly Peturgoznak mondatik általkelvén, táborot jártak a' Kalapa vize mellett; és általmenvén ezen a' folyón, a' Száva vizéig jöttek; ezen általköltözvén, Zágráb várát megvették; azután Posga, és Valkó várát. Innét osztán a' Görög révnél a' Dunán általjöven, Árpád Fejedelem' Udvarába megérkeztek. Erre nagy öröm, és vendégség lett a' Fejedelmi Udvarban; 's minden nap vígan lakoznak vala a' Magyarok, különbkülönbféle Nemzetekkel együtt. Hallván ezt a' szomszéd Nemzetek, szinte tódultak Árpád Fejedelembhez. 's tiszta, és igaz hittel meghódolván, nagy gondal, és szorgalmatossággal szolgáltak nékie; és jó Magyar Hazafiakká lettek.

Árpád Fejedelem osztán kiköltözvén azokról a' részekről, a' hol most Bodrogvára vagy on, felment a' Duna mellett a' Nagy Szigetig, 's ottan táborba szállott az ő Magyar Vitézeivel: bemenvén pedig a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei a' Szigetbe, és szemre vévén annak termékenységet, 's bővségét, és a' Duna vizétől való megerősödését, kimondhatatlanképpen megszerették azon helyet; 's azt végezték: hogy az a' Sziget

Fe-

Fejedelem' Szigete lenne, mindenik Fő Emberek különös Udvarházával, és Majorjával. Árpád Fejedelem tehát legottan Mesterembereket fogadván, szép jeles Fejedelmi Házakat tsináltatott, és a' hosszas ideig való járásban megfáradott lovait mind oda bevezettetvén, ott legeltette. Lovászszainak rendelt egy némelly igen értelmes Tsepelnevű Kun Embert Mesterül; a' kinek nevéből azon Sziget mainapig Tsepelnek neveztetik. Árpád Fejedelem, és az ő Fő Emberei megmaradtak ottan, Szolgájikkal, és Szolgálójikkal együtt, békességesen, és hatalmasan Sz. György havától fogva Mindszent haváig; köz tanátsból osztán azt végezték: hogy Feleségeiket ott hagyván, általkelnének a' Dunán, 's Pannonia' földét meghódoltatván, a' Karinthiabéliek ellen hadakoznának; ezután pedig Lombardiára rohannának. De, minekelőtte ez meg lenne, küldenének fegyveres Sereget Glád Hertzeg ellen, a' kinek Uradalma a' Maros vizétől a' Horomi Várig terjed; 's ennek Nemzettségéből származott amaz Oktum, a' kit Csanád megölt vala. Ide rendelt Vezérek voltak Zoárd Kadosa, és Bojta: a' kik ellovagolván, általköltöztek a' Tiszán Renesznánál Dorosma- és lementek a' Tsesztreg vize mellett, és semmi Ellenkezőre se találtak. Mert feltek tölők azon földnek minden Lakosai. A' Béga' részeire érkezvén, ottan két hétig megmaradtak, 's annak a' Tájnak minden Lakosait, a' Marostól fogva a' Temes vizéig, meghódoltatták, zálogba elszedvén azoknak fíjait. Azután elindítván a' Hadat, tábort jártak a' fővényes Kelő mellett. Mikor által akarnának a' Temes vizén menni; kijött eleikbe Glád, azon Tartomány' Fejedelme a' Lovagoknak, és Gyalogoknak nagy Hadával, 's a' Hunok', Bolgárok', és Oláhok' segítségével. Más nap, minthogy a' Temes vize kösben volna, sem

Magyarok esmérete. E

miképpen egymáshoz nem férhetvén a' két Sereg, Zoárd megparantsolá a' maga öttsének Radosának: hogy a' Hadisereg' fele részével menne le alább, és, ha valami módon általkelhetne, vivna meg az Ellenséggel. Radosa azonnal a' Bátyja' parantsolatjára a' Hadnak felével ellovagolván, sebes nyargalással alá futtatott, és szerentséjére könnyű általkelést kapott: akkor a' Hadi trombita harsogására Zoárd' serege is a' vizet által usztatván, keményen kezdenek viaskodni a' Magyar Vitézek, 's úgy hullottak előttök az ő Ellenségeik, mint aratáskor a' buza kévék. Elesett két Hun Vezér is, és három Oláh Kenéz. Glád, a' Fő Vezér, maga ugyan elfutott; de az ő egész Hada oda veszett a' Magyar fegyver által. Zoárd, Radosa, és Bojta, illy ditső diadalom után, Bolgár Ország' részeire szállottak, 's táborni jártak a' Pántsova vize mellett. Glád Hertzeg pedig a' Magyaroktól való féltében a' Kövi Várba vonta magát; ezen Várat kezdték tehát harmad napra ostromlani a' Magyarok. Erre még nagyobb felelembe esvén a' szegény Hertzeg, kiküldött Követjei által békességért könyörgött, és a' Várat, különbkülönféle ajándékokkal, önként feladta nékik. Ezt követte Orsova Várának megvétele: a' hol egy hónapig maradtak a' Győzedelmesek; és Bojtát a' Hadnak harmad részével, 's a' Lakosoknak zálogba vetetett fijaikkal, Árpád Fejedelemhez bocsátották, a' végett intézett Követekkel együtt, hogy adna nékik engedelmet Görög Országba menni, hogy egész Macedoniát a' Dunától fogva a' fekete tengerig meghódoltsanak. Mert a' Magyaroknak az esze abban az időben más egyebet semmit sem ohajtott, hanem csak, hogy földeket foglaljon, Nemzettségeket hódoltsasson, és a' hadi fáradságos munkából eljen. Mert a' Magyarok az idétt, mint a' Nadály, úgy

örvendettek az Emberi vérnek kiontásán; és, ha így nem tselekedtek volna; Maradékaiknak nem hagytak volna ennyi sok jó földeket. Bojta tehát, és amazoknak Követjei elérkezvén Árpád Fejedelembhez, elbeszéllették a' véghez vitt dolgokat: ezeket a' Fejedelem szép ditséretekkkel méltóztatván, Zoárdnak, és Kadosának megengedte, hogy Görög Országra szabadon menjenek, 's foglalják el magoknak. Bojtának pedig, az ő hiv szolgájának a' Tisza mellett a' Torkos nevű nagy földet adta örökségül.

Zoárd tehát, és Kadosa a' Fejedelemtől nyertt engedelemmel, néhány napok' elteltte után, fel-emelvén tziperes Zászlójikat, egész Hadastól általköltöztek a' Dunán, és Berents Várát megvették; azután Szardika Várára omlottak. Ezt meghallván a' Bolgár, és Macedon Polgárok felette nagyon féltek e' Magyar Hadászoktól. Azért sok ajándékokkal követeket küldvén hozzájuk, nékik meghódoltak, 's oda zálogolták fijaikat. Zoárd tehát, és Kadosa őket, mint tulajdon Népeiket, békességben hagyván, a' Vazil kapuján túl kezdenek lovagolni, 's azonnal megvették Filepvárát; azután azt az egész földet Durazzo Városától fogva a' Rátz határig. Zoárd osztán ezen földön magának Feleséget vett: az a' Nép pedig, a' melly mostan Soba Magyaroknak mondatik, az ő Fő Vezérjének, Zoárdnak, holta után Görög Országban megmaradott. Azért is mondatott a' Görögök Nyelve' szerént, Soba, az az: bolond Népnek; mert Ura meghalván, nem kívánczozott visszatérni a' maga Hazájába.

Árpád Fejedelem, 's az ő minden Fő Emberei, köz tanátstsal, 's egyező értelemmel kijöven a' Szigetből, tábort jártak Soroksáron túl a' Rákos patakáig; 's látván, hogy minden felől bátor-ságosan volnának, és ellenek senki sem állhat-

na: általköltöztek a' Dunán; 's azt a' Kelőt, a' hol által szállottak, Magyar Kelőnek nevezték, azért, hogy ama' hét Fő Személyek, kik hét Magyaroknak mondattak, ottan keltek által a' Dunán. Az általkelés után pedig táborot jártak a' Duna mellett a' felső hév vizekig. Ezt meghallván a' Pannonia földén lakozó Romaiak, futással tartották-meg életeket. Árpád Fejedelem tehát, és az ő Fő Emberei mindnyájan, a' Magyarság' minden Vitezeivel együtt, másodnap bementek Attila Király' Városába, 's látván a' Királyi Palotákat, némellyeket ugyan egész fundamentomig lerontva, némellyeket épen maradvá, felette tsudálák mind azon köépületeket, kimondhatatlankeppen örülvén azonn, hogy minden had nélkül elfoglalni érdemlették Attila Király Városát, a' kinek Nemzettségéből származott vala Árpád Fejedelem. Annakokáért nagy vígan lakozának, egymás mellett ülven, minden nap Attila Király' Palotájában, 's mindenféle öszvezengedező Musikákkal: a' hárfáknak és sipoknak édesdeden gyönyörködtető szép hangjával, 's ama Tréfásoknak minden nyájas énekeivel mulattatták magokat. Az ételek, és italok a' Fejedelemnek, 's a' Fő Embereknek, arany; a' Vitézeknek pedig, és a' Köz Népnek, ezüst edényekben adattak-fel; az Isten az ő kezekre juttatván a' körül fekvő Országoknak minden javait: gazdagon, és nagy gyönyörűséggel vendégeskedtek, minden hozzájok jött Külföldi Vendégeikkel együtt. Árpád Fejedelem a' nála mulatozó Jövevényeknek földet, és szép örökségeket is ada: a' mit meghallván a' Külföldiek, sokan gyültek ő hozzája, 's örömet maradtak vele. Vigasság'okaért pedig Árpád Fejedelem, és az övei husz napig maradtak Attila Király' Városában. A' Magyar Vitézek azonban paripákon a' Fejedelem' színe előtt majd

minden nap paissal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulatságot tettek vala. A' többi líjak ismét, pogány szokás szerént, kézivekkel, és nyilakkal játszadoztak: a' honnét Árpád Fejedeleme-
nek igen nagy kedve lett, 's minden Vitézeinek
különbkülönbféle ajándékokat mind aranyban,
mind ezüstben, egyéb örökségekkel együtt aján-
dekozott. Ágyan ottan Kadónak, a' Tsörsz' Aty-
jának, ada földet az Attila, vagy is Buda Városá-
tól fogva Százhalomig, és Diódig; Fijának is
egy Várat, a' maga Népe' őrizetére: a' melly
Várat Tsörsz a' maga tulajdon nevéről neveztetni
parantsolta; 's ez mainapig se méne feledé-
kenységbe.

Árpád Fejedelem a' huszon eggyedik na-
pon, tanátskozása után, kiment Attila, vagy
Buda Városából, hogy meghódoltatná magának
Pannónia földjét egészen a' Dráva vizéig; és első
napon táborba szállott a' Duna mellett Százha-
lomfelé. A' tett rendelés szerént küldött a' Feje-
delem a' maga Hadából egy részt a' Duna menté-
ben Baranyavár felé Ethének, az Edü Atyjának,
és Bojtának vezérlése alatt: a' kiknek a' Fejede-
lem az ő igen hív szolgálatjokért nem keveset
ajándékozott: Edünek ada a' Duna' mentében
földet, meg nem számlált Néppel; a' mellyet
meghódoltatván ott egy Várat építtetett, Szek-
tsőnek nevezvén azt, mivel ottan magának Széket,
és állandó lakást rendelt. Bojtának is hasonlókép-
pen nagy földet adott a' Sárvize mellett, számta-
lan Néppel, és az mind e' mostaniglan Bojtának
neveztetik. Második részével a' Hadnak elkülde-
tett Uszób, a' Szalók' Atyja; Eösével, Beszprém
Városa felé, hogy hódoltatná meg annak a' föld-
nek minden Lakosait, egész Vasvárig. Uszób te-
hát annak a' Hadnak Fejedelme, és Vézere, el-
butsuzván a' Fejedelemtől, 's felemelvén Zászló-

* a' 334. lapon: Kund -

ját, kiindult, és tábornok járt a' Pákozdi hegy mellett. Innét ellovagolván, Pejtó Várába szállottak; és ott maradtak harmad napig; negyed napra osztán elérkeztek éppen Beszprem Várához. Itt Uszób, és Eöse a' Romai Vitézek ellen, a' kik Beszprem Várát őrizik valá, elrendelvén a' Hadat, keményen kezdenek viaskodni; és tartott közöttök a' viadal egy egész hétig. A' másik héten, szerdán Uszób, és Eöse igen sok Romai Vitézeket elemésztettek karddal, és nyilakkal: a' többiek feltekben futásnak eredvén, Beszprem Várát oda hagyták, és, hogy életüket megmenthessek, a' Nemetek földére kutallottak, mind addig keményen üzvén őket a' Magyarok: a' kik azon folyó vizet, melly Pannóniának, és Német Országának határán vagyon, azért, hogy a' Romaiak azonn lopva usztak által, Lopontsnak nevezték. Uszób, és Eöse, a' Várkon' Atyja, megtervén onnét, megvették Vasvárt, és a' Lakosok' fiait zálogba elszedték. A' honnan ellovagolván, a' Balaton mellett Tihanig hatottak; 's meghódoltatván azon Táji Nemzeteket, tizennegyed napra Beszprem Várába hementek. Uszób, és Eöse itten tanácsot tartván, Követeket küldöttek különkülönbféle ajándékokkal, és a' Lakosoknak zálogba vetetett fiaikkal, Árpád Fejedelemehez, hogy hírül vinnék: miképpen adott Isten nekik győzedelmet; és ide hagyván Beszprem Várát, hogyan futottak el ő előttök a' Romaiak, 's titkon által uszták a' Loponts vizét. Az elküldött Követek a' Torbágyi erdőben találák a' Fejedelmet sétálgatva, 's őtet különkülönbféleképpen köszöntötték Uszób', és Eöse' részéről, 's a' Lakosoknak zálogba vetett fiaikat néki bemutaták. Árpád Fejedeleme ezt hallván, szokása felett' vigabban lett, 's Attila, vagy Budavarába visszatérvén, nagy vendégséget ültött, és az örven-

detes hűhozó Követeinek gazdag ajándékokat osztogatott.

Árpád Fejedelem osztán, 's az ő Fő Emberei, Hadiseregjeknek harmad részével Budavarából kikelven, tábort jártak a Sós-kút mezején. Innen ismét ellovagolván, a Bódogtói hegyig érkeztek: itt a Fejedelem ada Elődnek, a Szabolcs Atyjának, a napkeleti részről egy nagy erdőt, al melyly most a Nemeteknek ottan elhányt, és hagyott palzsairól Vértésnek hivattatik; 's ezen erdő tövében a Fertő mellett építtete Csák, a Szabolcs Unokája, hosszúas idő után egy Várat. Árpád tovább nyomulván az ő Vitézeivel, a Szent Márton hegye mellett táboroztak, 's a Szabari kútból ittak mind ők, mind az ő harmai. Felmentvén a hegyre, 's Pannónia földének szépségét meglátván, vátig örvendeztek; 's csak hamar elepték egész a Rábaig, és Rábtzáig, meghódítván a Tót, és Pannon Nemzeteket, 's Tartományaikat elfoglalván nem kevés rablással, és pusztítással. De még a Karinthisi Tótok határát is gyakor betsapásokkal, és szaguldásokkal fel dúlták; sokakat a Lakosok közzül leszegdeltek, erős Váraikat selforgatták, 's elfoglalták Tartományaikat; és Maradékjok mainapiglan hatalmasan, és békeességesen birja. Ezeket kilentz száz egyedikben letsepülvén, berohantak Friolon által, a Lombardiai Marchiára, és ottan Pádva Városát öldöklésekkel, égetésekkel, karddal, és nagy ragadományokkal kegyellenül elpusztították Lehel, Bulcs, és Bóton Vezérek alatt. Lombárdiába berontván, sok gonoszrak mentek vala végére: az ellenek őszveseroglett Lombardoknak temérdek sokaságát emésztették-el sebes nyilaikkal, 's igen sok Püspököt, és Grófot fosztottak-meg ez életől. Lutuárd is, a Vercellei Anyaszentegyháznak nevezetes Püspöke, az ifjab-

hik Károly Császárnak hajdan igen barátságos Barátja, és hív Titkostenátsosa, ezt hallván, maga javalával; és hasonlíthatatlan drága kintseivel midőn minden szorgalmatossággal igyekezne elkerülni azoknak vérszopó kegyetlenségét, véletlenül rájuk bökkené; a általok elfogattatván, tüstént megölettetett, 's elragadtattak megbetsülhetetlen kintsei.

Uszób is, és Eöse, egészségesen, szerencsésen, és nagy győzelemmel tértek vissza Árpád Fejedelemehez. Helyképpen holdógittatván, és a földön meggyökeresedvén a Magyarok tulajdonaikba bocsátotta Vitézeit a Fejedelem Maga, és Fő Emberei, vadászatnak okáért az erdőbe tértek a Duna mellett, 's tiz nap után onnét Attila Városába érkezvén, lementek a Tsepel Szigetbe, a hol voltak a Fejedelem Aszszony, és több Fő Aszszonyságok. Ugyan azon esztendőben Árpád Fejedelem az ő Fijának, Zoltánnak, születésével megörvendeztetett, 's nagy örömetett a Magyarok közt is: a Fejedelem, és az ő Fő Emberei, vigásos lakodalmakat tartottak sok napokig, 's ifjaik szép mulattságos játékokat tettek előttök.

Árpád Fejedelem ezek után, és az ő Fő Emberei, köz tanátsból Hadat küldöttek a Bihari Hertzeg Mén-Marót ellen Uszób, és veleek Hadvézerek alatt: a kik kimenvén a Szigetből, a homokon lavagoltak, és a Tisza vizén a Beldi révnél altalköltöztek, 's a Korogy víz mellett tábornot jártak. A Székelyek, Attila Hunyjaioak Maradékai, hallván Uszób hírét, mindnyájan békességesen eleibe mentek, 's fiaikat önként zálogba adták nékie, különbkülönbféle ajándékokkal; és Uszób Hada előtt hartzolni a seregben Mén Marót ellen készek voltak. Ezeknek fiai elküldetvén a Fejedeleme, magok első rendet

tartván, a' Magyarokkal együtt Mén-Marót ellen kezdének lovagolni, 's a' Körös vizet általusztatván, a' Tseres hegynél, a' Tekerő pataka mellett szállottak táborba. Mén-Marót megértvén ezt, hogy Árpád Fejedelemnek leghiresebb Hősei, Uszób, és Velek, előttök járván a' Székelyek, nagy erővel jönének ellene, megijedett, 's ennek minni nem bátorkodott, tudván: hogy Árpád, és az ő Vitézei erősek lévén a' hadban, Pannoniából a' Romaiakak kikérgették; a' Karinthisi Tótok határait felrablották; 's minden Ellenségeik az ő színek előtt elfutottak legyen. Mén-Marót tehát Bihar Várában hagyván Vitézeinek sokaságát, Feleségével, 's Leányával előroszkodott, 's az Igfoni barlangba vette volt magát. Uszób, és Velek, egész Hadastól, vígan nyomultak Bihar Vára ellen, 's táborot jártak, a' Jókaszas pataka mellett. Harmad napon pedig elrendelvén a' Sereget, a' Vár ellen omlottak: de a' Várbeli Vitézek is igyekeztek ellentállani. Azonban a' Székelyek, és Magyarok sokat lenyilaztak közzülök: Uszób, és Velek számszeríjjakkal száz huszonöt Katonát ejtették el. Uszób Vitézei közül pedig, a' tizenkét nap tartott viadalban husz Magyar, és tizenöt Székely ölettetett-meg. A' tizenharmadik napon midőn a' Magyarok, és Székelyek a' Várnak árkait betöltvén, lajtorjátat támogatnának a' Kőfalakhoz; látván Mén Marót Vitézei ezen Magyar bátorságot, megrettentek, 's felnyitván a' Várat, könnyörögve meztelán mentek Uszób, és Velekeleibe. Ezek őrizet alá vetvén őket. Bihar Várába belovagoltak, 's ottan sok javakat találtak volt. Mén Marót hallván ezt az elszaladott Hirmondóktól, ő is féltében Követeiket küldvén Uszóbhoz, és Velekhez, kérvén őket; hogy bajolván a' békességre, engednék az ő Követeit Árpád Fejedelemhez menni a' on hírrel;

hogy Mén Marót, a' ki előbb Árpád Fejedeleme-
nek, tulajdon Követei által, Bolgár-szírvel ke-
vélyen parantsolván egy maroknyi földet sem
akart adni, mostan meggyőzöttetvén, és földhöz
verettetvén, ugyan azon Követjei által Országát
egészen Árpád Fejedeleme-nek, az ő Fijának pe-
dig, Zoltánnak; a' maga Leányát adni kész aka-
rattal volna. Uszób, és Velek ezen ő ajánlását meg-
ditsérvén annak Követjeivel magok Követjeiket is
elküldötték Árpád Fejedeleme-hez. Ezek együtt
Tsepel Szigetébe elérkezvén, a' Fejedelmet meg-
köszöntötték; más nap pedig az ő Követjei Mén-
Marót' izenetét, 's nékik adott parantsolatját be-
mutatták. Árpád Fejedeleme a' maga Fő-Emberei-
vel tanácsot tartván, Mén-Marót' izenetét kedve-
sen vette, 's megditsérte: és annak Leányát ma-
ga fijának feleségül, minthogy őket egy idősök-
nek hallotta, a' néki ígért Országgal együtt, el-
fogadta. Uszób, és Velek Vezérekhez tehát el-
küldvén Követjeit, megparantsolta; hogy meg-
tartván a' menyegzőt, Mén-Marót' Leányát az ő
Fijáának, Zoltánnak, feleségül vennék; a' Lakó-
soknak zálogba szedett fijaikat magokkal elhoz-
nák; Bihar Várát pedig adnák által Mén-Marót
Hertzegnek.

Ezeknek a' Fejedeleme' akaratja szerint lett
végzése után, Uszób, és Velek a' Menyaszszo-
nyal, és a' Lakosoknak zálogba szedett fijaival
Árpád Fejedeleme-hez vissza tértek nagy tisztessé-
gel, és örömmel. A' Fejedeleme az ő Jobbágyai-
val eleikbe kimenvén, a' Fejedelmi Menyaszs-
zonyt Méltóságához képest tisztelettel fogadták,
's a' Fejedelmi Házba bevezették, 's ujlag nagy
lakodalmat ütöttek; 's majd minden nap a' körül-
fekvő Országoknak különkülönbféle Ezrivel, a'
Menyegzői vendégség szerint vigadoztak. Az If-
jak pedig játszadoztak a' Fejedeleme', és a' Fő Em-

berek' színe előtt. Ugyan ezen öröm közt Árpád Fejedelem elfogadta az ő Fő Embereinek, 's Magyar Vitézeinek hódolását, 'és Fiját, Zoltánt a' Fejedelmi Felségre nagy tisztességgel felemeltette. Uszóbnak is ekkor adta Beszprem Várát, minden hozzá tartozandóival együtt: Veleket pedig Zaránd' Uráva tette vala: így a' többi Nemesseknek is Helységeket, 'és tisztos Hivatalokat ajánlkozott: a' kik által olly ditső diadalmakat arattott; olly fényes Birodalmat állított magának, 'és Maradékainak: olly jó, 'és gyönyörű Hazát szerzett a' Magyar Nemzetnek, 's adózójává tette mind a' Napkeleti, mind a' Napnyugoti Római Birodalmat. Illy Felséges Érdemekkel ragyogva végezte életét Árpád, a' Magyar Hazának édes Atyja, Urunk' születésének kilentz száz hetedik 907.É. esztendejében; 's eltemettetett Fejedelmi tisztelettel Buda Városába kőárkon aláfolýó egy kis pataknek forrásánál: hol is a' Magyaroknak a' Heresztény Hitre lett megtérések után a' Boldogságos Szűz Máriának tisztelete alatt egy Szentegyház építetett, a' melly Fejéregyháznak hivattatik.

Méltó itten feljegyezni Porfirogenita után ezen Ország' Szerző Nagy Fejedelemnek Nemzettségét, ugymint :

Árpád.

Leuntika. Tarkatz. Jelek. Jutotzás. Zoltán.

Tebel. Ezelek. Falitzim. Takson.

Termatz. Fáles, Tázes. Gejza.

Vajk-István.

Zoltán következett tehát a' Fejedelmi Méltóságba, a' ki feje szinü, puha, és sárga haju, édes be-
 azédü, de egy kevésbé selypes; testállásában kö-
 zepszerű, jó Hadivezér, erős, és bátorszívü,
 Polgáraihoz kegyelmes: azért is minden Fő Em-
 berek, és Magyar Vitézek tsudálatosan szerettek
 ötet. Köz tanátstsal, 's egyező akarattal a' Fő Em-
 berek a' Fejedelem alatt némelly Igazgatókat ren-
 deltek az Országnak, a' kik a' szokásbeli Törvé-
 nyek' szabása szerént az egymással Ellenkezőknek
 pöreit, és versengéseit leszállítanak: másokat
 ismét Had' Vezéreivé rendeltek, a' kikkel az ide-
 gen Országokat félelemben tartanak, 's adóztat-
 nak; 's név szerént ezek voltak azok: Lehel, 's
 ama' vérszopó Bulcs, és Botond; mind a' hárman
 igen hadakozó Emberek, 's erősszívűek; a' kik-
 nek semmi más gondjuk nem vala, hanem csak
 Nemzeteket a' magok Urának meghódoltatni, 's
 feldulni mások' Országait. Hadaikkal azonnal ke-
 resztül rontottak ezek Német Országon, és Lo-
 tharingián, 's azon föld' Lakosait szörnyen el-
 ijesztették, sok ezeret közzülök leöldöstek, és
 minden javaikat elszedvén, úgy tértek vissza
 Magyar Országba Zoltán Fejedelemhez.

Konrád Császár' uralkodásakor az említett
 nevezetes Fő Hadivezérek ismét elküldetvén Zol-
 tán Fejedelem által, berohantak Német Ország'
 részeibe, és azoknak sok javait elragadozták.
 Végtere a' Bajorok, és egyéb Németek illetlen
 gonosz ravaszságával Lehel, és Bulcs megfogat-
 tattak, és az In folyó vize mellett felakasztatván,
 megöltetettek. Botond pedig, és a' többi
 Magyar Vitézek látván, hogy Ellenségeiknek ra-
 vasz álnokságával körülvetetvén, megszorítottat-
 tak; bátran, 's emberül megállottak, 's el nem
 szakadtak egymástól, hanem egyik rész a' másit
 lát segítvén, mint a' megsebesített Oroszlá-

nyok, fogtsíkgatva a' Fegyveresek' közepére rohantak, 's levagdalták Ellenségeiket nagy vérontással. Szerentsés tehát a' Magyaroknak az ilyenén közbevetett szerentsétlensége: mert a' sok veszedelmek' tapasztalásából még bátrabbak, 's képesebbek, és a' szüntelen való hadi viaskodásokból mind erőre, mind hatalomra nézve jelesebbekké lévén, kilentz száz tizen hetedikben egész Baváriát, Frankoniát, Lotharingiát, Szászóniát tüzzel vassal megemésztették: Ercharge-nust, és Bertoldot, azoknak Vezéreit lenyakták, osztán bérontván Frantzia Országba, azt fegyverrel megtörték, 's felprédálták: a' honnan midőn győzedelmesen visszatérnének, a' Szászok őket meglesvén, nagy vérontást tettek közöttök; az onnan megszabadultak pedig haza jöttek. Zoltán, és az ő Fő Emberei még inkább megháborodtak Lehel, és Bults' 's a' többi Magyar Vitézek halálokon, 's annál nagyobb Ellenségeikké lettek a' Németeknek: Zoltán Fejedelelem tehát az ő Vitézeivel összeveszküdtek ellenek; hogy az ő általok tett bosszút, akármi módon lehetne, bosszúval visszafizetni el ne mulatná, Urunk' megtestesülésének kilentz száz harmincz 931. E. egyedik esztendeje azonban megörvendezettette Zoltán Fejedelmet egy Férjfiú magzattal, a' kit ő Taksonnak nevezett: ennek szép, és nagy szemivelának, puha, és fekete hajszálai, 's üstöke, mint az Oroszlánnak.

Zoltán tehát az ő Vitézeinek visszatérésök után Magyar Ország' határait ki szabta volt: a' Görögök felől a' Vazil kapujáig, és a' Rátság földig; a' Dalmaták felől a' tengerig, hol Spalata Városa vagyon; a' Németek felől Guncil hidjáig, 's engedelmet adott az Oroszoknak, kik Álmos Fejedelemmel, az ő Nagy Atyjával, e' földre jöttek vala, hogy azon a' fájon egy Várat építsen.

nek, a' melly Vidéken a' Mosonyi Fertőn túl nem kevés Beszszusokat is helyheztetett az ő Országának oltalmazása végett, ne hogy idővel a' Németek a' nékiek tett boszszuságért Magyar Ország' határait feldulva pusztítanák; a' Tsehek felől pedig a' Morva vizéig vetette a' határt, olly kötés alatt, hogv azoknak Hertzege esztendőnként adót fizetne Magyar Ország' Fejedelmének; ugyan e' szerént a' Lengyelek felől a' Táttra hegyéig, a' mint ez előtt is kitsinálta vala az Ország' határát Bors, a' Böngér fija. Zoltán Fejedelem, és az ő Vitézei így meggyökeresedvén ezen áldott Hazában, Feleséget vön a' maga Fijának, Taksonnak, a' Kunok' földéről, 's még élteben bevette Fő Embereinek esküvését azon Fija' részére, és azt Fejedelemmé, 's Uralkodóvá tette egész Magyar 977 E. Országon; 's ezután, ugymint kilentz száz negyven hetedik esztendeje után Urunk' születésének három esztendővel kiköltözött e' mulandó világból.

Takson hasonló vitézséggel viselte Fejedelmi Páltzáját, 's Német, Frantzia, és Olasz Országot több izben megnyomorította Vitézeivel. Ekkor Ottónak, a' Németek' Királyjának Ellenségei utálatos latorsággal az ő megölésére igyekeztek: a' kik is, minthogy a' magok tehetségével semmi rosszat nem tselekedhettek volna nékie, a' Magyarok segedelmét kívánták; mert tudták azt, hogy a' Magyarok a' megszokott hadi dolgokban győzhetetlenek volnának; és hogy az Isten ő általok a' maga haragjának ostorát sok Országokra kieresztette legyen. Azért az ő Követeiket ama' hadakozó Férjfiuhoz, Takson Fejedelemehez küldötték, és, sok aranyot adván nékie, kérték, hogy a' Magyar Vitézekkel ütne rá az említett Otto Királyra. Takson Fejedelem tehát, már ugyis, mint édes Atyja, Zoltán, a' harag-

tól felindíttatván, hogy Lehel, és Bulst' halálaért bosszút állana, azoknak kérésére, 's pénzére annal nagyobb tüzzel küldötte Hadát azon Otto Német Fejedelem ellen, Botond, Szabolcs, és Urkund Vezérek alatt, kik is ujra Baviariát, Svábját, Szász, és Turingia Országokat fegyverrel rabolták, pusztították; és az egész Frantzia Országot kegyetlenül nyomorgatván, 's az Istennek Szentegyházaiba berohanván, azokat szörnyűképpen fosztogatták. Onnét a' Szenoni meredeken, és az Alimini Népeken keresztül fegyverrel utat nyitottak magoknak kilentz száz negyven nyolc-^{948. E.} századikban. Így meggyőzván azokat az igen hadakozó, és a' helyek természeti állása szerint nagyon bátorságos Nemzeteket, a' Szenoni hegyeken általkeltek, és Szeguza Városát megvették. Taurinát azután, amaz igen gazdag Várost ostrommal kezekre terítették: meglátván pedig Lombárdiának sik Tartományját, ama' minden jókkal biró, és felesleg is bővelkedő Olasz Országot egy sebes futással majd egészen elrabolták. Botond, és Urkund mind azon Nemzetek' meggyőzte után, Haza felé térnek. Otto azonban, a' Németek' Királyja, lest vetett a' Rajna vize mellett kilentz száz ötven ötödik esztendő-^{955. E.} ben, 's Országának minden erejével rájuk rohanván, sokakat megölt közzülük: Botond pedig, és Urkund, az ő Hadiseregeikkel inkább akarván a' hartzban meghalni, mintsem már a' magoknak tulajdonított diadalmat elveszteni, megátalkodva nyomják Ellenségeiket, 's azon ütközetben egy némelly nagy Vezért, és igen nevezetes Férjfiat megöltek, 's a' többieket nagyon, és súlyosan megsebesítván, futva szalasztják, ragadományait felprédálják, úgy jönnek vissza Hazájokba nagy győzedelemmel. Haza érven, Botond azonnal halálos betegségbe esett,

's meghalálozott; holt Teste közel a' Verőtze patakához temettetett vala.

Takson, valamint az Ellenségnek rettentésére volt, úgy a' Magyar Hazának minden jussait tellyes élteben hatalmasan, 's bekességesen bírta. Azért sok Külföldiek különbkülönbféle Nemzetekből tódulva jöttek hozzája: nevezetesen a' Bolgárföldről Billa, és Botsu, nagy Nemes Urak, számtalan Izmaeliakkal, a' kiknek a' Fejedelem Magyar Ország' sok Helységeiben földeket ajándékozott; 's azon fellül ama Várat, melly Pestnek hivattatik örökösen nékiek adta. Billa pedig, és az ő Ötse, Botsu, a' kinek Nemzettségéből származik az Ethey, tartott tanátskozássok szerint a' magokkal hozott Népből két részt az említett Várnak szolgálatjára adtak, a' harmadik részt pedig a' magok maradékainak hagyták. Ugyan azon Tartományból jöve akkor egy igen tekintetes Hetény nevű Vitéz, kinek is a' Fejedelem földeket, és egyéb birtokokat ajándékozott. Takson Fejedelem pedig nemze egy Gejza nevű fiat, Magyar Ország' ötödik Fejedelmét: Ennek idejében a' Beszszusok' földéről jöve egy Hertzegi vérből származott Vitéz, kinek neve volt Tomizoba, az Urkund Atyja, kitől származik a' Tómay Nemzettség; annak Takson Fejedelem ada lakó földet a' Remey részekén a' Tiszáig, a' hol most az Obádi rév vagyon: ez a' Tomizoba elélt egész Szent István Királynak a' Takson' Unokájának idejeig. Mikor pedig Boldog István Király az életnek Igéjét hirdetné, 's a' Magyarokat Keresztelné; akkor Tomizoba hívságos lévén a' Hitben, nem akart Kereszténnyé lenni; hanem Feleségével Vinurossal, az Obádi rév mellett eltemetkezett, nehogy megkeresztelkedvén, a' Kristussal élneken örökre. De Urkund, az ő Fija, Kereszténnyé lévén, él a' Kristussal mind örökké.

Illy

Illy emlékezetes történettel végzi a' Magyar Királyi Jegyész ezen nevezetes Historiáját, melyből merő egyenes szívűség, 's igaz lelkűség tündöklök ki. Hogy tehát Álmos' Nemzettségét Attilától származottnak lenni itten több ízben bizonyítja: tudálni lehet azokat, a' kik ezt csak színlésnek lenni állítják. Ugy mondják ezek, hogy ennek hírlelésével csak a' Nemzetek' nagyobb rettentésére igyekeztek legyen a' Magyarok. Igen is; de a' valóságos dolognak hírlelésével. Ugyan is mi szükség lett volna egyébként Attilát emlegetni? Mertha jól vizsgálóra vesszük ezen Magyarokat, majd annyi Attilát találunk közöttök, a' mennyi Hadivezéreket. Sőt nagyobbakat tettek ezek, mint az. Mivel ezek egész Német, és Frantzia Országokon keresztül rontván, a' nagy tengerig Spanyol Ország' határába, 's innét vissza a' Pirenei hegyek mellett az Alpeseken által Olasz Országra rohantak, 's ezen tértek vissza diadalmas fegyvereikkel. Illyent Attila nem tselekedett. De megmutatta Álmos' Nemzettsége Attilától való származását azzal is; minthogy annak Hardját örökségül birná. Végre megtzáfolhatatlan a' Magyar Nemzetnek ezeránt az egész Világ hallattára tett mindenhai bizonyítása.

V. S z a k a s z.

Az elő adott Magyar Történet' Írójának megvitatásáról.

Nevének elhallgatásával csak *Belae Regis Natarius*: az az: Béla Király' Jegyészszének nevezvén magát ezen első Történetírónk, a' Tudósokat ellenkező vélekedésekbe hozta maga eránt: hogy hányodik Béla Király' Jegyészsze volt? De, hogy ezen Méltóságos Kancellári Hivatalt első *Magyarok esmérete.* F

nk Béla Király alatt viselte legyen; már azzal is oda mutat, hogy őtet különbözetlen nevezi, és csak Ez előtt volt Királyokról térsen emlékezetet. Ezt tartják Petrovits József, jeles Törvénytudó, és Katona István, az Ország' Történetirója; de úgy, hogy amaz azt sem ellenzi, ha valaki második Béla' Jegyészszének állítja: emez pedig csak azt nem engedi meg, hogy tizen harmadik századbéli Író volna ezen nevezetes Jegyészünk. Cornides Danielezen első Történetirókról egész Könyvet írván, azt vitatja: hogy azt sem az Első, sem a' Negyedik, hanem a' Második, vagy harmadik Béla Király' Jegyészszének kelljen tartani. Ha tehát azon okokat, mellyek Első Béla Király' ideje ellen ezen Irónk eránt előhord e' Tudós Cornides, nyilván megtáfoljuk: hogy e' Jegyész első Béla Király' Jegyészszé volt legyen, semmit se lehet kételkedni. Lássuk tehát azon okokat.

1. *Almus*, ugymond a' Jegyész 3-dik Fejezetben, az az: *Szent*; mert az ő Nemzettségéből sok Szent Királyok, és Hertzegek valának születendők., „Bizonyos pedig, hogy a' kik Szent István, és első Béla Király között Királykodtak, Péter, Aba, és András, kegyetlen, vérszopó, és ragadozó Királyok voltak; s az utolsó a' Pogányok babonaságainak is kellestinél többet engedett; Öttsének is I. Belának tüzes Ellensége volt: ha tehát a' mi névtelen Irónk I. Béla Király' idejében élt, nem látom; miként említhetett Magyar Sz. Királyokat, és Hertzegeket.”

2. A' mi Könyvszerzőnk a' 11. 24. 27. és 57-ik Fejezetben úgy emlékezik Sz. István Királyról, mintha már a' Szentek' Lajstromába lett volna iktattva. De azt kiki tudja: hogy I. Istvánt a' Római Pápa Sz. László kérésére írta legyen a' Szentek' számába. Mivel pedig Sz. László még I. Béla, Salamon, és I. Gejza Királyok után jutott a' Ma-

gyar Királyságra: bizonyos az, hogy a' mi névtelen Irónk éppen nem volt I. Béla Király' Jegyészse."

3. Osztán azt sem kell elhallgatni; hogy ezen Iró Magyar Országot azon Deák Könyvében mindenkor így írja: *Hungaria*. Észrevette pedig Timon Samu, a' ki mind látta', mind nagy szorgalmatossággal általvizsgálta Királyainknak régi Leveleit; hogy II. István előtt így iratott: *Ungaria*. Elsőben is, úgymond Timon in Imag. Hung. novae Cap. 1. pag. 4. ezen szóhoz: *Ungaria*; II. István Király adta a' H betűt: a' kit osztán követtek a' többi Királyok. A' honnét ismét következik; hogy e' mi Könyvirónk más Béla Királynak, a' ki II. István után Királykodott, nem pedig I. Béla Királynak, Jegyészse vala.

4. Tovább: leginkább erősíti a' mi állításunkat ezen szó *Torneamentum*; mellyel a' 46-dik Fejezetben él a' névtelen Iró, mondván: „ cum clypeis, et lanceis maximum torneamentum faciebant. (az az, paizsokkal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulattságot tesznek vala) Bizonyítják pedig a' régi Irók; hogy azon Deák szó: *Torneamentum*; tsak a' tizenkettődik század' közepén keletkezett a' Deákoknál. Előhozzák ezen szót különösen Freysingeni Ottó, és Radevicus, Fridrik Tsászár' Történeteiben.

5. Végre minden kételkedést elhárít a' névtelen Irónak 43-dik Fejezete, mellyben emlékezik a' Peturgozi erdőről. Előadják tudniillik a' mi Honi Kronikáink, és Dandalus András; hogy Kálmán, Magyar Ország' Királyja erős Hadat küldött az Illyrikomi részekre, 's az által Péter, Dalmátzia' Királyja a' Pétergozdi hegyeken elejtetett, 's megölettetett legyen. Erről pedig Kéza Simon az ő Kronikájában, mellyet Kun László Királynak ajánlott vala, így szól: „ Ez (Kálmán Király) be-

küldvén Hadiseregét Dalmátziába, elemésztette Péter Királyt, ki a Magyaroknak a Gozd hegyeken eleikbe menvén, az említett hegyeken meggyőzettetett, 's megölettetett. A' honnét azon hegyek mainapig Peturgozdiának neveztetnek magyarul." Ha tehát azon erdős hegyek Kálmánnak a' Péter Királyon vett győzedelméről nyerték a' Peturgozdia nevet: szükségképpen következettök; hogy a' névtelen Író ezen Peturgoz névvel élvén, más Bélának, a' 'ki Királyaink' rendében Kálmánnál utóbbi vala; 's nem I. Bélának idejében élt legyen.

6. Közönségesen bizonyos az, hogy I. Béla, Adalbertus nevet viselt, 's állandóan ezen névvel neveződött a' Királyi Levelekben. Bizonyára Radó, Nádor Ispány' Levelében, mellyel 1057-ik esztendőben a' Sz. Demeter Klastromát Maurus, Pétsi Püspök' hatalma alá adta, nyilván olvastatnak ezek, „András, buzgóságos Királynak, 's az ő Öttsének, győzhetetlen Adalbertus Hertzegnek engedelmével — Ismét: „Kértem az én Uraimnak is, András Ditsősséges Királynak, és Adalbertus Jóságos Hertzegnek kegyelmét. — András Király pedig Radó, Nádor Ispánnak ezen Levelét megerősítvén így: „Én pedig András Király, és az én Kedves Ötsem, Adalbertus Hertzeg — Előadja ezen levelet egészen Schmitt Miklós az Egri Püspökökről irtt Könyvében; 's jól jegyzi meg, hogy I. Béla I. András Testvérje, más Királyi Levelekben is Adalbertus névvel neveződik. — Azért a' mi névtelen Irónk, ha első Béla' Jegyészsze lett volna, Adalbertus Király', nem Béla Király' Jegyészszének irta volna magát.

7. Továbbá: a' mi névtelen Irónknál a' 15-ik Fejezetben e' következő szók olvastatnak: „De András Király azt a' földet feltserélte mert szerette azokon a' részeken lakni az ő Felesége, azért,

mivelhogy közelebb volna születése földéhez; mert az Oroszok' Hertzegének Leánya vala — It a' mi Irónk úgy emlékezik I. András' Feleségéről, mint régen megholtról, mondván: mert az Oroszok' Hertzegének Leánya volt. De, Saffnaburgi Lambert' bizonyosága szerént, ez még I. Béla Király' halála után is sokáig élt: azért ezen Királlyal egyidőbeli nem volt a' mi névtelen Irónk. Hogy itt elhalgassam; hogy nem lett volna neki szükséges, tudósítani Polgártársait: ki volt I. András' Atyja? ki az ő Felesége? ha I. András, és Ennek Ötstse I. Béla alatt élt volna. Mert, hogy ezt nem tudták volna a' Magyar Hazafiak, azt el nem lehet hinni.

8. A' mi Jegyészünk hogy I. Bélánál sokkal utóbbi legyen: azt a' Magister-Mester-titulusból, mellyel magát nevezi, legerősebben megmutatjuk. Mert ezen tisztes Nevezet legeslegelőször III. Béla Király' Levelében jön elő: ez előtt pedig semmi régiebb Írásokban fel nem találhatik. Világos tehát, hogy I. Béla Király' Jegyészse nem lehetett a' mi névtelen Irónk.

Ezeket itéletesen megvizsgálván a' tanultságos, és jól okoskodó Ember, azonnal látja azoknak erőtelenségét, 's tsudálja; hogy Cornides Dánielt, a' ki Hazánk' dolgainak előadásával első Tudósaink között érdemlett helyet magának, arra bírhatták ezek, hogy Anonymusunkat tagadná I. Béla Király' Jegyészsenek lenni: holott Ennek, mint első Magyar Történetirónak régiségét legjelesebben szembe tünteti. Rostáljuk meg tehát rendiben az ő okvetéseit.

I. Az ő első Okvetésének sikeretlensége tsak az ő hatodik okvetéséből is kitetszik: a' hol Radó Nádor Ispány' Levelében úgy adódik elő I. András, mint buzgóságos Király. Hogy a' pogány Magyarok' első zúdulásának ellene nem szegszte

magát: azt nem rosszlelkűségének, hanem tehetetlenségének kell tulajdonítani. Lám' mihelyt megkoronáztatásával a' Fő Hatalomra kapott, azonnal az Istenhez térítette a' pogánykodó Magyarokat, úgy hogy innét Katholikus névvel tizmereztetnék. Béla östtsével lett egyenetlenségét is a' Hízeltedők' gonoszága szülte, a' kik annak ő ellene való törekedése eránt elhitették volt őtet: és így, a' mit az ellen tselekedett; azt maga oltalmára intézte. Ezt tehát Péterrel, és Abával egybe szűrni nem lehet. De még azokat sem lehet minden jóságtól megfosztani: mert, hogy az Istenhez nem kevés buzgósággal voltak, azt eléggé kilátni onnét, hogy mindenike az ő tőle építettett Szentegyházba temettetett vala. Azután: azt maga is megesméri a' Tudós Cornides, hogy Anonymusunk az ő Béla Királyjának, a' kinek Jegyészse volt, halála után irta ezen Históriaját: azért helytelenül határozza az említett Királyokra az ő okoskodását. Már pedig I. Bélának emlékezetes buzgó uralkodása Magyarjaiból a' pogány hajlandóságot annyira ki irtotta, hogy osztán állandók maradtak azok a' Keresztény Hitben. Ezen jó lelkű Király' Fijaiban is, Gejzában, Lászlóban, és Lämpertban látta a' Hitnek szent erköltseit az Anonymus: azért méltán emlékeztetett a' Magyar Szent Királyokról, és Hertzegekről. Az Apostoloktól eredett szokás szerint pedig, a' kik a' Keresztényeket Szenteknek neveztek volt, még inkább emlékeztetett azon formán Álmos Királyi Maradékairól; a' kik mind eddig szakadás nélkül megtartották a' Katholika Hitet.

II. Tudva vagyon az a' Keresztényeknél, hogy a' Martirok, és egyéb különös szentségű Emberek mindenkor tisztelettel méltóztatódtak az Anyaszentegyházban: 's ennek első idejében a' Püspök, és az ő buzgó Népe mindjárt azon Reli-

gyiúi tiszteletre méltónak esmérte azt, a' kit az ő szentül viselt élete, 's ezzel érdemlett tsudatételei a' Mennyei örömben lenni nyilván bizonyították. Szent István' idejében pedig kilentz száz^{995. É.} kilentzven harmadik esztendőben kezdődött a' Szentek Méltósága azon tiszteletre a' Római Szent Szék által, a' mellynél vagyon az első Hatalom az Anyaszentegyházban, nyilvánságos szent szertartással kihirdettetni, midőn Szent Udárikot tizenötödik János Pápa több Püspökök, 's Papok, és Diaconusok' tisztelkedésével a' Szentek' számába iktatta volt. Mindazáltal ezzel meg nem szűnt az; hogy azokat, a' kik Szentség' illatjával multak ki e' világból, Szenteknek neveznék: így neveződött tehát mindjárt Szent István is: így nevezte őtet Sz. László Király is a' Veszprimi Püspökségnek adott Levelében esztendővel előbb, mint canonizáltatott Az. Anonymus is tehát, hogy őtet Szentnek nevezte, onnét éppen nem lehet következtetni, hogy I. Béla Király' Jegyzésze nem lehetett.

III. Ezen okvetést semmisítik már Sz. Istvánnak több Királyi Leveli, ki is a' Pétsi Püspökség' szerzéséről adáttól így kezdi: „*In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae Unitatis Stephanas Hungariae Rex. — Datum X. Kalendas Septembris, Indictione VII. Anno Domini millesimo nono. Pio Stephano Regnante anno. Actum in Civitate Jauriana.* A' Veszprimiről: „*In nomine Sanctae, et individuae Trinitatis, Amen. Stephanus Dei gratia Hungarorum Rex. — Datum in Soly, apud Capellam Beati Stephani Proto-Martyris anno ab Incarnatione Domini millesimo nono.* Adjuk ide még Sz. István' Leveliből azt, mellynek kezdetét maga is elő adja Cornides az említett *Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii*

10 7a

nevezetű Könyvében; ugyan azért annál tudálatosabb ezen ő vitatása: így vagyon pedig azon Bakonybéli Apáturság fundáló Levelének kezdete ő nála is p. 168. „*Universorum Christi fidelium sane intendat discretio, quod dum in terra Hungariae Christianae religionis per Dei gratiam nova pullularet professio etc.*” Hasonlóképpen iratik azon szó I. Gejza Király levelében, mellyet a' Garan melléki Sz. Benedek Apáturságának adott, mondván: „*In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae unitatis, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Ego Magnus, qui et Geysa, supremus Hungarorum Dux, postea vero Gratia Dei Rex consecratus, Belae Regis Filius* —” Ugyan Ennek Testvére, Sz. László Király a' Veszprimi Püspökségnek 1082-e adott Levelét így kezdi: „*Ladislau Dei Gratia Hungarorum Rex, Belae Regis filius, omnibus Christo devotis, quicunque sunt, et erunt in sempiternum, salutem in Filio Dei gloriosam.*” -- Így végződik: „*Nos igitur ob reverentiam omnipotentis Dei, et Beati Michaelis huic scripto nostrum regale Sigillum fecimus apponi per manus Magistri Fabiani Vice-Cancellarii nostri fidelis, post Incarnationem Domini nostri Jesu Christi Millesimo octuagesimo secundo.*” -- Ezekből igen nyilvánvalóságos: melly nagyon elbódult légyen Cornides, azt állítván Timon Samu után, hogy II. István Király adta ezen szóhoz: *Ungaria*, a' H betűt, 's irta legelőször: *Hungaria*: holott már Sz. István Király' Leveleiben olvassuk ezt, a' mint maga Cornides is elő adja. Olvassuk Gejza, és Sz. László Királynál is: Ennek pedig Unokája lévén II. István, hogy tehát ez irta volna először ezen szót: *Hungaria*; igen képtelenül mondatik. Ezen képtelenségből azt következtetni; hogy

a' mi Jegyészünk II. István Király után uralkodott Béla' Jegyésze vala, nem pedig I. Béla Királyé: még nagyobb képtelenség.

IV. Ezen okvetését maga megtzáfolja a' Tudós Cornides ezen névtelen Irónk' oltalmára irtt Könyvének 309-ik lapján: a' hol nyilván megmutatja; hogy a' Magyaroktól tanulták mások is a' bajvivási mulattságot; 's úgy tartja, hogy ezen Deák neve is: Torneamentum, ezen Magyar szóból tsináltatott: Torna. Ugyan is Theophylactus Simocatta lib. 2. C. 15. említi; hogy az Avar-Magyarok' szova lett volna az; a' kik ezen szót: Torna, úgy vették, mint artzal fordulni, Theophanes szerint. Mi pedig tudjuk, hogy nem tsak Torna Város, és Vármegye; hanem a' Torna vize, 's e' mellett lévő Helység is mainapig fenn tartja ezen Magyar szót: és ettől eredt szovunk: Tornázt, melly jelenti a' szobák előtt való térséget, hol leginkább szoktak forgolódni az Emberek, mint a' Bajvivók a' fegyveres játéokban.

V. Béla Király' Jegyésze a' Peturgozi erdőről emlékezvén, még inkább megerősít bennünket abban; hogy I. Béla Király' Jegyésze volt: mivel az ottan történt győzedelméről Kálmán Királynak éppen nem emlékezik. Mert, hogy erről megemlékezett volna, ha utóbb irta volna ezen Históriáját, azt tsak onnét is láthatni: hogy a' Vértes erdőről, mellyet Elődnek adott vala Árpád, tévén emlékezetet, mindjárt kijelenti; hogy azon erdő a' Németeknek ottan elhányt vérteikről hivattatnék Vértesnek. Bizonyára itt sem hallgatta volna el; ha onnan származott volna a' Peturga' nevezet, mivel ottan Péter Dalmata Királyt elejtették a' Magyarok. Hanem hogy innét azon előbbi nevezetét Petergazdia névre vették a' Magyarok: azt már igen hihetőleg adja elő Kéza Simon. Sőt szolván Árpád alatt lett elfogla-

lásáról egész Horvát Országnak, ennek Sz. László Király által ujalag lett elfoglaltatásáról szükségképpen tett volna említést e' mi Királyi Jegyzőnk, ha ezen történet után írta volna az ő Históriaját. Ezt tehát hogy annakelőtte írta: nyilván kitetszik; 's ebből is megbizonyosodik; hogy I. Béla Király' Jegyzőszéke volt.

VI. Már oda fenn a' harmadik okvetésre előhozott Királyi Levelekben láthatni: hogy mindGejza, mind László Király magát Béla Király Fiajának nevezi; sőt Ez, ugymint Sz. László még az ő Országos Végheménységében is Béla Király Fijának nevezetik. Tehát nem igaz, hogy I. Béla állandóan *Adalbertus* névvel neveződött légyen a' Királyi Levelekben: sőt az előhozotton kívül egyet se tudott nevezni Cornides. Ama névvel pedig nem csak Fijai, hanem az Országis mindenkor ditsőítette, úgy hogy, mikor már több Bélák jelesítették kimult Királyaink számát, mindjárt I. Béla Királyt értették a' Hazafiak, ha csak tsupán neveződne is Béla Király: azért minden hozzáadás nélkül szokták őtet nevezni. Elég bizonyosságunk ebben az Arany Végheménység, mellynek huszon harmadik Tzikkelye szerint rendeltetik: hogy új pénz Béla Király' pénze szerint veretessék. Kiki tudta mindjárt, hogy I. Béláról vagy on itten szó; ámbár utánna immár kettő Királykodott azon névvel; 's III Béla vala éppen az Atyja II. András Királynak, kinek Királyi Nevével erősödik azon Arany Végheménység. Azért a' többi környülállásokat ide értvén, ezen Királyi Jegyzészt még inkább I. Béla Király' Jegyzőszékének kell esmérnünk.

VII. Ezen mondás: „ az Orosz Hertzeg' Leánya vala; szoros értelemben annyit tézen: Az Orosz Hertzegtől született. Azért nem lehet ebből azt következtetni; hogy az ezt mondonak idejében nem élt már azon szüleménység.

Annál inkább nem lehet azt úgy venni, ha Leányról vagy on a' szó. Mert közönségesen így szoktunk szölli: Andrásnak két, három- vagy sok Leánya volt; de már egy sints. Az ezt halló nem érti mindjárt arra; hogy azok megboltak; hanem kérdezi, hová lettek? Az a' felelet: mind férjhez mentek. E' szerént szölván a' mi Jegyészünk is, nem lehet az ő szavait arra tsafarni, hogy azok áltál a' Királyné halálát jelentené. Azzal pedig éppen hallgatni kellett volna az Ellenkezőnek: hogy nem lett volna szükséges a' mi Királyi Jegyészünknek, tudóstani Polgártársait: ki volt I. András' Atyja? Ki az ő Feleségéé? ha I. András, és Ennek östse I. Béla alatt élt volna. Merthogy ezt nem tudták volna a' Magyar Hazafiak, azt el nem lehet hinni." Ezen mondásnak helytelenségét kiki láthatja. Ugyan is a' Historikusnak első jegyét teszi a' töle iratott dolgokkal való egyidőbélisége. A' régi történeteket Iró is azzal teszi hitelessé az ő Históriáját, hogy azt azon időbéli őszintes Historikusok szerént adja elő.

VIII. Valamint kezdetét, úgy végezetét is Sz. László Király' Levelének, melyet ada a' Veszprimi Püspökségnek, előadtuk a' harmadik szám alatt: holott nyilván megvagy on a' *Magister* szó; mondván: „Nostrum regale Sigillum fecimus apponi per manus Magistri Fabiani Vice-Cancellarii nostri fidelis - -” Tehát nyilvánságosan ellenkezik az igazgal ezen mondas: „E' *Magister* tisztes nevezet legeslegelőször III. Béla Király Leveliben jön elő: ez előtt pedig semmi régiebb Írásokban fel nem talál tatik.” Ezen tsufos botlásán e' Tudós Férjfiúnak annál inkább lehet tsudálkozni; minthogy több ízben említi ezen Levelét Szent László Királynak. Mivel pedig ezen Királyi Levelének szerkezete másokban is igen egyez a' mi Jegyészünkével, világosan kinyilvánodik: hogy ezen Szent Király' Atyjának I. Béla Királynak Je-

gyésze volt Az , Osztán ezen Királyi Jegyész em-
lítvén azon Kunokat, kik az első Magyarokkal
Álmos Fejedelem alatt ide jöttek, egy szót se
tészen azon Kunokról, kiket Sz. László Király
meggyőzvén, 's a' Keresztény Katholika Hitre té-
ritvén, a' Tisza mellett letelepített: ezt pedig
azon alkalmatossággal el nem hallgatta volna, a'
bizonyos; ha Szent Lászlónak ezen ditső tette
utánn írta volna az ő Históriáját. Bolgár, vagy
Nandor Fejérvárról is többször szólván, el nem
mulasztotta volna említeni a' Magyaroknak a' Gö-
rögökön vett ama' nevezetes győzedelmét, a'
mellyben Gejza, és László Hertzögek főképpen
jeleskedtek volt azon Várnak megvételeivel. Te-
hát ezen jeles hadi tételek előtt írta meg azon
Magyartörténeteket mint I. Béla Királynak néhai
Jegyészsze. Hogy pedig ez alatt viselte azon fé-
nyes Hivatal: eléggé meghatározza, mondván: „
Néhai boldog emlékezetű ditsősséges Béla, Ma-
gyar Ország' Királyjának Jegyészsze.” Mert a'
bizonyos; hogy egyik Bélának se lehet ezen ne-
vezetet: *Ditsősséges*; olly erányosan tulajdoni-
tani, mint I. Bélának, a' ki három esztendei Or-
száglása alatt az előbbeni zavarodásban megrom-
lott Hazát Fejedelmi okosságával olly ditsőség-
re hozta, hogy abban a' szomszéd Birodalmak kö-
zött egyik se tenne ki rajta.

Királyi Jegyészünk' megvitatása után ide
illőnek állítom, hogy szójegyeinkről néhány
észrevételeimet előterjeszszem, annál inkább,
minthogy azokkal helyén élni, minden Nemzet-
nél a' Jegyészek' kötelessége. A' szójegyek a' be-
tűk lévén, nyilvánosságos az, hogy azokkal ugy
kell jegyeznünk a' szókat, hogy ezeknek érthető-

sége semmit se szenvedjen. Ugy látszik, hogy a' Magyarok a' magok betűjüket semmit se vonásosították: mivel a' Deák betűkkel is sok ideig majd minden vonás nélkül éltek volt, a' mint látjuk a' régi Magyar Írásokban. Most pedig már igen is sokra szaporodtak azon betűvonások, úgy hogy ott is megjelennek azok, a' hol éppen nem szükségesek. A' Magyarok' Históriájában ugyan én is ezennel hatalmazott szokást követtem, a' többek után még azt is hosszú hangra vonásosítván, a' mit mindenkor röviden szoktam mondani, a' velem egy Tartománybeliekkel együtt: de most valaminszólok; úgy írok. A' bizonyos, hogy annál könnyebben megy az írás, és nyomtatás, és annál szebb, mennél kevesebb vonásokkal vagyon. Tehát az okosság parantsolja, hogy a' mennyire lebet, eltávoztassuk azokat; és tsak azon szótagokban használni, mellyeket az egész Magyarság hosszan hangoztat; mint: Kéz. Láb. Lódul. Többekben is ellenkeznek magok közt a' Magyar Írók. Így egyik Rész a' C' betűt szükségesnek; a' másik szükségtelennek állítja a' Magyar Írásban, azon hangnak ejtésére magyarosabbnak tartván Tz, vagy Ts-vel élni. Ha magában megeszméljük; úgy tapasztaljuk, hogy mind egy. Mert akár így írom én: Czák. Czomb. Akár így: Tzák. Tzomb; azon egy hangon olvasom. Szinte úgy ezeket: Csány. Csik; vagy Tsány, Tsik. Tudjuk azt is, hogy a' Deákok a' C' betűt kétféleképpen használják, úgy mint a' maga hangján, és a' nálok nem lévő K' betű hangján: amugy az e, és i előtt; emigy pedig az a, o, u betűk előtt, és a' szó végén. A' Magyaroknál ellenben minden magán hangzó betűkkel megvagyon a' C'nek a' hangja: azért gondolták melléje a' segéd betűt, hogy el ne vétenék a' hangját a' Deákos Magyarok. De azt meg kell vallanunk, hogy e' végre

nem volt szükséges átaljában ezen betűt a' Z'vel megtársosítani; minthogy az a b cében szinte úgy kimondjuk azt, valamint a' Deák; sőt Nyelvünkben jelentő szó. Az említett okra nézve tehát elég lett volna azt csak azon magán hangzók előtt tselekedni, hol a' Deák elváltoztatja. Ugyan ezt bõltsen igyézte Sz. István Király a' Magyar Nemzetnek Fő Mestere, a' kinek azon Királyi Leveleiben, *mellyel a' Veszprimi Püspökséget fondálta*, így látjuk írva: *Marczalfő*. Abban pedig, *mellyel a' Szentmártoni Klastromot adományosította*, így vagon jegyezve: Ceba. Ez tudnillik egy Fő Méltóságnak; amaz egy Helységnek a' neve. A' Deákok a' T' betűt is kétféleképpen veszik, ugymint a' maga hangján, és a' C' hangján: p. o. Sentio. Titius; így mondják ki: Sencio. Ticius. Ebben is követték őket a' Magyarok, de úgy; hogy a' C' helyett vévén, a' fennjelentett segéd betűvel nyilván megkülömböztessék. Így találjuk ezt már Sz. László Királynak azon Leveleiben, *mellyet a' Veszprimi Püspökségnek adott vala*; a' hol ezeket olvassuk: „*Jobbágy nomine Leurintz*. Ugyan ezt javallja az okosság is: a' C' pedig ez ellen társosítjuk a' Z-vel; minthogy ez semit se tesz a' mellett. Arról is meg kell itten emlékeznünk, hogy a' ch, cs, ts, a' Magyar írásban azon egy hangot tegyen: hanem az első már ma csak a' Familiák' neveiben szoktuk használni; ugymint Cháky, Forgách, Zichy; úgy a' másodikat is a' tulajdon nevekben megtartjuk; a' harmadikkal pedig közönségesen élni, jobbaljuk. Mert a' bizonyos, hogy ezen igéknek: Tanítsa, Térítse, az utólja; és ezen nevek: Tsak, Tser, egy hangnak. Amott pedig szükségesképpen ts-nek kell lenni; tehát emitt is azzal kell élnünk, hogy az egyezés ellen ne vétsünk.

Ugyan e' végre vizsgáljuk Nyelvünk' természeteként; melyik Rész egyezőbb ezzel? Az e' a' ki így ír: Leendő, Teendő? Vagy az, a' ki így: Lefendő, Tejendő? A' Magyar Nyelvnek közönséges törvényje az, hogy a' jelentő módnak a' jelenvaló harmadik személynél megy az Igének formáltatása; ugymint: szeret; szeretek; szereték; szerettem; szerető; szeretendő. Némelyek pedig ezen törvénynek a' végbetű' feltételével felelnek meg; ugymint: lesz; az sz' helyett v-t vesz fel az aligmultban; t-t az egészen multban; a' jelenvaló részesülőben ismét v-t; a' jövődőben ezt ismét kihagyván, szépség' okáért a' j-t veszi helyébe. Azért ezen Igének formálása így megyen: levék; lettem; lévő; leendő. Szinte így az ehhez hasonlóké. Mert az aligmultban az sz' helyett v-t vesz fel, 's nem engedi magát így formálódni: leék. Természetesen következik, hogy mindenütt kipótolja az elhagyott betűt. Tehát valamint senki se engedi ezt jonak: leék; úgy ezt sem lehet jóvá hagyni; leendő: hanem itt is ki kell pótolni az elhagyott betűt, így: leendő.

Tudósainknak ebben is vitájok vagyon: miként kelljen a' szenvedő, és némelly közép Igékben élni a' Parantsmódban, 's evvel egyezőkben? Ha így-e: szeretessék; vagy így: szeretessen? Hogy amugy élt ezzel ama' bölts Esztergomi Érsek, Kardinál Pázmán Péter; és ama' Tudós Jesusita Pap, Káldi György; azt látni ezeknek megbetsülhetetlen Könyveikben. Sőt az egész Keresztény Magyarság Sz. István Királytól fogva mind e' mainapig ezt gyakorolja az Ur' Imádságában, mondván: „Megszenteltesék a' Te Neved.” Mindazáltal nem lehet azokat megvetni, 's fenyíteni, mint a' Magyar Nemzet' megbántóját, a' kik így mondják, 's írják: szeretessen; szen-

teltesen; gondolkodjon; munkálkodjon. Mert ezt inkább úgy kell néznünk, mint Nyelvünknek bő tenyészőségét, hajlékonyságát, maga kedveltetését, és mindennemű versekre alkalmaztathatóságát. Ha a' Deák Nyelvben ditsérjük azt, hogy egy szót többféleképpen ejt: mért ne magasztaljuk ezért a' mi Nemzeti Nyelvünket? A' természet von arra bennünket, hogy, valamint földünk' jóságának 's termékenységének örülünk, úgy Nyelvünk' gyökerességén, szépségén, foroghatóságán még inkább örvendjünk; minthogy ez egyesít bennünket a' Nemzeti Ditsőségre. Vegyük e' mellett észre, hogy a' mi Nemzeti Nyelvünk mind a' Nevek' ejtegetésében, mind az Igék' hajtogatásában igen természetesen megtartja az ő utját. Tárgyunkhoz képest lássuk ezt az Igékre nézve. Egy formán megy ez mind a' tselekvő, mind a' szenvedő, 's közép Igékben, és gyönyörű származással. De, hogy hosszúak ne legyenek, csak az ide valókat hozom elő, e' szerint:

Tselekvő. Parantsmód. Egyes: Szeress. szeressen. Többes, Szeressünk.

Szeressetek. Szeressenek.

Szenvedő - - - Szeretess. Szerettessen, vagy Szerettessék.

Többes. Szerettessünk. Szerettessetek. Szerettessenek.

Látjuk itt, hogy ebből, szeressen, származik ezen többes, szeressenek: úgy ezen többes, szerettessenek, származik ebből; szeretttessen. Világos tehát az, hogy ezen utolsó helyett a' *szerettessék* csak nagyobb vérmesség, és szépség' okáért tevődik; mint követője ennek: *szerettetik*. Ugyan azért szeressük, tiszteljük e' mi édes Hazánkat, nem csak ennek áldott földé' lakásával, hanem annak

nak igaz egyességet szülő nyelvével is tökéletesen Hazafiaskodván; és így minden egyenetlenséget eltávoztatván, ama' minden jóknak Adóját, a' Mennyei Atyát egyesült lélekkel ditsőitsük: a' mire, mint láttuk, Historiájának utólján is gerjeszt bennünket Béla Királynak igaz Magyar lelkű Jegyeszsze.

M á s o d i k R é s z.

A' Magyarok' Istenességéről; a' mit az Istenhez való kötelességének tellyesítésével kell kineknek megmutatni: Miként hibáztak ebben a' Magyarok a' többi Pogányokhoz képest? Miként tértek az Idvezítő Hitre? Miként szaporodtak közöttök az Egyházi Szolgák? Mitsoda Ellenesseik támadtak a' Hitben? Melly tsudálatosan rendeltett Apostoli Királyjok, a' kinek mind eddig a' Katholika Hitben állhatatos Követői voltak az ő Királyjaik? a' következő Szakaszok nyilván elő adják.

I. S z a k a s z.

A' Magyarok' Hitéről.

Az Embert az ő Alkotója nemesítvén okoskodó észszel, az ő megismerésére, 's imadására képesítette: a' mi a' Hitnek, 's Religionak fundamentoma. De, hogy ebben egyenesen eljárjon az okos emberi ész, külsőképpen is kinyilatkoztatta magát nékie. Földi életét mivel táplálja gyönyörűségesen: azt néki eleibe adta, tsupán egy fának gyümölsétől eltiltván őtet, hogy annál tö-

Magyarok esmérete.

G

kellétesebb legyen engedelmessége. Meg nem tartván az első Emberek ezen Isteni parantsolatot, tüstént elvesztették tökéletességjüket, a' nékiek előre jelentett büntetésül ezen halandóságra, 's nyomorúságos állapotra jutottak, melyet mi Maradékaik mindnyájan érezzük. Így az ő büntető igazságával is megesmértette magát az Emberekkel de úgy; hogy egyszersmind irgalmasságát is kimutatná, Idvezitőt igérvén, a' ki által megszabadulna az Ember az örök haláltól, 's örök élete lenne. Ez tehát azon Hit, melly közönséges volt az egész Emberi Nemzetben egész a' Babiloniai zavarodásig.

Ezen zavarodással a' Világ' teremtésének 1757 Ezer hét száz ötven hetedik esztendejében több nyelvekre szakasztotta az Ur Isten az Emberi Nemzetet az ő kevélysége miatt; hogy így megáláztatván, az Isteni felelem annál inkább megtartaná azt az igazság' utján. De még szörnyebben kitapott abból. Mert az ő nyelvek szerént eloszolván a' földön, 's ehez ragaszkodván, majd mindnyájan bálványozókká lettenek; 's egyedül Ábrahám' Maradékaiban maradt meg az igaz Isteni tisztelet, 's még ezeknek is gyakorta nagyobb része a' többi Nemzetek' példáját követte.

A' régi Magyaroknak, kik Hunyoknak nevezettek, ebbéli tévelyedését, Méte Tanjó alatt, így adja elő Deguenes a' Sina Kronikákból: „A' Tanjók' Udvara többnyire az Inkán hegyén volt. Ide hivatvatván öszve az egész Birodalomból minden esztendőnek első napján a' Tisztviselők, hogy a' Közönség' javára öszveségesen tanátskozzanak; tanátskozásaiknak Innepi áldozattal vetettek véget. Ugyan azok osztán ötödik hónapban Sumtsingba jöttek öszve; a' hol az égnek, 's földnek, és Öseik' hamvainak áldoztak volt. Tavasszal ismét közönséges Gyűlés tartatott, mellyben az

Emberek, és barmok vevődtek számba. A' Tanjő, valamint hatalommal, úgy Religióval is megszokván előzni Alattvalójit, minden nap, Test-örzőjítől körülvéttelve, kiment a' természetére a' Nap' imádására: a' melly szokást estve is, mi-helyt látszott a' hold, megtartotta vala. Hobánzi Tanjő alatt pedig, a' ki amaz után mintegy más-fél száz esztendővel uralkodott, minden esztendőben pompás Innepi áldozatot tettek, úgy mondják a' Kínai Kronikák, az ég nagy lelkének." Ugy látszik, hogy e' szerint áldozott Álmos Fejedelem is Ungvárra lett érkezésekor az ő Magyarjaival azért való háladásul, hogy az Istentől nekik rendelt ezen Hazába bejutottak. Eléggé megtetszik ezekből, hogy Isteni buzgóságok meg volt ugyan a' régi Magyaroknak is, de megvesztegetve a' Pogány babonaságtól, ámbár nem annyira, mint az Egyiptomiaknál, Görögöknél, Romaiaknál, és egyebeknél, a' kik nagy esztelenséggel számtalan Isteneket imádtak. Nyilván látni ezekből, hogy az ész' világának gyámolítására szükséges a' külső kinyilatkoztatás az Embereknek, hogy az Isteni Tisztelethen tökéletesen megmaradjanak.

Ugyan e' végre a' Világ' kezdetétől fogva tett sok Isteni jelentések szerint az örök Ige megtestesülvén az Emberek közzé szállott, hogy azokért magát az ő Mennyei Atyjának feláldozván, őket megigazítsa, az ő Évangyéliomának világánál az igaz Hitben vezérelje: mellynél fogva az Ember az ő Urának Istenének maga szívét tellyesen feláldozza; mind Egyházi, mind Világi Felsőségekhez tisztelettel, 's engedelmességgel legyen, és így fenntartván Emberi méltóságát, a' jó erkölcsök által az Idvezítő kegyelme erejével az ő igaz boldogságát, mellynek kívánását szívébe oltotta a' Boldogság' Ura, örökre megnyerje.

- Mindjárt világított ez a' Szittyai Magyaroknak is, a' mint különösen ezeknél apostolkodott nagy foganattal András Apostol. Nem kevesen hódoltak meg ennek az először e' földre költözött Magyarok közzülis ; de még többen azok közzül , kik másodszor ide jöttek : legszerentsésebbek lettek pedig ebben a' harmadszor itt megszállott Nemes Magyarok. Mert ezek , minekutánna tovább száz esztendőnél Hadi ditsősséggel jelesítették e' Magyar Földet, osztán a' Keresztény Hittel, 's Religióval még inkább ditsősségesítették. Gejza tudniillik az Atyjának Taksonnak
972. E. halálával kilentz száz hetven kettődik esztendőben kezébe vévén a' Magyar Fejedelmi Páltzát, az ő Keresztény Feleségének, Sároltának, Gyula, Erdély' Kormányozója' Leányának esdeklésére, 's II. Otto Tsászár' kérésére szívébe vévén a' Keresztényeket, megengedte nékiek az Evangyéliomot nyilván predikállani : a' miben legnagyobb buzgóságot mutattak Sz. Volfgangus, 's Bruno Püspökök, és Sz. Piligrinus Laureakumi Érsek, olly foganattal, hogy ezen Érsek azt írná VII. Benedek Pápához ; hogy öt ezeren a' főbb Magyarok közzül tértek legyen az Ur Kristushoz.
2. Azélt könyörgött Pápa ő Szentségének, hogy rendelne Pannóniában hét Püspököt, kik itten a' Népet az Evangyéliom' hirdetésével megvilágosítván, az idvezítő Hitre térítenék. Gejza osztán maga is az Evangyéliom' Hirdetőjít kívánva hallgatván, a' Katholika Hitnek igazságát elesmért.
979. E. te, 's fiját is Vajkot, a' kit Sároлта kilentz száz hetven kilentzben szült vala néki Esztergomban, mindjárt hogy okosulni kezdett, taníttatta a' Keresztény Katholika Hitben, 's jámborságban, és a' Deák nyelvben. Sz. Albert Püspöktől még inkább megerősítetvén ezen idvezítő Hitben, nagy buzgósággal vette fel ettől Esztergomban a' Ke-

resztség' Szentségét kilentz száz kilentzven ne-994. E. gyedikben az ő fijával együtt, kinek ekkor István Név adatott az ő édes Anyjának Sáróltának akarására, azon szent álma szerént, melly nékie vala, midőn még méhében hordozná ezen ohajtott fiját. Kereszt Atya volt Gróf Deodát, Táta Várának Ura. Ekkor kereszteltettek meg Gejzának Leányai is: Judith, Gizela, és Sárolda, 's az ő testvére; Mihály, kinek fiai voltak Kopasz László, és Bazilius, kit közönségesen Vazulnak neveznek. Gejzának minden igyekezete abban volt, hogy az egész Magyar Nemzetet ezen idvesség' útjára bírja: de ezen kegyelem az ő Fijának Istvánnak adatott.

István tehát az ő Atyjának Gejzának halálával Fejedelmi Hatalomra jutván, kilentz száz997. E. kilentzven hetedikben, korára nézve tizen nyoltz esztendőls ifju, de Keresztény böltsességére tekintve, egy érett eszű Fejedelem volt ő már akkor: azért mindjárt oda fordította buzgó szívét, hogy az Istentől az ő gondjára biztatott Népet a' Keresztény Hitnek megesmertetésével az idvesség útjára vezesse. Kupa, Somogyvármegye' Fő Ispányja' vezérlése alatt felzendült ugyan erre a' Pogány Magyarság: de ez ellen, Veszprimnél olly hathatósan diadalmaskodott, hogy annak elesttével, 's négy részre vágattatásával, és egyik részének ugyan ott Veszprimben, másikkak Győrött, harmadikkak Esztergomban, negyediknek Erdély' Fő Városában lett kifüggettetésével megszéldítette pogány Magyarjait, 's engedelmességre hozta kilentz száz kilentzven nyol-998. E. tzedikben. Azért mind Levelek, mind Követek által bívott Egyházi Férjfiakat Német, és Tseh Országból, hogy hirdetnék itten az Evangyéliomot. Találkoztak is sokan mind az Egyházi, mind a' Szerzetes Papok között, kik ezen Apostoli

999. E. munkára örömmel költöztek ide Magyar Országba kilentz száz kilentzven kilentzedikben; 's mi- nekutánna minden idejeket a' Magyar Nyelv' tanulására fordították, hogy képesek lennének az Evangyéliomot Magyarul hirdetni, és a' Magyar Nemzetet annak elfogadására bírni: örömmel látták szent fáradozásainak gyümölcset. Ezek közt vala Astrik, avagy Anasztázus, a' Tsch Breunoviai Apáturis, egy bölts, és jámbor erköltsü Férjfiú, kinek, és a' vele jött Benediktinusoknak építtette osztán Szent István ama nevezetes Pétsvárad Monostort. De leghathatósabb volt magának Szent István Királynak munkálkodása a' Magyarok' megtérítésére: a' ki nem csak parantsolatot bocsátott minden Tartományokra, hogy a' tőle küldött Evangyéliomi Tanítókat mindnyájan figyelemmel hallgatnák, 's megvetvén a' pogány habonát, a' szent Keresztiséget felvenni el ne mulatnák, hanem maga is Fejedelmi Méltóságának ditsőségére lenni esmérte, Apostoli szolgálatot tenni, 's alattvalóit buzgó tanításával az örök élet' útjára vezetni. Innét nem csak Fejedelme, hanem Appatola is lett az Isteni Kegyelem által az ő Magyar Nemzetének. Valamint hitte pedig a' Közönséges Keresztény Anyaszentegyházat; úgy hitte, hogy abban a' Kristus Jézus' Helytartója a' Szent Péter' Székében ülő Szentséges Romai Pápa légyen, az idvezítő Hítnek egysége' fenntartására rendelve. Tudván tehát, hogy uj Érseki, 's Püspöki Székeket felállítani, 's azokra Fő Papokat emelni, és hivataljokhoz képest nekik Törvényes hatalmat adni, azon Romai Széknek hatalmához tartozna; e' végett Követekeket küldött Romába, kik által ezen kérés mellett kérte ő Szentségét az eránt is, hogy méltóztassék ötöt egy tőle megszentelt Királyi Ko-

ronával megtisztelni, mellyel a' Keresztény Királyok' számába koronáztathassék.

Urunk' születése után tehát ezeredik esz-1000.E tendőnek kezdetén ezen Magyar-követség, mellynek Feje vala a' fennemlített Asztrik, Romába érkezvén, Fejedelme' akaratjának bétellyesítésére készen találta II. Szilveszter Pápát, a' kit mind III. Ottó Romai Tsászár serkentett arra hathatós ajánlásával, mind az Angyali sugarlás indított vala: ezen Magyar követektől is megértvén mind azokat, valamiket tselekedék Szent István maga Országában a' Keresztény Hitnek terjedésére, 's kívánna tovább is tselekedni, valamit kért, tellyes örömmel megadott nékie mindent. Az Esztergomi Érsekséget, a' többi felállított, vagy kijegyzett Püspökségekkel együtt, megerősítette; az Egyházi Felsőbbségnek állandóságára magajussában részesítette Ő Királyi Felséget, általadván nékie, 's Következőjinek az Egyházaknak elrendelését; és ötet az Apostoli Nagy Követségnek méltóságával megtisztelte: a' melly Méltóság' tziemerűl küldötte nékie a' kettős keresztet; hogy a' Magyar Királyok előtt hordoztatnék az; valamikor Ezek a' Nép között különös pompával megjelenének. Istvánnak, a' Magyarok' buzgó Atyjának, legfőbb tiszteletet ada pedig Szilveszter Pápa azzal, hogy ötet nem tsak Királyi, hanem Apostoli névvel is méltóságosította: és így Apostoli áldása mellett, egy, ragyogó kövekkel, és szemeket tsiklándoztató gyöngyökkel ékesült Arany Koronával, mellyel mind ő, mind a' többi utánna következő Magyar Királyok ditsősségesen fényeskednének, megajándékozta. Szent István, valamint édes örömmel vette ezeket azon esztendő Pünkösdi havának elején az ő Követjeinek hazaérkezésével, úgy az egész Magyarságnak tellyes vigasságával

kenettetett, 's koronáztatott az Apostoli Királyságra Esztergomban azon szent Koronával a' következő Kiss Aszszony havának tizenötödik napján, ugymint a' Szentséges Szűz Anyának menybe vétele' Innepén, mellyet Nagy Aszszony' napjának nevez a' Magyar Anyaszentegyház. Ezen örvendetes koronázás után a' Szent Korona, a' többi Királyi ékességekkel, 's a' Pápa' Levelével együtt, Fejérvárra vitettetvén, ottan a' Boldog Aszszony Szentegyháza' karjába záratott, és az ebben ájtatoskodó Káptalan' Kusztozásának hiteles gondviselésére biztatott. Szent István, miként betsülte legyen azon napot, mellyen Apostoli Királyságra felkenettetett, jeles példát hagyott annak bizonyosságára: mert ámbár legottan tellyes hatalommal parantsolt ő Atyja' halála után, még is országlásának esztendeit ezen megkoronázásának napjától, ugymint Urunk' ezereedik esztendejének Kiss Aszszony hava tizenötödik napjától számlálta közönséges Királyi Levelében.

Apostoli Királyi Felségre magasztaltatván Szent István, mindenek előtt azon Püspökségeket, mellyeket előbb kijegyzett volt, elrendelni, 's azoknak határait kiszabni törekedett. Esztergomban felállítván az Érseki Széket, ennek Törvényhatósága alá kilentz Püspökséget rendele, ugymint: Kalotsait, Bátsit, Egrit, Pétsit, Győrit, Nagy Váradit, Erdélyit, Vátzit, Veszprimet; későbbben osztán, ugymint ezer harminztadik esztendőben állította fel a' Csanádi Püspökséget, midőn azon Tartomány' Urát, Oktumot meggyőzte vala. Hogy pedig ezeknek kormányozása az Evangyéliom szerént menne; a' legjobb, Papokat nevezte azokra; ugymint az Esztergomi Érsekségre Sebestyént a' Szent Mártoni Apátursághól; a' Kalotsai Püspökségre Asztrikot a' Pétsvárad Apátursághól; a' Pétsire Bonipertet,

Egrire Katapránt; Győrire Modesztet; Veszprimire Istvánt. Bátsinak, Erdélyinek, Váradinak, Vátzinak neveik mind eddig ki nem tudódtak. Csanádi Püspökké pedig rendelé Szent Gellértet. Ezeknek szent Méltóságára nézve intézte el jövedelmeiket, minden Püspöknek az ő Megyéjében lévő Dézmát, vagy tizedet rendelvén, melly ez előtt a' Fejedelembhez tartozott: ezen kívül más fekvő jószágokat is tulajdonított nékiek a' Szent Király olly gazdagon, hogy mind a' Szentegyházak' építtetésére, mind az Árvák', Özvegyek', 's egyéb szegények' segítségére lehessenek. Ugyan azon Kanonokoknak is, kiket az Isteni szolgálatban segédül rendele nékiek ő Királyi Felsege, ezeknek asztaláról kelle élni. Valamint a' Püspökökről, kik az Apostolok' helyébe következnek; olly szorgalommal gondoskodott Szent István a' Plébánosokról is, kik az Idvezitőtől az Isten' Országa' hirdetésére küldött Tanítványok' helyét tartják, mindegyikének tiz Helységet rendelvén, hogy az azokban lévő Nép annál könnyebben építene Szentegyházat, mellyben az Isteni szolgálatra szükséges ruháról, edényről, 's egyébről a' Király' gondja lenne: oda pedig Papot iktatni, és Egyházi Könyveket szerezni, a' Püspök' kötelessége volna. Hogy ezen Plébánosok Egyházi állapotjuk' méltósága szerint élhetnének, 's a' reájok bizott Népnek' lelki gondviselésében fedhetlenek lennének: mindeniknek két egész Jobbágyhely rendeltetett, 's ezeknek munkálására ugyan annyi Jobbágyok; e' felett adatott hat ökör, két tehén, harmintz négy apró marha, egy szekeres ló, 's egy paripa a' végre; hogy az ő tiz Helységből álló Megyéjét, valamikor tetszése, vagy a' szükség úgy hozná, az ő Embereinek terhe nélkül bérjárhatná a' Plébános.

1016.B. Tizenhat esztendő múlva, ugymint ezer tizenhatodikban buzgó szívének nagy vigasztalásával látta Szent István az ő fáradozásának gyümölcsét az ő szerette Magyar Nemzetében. Azon esztendőben tehát Országgyűlését tartá Esztergomban; holott a' Keresztény Katholika Hitben a' Magyar szíveknek erősítésére jeles Törvényeket hozott, mellyek között különösebbek ezek: A' birtokokat, földeket, 's jövedelmeket, mellyek fundátziók által a' Szentegyházak' részére szenteltettek, úgy oltalmazza a' Király, mint sajátját; ha valaki az Udvariak közzül azoknak elfoglalására, vagy elvételére valaha tanácsot adna, az tüstént elmozdítottassék az Udvarból, ámbár az ő elméleti tehetségeire nézve hasznos volna a' Királynak, és az Országnek; az olyan Egyházi jószágoknak megtámadóji pedig ne tsak a' Királynak boszuját érezzék, hanem a' Hívek közzül is kirekesztessenek. — A' ki a' Püspöktől megtagadja a' dézmát, kilentz részszel büntetődjek. — A' Püspökök az ő szent gondjokra bízott Népet az Egyházi Törvény szerint vezéreljék: ugyan azoknak mind azokban, mellyek az Egyházi Felsőbbséghez tartoznak, mindnyájan engedelmeskedjenek; az engedetlenség megzabolázására séreények, és hívek legyenek: hogy ha pedig valaki nem akarná elfogadni a' Püspöktől nékie kiszabott büntetést, jelentessék bé a' Királynak, mint a' Kereszténység' Védelmezőjének. — Minden Egyháziakhoz azon okból, hogy reájok azon lelki boldogságnak, mellynek legelsőnek kell lenni minden Embernél, gondja bízott, tartozott tisztelettel, 's engedelmességgel legyen ki; 's azoknak hire, és neve, melly az ő szentséges szolgálatjokhoz felette szükséges, hogy meg ne sértődjék, be ne vetessen ellenek semmi világi Embernek tanubizonyága; ne is másutt, hanem

a' Szent Széken ítéltessek meghibájok. --- Hogy a' Keresztény Nép annál hathatósabban indítatnék az Anyaszentegyház' parantsolatjainak megtartására, nem csak a' Papok, hanem a' Fő Ispányok is köteleztettek azokat kihirdetni, 's a' Népnek szívére kötni, hogy Vasárnapokon 's Innepeken mindnyájan megjelenjenek a' Szent Misére, 's egyéb Isteni szolgálatra, kivéven egyedül azokat, kik a' ház' őrzésre szükségsek. — Azon napokon a' szolgálai munkát gyakorló, ha lóval, vagy ökörrel dolgozand, fosztásék meg azoktól, 's az ökör vágattassék le a' Község élelmére: ha más eszközökkel tejendi dolgát; ezek, ruhájával együtt, tőle elvetetődjenek. — A' tiltott napokon parantsolt bűjtöket megszegők, nyoltzadnap sanyargatással büntetődjenek. — Önnön hibájokból ez utolsó Szentségek nélkül kiholtak az Egyházi temetésből kirekesztessenek.

Szent István Királynak Apostoli buzgósága legemlékezetesebb azon Felséges oktatásában, mellyel Fiját Imrét, és ebben minden utánna következő Királyokat oktatja a' Magyar országlásnak boldog Tudományjában, mellyben első Királyi Ékességnak jelenti a' Szentséges Katholika, és Apostoli Hitnek kedvellését, 's megtartását, úgy hogy e' nélkül sem itt tisztéségesen nem országozhatnak; sem az örök országban, vagy Koronában részt nem vehetnek. Mind eddig meg is tartották a' Római Keresztény Katholika Hitet mindnyájan a' Magyar Királyok: a' jelesebbek pedig Alattvalójikban is gyámoltották, és gyarapították. Így I. András mihent megkoronáztatott, mindjárt azon Apostoli Királyi Rendelést hirdette ki az egész Országban, hogy mindnyájan fejvesztés alatt le mondjanak a' pogányságról, és a' Krisztus igaz Hitére térjenek, 's mindenek-

ben azon Törvény szerint éljenek, mellyre tanította őket Szent István Király. Szinte illy Apostoli buzgósággal törekedett annak ötötte I. Béla Király az ő Magyarjainak boldogságára. Szent László Király még nagyobb fényességre hozta a' Magyar Anyaszentegyházat, ki a' Hunok' megtérítésével szépen gyarapította azt. Érsekségre emelte a' Bátsi Püspökséget; Zágrábban Püspökséget állított; az Isteni szolgálatot több innepek' rendelkezésével szentül öregbítette. Második Béla, a' Nyitrai Püspökséget rendelte. Ennek Fija második Gejza Király a' Bátsi Érsekségnek nagyobb tekintetere hozzá foglalta a' Kalotsai Püspökséget, a' mellytől utóbb Kalotsai Érsekségnek nevezetett. Negyedik Béla a' Tatároktól okozott veszedelem után, valamint az Országot, úgy a' Magyar Anyaszentegyházat megújította, 's erősítette nem csak az Érsekeknek, 's Püspököknek, és Káptalanoknak helyre állításával, hanem több Szerzetes Monostoroknak fundálásával is. Első Károly az Izmaeliéknak, Tatároknak, Ungaroknak megtérítése; és a' Nandor Fejérvári Püspökségnek felállítása által mutatta ki Apostoli Felséges buzgóságát. Ennek Fija pedig Nagy Lajos egészen kiirtotta a' Pogányságot a' Magyar Földről: és így nem csak a' Hazának, hanem az Anyaszentegyháznak Ellenségein vett győzedelmei által is szentül megérdemlette; hogy Nagynak neveztessék. Ezt foganatosan követte ama nagy hírű Hunyadi Mátyás Király mind a' két Közönségnek védelmezésében, 's fenntartásában. Ezeknek Apostoli Királyi példáját buzgó lépésekkel követte amaz elfelejthetetlen Nagy Therésia Királynénk, ki a' Fejérvári, Besztertzei, Rosnyai, Szombathelyi, Szepesi; és a' Görög szertartású Váradi, 's Körösi Új Püspökségekkel, 's a' Munkátsinak helyre hozásával, és a' Sopron-

nyi Kollégyiátával gyámolította a' Magyar Anyaszentegyházat: úgy Ennek Apostoli buzgóságu Unokája mostan uralkodó Ferentz Királyunk az Egri Püspökségnek Érsekségre való emelésével, 's a' Kassai, és Szatmári Püspökségeknek; ugyan a' Görög szertartásu Eperjesi Püspökségnek felállításával. Látni ezekből; mely szentül elméjekben tartották a' Magyar Királyok Szent István Első Apostoli Királyunknak azon Szent Hagysát, melyet az ő Fijában Imrében nékiek adott vala, mondván: „Fiam! buzgó igyekezettel kell lenned az Anyaszentegyházban naponként, hogy öregbedjék az inkább, mintsem fogyatkozást szenvedjen. A' honnét is főképpen mondattak a' Királyok Szentségeseknek, mivel szentül öregbítették az Anyaszentegyházat.”

II. S z a k a s z.

A' Magyar Szerzetesekről.

Az Apostolokat az Evangyéliomi tanácsok megtartásában is sokan követték a' Keresztények közzül minden időben mind Férjfi, mind Asszony nemem lévők, a' kik különös Társaságokban szolgáltak az Ur Istennek. Ezeket nevezték osztán a' Keresztények Szerzeteseknek. A' Szerzetesi buzgóság tsak hamar elterjedett az egész Kereszténységben ugyannyira, hogy a' negyedik század' végén magában Egyiptomban többre ment hetvenhat ezernél azoknak száma kik magoknak a' sivatag pusztában kunnyókat építettek, 's kézi munkájok mellett tsak kenyérrel, és vízzel táplálták magokat; 's huszon négy órában kétszer öszvemenvén, mindenkortizenkét zsoltárt elénekelvén, 's ezeknek mindenike után egy különös imádságot elmondván, dicsőítették az Ur Istent.—

Napnyugoton Szent Benedek gyulasztotta fel a'
 850.E. Szerzetesi buzgóságot öt száz harminczadik esztendő tájban szabott Szerzetes Rendelésével, a' mellyben nagy okossággal meghatározott a' kézi munkának, 's imádságnak, és böjtölésnek ideje: a' naponként való táplálásra pedig a' kenyéren kívül, két féle éték, 's egy kevés bor engedődött. A' Kilentzedik századnak elején már több Papok voltak ezen Szerzetben, a' kiknek
 816.E. nyoltz száz tizen hatodikban Akhen Frantzia Városban egybegyült Püspökök Sz. Chrodegánd Rendelését szabták vala Törvényül. Azután pedig mind mind többen szenteltetvén fel közzülök az Egyházi Rendre, mind Papi, mind Oskolai foglalatosságokkal jeles 'hasznokat tettek a' Kereszténységben. Ugyan ezek által munkálkodék leginkább az ő Magyar Nemzete' megtérítésében Szent István Király, 's nagy roppant Klastromokat építtetett Néliek, szép jövedelmű jószágokat adván azokhoz. Első ezek között a' Szent-Mártoni, mellyet Győrvármegyében a' Pannonia hegyén Gejza Fejedelem mindjárt, hogy a' Krisztushoz tértvala, kezde építtetni; az ő Fija pedig Szent István Király egész tökéletességre emeltette. Ezt az ő Királyi Leveléből, mellyet annak fenntartására adni méltóztatott, annál nagyobb örömmel lehet kitanulni, minthogy ez maga eredeti valóságában olly sok vizsontagságok között mind eddig megmaradott: azért ezen Szakasznak végén, a' mint kiadattatott vala; itt pedig Magyarra fordítván, így adom elő:

„A' Felséges Ur Istennek Nevében. István a' magasságbéli gondviselő kegyelmességből, Magyarok' Királyja. Hiszszük, és igazán tudjuk, ha az Isteni tiszteletre intézett helyeknek jussát, és tiszteletességét öregbitendjük, az nem tsak emberi ditsérettel magasztaltatni, hanem Isteni juta-

Jommal is meg fog ajándékoztatni. Annakokáért az Anyaszentegyház, és a' mi mostani, 's jövődöbéli minden Hivünk szorgalmasan elméjébe vegyük, hogy mi az ottani Apátur Anasztázus Urnak közlésével, tanátstsával, 's egyezésével, az Atyántól kezdett, 's általunka' hegyen Pannonia felett, Isten' segítségével, a' mi lelkünk' idvességére, 's Országunk' állandóságára tellyesen felépült Sz. Márton Monostorának olyan szabadságot engedtünk, a' millyennel bir a' Kaszszini hegyen Sz. Benedek' monostora; minthogy azon Monostor' Szerzetesseinek imádságaiért a' fennjegyzett Apátur 'Anasztázus Ur' tanátstsával, 's állhatatos segítségével megerössítettünk, és meghoronáztattunk volt. Mert azon különös segedelmet, mellyet B. Márton érdemei által gyermekségemben tapasztaltam, a' következendők emlékezetébe által adni kívántam. Mivel kiűtvén a' hadak' zivatara, mellyel a' Németek, és Magyarok között szörnyű nagy támadás keletkezett vala, főképpen mikor a' veszedelmes polgári háborúval szorongattatódnám, ama' Somogy nevezetű Vármegye az Atyai Székről le akarván engemet vetni, háborgó elmémnel minő tanátschoz fognék, 's hová forditanám magamat? Illy nagy illetődésben a' Vezérek mellett állván, tudniillik Poznán, Kontz, Orch, és az Érsek Ur, Domokos, fogadást tettem Sz. Mártonnak, hogy, ha az ő érdemei által belső, és külső ellenségeim ellen győzedelmes lennék; a' fennevezett Vármegyének tizedelését, mindenekből, telekekből, földekből, szőlőkből, gabonaveteményekből, adókból, és az ujlakosok' borát, melly az ő telekeiken teremne, ne hogy a' Megyés Püspökhöz tartozni látszattatnék, azon Monostor' Apáturának, az előbb mondott Vezérek', és sok Méltóságok' bizonyosága mellett, minden késedelem nélkül oda

kötelezném. Ugyan ez intézésem után midőn győzedelmet vennék; a' mit elmémben forgattam vala, tselekedet' valóságával tellyesíteni szorgalmatoskodtam. Mert ezen helyen kívül még nem valának Magyar Országban Püspökségek, és Apáturságok. Ti Hivek! hogy ha szabad volt, a' melly helyen akartam, Püspökségeket, és Apáturságokat rendelném; nem volt e' szabad akár melly helylyel, a' mit akartam, hogy tselekedném? És ne hogy Sz. Mihály' Egyháza még semmivel se birni látszattassék, vagy a' Megyés Püspöknek kárai, 's panaszszai lennének a' tizedelésben; ama' Kortó nevezetű jószágot, a' hozzá tartozó emberekkel együtt, ő néki által adtam. Hogyha mit ő az én rendeléseim ellen egyenetlenül tselekedni, vagy nyerni akarand; tudja meg, hogy szembe száll vélem ítélet' napján az élőket, és holtakat ítélő Isten előtt. Még pedig hozzá adván, mondom, távol légyen azon Monostor minden nyughatatlanítástól, és Szerzetesei, mindenik Apáturnak halála után, bizvást választ-hassanak más Apáturt, 's akármelly Püspök által akarják, felszenteltethessék azt; és szabad legyen nékiek az Egyházi rendeket akármelly helyen akármelly Püspöktől felvenni. Kapella pedig senki előtt az Apáturok közzül ne hordoztassék, hanem tsak azon Monostor' Atyja előtt azon helynek tisztelete, és szentsége miatt, és a' misét Püspöki szokás szerént paputsokban szolgálja. Parantsoljuk azért a' mi Idvezitőnk az Ur Jésus Kristus' bizonyosságával, hogy semminémű Érsek, Püspök, Vezér, Bán, Fő Ispány, Alispány, vagy valamelly nagy, vagy alangy ember bé ne merészellen avatkozni valamiképpen a' már mondott Monostor szolgájiba, földjeibe, tizedeléseibe, halászatjaiba, martjaiba, rendeléseibe, azon monostor' Apáturának engedelme nélkül. A' ki azt tsele-

tselékedendi, tegyen öszve száz font finom aranyot, felét a' mi Kamaránknak, felét az előbb jelentett Monostornak, és az ő Igazgatójnak, és örökre a' szünetlen átok' fogságára vettessék. A' minek hogy annál nagyobb hitele legyen; ezen levelet saját kezünkkel megerősítván, megpetséveltettük.

Jegye az Urnak

Domokos Érsek

István Nemességes ——— Vicecancellarius

Királynak.

igyezte.

Az Ur' megtestesülésének MI. esztendejében, Romai adó szám' XV. István Magyarok első Királyjának második esztendején irattatott, e' privilegium, és általadatott. Ezek a' helységek nevezettek az Egyház' szentelésekor Sebestyén Érsek, és Ceba Előd által: Halászik, Fizeg, Bálványos, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vnosian, Murim, Korto, Wág, a' Posonyi adónak harmad része mindenkben, a' jelenvalókban, és jövőendőkben."

Szent Királyunknak, 's Apostolunknak ezen Kegyes Leveléből érzékenyen látja az értelmes Magyar: miként törekedett legyen Ő ezen Szerzet' megerősítésével Országának testi lelki boldogságára. Olly kegyelmet is nyert ezen első Monostornak az Ur Istentől, hogy ámbár több ízben elszélesztette az ellenkezés annak Szerzetesseit, mégis mind annyiszor helyre állította az Isteni Gondviselés. Legszomorubb tsapásai között volt pedig ennek ama Török kegyetlenség, melly által ezer öt száz kilentzven negyedikben, midőn¹³⁹⁴ E. Győr Városa' elfoglalta utánn ugy megnyomortatott, hogy minden Szerzetessei felkontzoltattak, egy Kostafráteren kívül, ki szürkankóba öltözvén, a' Barátföldi bozótba illantott. Jósef

Magyarok esmérete. H

Tsászár pedig a' végre törölte el e' Szerzeteseket
 ezer hét száz nyoltzvan hatodiknak utolsó hónapja'
 negyedikén, hogy a' Plébánosokat annál inkább
 szaporíthassa. De Ferentz Ő Tsászári, 's Királyi
 Felsege Szent István' Apostoli buzgósága szerént
 ismét visszahelyezettette azokat a' Magyar Ke-
 reszténység' fzen kilentzedik századának második
 esztendejében, úgy hogy több Városokban nyer-
 tenek Szerzetes házakat az ottani Oskolák' taní-
 tása végett. Világos az említett Leveléből Szent
 István Királynak az is; hogy e' Pannónia Tarto-
 mányjában különös Pannónia helység is vala,
 mellyről a' felette lévő hegy Pannónia hegyének
 neveztetett; mert amabban benne, nem felette
 esik azon hegy. Az ezen hegyen építtetett Szent
 Márton Monostoráról pedig ama' Pannónia hely-
 ség is Szentmártonnak neveződött, melly tsak
 telek vala eleinten. Szent László Király is az ő
 Adománylevelében így adja elő: " Én László Ki-
 rály a' Pannónia hegyén helyhetett Sz. Márton
 Monostorát, mint a' Királyi hatalom engedte,
 sok javakkal megajándékoztuk volt. — Ezek pe-
 dig a' telekei, és helységei, 's egyéb ingó javai
 Isten' azon Szentegyházának: Első telek Pannó-
 nia, holott a' Monostor helyheztesdött." Szent
 Márton tiszteletére pedig fő képpen azon okból
 építtetett azon Szentegyház, és Monostor ezen
 a' hegyen; mivel e' Ditső Püspök még nevendék
 korában az ő születése helyéről, Szabárról, e'
 hegyre szokott volt járni imádkozni: úgy mond
 az ő Életeirója, és tanítványja, Severus Sulpi-
 tius. Innét kivilágosodik, hogy ama Szombathely,
 már most Püspöki Város, melly mind eddig meg-
 tartotta *Sabaria* Deák nevet is, nem lehetett lé-
 gyen születése, 's nevelése' helye Szent Márton-
 nak; minthogy messze esvén azon hegytől, nem
 gyakorolhatta volna itten buzgó imádságát: ha-

nem ezen hegy alatt kelle lenni azon Szabárnak, a' mellyben született, s lakott vala Szent Márton. Kitétszik ez jól Béla Király' Jegyészszének Históriajából; holott az ötvenedik fejezetben így szól: „*Juxta montem S. Martini Castra metati sunt, et de fonte Sabariae tam ipsi, quam eorum animalia biberunt.*„ Az az: a' Szentmártoni hegy mellett táboroztak, és a' Szabari kútból ittak mind ők, mind az ő barmaik. Szalvármegyében ugyan most is vagy on Szabár helység: de ezen Szentmárton melléki elvesztette az ő Nevét, úgy hogy nem tudhatni, minő neve legyen mostanában. Nagyobb világosság okáért méltó itten emlékezni Negyedik Béla Király' Jegyészének azon Irásáról; mellyben össze írta a' Szentmártoni Monostornak minden jószágait, és ez mind eddig, úgy mond P. Damianus az ő *Monasteriologia* nevezetű Könyvében, ottan megmaradott az ő eredeti valóságában; holott a' többi közt ez vagy on: „*Inde progressi venimus ad Tarján S. Martini, inde progressi venimus ad Tarján S. Mauritii, inde progressi venimus Sabariam, ubi in loco nativitatis S. Martini exstructa Ecclesia oravimus, inde progressi venimus ad fontem Pannosum, ubi quiescentes bibimus, inde progressi venimus ad Ruard, inde progressi transeuntes fluvium Pauza venimus in Pannoniam.*“ Az az: onnét előbb menvén jöttünk Sz. Márton Tarjánig, onnét előbb menvén jöttünk Sz. Moritz Tarjánig, onnét előbb menvén jöttünk Szabárba, hol a' Sz. Márton' születése' helyén építettett Szentegyházban imádkoztunk, onnét előbbmenvén jöttünk a' Pannos kuthoz, hol megnyugodván ittunk, onnét előbbmenvén jöttünk Ravazdra, onnét előbbmenvén által kelvék a' Pánzsa vizét jöttünk Pannoniába.” Nyilván kitétszik ezen régi, összevonott Gothus

betűkből álló Jegyzetből, hogy Sz. Márton Püspök az ő nevérol nevezett hegynék alatta lévő Szabár helységben született legyen; azért könnyen járhatott azon szent hegyre az ő Isteni buzgóságának gyakorlására. A' honnét kinyilvánodik az is; hogy már akkor volt ottan olly szenthajlék, a' mellyben nagy tökéletességgel imádta a' Felséges Ur Istent e' Szent Férjfiú. Annakokáért Gejza Fejedelem az ő megtérésekor mindjárt ide fordította gondolatját, hogy itten azon megdicsőült Férjfiúnak tiszteletére Szentegyházat, és Monostort állítana, mellyet osztán annál nagyobb buzgósággal vive végre az ő Fija Szent István Király; mivel azon Szentnek tisztelete által különös áldást vett vala az Ur Istentől. Sőt az ő Apostoli hatalmával azon Szentmártoni Monostornak Szerzeteseit olly kegyelemmel méltóztatta, hogy az ő Apáturjok független lenne minden Püspöki hatalomtól, s' egyedül a' Római Széktől függene az ő lelki dolgaiban, és az ő Jószágaiban Püspöki törvényhatósággal birna; osztán pedig a' többre szaporodott Monostorokba ő rendelne Apáturokat: innét Fő Apátur ő.

Sok derék Fő Apáturok között főképpen emlékezetes a' Magyar Históriában Uros, a' ki második András Király alatt a' Jerusálemi táborozásban jelesen vitézkedett. Negyedik Béla Király alatt pedig, midőn a' Tatárok majd az egész Országot elpusztították volt, olly ditsősségesen oltalmazta azok ellen az ő Szerzetesseivel azon Szentmártoni Monostort, hogy erőt nem vehetett ezenn azoknak vad dühössége. Tolnai Máté Fő Apátur pediglen azzal hagyta fenn különös emlékezetét, hogy mind második Ulászló Királytól, mind tizedik Leo Pápától új erősséget nyert vala szabadságainak; és a' Mohátsi veszedelemnek megesttével, több régi drágaságait, az Ar-

chivummal együtt, a' veszedelemtől való megmentés végett, a' Bétsi Kamarába szállította Pálffy Mátyás Fő Apátur harmadik Ferdinánd Tsászár, és Magyar Király alatt a' Szerzetes életnek épségét ditséretesen helyre állította. Sajghó Benedek Fő Apáturt, valamint születésével jelesítette Nagyszombat Városa, ugy nagy talentumokkal ékesítette a' mindenek' Alkotója. Ugyan is Oskolai pályafutásában minden Tanulótársait megelőzte: ezután két Gróf Csáky Urfiaknak Tanítója lett. Innét Rákótzai Fejedelem alatt a' had' mezejére szállott: hol melly erővel forgatta fegyverét, megesmértette a' Szentmártoni. Illak nevezetű erdőben, mellyben több Katonasággal vizsgálódván, egy elébe bukkant izmos bikának a' fejét egy vágással eltsapta. Azután megtérvén a' Haza' békessége, ugyan azon Szentmártoni helyen a' Katona köntöst a' Szerzetes ruhával felváltotta: holott hat esztendő múlva, mint Filozofiát tanító, és Szerzetes Társai közt legifjabb Pap, egyező akarattal Fő Apáturrá választatott. Ugy is megfelelt ezen Méltóságának, hogy mindenek tsudálnák. Mert azon díszes nagyobbitás után, mellyel Hunyadi Mátyás Király ezer négy^{1484.E.} száz nyoltzvan négyben méltóztatta azon híres Monostort, mind az, a' mivel gyarapodott, ezen buzgó Fő Apáturnak munkája. A' Bakonybéli, és Dömölki Apáturságokat; ugy Szentmárton Mezővárosban, Ravazd, Nyalka, Bársonyos, Füss, Szentiván, Kismegyer, Tényő - Helyiségekben a' Szentegyházakat ujra felépíttette, és szent foglalatosságokhoz kivántató eszközökkel bőven díszesítette. Hasonló adakozósággal viseltetett a' Szegényekhez, ugy hogy ezek mindenfelé áldának őtet ezen kegyességéért. Szerzetesseit is olly rendbe hozá, hogy azokat szemlélvén, látszáttal volna magadnak látni Szent Benedeket az ő buz-

góságos Tanítványjaival. Ily nagy érdemekkel ékesülve költözött által az Idvességnek Urához az ő Fő Apáturságának negyven hatodik, a' megtestesültt Igének ezer hét száz/nyoltzadik esztendejében. Az utánna következett Somogyi Dániel Fő Apátur jelesen követte annak épületes példáját; 's ő is Varsány, Diénesd, Tsanak-Helységekben uj Szentegyházakat állított fel, Midőn a' Győri, és Veszprimi Püspökségek' részeiből a' Szombathelyi Püspökség felállíttatnék 's a' Pápai Esperestség a' Győriből a' Veszprémi Püspökséghez ragasztódnék; ekkor ezen két Püspökség részéről sürgettetett az, hogy a' Szent Mártoni Apáturság a' Püspöki hatalom alatt volna: de az említett Fő Apátur nyilván megmutatta még a' Püspökségek felállítása előtt nyert szabadalmát; és így nem csak ebben megerősített a' Királyi Felségtől, hanem megajándékozott örökösen azon Titulussal is, mellyel a' Püspökök méltóztatódnak a' Királyi Levelekben. Ugyan e' tökéletes életű Fő Apáturt érdeklette

1786. E. ezer hét száz nyoltzvan hatodikban Karátson havának negyedikén Jósef Tsászárnak azon Felsőges Végzeményje, melly által az Apátursági Jósza-
 1788. gok a' Religioi Fundushoz ragaszkodván, az ő Szerzetesseivel együtt, Királyi penzióból kén-
 tel'nttetettélni, ugy mindazáltal, hogy neki egy napra négy forint fizetődnek, Szerzetesseinek pedig fejenként ötfven krajtzár. E' derék Fő Apátur ezen kéntelen állapotjában Győröt elvégezvén földi szarándokságát, helyébe a' Szerzet
 1826. E. visszátértével ama' széles tudományu, előbb Ba-
 1830. konybéli Apátur, osztán a' Pétsi Tudományke-
 rületnek Fő igazgatója, Novák Krizostomos Ur következett a' Királyi Felség' kinevezésével, 's
 1836. E. ezer nyoltz száz kettődik esztendőben Sz. György
 1836. havának huszonötödik napján Szent-Mártonban a' Kalotsai Érsek, Gróf Kolonits László, Ő Ke-

gyelmessége, mint Királyi Biztos, beiktatta ötlet, Szerzetesseivel együtt, különös pompával, 's in-nepléssel, körülvetettné az öreg Oltárnál több Káptalanok', Vármegyék', 's Városok' Küldöttjei-től: de az itt felolvastatott Királyi Levelek fő-képpen méltók az emlékezetbe való vételre. A' Fő Apáturt illetőben különösek ezek: Az új Fő-Apátur Novák Krizostomos Urnak Szent - Márton Vára, minden hozzátartozó jószágokkal, által adatik, úgy, hogy mind ott, mind a' többi Mo-nostorokban elegendő Szerzeteseket nevelni, mind Vár őrző Katonákat tartani köteles legyen: és a' Szerzetesseit a' tudományokban a' képpen gyakoroltassa, hogy azok az ifjuság' oktatására, 's a' Nemzeti nevelés által jó Hazafiakká készíté-sére elegendők legyenek. Az egész Szerzetet ille-tő Királyi Levélben pedig ezek: Ő Felsége, azon indulatjától vezéreltetvén, mellyel az igaz Val-lásnak terjesztését, és az Ifjuság jó nevelését ohajtja, Sz. Benedek' Szerzetét, melly 1786-ban eloszlattatott, minden birtokaiba, 's jussaiba visszaállítja, olly módon: hogy ök minden Püs-pöki hatalom alól fel lévén szabaditva, a' Klastro-mi Templomokban, és Jószágokban a' lelki Pász-torságot viselni kötelesek legyenek. A' kineve-zett Oskola helyeken tulajdon Templomaik, és lakóházaik lévén, a' Tanítók kötelesek lesznek a' Fő Direktörök' vigyázása alatt a' köz nevelés módját megtartani. A' Fő Apáturokat a' Szent Mártoni Monostornak Tagjai, a' Királyi kineve-zés végett, a' Felségnek tartozzanak bemutatni: de a' többi Apáturságokra, a' Szerzetes Káptalan' tanátszával, maga a' Fő Apátur nevezhessen: a' Király pedig megerősitse. Birtokai ezen Fő Apá-turságnak ezek: Szentmárton Mezőváros; Ra-vasz, Lázi, Péterdi, Varsány, Bársonyos, Nyal-ka, Tárkány, Szentiván, Vének, Kultsod, Tsa-nak, Tényő, Deáki, Dienesd. — Éts, Pázmánd,

Nagybarati - Helységekben feles. Tejed és Tamási Helységekben néhány szántóföldje. Pusztáji pedig: Kismegyer, Ölbő, Tömörd, Keresztur, Gerentsér, Likivarsány, más kisebbekkel együtt. Somogy Vármegyétől a' tizedért 1724-dik esztendőtol fogva hat ezer ötszáz forintot, az az, 6500. f. nyér esztendőnként.

Országunk' ezen Ditső Apostola a' Pétsvárad-i Apáturságot állította fel osztán a' Vashegy' alján Baranya Vármegyében, két órányira Pétshez, a' Szüz Anya' tiszteletére, 's az ezt fundáló Királyi Levelét ezer tizen ötödikben adá ki; melyből méltó megjegyezni azt, hogy az ahhoz adott sok szép Jóságokon kívül két száz Katonát is rendele annak őrzésére. A' Mohátsi veszedelem elemésztvén itten a' Szerzetes Atyákat, azután Világi Egyháziakat méltóztattak Királyaink megajándékozni ezen Apátursággal; Mária Therésia Nagy Királynénk pedig Országlásának utólján a' Budai Universitásnak örökre oda ajándékozta. A' Szalavári Apáturságot szerzette ezután Szent István Király, 's bőv jövedelmekkel gazdagította, mint az azt fundáló kettős Királyi Leveléből érthetni: az elsőt ezer tizenkilentzedikben, midőn azon Monostor Szentegyháza Szent Adrián Mártir' tiszteletére felszenteltetett vala Modeszt, Győri Püspök, és Bonipert, Pétsi Püspök által; a' másikat ezer huszon negyedikben adván ki: amabból látni; hogy még a' maga Királyi menességéből is tizedet adott, 's Kamarájából két száz réf finom posztót ezen Apáturságnak. A' Mahátsi veszedelem után a' Kanizsai Törökök által részent elkergettetvén a' Szerzetes Atyák, elpusztult ezen Szalavári Monostor, mely a' Szalavizétől kerített szigetben állott; és azon Apáturi Titulussal az érdemes Egyháziakat méltóztatták Királyaink. Hanem ezer hét száz tizen ötben III. Rároly Király vissza juttatta azt a' Benediktinus

Atyáknak, kik Gottvitzban alsó Austriában virágoztak, 's ugyan azon Apáturság' javaiba beiktatódtak. Tetszett osztán ezeknek a' szigeten kívül azon Apáturság' birtokában Szala-Apátiban Szerzetesházat tsináltatni, melly mind nekik, mind az oda mint hiteles helyre járuló Nemességnek alkalmasabb. Több esztendeig tsak Administratorok által igazgatta ezen Apáturságot a' Gottvitzi Apátur: hanem ama' nagy lelkű Király-nénk Mária Theresia úgy intézte, hogy itt Szala-Apátiban is Apátur lenne. Ugy ezt még Jósef Császár is meghagyta volt. Szent Hypolitus' Monostorát, 's Apáturságát építtette osztán Szent István Király azon a' hegyen, mellyen Árpád Fejedelem' Hadivezére Kadosa elfogván Zvendibáldnak Zobor Vezérét, selakasztatta; 's innét Zobor hegynek neveztetett. De melly esztendőben fundálta légyen Szent Királyunk ezen Apáturságot, meg nem lehet határozni; mivel mind eddig fel nem találtatott annak fundáló Levelé. Hogy a' Mohátsi veszedelem után annak fekvő javai a' Nyitrai Püspökséghez estenek: onnan lehet erősíteni, mivel Jaklin Balás Nyitrai Püspök szállította azon Zobori Monostorba a' Kamaldulenziseket a' tizen hetedik század' végén. A' Szent Benedek' Szerzetesseinek szaporításával az Ur Istenhez mutatott buzgóságát Veszprim Vármegyében a' Bakonybéli Apátursággal koronázta Szent István Király, 's annak fundáló Levelét ezer harmincz hetedikben adta volt ki: ennek buzgóságos tartalma kötelez, hogy itten Magyarul előadjam következőképpen.

A' Felséges Ur Isten' Nevében. István, a' magasságbéli gondviselő Kegyelmességből, Magyarok' Királyja. A' Kristusnak minden hivei jól eszékbe vegyék, hogy, midőn Magyar Ország' földén a' Keresztény Religiónak vallása ujontan

keletkeznek az Isten' kegyelme által, sok Katholikus, és Istenfélő Férjfiak, a' Szent Lélek' ajándékával megvilágosíttatván, kezdettek hozzám gyűlni a' külső Tartományokból, kiknek tanátságból, és intéséből az Isteni szolgálatra több alkalmas helyeken kezdettem építeni Szentegyházakat, és Monostorokat, mellyekben a' Világtól távozók regula szerént tartózkodhatnak; 's a' mindenható Istennek szolgálhatnak. Azért a' többek közt azon helyen, melly Béélnek mondatik, a' Bakony-erdőben, mivel az Isténi szolgálatra szenteltetni igen illendőnek látszik vala, a' Kristus' Mártirja Sz. Mórítz neve alatt Monostort kezdettem állítani, mellyet az Isten' segedelme által el is végeztem, és Királyi adományokkal tehetségem szerént megajándékoztam: a' hol Gelért Szerzetes, Velentzéből jöven, kezdett legelőször tartózkodni, és a' mint hatalmamban volt, hogy akárhol, vagy akármelly helyen akarnék, Szentegyházakat, vagy Monostorokat építenék; úgy szinte a' Romai Széknek Fő Papjától kegyelmem volt, hogy adnék szabadságokat, és méltóságokat a' Szentegyházaknak, vagy Monostoroknak, a' mellyeknek akarnék. Minekokáért jövendőre gondoskodván, ne hogy azon Monostor sok idők folytával valami módon terheltetnék, azt minden Püspökök' hatalmától, és törvényhatóságától szabadnak rendeltem. Mellyeket pedig az ő tartására adtam volt, nevezetjeikkel akartam kinyilatkoztatni; tudniillik vámokat a' Királyné, és Zill piartzán, 's az Árpási Rába révpartján; a' Komáromi révparton, és piartzon; a' Dráván két tanyákat, halászokkal együtt, mellyeknek nevei, Zvalin és Toplunka, melly a' Burtzy nevű patakotska által választatik el. Madotsai parton adtam szabad halászatot, melly közönségesen tanyának mondatik. E' felett rendeltem, hogy Ze-

libben adattassék a' hetedik viza, és a' Tiszán a' Nandor tanyából hasonlóképpen a' hetedik hal, avagy a' hetedik esztendő a' halászatra. A' fák' gyümöltseiből, mellyek ott vannak, adassék he-
ted rész. A' Tenyer-ere tanyát pedig egészen oda
adtam. Mind ezen tanyákat, az ő halászaikkal
együtt, adtam volt Boldog Móritznak. A' Fa-
luknak pedig, vagy telekeknek, mellyeket Sz.
Móritznak adtam, nevei ezek: Koppán, Pananád,
Arpás, Magos, Kiárnyul, Okol, Palozsnak. Ezen
Falukban, vagy telekeken akárminő állapotú hoz-
zám tartozó emberek legyenek, Szent Móritznak
adtam volt, kik az ő állapotjuk' rende szerént
éppen úgy szolgáljanak Szent Móritz Apáturjá-
nak, valamint szoktanak szolgálni a' Királyi Fel-
ségnek. Szabadságot adok azon Monostor' szol-
gájinak fát is vágni a' Bakony erdőben a' Monos-
tor', és az ő telekeinek minden szükségeire. Disz-
naji is az Apáturnak ottan szabadon legeltesse-
nek. Ezeken kívül vannak a' Monostorhoz köze-
lebb négy kövek, mellyek közönségesen ezen ne-
vekkal neveződnek: Hegyes - Kűv, Kertes - Kűv,
Fejér-Kűv, Odvas-Kűv; itten akármeddig embertől
fognak vadak előlletetni, azoknak hason felét az
Apátur szolgálí vegyék által, bőreikkel együtt.
Még pedig hozzá téven, rendelem; távol legyen
azon Monostor' minden nyughatatlanságtól; az
Apátur azon helynek okosabb részbeli Szerzetes-
seitől szabadon választassék; a' választott pedig,
a' melly Püspöktől akaránd, szenteltessék fel,
infulával is, és pásztori páltzával ékesíttessék.
Semmi Püspök' hatalma alatt ne legyen, hanem
csak az Esztergomi Érsek közönséges Gyülekeze-
tén jelenjen meg, hogy ottan idvességes intése-
ket hallván, magát, és alattvalóit hasznosan ok-
tathassa; és azon hely' Szerzetesseinek, és Kle-
rikussainak szabad legyen felvenni az Egyházi

rendeget, a' melly Püspöktől akarandják, tsak Hatholikus légyen. Alattvaló népe is azon Helynek, és minden odajövő idegenek, kik azon Monostor' Kapolnájiba, földjeire, telekeire vagy akárminő birtokaiba, lakás' kedvéért menédenek, akár melly Püspök' Megyéjében lejendjenek, tizedjeiket a' borból, gabonaveteményekből, vagy más termésekből, és a' barmokból, vagy állatokból, semmi Püspöknek ne adják, hanem tulajdon Monostorjoknak, 's Apáturjoknak. Szabad légyen ennek az ő Monostora' telekein, vagy birtokain Templomokat, és Kápolnákat építeni, felszenteltetésüket pedig kérni, a' melly Püspöktől akarandja, és azon Püspök, hogy az Isteni áldásban részesüljön, a' Kérőnek eleget tegyen. Egyébbaránt essék az Isteni harag' boszszuállásába. Annakokáért parantsolom erősen rendelve az Ur Idvezítő Jésus Krisztusnak bizony-sága alatt, hogy semmi Érsek, Püspök, Vezér, Bán, Fő Ispány, Alispány, Elöljáró, se valamely hatalmas ember, akár nagy, akár alangy, a' mondott Monostorba, és annak alább irtt jussába magát valamiképpen ne avassa, az adókba, jövedelmekbe, telekekbe, szolgálkba, földekbe, szőlőkbe, tizedelésekbe, mind Népének, és Vendégeinek, mind telekeinek, halászásokba, partokba, ásványokba, és minden adott, vagy adatandó javakba; hanem olly szabadon birja, mint a' Püspökök birják az ő jussait: ha pedig valamely Keresztény ezen Monostor' szabadságából, 's a' mi rendelésünkből valamit elhuzni igyekezend, környékezze őtet az örök átok, és tegyen öszve husz marka finom aranyot, felét a' Királyi Kamarának, 's felét az Apáturnak, és a' többször mondott Monostor' igazgatójainak. Az ő jussait, megtartójinak pedig mindnyájoknak légyen békesség az Atya Istentől, és az ő Fijától

Jésus Kristustól, Amen. Az Ur' megtestesülésének ezer harmincz hetedik esztendejében, a' Római adó szám' ötödikén, Magyar Ország' Elődjei: Domokos Érsek; Modeszt Püspök; Urzy, Kontz, Tomay, Fő Ispányok idétt.

L. S. Jegye az Urnak István Királynak.
Domokos Érsek Atya Vice-Cancellarius.

Nem tsak a' Férjfi, hanem az Aszszony Szerzetesekkel is ékesíté Szent István Király a' Magyar Anyaszentegyházat. A' Görög Apátzákat tudniillik Veszprimbe szállította azon szép Klastromba, mellyet nékiek építtetett a' Szentséges Szüz Anya tiszteletére, az ő lelke', ugymond fundáló Levelében, 's Felesége', és Fija P' s az egész Pannonia' boldogságáért, bőven jövedelmesítvén azt sok Helységek kilontzedelésével. A' mit a' Deák Fordító a' Görögből így ad elő: „*Do annuas eidem Monasterio nonas cum Proediorum numeris.*” A' Fejedelem' buzgósága a' Nép' orvossága. Szent István Király alatt főképpen kitetszett ez a' Magyar Nemzetben, ugy hogy Szentek' Földének látszanék Pannónia: minthogy a' Szerzetes Háza nem tsak a' Király által, hanem az ő hiv jobbagyai által is szaporodnának. Ezek közt első ebben Deodátos, egy érdemekkel fényeskedő Zászlós Ur, a' ki ezért mind Gejza Fejedelemtől, mind ennek Fijától Szent István Királytól bővséges jószágokkal megajándékozott vala. Ez az ő legszebb birtokában, Tatában, Monostort, és Apáturságot állított a' Szent Király' engedelmevel, 's ezen Apáturságot örökösévé tette azon Jószágnak. Méltó erről negyedik Béla Király' kifejezését itten elő adni Nemzeti Nyelvünkön, a' ki ezen Apáturságot megerősít-

vén Királyi Levelével, így szól Deodátosról: „Gondolván magában, mint jámbor, és a' Keresztény Hitnek hív követője, a' jövődő jutalomról reménysége lévén, Sz. István Királynak egyezésével, 's akaratjával, és engedelmevel az előbb mondott Tata helységet, minden jusokkal együtt, örök hagyományul az ott tőle fundáltt Boldog Péter, és Pál Apostolok Monostorának hagyta, ajándékozta, 's örökre általadta; és e' dolog', 's tetemény' jeléül az említett Király, Szent István, a' nevezett helységét a' mondott Deodátos tekintetért és emlékezetéért Tatának nevezte; a' mi közönségesen Lelki Atyának mondatik, akarván ez által értetődni jövődőben is, hogy lelki ajándékozás, és engedés volna. — Költ az Urnak 1263. esztendejében. Gellért Tsanádi Püspök pedig, a' ki halálával Mártiromi Koronát nyert, ugyan Tsanádon, az ő Püspöki Városában két Apáturságot állított: egyiket Sz. György Mártir' tiszteletére még Szent István' Országlásakor, a' ki is ezen Monostor' Szentegyházának ékességét nagyra nevelte Királyi ajándékaival, főképpen az ott általa építtetett Boldogságos Szűz Anya' Oltárjával, a' mellynek eleibe egy ezüst temjenező edényt tsináltatott, úgy hogy ottan mindenkor két öreg Férjfiú vigyázván, a' temjénnek égő illatozását szakadatlanul fentartanak. Inpét terjedett osztán az egész Magyar Nemzetre a' Szentséges Szűz Máriához való nagy buzgóságu tisztelet. Ugyan ezen Szentséges Név alatt tartja meg mainapig ezen Tsanádi Apáturság; a' másik pedig az ő Fundálójának SzentGellértnek neve alatt, emlékezetét.

Aba, avagy Sámuel Király a' Sármonostori; Salamon Király a' Pétsi, I. András Király a' Tihanyi, és Visegrádi; Radó Nádor Ispány a' Szent Demeteri; I. Béla Király a' Kolosvári, és Szekszárdi, Atha Nádor Ispány a' Zilizi; Péter Fő Ispány a' Zázti; Szent László Király a'

Mogyoródi, Somogyi, Báthai, és Szent Jóbi; I. Gejza Király a' Gron Szentbenedeki, Págráni; — Apátúrságokat állították volt a' Magyar Anyaszentegyház' első századjában. A' mellyekről rövidedességemhez képest ezeket jegyzem meg. A' Tihanyi mainapig fennáll. A' Szent Demeteri a' Pétsi Püspökséghez adatott. A' Gron Szent Benedeki az Esztergomi Káptalannak ajándékozott. A' Báthait a' Bétsi Therézianum, a' Szekszárdit a' Budai Universitas nyerte el Mária Theresia Királynénktől. A' Szent Jóbi a' Királyi Felségtől nagy érdemű Egyházinak adatik. A' többiek csak Titulában maradtak.

A' Keresztény Magyarország' második századjának második tizedében keletkezett a' Premonstráti Szerzet Szent Norbert által, ki-^a nek Familiája rokonságban vala, a' Lothringeni Hertzegekkel, és Tsászárokkal. Őtet, mint Kolóniai Kanonokot, V. Henrik Tsászár a' maga Udvarába vette Elemosynáriusnak. Innét a' Laoni Püspökhöz ment Pikárdiába: ugyan ezen Püspökségben Premonstrátban vetette meg a' maga szerzete' fundamentomát ezer száz huszadik^{1120.E.} esztendőben, 's attól neveződik Premonstráti Szerzetnek, vagy Premonstratensiseknek azon Szerzetesek. Sz. Ágoston' Reguláját úgy szabta Törvényül a' Szent Szerző, hogy azokat néhány keményebb szabásokkal megtoldotta legyen; és sejtér lilium színű ruhát rendele Szerzetesseinek a' tiszta Szüzességnek jelentésére, mint ezt a' Boldogságos Szűztől venni tsudálatosan érdemlette. Tsak hamar el is terjedett ezen Szent Szerzet az egész napnyugoti Anyaszentegyházban; és Magyar Ország is még az ő Szent Szerzőjének életében kebelébe fogadta azt. Második István Király tudniillik az Istenhez térvén, ezer száz har-^{1130.E.} minztadikban Sz. Norbert' halála előtt négy esz-

tendővel a' Nagyváradí hegyen fundála Prépos-
tságot ezen Szerzetes Kanonokoknak Szent István
Mártir' tiszteletére. Ezen Királyi példát követték
osztán az Ország Nagyjai; és így szép számra
szaporodtak a' Magyar Hazában. Mainapig virá-
goznak azok közzül a' Jászovi és Tsornai: amaz
Olyly Fő Familiából Tsornai István, és Lörintz Testvér
Zászlós Urak' nemes adakozóságának szüleményje.

Azonban a' Sz. Benedek' rendén lévő Szerze-
tes Atyákat is mindmind inkább szaporították Ki-
rályaink, 's Nagyaink. Második Béla Király a'
Duna mellett Tolna - Vármegyében Földváratt a'
Sz. Ilona tiszteletire, és a' Sághegye alatt Vas-
vármegyében Dömölkön a' Boldogságos Szűz
tiszteletére jeles Apáturságot állított. Aman-
nak jószágait most a' Pesti Universitas birja a'
Királyi Felség' kegyelméből; emez most is a'
Szerzet' ájlatosságával, és a' Keresztel járó so-
kaság' buzgóságával magasztalódik.

Ugyan ezen században befogadta ide a' Ciz-
tercita Szerzetes Atyákat is a' Magyar buzgóság.
Ezek az előtti századnak utólján a' Cizterciomí
völgyben Burgundiában származtak a' Sz. Bene-
dek' Rendéből a' Molismeí Apátur Sz. Robert ál-
tal, a' ki huszonegy Szerzetes Társaival a' végre
vette magát azon pusztaságba, hogy ott a' Regu-
lát annál szorosabban megtartanák: a' hol a' Ka-
billoni Püspöknek, és Otthó Burgundiai Hertzeg-
nek kegyelméből tsak hamar felépítettett számok-
1142. E. ra a' Monostor; a' honnan neveztettek osztán
Ciztercitáknak, 's fekete, és fejer öltözzel kü-
lönböltetvén magokat, nagyra nevelkedtek volt.
Második Gejza Király alatt ezer száz negyven ket-
tődikben építettett ezeknek a' Tzikadori Apátur-
ság. Ezután tíz esztendővel a' Bélakuti Apátur-
ság. Ezen Tisztelendő Atyák miként megkedvel-
tet-

tettek legyen a' Magyaroktól; szépen kitetszik a' nékiek adatott Leveléből III. Béla Királynak, illy értelemmel: „ Béla, Isten' Kegyelméből, Magyar, Dalmata, Horvát, Róma Országok' Királyja. Akarom tudokra adni a' mostaniaknak, és jöendőbélieknek, hogy a' kedvességes Cizterci Apátur Atyának kérésére megengedtem tulajdon kedveskedésemből a' Cizterci Rend' minden épített, vagy építtendő Klastromainak az én Országomban, hogy én egész földemen azon szabadsággal éljenek, a' mellyel Frantzia Országban. Az Ur' megtestesülésének 1183. Esztendejében. Ezen esztendőben állította fel a' Szent-Gothárdi Apáturságot is Vasvármegyében: Kinek Fija, Imre Király, építtette osztán 1198-dik esztendőben Veszprim Vármegyében a' Szirti Apáturságot. Mind a' kettő bőven jószágosíttatott; 's többször pusztaságra jutván, ismét helyre állott. Illy roppant Monostoroknak építésével, 's az ezekhez annyi jószágok' adásával nem csak a' Szerzetes Atyákra, hanem az azokhoz szálló Uraságokra is tekintettek bölts Királyaink. Magok is főbb Innepéken azokban szokták végezni Keresztényi kötelességeket, egész Udvarostul; és több napokon ott tartózkodni. A' végre tsináltatta Szent István Király a' Szentmártoni Fő Apáturság' Templomának öreg oltárja alatt a' Sz. Mihály Arkangyal' Hápolnáját, hogy annál inkább öszveszedt elmével ajtatoskodhassék. De most is tapasztaloi; hogy az illy gazdag Klastromokban nagy készséggel, 's illendő szolgálattal udvaroltatnak az utazó Uraságok.

Második András Király hasonló lélekkel viseltetett a' Szerzetesek eránt; 's ezeknek számára mind ő általa; mind Fő Emberei által több Monostorok épültek volt. Ezek közzül való itt Mocsosny Vármegyében ezen Szent-Miklósi Urada-
Magyarok esmérete.

lomban a' Lébenyi Apáturság, mellyet felállítottak ama' hies Hedervári Familiából Nádor Ispányi Méltósággal tündöklő két Testvérek, Csépan, és Pót, az az, István, és Lipót; és az azt meg-
 1208. E erősítő Királyi Levelét ezer két száz nyoltzadik esztendőben adá ki András Király. A' Hazában szörnyűködő háboruk kipusztítván innét a' Benedek Atyákat, több ideig érdemes Egyházak javadalmasítottak ezzel. Utóbb a' Győri Jesuiták, nak adatott. Ezeknek eltörölttével pedig Mária Theresia Ditső Királyné Aszszonyunk az Oskolák' jöszágaihoz ragasztotta. Végre ezer nyoltz száz tizen hetedikben ezen Szent-Miklósi Uradalomhoz adatott Ő Felsége által a' helyett, a' mit a' Romáromi Erősséghez foglaltak az olt fekvő jöszágából a' M. Gróf Zichy Familiának.

Jerusálemi András Királyunk' idejét még emlékezetesebbé tették az akkori keletkezett uj Szerzetes Rendek; Aszszisziomi Szent Ferentz ezer
 1209. E. két száz kilentzedikben felállítván az ő Rendét hamar elterjedett az Anyaszentegyházban, 's még Sz. Ferentz' vezérlésekor megszállott Magyar Országban is, Egerben, még pedig mind a' kétféle. Mert már akkor egyik Fél fekete; a' másik szürke ruhát kezdett volt viselni ezen Szerzetben: amazokat Minoritáknak, emezeket Franciscánusoknak, a' Magyarok Szürke Berátóknak, nevezték. Hogy ezeket főképpen kedvelték a' Hazafiak itten, kiveszik onnét, hogy legtöbb Klastromot nyertek a' Magyar Hazában. Szinte ez időben szerzette az ő Rendét Szent Domokosis, a' ki Spanyol Orzágnak Kasztília Tartományjában régi Nemes Familiából származott, 's tanulását nagy ditsérettel végezvén, az Osmái Püspökségben Kanonokká, 's Fő Esperestté lett, 's a' Theologiában Tanítóvá. Osztan Missionáriusságot véselt Spanyol, és Frantzia Országban; 's ugyan

ennek Langvedocia Tartományjában Inquisitorrá tette őtet Pápa ő Szentsége. Itten azután Tolóza Városában állította fel az ő Szerzetét, melyet III. Honorius Pápa ezer két száz tizen hat-^{1216.E.} dikban megerősített. Ez az Evangyéliomnak azon buzgó hirdetéséről, mellyben az Albigen eretnekek ellen szüntelenül fáradozott, 'Prédikátorok' Rendének, az ő Szent Szerzőjéről pedig Dominikánusnak neveztetett. Ugy ezt is, valamint Szent Ferentzt, mindjárt befogadta Magyar Ország; és Győr Városa szerentsésittetett legelőször ezen Predikátor Szerzetesekkel ezer két-^{1221.E.} száz huszon egyedik esztendőben, a' hová maga Szent Domokos küldötte Bonóniából Boldog Pált, Magyar Hazafit, a' Törvények' Doktorát, ki osztán a' Hunok' Apostola' nevezetével jeleskedett.

Remete Szent Pál Rende mégis, melly ekkor e' Magyar földön származott, leginkább jelesíti Jerusálemi András Királyunknak idejét. Euzébiusz, Esztergomi Kanonok, tudniillik, ama' sok Magyar Remetéből, kik a' vadon erdőkben magánosan ditsőitették buzgó imádságaikkal, 's énekeikkel az Ur Istent, néhány szveszedvén, vélek együtt folytatta Istenes életét, a' kiknek Patazon Baranya Vármegyében ezer két száz huszon-^{1225.E.} ötödik esztendőben Monostort építtetett a' Pétsi Püspök, Bertalan. Negyedik Béla Király alatt pedig negyedik Orbán Pápa' hagyásából bizonyos Klastromi Törvényeket szabott nékik Pál, Veszprími Püspök, ezer két száz hatvan harmadik esztendőben; és ugyan ekkor kezdetek Pau-^{1263.E.} linusoknak neveztetni, 's még ezen Törvény' Adójok' idejében annyira szaporodtak, hogy az ő Megyében kilentz Klastromban ditsőitenék a' menynek, földnek Urát. Harmadik András Király alatt ezer három századikban már Generálisok rendeltetett, a' kinek lakása mindenkor

itten a' Szerzet' Anya földén vala; ámbár több Országokra, és a' Kereszténység' Fő Városába Romába is el terjedtek ezen lejtér öltözetű Szerzetes Atyák. Legtöbb Klastromokra szaporodtak pedig ezek itten Nagy La os Királyunk idett, a' ki főképpen kedvelte ezeket. Így Királyainknak, 's több tehetős Hazafiainak buzgóságából mindenféle Férjfi, és Aszszony Szerzetesek' Klastromai ékesítették a' Magyar Hazát, ennek testi, lelki javára. Nevezet szerint ezen Szerzetesek voltak Mária Therésia' uralkodása alatt edes Hazánkban: Augustiniánusok, Basiliánusok, Benediktinusok Camaldulensisek, Camillánusok, Capucinusok, Carmeliták, Cizterciták, Crucigerek, Dominikánusok; Franciskánusok háromfélék, egymint: Obszervánsok, Minoriták, és Reformátusok; Jesuiták, Miserikordiánusok, Paulánusok, Paulinusok, Piaristák, Premonstratensisek, Szerviták, Trinitariusok. Apátságok pedig ezek: Anglikánák, Augustiniánák, Clarissák, Elisabethinák, Ursulinák. Hanem még a' sent tisztelt Királynénk Országlásakor XIV. Kelemen Római Pápa' Apostoli Levele szerint a' Jesuiták Szerzete eltöröltetett. Második Jósef Tsászár, 's Apostoli Királyunk maga Felséges hatalmával eltörölte a' Benediktinus, Camaldulensis, Camillanus, Paulánus, Paulinus, Premonstratensis, Trinitárius-Rendeket; és az Augustina, 's Clarissa Apátságokat; a' meghagyattaknak is több Klastromait: ellenben sok Helységekben, mellyek Plébánus nélkül szűkölködtek volt, Plébániákat állított. Ferentz Királyunk pediglen az ő Apostoli buzgóságától viseltetvén, visszarendelte a' Benediktinusokkal, és Ciztercitákkal együtt a' Premonstratensiseket is, úgy; hogy nem csak az Isteni szolgálatban, hanem az Oskolai tanítástan is foglalatoskodjanak a' Haza' javára. Véget vevén

ezen Szakasznak, ígéretem szerént előadom Szent Istvánnak a' Szent - Mártoni Monostort fundáló Királyi Levelét, a' mint azt kiadta volt; és ezt lemásolván P. Krizostomos Novák, a' mostani Fő Apátur, ezer hét száz nyoltzvanadik esztendőben Világ' eleibe terjesztette azon tudományos könyvében, melyet így tizedezt: *Vindiciae Diplomatis Stephanei.*

IN NOMINE DOMINI DEI SUMMI STEFANUS Superna providente clementia, Ungarum Rex. Credimus, et vere scimus, si locis divino cultui mancipatis, potestates, atque honores adagmentaverimus, id non solum laude humana praedicandum, verum divina mercede remunerandum. Quocirca omnium Sanctae Dei Ecclesiae fidelium, nostrorumque praesentium, atque futurorum sollers comperiat intentio, quod nos interventu, consilio, et consensu Domini Anastasii Abbatis de monasterio S. Martini, in Monte supra Pannoniam sito ab genitore nostro incepto, quod nos per Dei subsidium, ob animae nostrae remedium pro stabilitate Regni nostri ad finem perduximus, talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium Sancti Benedicti in monte Cassino; quia propter orationes sanctas fratrum ejusdem monasterii consiliante domno Anastasio, praescripto Abbate, et jugiter adjuvante, confortati, et laureati sumus. Singulare namque suffragium, quod per merita Beati Martini in pueritia mea expertus sum, memoriae posterorum tradere curavi. Ingruente namque bellorum tempestate, qua inter Theotonicos, et Ungaros seditio maxima excreverat, praecipueque, cum civilis belli ruina urgeret, volente comitatu quodam, nomine Sumigiense paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem? quaque me verterem? tanta ta-

ctus verecundia, adstantibus ducibus: videlicet Poznano, Cuntio, Orchio, dono quoque Dominico Archiepiscopo, votum vovi Sancto Martino, quod si de hostibus interioribus, et exterioribus ejus meritis victor existerem; supra nominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, praediis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus, vinumque hospitum, quod in praediis eorum excresceret, ne Parochiano Episcopo pertinere videretur, sed magis Abbati ejusdem monasterii sub testimonio praefatorum Ducum, multorumque comitum absque ulla mora subjugarem. Dumque post cogitatum victoria potirer; quod animo revolveram, operis efficacia complere studui. Necdum enim episcopatus, et abbatiae praeter ipsum locum in regno Ungarico sitae erant. Quod si, vos fideles! licuit, in quo volui loco, episcopatus, et abbatias statuere; an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem? Et ne adhuc Ecclesia Sancti Michaelis vacua esse videretur, vel Episcopus parrochianus injurias, querimoniasve in collectione decimarum pateretur; ei curtem, quae vocatur Corton, cum hominibus eidem pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere, vel adquirere voluerit; ante Deum judicem vivorum, et mortuorum in die iudicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subjungens; dico: sit id ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cujusque Abbatis alium Abbatem securiter eligendi, et a quocunque velint Episcopo consecrandi eum; sitque illis licitum ordines accipere quovis loco, et a quocunque Episcopo. Ante neminem vero Abbatem capella incedat, nisi ante Patrem ejusdem monasterii propter reverentiam, et Sanctitatem ipsius loci, moreque Episcopi in Sandaliis mis-

sam celebret. Precipimus itaque sub testificatione Salvatoris Domini Nostri Jesu Christi, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vice-Comes, seu aliquis homo magnus, sive parvus, de jam fato monasterio aliquomodo se intromittere in mancipiis, terris, vineis, decimationibus, piscationibus, ripis, placitis, sine concessione Abbatis ejus monasterii audeat. Quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi, medium camerae nostrae, ac medium praefato monasterio, suisque rectoribus, maledictionisque perpetuae vinculo aeternaliter feriat. Quod ut verius credatur; hanc paginam manu propria roborantes sigillari jussimus.

Signum Domini   Dominicus Archiepiscopus
Stephani incliti Regis   Vincecancerarius fecit.

~~~~~  
\$Locus mono-\$  
\$ grammatis,\$  
~~~~~

Anno Dominicae incarnationis MI. Indictione XV. anno Stephani, primi Regis Ungrorum, secundo hoc privilegium scriptum, et traditum est. Hae sunt nominatae villae in dedicatione Ecclesiae ab Archiepiscopo Sebastiano, et a Comite Ceba: Piscatores, Fizeg, Balvanos, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vuosian, Murim, Curton, Wag, tertia pars tributi de Poson in omnibus rebus sive praesentibus, sive futuris.

III. S z a k a s z .

A Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről.

Az Apostoli Romai Széknek, és az ezzel egyező Püspököknek igazgatása alatt a' Krisztusban egyaránt hívőknek, 's buzgólkodóknak az egész Világra elterjedt Társaságát valljuk Romai Közöséges Keresztény Anyaszentegyháznak: ennek főbb részeit pedig a' különös Nemzetek' Keresztény Társaságát ugyan azon Nemzetek' nevével esmértetjük, mondván: Lengyel Anyaszentegyház, Magyar Anyaszentegyház. Innét látni; hogy az Anyaszentegyház nevet nem viselheti igazán egyik is azon különös Társaságok között, ha csak ama' Romai közöséges Keresztény Anyaszentegyháznak nem része. Ugy látni azt is; hogy a' különös Anyaszentegyházzal való elleneskedés magában foglalja a' közöséges Anyaszentegyházzal való elleneskedést; és így a' ki amannak Ellenesse; emennek is Ellenese az. Midőn tehát itten a' Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről szóllunk, értjük azokat, a' kik a' Magyar Hazában a' Keresztény Katholika Hit ellen tusakodtak, vagy tusakodnak. Hogy a' Magyarok a' pogánysághól lett megtérések után is két izben sokan azon pogányságra visszavetemedtek, 's Feleik között sok Mártírok lettek általok; de ők ismét igaz Hitre térítették jó Királyaink által: arról már emlékeztünk. Hanem abban is bizonyosok vagyunk; hogy egy Magyar sem támasztott az Anyaszentegyházban eretnekséget, vagy szakadást: azért a' mi ezek között a' Magyar Anyaszentegyház, 's országot rongálta; mind az idegen nemzettől származott.

Olaszországban támadott Flagellánsok voltak ebben az első negyedik Béla' Királykodásakor ezer két száz hatvan harmadik, esztendőben: 1263. E. de csak hamar kiűzöttettek, és így a' Magyarokban veszedelmes tévelygést nem okozhattak. Ugyan Olaszországban keletkezett Fratrikellék ce jöttek osztán ide bé Kun László Király' idejében; a' kik amazoknál sokkal irtoztatóbb káromlásokat tettek: mert ezek egyeránt, Férjfiak, és Asszonyok, nyilván predikállottak, és a' Pápát 's Püspököket szörnyűképpen átkozták. Azért annál nagyobb tüzzel állottak ellenek a' Magyarok, 's vitézül kiverték őket a' Hazából. Sigmond Király alatt pedig a' Husziták támadták meg a' Magyar Anyaszentegyházat, Tseh Országból Husz János Prágai Papnak tévelygésével, a' ki Valde, és Vikláf állításait megújította: azokért mint Rő eretnek a' Konstántziai közönségés Gyülekezettől megítéltetvén, ezer négy száz tizenötö-1415. E. dikben Sz. Jakab havának tizen hatodik napján Sigmod Romai Tsászár, 's Magyar, és Tseh Király' hatalmából elevenen megégettetett. Belopakodtak ugyan ide ezen Husziták mindjárt az ő keletkezésékkor; de nem sokra mehettek itten. Hanem minekutánna Ersébet özvegy Királyné ő általok akarta Ulászló ellen a' Királyi hatalmat maga fíjának fenntartani; mint haramiák, ugy kajtorkodtak a' Magyar földön, és csak Mátyás Király' ditső fegyvere írthatta ki őket tellyességgel édes Hazánkból.

De a' Magyar Anyaszentegyházat leginkább megzavarta osztán a' Lutherség, mellyet Szaksoniában Vittenberg Városában támasztott Luther Márton. Ezt így esmérteti meg Mindszenti Sámuel Komáromi Református Predikátor az ő Magyar Advocatjában: „Luther Márton született 1483. Eizlebenben. 1497. E. Magdeburgban,

és Eizenachban az ajtó előtt való éneklésével kereste kenyerét, még nem egy gazdag özvegy Aszszony a' maga házába a' fiai mellé vette őtet, 's négy esztendeig szabad asztalt adott neki. Azután az Erfurti Universitásba ment, hol a' Filozofiát, és a' szép Tudományokat tanulta 1503. Magisterré lett, 's a' Jusra is adta magát. De midőn egy Alexius nevű társát mellette a' menykő megütötte, 1505. a' Szüleinek akaratjok ellen Augustinianus Baráttá lett. 1508. a' Vittenbergi új Universitásba hivattatott, hol Filozofiát tanított, és prédikállott. Onnan Romába küldetett a' maga Szerzete' perének a' Pápa előtt való eligazítására. Romából vissza jöven, Theol. Doctorrá, és Professorrá lett. a' midőn Sz. Pálnak Római Levelét, és a' zsoltárokat világosította: azomban a' Zsidó, és Görög nyelveket is tanulta, hogy a' Sz. Írást annál jobban érthesse. Azután a' Tezel Indulgentiájának keményen ellene tette magát. Oct. 31. n. 1517. 95 Positiókat a' Vittenbergi Templom' ajtajára disputálás végett kiragasztott: mellyből hamar nagy veszekedés támadott. E' végre Luther 1518-n Augspurgba ment; ott Kárdinalis Kajetánussal, 1519 pedig Lipsziában D. Eckennel disputált. Midőn 1520 X. Leo Pápa Luther ellen egy kemény Bullát adott ki, 's minden írásait, mellyeket meg lehetett kapni, megégettette: Luther is Dec. 15-n azon esztendőben a' Vittenbergi kapu előtt sok tudós emberek' jelenlétében a' Jus Canonicumot, a' Leo' Bullájával együtt, megégettette; mellyek közt voltak Eckennek, Emsernek, és másoknak írásaik. Azután Vormsba ment az Imperium' Gyűlésére; ott reá nem vehették, hogy, a' mit eddig, tanított, azt huzza vissza; hanem azt kívánta, hogy írásai a' Sz. Írás szerént vizsgál tassanak meg; azzal Vormsot oda hagyta, 's a' Császár őtet-erő-

neknek lenni hirdette. Midőn haza felé utazott, ötöt a' Szakszóniai Választó fejedelem nagyobb bátorságnak okáért a' Vartburgi Várba vitette, melyet ő maga Pathmusának szokott nevezni. Ott szakállát, és haját meg nevelte, 's mint valamelly Vitéz, fegyverbe, pántzélba, sarkantyus tsizmába öltözött, 's magát Junker Georgnak nevezte. Ama híres Képiró Kranach ebben a' formában festette le ötöt Vittenbergben. De, midőn Karolstád a' képeket a' Templomokból kezdte kihányni, a' Választófejedelem' hire nélkül Vittenbergbe ment; hol mind Karolstáddal, mind Münzerrel, mind pedig az Anabaptistáknak egyéb Fejeikkel sok baja volt, 1524-n a' Barát ruhát levetkezte; a' következett esztendőben Sz. Iván-havának tizen egyedik napján egy Bore Katalin nevű Apátzát feleségül vett. Midőn 1529-n Speyrben, és 1530-n Augsburghban a' Törökökkel való háborura nézve Imperium' Gyűlése tartatott; Luther Vittenbergben az alatt, míg Torgauban a' Theologusok együtt voltak, tizenhét ártikulusokat tett fel, melyekből azután Melánkton az Ágostai Vallást készítette. 1537-n írta a' Smalkaldi ártikulusokat, midőn a' Pápa kihirdette, hogy Mantuában Gyűlekezetet fogna tartani. Végre Vittenberget oda akarta hagyni; de a' Választófejedelem' kérésére ott maradt. Midőn némelly dolgokra nézve a' Mansfeldi Grófhhoz Eizlebenbe ment, meghalálozott 1546-n Bőjtelőhavának tizen nyoltzadik napján."

Ezen képezetből világosan láthatni : hogy Luther-mind a' Birodalom' Fejedelmét, a' Romai Tsászárt, mind az Anyaszentegyház' hatalmát megvetvén, maga magának Apostoli hatalmat tulajdonított; 's nem hogy az Ur Kristus Evangélioma szerint maga megtagadásával, és keresztye' viselésével annak követője lett volna, hanem ér-

zékenységeit követvén, az Anyaszentegyház ellen, mellyen a' setétség' Angyalai se vehetnek erőt, szegelte magát. Követőket annál könnyebben szerezhett, mennél tágosabb utra mutatott az ő tanításával: mellynek terjesztésére bátorította őtet a' Szakszóniai Fejedelem; minthogy Ennek igen kedves volt az. Mert azzal magához huzván az Egyházi jószágokat, nagyon meggyarapította jövedelmét. Tetszett ez osztán más Fejedelmeknek is: 's innét nem csak Német Országot, hanem Dániát, és Svéciát is elborította Luther' tanítása. Ennek buzgóan ellene állván a' Tsászár, az azt Követők által rettenetes háborúval terheltetett; és így szörnyű romlása lett a' Német Birodalomnak. Csak hogy erősebbek legyenek ezek, annál inkább törekedtek volt azon Vallását Luthernek mindenfelé terjeszteni. De valamint Vittenbergben mindjárt eleinten meghasonlottak; úgy egyébűt még több részekre szakadtak. Így Frantzia Országba is behatottak ezek, 's ott is találtak olyanokra, a' kiket az Anyaszentegyháztól elidegenithettek, 's azok között vala Kálvin János is. Ez híressé tette magát azzal, mivel Lutherrel hasonló szabadsággal élvén, Helvetziában, a' hová vette magát bátorság' okáért, egy más szakadásnak leve Fejére; a' melly Magyar Országban is osztán elgyökerezett.

A' Királlyal együtt mindjárt a' Német szakadás' kezdetén gondos vigyázással voltak a' Magyar Hazának Elődjei, hogy ide bé ne hasson az; és, valamint Frantzia Országban, úgy itt is Országos végzés által halálos büntetés rendelődött azok ellen, a' kik azon szakadást követnék. Mindazáltal meg nem menekedhetett attól édes Hazánk. Az egynyelvűségnek tudniillik az az ereje, hogy Hazájok ellen az egyik Ország' Fijait a' más idegen Ország' Fijaival egyesítse. Így az Erdélyi

Szászok mindjárt készek voltak a' Német Országi Szászokat követni, 's vélek a' Luther' szakadásában egyesülni a' Királynak hozzájuk bocsátott Parantsolatjai ellen is. Így szól pedig azokhoz a' jó Fejedelem egyik Apostoli Királyi Levelében: „Lajos, Isten' kegyelméből Magyar, és Tseh Ország' Királyja, a' mi hiveinknek. Polgár Mesternek, és Biráknak, és a' mi Szeben Városunk' egyéb esküdt öregeinek a' mi köszöntésünket, és kegyelmünket. Szivünk' kedvetlenségével értettük, hogy némelly Luther Márton, a' kit az Apostoli Szent Szék immár régen kiátkozott vala, szerteszétt az Emberek' sziveit annyira megvakította, hogy, az Evangyéliomi igazságtól, és a' Szent Atyák' hagyományaitól elállván, annak tanítása, 's általa írott könyvetskék közöttetek mindnyájatok' kezében legyenek, olvastassanak, 's megtartassanak. A' melly állításokugyan, és azon Luther Mártonnak Könyvetskéji mivel az igazság ellen vannak, 's az Apostoli Szent Szék által is, a' mint mondtuk, már régen átok alá vettettek; a' mi akaratunkkal igen ellenkezik, hogy ti is, és Polgár társaitok, 's Kereskedőitek, és a' mi Városunk' egyéb Lakosai azon Könyvetskéket árulni, venni, 's forgatni kezdettétek legyen. Mivel pedig Magyar Ország' hajdani Szent Királyjainak, a' mi Eldödeinknek nyomdokait követvén, kötelességünkben áll, a' Hitet, a' mi Keresztény Religiónkat, ne hogy a' kiátkoztatott Eretekektől megtámadtassék az, és megfertéztessék, mindenütt a' mi Országunkban, és attól függő részekben épen fenntartani: akarjuk, és hívségteknek ezennel minden jószágaitoknak elvesztése alatt meghagyjuk, és parantsoljuk; hogy ezennek vételével tüstént mind a' mi Szeben Városunkban, mind hozzátok tartozó egyéb helyeken az említett Luther Mártonnak kiátkozott állitá-

sait, költeményeit, és könyvetskéjét utszánként, és minden háznál kikeressétek, 's a' feltaláltakat nyilván megégessétek; osztán pedig közönségesen kihirdessétek, hogy senki, akármelly állapotú ember legyen, ollyas véleményeket, állításokat, és azon Könyvetskéket ne merészelje árulni, veeni, olvasni, vagy forgatni, minden jöszögai' confiskáltatásának büntetése alatt. Költ Budán Cantate Vasárnap előtt való szombaton, 1523. esztendőben.

Ezen Királyi Parantsolatra megengedte ugyan a' Szebeni Tanács, hogy az Esztergomi Érsektől, Szakmári Györgytől, oda küldetett Biztos által a' Város piartzán Luthernek mind azon Könyvetskéji megégettettek, valamelyek feltaláltattak. Hanem azután csak ugyan a' Vitenbergiekre hallgattak ők. Hoszszan leírja ezeknek kitsapásait a' Szebeni Káptalan az Esztergomi Érsekhez, Szalkán Lászlóhoz, ezer öt száz huszon hatodik esztendőben adott panaszkodó Levelehen ugyan akkor, midőn Szolimán Török Tsászár nagy dühösséggel nyomula édes Hazánk ellen: azért valamint a' Német Országi, ugy az Apostoli Magyar Korona alatt lévő Szászok is annál hátrabban ellenkeztek az Apostoli Anyaszentegyházzal, 's ennek idvezítő Vallásával. Így adja pedig elő ezt az említett Káptalan mindjárt Levelenek kezdetén: „Szeben Városában, a' hol fundamentoma vagy on a' Luther eretnekségének, Hecht János Mester ember' házában valami Oskola rendelődött némelly Deák által: ottan a' Nicéai Symbolum, és a' Miscbéli, 's egyéb Isteni szolgálathéli énekek németül énekeltetnek az Aszszony, az inas gyermekek, és az egész házi tseléd által; és Német Misét szolgáltatni iparkodnak. Ugyan annak a' házában tartózkodik egy hitesegett György nevű Dominikánus, a' ki azt

mondja, hogy ő a Szerzeti ruhától, és fogadás-
tól feloldoztatott legyen; de mind eddig ezeránt
való Bizonyosságát elő nem mutatta. Ez a Plébános
hire nélkül a fiók Egyházakban prédikál, elvon-
ván a Népet az engedelmességtől, a bűjtölestől,
az Anyaszentegyház parantsolatjaitól, azokat
szólván, mellyek tetszenek, magát a Prediká-
tor; hívatalba akarván bétolyni, fizetés nélkül,
hogy annál inkább eltsábithassa a Népet: kül-
detett ez valamelly Ambrus Sziléziai Predikátor
által azon részekről, a hol Luther lakik; hogy
a Népet vonja el a Romai Anyaszentegyháznak,
és az ő Egyházi Elöljáróinak engedelmetől.
Ugyan ezen hitesegett nyilván ditsekszik, hogy
ő méltóságos Királyi Biró Urtól vett legyen pa-
santsolatot, hogy ő Szebenben maradjon, míg
Budáról visszatér az: noha a Birák a Káptalan-
béli Urak kérésére egész Szeben Városa' rende-
léséből megparantsolták nékie, hogy a Városhól
kimenjen; de ő semmit se gondolt azzal, sőt szí-
dalmazó lélekkel mondotta: „Haa Plébános, a
Dékán, és a Tanátabeli Urak megdermednek is,
én az ő gyalázatjokra Szebenben fogok maradni.”
Felső, hogy majdan zendülés leszen. Ide Szeben
Városába jönnek többnyire ezen gonosz Luther
szakadásnak emberei, Professzorok, Clericusok,
és Laicusok; mert itten ápoltatnak, és kedvel-
tetnek: a Városon kívül pedig egész Erdélyben
sehol se eresztetnek bé; itten a Szebeniektől he-
tsülettel fogattatnak, az Egyházi Elöljárók gya-
lázatjára. A Szebeni Tanács unszolja a Pleba-
nost, hogy ezen Predikátorokat engedje predi-
kálni; és, mivel ellenek nem állhat a Plébános
Ur, kénytelen engedni, úgy hogy azon Proféták,
és gonosz Predikátorok tévelygésbe hozzák a
Népet. Ugyan azon hitesegett mind a Kereske-
dők, és Polgárok vendégsegeiben, mind nyilván

tanítja azt; hogy az Evangyéliom tovább négy száz esztendőnél elrejtetett legyen: a' Papok, úgy mond, semmi igazságot se predikáltak: a' Keresztényeknek Evangyéliomi szabadságok legyen, nem kötelesek az emberi találmányokra, és az Atyák rendelkezéseire: illy sértegető tanításaiért úgy tiszteltetnek azon Lutheránosok Szébenben majd minden kereskedőtől, mint a' bálvány, 's legnagyobb szivességgel szinte huzatgatnak a' vendégségekre nagy vetekedve, mellyik Polgárhoz menjenek vendégeskedni: a' melly kedveltetésből kezdték ők feltartani szarvokat."

Látjuk ezekből; minő vétkesek voltak ezen Szebeniek, a' kik Apostoli Királyjok' parantsolatját megvetvén, potor emberek sugarlásaira törvényesen nyertt Pásztoraiktól elállottak: de Szolimán' fegyvere megakadályoztatta a' Királyt ellenek hatalommal élni, 's őket megzabolázni; minthogy a' Mohátsi veszedelem néki is halált okozott legyen. Annál szabadabban követték osztán a' Német Országi Szászokat az Erdélyi, sőt a' Magyar Országi Szászok is. Ezek voltak tehát az Apostoli Magyar Korona alatt az elsők, a' kik a' közönséges Keresztény Anyaszentegyházról, és így az Apostoli Szent Hittől, mellyen fondálta Szent István Apostoli Királyunk a' Magyar Birodalmat, elszakadtak volt. Ezeket követték tsak hamar a' Tótok, a' vándorló Deákjaiktól megszédítettven. Leginkább terjesztették pedig ezen szakadást Magyar Országban a' Német Lutrános Katonák, 's ezek között Generális Svendi Lázár erőnek erejével kivetvén a' Plébánosokat, azok helyébe a' vele ide bėjött Német Deákokat rendelé a' Luther' tanítása' hirdetésére azokon a' részekben, a' hol János Király' Népén győzedelmeskedhetett. Mert a' két Király, Ferdinánd, és János, az Országért viaskodván, nem gondoskodhat-

hadtak erányosan a' Hit' dolgáról; sőt az ő kedve-
zésekől több Püspökségeket világi Urak hitol-
tak volt, ugymint: Perényi Péter az Egrit, Tö-
rök Bálint a' Nyitrai, Cibak Imre a' Váradit,
Bodó Ferentz az Erdélyit, Berusits Gáspár a'
Tsanádit, Szeretsen János a' Pétsit. Így a' Lelki
Vezérek' fogyatkozásából mely tudatlanságban
nyavalyogván a' Nép, akármelly éhes Vándorlók
könnyen elidegeníthették azt a' Katholika Anya-
szentegyházról az ezt tsufoló beszédjeik által,
mellyeket Luther' írásaiból tanultak. Mert ez
melly szörnyű tsufsággal metskolja a' Keresztény
Katholika Anyaszentegyházat; eléggé láthatni
tsak a' Babiloniai fogságról — de captivitate Ba-
bilonica — irtt Könyvéből. Utóbb legerősebb
lábba állította a' Magyarok közt ezen szakadást
a' Kurutz világ, melynek kezdője vala Botskai
István. Ez magát az Erdélyi Fejedelemségre jut-
tatván, Apostoli Hazánkat is megtámadta, 's a'
Bétsi Békességben oda vitte a' dolgot, hogy mind
az Ágostai, mind a' Helveta Vallásnak szabad
gyakorlása engedődnék ezer hatszáz-hatodikban; 606. B.
a' mely szabadságot a' Posonyi Országgyűlés is
beiktatta osztán második Mátyás Király' Végze-
ményjébe ezer hat száz nyoltzadik eszt n-lőben,
midőn a' Szent Koronával megkoronáztatott vala
ő Felsege az Apostoli Magyar Királyságra.

Jól észre kell itt venni: hogy ezen engede-
lemmel nem hagyták helybe a' Protestánsok' Val-
lását a' Király, 's azon Gyűlésnek Katholikus
Tagjai, minthogy így a' Katholika Hitet meg-
sértvén, önnön magokkal ellenkeztek volna: ha-
nem ezzel tsak a' köz tsendességet tárgyzták.
Azonban valamint az Egyháziak, ugy Országunk'
ezen Apostoli Királyja is minden igyekezettel
azonn volt, hogy a' Protestánsokkal megesmértet-
vén a' Romai Katholika Hitnek szükséges voltát

Magyarok esmérete.

K

az idvesség' megnyerésére, azokat annak elfogadására bírja; és ez által ezen Apostoli Ország-
nak, 's magoknak boldogságára tellyes egyessé-
get szerezzen az Apostoli Magyar Korona' Alatt-
valójában. E' végett az Egyházi Fő hivatalokra
az Isteni tudományban, és erköltsben jeles Férj-
fiakat intézett. Ezeknek szent igyekezetét úgy
gyámolította a' Szentséges Romai Pápa V. Pál;
hogy Prágában, Olmutzban, Grätzben, Bétsben
a' Német Kispapok közzé tizenkét Magyar Kispap-
okat is venne be maga költségére; Romában
pedig azon Kollégiumban, melyet Loyola Szent
Ignácz állított vala Német Ország' részére, annyi
Magyar Egyházi Nevendékeknek engedett he-
lyet, a' mennyinek tartására elég volna Szent Ist-
ván első Apostoli Királyunk' Romai Fundáziója.
Valóban ezen intézések mellett szépen is gyara-
podott a' Katholika Magyar Anyaszentegyház.
Mert tsak Kardinál Pazmány Péter, a' kit ugyan
e' szent igyekezetű Királyunk II. Mátyás méltóztat-
tott emelni az Esztergomi Érsekségre, sok Pro-
testáns Fő emberekkel megesmértetvén a' Romai
Közönséges Anyaszentegyházat a' Kristus' Anya-
szentegyházának lenni, ebbe térítette volt őket:
ezeknek megtérítésével pedig számtalanon tértek
meg a' köz népből. Hanem ezért a' többiek ismét
pártot ütöttek, valamint előbb Botskait, úgy
most Bethlen Gábor Erdélyi Fejedelmet kérvén
Religyiójok' védelmezése végett. Tudnivaló az:
hogy az igaz Religyió, 's ennek mindentudó
Szerzője a' Kristus tiltja a' pártütést; és azt pa-
rantsolja, hogy mindenkor tisztelettel viselts-
sünk a' Fejedelmekhez. Megmutatták ezt minden
időben az igaz Keresztények, a' kik Üldözőji-
ként is imádkoztak; 's inkább akartak meghalni,
mint pártotütni. Ugyan ezen Mártiromi áldozat
gyarapította főképpen az igaz Kereszténységet.

Ugy Apostoli Hazánkban Botskai, Bethlen, Rákóczy Erdélyi Fejedelmek által üldöztetvén, még inkább nevedett, 's tökéletesedett az. Mert Apostoli Királyaink az Egyháziakkal egyetemben annál buzgóbban törekedtek azon Ország' rontó hitbéli nyavalyát meggyógyítani. Erre fordította II. Ferdinánd legfőbb gondját, a' mellynek teljesítésére hathatós Segítői voltak az ő derék, 's bölts Tanácsossai: az Ország' Primássa, Kardinál Pázmány Péter; Veszprími Püspök, 's Udvari Kancellárius, Lippai György; Nádor István, Eszterházi Miklós, és G. Pálffy Pál a' Királyi Kintstár' Fő Gondviselője: a' kik mindnyájan azt tanáslották, hogy az Országban több Oskolák' rendeltetése mellett állíttatnának, nehány nevelő Háza is, hol a' szegényebb Katholikusoknak, kivált a' Nemeseinek gyermekei mind ruházattal, mind éléssel tartatnának Oskolájik' kitanultáig. Állított is mind a' Fejedelem, mind a' Primás több Oskolákat: ezen bölts Érsek pedig Bétsben is Szemináriumot állított a' Magyar Kispapok' számára, és Nagyszombatban a' Szent István Szemináriumát megnagyobbította.

Mennyire használtak legyen ezen Oskolák az Idvezítő Katholika Hitnek megismerésére: világos bizonyosságunk ebben az ezer hat száz har-^{1637.B.} mintz 7-dik esztendőben tartott Posonyi Országgyűlés. Ennek kezdetével mindjárt nagy viszálykodásba hozta a' Rendekezt a' Religyió' dolga. A' Protestánsok azt sürgették, hogy adattassanak vissza nékiek az ő Templomaik, és Oskolájik, 's bocsátassanak vissza Predikátorai azon helyekre, mellyekről elűzetettek volt: a' Katholikusok pedig ellenzették azt, mivel azon Templomok az ő régi Katholikus Eleiktől még a' Protestánsok itt léte előtt építtettek; vissza térvén tehát a' Katholika Hitre a' Földes Urak, azok is

az ő hatalmokban estenek; sok helyeken a' Lakosok' nagyobb része is Katholikussá lévén, nem kívántatnának a' Predikátorok. Illy természeti igazságok ellen nem is lehetek nyertesek a' Protestánsok. De az Idegenektől ingereltetvén, készek voltak ismét ezért a' Hazát megtámadni, Rákótzai György Erdélyi Fejedelmet nyervén segítségül magoknak; a' ki, csak hogy magát Országunk romlásával gazdagíthassa, a' Törökkel, és a' Német Országot pusztító Protestáns Svédekkel öszvetartván, lángba borította a' Magyar Hazát ezer hat száz negyven negyedik esztendőben. III. Ferdinánd Német Tsászár, és Magyar Király mind Német seregének ide küldött egy részével, mind hiv Magyarjaival több ízben győzedelmeskedett ugyan a' Pártosokon: mindazáltal a' békesség' megszerzése végett Törösi János derék Magyar Tanácsosssa által nem csak azon hét Vármegyéket, mellyeket Bethlen Gábor birt vala, ugyan azon jussal oda engedte Rákótzinak, hanem a' Tokaji, és Regéti Uradalmakat is, több javakkal együtt örökre az ő Házának tulajdonította; és így könnyen békességre birta őtet; holott megerősítették a' Protestánsok' szabadságai is.

Annál többen tértek osztán közzülők a' Katholika Anyaszentegyházba, úgy hogy I. Leopold Apostoli Királyunk idejében csak az Esztergomi Érseki Megyében az akkori nagy nevű Érseknek Szeleptsényi Györgynek bizonyítása szerént négy esztendő alatt hatvan három ezer Protestáns hódolt meg a' Katholika Hitnek. Nem keveset használt ebben a' többek között Báthori 'Sófia, az Erdélyi Fejedelemnek második Rákótzai Györgynek Katholika Özvegye, minekutánna az ő egyetlen egy Fiját Ferentzet a' Katholika Hitre térítette volt. De főképpen I. Leopold Király' Apostoli buzgóságának kell tulajdonítani a' Magyar Anya-

szentegyháznak azon virágzását, a' ki által a' Püspökök, Káptalanjaikkal együtt, számkivetésekből visszahívattatván, hajdani Székeikbe, és jussaikba helyheztetődtek vala. Az Evangyéliom, és az Ország' Törvényje szerint mindnyájan is egyesültek volna a' Katholika Anyaszentegyházzal Protestáns Hazánkfiai, ha az Idegenek nem bujtogatták volna a' megátalkodásra; csak hogy ők erősebbek legyenek az Austriai-Ház ellen. Hanem III. Károly Királyunk alatt már nem hallgattak azon Idegenekre, és sokan megtértek ismét közülők; a' többiek is olly Hazafiúi módon viselték magokat, hogy ezer hét száz huszon kettő-1723.E. dik, és harmadik esztendőbeli Országgyűlésben olly Törvények hozattak a' Religio' dolgában is mintha mind Katholikusok lettek volna az Ország' Rendjei. Mert megparantsoltatott a' Püspököknek, és egyéb Népes Papoknak; hogy az ő Megyéjekben, és Egyházoknál lakjanak állandóul, ha tsak Királyi, vagy Országos Hivatal által nem akadályoztatnának: hogy szent kötelességeknek megfelelően, az erköltsteleneket ugyan szóval, és példával jóra hozni, a' jókat pedig a' Keresztény erköltsök' gyakorlására hathatósan serkenteni iparkodjanak. A' Földes Uraknak ugy hagyott meg a' Pátrónusi Jus, hogy érdemes Személyeket nevezzenek az üresen maradott Egyházi Hivatalokra. A' Szerzetes Papoknak pedig olly Törvényt szabtak, az Ország' buzgó Atyjai; hogy mindegyike esztendőnként tizenkét Mise áldozatját szolgáljon a' Királynak, és Orzágnak boldogságáért; ugyan annyit szolgáltassanak az Apátzák.

Innen vett reménységből indult ama' nagy buzgóságú Királyi Felség, Maria Theresia, azon Apostoli Hivataljából munkára; hogy Magyar Koronája' Alattvalóját az igaz Keresztény Hitre,

's ezzel a' szent egyességre hozza: azért sok helyeken a' Predikátorok' helyébe Katholikus Papokat rendelt vala. Az Anabaptistákat, a' kik ellen, valamint egyébszentségtelenkedők ellen, már 1548. E. ezer öt száz negyven nyoltzadikban kitiltó Törvényt szabott az Országgyűlése, tellyességgel kiirtotta: ezek is a' Luther' Követőjiből lettek, 's legnagyobb szabadságot tulajdonítottak magoknak, úgy hogy semmi Felsőséget sem akartak esmérni, Felsőges Anyjának ezen Apostoli buzgóságát kívánta II. József Tsászár, és Magyar Király folytatni; 's az egész Magyar Birodalomnak tudtára adta ezt mindjárt az ő Uralkodásának kezdetén, minden Községnek megküldvén nyomtatásban e- 1783. E. zen szent szándékát ezer hét száz nyoltzvan kettődikben Pünkös'd' havának huszon negyedik napján illy nyilatkoztatással: „Valamint tudniillik az igaz, és egyedül idvezítő Romai Katholika Vallásnak fenntartására, és terjesztésére, a' melly egyedül a' tanítás, és a' szívnek szinmutatás nélkül való meggyőztetése által, mehet legbátorságosabban véghez, mindenkor legfőbb gondunk volt; úgy Mi, Királyi Méltóságunknak kötelessége, és azon Atyai gondoskodásunk szerént, a' mellyel minden Uralkodásaink alatt való Népekhez viseltetünk, szívesen ohajtanánk, hogy mindnyájan azok az igaz Romai Katholika Vallást, de annak igazsága felől való tsak szabados meggyőztetésből, követnék, és ezen bátorságosabb uton lelkek' idvességét megnyerhetnék, — Elégge gerjesztette erre ugyan azon esztendőben Fejedelmi példájával az ő nem Katholikus Jobbágysait, midőn a' közönséges Keresztény Anyaszentegyház' Fejét, a' Romai Pápát hatodik Piust mind Bétsbe érkezése előtt, mind ottani tartózkodása; és elmenetele' alkalmatosságával ezen Szentséges Fő Méltóságot illő tisztelettel méltóztatta. Ezekből

nem lehet nem látni: hová tzelozott legyen az ő Keresztény Türedelmi Végzeményjével is.

Igen nagy örömmel, 's meglelégedéssel láttak ugyan ezt venni a' Protestánsok; és azért égig magasztalták volt Jósef Tsászárt minden imádkozó Házaikban: de Annak halála után a' Budai Gyűlés' alkalmatosságával ellene voltak azon Végzeménynek, 's azt sürgették; hogy az Uralkodó Katholika Religióval egyenlő szabadságra emeltessék az ő Vallások, és ezeránt a' Királyi Kötéslevélben bátorságosíttassanak. Erre mind az-által II. Leopold Királyunk rá nem állott; hanem hogy az Uralkodó Katholika Religiónak rövidsége nélkül a' Törvényben nékiek erányos szabadság engedtessek, abban megegyezett. Mert az Apostoli Magyar Királyi Felségnek valódi tulajdonsága lévén a' Romai Katholika Hitet épen fenntartani, 's oltalmazni az ő Birodalmában, mindenkor oda kell Apostoli gondját fordítani: hogy Katholikus Alattvalóji állhatatosok legyenek abban; az ettől elszakadtak pedig erre viszzavezetessenek. Arra szenteltetnek Királyaink az ő megkoronáztatássok' idején mind az ő felkenettetésekkel, mind az Apostoli Szent Korona' felvételével, mind végre nyilvánosságos esküvéssekkel.

IV. S z a k a s z.

Az Apostoli Magyar Koronáról, 's egyéb Királyi Ékességekről, a' Királyi Koronázás szertartásaival együtt.

A' Magyar Királyi Korona nem tsak azért, hogy azt a' Szentséges Romai Pápa szentelte meg,
hanem azért is:

hogy több Szent Királyok' Fejein ragyogott az;
 közönségesen Szent Koronának neveztetik: onnét
 pedig Apostolinak; mint hogy az Apostoli Szék-
 től ajándékozott a' Magyaroknak: ismét An-
 gyalinak; mivel Angyali sugarlásból intéződött
 ezen ditsó ajándékozás. De még voltára nézve is
 hasonlíthatatlan méltósága az: mert finom arany-
 ból kerekded formára készült; két abrants ke-
 resztül nyulik fel annak alsó karikájáról, 's azok-
 nak tetején egy kereszt áll, melly az ő felrehajlá-
 sával jelenti a' Szent Koronának sok kiállott vi-
 szontagságait: a' nevezett alsó karikának homlo-
 kát ékesíti a' legnagyobbik Zafirkő szívformá-
 ban, 's e' felett az Idvezítőnek képe jobb kezét
 feltartván áldásadólag; bal kezében pedig egy
 bezártt könyv vagyon: alól jobb kéz felől Sz.
 Mihály, balról Gábrriel Arkangyal van kimetszve,
 kik öszvefordulván, az Idvezítőre néznek: ismét
 Mihály felől Sz. György; Gábrriel felől Sz. Deme-
 ter' képei vannak. Hátulsó részén alól szembe öt-
 lenek egy boldogultt Romai Fejedelemnek, és
 Geobitz Turkiai Királynak képei, 's ezek között
 egy drága nagy kő, a' melly felett vagyon ismét
 egy boldogultt Romai Fejedelem: ama' két Fe-
 jedelmek' rendében vagyon még Geobitz felől Sz.
 Kozma M. ama felől Sz. Demén M. Mind ezeknek
 neveik Görögbetűkkel vannak a' képek körül ki-
 metszve, még pedig azon Romai Fejedelmi ké-
 peknél egésztelenül. A' felnyuló abrantsokon
 nyoltz Apostoloknak képei tűnnek ki, 's Deák be-
 tükkel jelentetnek neveik: elől Sz. János, és Ber-
 talan; hától Sz. Jakab, és Tamás; jobb oldalról
 Sz. Péter, és András; balról Sz. Pál, és Filep
 Apostolok. A' Képek körül drága napkeleti kö-
 vek, és gyöngyök ragyognak, arany boglárókba
 foglalva. Ismét két oldalról négy négy, és hától
 egy, mindöszve kilentz arany lántzok függenek,

mellyeknek végein liliom formára drága kövek csillognak. Mindössze ötven három Zafir, 's ötven rubintkövel, egy Smaragddal, és három száz harmintz nyoltzigaz gyöngyökkel kirakott Koronánk négy fontot, és nyoltz latot nyom, ide nem értetődven annak arany matéria belése.

Igy ékesült Szent Koronánk először is az idvezítő Romai Katholika Hitre ébreszt bennünket, eszünkbe juttatván egyszersmind, hogy annak készítésekor még jólegyesült Napkeleti Anyaszentegyház a' Napnyugotival: minthogy mind ennek, mind amannak nyelvén tétettek ezenn a' feljegyzések. Osztán nem csak ékessége' tudására, hanem szentséges régisége' tiszteletére is gerjeszt bennünket, láttatván velünk, hogy ezen legdrágább kintsétől Szent István első Keresztény Királyunktól fogva mind eddig semmi Ellenség végképpen meg nem foszthatta édes Hazánkat. Ugy is vigyázott erre mindenkor vitézlő Nemzetünk; mint szeme' fényére: mikor pedig annak elidegenítése szerentsétlenül megtörtént, mind addig törekedett, míg vissza nem nyerte azon zálogát Hazai boldogságának. Ezen Magyar Koronának hét száz kilentzvenedik esztendeje legnagyobb figyelmetességet gerjesztett azeránt a' Tudós Hazafiakban, a' kik közt először ama' jeles két Író, Görög, és Kerekes, azon nap előtt, mellyen Bétsből hazaindittatotte' legfelsőbb Kintsünk, szemesen vizsgálóra vévén azt a' Tsászári Kintstárban, tellyesen lerajzolták, 's *Hadi, és más nevezetes Történetek* nevezetű betses Ujságleveleik mellett, az ezeket olvasó Hazafiakkal, is azonnal közlötték annak elő részét, vagy homlokát. Dr. Decsy Sámuel pedig, a' Bétsi Magyar Kurirnak néhai egyik Írója, a' Magyar Szent Koronának Históriajában, mellyet ezer hét száz kilentzven kettődikben ada ki, egészen lerajzolta

előadja azt két részben, minden körülírásaival együtt a' rajta lévő képeknek; holott az említett három Fejedelmeknek egyike' képe körül ezek olvastatnak: X M' IENXΩ ΠICTOC BACIAEYC PΩMAION 'OΔ. K. A' másik körül ezek: KΦN BACIAETC PΩMAION 'O ΠOPΦYPOΓENNH-TOC. Harmadik körül ezek: ΓEΩBITZ Δ-C ΠICTOC KPAΛHC TOTPHIAC. Az elsőt így magyarázza: Dukás Mihály a' Romaiaknak Krisztusban hívő Királyja. A' másodikat így: Konstantinus Tsászári ágyból származott Romai Király. A' harmadikat pedig e' szerint: Geobitz hívő Fejedeleme, 'Törökök' Királya. Mivel tehát itten az első Fejedelmet Dukás Mihálynak lenni magyarázták Dr. Decsyvel némelyek: már az világosnak látszott nékik, hogy ezen Koronánk nem azon Korona légyen, mellyet II. Sylvester küldött vala Sz. Istvánnak, a' ki ezen Dukás Mihály' Királysága előtt harmintz három esztendővel költözött ki e' világból, úgy mint 1038-ban: holott amaz 1071-ben emeltetett a' Napkeleti Birodalmi Székre. Ehez alkalmaztatta tehát Dr. Decsy azon Fejedelmet, a' ki Geobitznak, és Turkia' Királyjának iratik Koronánkon. Mivel, úgy mond ezen Tudósunk, Dukás Mihálytól Gejza, a' ki osztán Magyar Ország' Királyjává lévén, első Gejzának neveztetik, mint Erdélyi Hertzeg különösen meg-tiszteltetett, 's ajándékoztatott: tehát akkor nyerte ez attól e' mostani Koronánkat, mellyre mind maga, mind Geobitz, avagy Gejza' nevét kívánta felmetszettetni. Mind egyéb erőltetett bizonyításaira ezen Magyar Irónknak, mind erre megfeleltem a' Magyarok' Historiájában: azért itten csak röviden említtem azt, hogy ezen állítást ama' Romai Fejedelmeknek Sz. Koronánkon lévő képeik szembetűnőleg megczáfolják: mint-hogy azok, valamint egyéb oda metszett Szen-

tek' képei, a' boldogság' sugáiraival látszattatnak. Ugyan azért azon Fejedelmeknek egyike sem tsináltathatta azt, a' kik immár ennek tsináltatásakor a' más világon uralkodtanak. Sőt még innét is bizonyos; hogy ezen Korona az, mellyet II. Szilveszter Pápa küldött vala Sz. István első Keresztény Királyunknak, a' kit jelent azon Koronán lévő harmadik Fejedelmi kép, és körülírás. Mert Magyar Országot Turkiának, a' Magyarokat pedig Turkoknak nevezte - hogy másokról ne szöjjak - a' tizedik században ama' Fejedelmi Író, Konstantinus Porfirogenitus: mivel pedig minden kétség kívül vagyon az, hogy azon tizedik századnak utolsó esztendején küldetett legyen Romából Sz. Istvánnak a' Királyi Korona; tehát nem lehet tagadni, hogy azon századbéli Görög Íróknak szokása szerint jegyeztetik ezen Koronán Turkia' Királyjának Sz. István Király a' Geobitz név alatt. Nagy bizonyossága ennek az ő Képe' jobb kezében lévő kettős Kereszt, mint a' neki küldött Apostoli Jel; még nyilvánban megbizonyítja azon körülírásban kitett tökéletes hitűséget, a' mellyel minden egyéb Királyok felett jeleskedett Az. Mert hogy azon körülírásban ezen két betűt: Δ—C nem lehet Despotésre magyarázni, mint az Ellenfél magyarázta volt, a' bizonyos: mivel az ott lévő *Krales* már magában foglalja azt. Tehát azon két betűvel a' *Pistosnak* határozója adódik elő, ugymint: ΔΙΑΡΧΩC. az az; tökéletesen. A' jelentett körülírás tehát ezt teszi: Geobitz Magyar Országának tökéletesen hívó Királyja. A' honnan kitetszik; hogy az egész körülírás Szent István Királyunkat jelenti a' Geobitz, avagy Gejza névvel, a' mint így is neveződött Szent István. Minden igaz Magyarinak elégséges itten I. Károly Királyunknak következő Levele: „Mivel a' mi Ősünknek Gejza István Királynak Ko-

ronája, mellyel a' Magyar Nemzet' szokása szerint Magyar Országnak Királyjai megszoktak koronáztatni, hitetlen, és törvénytelen emberektől elragadtatván, letartóztatik vala, és e' miatt Mi, egy miérettünk különösen készítettett, és a' Romai Udvarnak Követje t. i. Gentilis Kardinál által megis áldottatott, és törvényessé tétetett uj Koronával - az említett Esztergomi Érsek Tamás által, a' mi Országunknak szokása szerint megkoronáztattunk. És noha ezen ilyen koronázásnak módja elegendő lett volna; mégis, hogy a' Magyar Nemzet' állításának elégtétetődjön, és a' Nép közzül a' botránykozás elháríttasson, minekutánna az említett Érsek ama' Szent Koronát az ő szorgalmas gondoskodása által a' törvénytelen kezekből visszaszerzette, 's hozta volna, ismét a' szokott helyen, tudniillik Székes-Fejérváratt; a' mint régtől fogva szoktak koronáztatni a' Magyar Királyok, megkoronáztatván, a' mi Országunk' minden hív Prelátusainak, és Bárájainak szokott szertartásával, mellyet a' mi Öseink rendelkeztek; beültünk a' mi Királyi Székünkbe, 's ugyan az említett Tamás Érsek által a' Királyi Koronával, tudniillik azon Szent Koronával ujonnan megkoronáztattunk. — Költ Lipván Vasas Sz. Péter' innépén, az Urnak MCCCXV. Esztendejében.

De ha csak magában eszméljük is meg ezen állítást: hogy a' Magyarok a' Romai Pápától küldött Korona' helyébe, mellyel az Ellenfél' megismerése szerint is Sz. István; Péter; Aba; András; Béla; és Salamon - Királyok megkoronáztattak, a' Görög Tsászártól küldött Koronát rendelkeztek volna következő Királyaiknak megkoronáztatására; nem lehet nem látnunk annak képtelenségét, melly mind az Anyaszentegyház' Fehéhez való buzgóságjokkal, mind első Szent Ki

rályjokhoz állandóan mutatott tiszteletjekkel egyenesen ellenkezik. Országgyűlésben nyilatkoztatták ki ezt a Magyar Rende az eléb említett Károly Király alatt, mondván: „A Régieknek hagyományja tartja; kinyilatkoztatja ama Felséges Konfeszszornak, Boldog István Magyar Ország' Királyjának Élete' Históriája is, a' kinek szolgálatja által a' mi Urunk Jésus Kristus ez Országot a' Keresztény Hitre vezérlette; a' földön az ő Helytartója a' Romai Pápa az említett Királynak, 's mind azoknak, kik az ő Személyje' helyébe Katholika Hittel következnek, Szent Koronát intézett, hogy az említett Királynak, és az Országnak annál nyilvánban kitetszenék nemessége, 's nevedeknek buzgósága, mennél nemesebb, és szentebb ékesség díszesítené az ő Fejét. --- De még azon időbeli körülállás is, a' melyre határozza az említett Hazafi a' Magyar Koronának változtatását, elegendőképpen megesmérteti velünk azon vélekedésnek hiúságát, 's helytelenségét: mert azt vélni se lehet, hogy ezen változtatást elhallgatta volna hetedik Gergely Pápa, a' kihez folyamodtak az ő vetélkedések' alkalmazásával Salamon Király, és Gejza Hertzeg; és ugyan ezen derék Hertzeg leve nyertes ő Szentségénél, illy nyilatkoztatást vévén tőle: hogy valóban az Isteni ítélet által a' Királyi Méltóság Salamonról ő reá szállítatott legyen. Innen nyilvános az; hogy Gejza ugyan azon Szent Koronával Koronáztatott meg, mellyel Salamon: egyébként ez nem hogy elállott volna Királyi hatalmától hanem még nagyobb tüzzel törekedett volna azt megtartani. Ezzel koronáztatták az aztán mind eddig következett Törvényes Királyaink: a' minthogy azok, a' kiknek Fejére ezen Szent Korona az Ország' szokása szerint nem tetetett, egész hatalmu Királyoknak meg nem es-

mértettek a' Magyar Rendektől. Mindenképpen kivilágosodik tehát; hogy ezen Szent Koronánk az, melyet II. Szilvester Római Pápa küldött vala Szent István első Királyunknak. Innen viseltettek ehhez mindenkor olly nagy tisztelettel a' Magyarok, hogy ezért Nemes véreket óntani fő ditsőségnek esmernék.

A' Királyi Palástnak készítésében ugyan ezen Szent Koronánk forgott Gizla Királynénak, Szent István' Hitvesének szeme előtt: mert valamint ez, az Idvezítőnek, és több Szenteknek, 's magának Gejza Istvánnak képeivel ékeskedik; ugy ezen Királyi Palástot Férje', és maga képein kívül, az Idvezítőnek, és sok Szentek képeivel ékesítette azon buzgó Királyné. Eg színű selyem anyagból készítette azt; 's a' rajta lévő ábrázolásokat, virágokat, 's egyéb képezeteket arany him varrással eszközlötte. Egyházi Palást szabásu az, 's aranyvarrása négy rendre vagyon felosztva. Középett az alsó rendben a' hátán lenyuló széles aranypaszamánt között egy kised látszik; 's a' Palást' jobb szárnyán Szent István Király; Sz. István, Kelemen, Szikszus, Kornélius, és Lőrincz-Mártirokkal; bal szárnyán pedig Gizla Királyné, SS. Vintze, György, Pántáleon, Rozma, 's még egy meg nem nevezett Szent Mártírral, mindnyájan arannyal varrott karikában, 's közben közben ugyan azzal kivarrott két két madarak állanak virágokkal környékezve. Ezen első rendet elválasztja a' másiktól egy aranypaszamánt, mely virágokkal, nyulakkal, és agarakkal vagyon ékesítve: A' második rendet az Idvezítő képével a' tizenkét Apostolok' képei diszesítik, ugy hogy az Apostolok nagy több tornyu Templomokban a' két szárnyán a' Palástnak hátán hatan ábrázoltatnak a' tornyok között több titkos ábrázolatokkal; középett pedig az Idvezítő a' jobb kezét tanítólag,

bal kezében könyvet tartva, tojás formán körül-
véve aranypaszománttal, a' mellyen ezen Deák
vers vagyon kivarva:

*Sessio regnantem notat et Christum domi-
nantem.* az az:

Mindeneken Kristus fennülve jelenti hatal-
mát.

A' harmadik rendben vannak kivarva az Ó Te-
stamentombeli Proféták, 's azok közt mind a'
két felől az Idvezítő Képe, és a' jobb szárnyán lé-
vő mellett ezen Görög betűk vannak: A. W. A' ba-
lon ismét ezen Deák szók: *PRINCIPIUM*, et *FI-
NIS*, melly jegyzések ezen egyet teszik: kezdet,
és végezet. Lábaik alatt lévő aranypaszománton
pedig ez jegyeztetik: *EGINA CASULA HEC
OPERATA, ET DATA ECCLESIAE SANCTAE
MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA. ANNO
INCARNACIONIS XPI: M:XXXI: IN DICCIO-
NE XIII. A STEPHANO REGE ET GISLA R,*
az az: Égi Palást készítettett, és ajándékoztatott
István Királytól, és Gizla Királynétól a' Szentsé-
ges Szűz Mária' Templomának Fejérváratt ezer
harmintz egyedik esztendőben. A' negyedik rend-
ben, mellyet Angyali képekkel ékesített egy szé-
les aranypaszománt úgy formál, hogy a' közepén
alányuló legszélesebb aranypaszománttal szegle-
tesen menjen öszve, ismét tojás szabásu aranypa-
szománt karikában vagyon a' Kristus' képe állva,
jobb kezében kereszt, balban ostya; 's jobb lába
alatt az Oroszlán, bal alatt a' sárkány e' jegyzéssel:

Hostibus en Xristus prostratis emicat altus.
az az:

Győztével Kristus fényét terjeszti egökre. •
Ezen jegyzés egy fél kerek varráshoz ütkezik, a'
mellyen ezen titkos értelmű jegyzés vagyon:
R. R. E. T. O. B. Umbra; és ez tárgyazza azon fél-

képet, melly itten látszik. Ugyan ezen osztálban a' Palástnak jobb vállán nem Sz. János Evangyelistának, hanem az Idvezítőnek állóképe vagyon jobb kezét áldásadólag felemelvén, a' balt szívéhez szorítván, hasonló karikában, a' mellyen való jegyzés bizonyosokká téssen bennünket az eránt, melly így vagyon:

Dat summo Regi famulatum Concio Coeli.
az az:

A' legfőbb Urnak Mennyei szolgálva buzognak,

Azon aranykarika felett ugyan aranykarikátskákban két Angyal; ismét mindenik oldalról egy nagyobb formájú Angyal amaz aranykarikát tartván kezeikkel, egymáshoz pedig térdepelvén, ezeknek egyike előtt egy titkos állat; másika előtt megént egy kis Angyal a' felsőkhöz hasonló. Bal vállán a' Palástnak a' Boldogságos Szűznek szinte olly karikában álló képe mind a' két kezét felemelve, szinte úgy két felől két két Angyal udvarolván; 's fent, és alatt két két titkos állatok vannak rajzolva; a' karikán pedig ezen jegyzés: „Emicat in Coelo Sanctae Genitricis Imago. az az:

Képe kitündöklék Szentséges Anyának az Égben.

Jobb szélről, melly a' Palástnak öszvekapcsoltatásakor a' melyre esik ezen jegyzés vagyon: O Spes CRT. az az: o bizonyos Remény. Váll között pedig ama lenyuló széles aranypaszománton egy galamb' képében a' Szent Lélek rajzoltatott az Idvezítő felé szárnyalva.

Mind ezekből megindulva látja azt az igaz Magyar: hogy valamint az Ország' Szent Koronája, úgy még inkább ezen Királyi Palást mind a' Hírályt, mind az egész Magyar Nemzetet a' Katholika Hitnek fenntartására, 's oltalmazására serkenti, és a' Mennyeieknek keresését első kötelessé-

telességének lenni esmérteti; 's igen világosan előnkbe függeszti Szent István Királyi Udvarának a' Szentek' tudományjában való tökéletességét.

Szent István Kardja, mellynek hasonlóképpen mind eddig szerentsés birtokában vagyon a' Magyar Nemzet, szinte olyan, a' millyen Attilaé vala, a' mellyel ő a' Világot rettegtette; tudniillik igyenes, 's a' bódájánál széles, 's tör hegyességű. Ezt Szent István Király a' Romai Keresztény Katholika Hitnek, és a' Hazának Ellenségein vett győzedelmeivel az ő utánna következő Magyar Királyoknak hasonló győzedelmeskedésére szentelte.

A' Magyar Királyi Páltza is nagyon különböz egyéb Királyok' Páltzájától, és hasonlít a' Magyar buzogányhoz, a' mellyel különösen jeleskedtek mindenkor a' Magyar Hadivezérek: belsőképpen ezüst az; felső része egy golyóbis forma kerekgomb, melly is alól, és fellül aranyba vagyon foglalva; oldalait nyoltz aranyabrontsók veszik körül, mellyekről tizen nyoltz aranylantzotskák függenek le, ezeknek végein tojás forma aranygombok ragyognak, alsó része pedig egy szív forma gombotskával végződik. Arra inti ez a' Királyt; hogy a' Törvényért, és a' Népért, valahányszor a' szükség kívánja, meghartzoljon.

Az Aranyalma, mellyet egy kettős Kereszt ékesít, a' szerentse' forgandóságának titkos jele. Valamint tudniillik gurdul az alma; ugy a' Királyok' szerentséje állhatatlan, és sok veszélyeknek vagyon kitéve; igen könnyen az ő Méltóságoknak Felsége megtsuszamodik: a' Kristus' szeretetéért, ki a' Világnak Kerektségét tartja, 's az abban lakó Embereket szentséges vérével megváltotta, köteles a' Király az Istentől reá bízott Népet minden veszélyek, és viszontagságok meg-

Magyarok esmérete.

L

vetésével vezérteni; az ítéletet, és igazságot úgy szolgáltatni, hogy az élők, és holtak' legfőbb Birájának számot adhasson.

Végre: Szent István Király Kesztyűji, medgy színű Harisnyáji, és sárga Topányjai ékesítik a' Magyar Királyt az ő Koronáztatásának Innepén: mellyek Őtet maga életének tisztaságára 's ártatlanságára ébresztik.

Mind ezen Királyi Ékességeket olly szorgalmatosan őrizte mindenkor az Ország, hogy nem egyébkor, hanem csak a' Királyoknak pompás koronáztatásakor lehetett azokat szemlélni. Szent István Királytól fogva három száz esztendőnél tovább, első Károly Királyig Székes-Fejerváratt a' Boldog Aszszony' Templomában volt azoknak őrizethelye ugyan ott való Háptalan' vigyázása alatt. Ezen őrizethelyétől háromszor idegenítettetett el Szent Koronának. Először Imre Király' halála után, midőn ennek testvérje András törvénytelenül viselné magát a' gyermek Király' gondviselésében; ezt az édes Anyja Konstántzia a' Koronával, 's egyéb Királyi Ékességekkel ezer két száz ötödikben több Püspököknek, és Főembereknek társaságában Bétsbe vitte volt. De még azon esztendőben meghalálozván a' Kiráfi, László, ennek Tetemeivel visszahozta azokat Ugrin, Győri Püspök, annál nagyobb öröme a' Magyar Nemzetnek; minthogy minden vérontás nélkül meglett a' békesség Austriával. Másodszor Ventzel Királlyal az ő Anyja, ugyan Ventzel, Tseh Király, Budáról ezer három száz negyedik esztendőben Prágába véve Szent Koronánkat: a' honnét osztán Ottó Baváriai Hertzeg, választott Magyar Király hozta haza ezer három száz 5-ik esztendőben. Harmadszor ugyan ezen Ottó Királytól elvette azt László Erdelyi Vajda ezer három száz betedikben; mivel állandóan fején hordozván azt, úgy fitogatta magát mindenütt a' gyáva Király:

1205.E.

1305.E.

ezen Erdélyi Vajdától három esztendő múlva nagy sürgölése által nyerhette azt vissza Tamás Esztergomi Érsek a' Haza' boldogságára. Mert ezzel azon ezer három száz tizedik esztendőben megko-^{1310.E.}ronáztatván I. Károly Király, tellyes egyessegre hozódott a' Magyar Nemzet, és szép virágzásra derült az Ország.

Károly Király tüstént oda fordította Felséges gondját, hogy e' Szent Korona, a' többi Királyi Ékességekkel együtt, bátorágosabb őrizet alatt tartassék : azért valamint maga lakását, úgy azoknak helyét Vissegrádra rendelte, olly törvény alatt; hogy Őrzői mindenkor az Ország Főbb Emberei közzül lennének. Meg is maradt azon erős Vár ezen megtiszteltetésében tovább két száz esztendőnél, egész Ferdinánd Királyig; de nem sértetlenül. Mert Albert Király' Özvegye, Ersébet Királyné, ezer négy száz negyvenedik^{1440.E.} esztendőben az akkori Korona' Őrzőnek, Gara Lászlónak hitetlen engedésével azon Szent Koronát ellopta volt, és kisdéd fiával Lászlóval együtt, Fridrik Tsászárnak általadta : azután pedig azon Szent Koronára, mint Zálogra, kilentz ezer öt száz aranyot vett vala fel tőle a' Hazának szörnyű rontására. Ezen veszedelemtől huszon három esztendő után csak ama' nagy ditsőségű Mátyás Király alatt menekedhetett meg a' Magyar Haza, minekutánna ezer négy száz hatvan^{1463.E.} harmadikban Fridrik Tsászárnak fősvénysége a' Magyar Hazafiaktól adott hatvan ezer arannyal kielégítettván, tőle azon Szent Zalogot, Apostoli Koronáját visszanyerte. Vétett az ő hivatalja ellen Perényi Péter is, a' ki János Király' megkoronáztatása után mindenütt magával hordozta a' Szent Koronát : és valamint ezzel csak hamar Ferdinándhoz szegődött; úgy azon Szent Koronával együtt Szeretsen János a' Pétsi Püspökség

- 1529.E. bitolója által ezer öt száz huszon kilentzedik esztendőben Siklóson elfogattatván, Szolimán Török Tsászárhoz vitetett. De az Isteni Gondviselés úgy intézte, hogy Országunk' Szent Koronáját János Királynak által adná e' Török Szultán; melyet Izabella Királyné az ő Férjének János Királynak halála, 's a' következett ezer öt száz negyvenegyedikben Budának ugyan azon Szultán által lett elfoglaltatása utánr' magával Erdélybe vitt vala. Hanem kintelen lévén Ferdinándnak általengedni
- 1551.E. Erdély Országot ezer öt száz ötvenegyedikben, Kolosvárat a' Szent Mihály' Templomában általadta a' Szent Koronát is, a' többi Királyi Ékességekkel együtt, a' Királyi Követeknek: Nádasdi Tamás, Ország' Birájának; és Báthori András, a' Magyar Hatosaság' Fő Vezérének: 's azoknak bátorságosabb helyéül Ő Királyi Felsege Prágát, Tseh Országnak Fő Városát, rendelte vala: a' hol tartattak Makszimilián, és Rudolf' uralkodása alatt is; és csak ezeknek megkoronáztatása' alkalmatosságával hozattak Magyar Országba. A' miért nem kevésbé zugolódtak a' Magyarok. Ezeket tehát annál könnyebben magához tsatolta Mátyás Fő Hertzeg; és így az ő Bátyját Rudolfot kényszerítette lemondani a' Magyar Királyságról, 's haza adni a' Szent Koronát, 's egyéb Királyi Ékességeket. Nagy örömmel, és pompával hozták is haza azokat ezer hat száz nyoltzadik esztendőben a' vitézlő Magyarok.

Posonyban elvégezödvén II. Mátyás Király' koronáztatásának Innepe, a' mint az akkori Országgyűlésben rendeltetett, az ottani Várnak tornyába helyheztetődtek a' Királyi Ékességek az azon Gyűlésben kinevezett Korona Örzőknek: G. Révai Péternek, és G. Pálffy Istvánnak gondviselése alá adattatván, vasládába rekesztve, és lepetsételve a' Nádor Ispány, és három Püspök,

's ugyan annyi Zászlós Urak által. De itt is rájok omlott a veszedelem: mert az Erdélyi Fejedelem Bethlen Gábor a' hitetlen Hazafiaknak hívására ezer hat száz tizen kilentzedik esztendőben negy-^{1619.E.}ven ezer Fegyveresseivel berohanván Magyar Országba, a' Pártosokkal együtt, minden ellentállás nélkül egész Posonyig hatott vala, 's ezt is a' Királyi Ékességekkel egyetemben csak hamar kezére kerítette; és nem csak a' Korona' Őrzőket, hanem a' Nádor Ispányt is, 's az Ország' több Nagyjait maga hűségére eskettette. Illy győzelem után a' következett esztendőben Besztertzen az oda gyülekezett Rendeitől kikiáltatott Magyar Ország' Királyjának Bethlen Gábor: de arra nem vevődhetett, hogy magát megkoronáztatná: mivel Pázmány Péter, mint Esztergomi Érsek, a' kihez tartozik a' Magyar Királyt megkoronázni, ellene volt az ő választatásának, hiven megmaradván Törvényes Királyja mellett. A' Szent Koronát tehát, a' hozzá tartozó Ékességekkel együtt, Besztertzéről Kássára; ezen Városból pedig amaz akkor jól megerősített Etsedi Várba helyhezette: hanem ezer hat száz huszon kettő-^{1622.E.}dikben megbékélvén II. Ferdinánd Királlyal, nem kevés nyereséggel elállott az Országtól, 's ennek azon Szent Koronát Trentsényben, hová a' békeesség' megkészléséig vitetett, visszaengedte. Innét tehát az említett esztendőben a' Sopronyi Gyűlésbe hozattatván, nagyon megörvendezteté a' Királyt, és az Ország' Rendeit, 's ottan meg is koronáztatott azzal a' Magyar szokás szerint II. Ferdinánd' Hitvесе, Eleonora Királyné. Megholt G. Révai Péter' helyébe osztán Aponyi Pál választatott társul G. Pálffy Istvánnak a' Korona' őrzésben, és azon Szentséges Zalogot szokott tisztelettel az ő Törvényes helyére, a' Posonyi Várba visszakészítették.

Nem is jutott többé idegen kézre ezen féltő Kintse az Országnak, minthogy annak megőrzésében még nagyobb gondja vala osztán a' Hazának. Így azt Rákótzai Györgynek ellenségeskedésekor, 1644 E. a' ki ezer hat száz negyven negyedik esztendőben szinte olly erővel jött ide Erdélyből, valaminővel Bethlen, az Országnak akkori ditső Nádor Ispánja Eszterházi Miklós Posonyból mindjárt Györré szállította. Megkészülvén pedig a' békesség ezer 1647 E. hat száz negyven hetedik esztendőben Posonyba visszavitetett, negyven hat lovas hintó, öt száz Magyar Vitézek, 's az Országnak több Főemberei, és Rákótzai Fejedelem' Követjei által kísértetvén; 's azzal az ott tanátskodó Gyűlés' intézéséből megkoronáztatott negyedik Ferdinánd Király. Ugyan ekkor Korona' Örökké választottak Ipolykéri Kéri János és Gylentintzi Ostrosits Miklós. Ezen legdrágább kintsünk ismét Bétsbe vitett vala Tököli, és Rákótzai zendülésekor. Azután folyvást Posonyban őriztetett az az ő Törvényes helyén egész Jósef Tsászárig, ~~és Magyar Királyig~~, a' ki ujjolag Bétsbe vitette azon Szent 1734 E. Egyesség Zalogát ezer hét száz nyoltzvan negyedik esztendőben, és a' Posonyi Várt több Püspökségbeli Kispapok nevelő Házának rendelte: a' midőn valamint Posony felett az ég nagyon vilámlott, és tsattogott, ugy az egész Országot a' szomorúság' fellege szorongatta. De annál inkább megörvendeztette ezt Ő Ts. ~~Király~~ Felsége ezer hét száz kilentzvenedik esztendőben azon megbetsülhetetlen Magyar Kintsnek pompás visszaküldetésével: mert Böjtelő Havának tizennyoltzadikán olly pompával indíttatta azt el, hogy a' Bétsiek tódulva nyomakodnának annak látására. Ki nem lehet sejezni mivoltát azon lángoló örömnél, melly ekkor minden Magyarnek ábrázatján tündöklött: boldogulni látszatott már tsak azzal

is magának, hogy azon Szent Koronát az Udvari hintóban az ő veres hársionnyal bévontt ládájában Buda felé vitetni láthatta. Annál nagyobb örömmel kísérték azt által a' magok Vármegyéjiken Posony, Mosony, Győr, Komárom, Esztergom, Vármegyéknek Nemes Vitézei, az említett Királyi Városoknak tisztelkedése mellett; Pestvármogye pedig Böjt elő Havának huszonegyedikén e' szerént kísérté bé Budavarába: elől ment azon Nemes Sereg, melly a' Vármegye' széletől mind eddig körülötte tisztelkedett; utánna a' Szentendrei, 's Ó Budai Lovasság; a' Kunok, Jászok, és Ketskémétiek; Buda Városa' Lovassai; a' Pesti Tanács, Kotsikban; más Kotsik, mellyek eleibementek volt a' Koronának; a' második VICE - Ispány, véle lévő hat formaruhás Nemesekkel; a' Vármegye' Követjei, Kotsikon; a' nem formaruhás Nemesek lovagolva; egy hat lovas Tsászári, ~~a' Királyi~~ Hintó; a' Korona' Hintaja, melly mellett hat Nemes Magyar Királyi Testőrök lovaglottak; Báró Ortzi László Ő Excellentiája' vezérlése alatt a' Nádor Ispányi Zászlóally; a' Korona' Őrök' Hintója; a' kísérő Nemesség. Azonban tizenennyoltz ágyuk durrogtak a' hástyákról, 's hangzottak minden harangok. A' Királyi Palotához érvén, hat Nemesek vitték fel a' Korona' ládáját a' Palota' nagy Száljába, 's helyhezítették egy, három grádits magasságnyira készített, veres damasztal bévontt alkotványra. Köszöntő Beszéde után az Ország' Birájának, a' Korona elővetetettvén annak Őröji által a' Palota' folyosójáról megmutattatott az öszvesereglett Sokaságnak. Osztán elzárattatván, a' Szálban hagyatott, hármos Őrizet alatt: a' belsőt a' Nádor Ispányi Zászlóallybeli Nemesek, a' külsőt a' Budai, és Pesti Polgárság; a' legkülsőt a' szeres Katonaság tette vala. Ezen naptól fogva mind addig, vala-

míg a' törvényes Katona őrizet helyre nem állott, a' Nemes Vármegyék' Zászlóallyai fényeskedtek azon őrizeten: a' mellyen minthogy a' Pestvármegyei volt az első, 's ennek ditső példáját követték a' többiek; azt ide iktatom mindnyájoknak örök ditsősségére. Formaruhája égszínű volt, aranyekességgel. Nyértz kalpagia Királyszínű függővel, 's magas kótsagtollal, és arany vitézkötéssel. Pirossarku sárga tsizmája aransarkantyúval. Aranyos Szittyai Kardja aranyfonállal himzett karmasinszinű szíjjal, fekete bársonytársollyal, mellynek kerületén széles aranypaszománt, közepén pedig veres bársonyvánkosra a' Magyar Korona volt kivarva arannyal. Lovait bogláros fekete szíjszerszám aranyos tsatokkal, 's aranypaszomántos fetskefarku Királyszín veres tsótár ékesítette. Ha átaljában így tündöklött ezen Nemes őrizet; lehet gondolni: miként fényeskedtek annak Vezérei. Ezek pedig azok: Fő Vezér, B. Ortzi László, Ts. K. Tanátsos, és Kultsos Kamarás Ur, a' F. M. Kamarának második Elölülője, Tek. Abaujvármegyének Fő Ispányja Kapitányok: G. Klobusitzki József, K. H. Tanátsos; Priberi Jankovits János, K. Tábla Bíró; Segédek: Nemetujvári G. Batthyáni Antal, K. H. Tanátsos; B. Podmanitzki József, K. H. Tanátsos; Fő Hadnagyok: Keresztszegi G. Csáki Ferentz; Galantai G. Fekete Ferentz; Buzini G. Keglevich György; Galantai Hertzeg Eszterházi Miklós; B. Rudnyánszki Pál; Latzkovits György. Alhadnagyok, 's Órálló Vitézek: Almási János; G. Amade Antal, G. Andrási István; Aszalai László; Asztrik György; Balási Agoston; G. Barkotzi János; G. Beleznai Sámuel; Bogyai János; Bogyai József; Burján Károly; Czinderi József; Csörgő Pál; Darvas László; Farkas Antal; G. Festetits Antal; G. Festetits Lajos; Fodor József; Glosius Dániel;

Gombai Péter; Gosztonyi Mihály; G. Hadik János, K. H. Tanátsos; Halász Ferentz; G. Haller Antal; Janits József; Jeszenszki Mihály; Irsai Pál; Kandó József; Kaprinai Ferentz; Karátsonyi Lázár; Kászonyi József; Keltz Adám, K. H. Titoknok; Kovásotzi László, Szolga bíró; Kubinyi Károly; Kvassai János; B. Laffert Ignácz; Madarasi Ferentz; Magyar György; Majláth József; K. H. Tanátsos; Majtényi Károly, Markovits András; Meltzer Károly K. H. Titoknok; Muslai István; Muslai Péter; Nemes Sigmond; Nagy József; Onodi Sigmond; G. Pálffy Ferentz; G. Rádai Gedeon; Rakovszki Ferentz; Ságbi Bonaventura; Szentiványi József; Ságbi Ignácz; Sárközi János; Somogyi Antal; Szabó Dániel; Szabó János; Szentiványi László; Szutsánszki Gábor; Sötéth Antal; Tomtsányi János; Ujfalusi Ferentz Szolgabíró; Végh István, K. H. Tanátsos; Végh Péter; Vida László; Vörös István; Volnhoffer József.

Az Ország e' szerint Vármegyékként küldvén Szent Koronájának őrizetére fényes Dandárjait, eléggé megesmertette egész Európával; mennyire betsülje Hazai boldogságának ezen Szentséges Zalogát. Második Leopold Királyunk' koronázására azon esztendőben beállott Gyűlésében is úgy gondoskodott arról, hogy azt ezután minden veszedelemtől megmenthesse, az akkori Végzeménynek hatodik tizikelyében e' Törvényt szabván az eránt: Ő Királyi Szentséges Felsége kegyesen helybehagyván, hogy ő szerentsés megkoronáztatása Posonyban végbemenvén, az Ország Szent Koronája, egyéb Drágaságajval együtt Buda szabad Királyi Fő Városába vitetődjék, 's ottan tartassék, az annak tartására Posonyt rendelő Törvények eltöröltettvén: elvégezték az Ország' Karai, 's Rendei, hogy azon olly sok vesze-

delmekben forgott Szent Korona, a' hozzá tartozó Drágaságokkal együtt, az Ország' közepén, Budán őriztessék, 's a' Karoknak, és Rendeeknek Országgyűlési ráhagyása nélkül, soha máshová ne tétetődhessék, vagy vitetődhessék; megmaradván az ezer hét száz tizen ötödik esztendőbeli harmintz nyoltzadik Tzikkelynek a' véletlen, és nyilvánosságos veszedelmi esetre való rendelése a' Szent Koronának ideigleni általvitetéséről, miglen tartana a' veszedelem. Buda, az Országnek Fő Városa tehát mostani Törvényes helye a' Magyar Szent Koronának olly módon az Ország' Rendeitől választott két Nagy Méltóságnak gondviselése alatt, a' mint ezen Végzeményes Tzikkal előadja. Ugyan e' Korona Örököknek hatalma alá vagyon kötelezve egy Katona Zászlóally, melly a' Budai Várban a' Szent Korona' bészárt Hajléka körül folyvást teszi az őrizetet. Lássuk immár; miképpen megyen véghez a' Magyar Királynak megkoronáztatása, mellynek a' Király' halála után hat hónap alatt meg kell lennie második Leopold' Végzeményje, és első Ferentz' Királyi Kötéslevele szerint.

E' végett beállván az Országgyűlése, először is a' négy Rendei közzül a' Hazának egy fényes Követség intéződik az uj Király' meghívására; holott a' Szószólló a' Kalotsai Érsek szokott lenni. Osztán, midőn jön a' Király, legnagyobb Magyar pompával, és fényességgel kísérik a' Karok, és Rendeek Ő Felségét a' Városba; holott a' harangok' zúgása, 's ágyuk' durrogása mindmind ujítják az Ország' örömét. A' Palota' gráditsánál Papi ékességekben fogadja Ő Felségét az Egyházi Rend, 's egyenesen az Udvari Kápolnába vezet: hol a' Felséges Király egy vánkosra letérdepel; 's a' Primás által nyújtott keresztet megtsókolván, szente'tt vízzel megáldatik, és az Is-

teni tisztelet után a' számára készített lakó szobába kísértetik. Minekutánna a' kirendelt napon a' Király, és az Ország' Rendjei a' Szent Lélek Ur Istenhez nyújtják könyörgéseket; a' Gyűlés' helyére seregelenek a' Rendek: O Felsége mindjárt, előtte a' Királyi Fő Lovász Mester kivontt karddal, utánna a' belső Udvari Tisztjei menvén, megjelenik közöttök, 's a' Thronusból feltett kalpaggal Fejedelmi Beszédet tart a' Rendekhez; azután pedig az Ország' Kancelláriusa mond egy Magyar Beszédet a' Thronus' gráditsáról: ennek vége lévén, által adja ő Felsége egy bépetsételt írásban a' Királyi Feltételeket az Ország' Primássának; a' kinek válaszoló Beszédje után a' Király visszatér a' Gyűlésből a' szerént, mint oda ment vala.

A' koronázás' Innepén a' Papi Rend megjelenik idején a' Templomban; oda gyűlenek a' Tekintetes Rendek is a' Méltóságos Personalissal: ellenben a' Magnások a' Nádor Ispánnal nyoltz órákor ő Felségéhez seregelenek, 's vele együtt, harang, és musika szó alatt a' Polgár Katonaság' sorai között következendő rendel mennek a' Templomba. Elöllovagolnak négy páltzás Udvari Szolgák; osztán a' Rendek' Lovas Katonájik. Azután a' Magnások drága Magyar köntösökben, 's mindnyájan kótsogtollas Kalpagokban; utánnok igen fényes Nemzeti öltözetben a' Nádor Ispány. Ezután a' Magyar Országgi Herold, kinek fejét sok strutztozzal megrakott Magyaros süveg, több testét pedig egy földig érő bársony ujjasruha fedi, mellyen elől hátul Országunk' Tzimere függ olly hosszsan kivarva, mint a' mi némű hosszszaságu maga a' ruha; kezében egy rövid fejer páltzát tart, mellynek felső részén valamelly torony van kifaragva. Ezt követi hajadon fővel, és mezziten karddal a' Királyi Fő Lovász Metter: utánna

maga a' Király lovagol tündöklő Magyar öltözetében, 's kalpagossan, a' Királyi Testőrzoektől kísértetve. A' Templom előtt, a' vele lévő pompás sereggel együtt, le száll a' lóról, 's a' Templomba megy: a' mellynek ajtajában, a' Kalotsai Érsek fogadja más több Püspökök, 's Papi Méltóságokkal együtt egész Püspöki, 's Papi ékeségben, ő Felségét; beljebb pedig a' Primás egy kis keresztet nyújt neki a' tsókolásra, 's megáldván szenteltt vízzel, dob, 's trombita szó közt a' Segrestyébe vezeti, a' hová előtte való napon helyheztetődött a' Szent Korona, egyéb Királyi Ékességekkel együtt. Itten kezekhez veszik az Országgyűlésében már e' végre kirendelt Uri Személyek azon tiz Országoknak az abban az esztendőben készült különböző jegyű, és színű Zászlóit, mellyek a' Magyar Koronához tartoznak; ugymint: Magyar, Sklavónia, Horvát, Dalmata, Ráma, Szervia, Gallitzia, Lodoméria, Kumania, és Bulgária - Országokéit. Hasonlóképpen az Ország' örökös Tisztviselők is magokhoz veszik az Ország' Drágaságait, mellyekkel a' koronázás' alkalmatosságával felékesíttetik a' Király. Így készen lévén, következő renddel mennek dob, és trombita szó alatt a' Sekrestyéből a' Nagy Óltár eleibe: Elölmennek a' Királyi Inások; utánnok a' Kamarás Furirok: kiket követ egy hosszú nyelvű Keresztet vivő Püspök. Ezután mennek a' Papi Méltóságok; az arany kultsos és titkos Tanácsos Urak a' fennnevezett Országok Zászlóit vivő Méltóságok; az Ország' Heroldja; az Ország' örökös Fő Kamarássa, kezében a' Patriárkai keresztet tartva; az örökös Fő Pohárnok a' Szent István' Pallosával; Horvát Ország' Bánja, aranyvánkoson vivén az Ország' Aranyalmáját; az Ország' Birájé a' Királyi Pálztát; a' Nádor Ispány a' Szent Koronát; az örökös Fő Lovász Mester mezitelen kárddal. Oszlán

Ő Felsége, két Püspöktől, az Ország' Örökös Udvarmesterétől, 's a' Testörzök' Kapitányjaitól oldalról, és hátulról körülvetve. Ő Felsége az Oltárhoz érvén, az ez előtt készült kis Thrónusba beül. A' Zászlókat, 's az Ország' Drágaságait vivő Urak két felől sort formálnak a' Nagy Oltár, és a' Thrónus között. A' Püspökök pedig a' Nagy Oltár' két szárnyai' erányjában állapodnak meg. Osztán a' mellette szolgáló két Püspök által az Oltár' bal szárnyához vezettetik Ő Felsége az ott Mise mondó ruhában ülő Primás eleibe, ki is egy Beszédet tart ő Felségéhez: mellynek végződésével a' Nagy Oltárra rakják a' Vivők a' Sz. Koronát, az Ország' több Drágaságaival együtt. Ekkor letérdepöl a' Király egy aranyos szőnyegre, 's két kezét a' Primás által nyitva tartandó Evangyéliomra téven, megesküdik a' Békességnek, 's Igazságnak megőrzésére. Elmondatnak osztán felszóval a' Minden Szentek' Litániája, és az ide tartozó Imádságok: mellyek alatt Ő Felsége az előtte lévő vankosra leborul. Végre a' mellette szolgáló Püspököktől segítettven, fel kél a' szőnyegről, 's a' Nagy Oltár' háta megé megy; itten mentéjét levetvén, a' megkenettetéshez készítettik. Innen az Oltár' felső léptsőjére jön: a' hol a' Primás, elmondván egy imádságot, megkeni szent olajjal az ő Felsége' jobb vállát; más könyörgésnek elmondása közben megkeni ismét Annak vállközét. Osztán megént az Oltár megé kísértetik a' Királyi Felség: ottan felhuzván a' Szent István' hosszumedgy színű Harisnyájit, és sárga Topányjait, visszatér a' Thrónusba, letérdepül, 's reáadatik a' Szent István' Palástja.

Ekkor elkezdődvén a' nagy Mise, lerakják a' Zászlós Urak a' Koronát, Királyi Páltzát, Aranyalmát, és Kardot a' Nagy Oltárra. Az *Epistola'* végződésével kiindul ismét a' Király a' Thrónusból, 's letérdepel a' Nagy Oltár előtt a' legfel-

sőbb léptsőre. A' Primás azonnal levévén a' Szent István' Kardját az Oltárról, kivonja azt veres bارسony hüvelyéből, 's a' Király' kezébe adja; és azt az idetartozandó imádságnak elmondása után visszaveszi Ő Felsége' kezéből, 's betéven hüvelyébe, felkötö a' Felség' oldalára. Ekkor a' felsőbb gráditsra állván a' Király, a' Nép felé fordul, 's kihuzván hüvelyéből azon ditső kardot, három felé vág vele keresztbe, annak jelentésére: hogy kész a' Katholika Hitet fegyverrel is védelmezni. Betéven hüvelyébe a' kardot, letérdepel; 's a' Primás, és a' Nádor Ispány fejére teszik a' Szent Koronát; a' Primás áldást mondván reá, a' Királyi Páltzát jobb kezébe adja; balba pedig az Aranyalmát: a' Kardot ellenben leveszi az oldaláról. Így ő Felsége ezen eredetes Magyar Királyi Ekességben a' nagyobbik Thronusba vezettetik, 's kísértetik a' Zászlós Uraktól, és Püspököktől: melly nagyobb Thronus, a' nagy Oltártól nézve, jobb felől való oldalában készül a' Templomnak, 's mintegy két lépésnyi messzeségre a' Nagy Oltártól; ugyan annyira a' kisebb Thronustól is. Minekutánna beül Ő Felsége az említett Thronusba; háromszor kiáltja a' Nádor Ispány: Éljen! utánna pedig az egész Gyülekezet; ezen vig felkiáltást töditja a' dob, 's trombita' harsogása, és minden harangoknak megvonattatása, 's az ágyuknak durrogtatása. Azonban elénekeltetik a' *Téged Isten mi ditsértünk*. Ekkor a' Primás a' Thronus eleibe megy, 's megáldván a' Királyt, visszatér az Oltár eleibe, 's folytatja az Isteni szolgálatot. Minekutánna elmondatik az Evangéliom, oda viszi a' Primás Ő Felségéhez az Evangéliomot megtsókolni. Elénekeltetvén a' *Credo*, levetetik Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's a' Nádor Ispáynak adatik, a' Királyi Páltza az Ország' Birájának, az Aranyalma a' Bánnak. Ő Fel-

sége *Offertorium*kor az Oltárhoz megyen, 's annak felső leptsőjére letérdepelvén, egy ezüstmedentzébe aranypénzt tesz, 's a' Primástól néki nyújtott kis keresztet megtsókolván, visszatér a' Thronusba. Itt a' Korona ismét fejére tétetik, a' Királyi Páltza, 's az Aranyalma is kezeibe adatnak; hanem *Sanctus*kor megént levetetik fejéről a' Korona, 's a' Királyi páltza, és Aranyalma kezeiből elvetetnek. Ő Felsége ekkor a' Thronusban lévő zsámolra letérdepel, 's Urmutatáskor egy aranyos vánkösra borul. A' Méltóságok hasonlóképpen tisztelkednek az Ország' Jegyeivel, és a' tiz Zászlókkal. *Comunió*kor Ő Felsége is megáldozik; 's onnét visszatérvén, a' Thronusba, ismét fejére tétetik a' Korona, és kezeibe adatnak a' Királyi Páltza, 's Aranyalma.

A' Szent Mise után más Templomba megy az egész fényes Gyülekezet veres, fejer, és zöld posztóval bévontt deszkával kirakott uton illy renddel: Elölmennek a' Magyar Uraságok' Tselédjei párosan; utánnok a' Királyi Inasok, és Nemes Ifjak; a' Kamarás Furirok; a' Nemes Urak; a' Magnások; a' tiz Országok Zászlójit vivő Méltóságok; az Ország' Bárói; a' Királyi Fő Lovász Mester kivontt karddal; az Apostoli Keresztet vivő Püspök. Végre a' Felség, Királyi Ékességében: jobb keze felől a' Primás; balról a' Kalotsai Érsek; utánna a' többi Püspök, és Prelátusok.: kiket a' gyalogló Magyar Királyi Testörzök; a' Granatérosok; és Lovagok követnek. Ezek után lovagol a' Királyi Kamara' Prézese, 's azon Innepi nagyobb és kisebb arany, 's ezüst pénzeket hány a' Népnek. Az utszákon, mellyeken megy ez a' pompás Sor, rendeket formál két felől a' gyalog Katonaság, és a' forma ruhás Polgárság. A' rendelt Templomba érvén, beül ő Felsége az ott készült Thronusba, 's oldalára köttetik a' Szent István' kardja; és ezt

kivonván hüvelyéből Ő Felsége, megilleti azzal háromszor néhány eleibe menő Uri Személyeknek jobb vállait: innét Aranysarkantyus Vitézeknek neveződnek. Annakutánna kimenvén a' Templomból, a' Királlyal együtt mindnyájan lóra ülnek, még a' Püspökök is a' magok Püspöki süvegeikben, és Vetsernyés ruhájikban, 's egy szép térségre lovagolnak; hol készen áll már egy alkotvány veres, fejér, és zöld posztóval bevonva, 's a' Katonaságtól körülvéttetve: ezen alkotványra felmegy a' Király, a' Primás, Nádor Ispány, Kalotsai Érsek, Fő Lovász Mester, a' kettős keresztet vivő Püspök, Kancellárius, az Ország' Birája, Horvát Országi Bán, Fő Kamarás, a' Nemes Testőrök Kapitánya; a' többi Uraságok pedig mind lovon maradnak az alkotvány körül. A' mellyen a' Király három jobb kezi ujját fel felé, a' bal kezében pedig egy kis Keresztet tartván, úgy mondja a' Primás után az Ország' Törvényeinek, és szabadságainak fenntartására kötelező Esküvést; melly Magyarul így vagyon: Mi N. Isten' kegyelméből Magyar, Tseh, Horvát-Országoknak Királyja: mint a' fentemlített Magyar Országnak, 's ahhoz kaptsoltt más Országoknak, és Részeknek Királyja, esküszünk az élő Istenre, Annak Szentséges Szűz Anyjára Máriára, és minden Szentekre; hogy az Isten' Szentegyházait; a' Prelátus, Báró, Magnás, Nemes Urakat, a' Szabad Városokat, és minden Lakosait az Országnak, magok szabadságaikban, jussaikban, törvényeikben, privilegyiomaikban, régi jó és helybehagyott szokásaikban megtartjuk, 's igazságot teszünk mindeneknek. Néhai Felséges András Királynak Végezéseit (kivéven mindazáltal, 's felre tévén azon Végezések' harmintzegyedik tikkelyének következő szókon kezdődő függelékjét: *Hogy ha pedig egész azon* szó-

„szólig: *Minékünk, és következőinknek mindörökké*) megőrizzük; a' mi Magyar Országunknak határait, 's azokat, mellyek ahhoz akármelly jussal, vagy titulussal tartoznak, el nem idegenítjük, se meg nem kevesítjük; hanem, valamint tőlünk kitelhetik, öregbítjük, és terjesztjük, 's mind azokat tselekeszszük, valamellyeket a' Statuoknak, 's az egész Országnak javára, betsületére, és gyarapodására igazságosan tselekedhetünk. Isten minket úgy segéljen, és minden Szentek."

Erre: éljen a' Magyar Király! kiáltások harsognak mindenütt a' Városban, 's ujtják azokat a' kiszegzett ágyuknak durrogásai. Azon alkotványról leszállván a' Király, az egész pompás Sereg, az Apostoli Keresztet vivő Püspökök együtt (a' többi Püspökök elmaradván) a' Király Hegyéhez lovagol, a' mellynek mellékei szinte azon három színű posztóval vonattatnak bé. Midőn ezen Hegyhez érkezik a' Király: arra sebes vágatva felnyargal, 's kivonvan hüvelyéből a' Szent István Kardját, keresztbe négy felé vág azzal, annakjelentésére; hogy kész Ő Felsége az Országot állhatatosan védelmezni minden Ellenségei ellen. Erre megzendül ismét a' Város az Éljen! kiáltással, és az ágyuk durrogásával. Valamint pedig az említett deszka utat, és az Esküvés' alkotványját, a' vég posztókkal együtt; ugy ezen Királyhegyről mihent lelovagol a' Felség, a' posztót elkapkodják, 's ragadozzák a' Kaptsi emberek: a' kiknek harsolódása nem kevés mulattságot szolgáltat a' nézőknek; némellyeket pedig meg is döbönt. Magamat is illy döbbenés ért Posonyban II. Leopold Királyunk' Koronáztatása' alkalmatosságával: mert, midőn nézném a' végposztón küszködőket, ugy bevittek egy Háznak a' kapuján többeknek beszorításával, hogy a' lábam se érte a'
Magyarok esmérete. M

földet; 's közzülök midőn kiszabadultam, egy Káplár páltza maradt a' kezemben.

A' Királyhegytől a' Várba veszi utját a' pompás sereg. Ő Felsége felérkezvén a' Királyi Palotába, az Ország' drága Jegyei lerakattatnak; a' tiz Zászlókat pedig, mellyeken jegyeztetik az azon esztendő, 's a' koronázott Király' Neve, és azon Országé, a' mellyiket kiki jelenti, megtartják magoknak az azokat vivő Meltóságok. Minnekutánna felhordják az étkeket a' Királyi asztalra a' Mágánások, és Udvarnokok: hirül adatik Ő Felségének; ki is mindjárt megjelenik koronásan, és Palástossan az ebédlő szobában, 's megmosdik, a' vizet a' Nádor Ispány töltvén a' kezére; a' törülködő kendőt pedig a' Primás nyujtván Néké; 's az asztali áldás után leül az asztalhoz, a' Királynéval együtt, jobb felől az ott lévő Királyi Hertzegek, és a' Primás; bal felől pedig ülnek a' Nádor Ispány, és a' Kalotsai Érsek. Minkeelőtte hozzá fognak az ebédhez: levéttetik Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's melleleg egy asztalon lévő arány edényre tétetik. Midőn először iszik Ő Felsége a' Fő Asztalnok által néki nyujtatott pohárból: ismét kisütögettetnek az ágyuk. A' Nádor Ispány, és az Érsekek mindenkor felállanak, valahányszor az iváshoz fog Ő Felsége, 's mindaddig le sem ülnek, míg vissza nem adja a' Felség a' poharat a' Fő Asztalnoknak. A' koronázás innepi szokás szerént egészen süttetik meg nyáron egy megaranyozott szarvu ökör, 's ebből is vitetik fel a' Királyi asztalra egy darab petsenye; több része pedig feldarabolitván, elszórattatik, kenyérrel együtt, a' Népnek, mellynek számára veres és fejér bor is folytatatik egy alkotványról. Vége lévén az ebédnek, ismét megmosdik Ő Felsége, 's Koronás fővel visszatér a' maga szobájába.

Valamint a' Király az ő megkoronáztatása által jut telyes Fejedelmi Hatalmára; ugy a' megkoronázott Magyar Királyné részesítettik azon hatalomban: azért szükséges itten ezen Királynéi Koronázásról is megemlékezni. A' pompás menetel a' Templomba, 's az Oltárhoz, a' szerént vagon ekkoris, mint a' Király' Koronáztatásakor: azt mindazáltal meg kell jegyezni; hogy a' Király a' Templomba való menetelkor a' kettős keresztet lóháton vivő Püspök után lovagol ragyogó Magyar öltözetében, követőleg lovagolván a' e Gárda-Kapitány, és a' Fő Udvar Mester. Osztán a' Királyné igen drága Magyar köntösben egy hatlovas letürtt fedelű hinton. A' Templom' ajtajánál mély tisztelettel fogadtatván Ő Felseégek az Ersekektől, és Püspököktől, Király Ő Felseége a' jobb kéz felől lévő Kápolnátskába; a' Felseges Királyné pedig a' bal felől valóba vezetetik: amott a' Király magára vévén a' Szent István' Palástját, fejére tétetik a' Magyar Korona; emitt a' Királyné letévén ékes Magyar főkötőjét, fejére illetetik a' Házi Korona. A' pompás Sor-nak a' Nagy Oltárhoz való menetelekor a' kettős Keresztet vivő Püspök után mennek Ő Felseégek; előbb a' Király Koronás fővel, 's a' Szent István' Palástjában, két Püspöktől körülvéetve; utánna a' Királyné hasonlóképpen koronás fővel, fejér ruhában, a' mellynek hosszan nyuló, és széles aranypaszamántokkal ékesített szélét a' Fő Udvarmester Aszszony tartja, nyoltz Dámák' kísérésében, kik közt első a' Nádor Ispányné, 's az Ország' Birája, és a' Horvátok' Bánja Hitvesei. Az Oltárhoz jutván, külön válnak egymástól Ő Felseégek: a' Király beülvén a' fal mellett készült Thronusba; a' Királyné pedig közel ehez a' Nagy Oltár előtt állttatott Thronusba. Mindjárt elkezdődik a' Szent Mise. *Epistola* után

az Oltár eleibe vezetik a' Királynét: ekkor a' Nádor Ispány felszóval megkéri a' Primást a' Koronázás végett; 's levetetődven a' Házi Korona a' Királyné fejéről, az Oltár' grádiútsánál leborul Ó Felsége a' Minden. Szentek' Litaniajának elimádkozása alatt; 's ennek vége lévén térdre áll a' Királyné, 's jobb karját, és válla közét megkeni a' Primás szent olajjal; mellytől az Oltár' háta megett megtörölgettetvén, ismét letérdepel az Oltár előtt, 's a' Házi Koronát fejére teszi Ó Felségének a' Veszprimi Püspök; a' Primás pedig, és a' Nádor Ispány a' Magyar Királyi Koronát jobb vállára helyhetik; azután a' Királyi Páltza jobb kezébe, az Aranyalma pedig bal kezébe adatik. A' Szent Korona osztán levétetvén a' Királyné válláról, ismét visszatétetik a' Király' fejére; a' Királyné pedig Koronás fővel, 's kezében a' Királyi Páltzát, 's Aranyalmát tartván, visszavezettetik a' Thrónusba. Ekkor a' Templomban harsogva kiáltozzák: Éljen! Éljen! Éljen! megvonattatnak minden harangok a' Városban, 's az ágyuk kisütögettetnek. Azalatt elénekeltetik a' *Téged Isten mi ditsérünk*. A' többi szertartás végig mind úgy megy, mint a' Király' koronáztatásakor. A' Szent Mise után az említett két Kápolnátskába térnek vissza Ó Felségek; 's onnét a' pompás visszatérés tsak abban különbözik az oda meneteltől, hogy a' Királyné hintaja után egy hat lovas hintóban a' Magyar Királyi Korona vitetik.

Az Országnak ez Sz. Koronájáról tudni való az is: hogy a' koronázás után következő napon kivitetik az, a' hozzá tartozó Drágaságokkal együtt, a' Király Szobájából, 's letétetik a' Várnak egyik palotájában egy asztalra, hogy azokat kinek-kinek lehessen látni, a' Katona őrizeten kívül, mindenkor ott lévén egyik Koronaőrző. Mel-

tóság. Három nap után oda mennek két Királyi Biztosok; a' Fő Udvarnok Mester; Kancellárius; Nádor Ispány; Primás; a' két Koronaőrzőkkel, és több kiválasztott Magnásokkal, és Nemesekkel együtt, s azon Drágaságok egyenként megmutattatnak a' jelenvalóknak; és a' Nádor Ispány' Itélő Mestere által feljegyeztetvén, a' Jegyzemény mind ezektől alólrattatik. Azután ezen Drágaságai a' Magyar Hazának bététetnek a' vasas ládába, elzárattatnak; a' kultsok pedig Király Ő Felségének általadatnak. Azon vasas ládának tetejére még egy négy szegletű deszka szegezettik, melly a' Király', Királyi Biztosok', Fő Udvar Mester', Primás', Nádor Ispány', és a' Koronaőrzők' petsétjeikkel lepetsételtetik. Így annakutánna az őrizethelyre szokott tisztelkedéssel elvitettetvén, elzárva a' Törvényes vigyázat alatt tartatik.

V. S z a k a s z.

Az Apostoli Királyi Felségről, a' Királyoknak rövid Históriájával.

A' Magyar Királynak országlása a' Haza' Törvényein fondálódik: a' mellyeknek szentül való megtartására esküszik koronáztatásának idején. Ugyan ezen koronázással teszi a' Magyar Nemzet az ő szent hódolását Király Ő Felségéhez: valamint Szent István előtt volt Fejedelméhez a' paizon való felemeléssel hódolt vala. Árpádot olly szerentsésen emelték a' Magyarok a' Felséges Hatalomra, hogy, a' mint Annak ditső vezérleése alatt ezen Országot magoknak megnyerték, ugy az ő Maradékainak uralkodása alatt ditsősségesen mind eddig megtartották; ámbár

nem egyszer öntötte el ezt az Ellenségnek özöne. Ugyan is, néhányat kivéven, minden Királyaink ama ditső Árpád' véréből származtak egész e mostani Apostoli Királyunkig, Ferentzig.

Árpád Fejedelem' Unokájának Taksonnak Unokája, Gejza Fejedelemnek, és Sároltának Fija, István, született kilentz száz hetven kilentzedik esztendőben Esztergom Városában; és szentül neveltetvén, 's tizenöt esztendős korában megkereszteltetvén, kilentz száz kilentzven hetedikben következett az ő kihaltt édes Atyja' helyébe a' Fejedelmi Méltóságra. Három esztendei buzgó' fáradozásával az ő Magyar Nemzetét nagys. Istv. gyobbára a' Keresztény Katholika Hitre térítet-
I. K. te: a' miért Romából a' Keresztény Katholika
1000. E. Anyaszentegyháznak akkori Fejétől, második Szilveszter Pápától, a' leirtt tsuda szépségű Királyi Koronát nyerte, az Apostolság' kettős Keresztjével együtt, Urunk' ezcredik esztendejében, a' mellynek nyoltzadik Hónapja' tizenötödikén megis koronáztatott azon Apostoli Koronával Esztergom Városában, 's az Apostoli Királyi névvel nagy fényességre emelte Magyar Birodalmát, Míképpen koronáztatása előtt két esztendővel a' Somogyvármegyei Pártosokat Rupa Vezérjeknek elejtésével; ugy szinte koronáztatása után két esztendővel az Erdélyi Támadókat, Gyulát az ő Igazgatójokat méltóságától megfosztván, letsendesítette. A' külső Ellenségeken hasonlóképpen diadalmaskodván, mind az Egyházi, mind a' Világi Közönséget olly erányosan elintézte, 's megerősítette; hogy Ötet a' Magyar Királyi Birodalom' Atyjának nem lehet nem esmérni. A' Magyarok' boldogságáról buzgón gondoskodott Ő utolsó idejében is, midőn az Országot Boldog Aszszony' pártfogásába ajánlotta, 's ezzel az Urhoz költözött ezer harmintz nyoltzadik esztendő-

ben. Holt Teste Fejérvárra vitetett Esztergom-
ból, 's az ő rendelése szerint Boldog Aszszony-
nak ama roppant Templomában; mellynek épít-
tetésével nem rég vala készen, a' Püspökök által
fejér márványkoporsóba tétetett igen példás tisz-
telettel: holott előtte hét esztendővel temettetett-
el az ő gondosan felnevelt Fia, Szent Imre Her-
tzeg. Több tsudatételek között, mellyekkel meg-
bizonyította a' Kegyelem' Ura István első Kirá-
lyunknak Mennyei boldogságát, van az, hogy
Annak jobb kezét rothadatlanul fenntartotta,
melly a' Budai Királyi Várnak Szentegyházában
buzgó tisztelettel tartatik. Ajtatos tisztelője e'
Szent Királyunknak minden igaz Magyar; sőt,
valamint egész Magyar Ország ~~Boldog~~ *Boldog* Aszszony' *hiv*
Havának huszadik napját az ő tiszteletére innepli,
ugy ezen napon, mellyen ezeket buzgó örömmel
írom, és Buda a' Török hatalomtól ditsően meg-
szabadult, ugymint Szent Mihály havának máso-
dikán, az egész napnyugoti Anyaszentegyház Ő
általa nyújtja könyörgését az Ur Istenhez.

Péter az ő Anyjának Gizelának, a' ki Sz. Ist.-II. Kir.
ván Huga, 's Ottó Velentzei Hertzeg' Özvegye ^{1038.E.}
vala, mesterkedése által, Árpád' férjfi Maradéka'
jussának sértésével nyerte el a' Magyar Királysá-
got, és a' Szent Királynak' eltemettetése után
mindjárt megis koronáztatott Fejérvárratt. De ha-
mar kimutatta, hogy nem Magyar Királynak ter-
mett ő: mert az idegenekkel tartván, mind azo-
kat emelte az Ország' Tisztségeire, 's megvetet-
te a' derék Hazafiakat; sőt Szent István Özvegyé-
hez is, ama buzgó szívű Gizla Királynéhoz em-
bertelenül viselte magát, úgy hogy tömlöztöztet-
te is az ártatlan Fejedelem Aszszonyt azért, mivel
a' Nemzet mellett szállani hátorkodott. Innét az
egész Nemzet ellene támadott, 's ötet a' Királyi
hatalomtól ezer negyvenedikben megfosztván, 1040.E.

a' Nádor Ispányt, Sámuel Sároltának, Sz. István' Hugának Férjét, Ete Vezérkapitánynak maradékát rendelte az Ország' igazgatására, a' kit az egész Magyarság az ő jószívűségéért Abának, avagy Atyának nevezett, 's ezen neve osztán megis maradt.

Aba élván az alkalmatossággal, minekutána a' Szent Korona' helyét Fejérvárt hatalmába vette; már oda igyekezett, hogy, megkoronáztatván, Felséges hatalommal bírná az Országot.

III. R. 1041. E. Azért azokat, a' kik ellene voltak szándékának, megöletette; 's Tsanádon ezer negyven, egyedikben Sz. Gellért' akarátja ellenis magát más Püspökök által megkoronáztatta a' Szent Koronával. Szent Gellért ötet e' miatt keményen megfeddvén megjövendölte nékie; hogy három esztendő múlva Koronáját, életével együtt, elfogná veszteni. Ugy is lett. Mert ámbár a' Péter Királyt segítő Német Tsászár' Hadiseregét két izben is megszegyenítette az ő Magyar Vitézeivel: de osztán hogy, megvetvén az Ország' Nagyjaít, a' köz 1044. E. emberekkel tartana; magok a' Fő Magyarok hitták III. Henrik Tsászárt ellene ezer negyven egyedikben, 's együtt megütköztvén vele Győr körül, mind maga Aba, mind Felesége elfogattott, és Péter Király' parantsolatjára lenyakasztatott, 's a' magától építettett Sármonostori Templomba temettetett.

Péter tehát ismét visszanyerte Királyi hatalmát: de ismét nagy oktalanul megvetvén a' Magyarokat, az Idegeneket gazdagította, és méltóságosította; és maga Ellenségeivé tette ujlag a' Hazafiakat, a' kik követséget intéztek Ruszsiába, a' hová bátorság okaért vette magát András, Mihálynak Gejza Fejedelem' Testvérének Unokája, és Kopasz Lászlónak Fija, az ő Testvéreivel együtt, 's meghitták ötet a' Királyi Széknek elfogadására. András ezen hívásra bėjöven

Magyar Országba, Abaujváratt számtalan fegyveres Magyarokkal találkozott, a' kik immár nem csak az Idegenek ellen, hanem a' Kereszténység ellen is felbőszültek volt, és sokakat leöldöstek, 's elfogván Péter Királyt is, kivájták annak szemeit, és a' Ferjérvári tömlőtzebe vetették: a' hol szörnyű kínok között végezte helytelen életét.

I. András ezer negyven hetedik esztendőben IV. K. a' még azon üldözésben megmaradt három Püspök^{1047.E.} által Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatván, mindjárt azon Apostoli Királyi Parantsolatját adta ki; hogy mindnyájan ellene mondván a' pogányságnak, a' Kristus' Hitére térnének, 's azon Törvény szerint élnek, melyet eleikbe adott vala Szent István Király. Megis hódoltak ennek az ő Magyarjai úgy annyira, hogy innét különösen Katholikusnak neveztetnék András Király. Harmadik Henrik Tsászárral is olly ditsősségesen végezte négy esztendei sulyos háboruját, Öttsének Bélának vezérkedése alatt, hogy megszoríttatván a' Tsászár, maga szabadulása végett örökre lemondana azon jussáról, melyet Magyar Ország felett nyere Péter, és Aba' tukmálásából. Radó Nádor Ispány által győzedelmeskedett a' Horvátokon is, 's az azoktól elfoglalt Szávavidékét visszaszerezte a' Magyar Koronának. Hanem osztán a' gyanúság veszedelmes egyenetlenségbe hozta az ő Öttsével Bélával, úgy hogy ezer hatvanban háborura kelvén a' dolog, ettől meggyőzettegett legyen; 's midőn Austria felé audamlana, Mosonynál elfogattatott, de megszabadulván, az ő kedves helyén Szirtzen azon esztendő végén meghalálozott, és a' tőle építtetett Tihanyi Monostor' Szentegyházába méltóságos sirhatétetett. Anasztázia Hitvesétől, Orosz Hertzeg Aszszonytól valának gyermekei: Salamon Király,

Dávid, a' ki magzat nélkül hala meg; és Adelhais, a' ki Vratislő Tseh Hertzeghez mene férjhez.

V. R.
1060. E.

I. Béla ezer hatvanodik utólján Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatván, az ő rövid, de bős országglása által igen jó karba hozta kedvelt Hazáját, 's Nemzetét. A' Köz Nép egy két FőEmber után hallgatván, ismét a' Szittyai hitet ohajtotta, 's nagy süvöltéssel sürgette annak visszaállítását; de a' vitéz Király ugy elhalgattatta azt azon pogány gondolattal, hogy többé eszébe se jutna, 's a' Katholika Hitet, mint idvessége' paisát, nagy buzgósággal vallaná. A' szomszéd Fejedelmek is esmérvén Béla Királyunknak Fejedelmi vitézségét, egy se merészlett ellene tselekedni. Pénzt igen jót veretett; a' vásárokat ugy elrendelte, hogy mindennek bizonyos mértéke, 's árra volna. Igy magát mindenképp az Ország' boldogságára szentelvén, annyira vitte három esztendő alatt a' Magyar Közönséget, hogy se gazdagsághan, se ditsőségben nem engedne a' szomszéd Nemzeteknek. Dömösön ezer hatvanharmadikban alatta a' szék lerogyván, annyira megütözött, hogy onnét elvételése' utjában megháloznék. Riksa Hitvesével, Micizlő Lengyel Fejedelem' Leányával, nemzé Gojzát, és Sz. Lászlót, a' kik egymásután következtek a' Magyar Királyságra; Lampertet, ama' szerentsétlen Álmos Hertzegnek Atyját; Joját, a' ki Udalrik Karinthiai Márkióval lépett házasságra; Ilorát, Zvonimir Horvát Király' Hitvesét; Eufemiát, Ottó Morvai Márkiónak Feleségét; Ámáliát, a' Vochburgi Hertzegnek, és Sőfiát, Lambert Grófnak, a' Bozóki Prépostság' Fundátorának Házastársát.

VI. R.
1063. E.

Salamont, a' kit az ő Atyja András Király éltehen ez előtt öt esztendővel már mint hat esztendő Gyermekeket megkoronázták volt, hívák az

Ország' Rendei a' Királyi Méltóságra : ki is Sógórával negyedik Henrik Tsászárral, a' kinél Béla Királykodása alatt tartózkodott vala édes Anyjával együtt, válogatott Német Katona seregek kísérvén, megjelent Fejérvárat, 's minekutánna megesküdött : hogy Gejza Királyi Hertzegnek általadja az Ország' harmad részét, mint Hertzegi birtokot ; és az Országot a' Háza' Törvényje szerint fogná kormányozni, ujra Fejére tétetett a' Szent Korona, annál nagyobb örömmel, mint-hogy lakodalmát is ekkor tartotta Judithtal, az említett Tsászár Hugával. De ezen örömet csak hamar szomorúság követte. Mert Gróf Vid, a' Péter Király alatt ide jött Guthkeled Sváb Grófnak Fija, hogy Tanácsosi hatalmában annál erősebb lehessen, mindjárt elidegenítette a' gyenge Királyt ama' derék Királyi Hertzegektől úgy annyira, hogy ezek az ő Rokonoknál Bolezló Lengyel Királynál Keresnének magoknak oltalmat. Ezek tehát derék Lengyel Katonasággal nyomultak Magyar Országba ; a' Magyarok is nem kevesen állottak a' Királyi Hertzegekhez. Erre nagy rettegve Salamon oda hagyván Fejérvárt, Mosonyra vette magát, hogy itten Német Országból segítséget nyerne : vagy a' veszedelem' közelítésekor előbb Austriába lódulhatna. De a' jó Hazafiak' közbevetése által Győrtől ezer hatvan^{1065.E.}ötödiknek az elején tellyesen megegyeztek a' Fejedelmi Atyafiak ; és Gejza Hertzeg, hogy a' Királyt annál bizodalmasabbá tegye maga hűsége eránt, a' következő Husvéti innepléskor, melyet Péts Városában szenteltek volt a' Fejedelmek, a' Szent Koronát Salamon' fejére tevé, jelentvén, hogy ötöt Királyjának, 's Urának esmérné. Hanem Belgrádnak ezer hetven kettődik esztendőben lett megvétele után, a' mit Gejza Hertzeg' Haditudományjának, 's vitézségének lehe-

tett köszönni, azon okból, hogy a' meggyőzettekhez minden emberséget mutatott; 's ezért ezen nagy szivű Hertzeget követsége által különösen megtisztelte a' Görög Tsászár: annyira indította az ellen a' Királyt Vid Gróf, hogy azt, minekutánna több alattombeli törekedései fogadatlanok voltak, Hadiseregével a' Tisza mellett ezer
 1074.E. hetvennegyedikben Böjtelő havában hirtelen megtámadta. Gejza itt is, ámbár nehezen, megmenekedvén a' veszedelemtől, gyors követek által magához hívá Testvéreit, seregeikkel együtt; és Sogorát az Olmutzi Hertzeget: ezekkel Vátnál midőn öszvekaptsolta maga népét; oda érkezett a' Király is az ő számosabb Hadával; 's azonnal az ütközethez fogott: de leveretvén Táborának ereje, futásnak eredett; 's azt nyerte az ártatlan Atyafi Hertzegeknek üldözője, hogy Koronájától elesett légyen.

Gejza ezen győzelem után mindjárt egyező akarattal kikiáltatott Magyar Királynak a' Hazafiaktól; de több akadályok miatt a' követke-
 VII. H. zett ezer hetven ötödik esztendőben koronázta-
 1075.E. tott meg a' Szent Koronával azon Felséges Hatalomra. Illy vitéz Fejedelem ellen senkise merészelve támadni, az ő rövid uralkodása alatt békeességben volt az Ország. Hanem a' jó Királynak lelkieméretében nem kevés nyughatatlanságot okoztak néhány Püspökök, azt erősítvén; hogy a' Törvényes Király' élteben nem volna másnak igazsága a' Királyi Páltzához. Gejza annyira is megindult erre, hogy kész volna Salamonnak visszaadni az Országot, csak engedődnék meg nékie a' Hertzegi Tartományt Királyi névvel birni. De ebben ellentállottak a' Világi Fő Emberek, el nem szenvedhetvén, hogy Salamon ez előtt két esztendővel IV. Henrik Tsászár' adózó-
 1077.E. jává tette az Országot. Azonban ezer hetven he-

tedikben Szent György havának huszonötödik napján Gejza Király minden magzat nélkül meghalálozott; 's eltemettetett Vátzon azon Szent-egyházba, mellynek építését ő kezdette, Szent László pedig elvégezte.

Szent László az ő Bátyjának holta után VIII. K. mindjárt Királlyá választatott ugyan; de maga^{1081.E.} megkoronáztatására mind addig rá nem állott, valamig Salamon abban meg nem egyezett. Négy esztendő múlva tehát meg lévén ezen egyezés, ezer nyoltzvanegyben nagy örömmel, 's tisztelettel tétetett vala fejére László Királynak a' Szent Korona. Nem kevés baja volt mindazáltal e' Szent Királynak Salamonnal, a' ki meg nem elégedvén a' neki rendelt erányos tartással, ismét a' Királyi hatalomra vágyott, 's alattomban a' Királyt el akarta veszteni: a' miért elfogattatván, a' Vise-grádi fogházba zárattatott vala; hanem azon nagy innepléskor, midőn ezer nyoltzvan harmadikban^{1083.E.} Kis Aszszony havában István Királynak, Imre Hertzegnek, és Gellért Püspöknek, mint kinyilatkoztatott Szenteknek Ereklýji felemeltettek, onnét kieresztetett. László Király elkergette osztán ötöt az általa ide lázított Kunokkal együtt, ezeknek Hazájába: onnét egy Kun sereggel Bolgár Országba rohanván, ott a' Görög fegyver végét szakasztotta hobortos életének. Szent László ezer kilentzven egyben az ellenségeskedő Horvá-^{1091.E.}tokat, és Kunokat úgy megszorította Magyar Vitézeivel, hogy ellenségből a' Szent Korona Jobbágysai lettenek. Szinte így meghódoltak neki az Oroszok. Melly buzgósággal szorgalmatoskodott az ő Magyarjainak testi, lelki boldogságára: eléggé megmutatják a' tőle tartatott Országgyűlések Szaboltsón, és Győri Szentmártonban. Sziveket hódított ő deli természetével, de még inkább Religyiói, és Hadi erköltseivel, ugy

hogy egész Európában nem volna hozzá fogható Fejedelem. Azért meghívták ötöt a' Római Német Birodalom' Rendei a' Tsászári Méltóságra: de ezt elnemfogadta. Azután pedig Európának hatalmasabb Fejedelmei, az Anglus, Spanyol, és Frantzia Királyok különös követséggel tisztelték meg e' ditső Királyunkat ezer kilentzven ötödik esztendőben, és a' Szent Földnek a' Mahometiek-től való megszabadítására intézett Keresztes Hadiseregnek Fejedelmévé választották. Erre kész is volt ő azonnal: hanem a' Királyok' Királyja ugyan ekkor magához szállította, 's a' Mennyei ditsóssegre méltóztatta; 's ezt mindjárt megeasmértette az egész Magyarsággal is azon tsudatetelei által, mellyekkel Sz. László Királynak a' tőle építetett Váradi Szentegyházba takarított Tetemeit ditsóította ő Szent Felsége. Adelhais Hitvesétől, ki a' Záringi Hertzeg' Leánya vala, 's előtte őt esztendővel hala meg, és Veszprimben Szent István' Özvegye, Gizla Királyné mellé temetteték, ezen Magzatjai voltak: Kálmán Király; Piroška, a' ki Komnen János Görög Tsászár' fiához, Elekhez, mene férjhez, 's Iréne névvel neveződött; Sófia, először a' Karinthiai Márkio Udalriknak, osztán a' Szász Hertzeg Magnónak Felesége.

IX. K. Kálmán, a' ki már az ő édes Atyjának Szent
 1095. E. Lászlónak éltekor megkoronáztatott a' Szent Koronával, mindjárt Annak halálával az említett esztendőben az országgláshoz kezdett ugyan; mindazáltal Nagyváradon elvégeződván a' szent temetés, Fejérváratt ismét felékesítettett a' Szent Koronával; 's Horvát Országot azonnal egybefoglalta Magyar Országgal. Álmos Hertzeg, Lampért Hertzegnek Fija, a' kit Sz. László Horvátok' Királyjának rendele, örömet lemondott ekkor ezen jussáról: a' melly készségeért Kálmán Ki-

rály Magyar Ország' harmadát ajándékozta neki Hertzegi birtokul. A' kajtorkodó Kereszteseket Győrnel magyarosan megvervén e' vitéz Királyunk, megtanította a' Keresztnek méltó viselésére. Osztán Horvát Ország' eránt kelle neki bajoskodni; mivel a' Horvátok pártoskodni kezdettek: de szép szóval annyira meggyőzte a' Horvátokat, hogy nem tsak ezek, hanem a' Dalmaták is a' Magyar Korona alá hódolnának. Álmos Hertzeg a' gonosz lelkek' bojtogatásából már most Horvát, és Dalmata Király akarván lenni, ennek megnyerése végett több ízben segyveres néppel támadta a' Király ellen: de Ennek Fejedelmi böltsessége mindenkor eltávoztatta a' vérontást; 's utóbb a' nyughatatlan Hertzeget Dömösön elzáratta volt. Ezt azután akkor is vádolták a' gonosz Tanácsosok, midőn a' Király halálos főfájásban gyötrődne. Így tehát Álmost az ő ítéletekre hagyta: a' kik nem tsak ezen Hertzegnek, hanem az ő Fijának Bélának szemeit is kivájatták. Kálmán Királynak azonban a' fején támadt kelevény halált okozott ezer száz tizennegyedik Bőjt elő havának harmadik napján, 's holt Teste Fejérvárra a' Boldog Aszszony' Szentegyházában temetettetett el. Felséges elmével, 's Fejedelmi szízzel birt ő, és így mind az Országot, mind a' Magyar Egyházi Felsőséget az ő bölts Törvényjeivel jobb rendbe, 's formába hozta; 's a' tudományok által szépen tsinosította. Első Feleségétől Buzillától, Rogerius Sicíliai Gróf Leányától, két Magzatja jutott emberkorra, ugymint: II. István Király, és Sóna, egy nagy Magyar Urnak Hitvese. Második Felesége Predalava, a' Kióvi Hertzeg' Leánya, kit hiteszegettsége miatt baza küldött, szülte osztán Boritsot, avagy Bertalant, a' ki utóbb nem kevés bajt okozott a' Magyar Birodalomnak.

X. H. II. István tizen három esztendő s korában az
 1114. E. említett esztendőben az ő rendszerént való meg-
 koronáztatásával leve Királyja az ő Atyjától igen
 szépen elrendeltt, és nagyobbított Magyar Biro-
 dalomnak. Ennek haragját, ' mellyet sok Haza-
 fiakra öntögetett; kerülván Álmos Hertzeg, és
 egyebek, Konstantzinápolyba illantak; tsak hogy
 ottan békével maradhassanak. De ugyan ezért
 még a' Görög Birodalom' békességét is megza-
 varta István Király; nem egyszer rontván bé ab-
 1129. E. ba, 's tüzzel; vassal emésztvén. Végre ezer száz
 huszonkilentzedikben a' Duna közt özvejték
 a' rokon Fejedelmek, Komnen Elek Görög Tsá-
 szár, és István Magyar Király, 's ugy megbé-
 kéllettek, hogy Álmos Hertzegnek holt Testétis
 haza hozatná István Király Konstantzinápolyból,
 's Fejérváratt a Királyi Temetőbe tétetné: 's en-
 nek fiját vak Bélát maga örökösévé választotta,
 's az ő alattomos helyéről Pétsváradról előhozat-
 tatván, 's megházasította, 's a' Toprái Királyi Várt
 rendelte lakásául; ezer száz harminzegyedikben
 Sz. György havának huszonnyoltzadik napján Fe-
 jérváratt meg is koronáztatta a' Szent Koronával:
 maga pedig, hogy rossz tetteiért az Istent meg-
 engesztelje, Barát ruhába öltözvén, töredelmes
 életre botsátkozott; és így még azon esztendőben
 Sz. Jakab havának harmadikán meghalálozott, 's
 Váradon az ő Nagy Atyjának Szent Ereklýjéhez
 temettetett vala.

XI. H. II. Béla alig kezde országlani; mindjárt ki-
 1131. E. akarta ötet szorítani ama' fennemlített Borits, 's
 két izbenszállott bé Magyar Országba Orosz, és
 Lengyel Katona seregével: de ezt először Feje-
 delmi okosságával minden vérontás nélkül visz-
 zatérítette Béla Király; osztán pedig segyver-
 rel lódította ki. Aradon Országgyűlést tartván
 1135. E. ezer száz harminz ötödikben, mind azokat, a'
 likről

kikről megbizonyosodott, hogy vakságának okai volnának, különkülönbféle halállal végeztette ki. Továbbá tellyes békessége lévén, igen jól, és bőszen folytatta országglását; Bosniával megis nagyobbította Magyar Birodalmát: a' miben hatatosan segítette őtet az ő nagy elméjű Hitvесе, Ilona Királyné, a' kitől lettek: II Gejza Király; László, Bosnyai Hertzeg; István, Szeremi Hertzeg; Álmos Hertzeg, a' ki tsetsemős korában elhalt; 'Sófia, Admonti Apátza; Gertrudis, a' kit Micisló Lengyel Fejedelemnek ada Férjhez az ő Bátyja, Gejza Király. Minekutánna jó Hitvesétől megfosztotta Béla Királyt a' halál; nagy bánatban töltötte életét, a' mellytől két esztendő mulva ezer száz negyven egyedikben Böjtelő havának tizenharmadikán meg is vált, és a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába takarítottak holt Tetemei.

II. Gejza, Atyja' halála után harmadnap, XII. R. Böjt elő havának tizen hatodikán tizen kettődik^{1141.E.} esztendejében koronáztatott meg a' Szent Koronával, 's három esztendeig békességben bírta ugyan Országát; hanem osztán egymást érték az őtet ostromló bajok. Először is az őtet megtámadó Austriaiakat kelle néki megverni. A' következő ezer száz negyven hetedikben Konrád Tsászár-^{1147.E.} nak, és hetedik Lajos Frantzia Királynak egymás után ezenn általköltöző roppant Keresztes Hada minden élest megemésztvén, 's az Egyházi kintseket elragadozván, igen megnyomorította édes Hazánkat. Ezen inségből alig vergődött ki, már ismét más nyomorúságba döntötte azt István Királyi Hertzegnek felfuvalkodottsága: a' ki meg nem elégedvén Hertzegi Méltóságával a' Magyar Koronáért törekedett a' Görögök' segítségével. Mídon ezer száz ötvenötödikben a' Görögökkel együtt megverettetett a' Magyaroktól, a' Neme-^{1155.E.}
Magyarok esmérete. N

tek' Tsászárához Rótszakállu Fridrikhez folyamodott. De ezt ezer talentom arannyal elfordította tőle Gejza Király. Ismét tehát a' Görög Tsászárnál; esenkedett. Mánuel annyira is kedvezé neki, hogy az ő Öttsének Leányával Máriával házastaná' ötet öszve. Gejza Király husz esztendei, 's negyedfélhónapi vesződséges uralkodása után harmintz két esztendő korában Pünköst havának utolsó napján ezer száz hatvan egyben az örökkévalóságba költözött; és Teste Fejérváratt a' Királyi sirba tétetett, minden jó Hazafinak nagy szomorúságával. Eufrozina Hitvesétől, Minozló Orosz Fejedelem' Leányától, ezen gyermekei lettenek: III. István Király; III. Béla Király; Ánpád, és Gejza Hertzegek; Ilona; Leopold Austriai markiónak; Ersébet, Fridrik Tseh Fejedelemnek; és Hulika, ugyan ezen Tseh Fejedelem' Testvérjének Svatopluknak Hitvese.

XIII.H. III. István mindjárt Atyja' halála után való
1161.E. napon megkoronáztatott a' Szent Koronával a' Magyar Királyságra: de Mánuel Görög Tsászár, hogy hatalma alá kerithesse Magyar Országot, Sógorát Istvánt II. Gejza' Testvér Öttsét törekedett a' Magyar Királyi Székre juttatni, azt állítván: hogy Ennek előbb való jussa volna ahoz. A' Magyarok elakarván mind a' háború inségét, mind a' Görög uralkodást magoktól fordítani, Mánuel' okoskodása szerint az ő Sógorának Testvér Bátyját Lászlót választották a' Királyságra. Már ebben, nem tehetvén fogást, megegyezett Mánuel, de úgy; hogy egyszersmind Sógorát Istvánt Korona' Örökösének, 's a' Görög szokás szerint Uroknak neveznék a' Magyarok. Engedtek is ezek az időnek.

XIV.H. II. László tehát az említett esztendőben Sz. Jakab havának tizenhatodik napján megkoronáztatott a' Szent Koronával; Ötstse pedig István

Magyar Ország' Urának kiáltatott. László Király ugyan ekkor Posonyt, az ő vidékével együtt, harmadik István Királynak engedte, hogy Fejedelmi módon élhessen. Azonban hat hónapi uralkodása után a' következett esztendő első hónapjának a' közepén élete' virágjában hirtelen meghala László Király, 's a' Fejérvári sirba tétetett. XV. H. 1162. E.

IV. István tehát megnyerte a' Magyar Koronát, a' melly után annyi esenkedett, 's azzal megkoronáztatott ezer száz hatvan kettődikben Böjt elő havának tizenegyedik napján szokott pompával Fejérváratt. De az ő tselekedeteinek helytelenségével mindjárt olly gyűlöletessé tette volt magát az egész Nemzetnél, hogy nyilván szidalmazván őtet, az ő leszállítására igyekezett legyen. Ezen tűz mind mind inkább nevedvén a' Magyarokban, még azon esztendőben öszvesereglettek Posonymál, 's ujra harmadik Istvánt köszöntvén országgló Királynak, negyedik István' Királykodásának Sz. Iván havának tizenkilencedikén egy ütközettel végét szakasztották: ki a' Görögökhöz orozkodván Mánuel Tsászárnál maga leve hirmondója szerentsétlenségének.

Harmadik István megerősítettvén Királyi Székében, olly ditsőséges békességre lépett vala Mánuellal, hogy ez ő ellene nem akarná többé negyedik Istvánt segíteni. Ez mindazáltal továbbá is azon volt, hogy visszazavehesse Királyi Pálzáját. De a' Magyaroktól ezer száz hatvan har- 1163. E. madikban vitézül elkergettetett; és Zimouba bészorittatván, ottan a' sok hadi munkában meghalozott, 's a' Fejérvári Temetőbe hoztatott. Mánuel ezért ugyan nagy Hadisereggel jöven a' Magyarok ellen, Szeremségen, és Bosnián kivül, sok Horvát, és Dalmata Városokat ejte hatalmába. Illy viszontagságos uralkodását végezte harmadik István Esztergomban ezer száz hetven 1173. E.

harmadik esztendőben Böjt más havának negyedik napján, 's ottan el is temettetett. Ezen derék Királynak semmi örököse se lévén, egyenlenségbe hozódtak a' Hazafiak; egyik Rész a' megholt Királynak ifjabbik Testvér ötszét, Árpádot; a' másik az öregebbiket, Bélát, kivánta a' Királyi hatalomra emelni. Ugyan ezen részen lévők győztenek nem csak a' bevett szokásnak erejével, hanem a' Hazára háramló haszonnak megmutatásával is. Mert midőn Mánuel negyedik Istvánnak kiszorításával megesmerte harmadik Istvánnak igazságát a' Magyar Koronához; Ennek ötszét, Bélát, mint a' Napkeleti Birodalom' jövődjő Tsászáriját, a' Magyarok' egyezésével magához vette, örökségével, Bosniával, és Szeremsséggel együtt. Bélának visszatértével tehát nem lehetett nem reményleni, hogy azon Tartományok is visszatérnének a' Magyar Koronához; 's a' háboru is eltávoztatódnék, melyet indítandó vala Mánuel. Ez tehát megértvén a' Magyar Követektől Bélának Királlyá lett választását, nagyon örvendett, 's békes szomszédsággal viseltetett osztán mindenkor a' Magyarokhoz.

XVI. H.
1174. E.

III. Béla ezer száz hetvennegyedikben Boldog Aszszony havának tizenharmadikán Fejérváratt meg is koronáztatott a' Szent Koronával Pál Kalotsai Érsek által különös engedelem mellett. Mánuel az általa elfoglalt Tartományait a' Magyar Koronának azonnal visszaengedte, néhány Várok, és Városokon kívül. Eufrozína a' többi fijaival ellene támadott ugyan ezen Királlyá lett Fijának: de csak hamar leültette azokat Béla Király. Dalmátziát, és Bosniát ezer száz nyoltzvan ötödikben, egyéb Tartományokkal együtt, a' Görögöktől, a' Gallitziát a' Lengyelektől ujlag visszafoglalták a' Magyarok: a' kik ezen Tudós Királyjok alatt szép előmenetelt tet-

tek a' Tudományokban is; valamint a' Magyar Királyi Udvar valóban Felséges Fényességgel tündöklött: 's maga tiszteletére gerjesztett mindeneket. Illy jeles huszon három esztendei, egy hónapi, és tizenkilentz napi országlása után harmadik Béla Király' életének végét szakasztotta a' nyavalya ezer száz kilentzven hatodikban Sz. György havának huszonharmadikán, 's Fejérvárra a' Királyi Temetőbe takarítottatott, fennhagyván mind a' Magyar Anyaszentegyháznál, mind az Országnál ditső emlékezetét. Első Hitvesétől, Anna Görög Fejedelmi Aszszonytól, lettek Fijai: Imre, és András Királyok, Leányai: Margit, a' ki először a' Görög Tsászárhoz Komnen Isákhhoz, azután a' Montferráti Markióhoz, Bonifacius-hoz, ment vala férjhez; Konstantzia, Ottokár Tseh Király' Hitvese. Anna' halála után hetedik Lajos Frantzia Király' Leányával, Margittal, ifjabbik Henrik Anglus Király' Özvegyével házasodott össze Béla Király, de ettől semmi magzatja se neveztetik bizonyosan.

XVII. H.
1196. E.

Imre az ő Atyjának halála után, kinek életében már megkoronáztatott vala, mindjárt beüle a' Magyar Királyi Székbe: a' hol az ő Ötstse, András, legtöbb nyugtalanságot okozott nékie. Főképpen ezer két száz harmadikban olly nagy sereget vezetett ez a' Király ellen, hogy senki se ketelkednék Ennek meggyőztetéséről. De Imre Király bizván az igazság Urában, leszálla a' Pártosok közzé menvén, több izben kiáltja: Majd meg látom én, ki meri kinyujtani kezeit a' Királyra! Erre elrémült a' pártos Sereg, és utat nyit a' Királynak, a' ki az ő Ötstséhez hatván, maga kezével megragadta azt, 's őrizet alá adta: a' Pártosok mindnyájan elvetvén fegyvereiket, letérdelve kértek bocsánatot. Ezenn anyyira is megindult a' Király' szí-

ve, hogy mindnyájokat kegyelembe venné. András Hertzeg egyedül először az Esztergomi fog-ságba, azután Horvát Országba vitettetvén, a' Khénei Várba Záratott; Felesége pedig Gertrudis haza küldetett Merániába. Illy tsudálatos győzedelemmel szerezhén tsendességet a' Hazának Imre Király, a' következett ezer két száz negyedik esztendőben KisAszszony havának huszonhatodik napján László kisded Fiját a' Szent Koronával megkoronáztatta. Tsak hamar osztán lebetegedett, 's meg is halt ugyan azon esztendőben Sz. András havának utolsó napján, és tett rendelese szerént az Egri Fő Templomba temettetett. Kilentzedsfél esztendei, 's öt héti országlásával ditső érdemeket teve a' Haza eránt. Dalmáziában ugyan Jádrától megfosztották a' Velentzeiek a' Keresztes Frantzia Hadnak segítségével az ő Magyar Koronáját: de ehez szorosabban ide tsatolván Szerviát, 's hozzá nyervén Bulgáriának hat Megyéjét, Ő volt az első, a' ki ezen Országok' Királyi nevezetével a' Magyar Királyi Tzimet jelesítette.

XVIII. K.
1204. E.

III. László, az ő három esztendős Fija következett utánna a' Magyar Birodalomba. Imre Király atyafiui szeretettől indíttatván, Ötstsét, András Hertzeget, a' Khénei fogságból kiszabadította, 's a' Kisded Király' Gondviselőjévé rendelte. De ez szabadon bánván a' Királyi jövedelmekkel, mind az árva Királynak, mind az Özvegy Királynénak kelleténél kevesebbet juttatott azokból: azokat pedig, a' kik ezért ellene szólottak, keményen kezdé üldözni. Konstantzia Özvegy Királyné tehát, bátorság okáért, magához vévén temérdek kintsét, és az Ország' Koronáját, a' többi Ékességekkel együtt, számos Fő Hazafiaknak kísérésében Fijával Austriába Leopold Hertzeghez vette magát ezer két száz ötö-

dikben. András azonnal kész volt ezért Austriát megtámadni: de a' vérontást eltávoztatta az ide érkezett követ azon hiradással; hogy László, Magyar Király meghalálozott. Teste a' László Királynak Ugrin Győri Püspök által visszahozattatván, a' Fejérvári B. Aszszony' Templomába temettetett. Visszahozattatott a' Sz. Korona is, egyéb Királyi Drágaságokkal együtt. Konstantzia Királyné pedig Arragonjába haza költözött.

XIX. K.
1205. E.

II. András már most örököse lévén a' Magyar Koronának, azon esztendőben megkoronáztatott ama' Felséges Hatalomra, a' melyre olly szertelenül törekedett. Nem értvén az Országláshoz, szörnyű nyomoruságokban sinlődött alatta a' Magyar Haza. A' Szent Földi hadakozással is mennél nagyobbra terjesztette a' Magyarok' Hadi ditsőségét, annál több inséget árasztott a' Magyar földre. Annakokáért a' jó Hazafiak' tanátsára ezer két száz huszonkettődik esztendőben Országgyűlést tartott, a' melyben az Ország' Rendjeivel olly jeles Végzeményt szabott, melly fundamentoma lenne a' Magyar Országlásnak; s az ő aranypetsétjéről Aranyvégzemény névvel jeleskednék. De mivel ennek megsértője főképen maga András Király volna; még osztán nagyobb rosszsak keletkeztek, mellyek az Országot mindmind inkább rongálták egész haláláig András Királynak, melly ezer két száz harminztötödik esztendőben Sz. Mihály havának utólján történt vala: holt 'Teste először az Egresi Monostorba vitetett; osztán pedig Nagyváradon Szent László Király' lábaihoz temettetett. Gertrudistól, első Feleségétől születtek: IV. Béla Király; Kálmán, Gallitziának, és Lodomériának Királyja; András Hertzeg, ki még Atyja' életében meghalt; Mária, Aszszanes Bolgár Ország'

Királyának Felesége; Ersébet, kinek szent emlékezetet Sz. András havának tizenkilentzedik napján szenteljük. Második Feleségétől, Jolantától ugyan illy nevű Leánya, Alfonzus Arragoniai Királynak Hitvese. Harmadik Felesége vala Esztei Beátrix, kitől az Atyja halála után születtetek István, III. András Királynak édes Atyja.

XX.H.

1235.E.

IV. Béla már ezelőtt tizennyolcz esztendővel megkoronáztatván 's ifjabb Királyi Méltósággal diszeshedvén, tellyes igazsággal következett a' Királyi hatalomra Atyja' halálával: mindazáltal, hogy annál nagyobb hívességgel engedelmeskedjenek a' Magyarok, magát ismét megkoronáztatá a' Szent Koronával ezer két száz harmincz ötben Sz. Mihály havának utolsó napján. Királyi hatalmát először is azoknak büntetésével kezdte, a' kik ő, és az Atyja közt egyenetlenséget okoztak, 's az egész Országot megzavarták: a' kiknek Fejét, a' Nádor Ispányt Vialkai Diénest mások' rettentésére nem tsak méltóságától, hanem mind a' két szemétől is megfosztotta; azután a' Magyar Birodalmat azon inségekbe, mellyekbe az ő Atyja' rendetlen országlása süllyesztette, nagy buzgósággal törekedett kimenteni. A' Pártosok' segítségére harmincz ezer emberrel ide bejött Fridrik Austriai Hertzeget vitézül megverte, 's mind addig nyomorgatta Austriát, míg Fridrik nagy summa arannyal meg nem vásárolta a' békeséget; de azon alkalmatossággal, midőn ezer 1241.E. két száz negyven egyben a' Tatárok elől, kik a' Sajónál rettenetesen letsepülték a' Magyarokat 's majd az egész Országot elpusztították, Fridrikhez venné magát bátorság okaért Béla Király, ezt minden nála lévő kintsétől megfosztotta, és Mosony, Soprony, és Vasvármegyét is néki által engedni kényszerítette. Azonban az Isten' titkos rendeléséből megmenekedvén Magyar Ország

a' gonoszkodó ellenségtől, Dalmátziából hazatért Béla Király ezer két száz negyven harmadikban, 'sböls intézésével tsak hamar annyira helyrehozta az Országot, hogy ezer két száz negyvenötödikben erős Magyar Haddal menvén ^{1249.B.} Austriai Fridrik ellen, úgy megverte ennek Hadiseregét, hogy ez magais elesett, és véle Austriában a' Babenbergi Házból eredett Hertzegeknek vége szakadt legyen. Béla Királyunk osztán Ottokár Tseh Királynak kéntelenítettét általadni Austriát, és Stájer Országot. Emlékezetes életét elvégezte hatvan négy esztendő korában ezer két száz hetvenedik esztendőben Pünköszt havának harmadik napján a' nyulak szigetében, 's Esztergomban a' Franciscanusok' Templomába temettetett. Mária, Laskaris Theodor Görög Tsászár Leányától, kivel ötven esztendőt töltött vala házasságában, számos Magzatjai lettenek, ugymint: ötödik István Király; Béla Hertzeg; Sz. Kunegundis, szemérmes Bolezló Lengyel Király' Hitvese; Szabina, Mózesnek az Ország' Nádor Ispányjának Felesége; Konstántzia, Dániel Orosz' Hertzeg' Neje; Anna, Radisló, Gállitzia', és Makóvia' Hertzegének Házastársa; Sz. Margit Apátza; Ersebet, Bajor Hertzegné, Ottó Magyar Királynak Anyja; Ilóna, a' Kallisi Lengyel Hertzegnek Életpárja. A' többiek kis korokban elhaltak.

V. István, a' ki tellyes lévén Katona tüzzel, ^{XI.H. 1270.E.} már annak előtte, mint Ifjabb Király, több győzedelmekkel jeleskedett, különösen Bulgáriát a' Magyar Korona alá szorította, a' honnét Bolgárosnak neveztetett, mindjárt országlását is Ottokár Tseh Király ellen indított haddal kezdette: mivel ez megsértette a' Magyar Korona' igazságát. De, midőn ő Morvába villogtatná diadalmas fegyverét, Henrik, Németujvárnak örökös Grófja ulat szolgáltatott Ottokárnak Magyar Or-

szágha bérohanni : és így egy hitetlen Hazafinak eszközlésével Győrt, Posonyt, Nagyszombatot, és Nyitrát hatalmába ejtette Ottokár. Hogy tehát a' Hazát megmentené a' háború inségétől István Király; visszatért, 's tsak hamar békességre lépett az Ellenséggel, ő is, mint az Atyja, lemondván Austriához, és Stájer Országhoz való jussáról. Ezen Békekötés után ezer két száz hetven kettődik esztendőben meghalálozott a' Nyulak' szigetében, 's' ottan el is temettetett a' Dominikának' Szentegyházában megadózván Korahalálával azért; hogy az Atyját fegyverrel megtámadta, Kun Ersebet Feleségétől lettek Magzatjai: IV László Király; András Hertzeg; Mária, Santa Károly Szicilia' Királyjának Hitvесе, Robert Károly Magyar Királynak Nagy Anyja, Anna, Pa-leologus Mihály Görög Tsászár' Fijának, Andronikusnak, Felesége; Ersebet Apátza; és Judith, Zavizius Rórai Hertzegnek Házastársa.

XXII. R.
1272. E.

IV. László, Atyjának Királyi eltemetése, után, azon nyár' multával ezer két száz hetvenkettődikben Filép Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatván, a' következett esztendőben mindjárt álnokul megtámadtatott vala Ottokár Tseh Királytól. De megadták néki a' Magyarok: mert még a' fagyós télben bérontottak annak Tartományaiba; Morvát, Austriát, Stájer Országot szörnyen feldúlták, és pusztították. Ugyan ezen esztendőben leve első Habsburgi Rudolf a' Római Birodalom' Tsászárja, a' ki is Ottokárt, mint Birodalom' Ellenségét, meg akarván zabolázni, irt mind László Királyhoz, mind az Ország' Rendjeihez, 's megkérte őket a' vele teendő öszveszővetkezésre: a' melly megkészlővén, mindjárt megalázta magát Ottokár, 's általengedte a' Birodalomnak az Austriai Tartományokat; Magyar Országának is Sopronyt, minden

egyéb ide tartozó birtokokkal, 's a' nála lévő Magyar kinttsel együtt, visszaadta. Hanem ezt csak hamar megbánta, 's a' Tsászárnak hadat izenvén, erős Hadisereggel Austriába szállott. Rudolf is tehát öszvehuzta Seregeit, 's a' Magyar Királyt a' szövetség szerént megszólította. Készen voltak tüstént a' Magyarok: 's ugyan ezeknek segítségével ezer két száz hetvennyoltzadikban ^{1278.} Nyakavágó Szent János' napján egy ütközettel egész győzedelmet vett a' Tseheken; holott a' többek között maga Ottókár is elesett, a' Magyar fegyver által. Így győzedelmeskedvén, nagy tiszteletet tevé a' Tsászár a' Magyar Királynak: a' ki szép nyereséggel, 's a' Raboknak nagy számával tére haza, 's az Ellenségtől elvett Hadizászlókat, és egyéb Katona Tzimereket örök emlékezetül a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába függeszteté. Valaminő ditsősséget szerzett magának, és a' Magyar Nemzetnek ezen győzelemmel László Király; olly gyalázatot vont magára ezután az ő feslettségével, 's romlást az Országra szertelen gondatlanságával. Mert csak a' Kun Sátorokban, a' honnét mainapig Kun László az ő neve, hivalkodván, és bujálkodván, semmit se ügyelt az Ország dolgaira. Ionét a' hatalmasabb Fő emberek a' Magyar Birodalmon osztolni, 's magokat független Uraságra emelni bátorzkodtak. Így a' Törvény, 's az igazság nem tekintetvén, olly szegénységre jutottak sok szép birtoku Nemesek is, hogy kézimunkával kényszerítettetnének élelmeket keresni, 's neki feszülve huzni a' taligát, mellyet e' nyomoruság' okáról Kun László szekérének neveztek. Végre még a' pogány Kunok is megutálván őtet, úgy végzetek köz akarattal, hogy annak elemésztésével Magyar Országot hatalmok alá ejtsék, Körös-szegvárnál ezer két száz kilentzvenedikben Sz. Ja-

kab havának tizedik napján éjjeli alvásában meg is ölték őtet, sok sebesítésekkel. De az ő gyilkosait is, Árbutzot, és Turtult rettentő halállal végeztette ki a' Nádor Ispány; amazt két felé metszettetvén, emezt diribre darabra vagdaltatván. Negyedik László Királynak holt Teste pedig Tsanádön temettetett-el.

XXIII. H.
1290. E.

III. András, Jerusálemi, avagy második András Fijának, Istvánnak, Velentzében született Fija, a' kit illetett már most a' Magyar Korona Bétsből, a' hová az említett zavarodása miatt az Országnak vette volt magát, azonnal haza jött 's a' Rendektől a' Fejérvári Gyűlésben Királynak kikiáltatván, a' jelentett esztendőben Kis Aszszony havának harmadik napján Lodoméri Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatott. Királyi Székét mindazáltal békével nem birhatta: mert ebből mind Mária, Kun László' Huga, 's második Károly Sziciliai Királynak Hitvese; mind Albert Austriai Hertzeg, ki akará szorítani. Ez ugyan, az ő Atyjával első Rudolf Tsászárral együtt, a' ki, mint előbb látánk, a' Magyarok' segítségével nyerte meg Austriát, a' Romai Szék' intésére hamar elállott ezen szándékától; sőt minekutánna az Austriaiak ellene pártot ütöttek, 's András Király nyoltzvan ezer Magyar Vitézeivel bérohant Austriába; örömet visszaadta Posonyt, Sopronyt, Köszeget, egyéb Városokkal együtt, mellyeket Kun László bomlott országlásakor elfoglalt vala; 's véle öszveszövetkezett, tsak hogy Austriát megtarthassa. Hanem bajosabban méne a' dolog az Atyafi Fejedem Aszszonnyal Máriával, a' ki megnyervén maga részére a' Romai Udvar, több Hazafiakat vona magához. De nagyobb része a' Hazafiaknak, főképpen az Egyházi Rend olly állhatatosan védelmezte Koronás Fejedelmét, hogy Ezt minden

ellenséges törekedések meg nem foszthatták Királyi Méltóságától egész haláláig: melly meglett ezer három száz egyben Budán Boldog Aszszony havának tizen negyedikén, 's ottan a' Franciskánusok' Templomába temettetett. Fenennától, első Feleségétől, Ersébet Leánya Helvétzia Városában Tózában Apátza lévén, szentül halamag. Második Feleségétől pedig Austriai Agnes-től semmi Magzatja se lett. Fájdalmasan eshetett a' Magyar Nemzetnek, hogy e' jó Királyját olly hamar elvesztette; de még fájdalmasabban az, hogy ezzel Árpád' Nemzettségének Férjfi Ága elenyészett légyen. Mivel tehát a' Leány Ágnak következése a' Magyar Királyi Székre mind eddig semmi Törvénnyel bé nem vetetődött: azért arra választani valakit mármost tellyes szabadságában vala a' Magyar Nemzetnek. Ugyan ezt fenn is tartotta.

Ventzel tehát azon nevű Tseh Királynak, XXIV. K.
1501. E. Anna negyedik Béla' Leánya' Unokájának Fija szabadon választatván a' Magyar Királyságra, ugyan azon ezer három száz egyben Ilmuri János, kinek derék Nemzetsége, most Ürményinek neveztetik, Kalotsai Érsek, és a' Magyar szabadságnak Fő oszlopa által Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatott. Robert Károly, a' fennemlített Mária Sziciliai Királyné Unokája, azonnal kisietvén Magyar Országból, noha itten már sok kedvezőji volnának, Horvát Országba, melly majd egészen az ő részén vala, vonta magát: innét tanátskozván a' Romai Udvarral, ez annál inkább dolgozott mellette, ugy hogy egész zavarodásba hozódnék Magyar Ország. A' Tsehek' Királyja, hogy az innen következett bajtól mind magát, mind Fiját megszabadítsa, erős Hadisereggel Pest alá szállván, először is a' Szent Koronát, a' több Királyi Ékességekkel együtt, osztán pedig

Fiját, Ventzel Magyar Királyt a' Budai Várból által késztetvén, magával Tseh Országba vitte volt. Robert Károly már most azt gondolta, hogy a' Romai Udvar' hatalmával meghódítja a' Magyarokat: de megtsalatkozott. Mert azonnal Bajor Ottó, Henrik Bajor Fejedelemlnek Ersébettől, negyedik Béla' Leányától való Fija, választott a' Magyar Királyságra, olly feltétel alatt, hogy a' Koronát, 's egyéb Királyi Ékességeket hozná meg Tseh Orzágból.

XXV. H.
1305. E.

öcv

Ottó tehát ezer három száz ötödikben a' Magyar Királyi Tzimerekkel ide érkezvén, Fejérvárratt az együtt lévő Rendekeket felette meg ~~v~~ten-
deztette, 's ugyan ott mindjárt meg is koronáztott a' Szent Koronával. Tüstént berohant ugyan ide Rudolf, Austriai Hertzeg, Károly' Frigyes: de ezt Ottó Király az ő Magyar Vitézeivel azonnal kikergette; sőt bérontván Austriába, derekasan megadóztatta. Hanem azzal, hogy minde-
nütt sejen hordozná a' Szent Koronát, igen elidegenítette magától a' Magyarokat, úgy hogy László Erdélyi Vajda megfosztván őtet minden Királyi Tzimerektől, tömlőtre vettette legyen. Hogy pedig Szerényi Imre' kérésére onnét kieresztett; ide hagyta Magyar Országot, 's haza költözött Baváriába.

XXVI. H.
1310. E.

Robert Károly, Martellus Károlynak Fija, a' többször nevezett Magyar Máriának Unokája, már most szépséggel megnyerte azt, a' mihez eddig minden erőlködése haszontalan volt. Ezer három száz nyoltzban a' Rákos mezején a' Magyar Nemzet önként kikiáltotta őtet Királyjának; és egy ujonan készített Koronával Budán megis koronáztatott. De, valamint az ez előtt hét esztendővel Esztergomban véghez ment koronáztatását Károlynak, úgy ezt is semminek állította a' Magyar Nemesség, és nyilván kimondotta: hogy

Károlyt mind addig Királyjának nem esmérí, valamig a' régi Szent Koronával meg nem koronáztatnék. Azért maga az Esztergomi Érsek méne Erdélybe ezer báromszáz tizedikben, 's az Országnak azon kintsét a' Vajdától visszszanyervén, ugyan azon esztendőben Kis Aszszony havának huszon hetedik napján Károly Királyt Fejérváratt azzal meg is koronázta. Így osztán a' Magyarok mindnyájan meghódoltak nékie: hanem a' Dalmaták, a' kik valamint először törvénytelenül adták volt hozzá magokat, ugy most töle elpártolván, a' Velentzeiekhez szegődtek. Károly azonban a' Tatárokat veres Ruszsiából kihajtotta: de az Oláh Vajdának, a' ki híven megtartotta a' Magyar Koronához való függedelmességet, megtámadásával azt okozta, hogy Oláh Ország egészen elszakasztaná magát a' Magyar Koronától. A' Kunoknak pedig, Izmaelielnek, Tatároknak, és Neugaroknak megtérítésével a' Magyar Anyaszentegyházat szépen gyarapította. Igen jó rendbe hozta a' pénzverés' dolgát: 's ezer háromszáz negyven kettődikben olly ditsősségesen végezte életét az ő szerette helyén Visegrádon Szent Jakab havának tizenhetedikén, hogy, midőn Fejérváratt eltemettetnék, őtet minden Rendek megkönyveznék. Négyyszer házasodott; hanem Magzatjai tsak a' negyedik házasságából lettenek, melly Ersébettel, Ulászló Lengyel Király' Leányával vala, ugymint: Károly, és László, kik hamar elhaltak; Nagy Lajos, Magyar Király; András, Nápolyi Király; és István, Erdélynek, Szepesnek, és Sárosnak Hertzege.

Nagy Lajos, Atyjának halála után ötödik ^{1342. E.} XXVII. K. napon, tizenhét esztendő korában a' Szent Koronával megkoronáztatván, tellyes buzgósággal kiáltották a' Rendek; hogy érette készek volnának véreket ontani. Megis mutatta bizonyára,

hogy Árpád' vére buzog benne. Mert nem sokára megkoronáztatása után a' pártos Szászokat Erdélyben úgy megzabolázta, hogy azonn megrettenvén az Oláh Vajda is, Bazarád Sándor, a' ki ezelőtt tizenkét esztendővel kiűtötte volt magát a' Magyar Korona' hatalma alól, önként Erdélybe jött, 's ezen Nagy Királynak lábaihoz borulván tellyes hódolással tére a' Magyar Korona alá. Nápoly Országban vitézül boszut állott osztán az Öttsének, András Nápolyi Királynak, gyilkosain. Veres Orosz Országban nagy vérontással lehartzolván a' Litvánokat, hasonlóképpen diadalmaskodott a' Tatárokon a' Boriztenes vidékin, 's őket meghódította. Így Moldvát, Oláh, Bolgár, 's Bosnya - Országokkal együtt, erősebben a' Magyar Koronához tsatolta diadalmas fegyverével. A' Velentzeiektől nem tsak Dalmáziát viszsza vette, hanem magokat is adó alá vetette. Európának nem is volt akkor illy hatalmas Fejedelme: mert ő Lengyel Orzágon, a' Krimi Tatárokon, és mind azokon az Országokon, melyeknek Titulusait viselik a' Magyar Királyok, szépségesen uralkodott. Fő gondja vala pedig a' Katholika Religio, a' mellyre lett egész megtéréseket néki köszönhetik a' Kunok; az Anyaszentegyháztól elszakadott Bosnyákok, Bolgárok, Oláhok, és Oroszok közzül is sokat az idvességre meghívántató egyességre hozott. Azért valóban méltán megérdemlette, hogy Nagynak neveztessek. Mainapig hirdetik az ő igaz Keresztényi huzgóságát a' Stájer Országi Öreg Tzelben, és a' Rajna Vidéki Akenben a' töle építtetett röpant Templomai a' Szüz Anyának; Magyar Országban pedig számtalanokat állított vala fel. Illy nagy érdemekkel jeles lelkét vissza adá Nagy Lajos az ő Teremtő Istenének Nagyszombatban ezer három száz nyoltzvan kettődikben Sz. Mihály havának

vának tizenegyedik napján, 's Fejérvárat az egész Magyar Nemzetnek nagy siránkozásával temettették el az holt Teste azon Kápolnában, melyet Ő a' Boldog Aszszony' Szentegyháza mellett építtetett vala. Első Feleségétől, Margittól, negyedik Károly Tsászárnak, és Tseh Királynak Leányától, semmi Magzatja se lett; a' másodiktól pedig, Ersébettől, Istvánnak, ama' nevezetes Bosnyai Bánnak Leányától, három leányai valának; Katalin, ki tsetsemős korában elhala; osztán Mária, Magyar Országnak, és Hedvigis, Lengyel Országnak Királynéja.

Mária, az édes Atyjának eltemettetése után, XXVIII. R. mindjárt második napon a' Szent Korónával meg^{1382. E.} koronáztatott a' Királyi Felségre, a' mint ez előtt négy esztendővel a' Budai Gyűlésben elvégeztették. De ugyan ottan egyszersmind az is rendeltették; hogy vele együtt, az ő Jegyese is, Sigmond, negyedik Károly Tsászárnak, és Tseh Királynak Fija, Ventzel Magyar Király' Hugának Unokája, megkoronáztassék azon hatalomra. Ennek koronáztatása mindazáltal most elmulasztatott a' Nádor Ispánnak, Garai Miklósnak eszközléséből, tsak hogy maga annál hatalmasabb lehessen az Udvarnál: sőt e' végett mind az Öreg, mind az ifjú Királynét elidegenítette a' Magyaroktól. A' mi annyira megkeserítette ezeket, hogy már a' Királynék leszállításáról gondolkodnának. Előbb még is Követeket küldöttek hozzájuk ezen Kéréssel: hogy méltóztatnák Ő Felségek a' Rendekeztetést bizodalmasítani az Arany végreménynek megtartása eránt, a' melyet Nagy Lajos nem tsak megerősített, hanem meg is nagyobbított. Mária Királyné ezt ugyan rendeletes Levele által megtselekedte: de már ekkor tűzben vala Horvát Ország, és a' Magyar Királyságra Kis Károlyt kívánta, a' ki amaz Andesi Házból Sziciliai Király volt,

Magyarok esmérete. O

's az előtt Nagy Lajos Udvarában lévén a' Magyar Nyelvet és szokást jól megtanulta volt. Ez tehát, ámbár innét elmenetelekor Nagy Lajos, és az Ország Rendjei előtt a' Magyar Koronához való jussáról lemondott, a' Pártosok' hívására ide jött, 's Budára menvén, a' megfélemlített Királynék is ráállottak, hogy Magyar Király lenne.

XXIX. H.
1385. E.

Kis Károly tehát nagy öröme gerjedvén, Fejérvárra sietett, 's ottan ezer három száz nyoltzvan ötödiknek utolsó napján a' Szent Koronával nagy pompával megkoronáztatott. Innét Budára visszatérvén, a' következett esztendőnek hatodik napján Ersébet Özvegy Királyné szinlett szivességgel már késő estve magához szállította, 's ottan az arra elkészült Forgáts Balás Királyi Poharnok Mester a' Nádor Ispány Garai Miklós' jeladására halálos sebet ejtett a' fején: nagy nehezen még is a' maga szobájába vándorolt; az ő Olasz Katonái pedig mind lekontzoltattak. Károly osztán Visegrádra vitetett, 's koronáztatása után negyvenedik napon keserves fájdalommal között meghalálozván, ottan el is temettetett a' Sz. András Templomába. Erre a' Horvátok felzendülvén, Annak Fiját; Lászlót, választották a' Magyar Királyságra. Ezeket le akarván tsendesíteni a' Királynék, a' Nádor Ispány' tanácsából oda vették utjokat. De Horváti János erős Katonasággal Diakovárnál egyszerre rájuk tapván, a' Nádor Ispálynak, és Forgáts Balásnak, 's egyéb kísérelőknek majd mindnyájoknak leöldöcsése után, a' Királynékat fogságba ejtette, 's Novigrádon elzárta vala: a' hol Ersébet Özvegy Királyné életének csak hamar vége szakadott.

XXX. H.
1387. E.

Sigmond maga Örökségéből ekkor jöven be Magyar Országba, megdöbbsent ezen esetnek hallására, 's bátorság okáért egy darabig Győrről várakozott. Hanem osztán több Püspökök-

nek, 's egyéb Fő Embereknek biztatására Budára ment, 's ide érkezett nem sokára a' Velentzei Követ is: a' kivel az itt együtt lévő Hazafiaknak tanácskozása után Fejérvárra lett a' menetel, 's ottan ezer háromszáz nyoltzvan hetedikben Böjtmáshavának utolsó napján Sigmond a' Szent Koronával megkoronáztatott Benedek Veszprimi Püspök által. Mindjárt ezután Felesége' megszabadítására derek Katonasággal sietett Horvát Országba; de már ide érkezésekor a' Velentzeiek eszközlése által megszabadulván az, igen örvendetes vala öszvejövetelek Zágrábban: hol az Istennek tett háladás után Budára tértenek. Itt e' jeles okosságu Királyné általengedvén Férjének az országlásnak terhét, derekasan intette a' Hazafiakat az egyességre, 's tsendességre; 's ennek fenntartására újonan megkoronáztatott vala Kanisai János Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával Sigmond Király. Mig az ő Hitvесе, Mária élt, jól is mentek dolgai: a' Pártosokat megzabolázta; az Oláhokat, kik a' Törökökkel tzimboráskodván, a' Magyar Korona alól magokat kiűtötték, kis Nikopolynál, a' Törökökkel együtt, letsepülvén, a' Tartománnyal együtt, azoknak Fejedelmét engedelmességre hozta ezer ^{1393.} három száz kilentzven harmadikban. Az innen származott örömet szomorúságra fordította Mária Királynénak azon esztendőben történt halála. Sigmond a' Magyar szokással ellenkező viselete miatt sokaknak nem tetszett eddig is; de már most még inkább gyűlöltetett. A' vitézlő Magyar Nemzetnél tehát Hadi erköltszel akarván magának kedvességet nyerni, igen örömet leve Fő Vezére azon száz harmintz ezer emberből felkészült Hadiseregnek, melly Magyarokból, 's minden Európai Fejedelmek' segítségével állott öszve a' Törökök ellen ezer három száz kilentzven ^{1396.} E.

- hatodikban. De osztán még nagyobb gyűlötségbe hozódott a' Magyaroknál: mert nagy Nikopolynál a' Bajazet Török Tsászárral tett ütközetet elvesztvén, fél esztendő múlva érkezett haza veszedelmes tengeri kerengéséből; midőn már a' Horvátok kikiáltották ismét Nápolyi Lászlót a' Magyar Királyságra, 's ehez hajlani a' Magyarok is kezdettek volt. Sigmond Király nem hogy szép szerivel magához edesítette volna a' Magyar Nemzetet, hanem sok Fő Hazafiának elvesztésével még inkább elidegenítette magától. Hogy pedig idegen segítséggel akarta megzabolázni a' Hazafiakat: ezer három száz kilentzven kilentzedikben Sz. Györgyhavának huszon nyoltzadikán seregesen felmenvén a' Budai Palotába, minekutánna szemére hányták helytelen tetteit, megfogák, 's először a' Visegrádi, azután a' Siklósi tömlőtzebe zárák. Hanem Garai Miklósnak édes beszédjeire tsak ugyan ismét hozzá állottak Sigmondhoz a' Rendei, 's még azon esztendőben Sz. Mihályhavának első napján a' tömlőtzből kieresztvén, ujolag Királyjoknak köszöntöttek őtet, a' ki megjobbítása eránt tett fogadását írásban adta a' Rendei. Örömmel is tapasztalták ezt ő benne a' Magyarok: mert ezer négy száz tizedikben Romai Tsászárra, tiz esztendő után pedig Tseh Királlyá lévén, annál inkább kedvelte a' Magyar Nemzetet, úgy hogy Prágában ezer négy száz harminzhetedikben megbetegedvén, azt ohajtotta, hogy mentől előbb Magyar Országban lehetne, 's itt végezhetné életét. De Morvába érkezvén, Znaym Városában vége szakadt hetven esztendő életének Magyar Királyságának ötvenedik esztendejében Karátson havának nyoltzadik napján; 's tett rendelkezésére Nagyváradon Szent László Oltára előtt Mária első Hitvessé Tetemei mellé temettetett.

1399. E.

1437. E.

Albert Austriai Hertzeg az ő Hitvesével, Ersébettel, Sigmondnak második Feleségétől, ^{XXXI. R.} Tzillei Borbálatól való Leányával, a' mint már ^{1438. E.} előbb elvégeztetett vala, következett a' Magyar Királyságra; s Fejérváratt ezer négy száz harmincz nyoltzadik esztendő első napján a' Szent Koronával meg is koronáztatott mind a' kettő, úgy hogy egyenlő hatalommal országolnának. Ezen Koronázás után három hónappal megjelentek itten a' Romai Német Birodalom' Követjei azon jelentéssel, hogy Albert Magyar Király választatott legyen Romai Tsászárnak, a' kiknek kérésével meggyőzöttetvén a' Magyarok, ők is ráállottak, így azon szentséges hatalomra is megkoronáztaték Albert; sőt ugyan azon esztendőben Prágában még a' Tseh Koronával is felmagasztaltaték. Mindjárt országlása' kezdetén olly szép Törvényekkel boldogította a' Magyar Nemzetet, hogy ő alatta arany időt látszattak érnimagoknak a' Hazafiak. Albert Király a' Törökök ellen is szép Hadisereggel költözött által a' Száván; de azok helyett az emésztő nyavalyával kelle a' Katonaságnak küszködni. Azért jobb levegőre visszazavezette azt Magyar Országba, olly intézéssel, hogy osztán nagyobb erővel fogna azon durva Ellenséggel szembe szállani. Hanem a' következett esztendőben, midőn Budáról Bétsbe menne, a' sok dinnye evésből származott nyavalyájában Mindszenthavának huszon nyoltzadikán Neszmélen meghalálozott, két élő magzatot hagyván, ugymint: Annát, Gulielm Szász Fejedelmnek Feleségét; és Ersébetet, Kázmér Lengyel Királynak Hitvesét. Holt Teste Fejérváratt temettetett el a' jó Királynak.

Ersébet Özvegy Királynéra szállott már most ^{XXXII. R.} az egész Királyi hatalom az előbbeni végezések ^{1439. E.} szerént: bár megtartotta volna ezeket! De az ő

Annyának Bátyja, Ulrik Tzillei Gróf, 's ezeknek Hugok' Fia, Garai László eltévlyítették őtet. Mert először a' Rendek' egyezésével Ulászló Lengyel Királynak ajánlotta magát a' házasságra, a' Magyar Koronával együtt: azután pedig, hogy Fiját, kfs Lászlót, elszülte, ama' gonosz két Hazafinak sugarlására megváltoztatta akaratját, és a' Hazát iszonyu zavarodásba hozta, úgyhogy a' Hazafiaknak egy része ő hozzá, nagyobb része pedig Ulászlóhoz állván, egymást fegyverrel emésztének. Annál veszedelmesebb vala ezen belső háboru, minthogy Ersébet Királyné Fejérvaratt az Esztergomi Érsek által tsetsemő gyermekét megkoronáztatván, ellopta a' Szent Koronát, és Fridrik Tsászárnak, Fijával együtt, általadta.

XXXIII.H.

1440. E.

I. Ulászlót mindazáltal ezer négy száz negyvenedikben Sz. Jakabhavának huszon hetedikén azon Koronával, melly Szent István Király' Erekl'yét ékesítette, megkoronázták az Ország' Rendei: a' ki Ersébet Királyné pártját nagy szorulttságba hozta. Végre megbékéllettek ugyan magok közt a' Fejedelmek; de az Özvegy Királyné hamar ezen megbékélés után Györött meghalálozott. Ulászló osztán több ízben diadalmaszkodott a' Törökök ellen: hanem ezer négy száz negyvennegyedikben Várnánál a' Táméntalan Törökség majd egész Hadastól elemésztette őtet.

1444. E.

XXXIV.H.

1445. E.

V. Lászlót a' következett ezer négy száz negyven ötödikben a' Rákos mezején tartott Gyűlésben megesmérték az Ország' Rendjei Törvényes Királyjoknak. Ez, kiszabadulván Fridrik Tsászár' hatalma alól, azon szép Fejedelmi tettevel kezdette Országlását, hogy ama' legérdemesebb Tagját a' Magyar Koronának, Hunyadi Jánost, a' ki eddig viselt Királyi Helytartóságában ditsőségesen kormányozta az Országot, a' Bétsi pátzon nagy pompával Örökös Bisztri-

tzi Gróffá'tette, 's a' Királyi Helytartóságban is meg erősítette. Bétsből Posonyba jöven a' Király ezer négy száz ötven harmadikban, az ottan tartott Gyűlésben szép Törvények hozat-^{1453. E.} tak: 's a' Haza' oltalmáról is, mivel ezen esztendőben foglalta el Konstántzinápolyt Mahomet Török Tsászár, annál inkább gondoskodtak a' Magyarok. Hunyadi Jánosra bízván a' hadnak Kormányozását. Ugy is eljárt ő ezen veszedelmes dologban, hogy a' Hazát mindenkor megmentené az Ellenségtől. Amaz irigy lelkű Tzillei Gróf még annál inkább törekedett ellene, úgy hogy a' Hazának ezen legnagyobb Ószlopa' elemésztésére már a' Királyt is rá birta légyen. Illy esetben annál nyilvánban kitüntette nagy lelkűségét Hunyadi János: mert mind hivsége a' Királyhoz, mind szeretete a' Hazához állhatatosan megmaradt. Utólján is megbizonyította ezt az egész Világ előtt; midőn ezer négy száz ötven hatodik esztendőben Mahometnek két száz ezer Török-^{1456. E.} jeiből huszonöt ezeret elejtett, a' többi pedig Mahomettel együtt, vitézül elkergette Belgrádtól tizszerte kevesebb Vitézeivel. A' melly győzedelmes hartzólásból megbetegedvén, csak hamar az örök békességre költözött e' Ditső Nagy Magyar hazafi. László Király mindazáltal a' Hunyadi Ház' Ellenségeire hallgatván, a' következett esztendőben mind a' két Fiját Hunyadi Jánosnak, Lászlót; és Mátyást, tömlőztre vettette Budán: amannak ugyan, mivel az őtet megtámadó Tzillei Gróft levágta, a' Hóhér által fejét is vettette; emezt pedig magával először Bétsbe, onnét osztán Prágába vitte, 's az ottani tömlőzben hagyta halálakor, melly azon ezer négy száz ^{1457. E.} ötven betedikben Sz. András havának huszonharmadik napján történt vala; 's ott el is temet-
tetett..

- Hunyadi Mátyás azonnal kieresztetvén a' XXXV. H. tömlőzből, Podiebrád György Tseh Ország' 1458. E. Kormányozója által tisztességesen tartatott, és valamint Pesten ezer négy száz ötven nyolczadikban Boldog Aszszony havának huszonnegyediken a' Katonaságnak és Polgárságnak nagy örömkialtásával választatott Magyar Királynak, úgy ő is, erről értekezvén, mindjárt Királyi tisztelettel méltóztatta Ötet, 's Leányát neki adván Házastársul, vele öszveszővetkezett: Budán pedig Böjtelő havának tizenhatodikán nagy pompával fogadtatott az Ország' színe által ezen nagy reménységű tizenhat esztendőös Fija ama' Világ szerte híres Hunyadi Jánosnak. Csak hamar ki is mutatta Mátyás, hogy Királyi Hatalomra termett legyen: mert hogy a' melléje rendeltetett Kormányozó vele parantsoljon, el nem szenvedte. A' Pártosokat megzabolázta; és, hogy annál bátorságosabb legyen Királyi Széke, mindenképpen rajta volt, hogy Fridrik Tsászártól a' Szent Koronát visszaszanyerje, a' mellynek kiváltását az Ország' Rendjei nagy buzgósággal vállalták magokra. Ugyan csak vissza is hozattatott azon legfeltőbb Kintse a' Magyar Hazának ezer négy száz hatvanharmadikban, a' midőn a' Törökön ditsősségesen diadalmaskodott Mátyás Király, 's egész Bosniát visszaszerezte a' Magyar Koronának. Illy diadalommal térvén Budára, a' következett esztendőben annál ditsősségesebb lett az ő megkoronáztatása Fejérváratt azon Szent Koronával. Megrettentette osztán Erdélyt, és 1463. E. Moldvát, 's engedelmességre hozta. Ezer négy száz hatvannyolczadikban Fridrik Tsászár' készítéséből Podiebrád Tseh Király ellen fordítván diadalmas fegyverét Mátyás Király, azonnal meghódította Morvát, Szileziát, és Luzátziát. A' Tsászár azonban a' Tseh, és Lengyel Királyok-

kal egyetértvén, Mátyás Király' veszedelmére dolgozott, felingerelvén ellene még a' Magyarokat is : de ezen bölts, és vitéz Király helyén kivágta magát ezen veszedelemből, 's a' forrót Fridrik Tsászár alá döntötte. Mert ezer négy száz ^{1477. E.} hetvenhetedik esztendőben három tsapatra osztván Hadiseregét, mint az eszterókat szagगतó árvíz, úgy rontott be Austriába, 's nagyobb részent elfoglalta. Ekkor ugyan szép kötéssel megbékélt vele : de, mivel Fridrik Tsászár nem csak a' kötést nem tellyesítette; hanem Magyar Országba is bétsapott, midőn Mátyás Király a' Törökök ellen viselné a' hadat: ezen törvénytelenségeken, és boszuságokon felgerjedvén ezen igen hartzos Királyunk, Austrianak fordította Hadiseregét, 's ezer négy száz nyoltzvanötödikben ^{1485. E.} Bétset hatalma alá hajtván, nagy hamar meghódította Austriát, Stájert, Kárinthiát, és Káriníoliát. Soha egyszerre Magyar Orzágnak annyi Ellensége nem volt, mint e' ditső Király alatt; de soha sem is tünt ki jobban a' Magyar Nemzet' Hadi ditsősége, mint ekkor: mert ezen Nagy Királyjának vezérlése, 's intézése alatt önön maga erejével azon egy időben a' Romai Tsászaron, a' Tseh Királyon, a' Lengyel Királyon, és az elhatalmazott Törökökön ditsően diadal-maskodott. Ezzel eléggé megmutatta, hogy maga idejében nem volt hozzá hasonló Fejedelem az ég alatt De nem csak a' hadakozásban, hanem a' Törvényhozásban is, és egyéb felséges Tudományokban Nagy Nevet érdemlett magának Mátyás Király, a' kiről méltán mondatott : „ Márs' Fajzatja ; Tudományok' Atyja ; a' Keresztény Katholika Romai Anyaszentegyháznak Szeme' Fénye.“ Illy nagy lelkét általadta Mátyás Király az ő Teremtőjének Bétsben ezer négy száz kilentzvenedik esztendőben Sz. Györgyhavának ha-

todikán: 's holt Teste az Ország' nagy szomorúságával Fejérvárott temettetett el. Sem első Feleségétől Podiebrád Katalintól; sem a' másodiktól Nápolyi Beátriksztól nem leve magzatja: azért annál szorgalmasabban nevelte az ő természeti Fiját, Jánost, az országloői Tudományokban, 's ajánlotta a' Fő Magyaroknak a' Királyságra, a' kik többnyire esküvéssel is kötelezték ennek választására magokat. De az Özvegy Királynétől megvesztegettetvén, elállottak ezen kötelezésektől a' Hazának tetemes kárával.

XXXVI. H.

1490. E.

II. Ulászló Tseh Király, Kázmir Lengyel Királynak Ersebettől, Albert Magyar Király' Leányától, lett Fija, választatott annakokáért Magyar Királynak Pesten az Ország' Rendjeitől; és Sz. Mihály havának huszonegyedik napján azon ezer négy száz kilentzvenedik esztendőben Fejérvárott Osváld Zágrábi Püspök által (az Érsekek akadályozva lévén) nagy pompával megkoronázták a' Sz. Koronával. De az elmés Hazafiak tüstént kinézték belőle, hogy nem Magyar Királynak termett legyen; noha Árpádtól származnék az Aszszony ágon. Ki is tetszett azonnal: mert nem hogy az ellenségeskedő Austriai Makszimilián ellen fordította volna ama' győzni szokott Magyar Katonáságot, hanem inkább telelni széllyel botsátotta azt. Makszimilián tehát Bétset, Austriának több Városaival együtt, elfoglalván, bérohant Magyar Országba is, 's minden ellentállás nélkül egész Fejérvárig hatott; ezt feladással megnyervén, Buda alá szállította táborát. De innét, mivel az Őrizetnek Magyaros ellentállása miatt semmire se lehetett, hogy keleptzébe ne essék, visszasietett Austriába. Más felől a' Király' Ötse, Albert Lengyel Hertzeg, tsapott ide bé; de ezt tüstént visszaverték a' Magyarok. Amattól is osztán nem tsák Fejérvárt, hanem

Veszprim, Vas, és Soprony Vármegyéketis visszavették. Még is mind a' kettővel úgy békéltett meg szegény Ulászló Király, mint azoknak tetszett: az Ötszét Sziléziában részesítette; Makszimiliánnak, egyéb nyereségeken kívül Austriát visszaadta: mind a' kettőt pedig nagy képtelenséggel a' Magyar Korona Örökösévé tette, ha ő magtalanul halnameg. Ezen lágyágát a' Királynak látván Bogdán, az Oláhok' Fejedelme, elállott a' Magyaroktól, 's a' Lengyelekhez szegődött az Oláhsággal; a' Velentzeiek pedig megerősítették magokat Dalmátziában. De még magok az Ország Rendjei se tartottak öszve (a' mi legszükségesebb a' Nemzet' erős állására) hanem a' Király gyávasága mellett egyik a' másik ellen tusakodott, 's ellenségeskedett: a' Pórok pedig ő ellenek támadtak volt. Így romlott Magyar Ország második Ulászló alatt, a' ki nem tudott Királyi hatalmával erőt adni a' szent Törvényeknek. Meghalván hatvan egy esztendőskorában ezer öt száz tizenhatodikban Böjtmás havának tizenharmadik napján; 's Fejérváratt eltemettetvén, két magzatot hagyott, úgymint: Annát, Austriai Ferdinánd' Hítvesét; és Lajost, a' ki nyoltz hónapi korában már megkoronáztatott a' Magyar Királyságra.

II. Lajos azért Atyja' halála után a' mon-^{XXXVII.}
dott esztendőben beüle a' Magyar Királyi Székbe ^{H.} 1516. E.
tiz esztendőskorában, a' kinek gyengeségével még inkább megromlott a' Magyar Haza, úgy hogy, a' melly minden Szomszédjainak rettentésére vala Mátyás Király alatt, most egyikétől nyomvasztatott. Mert a' Török nem tsak több Tartományaitól megfosztotta azt; hanem annak lebelét is megszaggatta ezer öt száz huszonhatodikban: mivel akkor keltek segyverre a' Magyarok, midőn már a' Hazában duhösködött azon fene ellenség. Most meg hirtelenkedések által vé-

tettek: mert öszve nem várván mindnyájokat, huszon öt ezeren Tomori Pál Kalotsai Érsek Fő Vezérsége alatt Mohátsnál Kis Aszszony havának huszonkilentzedik napján három száz ezer Törökkel olly tüzesen megütköztek, hogy sokat közülök lekontzolván, visszanyomták azokat, úgy hogy már Szolimán Török Tsászár Testörzöjít szabadlúak. Hanem itten rájuk süttetvén három száz Török ágyu, zavarodásba hozattak, 's mind öszve elestek huszon három ezeren, a' kik között vala magais a' Fő Vezér, az Esztergomi Érsekkel, a' Györi, Pétsi, Tsanádi, Bosnyai, Püspökökkel, és egyéb számos Fő Emberekkel együtt. Lajos Király ugyan innét elugratott, hanem lova a' Tselepeataknak partjára törekedő kapaszkodásában hanyatt esvén ötet ágyon nyomta. Szolimán, minekutánna Budát az Ország' nagy részével elpusztította, nagy nyereséggel, 's a' Magyar nevendékeknek szijra fűzött sokaságával tére haza. Lajos Király ekkor felkerestetvén, a' Fejérvári Királyi Temetőbe vitetett, semmi magzatja se. lévén Austriai Mária Hitvesétől.

XXXVIII.

H.
1526. E.

Zápolyai János, a' ki Szegednél negyven ezer Vitézekkel vala készen, nem hogy Frangepán Kristóffal, a' ki tizenöt ezer Horvátokkal közegete Mohátshoz, és a' Tseh sereggel, melly már Fejérvárhoz érkezett, egyezőleg az Ellenségnek esett volna; hanem inkább tsak azon dolgozott, hogy Magyar Király lehessen. Tokajba tehát Országgyűlést rendelvén, itten Királynak választott, és Sz. András havának tizedik napján a' Szent Koronával Fejérvárott megis koronáztatott. A' Nádor Ispány pedig, Báthori István, a' ki hasonlóképpen igyekezett a' Királyi Méltóságra, azonn volt már most, hogy Zápolyai Jánost leszállíthassa. Azért Posonyba Gyűlést hirdetvén, ottan Austriai Ferdinándot, Annának, a' Magyar

Királyi Aszszonynak Férjét, az előbbi kötések szerént választatta a' Magyar Királyságra. Igaz, hogy ezen jó szívű Fejedelemnek erre semmi kedve se vala illy környülállásokban: de Báthori tsak ugyan rá birta ötet, hogy fegyveres kézzel jöjjön a' Magyar Birodalom' megnyerésére. Annak utmutatásával szerentsés is volt Ferdinánd: mert mind a' Városok, mind egyéb Hazafiak egész Budáig néki meghódolván, innét János Királyt azonnal elrettentette.

Ferdinand tehát bémenvén Budába, a' Ma-^{XXXIX.R. 1527. E.} gyar Királyi Méltóságban megerősítettett, 's ezer öt száz huszonhetedik esztendőben Sz. András havának harmadikán Fejérváratt szokott pompával meg is koronáztatott. Innét Budára visszavertvén, az itten tartott Gyűlésben szép Törvényeket hozott, 's Bétsbe költözött. János Király pedig ezer öt száz huszonkilentzedikben Szolimán Török Tsászár' segítségével Budát, az Országgal együtt, visszanyerte, de ugy; hogy az itt hagyott válogatott Jantsárok által maga hatalmát is fenntartaná a' Török Szultán. Így a' két Király' vetélkedése, 's a' Török Tsászár hatalmaskodása szörnyű veszedelembe ejtette a' Magyar Hazát; még nagyobbba tette ezen veszedelmet a' Hitben esett meghasonlás, melly Német Országból ide behatott: mert ez által annál keszebbek voltak a' Hazafiak egymás' üldözésére; 's ennél fogva még könnyebben hatalmaskodott rajtuk a' Törökség. Ennek eltávoztatására tehát ezer öt száz harminztzyoltzadikban megbékéllettek magok közt a' Királyok, János, és Ferdinánd; 's Magyar Országot felosztották, úgy hogy Ösz-Rét Király vetartanának, mint egy Ország Királyjai, 's egy^{1538. E.} Nádor Ispányjok lenne: János Király' halálával pedig az egész Ország Ferdinándra jutna. De János Király megbetegedvén, úgy tette utolsó

rendelését ezeröt száz negyvenedikben, hogy az ekkor Izabella Hitvesétől született Fija, János 'Sigmond, következnek a' Magyar Birodalomba, Ferdinánd Királynak kiszorításával: 's e' végett a' Törökkel ismét öszveszővetkezett. Illy Hazarontó intézete után ugyan azon esztendőben Sz. Jakab havának huszonhetedikén Szászsebesben 1510. E. kimult ez életből; 's Fejérváratt nagy pompával tétetett a' Királyi Temetőbe.

Ferdinánd Király rajta volt ugyan mindjárt, hogy az egész Magyar Birodalmat általvegye: de haszontalanítottatott minden iparkodása. Mert az Özvegy Királyné, és három Gondviselők: Martinuzi György Váradi Püspök; Petrovits Péter; 's Enyingi Török Bálint az árva Királyfi mellett minden erejeket megvetették, bizván Szolimán Török Tsászár oltalmához. Ez ugyan el is jött a' következett esztendőben nagy Hadisereggel: de őket az egész Magyar Haza' romlásával tsufosan megjátszotta. Mert Budát a' barátság' színe alatt elfoglalván, az Özvegy Királynét Erdélybe küldötte Fijával együtt, olly tsalfa ígélet alatt, hogy Ennek felserdülttével által fogná neki adni Budát; azonban rendre foglalta a' Magyar Erőségeket; és így fészket vert az Otsmány Törökség édes Hazánkban. Ferdinand Király ezeröt száz 1551. E. ötvenegyedikben magához édesítván ama' nevezetes Martinuzit, ez által ráment arra; hogy az Özvegy Királyné mind a' Szent Koronát általadná, mind Erdélyt ide engedné: hanem ezt öt esztendő mulva kéntelenítettett ismét visszaengedni az Özvegy Királynénak, a' kinek ezer öt száz hatvanodikban történt halála után két esztendővel úgy engedett hadszűnést Ferdinánd Királynak nyoltz esztendőre a' Török Tsászár; hogy 1562. E. Ország' részének egész Kassáig való birásában

megegyezettett legyen: a' néki maradt Magyar Birodalomtól pedig esztendőnként harmincz ezer aranyot kénstelenítettett küldeni Konstantinápolyba Ferdinand Király. Ki is elsőszülöttét Makszimiliánt a' Posonyi Gyűlésben a' Magyar Királyságra megkoronáztatni nagy örömmel látván, utánna való esztendőben, ezer öt száz hatvan negyedikben megvált ezen háborgós világtól Bétsben Sz. Jakab havának huszonötödikén, Romai Tsászárságának hatodik, Magyar Királyságának huszon hetedik, 's életének hatvanegyedik esztendejében; és Prágában temettetett el Anna Hívese' tetemeihez, a' kitől Magzatjai ezek voltak: Makszimilián Romai Tsászár, Magyar, és Tseh Király; Ferdinánd, János, és Károly Fő Hertzegek: Anna, Albert Bajor Hertzegnek; Mária, Vilhelm Jüliki Hertzegnek; Katalin, Ferentz Mantuai Hertzegnek; Borbála, Alfonz Ferrari Hertzegnek; Joanna, Ferentz Hetruriai Hertzegnek Hívese; Orsola, Margit, Magdolna Inspruki, és Ilona Hálaí-Apátzák.

Makszimilián, mint már megkoronázott Magyar Király, tüsténti általvette a' Magyar Birodal-^{XL. K. 1564. E.}mat, és szerentsés fegyvere által Tokajt, Báthort, Erdődöt, Kövart, 's egyéb Erösségeket elfoglalta az Erdélyi Fejedelemtől: az e' miatt fenyegetődző Török Szultánnak is vitézül megfelelt. Szolimán erre felfortyanván, utolszor is Magyar Ország ellen hozta dühösködő Táborát, és Nagy szigetét két száz ezer Emberével körülvette: de itt látván a' Zrinyi Miklós' Bajnoki vezérleése alatt vitézkedő Magyarság által vátig megáláztatni az ő vitéz Törökjeit, a' guta megütötte őtet, 's elemésztette. Azért az uj Török Szultán, Szelim, könnyen ráállott a' nyoltz esztendeig tartó Hadszünése: valamint az Erdélyi Fejedelemmel, János Sigmondal is meglelt az egyezés.

Ennek halála után pedig Somlyói Báthori István úgy leve azon Tartománynak Vajdája, hogy a' Magyar Koronától függene. De ezen nagynevű Báthori Istvánnal, mint Lengyel Királlyal, egyenetlenségbe keveredvén Mákszimilián Tsászár és Magyar Király, ismét megszűnt Erdélynek a' Magyar Koronától való függése ezer öt száz hetvenhatodik esztendőben, a' melyben megvált e' világtól is Mákszimilián Tsászár, és Király Mindszent havának tizenkettődik napján negyvenkilentz esztendőskorában, és Prágában takarítottak el Tetemei. Mária Hitvesétől, ötödik Károly Tsászár' Leányától voltak Fijai: Rudolf Tsászár és Király; Erneszt Fő Hertzeg; Mátyás Tsászár, és Király; Mákszimilián, a' Német Rendnek Nagy Mestere; Albert, Belgyiomnak kormányozója: a' kiknek egyike se szaporította a' Felséges Austriai Házat. Leányai voltak: Anna, második Filep Spanyol Királynak Házasársa; Ersebet, kilentzedik Károly Frantzia Királynak Hitvese; és Margit Apátza. Igen könnyítette országlását e' derék Fejedelem azzal, hogy minden alattavaló Nemzeteknek Nyelvén tudott beszélni.

XLI. K. Rudolf, a' ki már ezelőtt négy esztendővel
1576. E. Posonyban megkoronáztatott a' Sz. Koronával, mindjárt kezébe vette ugyan a' Magyar Királyi Páltzát Atyja halála után; de Helytartójának az Ötstsét, Erneszt Fő Hertzeget, rendelte Magyar Országban, a' Horvátságnál pedig a' katona kormányt az Atyja Testvérjére, Károly Fő Hertzegre, az ottani Károlyvár' Alkotójára bízta volt: maga pedig Prágában főképpen az Égvisgálói tudományt gyakorlotta. Innét egyik veszedelem a' másikat érte az ő Magyar Birodalmában. A' Törökök ugyan több ízben lehartzoltattak a' Tsászári, és Királyi Hadiseregek által; Erdély is a'
 Magyar

Magyar Koronához visszaállott: de Básta György, és Barbián Jakab Tsászári Hadivezéreknak oktalansága egészen megrontotta a' dolgot. Mert amaz Erdélyben; emez pedig Magyarországban, úgy viselték magokat az alattok való katonasággal együtt, mintha az Ellenség' földjén lettek volna. Erdély azért Botskai Istvánt választván Fejedelmének, elszakasztotta magát a' Magyar Koronától. Sőt Botskai az Erdélyiekkel beryobanván Magyarországba, csak hamar ellepte ezt egész Posonyig, és szabadság' színe alatt rutul emésztette édes Hazáját, a' Törökkel, és Tatárral együtt hartzolván ellene. Mehemet Török Vezér az ő Tsászársja' nevével a' Pesti mezőn Magyarország' Királyjának ki is kiáltotta Botskai Istvánt. Rudolf ezzel a' tsillagvizsgálástól elijesztődván, Fejedelmi dolgához látott, 's Öttsének, Mátyás Fő Hertzegnek, és Illésházi Istvánnak eszközlése által: megbékéltett Botskai Istvánnal, úgy hogy ennek nem csak Erdély, hanem Magyarországnak hét Vármegyéje is, a' Tokaji Uradalommal együtt, általengedetett legyen ezer hat száz hatodikban. Ugyan azon esztendőben a' 1606. E. Törökkelis husz esztendőre kötött a' békesség. Rudolf ezután Mátyás Fő Hertzeg segyveres kivánságának engedvén lemondott a' Magyar Koronáról, 's ezt néki általadta, Austriával együtt, ezer hat száz nyoltzadik esztendőben.

II. Mátyás azon esztendőben Posonyban a' XLII. R. Magyar Rendeiktől egyező akarattal Királynak választatván, Sz. András havának tizenkilentzedikén megkoronáztaték Kardinál Forgáts Ferentz Esztergomí Érsek által: a' Szent Korona osztán a' törvényesen rendelt helyére a' Posonyi Várba tétetett Gróf Révai Péter, és G. Pálffy István őrizete alatt. Ugy végeztetett egyszersmind, hogy az Országnak minden Tisztsegeire Hasa-

Magyarok esmérete.

P

fiak emeltessenek, 's annak oltalma a' honi Katonaság alatt legyen. Erdély Országgal legtöbb haja volt ezen Királyi Felségnek; de, hogy állandóan a' Magyar Korona alatt maradjon az, ezt meg nem nyerhette. Rudolf Tsászárszer ezer hat száz tizenkettődikben meghalálozván, Tseh Országnak is Uráva lett második Mátyás, 's egyetemben a' Romai Tsászársi Méltóságra is felemeltetett; és Religiójok' szabad gyakorlását a' Huszitáknak, és Lutheránosoknak azonnal tilalmazta a' Tseh Korona alatt, noha ezelőtt a' Magyar Országi Protestánsoknak azt Országos Törvény által megengedte volt. Látván pedig, hogy semmi Örököse se lenne Hitvesétől, Ferdinándot, az ő Atyja' Testvérjének, Károly Fő Hertzegnek Fiját, a' kit már Rudolf is akara, de akkor elmentálla, választatta a' Magyar Királyságra, és azt ezer hat száz tizennyolcadikban a' Posonyi Gyűlésben Kárdinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek által Pünköszt havának tizenötödikén meg is koronázták a' Magyar Rendei; a' következett esztendőben pedig Böjtmás hava' huszadikán Bétsben történt halálával minden Koronájának bírására hagyta. Első volt Felséges Királyaink között, ki a' Bétsi Kapucinusokhoz temettetett.

XLIII. H.
1619. E.

II. Ferdinánd olly veszedelmes állapotban vette által a' Királyi hatalmat, a' millyenben mind eddig soha se volt az Austriai Ház: mert a' Tsehekkel együtt annyira felzúdultak a' Bétsi Protestánsok, hogy rárohanván, úgy bántak ezen jó lelkű Fejedelemmel, mint egy latorral, kikámpulván, 's taszigálván önnön Fejedelmi Palotájában. De reménysége szerint megsegítettett az Ur Istentől; 's Ellenségei annyira megszégyenítettek, hogy még azon esztendőben Őtet, mint Romai Tszsztárt is kéntelenítették tisztelni. A' Magyar Protestánsokat is megszédítették a' Tse-

hek; és Bethlen Gábor Erdélyi Fejedelem' vezérlése alatt partütésre hozták, úgy annyira, hogy a' következett esztendőben a' Besztertzei Gyűlésben Bethlen Gábort Magyar Királynak hirdették legyen. De csak ugyan győzött osztán az igazság: ámbár Bethlen a' Törököket, és Tatárokat is ide lázította, mint Botskai. Sőt azon ohajtott kívánsága is bétellyesedett a' jó Királynak; hogy az ő első szülöttét, Ferdinándot, ezer hat száz huszonötödikben a' Sopronyi Gyűlésben Királyjokká választották a' Magyarok, 's Kárdinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek által megis koronázták: a' kit, minekutánna a' Tseh koronával megkoronáztatott, arra is rá segítette az Isteni Felség, hogy Frankfurtban Romai Királya válasszatnék. Ezen Fejedelmi gondoskodása után ezerhat száz harminthetedikben Böjtelő havának tizenötödikén általadta Teremtőjének az ő buzgó lelkét. Bajor Anna Mária Hitvesétől négy Magzatot hagyott: harmadik Ferdinánd Magyar Királyt, és Romai Tsászárt; Leopold Vilhelmet több Egyháznak Püspökét; Anna Mariát, a' ki Makszimilián Bajor Hertzeghez, és Cicellét, a' ki Ulászló Lengyel Királyhoz ment vala Férjhez.

III. Ferdinánd Király azon esztendőben a' Posonyi Gyűlésnek rendelkezésével fogott országláshoz: a' hol letsendesítvén a' Protestánsokat, a' közjóra hasznos Törvényeket hozott a' Rendekkel. Hanem azután az Idegenektől noszoltatván a' Protestánsok, csak ugyan pártotütöttek, 's tűzbe borították a' Hazát, Rákóti György Erdélyi Fejedelemtől segítettvén, a' ki ezer hat száz negyvennegyedikben majd hetven ezer Emberrel rohant idebé, a' Törökkel öszveszővetkezvén a' Magyar Király ellen. Eleinten jól szembe állott ugyan velek a' Nádor Ispány Eszterházi Miklós a' felkelt hiv Nemességgel: de, minthogy Rákó-

tzi serege minduntalan nevededett, a' Király elvonván tőle ajándékokkal a' Szultánt, ezzel husz esztendőre békességet teve. Rákótzai is mindjárt könnyebben hajlott arra: mindjárt el is fogadta azt, mihent a' Király néki hét Vármegyét általengedett a' szerént, mint Bethlennek, örökségül pedig a' Tokaji, és Regétzi Uradalmakat.

XLV. K.
1647. E.

IV. Ferdinand erre ezer hat száz negyvenhetedikben a' Magyar Rendektől Posonyban Királya választatván, Sz. Iván havának tizenhatodikán megkoronáztatott mindenek nagy reménységére: hanem még édes Atyja' élteben ezer hat száz ötvennegyedikben elhervasztotta ötlet az irigy halál. Ennek helyébe tehát az Ötötsöt Leopoldot méltóztatták a' Rendekek a' következett esztendőben, és Sz. Iván havának huszonhetedikén Posonyban megkoronázták. Két esztendővel ezután ezer hat száz ötvenhetedikben Sz. György havának másodikán meghalálozott harmadik Ferdinand Bétsben. Első Hitvesétől, Spanyol Anna Máriától lettek Magzatjai: Negyedik Ferdinand Király; első Leopold Tsászár, és Király; 's Anna Mária Spanyol Királyné. A' másodiktól Tyroli Maria Leopoldinától: Károly József Fő Hertzeg Paszszauai Püspök. A' harmadiktól, Mantuai Eleonórától: Eleonóra, először Mihály Lengyel Királynak, ennek halála után pedig ama híres Hadvezérnek, Lotharingiai Károlynak Hitvese; és Anna Mária, János Vilhelm Rajnai Palatinusnak Felesége.

XLVI. K.
1657. E.

I. Leopold az említett esztendőben következőn a' Magyar Királyi hatalomra, a' következett esztendőben a' Romai Tsászári Birodalomnak is Fejévé tétetett. Az alatta tartatott első Posonyi Gyűlésben mindjárt sok panaszt kelle néki hallani a' Rendektől, főképpen az idegen Katonaság' kajtorkodásáról: azért ismét törvé-

nyesen meghatározatott; hogy három esztendő alatt innét minden idegen katonaság kiköltöztessék: és a' Nemzeti Katonaság olly karba hozatassék; hogy a' Hazát megszabadítsa a' Török igtól. De a' Fejedelem nagyobb bátorságnak ítélte a' kész katonaságot itten tovább is megtartani. Azonban egész tüzzel kiűtött a' Török háboru: holott ama' dicső Magyar Hadi Fő Vezér Zrinyi Miklós az ő Magyar Hadiseregével sok diadalmakat nyere: a' mellyeket irigy szemmel nézte Montekukuli az idegen Katonaságnak Fő Vezére. Innét e' nevezetes két Hadivezérök között egyenetlenség támadott, a' Magyar Hazának temérdek kárával. Mert, minekutánna Montekukuli megnyerte az ütközetet a' Törökök ellen Sz. Gothárdnál, már az egész Magyar Nemzetet gyűlötségbe hozta a' Felség előtt: melly annál inkább nevedett; mivel a' Magyarok azon békeség ellen, melly ekkor a' győzelem' folytában köttetett vala a' Törökkel, nagyon kikeltek volt. Ezért a' Tsászári, 's Királyi Felség a' Végvári Magyar Katonaságot is széllyel botsátván, minden Német Seregeit Magyar Országba szállította. Innét nagyon elidegenültek a' Királytól a' Hazafiak, 's arra határozták magokat; hogy, ha szépséggel nem lehetne, fegyverrel fordítanak-el magoktól azon Tsászári Katonaságnak hatalmaskodását, Nádor Ispány Veselényinek halálával az ő Murányi Vára Királyi kézre jutván, az ottan találtatott levelekből tudtára esett Ő Felségének azon meghatározás: azért többeknek az ahban résztvetteknek elfogattatása, 's kivégeztetése után, Magyar Országot a' Német Rend' Mesterének, Ambringen Gáspárnak, kormányozására bizta. De ebből még nagyobb tűz támadott, úgy hogy a' Hazafiak, és az idegen katonák között szörnyű mészárlások lettenek. Ezer hat száz nyoltz-1621. E.

van egyben megszűnt ugyan ezen rettenetes Zenebona; mivel a' Királyi Felség Sopronyban az öszvegyült Ország' Rendjeivel mind a' Nádor Ispányi Méltóságot, mellyre Gróf Eszterházi Pál választatott vála, visszaállította, mind egyéb nehézségeit az Országnak megorvosolta. Hanem Törökli Imre, a' ki azon Gyűlésre sejelent meg, azután még nagyobb tűzbe borította édes Hazánkat. Ehez adván magokat a' Törökök, ezer hat száz nyoltzvan harmadikban három száz ezeren rohantak ide bé, 's egész Bétsig hatván, azt keményen ostromlották. De itt ugy megverettettek, hogy több ezereknek ott vesztével nyakra főre lódultak legyen vissza, utjokban mindenütt fogyasztatván a' Tsászári Királyi Katonaságtól. Így több Erősségeknek visszavétele után, ezer

1686. E. hat száz nyoltzvan hatban Budából is kiverettetett az ott száz negyvenöt esztendeig otsmánykodó Törökség. A' Királyi fogyernek illy szerentséje után a' következett ezer hat száz nyoltzvan hétben a' Posonyi Gyűlésben lemondván az Ország a' szabad Királyi választásról, háladatosán elfogadta Leopold Király' maradékainak örökös következtetését, ugy hogy mindenkor az Első szülött jutna a' Magyar Királyságra. Ugyan ezen Gyűlésben meg is koronáztatott Ő Felségének első Fija, Jósef, megeskülvén az Ország' jussainak, és szabadságának fenntartására. Annál nagyobb szerentsével folyt osztán a' háboru az Osmánok ellen: mert kiverettetván azok a' Szeremségből, 's Horvát Országból, Szervia majd egész Bosniával, Albániával, és Oláh Ország' egy részével a' Magyar Király' hatalmába esett. Megfordult ugyan ezen szerentse, ugy hogy egész Belgrádig mindent visszanyertek a' Törökök. Hanem Eugénus

1697. E. Hertzeg ezer hat száz kilentzvenhetedikben Szentánál a' Tisza mellett ugy megverte őket, hogy

ők sürgetnék a' békességet: a' melly ugy készült meg Karlovitzban, hogy Leopold, valamit elfoglalt, mind megtartaná; Erdély a' Magyar Korona' hívségében maradna: a' Temesi Tartomány pedig a' Törököknek hagyattatnék. Azonban ismét kiütött a' belső háboru: mivel az idegen Katonaság' tartatására köteleztettek a' Hazafiak a' nélkül, hogy e' végett Országgyűlése tartatott volna. Gyujtogatta ezt a' Frantzia Király, tsak hogy ő más részről annál nyertesebb lehessen az Austriai Ház ellen. Azért semmiképpen le nem tsillapithatván Leopold ezentűzet, annál szomorubbán történt az ő halála ezer hat száz ötödikben Pünköst havának ötödik napján életének hatvan ötödik esztendejében. Háromszori házasságából ezen Magzatjai maradtak: a' Spanyol Király' Leányától, Mária Theresiától Mária Antonia a' Bajor Hertzeg' Hitvese. Második Feleségétől semmi magzatja se lett. Harmadiktól Eleonóra Magdolnától: első József Tsászár, és Király; hatodik Károly Tsászár, és Király; Mária Anna, Portugalliai Királyné; Mária Ersebet, Belgyiornak; Mária Magdolna, Tirólisnak kormányozója.

I. József azonnal hozzá fogván Magyar Ki-^{1705. E.} XLVII. R. rályi országglásához, főképpen igyekezett, hogy az összeesküdtek néki meghódoljanak: de haszon-talan. Sőt arra vetemedtek, hogy Onodon ezer hét száz hetedikben szabad Köztársaságnak nyilatkoztatnák Magyar Országot; 's mind azokat, a' kik József Királlyal tartanának, számkivetésre ítélnék. Hanem minekutánna Trentsénnél a' Királyiaktól megverettettek; a' Romai Pápa' lelki segyverétől is érdekeltettek volna mindazon Hívek, főképpen az Egyháziak, és Szerzetesek, a' kik nem engedelmeskednének a' Királynak: kezdettek volt lelkieszméreteken szorongattatni. Erre a' Király a' Horvát Orzági Bánt, Gróf Palffy

Jánost intézte hozzájuk olly maga kinyilatkoztatásával, hogy kész őket kegyelembe venni, 's minden Törvényes kéréseiket elfogadni, tsak térjenek engedelmességre, 's a' törvényesen végzett Örökös Királyi következtést, és az Arany végzemeny' utolsó Tzikkelyének eltörlöttségét esmérnek meg. G. Pálffy János tehát ezer hét száz tizedikben Vaján öszvejött Hertzeg Rákótzai Ferentztzel, az öszveesküdtek' Fejével. Ez megértvén a' Bántól azon Királyi kegyes kinyilatkoztatást, megindult, és azt mondotta: hogy rajta fog lenni a' Szövetséges Tanátsnál, hogy tellyesítessek Ő Felsége akaratja. De ott mindjárt több nehézségek hordattak elő; és a' békesség' dolga a' következő esztendőre halasztatott. Rábeszeltetvén Gróf Bertsényitől, 's egyebektől Rákótzai, a' télre Lengyel Országba vette magát, tsak hogy vélé ne lehessen együtt G. Pálffy János. Ennek igen nehezen esett ez; mivel a' Király felette sürgette őtet, hogy mentől előbb végét szakasztaná a' dolognak. Ezer hét száz tizenegyedikben pedig Sz. György havának tizenhetedikén a' Király kimulván ez életből, annál inkább törekedett a' békesség' helyre állításán G. Pálffy János: tsak hamar ezután végre is hajtotta ezt Károlyi Sándorral, a' ki Hertzeg Rákótzinak, és G. Bertsényinek távollétében Fő Vezere vala az Öszveesküdteknek. Szatmáratt alólirattatván e' két nagy Hazafitól, 's egyebektől azon Békesség, általvitetett Lengyel Országba, hogy Hertzeg Rákótzai Ferentz is írná annak alá magát; de Ő ezt nem tselekedte, bizván a' Frantzia Királynak tsalfa hitegetésében: a' miről osztán szomoruan emlékezett Török Országban; a' hol a' Szultán' kegyelméből több hív Magyarjával együtt élödvén, ott megis halt, 's Konstantinápolyban temettetett el.

III. Károly következőn a' Magyar Király-XLVIII. R. ságra az ő Bátyjának ferjfi magzat nélkül történt 1711. E. halála után, tüstént oda hagyta Spanyol Országot, a' mellyért tiz esztendeig fogamatlanul viaskodott; s még azon esztendőben Karátson Böjtén Frankfurtban megkoronáztatott a' Romai Tsászságra; a' következett ezer hét száz tizenkettődikben Pünköst havának tizenkettődikén Posonyban a' Magyar Szent Koronával is felségesítettett; s mind ekkor, mind ezer hét száz tizenötödikben jeles Törvényeket hozott az Ország' Rendjeivel a' Haza' boldogságára. Osztán a' Török ellen is olly szerentsésen hadakozott az ő Serege Eugenius Szabaudiai Hertzeg' vezérleése alatt, hogy nem csak a' Magyar Hazából, hanem Belgrád' megvételeivel Szervviából, Bosnya, és Oláh Ország nagy részéből is kiverettetett legyen; és az ezer het száz tizennyoltzadikban szerzett békeségben mind az meg is tartatott. Ezzel annyira magához vonta e' ditső Király a' Magyarok sziveit, hogy ezek Posonyban az ezer hét száz huszonkettődikben kezdődött, és a' következett esztendőben végeződött Gyűlésben először is abban egyeztek meg, hogy a' Királyi Familiában a' Leányágra is kiterjesztenék az örökös Királyi következt: azután pedig olly Törvényeket szabtak Ő Felségével, mellyek által mintegy ujjonan született a' Magyar Közönség. Hanem utolsó idejében annyira ellene fordult e' Nagy Fejedelemnek a' szerentse; hogy, valamint a' Spanyolnak Napolyt, és Sziciliát, úgy a' Töröknek Szervviát, Bosniát, és Oláh Országot kéntelen vála által engedni. Erre nagy Keresztényi buzgósággal vált meg e' mulandó világtól Mindszent havának huszadik napján ezer hét száz negyvenedikben életének ötvenedik esztendejében, Hítvesétől, Brunsz-

viki Ersébettől, két Leány magzatot, Mária Theresiát, és Mária Annát hagyván maga utáno.

XLIX. K.
1740. E.

Mária Theresia a' Magyar Királyságra következvén, mindjárt nagyobb része Európának ellenetámadott: azért a' Magyarok annál érzékenyebb buzgósággal inneplették az ő megkoronáztatása napját. De még inkább felbuzdultak oltalmazására, midőn előttök a' Posonyi Gyűlésben, karján lévén gyönyörű Magzatja József, deák nyelven nagy hathatósággal előadta Koronája' veszedelmét. Jól is bizott Magyarjaiban: mert ezek fegyverre kelvén, olly dítőden hartzoltak vala az Ellenséggel, hogy bámulásra hozták legyen egész Európát. Meg is lett a' békesség a' Magyar Koronának nagy ditsősségével. Hasonlóképpen víteztek a' Burkussal tartott hét esztendei háboruban. Azért annyira betsülte Magyarjait e' Nagy Fejedelem, hogy azokból állítaná fel azon Nemes Gárdát, mellynek őrizetére Magát, 's egész Királyi Udvarát bizei méltóztatott. Mind az Egyházi, mind a' Világi Rendnek nagyobb tökéletesedésére a' Tudományokat jobb karba hozta. Illy ditsősséges országglásával elfelejthetlenné tette Felséges nevét a' Nemes Magyar Nemzetnél, mellyet ezer hét száz nyolczvanodik esztendőben Sz. András havának huszonkilentzedik napján történt halála felette megazomorított. Ferentz Tsászárral volt házasságából maradtak Magzatjai: második József Tsászár, és Király, második Leopold Tsászár, és Király; Ferdinánd Fő Hertzeg; Mákszimilián Fő Hertzeg, Kolonjai Érsek, és a' Német Rendnek Nagy Mestere; Mária Anna Fő Hertzeg Asszony, Apátza; Mária Kristina Fő Hertzeg Asszony, Albert Királyi Hertzegnek Párja; Mária Ersébet Fő Hertzeg Asszony; Mária Amália Fő Hertzeg Asszony, Spanyol Királyi Hertzeg' Hitvese; Mária Karolina, negye-

dik Ferdinánd Sziciliai Király' Felesége; Mária Antonia, tizenhatodik Lajos Frantzia Királynak Házastársa, a' kinek, valamint az ő Felséges Férjenek, fejét vette a' neki dühödött Frantzia Nép.

II. József már tizenöt esztendeig fényesked-
vén a' 'Tsászári Meltóságban, édes Anyja' halá-
lával, mint Örököse a' Magyar Koronának, azon-
nal kezére vette az Ország' kormányozását, va-
lóban nagy lelkűséggel. A' Keresztényi Türede-
lemről szóló Végzeményjét úgy adta ki, hogy
azzal a' Nemkatholikusokat az egy idvezítő Ka-
tholika Hitre figyelmeztetné: a' mellynek hogy
mindnyájan igaz lelekkel meghódolnának; külö-
nös Királyi Levelel is ébresztette őket. A' Szer-
zetesek' kevesítésével azaporította a' Plébánosok-
kat. Öszveiratta az egész Birodalmat, minden
Helyben megmértvén a' belső, és külső földi
birtokokat. Az Országutakat megtsináltatván,
a' gazdagság' tsatornáját, a' kereskedést, jobb
lábra állította volt. A' Törökkel ezer hét száz
nyoltzvan nyoltzadikban háboruba keveredvén,
olly szerentsésen folytatta azt, hogy Moldva,
Szervia, és Oláh Ország az ő fegyvere által meg-
hódoltatott legyen. Azonban, valamint a' Belgák,
ugy a' Magyarok is zugolódásra fakadtak; hogy
bévett szokásaik, és Törvényjeik ellen menne az
Országlás; a' Burkus is Ellenségképpen tartotta
maga; a' nyavalya is mindmind nagyobb erőt
veve Ő Felségén: azért az ő Magyarjainak, kik
ötet már születésekor tsuda vitézséggel oltalmaz-
ták, azonnal engedett; s Bétsből a' Szent Koro-
nát haza küldvén, Szittyai nyelvünkön olly ki-
nyilatkoztatást tett, hogy tellyesen vissza állítja
az Országot Törvényes állapotjába maga meg-
koronáztatásával. De ezt meg nem érhetette: mert
ezer hét száz kilentzvenedikben Böjt elő havának
buszadikán megvált ez arnyék világtól.

L. K;
1780. E.

1788. E.

LI. K.
1799. E.

II. Leopold, minthogy Józsefnek semmi Magzatja se maradt, nyerte el az Ország Törvénye erejével a' Magyar Királyságot, a' többi örökös Tartományokkal együtt: azért Toskanából, melyet mint Nagy Hertzég bira, Böjtmás havának első napján már Bétsbe érkezett a' jelentett esztendőben; 's azonn volt, hogy a' Magyar Sz. Koronával mentől előbb megkoronáztatván, hasznos Törvényeket szabjon a' Rendekkel az Ország boldogságára. Mivel pedig a' Budai Gyűlésben a' Religyiói vetélkedéssel huzták a' dolgot az Ország Rendjei; ősszel, minelutánna Frankfurtban mint Tsászár megkoronáztatott, Posonyba szállította Budáról a' Gyűlést Ő Felsége, 's ottan Sz. Leopold' napján Sz. András havának tizenötödikén koronáztatott-meg nagy pompával, mélyet Felségesen neveltek a' Nápolyi Király, és Királyné Magyar fényes öltözetben. A' Koronás Fejedelem osztán a' Rendekkel bölts Törvényeket szabott azon Gyűlésben, mellynek a' következő esztendőben Böjt más havának tizenhatodikán szakada vége. Meglett a' békesség, valamint koronázás előtt a' Burkussal, ugy ezután a' Törökkel is; de a' szerént, hogy ennek oda engedtetett Szervia, Moldva, és Oláh Ország; és tsak Ó-Orsova a' Tzerna vizéig terjedő kerülettel, 's az Unna melléki kerületnek egy része, Tzettin; és Dreznik Váraival, maradtak a' Magyar Korona birtokában. Ugyan azon esztendőben Sz. Mihály havának hatodikán Prágában a' Tseh Koronával is megkoronáztatván jó Királyunk, tellyességgel oda függesztette Főjedelmi böltsességét, hogy mennél boldogabbá tehesse széles Birodalmát. Hanem országlásának mindjárt második esztendejében ezer hét száz kilentzven kettődik Böjt más havának első napján elszakasztotta attól a' balál életének negyvenötödik esztendejében. Ludovika

Spanyol Királyi Hertzeg Asszony Hitvesétől tizenhet Magzatjaillettenek; 's tizennégyet hagyott életben, ugymint: Ferentz Tsászárt, 's Magyar, és Tseh Királyt; Ferdinánd Toskánai Nagy Hertzeget; Károly Fő Hertzeget; Sándor Leopoldot' Országunk akkori Nádor Ispányját; Jósef mostani Nádor Ispányunkat; Antal, János, Renát, és Rudolf, Fő Hertzegeket. Ismét: Mária Therésiát, Antal Szakszoniai Fejedelem Hitvesét; Mária Annát, Hradsinai Apátság' Fejedelem Asszonyát, Klementinát, Ferentz Nápolyi Korona Örökösének Házastársát; és Mária Amalia Fő Hertzeg Asszonyt.

• I. Ferentz megörvendeztette a' Magyar Nem- LII. R.
zetet azon esztendőben Sz. Iván havának hatodi- 1792. E.
kán maga ditső megkoronáztatásával Buda Fő
Városában. A' Frantziák azonban, kik magoknál
lerontván a' Királyi Méltóságot, minden Királyi
Koronákat leakartak tapodni, jó Királyunknak
hadat izentek: melly változó szerentsével folytat-
tatván, olly békesség kötással végeztetett ezer
hét száz kilentzven hetedikben Kámpoformióban;
hogy a' Velentzei Köztársaságnak az Adriai ten-
ger, és Ets folyó közt lévő része, Rovignóval,
Istriával, és Dálmátiával együtt, általengedet-
tett legyen Felséges Urunknak az előbbeni Olasz
birtokaiért, és Breisgauért; a' Német Birodalom'
batárául pedig a' Rajna rendeltetett. De a' tizen
nyoltzadik század' végén ismét a' Frantziák fel-
gyulasztották a' háborut; 's őket eleintén a' mieink
igen letsepülték: hanem osztán a' Frantzia for-
tély megént erőt veve rajtok; 's a' Lünevillei bé-
kességben az Ets melléki Tartománynak egy ré-
szével a' Toskánai Nagy Hertzegeket is oda
kelle engedni ezer nyoltz száz egyben. Illy győ-
zedelmek után a' Fő Konzulságot, mellyre for-
télyosan emeltette volt magát Bonaparte, Tsá-

1804. E. szárságra változtatta ezer nyoltz száz negyedikben, 's felkenettetésére a' Romai Pápát idézte Párisba. Ekkor Felséges Urunk is az Austriai Tsászári Titulust méltóztatott vala felvenni örökségesen. De Bonapárte már most a' Romai Pápától felkenettetett Tsászárlévén, az egész Föld' Urának tartotta magát; 's majd egészen elfoglaltván Olasz Országot, osztán a' Pápát is megfosztotta Romától, 's mint Rabot, ugy burtzoltatta Frantzia Országba. Megértvén pedig, hogy az Anglus, Orosz, Svéd, és a' mi Udvarunk öszveszövetkeztek, és hadi lábra állottak temérdek erővel sietett erre, és a' Burkus elnézésével ennek Tartományján olly hirtelenséggel nyomult sere-
1805. E. günk' háta megé Ulmánát ezer nyoltz száz ötödikben Mindszent havának közepén, 's olly rettenetesen szórta réa a' tűznek záporát, hogy elrémlvén, Makk Vezérjével együtt, megadta magát nékie: tsak Ferdinánd Fő Hertzeg vágta ki magát vitézül néhány Regementekkel annak tűzőntő serege közzül. Osztán szakadatlanul omlott Bets felé a' győzedelmes Ellenség, 's oda bé is szállott Sz. András havának tizenharmadikán minden ellentállás nélkül: minthogy Tsászárság Ő Felsége nem akarta, hogy ezen ékes Városa az Ellenség' tüze által romlást szenvedjen; a' nagyobb drágaságoknak, 's eszközöknek Magyar Országba, Morvába, 's Tseh Országba lett elhordatása után, valamint Királyi Magzatjaikat Magyar Országba küldötték, ugy magok Ő Felségek a' Tsászárság, és Tsászárné, néhány Udvariakkal, Morva Országba költöztek. Sz. Koronánk is Budáról Munkáts erős Várába vitettetett vala. Az említett hónap' tizenötödikén egy tso-mó Frantzia Lovasság már Posony alatt termett a' Duna jobb partján, 's itt a' repülő hídát tartóztatván, négy napig hatalmaskodott. Ennek Austriába vissza térte után, tüstént számos Fran-

tziaság tódult ide bé Mosonyvármegyébe, 's egész Győrvármegyéig vizsgálódott, 's tapasztalván, hogy reszünkről e' tájon semmi katona erő se volna; Posonyuál általköltözvén a' Dunán, Morvába nyomakodott; és itt Bonaparte' nagy Ármádájával, melly Bétsnél ment által a' Dunán, egybekaptsolódván, Olmutzhoz nem messze Auszterlitznél megütközött az ide segítő Muszka Ármádával, és ezen tellyes győzedelmet vett Karácson havának másodikán. Ekkor Felséges Urunk, a' nagyobb veszély' eltávoztatásáért, a' Frantzia Tsászárhoz ment, 's a' békesség eránt való szándékát kinyilatkoztatta. Bonaparte úgy állott annak kidolgozására, hogy a' Muszka Tsászár az ő seregével azonnal hazatérjen; a' Magyar Nemesség' felkelete, 's a' Tsehek felfegyverkeztetése mindjárt megszűnjön: 's addig is általadattassék a' Frantziáknak Morva, Tseh Ország' egy részével, 's Posony Városa az ő vidékjével; úgy Austria, Stájer, Harinthia, Karniólia, Isztria, és Velentze, egész Tartományjával együtt. Ez meglevén, Posonyban dolgoztak a' békesség eránt, reszünkről: Hertzeg Lichtenstein János, és Gróf Gyulai Ignácz Generálisok; a' Frantziák' részéről, Talleránd Frantzia Minister: és azon Karácson havának huszon hetedikén végre is hajtották ezen munkát. Elvesztette ezzel a' mi Udvarunk Tirólist, a' Velentzei Tartományt, és Dalmátziát; 's nyerte a' Szaltzburgi Hertzegséget; e' helyett pedig Ferdinánd Fő Hertzeg a' Vürtzburgi Hertzegséget.

Hanem az ezer nyoltz száz kilentzedik esztendő ismét háboruba keverte az Austriai Birodalmat a' Frantzia Birodalommal, a' melly ellen leendő győzelem eránt annál nagyobb reménysege vala Austriának; minthogy három Ármádiában, mellyeknek egyikét János Fő Hertzeg Olaszországban, másikat Károly Fő Hertzeg Német

Országban, harmadikát Ferdinánd Fő Hertzeg Gallitziában vezérlette, olly Hadi ereje volt, a' millyennek mását még eddig nem lehetett olvasni ezen Birodalom' Kronikájában. A' fegyverre kelt Magyar Nemességnek is derék serege készült az Ország' Nádor Ispányja Jósef ö Királyi Fő Hertzege alatt. Azért Sz. György havának tizediken bátran bevezette az ő Armádáját Baváriába Károly Fő Hertzeg: ugy János, és Ferdinánd Fő Hertzegek derekasan előnyomultak. Bonaparte tehát Spanyol Országból, a' mellynek elfoglalásában törekedett, nagy sietve hozta támentalan Seregét Német Országba, 's tsak hamar szembe szállott Károly Hertzeggel, 's rajta győzedelmeskedvén Regensburgnál, egész Bétsig nyomult, a' melly Fő Város egy napi lövettetése után feladta magát nékie. János Fő Hertzeg ide hivatztatván, sietséggel jött ugyan az ő Seregével; de azon Frantzia Armádia, a' mellyel kelle néki viaskodni Olasz Országban, mindenütt sarkában volt egész Győrig. Az itt lévő nem egészen felkészült Nemes Sereg tehát Sz. Iván havának tizenharmadikán véletlenül kényszerítettett a' har tzolásra, 's János Fő Hertzeg' Armádájának néhány Tsapatjaival meghökölte az Ellenséget: hanem más nap a' tökéletesen fegyverkezett Ellenség diadalmaskodott több hadi eszközök nélkül szűkölködött népünkön, noha nem kevés veszteségével. Győr azonban, a' melly sem magára, sem katonai oltalomra nézve elegendőképpen meg nem vala erősítve, tiz napig állotta ki az ostromot; 's azon hónapnak huszonnegyedikén kényszerítettett magát feladni az Ellenségnek. Bonaparte osztán Győrtől az Olasz Vice-Királynak, Eugennek, az ő mostoha Fijának, Seregét maga Armádájához vonta: ezen rettenetes erővel átkelvé a' Dunán, holott ez előtt két héttel derekasan

kasan visszszaverettetett, Vagrámnál Károly Fő Hertzeg Armádájának sántzáin általrontott, és Sz. Jakab havának hatodikán tellyes győzedelmet vett azon. Tizenkettődikén egy hónapi hadszünetet tett; s tizennegyedikén Posonyba bementek a' Frantziák. Így tehát nem csak Austriát, Stájer, Tirólist, Karinthiát, Karnioliát, Isztriát; hanem Morvának Znaym, és Brün kerületével, Posony Vármegyének azon részét, melly Szentjánostól fogva Posonyig az Országutján belül esik Morva felé; osztán Györrel a' Duna, és Rába között fekvő kies darabját is a' Magyar Hazának általengedte nekik addig is a' mi Udvarunk. 1809. E. Ezen időközben megvizsgálta Györt is a' Frantzia Tsászár. Mindszent havának tizennegyedikén megkészlővén Bétsben a' békesség; a' Magyar Birodalom' határává a' Száva tétetett delfelől; Austriától Isztria, Karniolia, Karinthiának Villaki Kerülete, Szaltzburgi Tartomány, felső Austriának egy darabjával, Tseh Országnak Szakszoniában lévő része, napnyugoti Lengyel Ország, Gallitziának egy részével a' Szan vizéig, a' napkeleti tsutstsával együtt, elesett. Igyminekutána a' Györi Bástyát puska porral több helyett felvettették, ide hagytak bennünket az istentelen Frantziák, a' kik között igen keveset lehetett tapasztalnunk Istenest.

Bonaparte Napóleon hatalmas Frantzia Tsászár még abban is győzedelmeskedett ezer nyoltz száz tizedik esztendőben, hogy Feleségétől elválván, Európának első Fejedelmi Házából az Austriai Tsászár, és Magyar Király' tizennyoltz esztendőszép, és nagy okosságu Leányát Ludovikát nyerné magának Feleségül, a' kivel elsőben Böjtmás havának tizenegyediken Bétsben Károly Fő Hertzeg levén Biztosa; másodszor azon hónap' utólján S. Cloudban személyesen Polgári Magyarok esmérete. Q

- szertartással; Sz. György havának másodikán pedig Egyházi szertartással Párisban adatott öszve. Igy már most még inkább akarta, hogy minden Fejedelmek az ő akaratián járjanak. Ezt nem tse-
1812. E. lekedvén a' Muszka Tsászár, ezer nyoltz száz tizenkettődik esztendőben Táborral ment ellene Bonapárte, a' mi Udvarunktól is harmintz ezer emberből álló Armádával segítettvén. Bé is hatott egész Moskau Városáig: De itt ugy rá ijesztettek a' Muszkhák, hogy Párisba futna, farkas kaszára hagyván Armádáját, melly nagyobb részent el is veszett a' mord hideg, és a' Muszka fegyver által, a' melly egész Német Országig emésztette azt Kutusóv Fő Vezér alatt. A' követ-
1813. E. kezett ezer nyoltz száz tizenharmadik esztendő tavaszszán Tsch Országban a' Muszka Tsászár, a' Burkus, és a' Svéd Király az Austriai Tsászár' Közbirósága alatt békességet kívántak Bonapárteval tenni: de ez még akkor is ugy tartotta magát, mint győzedelmes; s ő támadta meg ismét a' szövetséges Hatalmasságokat ujjonan állított Seregével. Kezdet is néki mosolyogni a' Hadi-szerentsé; hanem Lipsiánál ugy elhagyta őtet, hogy többé soha se fordult vissza hozzá; s egészen behajtatott Frantzia Országba a' Szövetséges Fejedelmek Armádája által Hertzeg Svartzenberg Károly Fő Vezér alatt: ezer nyoltz száz ti-
1814. E. zennegyedik esztendő tavaszán pedig Parishól is kiszoríttatván, Tsászárságát is elvesztette, Elba szigetbe küldettetvén a' Szövetséges Fejedelmek által, hogy ottan töltené hátra lévő napjait. Felséges Urunk itten elsőben is ugy gondolkodott, mint Apostoli Király, és a' Szentséges Pá-pát fogságából kiszabadítván, Romába az ő Apostoli Székébe méltóztatta. Királyi Székét vissza nyerte a' Burbon Ház is tizennyoltzadik Lajosban. De mindjárt a' következett ezer nyoltz száz

tizenötödik esztendőnek harmadik hónapján Bonaparte bésuhant Frantzia Országba, 's hozzáadván magát a' Frantzia Katonaság, kéntelenítettett a' Király onnét eltávozni. Annyira is megbizta magát Bonaparte, hogy a' Szövetséges Armádának egy részét, melly az Anglus, és Burkus Seregekből áll vala Vellington, és Blücher Fővezérek alatt, tüzessen megtámadta légyen Belgiumban Watterlónál: de ugyan itten letsepülttén, vége szakadt minden ditsőségének. Mert ijedtében mindenét ide hagyván, nyakra före gyalog sudamlott a' sűrű berkekbe, 's Parisba futott: a' hol Fejedelmi kintsekkel megrakodván, Amerikába intézte szökését. Hanem látván, hogy lépve légyen a' tengerpart az Anglus hajós sereggel: ennek önként megadta magát. A' Szövetséges Fejedelmek tehát már most a' Tsászári nevezettől is megfosztván ötöt, Generális névvel számkivetésbe küldötték Szent Ilona szigetebe, s ottan Anglus Katona őrizet alatt tartatik. A' Szövetséges Fejedelmek pedig, a' kik ellen ő leginkább hatalmaskodott, nagyobbultak Birodalmaikban. Ugyan is Felséges Urunk Birodalma Illyriai, Velentzei, és Lombardiai Királysággal gyarapodott, és erősödött.

1815. E.

III. R é s z.

A' Magyarok' Országos Rendelteséről; melly az Ország minden Rendeit, Törvényhozása módját, különböző Népeességét, kormányozását, 's Igazgattatását foglalja magában.

I. S z a k a s z.

Az Ország' Rendjeiről.

Mondottuk volt az előbbeni Szakaszban; hogy a' Magyar Király Országglása az Ország' Törvényjein fondálódik: azon Törvényeket pedig szabni, a' Királyhoz, és az Ország' Rendjeihez tartozik. Mínekutánna tehát a' Királyi Felségről szóllottunk; szükséges, hogy azon Rendeket szeresen előadjuk. Nemesség tsak egy ugyan a' Magyar Házában, és így egy a' szabadság is: ezen Nemesség mindazáltal némelly különösségekre nézve négy Rendre vagyon osztva, és első a' Fő Papi Rend, mellyet teszik az Érsekek, és Püspökök; kik azon kívül, hogy fejenként hivatalosok az Ország' Gyűlésére, az ettől hozatott Törvények' béfejezésébe nevenként beiktattatnak. Az Érsekek közt pedig első az Esztergomi, a' ki egyszersmind a' Szentséges Apostoli Széknek született követje, Birodalmi Hertzég; Magyar Ország' Primással, és Legfőbb Titkos Kancelláriussal, 's egyik Fő Birája; 's mig a' Királyi Táblának Elődje volt, a' hol most két Assessora vagyon, Királyi Jelenlételnek neveztetett: innét a' Nemesi Rendből azon Elölülői Méltóságban lévő most Királyi Jelenlétel' Személyesének neveztetik. Ezen Fő Érsek után a' Kalotsai, és Egri Érsekek; Ezek után pedig a' Megyes Püs-

pökök; ezeketán a' Titulás Püspökök következnek. Ugyan e' Rendhez tartoznak a' Prélatusok is.

Második Rendben vannak az Ország' Báróji, és Magnássai, vagy Nagyjai: amazok Zászlós Uraknak is neveztetnek. Első közöttök a' Nádor Ispány, a' ki közbenjáró a' Király, és Ország között; az árva Királyfinak Törvényes Gyámatyja; Király nem létekor ő szokott Ország' Gyülesét hirdetni; az övé volt az első szó a' Király' választásakor; ő az egyik Fő Birája az Orzágnak, és Fő Vezér Kapitányja a' Nemesi Felkelesnek; 's valamint a' Királyi Helytartó Tanátsnak, ugy a' Haza' legfőbb Törvény-Székének, a' Hétszemélyes Táblának Elődje: a' Királyi Táblánál pedig egy Helytartója, 's egy Itélőmestere vagyon. Második az Ország' Birája, a' ki már nevezetével jelentí Birói Fő Méltóságát a' Magyar Hazában, 's ezen Méltósága szerént vagyon helye a' Királyi Helytartó Tanátsnál, 's Hétszemélyes Táblánál: a' Királyi Táblánál pedig vagyon egy Helytartója, 's egy Itélőmestere. Harmadik a' Horvát Országi Bán. Negyedik a' Tárnok Mester. Már a' többiek ugy következnek egymás után, a' mint nyerik azon Zászlós Uri Méltóságot; 's így neveztetnek: Királyi Fő Udvarnok; Királyi Fő Kamaráz; Királyi Fő Asztalnok; Királyi Fő Pohárnok; Királyi Ajtóörzők' Fő Mestere; Királyi Fő Lovász Mester; Királyi Testőrző Sereg' Kapitányja. A' Posonyi Gróf Díjjok, valamint az Egyházi Fő Rendé, négy száz forint; szinte ugy neveik is az Ország' Törvényjeinek béfejezésébe beiktatódnak. Hajdan, kivált a' Királyi Ország-lásnak harmadik századában többen voltak a' Zászlós Urak, a' Bosnyai, Vozorai, Machóvi, Rusz-sziai, és Szörényi Bánokkal. Ez utolsónak helyébe rendelte vala Hunyadi Mátyás Király a' Temesi Bánt, a' ki egyszersmind azon Vármegyé-

nek Fő Ispányja is volt. Ezen Fő Rendhez tartoztak mindenkor a' Fő Ispányok is, a' kik egyzersmind Fő Haditisztek voltak, és Vármegyéknek Vezér Kapitányjok. Ez Ország' Nagyjaít, avagy Magnássait nem kevéssé sokasították osztán a' mostani Uralkodó Házból lévő Királyaink azzal, hogy sok jeles Nemeseiket szabad Bárókká, 's Grófokká nevezni méltóztattak; sőt Birodalmi Hertzegekké is. Illy Hertzegi Méltóságra Perenyi Imre Nádor Ispányt legelsőben emelte vala ezer öt száz tizenhetedikben első Makszimilián Tsászárr; ezer hat száz nyoltzvan hetedikben első Leopold Gróf Eszterházy Pál Nádor Ispányt; első Ferentz Római Tsászárr ezer hét száz hatvannegyedikben Gróf Battyáni Károly Fő Hadi Vezért; második József Tsászárr Gróf Grasalkovits Antalt; első Ferentz Austriai Tsászárr, és Magyar Király Gróf Pálffy Károlyt, és G. Koháry Ferentzet.

Méltó itten arról is rövideden értekezni; hogy már a' harmadik századjában a' Magyar Koronának virágozott légyen e' mi Hazánkban a' nagyobb örökös, és szabad Ispányoknak, kiket utóbb Grófoknak neveztek volt, Méltósága, a' mellyhez némelly szabadságok, és jeles előzetek valának kaptsolva. Kiterjedt az mind a' két ágon lévő Örökösökre, 's egy bizonyos Vártól, és Uradalomtól vette az ő nevezetét a' Királyi Kegyelemből. Ez illyen Ispány, vagy Gróf Urak azon Várnak, és ahoz tartozó kerületnek nem tsak Birtokosai, hanem Biráji is voltak, 's egyedül a' Királytól függöttek; 's tsak ők jelelhettek veres viasz petséttel. Szépen kilátszik ez azon Királyi Levélből, mellyel ezen fényes Méltóságra kinevezte ötödik László Király ama' nagy hirű Hunyadi Jánost illy kifejezéssel: Ő Kegyelmét Hunyadi Jánost, és Fijait, 's ezeknek Örökösöit

Bisztritz Városában, és ehez tartozó Kerületben, az Erdélyi részekben Örökös, szabad nagyobb Grófokká, a' mondott Kerületet pedig Örökös Grófsággá -- nevezzük, tesszük, és rendeljük a' mi Királyi hatalmunknak tellyes voltából. Ugyan azon János Grófot, Fijait, és Örököszeit, sőt a' mondott Grófságot is a' Vajdának, és azon részekben egyéb Biráknak, s Igazságlóknak ítélete, és hatalma alól kivévén, egyedül a' mi Királyi Jelenlételünk, vagy Nádor Ispányunk' és Udvari Biránk' ítélete alá adjuk, rendelve hogy ama János Gróf és minden Örököse, a' petsétlésben, veres viaszszal, a' Grófság' fellengőségének jelül, és minden egyéb azon kegyelmekkel, tiszteletekkel, előzetekkel, és szabadalmakkal, melyekkel más szabad, és örökös nagyobb Grófok a' Törvény, vagy szokás' erejéből élnek; örvendjenek, éljenek, és birjanak örök minden időkre. —

Harmadik Rendet teszik a' Rendiséges Nemesek, kik bajdan Vitézeknek neveződtek; mint-hogy ők vitézkedtek a' Fejedelem' vezérlése alatt a' közjóért: innét osztán Király' Szolgájinak is hivattattak; a' honnét eredett a' *Szolga-Biró* név. Ezen Rendbeli Nemeseknek a' Díjja két száz forint lévén, egyébképp' azon egy szabadalommal birnak amazokkal, és az Országnak legfőbb Tisztsegeire emelkedhetnek érdemeik által. Ide tartoznak általjában minden Rendiséges Egyháziak mind díjokra, mind egyéb szabadságaikra nézve azon különbséggel, hogy a' Személyes ügyekben az Egyházi Törvényhatóság alatt vannak; s a' tzigéres hatalmaskodás miatt fejeket el nem vesztik, hanem, valamint a' Fő Papok, díjokkal váltják meg azt: és tanúbizonyságot téven, csak lelkekesmérete' tisztaságára esküsznek. A' Nemes szabadságnak ereje pedig az. Hogy se Személyjét, se értékjét törvényes ideztetés, és meggyő-

nem

zétetés nélkül letartóztatni nem szabad. Erre mindazáltal a' Törvény méltatlanoknak ítéli a' Felség' Sértöket; a' Táborból elszökötteket; a' számot/adható, vagy adni nem akaró Tiszteket; a' Tsavargókat; a' gonosztevőkkel tzimboráskodó Birtokotlanokat; a' főbenjáró teteményen rajtakapott gonosztevőket. — A' Nemes senkinek másnak hatalma alá nints vetve, az egy Királyon kívül; kinek örökös Jabbagyi hivséggel le vagyon kötelezve. — A' jószágát szabadon birja; azzal kénye szerént, a' mint akar, szabadon élhet, és mindennémű, akármilyen néven nevezendő adótól mentt: így tehát a' Nemesi birtok semmi terh alatt sint. Magától a' Nemes Ember se vámot, se révbért, se harmintzadot, se más akárminémű adót nem fizet. Ugyan azért a' Magyar Nemesség, úgy hozván magával a' szükség, Hazája, és Felséges Királyja védelmére fegyvert fogni, és a' Hazában tulajdon, a' Hazán kívül pedig a' Király' költségén katonáskodni köteles. — Tudni való; hogy azon Szittyai Magyarok, a' kik Árpád Fejedelem alatt vitézkedtek, 's ezen Hazát szerezték mind Nemesek voltak; és így ezt magok birásával megnemesítették. De az is bizonyos; hogy a' Magyar Fejedelemnek hatalmában áll azokat szaporítani egyéb érdemes Férjfiaknak megnemesítése által, midőn ezeket, vagy fekvő jószággal megajándékozza; vagy Királyi Levelével tzimerezi; vagy az Idegeneket Hazafiakká fogadja. Ezen utólsók az Országgyűlésen, annak végzéseinek közé beiktattatván, vagy Országgyűlése, vagy a' Felséges Udvari Hancellária, vagy pedig a' Nádor Ispány előtt meghiteztetnek; 's a' Királyi petsétes Levelét kivéven, az Ország' Kintstárjába két ezer aranyot lefizetni tartoznak: és ha ezen kötelességet a' jövő Országgyűléséig nem tellyesítik, a' Hazafiak' számából kitöröltet-

nek. A' nagyobb jövedelmű Fő Papok ezer; a' kisebb jövedelmű Fő Papok pedig, és Kánonokok két száz aranyot az Ország' számára lefizetni, és a' hitet letenni köteleztetnek azon nyertt Haza-fiságért.

A' negyedik Rendet teszik a' Királyi, és Bányá Városok. Árpád Fejedelem megszerezvén ezen Hazát az ő Magyar Nemzetének, mindjárt bizonyos Megyékre osztotta azt, 's mind egyikében olly Várat rendelt, vagy ujonan állított, a' hol lagnék azon Megyének a' hadi, és polgári dolgokban lévő kormányozója. Azon Várakban, vagy mellettek olly Nép is volt, melly a' katonáskodástól mentt lévén, 's a' helyett adózván, a' kereskedésben, 's mesterségekben foglalatoskodott az egész Vármegyének hásnára: azért ezek Vár' Polgárjainak neveztettek. Ugyan ezekből lettek azután az első Királyi Városok, és Nemesi szabadságra emeltettek. Esztergom nyerte el az elsőséget, mellyet Sz. István az ő születésével, 's megkoronáztatásával váfig fényesített z vala. Fejérvár osztán építettödvén, megelőzte amaszt; 's a' Királyoknak ott lakásával, koronáztatásával, és temettségével jeleskedvén, tovább három száz esztendőnél megtartotta ezen ditsőséget. Minekutánna Nagy Lajos az ő Királyi lakását Budára helyeztette; ez leve osztán az egész Országnek Anya Városa, mellynek ékességét Európának legfőbb Városaiból ide vándorlott Idegenek is gyönyörködve szemlélték. Földes Uraságától tehát valamelly község felszabadíttatván, 's a' Törvénytévő Hatalomtól Nemesi szabadságra emeltetvén, az abban egyesült Polgárság egy Nemes Személyt mutat; Lakhelyek pedig Királyi Város, és a' Szent Korona' jöszága. Innét Tanácsot szabadon választ magának, a' melly Tanács Törvényhatósággal birván, tehet az ő Polgárjai-

ra nézve igazságos Rendeleteket; megfenyítheti a' gonosztévőket: de ha történetből valamelly ártatlant ítélne halálra; a' Város' Birája, és egyéb Tanátsbélielk el-vesztik polgári vagyonjokat: mellynek két része a' Felségnek, egy harmada pedig a' kivégzett Ártatlan' özvegyének, gyermekeinek, vagy egyéb Atyjafijainak juttatik. Mint-hogy pedig a' Királyi, vagy Bánya Város egy Nemes Személyt téssen: azért az egész Város hatalmaskodván, mint egy Nemes Személy, ugy büntettetik. A' közönséges jószágaira nézve; szinte úgy a' hatalmaskodás, kártékonyság, marhák' el-vagybéhajtása miatt, az egész Tanáts a' Polgarság helyett a' Vice Ispány eleibe idéztetik: egyébként is a' Nemes Vármegyének közjavi Rendeleteihez tartozik magát alkalmaztatni. A' Polgárok' vagyonjára nézve pedig olly hatalma vagyon a' Városnak, hogy a' magvaszakadt, és végső intézet nélkül megholt Polgárnak vagyonját magához huzza. A' Polgári jószág' eladásának a' Város' Törvényhatósága előtt kell meglenni; és az abba való beiktatás két meghiteztetett Polgár előtt tétetik. Igaz ugyan; hogy a' Városi Polgárisággal senki magánosan meg nem nemesedik; mindazáltal személyesen is szép jussal bírnak a' Városi Polgárok: mert a' vámtól menttek, és dijjok a' Nemesekéhez hasonló. Ezt megismervén a' jó Idegenek, a' kik a' Magyar Városokban Polgárokká lettek, mind szóval, mind tselekedettel kimutatják minden alkalmatosságban, hogy igaz Magyar Hazafak.

II. S z a k a s z.

A' Törvényhozó Hatalomról.

A' Törvényhozó Hatalom az előadott négy Rendjeiben, és a' megkoronázott Királyjában az

Országunk vagyon egyesülve: gyakorlása pedig annak az Ország' Gyűlésén történik meg; a' mellynek összehívása Király Ő Felségéhez tartozik. Királyi Levél által tehát bizonyos Városba meghívattatván Személyesen a' Fő Papok, és az Ország' Nagyjai; Vármegyénként a' Nemesi Kar; úgy közönségesen a' káptalanok; Királyi, 's Bányá Városok; a' Kunsági Kerületek, 's az egyesült Hajdu Városok. A' szerént az első két Rendbeliek Személyesen; emezek pedig két két küldöttjeik által jelennek meg ottan a' meghatározott időre, még pedig úgy, hogy a' Nemes Vármegyék' küldöttjei birtokos Nemesek legyenek. Mind ezek tehát együtt lévén, az első két Rend a' Nádor Ispány' Elődsége alatt egyik Szalában, a' melly Mágnások' Táblájának mondatik; a' másik Szalában pedig, melly a' Nemesi Rend' Táblájának neveztetik, a' Personális, avagy a' Királyi Jelenlétel' Személyese' Elődsége alatt ülnek össze a' tanátskozásra: holott a' mondott négy Rendből egy kiválasztottság rendeltetvén, ez által Király Ő Felségének megjelenése alázatosan kérettetik. Ő Felsége megjelenvén a' mind egy Szalába sereglett Rendei közt az Országunk, a' Fő Kancellárius által, ki a' Thrónus léptsőjén áll, először egy Beszédet tart a' Haza' nyelvén az Ország' Rendeihez; osztán pedig maga szól, 's általadja Királyi Feltételeit a' Primásnak, ki is az Ország' nevével köszöntő Beszédet mond a' Királyhoz; 's evvel kiméggyen Ő Felsége a' Gyűlésből ugyan azon Királyi pompával, mint oda jött volt. Azon Királyi Feltételek eránt tehát foly a' tanakodás eleintén: azután azokról, melyeket az Ország kíván Törvényül szabni. Egyik Tábla a' másiknak különös követség által jelenti ígyezéseit, még pedig úgy, hogy a' Szószólló mindenkor az Egyházi Rendből legyen. A' dol-

goknak megegyeztetésére közüléseket is tartanak a' Nádor Ispány' Elődsége alatt: ugyan innen tétetik a' jelentés Király Ő Felsége eleibe. Így minekutánna a' Felség, és az Ország' Rendjei megegyeznek az elő vett dolgokban: ezek Tzikkelyekbe szedetnek, a' Király által aláírattnak, 's Ő Felsége megjelenvén a' Rendek között, mint először, úgy most is a' Fő Kancellárius mond egy Beszédet a' Haza' nyelvén, a' Thrónus' léptőjéről; szóll azután Király Ő Felsége, 's átadja a' Törvényesített Végzéseket a' Nádor Ispánnak, és ezzel végét szakasztja az Ország' Gyűlésének. Ez illy Végezései az Országnak ugyan azon Király' Végzeményjeinek neveztetnek, a' kitől aláírattnak volt azok. Legnevezetesebbek ezek közt Szent István Király' Első Könyve, és Második, avagy Jerusálemi András' Aranyvégzeményje. Amazt ugyan Országgyűlésen kívül az ő Főjához Imréhez, ki akkor tizenhárom esztendő vala, mint jövődő Magyar Királyhoz intézte Szent István: de mivel azonn, mint fundamentomon, állapodnának a' Magyar Törvények. nem tsak a' Királyra nézve, hanem a' Rendekre nézve is első helyet érdemlett az Ország' Törvényjeiben. A' bizonyos, hogy Szent István Király' idejében a' Papokon kívül, igen kevesen tudtak Deákul a' Magyarok között; sőt még azután öt száz esztendővel is, midőn még irni se tudott az Ország' Birája, Báthori István. De, minthogy a' Törvények Magyarul hozódtak, és hirdetődtek ki, ámbár Deákul irattak öszve, jól tudták azokat a' Magyarok, és azokhoz tartották magokat. Hogy pedig Szent István Deákul kezdte irni az ő Törvényjeit: arra őtet nem egyéb birta, hanem az akkori Európai Udvaroknak szokása. Ezt osztán a' többi Királyaink is, noha nem egy volt köztük a' Deák nyelvhen tudatlan, megtartották, 's

a' Papok által Deákul iratták le Végzeményjeiket, és Nemesítő, 's egyéb Leveleiket. A' honnét utóbb a' következett; hogy nem tudván a' Törvényeket, többnyire azokkal ellenkezőleg viselkedtek magokat a' Hazafiak. Hazánk édes nyelvén tehát elő adom itten mind Szent István Király' Ditső Hagyományját, mind Jerusálemi András Király' Aranyvégzeményjét. Így vagyon amaz:

A' Szent Háromságnak, és Megoszolhatatlan
Egységnek Nevében.

Midőn mindeneke az Isten' akaratjával teremtvé, és az ő nyilvánosság előintézésével elrendelve, mind az égnek térségén, mind a' földnek ezen térséges Tartományaiban, az értelmességnek okosságával érmedni, és állapodni tellyesen érzem: 's midőn minden ez élet' hasznára, és méltóságára az Isten' Kegyelméből bővségesen adattakat; t. i. Királyságokat, Polgárfejedelemségeket, Vezérségeket, Főispánságokat, Fő Papságokat, és egyéb Méltóságokat, részént Isteni hagyásokkal, és intézetekkel, részént törvény, részént igazlói, részént polgári törvényhatóságokkal, 's a' Nemesebbeknek, és Öregebbeknek tanátsával, javallásaival kormányoztatni, oltalmaztatni, megosztatni, öszvesíttetni, látom: és midőn minden Rendeket mindenütt, akármi méltóságuk legyenek, nem csak hatzérjeiknek, barátjaiknak, szolgáljikkak, hanem Fijaikkak is, parantsolni, tanátsolni, javallani, bizonyosan tudom: én sem restellek, édes Fiam! mig élek, néked tanúságokat, parantsolatokat, tanátsokat, és javaslásokat készíteni, mellyekkel a' te életednek, és Alattvalójdinak erköltseit ékesítsed, mikor a' Mindenható' engedelmevel én utánnam fogsz országolni. Hozzád illendő pedig az, hogy szorgalmasan, és alkalmazott figyelemmel megőrizzed Atyád' hagyásait; az Isteni Böltsességek

Salamon által tett ezen intése szerént: Hallgasd, fiam, az Atyád' oktatását, és el ne hagyjad az Anyád törvényjét, hogy kedvesség adódjon a' fejednek és megsokasodjanak életednek esztendeij. Ezen értelmes mondásból tehát megérthered, ha azokat, mellyekre téged Atyai buzgósággal oktatlak, megvetended (a' mi távol legyen) hogy többé Istennek, és embereknek barátja nem fogsz lenni. Halljad pedig a' parantsolat általhágojónak engedetlenségét, esetét, és yeszedelmét. Adám ugyan, kit az Ur Teremtő, és minden alkotmányok' Alkotója, a' maga hasonlatosságára formált, és őtet a' mindenes méltóságnak örökösévé tette, elszaggatta a' parantsolatok' köteleit; 's azonnal elvesztette a' méltóságok' felségét, és Paraditsomi lakását. Az Istennek választott, és szeretett régi Népe is, mivel a' parantsolatoknak az Isten ujaival szerkeztetett köteleit széllyeltépte; azért különbféleképpen vészett el: részét ugyan a' föld nyelte el; részét ismét a' pusztító emésztette; és egy része egymást öldöste-le. Salamon Fija is, megvetvén Atyjának békességes szavait, és kevélységgel felfuvalkodván, az Atyja' ostora helyett kardvágásokkal fenyegette a' Népet; azért sok rosszakat szenvedvén Országában, utóbb lealáztatott. Te veled hogy ez ne történjék, Fiam! engedelmeskedj nékem: gyermek vagy, a' gyönyörűségek' szolgája, párnán nyugodó, ápolgattatván; 's minden gyönyörűségekben neveltetvén, a' táborozásokat, fáradságot, és a' különbéle Nemzeteknek rohanásait nem érezted, mellyekben én már majd egész életemet eltöltöttem volt. Már itt az ideje, mellyben néked nem minden ha a' párnák' puhaságait, mellyek téged tompává, és kényessé tégyenek, kell áhítanod - hol az erköltsök' rontása, 's a' vétkek' táplálása, 's megvetése a' parantsolatoknak — ha

nem a' sanyaruságban is kell némellykor részesülnöd, melly a' te értelmességedet azokra, melyeket én parantsolok, figyelmeztesse. Ezeket tehát elő beszélvén, térjünk a' feltett tárgyra.

I. Tzikkely. A' megtartandó Katholika Hitről.

Mivelhogy a' Királyi Méltóságnak Rendjére csak az hívőknek, és a' Katholika Hittel jeleseknek kell emelkedni: azért a' mi parantsolatainkban az első helyet a' Szent Hitnek adjuk. Legelőször parantsolom, tanátsolom, javallom édes Fiam! ha tisztességet akarsz a' Királyi Koronának szerezni; hogy a' Katholika, és Apostoli Hitet olly gondossággal, és őrizettel tartsad, hogy Istentől néked adott minden Alattvalójidnak példát adjál, 's minden Egyháziak méltán nevezzenek téged a' Keresztény' Vallás' igaz Férjfijának; melly nélkül, bizonyos légy abban, hogy Kereszténynek, vagy Anyaszentegyház' Fijának nem mondatol. Mert a' kik hamisan hisznek, vagy a' Hitet nem tellyesítik, 's nem ékesítik jóságos tselekedetekkel (mivel a' Hit tselekedet nélkül holt) sem itt tisztességesen nem országolnak, sem az örök Országban, vagy Koronában részt nem vesznek. Ha pedig megtartod a' Hitnek paizsát; birod az idvésségnek sisakját is. Ám ezen fegyverekkel fogsz erányosan hartzolni a' láthatatlan, és látható ellenségek ellen. Mert az Apostol mondja: Meg nem koronáztatik, hanem ha ki törvény szerént tusakodik. A' Hit tehát, a' mellyről szölkök, ez az: Hidd erősen, és kétség nélkül tartsd; hogy a' Mindenható Atya Isten, minden teremtménynek Alkotója; és az ő egyetlen egy szülött Fija, a' mi Urunk Jésum, ki az Angyal hirdetése szerént, Szüz Máriától született, és az egész Vi-

lág' idvességéért az akasztókeresztján szenvedett; és a' Szent Lélek, ki a' Proféták, 's Apostolok, és Evangyelisták által szóllott; egy tökéletes, megoszolhatatlan tiszta Istenség- legyen. Ez a' Katholika Hit (mint Athanázius mondja) mellyet ha ki hiven, és erősen nem hiszi, nem idvezülhet. Ha valaha találtnak a' te hatalmad alatt (a' mi távol legyen) kik a' Szent Háromságnak ezen egységét megosztani, vagy kissebbíteni, vagy öregbíteni törekedendének; tudjad, hogy ezek Fő eretnek' szolgálói, 's nem az Anyaszentegyház' fiai legyenek. Az ollyakat pedig se ne tápláld, se ne védelmezd; ne hogy te is azokkal tartani látszattassál. Mert ez illy Férjfiak a' Szent Hittnek fiait egészen megvesztegetik, és az Anyaszentegyháznak ezen új Népét szörnyen megrootják; 's el is fogják oszlatni. Hogy ez ne legyen, főképpen gondoskodj.

II. Tzrk. *Az Anyaszentegyházról, és Egyházi Karnak tartandóságáról.*

A' Királyi Házban ugyan a' Hit után, az Anyaszentegyház tartja a' második helyet, melly előbb a' mi Fejünktől, tudniillik a' Kristustól veteményeztetett; osztán az ő Tagjai, ugymint az Apostolok, és Szent Atyák által elplantáltatott, 's erősen építtetett, és az egész világra kiterjesztett. 'S ámbár mindenha új magzatot szüljön; bizonyos helyeken mindazáltal az ő régiségével jeleskedik. Ez pedig, édes Fiam! a' mi Birodalunkban meg mint fiatal, és ujatska hirdettetik; ugyan azért vigyázóbb, és nyilvánosságosabb őrizőkre vagyon szüksége, ne hogy a' jó, mellyet az Isteni Kegyesség az ő megmérhetetlen irgalmassága által nekünk érdemetleneknek ajándékozott, a' te tunyaságod, restséged, és hivalkodásod

sod által elrontassék, és semmisíttessék. Mert a' ki kisebbíti, vagy rútalmazza az Anyaszentegyház' méltóságát, az a' Kristus' Testét igyekezik tsonkítani. Ugyan is az Ur maga mondotta Péternek, a' kit azon Anyaszentegyház' Őrizőjének, és Mesterének rendelt: Te Péter vagy, és e' köszálon fogom építeni az én Anyaszentegyházamat. Önnön magát nevezte ugyan köszálnak; de nem fa vagy köegyháznak mondotta a' magán építtetettet; hanem a' megváltatott Népet, választott Isteni Nemzettséget, a' hittel oktatott, keresztséggel mosatott, és Krismával kenetett Nyáját mondotta a' magán építtetett Anyaszentegyháznak, és nevezi. Ha ki boldogtalan ezen Anyaszentegyház' Tagjait, vagy kisdedeit megborankoztatja; az Evangyéliom' hagyása szerint, méltó az, hogy egy malomkö köttessék, a' nyakára, 's elmeríttessék a' tenger' mélységébe; azaz: vettessék le a' hatalom' méltóságáról, 's maradjon az Igazak', gyülekezetén kívül, a'ffa' világ' nyomoruságban, mint a' Pogány, és Publikánus. És ezért, édes Fiam! buzgó igyekezettel kell vigyáznod naponként az Anyaszentegyházban, hogy neveljék az inkább, mintsem fogatkozást szenvedjen. Elsőben is innét mondatának a' Királyok Szentségeseknek, mivel az Anyaszentegyház'at öregbítették. Ezt tselekedd te is, hogy a' te Koronád ditséretesebb, 's életed boldogabb, és hosszabb legyen.

III. Tzik. *A' Püspök' nevezéséről, és a' Fő Papoknak adandó tiszteletről.*

A' Királyi Széket ékesíti a' Fő Papok' rendje: és ezzel a' Királyi Méltóságban a' harmadik helyet birják a' Fő Papok. Édes Fiam! ugy őrizd azon Öregeket, mint szemeid' fényit. Ha azok-
Magyarok esmérete. R

nak szíveit birandod; nem fogsz félni ellenségeidtől. Ugyan is azok a' midőn téged tisztelnek, bátorságos lejedesz mindenekben: azoknak imádsága fog téged a' Mindenható Istennek ajánlani. Mert azokat rendelte az Isten az emberi Nemzet' Örözőjivé, és a' lelkek' vigyázójivá, 's az egész Egyházi Méltóságnak, és Isteni Szentségnek Sáfáraivá, és kiszolgáltatójivá. Ám azok nélkül nem rendeltetnek Királyok, se Fejedelemségek. Azoknak közbenjárulása által töröltetnek el az emberek vétkei. Ha azokat tökéletesen szereted: kétség kívül tennen magadat orvosolod, és tisztességesen kormányozod a' te Országodat. Mint-hogy azoknak kezeibe vagyon adva a' hatalom; bennünket a' bűnökben megkötni, és a' bűnöktől feloldozni. Mert örök szövetséget szerzett velek az Isten, 's elválasztotta őket az Emberektől, 's az ő Nevének, és Szentségének részesseivé tette; 's feddődéseiket megtiltotta az embereknek, Sz. Dávid Király által mondván: Ne illessétek az én kenetteimet. Az illeti pedig az Isten' Kenetteit, ki az Isteni, és Egyházi rendelés ellen a' Szent Rendü Férjfiakat hamis vétke-sítésekkel motskolja, és nyilván gyalázza. A' mit tenéked tselekedni, tellyességgel megtiltok, ha boldogul akarsz élni, és tisztességesen országolni. Mert ezekben leginkább megbántódik az Isten. Ha történetből valaki ezek közzül, a' kiőről van a' beszéd, feddésre méltó vitekbe esend (a' mi távol legyen) feddmeg ötet háromszor, négyszer, teköztied, és ő maga között, az Evangyeliomi parantsolat szerint. Ha akkor nem akarja hallani a' titkos intéseket, nyilvánóságosokkal kell élned, ezek szerint: Ha meg nem hallgat téged; mond-meg az Anyaszentegyháznak. Mert ha te ezen rendet megfogod tartani: vátig felmagasztalod a' te ditsösséges Koronádot.

IV. Tzik. *Az Elődök', és Zászlós Urak' érdemlett tiszteletéről.*

Negyedik ékessége a' Királyságnak az Elődöknek, Zászlós Uraknak, Fő Ispányoknak, Vitézeknek, Nemeseeknek hivsége, erőssége, serénysége, nyájossága, bátorsága. Mert ők az Ország' oltalmazóji, az erőtlének védelmezőji, az ellenségek nyomvasztóji, Birodalmak öregbítőji. Azok néked Fiam! Atyáid, 's Atyádfiai legyenek. Ezek között pedig szolgaságra senkit se ejts, se szolgának ne nevezz. Vitézkedjenek azok néked, ne szolgaságoskodjanak. Mind ezeken harag, kevélység, és irigység nélkül, békességesen, alázatosan, szelíden uralkodjál, eszedben tartván mindenkor; hogy mindnyájan az emberek egy miségüek legyenek: és hogy semmi fel nem emel, hanem az alázatosság; és semmi le nem aláz, hanem a' kevélység, és irigység. Ha békességes léssz; akkor mondatol Királynak, 's Király' Fijának, és szerettetni fogsz minden Vitézektől. Ha haragos, kevély, irigy, békételen, és a' Fő Ispányok, 's Elődök hegyett fogsz járni: kétség kívül a' Vitézek' ereje a' Királyi hatalomnak elgyengítésére fog lenni; 's másokra szállítják a' te Királyságodat. Ettől felvén, az erköltsök' szerével igazgasd a' Fő Emberek életét; hogy a' te szeretetedtől elfoglaltatván, mindenkor a' Királyi Méltósághoz kaptsolódjanak árthatatlanul, és a' te Országod mindenképpen békességes maradjon.

V. Tzik. *A' békességestűrés erköltsének megtartásáról, és az ítélet szolgáltatásáról.*

A' békességestűrés, és ítéletnek megtartása, ötödik ékessége a' Királyi Koronának. Dávid Király, és Proféta mondja: Isten! add a' Királynak

a' te ítéletedet. Az ismét másutt: A' Király' tisztelessége ítéletet szeret. Pál Apostol így szól a' békességstürésről: Békességstürők legyetek mindekhez. Az Ur pedig az Evangyéliomban e' képpen: A' ti békességstüréseetekben birjátok a' ti lelkeiteket. Erre igyekezz, Fiam! ha tiszteletet akarsz Királyságodnak; szeressed az ítéletet: ha a' te lelkedet birni kívánod; légy békességstürő. Valahányszor, édes Fiam! ítéletre méltó ügy jön elődbe; vagy fejvesztést érdemlet bűnös; ne türhetetlenkedj a' dologban; vngy esküvéssel ne erősítsd, hogy megbünteted azt: a' mi állhatatlan, és változó. Mert a' bolond fogadásokat meg kell másolni; vagy ne ítélj te magad, nehogy a' te Királyi Méltóságod az alább való dolgoknak igyeztetésével megmotskoltassék: hanem inkább a' fele dolgot a' Birák eleibe küldjed, a' kikre vagy az bizva, hogy törvényjek szerint ítéljek meg azt. Félj bíró lenni: örülj pedig Király lenni, és neveződni. A' békességes Királyok országolnak: a' békételenek pedig tiránuskodnak. Mig pediglen valami dolog, mellynek megítéltetése a' te Királyi Méltóságodhoz illik, előtted forog; békességstüréssel, és irgalmassággal, avagy szánakodással íteld meg azt, hogy ditséretes, és ékes legyen a' te Koronád.

VI. Tzik. *Az Idegenek' befogadásáról, és Jövevények' táplálásáról.*

Az Idegenekben, és jövevény Férjfiakban olly nagy haszon vagy az, hogy méltán a' Királyi Méltóságnak hatodik helyén tartathatik. Honnét nevekedett főképpen a' Romai Birodalom; 's magasztaltattak, és ditsőítették a' Romai Királyok: hanem hogy sok Nemesek, és Böltsek oda öszvegyültek különbkülönbféle részekről? Róma pe-

díig mainapiglan szolgaságban volna; ha azt Aeneás 'Tsemetéje szabaddá nem tette volna. Mert valamint az Idegenek a' Tartományoknak különbféle részeiről jönnek; úgy különbféle nyelveket, és szokásokat, 's különbféle tudományokat, és fegyvereket hoznak magokkal; mellyek a' Királyi Udvarat mind ékesítik, 's magasztalják; és a' külföldiek' kevélységét megrettegtetik. Az egy nyelvű, 's egy szokásu Ország pedig gyenge, és romlandó. Azért meghagyom néked, Fiam! hogy jóakarattal tápláld azokat, és betsületesen tartsad, hogy örömeoseb maradjanak veled, mint másut lakjanak. Mert ha te elrontani, a' mit én építettem; vagy elhányni, a' mit én gyűjtöttem, törekeedel; kétség kívül legnagyobb kárt fog szenvedni a' te Országod. A' mi hogy ne történjék: mindennaponként öregbítsd Országodat; hogy a' te Koronád mindenektől nagyra betsültessek.

VII. Tzik. *A' Tandtsnak nagy hathatóságáról.*

A' Királyok' Itélőszékein hetedik helyet foglalja a' tanáts. Mert tanáts által rendeltetnek a' Királyok, kormányoztatnak az Országok, oltalmaztatik a' Haza, intéztetnek a' hartzok, győzedelem nyerettetik, elüzettetnek az Ellenségek, szerzettetnek a' Barátok, építettetnek a' Városok, és az Ellenség' Várai lerontatnak. Mikor van pedig haszon a' tanátsokban? Mert a' balgatag, 's negédes, és köz férjfiaktól (nékem úgy látszik) nem származhatnak; hanem főbb, jobb, hőltsebb, és legtisztességesebb Öregektől kell azoknak kinyilatkoztatódni, 's tökéletesltetni. Azért, Fiam! az ifjakkal, és kevesebbé eszesekkel tanátskozni, vagy tőlök tanátsot kérni ne kívánj; hanem az Öregebbektől, kik az ő korok, és hőltességek által képesek azon dologra. Mert a' Királyok' ta-

nátstsainak a' Böltsek' sziveibe kell zárattatni, nem a' bolondok' szelessége által kiterjesztetni. Ha böltsekkel járandasz, böltés-lészs: ha bolondokkal jársz kelsz, azokhoz fogsz társaltatni; mint a' Sz. Lelek jelenti Salamon által: A' ki böltsekkel jár, a' böltsek' barátja lesz, nem is lesz hasonló a' bolondokhoz. Dávid is énekl: A' Szenttel szent leszsz, és az elfordulttal elfordulsz. E' felett: mindenik korhoz valaminő dolog illik, abban gyakorolja magát; ugymint: az ifjak a' fegyverben, a' tisztas Öregek a' tanácsokban. Éppen mindazáltal nem kell az ifjakat kirekeszteni a' tanácsokból. De valahányszor vélek tanácsot fogsz tartani, hamind alkalmas legyen is az, még is azt mindenkor a' főbbek eleibe adjad; hogy minden tselekedeteid a' böltesség' mértékéhez legyenek szabva.

VIII. T z i k. *Eldödeiket kövessék, és Atyjaiknak engedelmeskedjenek a' Fiak.*

Az Eldödök' követése a' nyoltzadik helyet birja a' Királyi Méltóságban. A' Királynak legnagyobb diszére válni esmérjed az előtte volt Királyokat, és tisztességes Szülőket követni. Mert a' ki az elhunyt Atyáknak végzeményjeit megveti: az Isteni törvényekkel se gondol az, 's elvesz. Mivel az Atyák azért Atyák, hogy neveljék Fiaikat; ugyan azért a' Fiak, hogy engedelmeskedjenek Atyjaiknak. A' ki Atyjának ellentáll, Istennek ellensége az. Mert minden engedetlenségnek ellentállanak az Istennek. Minthogy az engedetlenségnek lelke elszórja a' Koróna' virágait: azért az engedetlenség az egész Országnak veszedelme. Annakokáért, édes Fiam! a' te Atyád' parantolatjait gyorsan tellyesítsd; hogy a' te szerentséd mindenütt Királyi módon igazgattassék. Az én

szokásaimat ugyan, mellyeket látsz a' Királyi Méltósághoz illeni, minden kétség nélkül szabadon kövessed. Mert nehezen fogod ezen égallyai Országot birni, ha a' te előtted uralkodott Királyok' szokásának követője nem lészesz. Melly Görög igazgatná a' Latinokat görög szokásokkal? vagy melly Latin birná a' Görögöket latin szokásokkal? senki se. Azért kövessed az én szokásaimat; hogy a' tied között jeles, az idegenek között díszéletes légy.

IX. Tzik. *Imádkozni kell; és miként.*

Az imádság' gyakorlása legnagyobb eszközése a' Királyi boldogságnak; és azért kilentzediknek hirdeti a' Királyi Méltóságnak kilentzede szere. A' szüntelen való imádság a' bűnök' lemosása, és eltörlése. Te pedig, Fiam! valahány-
 azor az Isten' Házába gyorsalkodol, hogy Istent imádjad; a' Király' Fijával, Salamonnal, te is Király, mindenkor mondd: Küld-el, Uram! a' böltsességet a' te nagyvokodnak Székétől, hogy velem légyen, és velem munkálkodjék, hogy tudjam, mi légyen kedves nálad minden időben. Ismét: Uram Atyám, és életemnek Istene, ne hagyj engem a' gonosz gondolatban. A' szemeimnek ne adj kevélységet, és minden gonosz kívánságot távoztass-el tőlem. Veddél tőlem a' kívánságot, és a' azemtelen, és tisztátalan léleknek ne adj engem, Uram! Ezen imádsággal élének tehát a' régi Királyok. Te is ugyan ezzel élj: hogy az Isten méltóztassék tőled eltávoztatni minden vétkeket; 's mindnyájoktól leggyőzhetetlenebb Királynak neveztesél. Könyöröggj az eránt is, hogy elűzze tőled a' tunyaságot, és tompaságot; 's adjának bőséget minden jóságos erköltsőknek, mellyekkel minden látható és láthatatlan Ellensé-

geken diadalmaskodjál, hogy bátorságos, és mentt
lévén az Ellenségeknek minden rohanásától, min-
den Alattvalójiddal, a' te életed' folyását bekes-
séggel végezhesd.

X. Tzik. *A' kegyességről, és irgalmasságról,
's egyéb jóságos erköltsökről.*

A' jóságos erköltsök' szere ékesíti a' Kirá-
lyok Koronáját, és a' tiz Hagyásokban a' tizedik
helyen rendelődik. Mert az erők' Ura, ő a' Ki-
rályok' Királyja. Valamint tehát az ő Mennyei
Seregének tellyes volta a' tiz Karokban áll; ugy
a' te életed' folytatása tiz Hagyásokon állapod-
jék. Szükséges, hogy a' Király kegyes, irgal-
mas, 's egyéb jóságos erköltsökekkel bővelkedő,
és ékes legyen. Mert az istentelenséggel, és ke-
gyetlenséggel motskos Király hijában tulajdonítja
magának a' Király nevet; minthogy Tyrannusnak
kell őtet mondani. Azért tehát, édes Fiam! én
szivemnek gyönyörűsége! lelegendő Tsemetémnek
reményje! kérlek, kötelezlek, hogy mindenkép-
pen, és mindenekben a' kegyességgel viseltetvén
nem csak az Atyafisághoz, és Rokonsághoz, vagy
Elődökhöz, vagy Vezérekhez, vagy Gazdagok-
hoz, vagy Szomszédokhoz, vagy Hazafiakhoz,
légy kegyelmes, hanem a' Külföldiekhez is, és
minden te hozzád jövőkhöz. Mert legfőbb bol-
dagságra vezet a' kegyesség' tselekedete. Légy
irgalmas minden erőszakot szenvedőkhöz, min-
denkor a' te sziveden tartván az Urnak ama' pél-
dáját: Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.
Békességtűrő légy mindenekhez, nem csak a' ha-
talmasokhoz, hanem a' hatalom nélkül lévőkhez
is. Végre: nehogy téged a' szerentse igen fel-
emeljen, vagy a' szerentsétlenség lealázzon; erő-
sen állj. Légy alázatos is, hogy Isten felmagasz-

taljon téged itten, és a' jövendőben. Légy emberséges, és senkit szerfelett még ne büntess, vagy kárhoztass. Légy szelíd; hogy az igazsággal soha ne ellenkezz. Légy tisztességeskedő; hogy készakarva valakinek soha gyalázatot ne okozz. Légy szemérmes; hogy a' bujaságnak minden büzt úgy kerüljed, mint a' halál' ösztönét. Mind ezen előhozattattak készítik fel a' Királyi Koronát; a' mellyek nélkül sem itt nem országolhat senki, sem az örök Országba bé nem juthat.

Jerusalemi András Aranyvégzeményje.

A' Szent Háromságnak, és Megoszolhatatlan Egységnek Nevében.

András Isten' Kegyelmeből Magyar Ország', Dalmátzia', Kroátzia', Ráma', Szervia', Gallitzia', és Lodoméria' örökös Királyja. Mivel mind a' mi Országunk' Nemesseinek, mind egyebeknek szabadsága, mellyet Sz. István Király rendelt, némmelly Királyoknak hatalmassága által, majd önön haragjokat követvén, majd pedig a' gonosz emberek' hamis tanátstsaira figyelmezvén, vagy tulajdon nyereségeiket vadászván, igen sokakban megsértődött vala; gyakran magok a' Mi Nemeseink előttünk volt Királyoknak, és a' Mi Felségünknek füleit esedezésekkel, és könyörgésekkel fárasztották Országunk' helyre állítása végett. Mi tehát az ő kéréseknek eleget akarván tenni mindenekben, a' mint tartozunk; kiváltképpen mivel Mi, és ő közöttök ezeránt már több ízben nem kevés izetlenségek származtanak; a' mit, hogy a' Királyi tisztesség tellyesebben megtartassék, szükséges eltávoztatni; (mert senki egyéb által jobban nem tétetik, mint ő általok) megadjuk mind ezeknek, mind Országunk' egyéb Emberei-

nek azon szabadságot, melyet Sz. István adott vala. Egyebeket is a' Mi Országunk' állapotjának helyre állítására hasznosan intézünk, e' szerént:

I. Tzik Rendeljük; hogy esztendőnként Sz. István, Király' napját, hanemha súlyos dolgunk érkezend, vagy betegség által gátoltatnánk, Főjérváratt tartozzuk innepelni. És, ha Mi jelen nem lehetünk; a' Nádor Ispány minden kétség kívül ott leszen helyettünk: 's képünkben meg fogja hallgatni az ügyeket; és oda minden Nemese, a' kik akarnak, szabadon gyűljenek. II. Akarjuk azt is; hogy se Magunk, se következőink valaha a' Nemeseket meg ne foghassák, vagy károsítsák valamelly Hatalmasnak kedvéért; ha csak előbb nem idéztetnek, és tetteikről törvényesen meg nem győzttetnek. III. Ismét: semmi adót, se szabad pénzt nem fogunk szedetni a' Nemesek' telekein. Se Házaikba, se Majorjaikba bé nem szállunk, hanemha hivattatunk. Az Egyházok' Népeire se vetünk tellyességgel semmi adót is. IV. Ha valamelly Nemes, fiú nélkül kihalánd; birtokának negyedét a' Leány nyerje el: a' fennmaradtról tegyen rendelt, a' mint ő akarja. És, ha megelőztetvén a' haláltól, rendelt nem tehet; a' Rokonai, kik ő hozzá közelebb valók, nyerjék el: és, ha éppense semmi Nemzetsége se volna; a' Király nyeri el. V. A' Fő Ispányok a' Nemesek' telekeiről ítéletet ne tegyenek, hanem ha a' pénzek', és tizedek' ügyében. A' Várnagyok éppen senkit meg ne ítéljenek, egyéb a' magok Váraiknak Népeit. Az Orvokat és Kóborlókat a' Királyi Birók ítéljék meg; mindazáltal a' Fő Ispány Elődsége alatt. VI. Ismét: az egybeesküdt Népek nem nevezhetik az Orvokat, a' mint azokták vala. VII. Ha pedig a' Király az Országon kívül akarja vezetni Hadát; a' Nemese, nem tartoznak véle menni, hanemha Tőle fizet-

tetnek. És a' vissza térés után rólók Hadi ité-
 letet ne tegyen. Ha pediglen más részről had jö-
 vend az Országra, közönségesen mindnyájoknak
 kell táborozni. Ismét: ha az Országon kívül a-
 karjuk a' Hadat vezetni, és a' Haddal költeke-
 zünk, mindnyájan, a' kik Megyéket birnak, a' mi
 pénzünkért tartoznak velünk menni. VIII. A' Ná-
 dor Ispány a' mi Országunk' minden embereit kü-
 lönböztetlen megítélje. De a' Nemesek' ügyeit,
 mellyek fejvesztést, vagy birtokok' rontását ille-
 tik; a' Király' tudta nélkül el nem végezheti. A'
 Birák pedig Helytartókat ne tartsanak, hanemha
 egyet a' magok Udvarában. IX. A' mi Királyi Ud-
 var Biránk, miglen az Udvarban marad, mind-
 nyájokat megítélhet, és az Udvarban kezdett Ü-
 gyeket mindenütt elvégezheti. De a' maga tele-
 ken maradván; közbirót nem rendelhet, se nem
 idéztetheti a' Részeket. X. Ha valamelly Jobbágy
 (Zászlós Ur) Tisztségben lévén, a' hadban életét
 veszti; annak Fija, vagy Testvére illendő tiszt-
 séggel jutalmaztassék. Ha ugyan a' szerént végzi
 életét a' Nemes; annak Fija, mint a' Királynak
 tetszik, megajándékoztassék. XI. Ha idegenek,
 tudniillik jó emberek, az Országba jövendenek;
 az Ország tanátsza nélkül méltóságokra ne emel-
 tessenek. XII. A' megholt, vagy halálra kárhoz-
 tatott, vagy a' bajvívásban elesett, vagy akár-
 mint kimultt Férjeknek Feleségeik az ő jegyru-
 hájokban meg ne károsíttassanak. XIII. A' Job-
 bágyok úgy kövessék az Udvart, vagy akárhová
 mennek; hogy a' szegények ne nyomorgattassa-
 nak, ne fosztogattassanak általok. XIV. Ha va-
 lamelly Várnagy az ő Várnagysága' minémüsége
 szerént magát tiszteségesen nem viseli, vagy az
 ő Vára' Népeit rongálja; az elidegenített jószá-
 gok' visszaadása mellett, gyalázatosan az egész
 Ország előtt fosztassék meg méltóságától. XV.

A' Lovászok, Petzérek, Solymászok ne merészeljenek beszállani a' Nemesek' Majorjaiba. XVI. Egész Vármegyéket, vagy akármedly Meltóságokat nem fogunk örökösen telek, vagy birtok gyanánt adni. XVII. Birtokaitól is, mellyeket valaki igaz szolgálattal nyert vala, valami időben meg ne fosztassék. XVIII. Ismét: a' Nemesek, Tölünk szabadságot nyervén, szabadon járulhatnak a' Mi Fiunkhoz, mint nagyobbiktól a' kisebbikhez, nemis rontatnak azért az ő birtokaik. A' Mi Fiunk' igaz ítéletével kárhoztatottat, vagy Ő előtte kezdett ügyet, míg Az előtt vége nem szabad, nem fogjuk előnkbe venni: se viszontag a' Mi Fiunk. XIX. A' Várak' Jobbágysai a' Sz. Istvántól rendeltetett szabadság szerént tartassanak. Hasonlóképpen az Idegenek is, akármi Nemzetbeliek, az eleinten nekik adatott szabadság szerént tartassanak. XX. A' tizedek ezüstön meg ne váltassanak, hanem a' mint a' föld hozza, bor, vagy gabona vetemény beadattassanak. És, ha a' Püspökök ellent mondandanak; nem fogjuk őket segíteni. XXI. A' Püspökök a' Nemesek' telekeikre a' mi Lovainknak tizedeket ne adjanak: sem az ő Népeik a' Királyi telekekre az ő tizedjeiket hordani ne tartozzanak. XXII. Ismét a' mi disznaink a' Nemesek' erdeiken, vagy rétjeiken ne legeltessenek, azoknak akarata ellen. XXIII. Ismét, a' mi uj pénzünk esztendő által bétsben tartassék, egyik Husvétől fogva a' másik Husvétig. És olyan tizedek legyenek, a' millyenek voltak Béla Király' idejében. XXIV. Pénztár' Tisztjei, Sóadósok, és Adószedők a' mi Országunk' Nemessei legyenek. Izmaeliták, és Zsidók nem lehetnek azok. XXV. Ismét, a' Sók' az Ország' közepén ne tartassanak, hanem tsak Zaboltsón, Regétzen, és a' Véghelyeken. XXVI. Ismét; birtokok az Orzágon kívül ne adattassanak. Ha va-

Amellyek ajándékoztatnak, vagy eladattak, az Ország'Népének kiváltva visszaadattassanak. XXVII. A' Marturok Kálmán Királytól rendeltetett szokás szerént fizetessenek. XXVIII. Ha valaki rendeltetett ítélet által kárhoztatott lészen, semmi Hatalmas ötet nem oltalmazhatja. XXIX. A' Fő Ispányok tsak az ő Vármegyéjek jussával élhetnek: egyebeket a' Királyhoz tartozandókat; tudniillik a' tsebreket, szarvas marhákat, adókat, és a' Váraknak két részét a' Király nyerje. XXX. Ismét, ezen négy Jobbágyokon, tudniillik, Nádor Ispányon, Bánon, 's a' Király', és Királyné Udvari Birájin kívül, két Méltóságot senki se bírjon. XXXI. És hogy ezen engedelműnknek, 's rendelésünknek a' Mi, és következőink' idejekben mindenkor ereje legyen; egybe irattuk azt hét pár Levelekbe, 's Aranypetsétünkkel megerősítettük: Ugy, hogy egy pár a' Pápa Urnak küldessék, 's ő azt Jegyzőkönyvébe leirattassa. Második az Ispotályban Fejérváratt; harmadik a' Templomban, ugyan ott; negyedik a' Királynál; ötödik az Esztergomi Káptalanban; hatodik a' Kalotsai Káptalanban; hetedik a' Nádor Ispálynál tartassék: úgy hogy azon Írást szeme előtt tartván, se maga nehibázzon valamiben a' fennmondattak között, se a' Király', se a' Nemesek', se mások' hibázásában meg ne egyezzen: hogy mind ők szabadságban éljenek; mind pedig ezért Nékünk, és Következőinknek mindenkor hivek legyenek, és a' Koronához tartozott engedelmességgel viselteszenek. *Hogyha pedig Mi, vagy valaki a' mi Következőink között valaha valamelly időben ezen Rendelésünkkel akaráék ellenkezni, nd* ennek ereje szerént szabad legyen minden hüségtelenség' gyalázatja nélkül mind a' Püspököknek, mind más Jobbágyoknak, és Országunk Nemesseinek, kinekkinek, 's mundnyá-

joknak, mostani, és jövőendőbelieknek, 's maradékhoknak ellentállani, és ellentmondani Minékünk, és Következőinknek mind örökké. Költ a' Mi Udvari Kancelláriusunk, Egri Prépost Klétus' keze által a' megtestesült Igének ezer két száz huszonkettődik esztendejében. Tiszteletre méltó János, Esztergömi; Tisztelendő Ugrin, Halotsai Érsek' létekor Deső, Csanádi; Robert, Veszprimi; Tamás, Egri; István, Zágrábi; Sándor, Váradi; Bertalan, Pétsi; Kozma, Györi; Berétki, Vátzi; Vintze, Nyitrai; Püspökök ideé. *tt* Országlásunknak tizenhetedik esztendejében.

Jégy z é s. Minthogy ezen Aranyvégzemény' utolsó Tzikkelyének azon kifejezése, mely kezdődik ezen szavakon: *Hogyha pedig*: 's végződik ezeken: *mind örökké*; több zendülésekre adott alkalmatosságot; az Ország ezer hatszáz nyoltzvan hetedik esztendőben hozott Törvény által eltörölte azt. Azért, a' mint oda fent láttuk a' Hírályi Esküvésből kihagyattatik.

III. S z a k a s z.

Az Ország' különbféle Népeiről.

Az Ország'nak négy Rendjein kívül többféle Népei vannak a' Magyar Hazának; a' mint ennek az itt előadott sarkallatos Törvényjeiből láthatni. Nevezeteseek valának azok közt a' Várak' Jobbágyjai: a' kiknek megesmértetésére szükséges azon Várakról értekezni. Minden Megyében azon Vár, a' mellytől vette volt nevezetét a' Vármegye, az uralkodó Fejedelem' tulajdonához tartozott; földjeivel, és telekeivel együtt, a' mellyeknek egy része a' Hírály' tsordájának, és nyájainak tartására vala rendelve; más része pedig Parasztoknak, mint mezei szolgáltnak adatott, a' kik nem tsak a' közadót, hanem a' Fejedelemnek,

mint Földes Uroknak, a' Dézmát, és minden Alattvalói rovatokat is kötelesek voltak fizetni. Végre: a' Várnak egyéb földjei a' fegyverre alkalmas Férjfiaknak osztattak ki, olly törvény alatt; hogy azok csak fegyverrel szolgálának, örizvén a' Várat, és háboru' idején a' Fő Ispány' Zászlója alatt az Ellenség ellen hadakozván. Ezekből állott tehát a' Fő Ispány' Zászlóallya, Dandárja, vagy Bandérja. Nyilván kitetszik pedig az; hogy ezek minden Vármegyéből összevegyülvén, derék Hadisereget tetteknek legyen, Ugyan ezek szolgáltak a' belső tsendességnek fenntartására is. Mivel tehát a' Vár' Jobbágyaiból ennyi haszna volna a' Hazának: Sz. István Király, ezen Magyar Királyi Birodalom felállítója, azokat különös, és majd a' Nemesekéhez hasonló szabadsággal ajándékozta meg. Azért méltóságok' elvesztése alatt megtiltatott a' Várnagyoknak Várák' illy jeles Népeit hazni vonni. Ürügyösöknek is nevezették ezek: mintbogy azon ürügy alatt birták földjeiket, hogy fegyverrel szolgálják. Ha tehát fegyvereiket letették; azonnal elvesztették földjeiket. De látván Királyaink, hogy a' Nemesekhez hasonló vitézséggel hartzolnának az Ellenség ellen: őket koronként a' Nemesek közé méltóztatták, földjeikkel együtt, úgy hogy a' tizennegyedik században megszűnt legyen a' Vár' Jobbágyok neve. Innét nyilván kitetszik; kiket nevezzenek Törvényeink egy hely birtoku Nemeseknek: mintbogy ezek nem Váraknak, Faluknak, vagy Jóságoknak, hanem a' Fejedelmi telekeken nekik ajándékoztatott egy egy Sessionak, vagy helynek lettek Uraivá.

A' Vár' Jobbágyaihoz hasonló állapotok voltak az Udvarnokok, a' kik főképpen Sz. István Király alatt keletkeztek. Mert Ez a' Keresztényi szelídséghez éppen nem illőnek tartván azt, hogy

a' Külföldiek gyakorta Feleségeik, 's gyermekeikkel elfogattatván, minden különbség nélkül rab-szolgaságra kényszerítettének: azokat, a' kik tisztességes származásuak voltak, részént kiváltván, részént Fejedelmi hatalmával élven, a' magános Urak' kezeiből kimentette, és szabadságra juttatta; és, hogy Hazájoktól lett elestteket annál könnyebben szenvednék, az Udvari szolgálatra rendelte őket. Ugyan ezek, mivel az Udvar mindenütt kísérnék Udvari kíséreknek is neveztettek: és azon okból, hogy az Udvari szolgálat alatt bírnák telekeiket, mintürügy alatt; Ürögyösöknek is hivatattak, valamint a' Vár' Jobbágysai. Széllyel laktak ezek a' nevezetesebb Vármegyékben, hogy az Országot gyakorta eljáró, 's vizsgáló Királynak mindenütt kész szolgálatjára legyenek. Hanem Nagy Lajos, a' ki főképpen szorgalmatoskodott az ő Udvara' fényessége eránt, azon Udvarnokokat a' kezek alatt volt telekekkel többnyire az ő hiv szolgálatjokért örökösen megajándékozta, és az Ország' valódi Nemesei közé méltóztatta: 's ezzel azt tselekedte, hogy osztán nem mások, hanem csak Nemesek foglaltoskodnának a' Királyi Udvarlásban. Innét is nem kevéssé szaporodott az egy helyű Nemeseknek száma.

Ezekén kívül még több különös Népei voltak a' Magyar Királynak, ugymint: Asztalnokok, Pohárnokok, Vadászok, Hatzérek, Lovászok, Petzérek, Madarászok, és Szekeresek. Ezeknek is fizetésül a' Királyi földekből szegettek, kiváltképpen az Ország Dunajobbján, melly a' Fejedelmi Háznak öröke vala. A' melly Népeknek száma utóbb annyira nevedett, hogy több Falukra, és Helységekre osztódván, egy egész Tartományt tennének, melly Szolgagyőr Vármegyének nevezetett, és az ő Igazgatójok Szolgagyőri Főispány-

Ispánynak. Ezekből is minden időben a' Királyok' kegyelméből, kiváltképpen Nagy Lajos alatt, igen számosan jutottak Nemességre. A' honnét könnyű észrevenni: miért a' mi időnkben is nem kevés Faluk, és egész Helységek tsupán Nemesekből állanak. Ezekből valók mái napiglan a' Szent-Gáli Nemesek, a' kik a' Királyi Vadászoktól veszik eredeteket. De ugyan ez ilyen ajándékozásokkal, és Nemesítésekkel annyira is megfogyatkozott osztán a' Magyar Királyoknak a' minden Vármegyében volt Uradalma, hogy az ezer öt száz tizenegyedik esztendőben szükséges vala az Ország' Gyűlésében más jószágokat intézni, 's rendelni a' Királyok' számára: mellyek ezen időtől fogva Korona' jószágainak neveztetnek.

1514. E.

A' régi Várak' Jobbágyjaihoz nagyon hasonlítanak a' Telekesek, a' kiknek az Érsekek, Püspökök, Káptalanok, Apáthurak, és az Ország'nak birtokosabb Nagyjai, kiváltképpen az örökös, és szabad Grófok darab földeket, vagy telekeket, a' honnét Neveiket is vették vala, adtak olly véggel, hogy Uráik' Váraikat örizzék, és háborukor azoknak Zászlóji alatt táborba szálljanak. Ez illy Zászlóallyai Seregeket nevezte osztán a' Törvény Bandériumoknak, a' vitézkedő Magyar pedig Bandér- vagy Dandár nevezettel. Az Egyháziak' Telekesei, hogy azon Egyházaknak, a' mellyeknek telekeik, vagy földjein éltek, oltalmazására köteleztettek különösen, mind azon Fő Egyháziaktól, mind a' Királyoktól szép, és majd a' Nemesekéhez hasonló szabadalmakat nyertek; úgy hogy innét Telekes Nemeseknek neveztetnének. Azon birtok pedig, a' melyet megszállottak, Széknek szokott neveztetni: ugymint: Vajka Szék, Vetse Szék.

Voltak ismét a' Váraknak ollyan emberei is, a' kik mind az adótól, mind a' szolgáltságtól szabadok esmérete.

is

badok lévén, Szabadosoknak neveztettek: ezek különös szolgálatokat tettek a' Fejedelemnek. Ezek közül választattak a' Futkárok, és Köve-
tek, kik a' Királyi Leveleket, és Parantsolatokat ide 's tova hordozták. A' Fő Papok, 's az Ország' Nagyjai, és Nemessei is tartottak ilyen Szabadosokat hasonló szolgálatokra.

A' mint említettük, hogy a' Várak' Emberei-
nek egy része a' gazdaságbeli munkára, és adóra köteleztetett, 's ezen részttevő Emberek Várak' Szolgájinak, és Parasztjainak neveztettek; úgy hivattattak más Földes Uraknak is az olyan Emberei: nem sokára pedig az ő hivségekért mind a' Fejedelemtől, mind egyéb Földes Uraktól megnyerték ama' szép *Jobbdágy* nevezetet. Ezen Országot fegyver által magokévá tévén a' Magyarok Árpád Fejedelem alatt, azon Népeket, a' kik nékiek meghódoltak itten, oltalmok alá vették, hogy ezeknek mezei munkálkodásai által élelmek elégségesen lenne: sőt azok helyett, a' kik innét az ő tőlök való felelemből elfutottak, másokat ide behívni, vagy hozni vátig iparkodtak. Azon Idege-
neket, a' kik magok szerént, és szabadon jöttek volt ide bé, Ujlakosoknak, és Vendégeknek neveztek a' Magyarok; és úgy kedveztek azoknak, hogy őket szolgaságra ejteni, Törvény által tilalmazták: a' mit látni az Aranyvégzeményben. Ezen Ujlakosok tehát azon földtől, melyet a' Királytól, vagy más Földes Urtól nyertek volt magok élelmére, csak pénzül adóztak mind a' Fejedelemnek, mind a' Földes Uraságnak. Azon birtok, melyet használtak vala, *Helynek*, vagy *Udvarnak*; Slavoniában pedig *Marturnak* neveztetett. Amarról semmi kétség nincs: de a' Marturról többféleképpen ítétek az utóbbi Magyarok, majd tengeri vámnek, majd nyest bőrnek állítván azt. Hanem M. Püspök Pálma Károly az ő *Hungaria nova*

név alatt kiadott bölts értekezéseiben nyilván megmutatja nem csak Jerusálemi András' Leveléből, melly 1234. esztendőben költ; holott az Ujlakosok Marturi Gazdáknak neveztetnek; hanem negyedik Béla Király' Leveléből is, mellyet még Atyja' idejében, ezer két száz huszonnegyedik esztendőben, adott valaki, mellyben, minekutánna a' Klakochie földjét némelly Radusnak, és más többeknek örökre oda ajándékozta volna, nyilván kijelenti: hogy azon földnek Ujlakosai fejenként, *Martur* név alatt tíz tízest fizetnének esztendőnként. Mivel pedig bizonyos az, az Aranyvégzeményből, hogy a' Magyar tizesek az első Béla Király' tizesseinek értékére hozattattak, és azoknak negyvene egy Bizánti aranyot tett legyen: világos az, hogy az említett adó nem ment többre egy Bizánti arany' negyedénél; mellyen kívül nem volt akkor más arany-pénz Európában. Azon negyednek is csak harmadát vették a' Földes Urak; két harmadát pedig a' Király. E' felett: minthogy az Ujlakosoknak minden szabadsága, és mentettsége a' Királyi kegyelemtől volna; azért szabadságpénzt is fizettek az Uralkodó Fejedelemelek. Hanem hogy e' miatt nehézségjeket jelentették a' Földes Urak: az Aranyvégzemény által megszüntetett azon fizetés.

Tudnivaló: hogy azon Jövevények, és Ujlakosok által jól megnépesedett a' Magyar Haza: mert azok által sok puszták, és sűrű erdők Falukká, és Városokká lettenek. Minő Nemzetbéliék voltak ezen Jövevények, és Ujlakosok; méltó azokról itten megemlékezni, a' kik számosabban ide vették magokat. Oroszok (hogy a' Kunokról, a' kik egy Nemzetbéliék valának a' Magyarokkal, ne szólljak) sokan jöttek ide már az Árpád' Magyarjaival; osztán pedig Zoltán Fejedeleme alatt is nagy számmal. Toksu, vagy Takson Fejedeleme alatt pedig, más Nemzetbéliéken kívül, Izmaeli-

ek, kiket Szeretsenyeknek is nevezünk, számosan szállottak ezen Magyar földre, és Pestet, az ő környékével együtt, nyerték lakásul magoknak; Második András Király idétt ismét nagy számmal hatottak ide a' Hereskedés miatt, és a' Zsidókkal öszvetársalkodván, az ő tsalfaságok, és hízeldések által olly hatalomra emelkedtek, hogy az Országnak leghasznosabb, 's fényesebb Tisztségeit viselnék, a' Magyarságnak nem kevés kárával, és gyalázatjával. Azért az Aranyvégzeménynek huszonegyedik Tzikkelye által azoktól eltilattak. Hamar azután annyira is megmagyarosodtak ezek, hogy előbbi nevek egészen megszűnt légyen, valamint az itt megszállott Tatároké. A' Zsidók pedig, mint Idegenek, úgy tartatnak mái napiglan is.

Oláhok voltak ugyan itten már Árpád' Birodalma' kezdetén; Erdélyben pedig azokat hódította meg Tuhatom által: a' honnét osztán, és utóbb Oláh Országból nagyon elszaporodtak volt Magyar Országnak Tiszabali Kerületében, és mind eddig megtartották zordonságjokat, romlott nyelvekkel együtt. Hanem már most a' Királyi Rendelések szerént tsak ugyan kezdenek tsinosodni, és a' Haza' nyelvének tanulásával emberségesedni, 's azon esméretre jutni; hogy ők is a' Magyar Hazának Fijai.

Rátzok is laktak Magyar Országnak alsó részét már Árpád Fejedelem' idejében; azután pedig mind mind többen szállottak ide, kiváltképpen Sigmond Római Tsászár, és Magyar Király alatta a' Török háboru' kezdetével, és annak osztán szüntelen tartásával; de legtöbben annak végével első Leopold, és harmadik Károly Magyar Királykodások alatt; és szép szabadságokat nyertek. De ők is megmutatták ám; hogy tudják be-

tsülni Magyar Hazafiúságjokat. Szinte így a' Bosnyákok, és Horvátok.

Tóthok — a' mint Béla Király' Jegyzészenek Históriájában látni — legtöbben voltak e' földön a' Magyarok' ide jöttekor. Nagyobb része ugyan ezeknek elűtött a' Magyarok elől: de még is igen számosan voltak az itten maradtak, és annyira a' Magyar Birodalom alá hódoltak, hogy nem csak szolgálattal, hanem ruhával, és nyelvel is tökéletesen magyarkodtak; sőt még Religyióval is. Nyilván kitetszik e' Magyar Kronikából: mert első Béla Király, hogy a' Katholika Religyiót, a' mellytől nem kevesen elállottak, sőt majd mindnyájan e' köz Magyarok, helyre állítsa; Országgyűlést rendelt Fejérvárra, megparantsolván, hogy a' Falukból is az Öregek között ketten ketten ottan megjelenjenek. De ők nem ketten ketten egy Faluból, hanem sereggel tódultak Fejérvár alá, és fenyegetőleg sürgették azt, hogy nekik szabad legyen a' Szittyai Hitet gyakorlani, kiirtani a' Romai Katholika Hitet, ennek Templo-mait lerontani, Hiveit megöldödni. A' Király tehát bészáratta a' kapukat, azon jelentés után, hogy harmadnapra felelet fog nekik adódni. Az alatt a' vitéz szívű Király kiadja a' parantsolatot a' vitézlő Nemességnek; és ez a' szerént harmadnapon egyszerre neki esik azon botor Parasztságnak, 's Eleit lekontzolja, a' többit pedig haza kergeti, úgyhogy azután soha eszébe se jutna a' Szittyai Hit. Így tehát a' Tóthsággal lett azon Magyar Parasztság, mint előbb a' pogányságban, ugy most a' Katholika Hitben egyesült a' Magyar Nemességgel. Kivilágosodik innét az is; hogy utóbb jöttek ide azon Tóthok, a' kik mind eddig nem egyesültek Magyar Hazájokkal ennek nyelven.

Németek is már Gejza Fejedelem' idejében voltak ezen Magyar Hazában; Szent István Király'

uralkodása alatt pedig többre szaporodtak; számosan gyűltek ide osztán második Gejza' Királykodásakor; még számosabban negyedik Béla' országlása alatt. Sőt mind eddig folytatott bejövésekkel annyira sokasodtak, hogy egész Faluk 's a' Városoknak nagyobb része azokból állana, gyönyörű hasznával az Országnek. Hogy pedig nagy időtől fogva nem szorgalmatoskodtak ezek a' Haza nyelvét megtanulni, 's azzal tökéletesen egyesülni: az onnét származott, mivel a' Magyarok eltanulván az ő nyelveket, ezenn beszélének azokkal.

Tzigányok is hogy számosan legyenek a' Magyar Hazában, a' bizonyos: Hanem valamint azoknak eredete, úgy ide első bejövetele bizonytalan. Azt mindazáltal tudjuk; hogy második Ulászló Király' idétt nagy csoportokban tódultak ide, és azon Fejedelemtől nyertt Levelekben Faraó Nemzettségének neveztettek. Ezek mindjárt megtanulták ugyan a' Magyar Nyelvet, és Magyar ruhába még pedig mennél tizfrábba lehetett, olyanba öltöztek: de előbbi erköltstelenségeket nagyobb ideig megtartották, különösen a' lopásban, 's egyéb tsalárdságban, úgyhogy a' hamis Embert közönségesen Tzigánynak neveznék a' Magyarok. Musikálással, kovátsólással nem keveset kerestek ugyan ezek magoknak: de ezek mellett igen serényen üzték tolvaj mesterségjeket is, és a' lótsérével, 's babonás jövendölésekkel való tsalósággokat. Hanem amaz elfelejthetetlen Fejedlem Aszszonyunk Mária Therésia Királyné erántok gondoskodó kegyes Rendelése után, hogy a' munkásságra szoktattassanak; nagyobbára olly szelid erköltsüekké lettenek, hogy hasznosan szolgálnak a' Magyar Hazát.

Kitűnik ezekből világosan, melly igazán tartották magokat az Idegenek eránt a' Magyar Kirá-

lyok, és Rendek Szent István Király' Rendeléséhez: hanem azok sokan nem tudván a' Haza' Nyelvét, még egész Hazafiságra nem jutottak: a' mire annál buzgóbban szükséges nékiek igyekezni, mivel ezt a' magok, és a' Haza' java megkívánja. Mert a' Hazafinak maga hasznára első az: hogy Hazafijaival az egész Hazában mindenütt megegyezzen, 's dolgát mindenikkel maga szájával végezhesse. Ugyan ezen egyességből származik a' Haza' belső tsendessége, és ereje, 's Kormányozásának könnyebbsége. Szent István Király is ide nézett azon Törvényes Oktatásában, hogy az Idegeknek befogadásával ne fogyaszsa, hanem gyarapítsa kedvelt Magyar Némzetét; mint a' Romáiak a' magokét. Azidegen nyelvről tudása, tehát egy uralkodó Nemzetről csak a' Fő Embereknek, hogy képesek legyenek Követséget viselni idegen Országokban; a' Tudósoknak, hogy az idegen nyelven írott Könyvek' olvasásával szélesíthessék tudományjokat; a' Kereskedőknek, hogy Külföldön üzhessék kereskedéseiket, szükséges. Egyebeknek pedig jó, de nem szükséges az idegen nyelvről tudása. Észre kell itt venni, hogy nálunk a' tudósság magában foglalja a' Deák Nyelvről tudását; 's ugyan ezen taníttatnak Oskoláinkban a' Tudományok.

Már a' mondattakból nyilvánosságos az; hogy a' Házhely, az ehez valóval együtt, ugy adatott a' Jobbágyoknak, hogy azért Földes Uraiknak szolgálni kötelesek volnának; és így abban nem tulajdonosok ők, hanem csak haszonvevők. A' mit szemek előtt hordozván, mindenkor hiven tellyesítették köteleességeket egész a' tizenhatodik századnak tizennegyedik esztendejéig, a' mellyben az egész Nemesség ellen pártot ütöttek volt, Dósa György vezérlése alatt: holott negyven ezren vesztették életüket a' Nemesek' fogyvere által; a'

megmaradtak pedig örökös szolgaságra kárhoztattak. A' mellytől osztán Mária Theresia' uralkodása alatt felszabadítottván, Földes Uraikhoz való kötelességeik az Urbáriomban kegyelmesen meghatározottak. Tartozik tudniillik ezen kegyelmes Rendelés szerint minden egész helyes Jobbágy az ő Földes Urának hetenként marhával egy napot, vagy gyalog két napot szolgálni; négy ilyen gazda pedig öszvefogva esztendőnként négy marhával egy hosszu uti szekeres szolgálattot tenni, melly legfellyebb két napra terjedhet. Ugy esztendőnként egy forint füstpénzt fizetni; és két tsirkét, két kappant, tizenkét tojást, egy itsze kifőzött vaját, harmincz egész helyesek egy borjut, minden szántóföldi (kivéven a' réti földeket) terméseiből kilentzedet adni. Ugyan ehez képest teszi Jobbágyi adózását, a' ki többet, vagy kevesebbet bír, ugymint a' Félhelyes felényit; a' Negyedes negyedét. A' ki pedig tsak lakóházat bír, az az egy forint füstpénzen kívül tsak tizen nyoltz napi gyalog szolgálattot téssen esztendőnként; a' másnál lakó pedig tsupán tizenkét napot szolgál, semmire egyébre nem köteleztetvén. A' Szőlő terméséből is kiki tartozik kilentzedezni a' Földes Urnak.

Mind ezen Jobbágyi adózásokat azon javakhoz képest, mellyeket a' Jobbágyok Földes Uraiktól bírnak, igazán megítélvén, senki se fogja sokallani mind azok mellett is, mellyeket azok a' Közjóra szolgálni, és fizetni kötelesek. Annál inkább: minthogy az egész Jobbágy Község is megajándékozott azon javadalommal; hogy Szent Mihály naptól fogva Karátsonig; vagy ha szőlő hegy vagyon határjában, Szent György napig bort mérettethet. Mind ezek mellett jól észre kell azt venni, hogy a' Jobbágy, mint Atyját, ugy nézheti az ő Földes Urát, a' kihez minden szomorú

esetében legnagyobb bizodalommal folyamodhatik. Sőt a' Haza eránt érdemes Jobbágy is ugyan nyerhet Nemességet, ha Földes Urától, 's a' N. Vármegyétől ajándtatik a' Királyi Felségnek. Ezek felett Jobbágyaiknak földi, és mennyei boldogságára Szentegyházat, Plébániát, Oskolaházat állítanak a' Földes Urak. Látni itten: melly háladással, engedelmességgel, és tisztelettel tartozzanak Földes Uraiknak a' Jobbágyok.

IV. S z a k a s z.

Az Ország' Kormányozásáról.

Nemzetünknel a' *Fejedelem* név nyilván előadja a' Felséges Hatalmat, a' mellytől függeni szükséges legyen minden Hazafinak: valamint a' Fejedelmet arra emlékezteti, hogy az Ország' igazgatásában foglalatoskodjék, és annak mind belső, mind külső boldogságát eszközölje; 's Alattvalójit a' boldog örökségnek megnyerésére vezérelje. Azért Szent István, és az őtet követő Magyar Királyok főképpen oda függesztették gondjokat, hogy a' Nemzetet tellyesen a' Kristus' Evangéliomához édesítsék: a' melly végre az Isteni Parantsolatokat, és Egyházi Törvényeket magok Végzeményeikbe iktatták nagy buzgósággal, és szoros szabásokkal. Böltsen tudniillik, és idvességesen tartották ok, hogy akkor lennének Népeik jók, hivek, és nékiek engedelmesek, ha az Istent félni, 's parantsolatjait tellyesíteni igyekeznének; és így örök idvességek eránt gondoskodni tudnának.

Az Orzágnak tökéletesebb kormányozására mindjárt, a' mint a' Magyar Nemzet' rendeltetése megkívánta, állíttatott az Egyházi, és Világi

Rendböl egy Királyi Tanács is, a' mellyel munkálkodnék Király Ő Felsége az Ország' Közboldogságát illető dolgokban: a' had' indításban, frigykötésekben, 's mind az Egyházi, mind a' Világi Fő-Hivataloknak kiosztásában, a' mellyekre legérdemesebb Hazafiakat rendelni mai napig a' Királyi Felséghez tartozik, a' Nádor Ispányon, és a' Korona Örökön kívül, a' kiket az Ország' Gyűlésen a' Rendekek választanak a' Felséges Királytól előadott nagy Hazafiak között.

A' végre osztatott az Ország számos Vármegyékre, hogy az ezekben Királyi hatalommal rendelt Fő Ispányok a' Polgári, gazdasági, igazsági, és Katonai dolgokat végeznék: a' miben hiven, és szorgalmatosan eljárván azon Méltóságok, valamint a' Vármegyéknek, úgy az egész Orzágnak nem lehet nem lenni jó állapotunak. Ezen fényes, de egyszersmind terhes Hivatalnak segítségére Vice, avagy Al-Ispányok; Jegyzések; Szolga-Birák; Esküdtek; Tárnokok; Számvők; Ügyészek; Biztosok intéztettek, olly formán, hogy ezek a' vagyonos Nemések között a' Vármegyék' közönséges Gyűlésein a' Fő Ispányok, és a' Rendekek által tétetnének. Hogy azok, a' kik ditséretesen viselték hivataljokat, abban megerősítettvén, vagy fellebb emeltetvén, nagyobb ditsóséggel tisztelkedjenek; azok helyett pedig, a' kik, vagy kihaltak, vagy Országos Hivatalokra emelkedtek, vagy okvetőleg a' Hivaltaltól megszabadulni kívánnának, vagy a' kikkel a' Rendekek meg nem elégednének; a' Rendekek másokat választának: úgy rendelte a' Haza' Törvényje, hogy minden három esztendő mulattával Tisztujtási Gyűlések tartatnának.

Az Országszéli Tartományokban Bánok; Erdélyben pedig Vajdák rendeltettek nagy hatalommal felruházva. De hogy ezek, vagy a' Fő Ispá-

nyok a' nekik adatott fellengős hatalommal vizsgálja ne élénék a' Magyar Birodalom romlására: hajdani Királyaink gyakortább megszokták járni, 's vizgálni az Ország részeit, és szorgalmasan mindeneiket kikérdézvén, nem csak a' Neméseknek, hanem a' köznépnek panaszszait is meghallgatták; 's a' mi hibát tapasztaltak, azt azonnal megjobbították. Harmadik Béla Királyig a' Panaszlók csak szóval szokták az ő panaszszaitat előadni a' Királynak: Ez hasonlóképpen szóval adta tüstént az ő végző Feleleteit. Hanem az említett tudós Király úgy intézte, hogy minden kérelmek irásban adatnának bé a' Királynak: és innét is a' jól megvizsgálás után irásban vennék a' Feleleteket.

Az Ország vizsgáló Királyt a' petséttel a' Kancelláriusok, Jegyzések, vagy Írászok szokták volt követni; azon kíséretben voltak néhány Fő Egyháziak, és Ország' Nagyjai is mind tisztelet, mind tanácskozás' okáért. Bizonyára nem is kevés dolgok végeződtek ez illyen Királyi utazás' alkalmosságával: holott a' Királyi Leveleknek nem minden Püspököknek, és Zászlós Uraknak, mint utóbb szokásba jött vala; hanem csak a' jelen valóknak Neveik irattak alá. Illy Királyi megjárásáról az Orzágnak nyilvánosságos bizonyosságunk vagyon Kálmán Király' Végzeményjeinek első könyvében: a' melly Végzeményeknek, valamint szereztetése a' Király, és a' Rendei által, úgy leiratása is Nemzeti Nyelvünkön volt; hanem azt Albrikus az Esztergomi Érsek Szerafin' parantsolatjára Deákra fordította, ugyan így maradt osztán fenn, 's iktattatott az Ország' Törvénykönyvébe is. Méltó itten az előadásra annak harmintzhetedik Tzikelye, melly így vagyon Magyarul: „Akármelyik Fő Ispányi Megyébe menjen a' Király; ottan két Megyebéli Birák jöjjenek Véle öszve, a' kik azon Népnek egyenetlenségeit okos vizgálás által

elgazítsák; ők pedig, ha a' Nép igen ellenek szóll, a' Nádor Ispánytól íteltessenek meg.“

Miglen itthon, ugymint Fejerváratt, vagy Budán laktanak Királyaink, minden dolgokról, és történetekről, sőt még a' köz hízekről is, melyek némellykor a' szomszéd Tartományokból ide beszárnyaltak, gyakorta, és nagy gyorsan szoktak tudósíttatni a' Bánok, és Fő Ispányok által. E' végre minden Vármegyében Futkárók, és követek választattak a' Szabadosokból, a' kik a' nevezett Méltóságok' hiradásait, és Leveleit az Udvarhoz vinnék. Ezen Futkáróknak hatalmokban volt akarkinek lovát, az ő hivataljokban utazó Egyháziakén, és Fő Ispányokén kívül, az ő utjokban használni; úgy hogy minden állásnál megváltoztatnák azt. Voltak még minden Vármegyében olyan Emberek is rendelve, a' kik minden egyéb terhtől szabadok lévén házaiknál magok költségén tartottak lovakat, melyek megyé, vagy tábori lovaknak mondattak: ezen lovak nem tsak a' Vármegyéken utazó Királynak, hanem az Országos követeknek szolgálatjára is intéztettek. Ha pedig ez ilyen szolgálatban az ollyas ló elveszett; annak Tulajdonosa a' Királyi kintstárból nyerte meg annak forbotlását. Innét látjuk: melly uton, módon estek értékre hajdani Királyainknak mind azok, valamiket tudni szükséges a' Fedelemnek az Ország' boldog kormányozására.

Most a' mi a' külsőkről való tudósításokat illeti, egyaránt megy egész Európában az Udvari Követségek által: a' belsőkre nézve pedig itten olly bőszen intéztetett a' Királyi Helytartó Tanács, hogy ez mindenekről tudósítaná Ő Felségét. Harmadik Károly Király az Ország' Rendjeivel az ezer 1722. E. hét száz huszonkettődik esztendőben Sz. Iván-havának huszonkettődik napján kezdődött, és a' következő esztendőben ugyan Sz. Iván havának ti-

zenkilentzedik napján végeztetett Posonyi Gyűlésben Szent Istvánnak, ezen Magyar Királyi Birodalom' Szerzőjének Intézete szerint Posonyban, miglen annak Budán alkalmas épületek készittöd-nének, úgy állította fel azon Királyi Helytartó Tanátsot; hogy annak huszonkét Tagjai az Országnak minden részeiből választatnának a' Püspökök, Fő Emberek, és Nemesek közzül, kik a' Nádor Ispány, vagy Ország' Birája Elődsége alatt az Ország' kormányozásában segítségül legyenek Király Ő Felségének, olly szabással, hogy legalább tizenketten mindenkor jelen legyenek a' Tanátsban. A' kiknek tanátskozásai hogy a' dolognak, és az időnek környüállásaihoz alkalmaztatva menjenek, a' Nemes Vármegyéknek, és Királyi Városoknak megparantsoltatott nyilvánosságos Törvény által, hogy hiv, és tökéletes tudósítást tegyenek bizonyos időkben minden dolgok eránt: minél fogva ezen Nagy Hazafiak idején korán gondoskodhassanak a' Közönségről, 's annak javát valóságosan előmozdithassák. Irásban méltatván Intézéseit a' Királyhoz, úgy veszi Ő Felségétől is a' Feleleteket. Annak hiv, és egyenes gondoskodására bizattatott a' Hazai Törvényeknek is Rendeléseknek megtartatása az egész Országban.

Az Ország' ezen Királyi kormányozásának segéllésére intéződött a' Felséges Udvari Kancellária is, a' melly, valamint a' Királyi Helytartó Tanáts egyedül Király Ő Felségétől függ; és szinté úgy az Országnak minden részeiről az Egyházi, és Világi Rendből választatván Ő Felségétől annak Méltóságos Tagjai, a' Fejedelem lakó Városában Bétsben foglalatoskodik a' Haza' dolgaiban az Ország Fő Kancelláriussának Elődsége alatt: a' melly nagy Méltóságra a' Világi Fő Rendből első emeltetett volt Gróf Illésházi Miklós ezer

1715. E. hét száz tizenötödik esztendőben, egész eddig mindenkor Egyházi Meltóság fényeskedvén ezen tündöklő Hivatalban. Ugyan e' Felséges Kancelária által adjaki Ő Felsége az ő Királyi Leveleit.

Nehezebb gondoljáró dolgok adván pedig elő magokat, akkor az Ország Elejit, ugymint a' Primást, Nádor Ispányt, Ország' Biráját, a' Király' Jelenlétének Helytartóját, 's egyebeket méltóztatik Ő Felsége meghívni, és ezekkel tanátskozni, végképpen pedig a' Rendekkel az Ország' Gyűlésén meghatározni a' Haza' dolgát: a' melly Országos Végezésnek tellyesítését eszközteni el nem mulasztván a' Király, mindenkor boldogul országglott. Azért utóbb úgy rendelődött, hogy minden három esztendő mulattával Országgyűlés tartassék. Ezen kívül az országlásnak minden ágaira nézve vannak Ő Felségének különös Udvari Tanátsossai Minsteri Tzimmel Fejedelmi gondjainak elősegállítására.

V. S z a k a s z.

Az igazság' tévő Hatalomról.

Valamint azt eszközteni, hogy a' Törvény' oltalma alatt kiki bátorságosan éljen a' Hazában, Király Ő Felségéhez tartozik: ugy Ő Felségét illeti főképpen az igazság tévő Hatalom. Azért eleinten nem tsak Királyi Udvarában a' hozzá szállított ügyeket végképpen megítélte; hanem megjárván e' végett az Országot, két Szolga-Birák Vármegyénként Ő Felsége eleibe adták az ottani ügyeket, és a' Királyi ítéletet ugy hajtották osztán végre. Sőt ama' nagy hírű Király, Hunyadi Mátyás, olly jeles gondoskodással volt az igazság eránt, hogy gyakorta közember ruhába öltözvén, majd itt, majd amott jelent meg a' Nép

között, 's tudakozódott a' dolgok' folyamatjáról, és az Uraknak a' Szegénységgel való bánásáról: így több igazságtalanságoknak esméretére jutván, keményen büntette volt a' vétkeket. Heltai Gáspárnak, a' ki Mátyás Király' országlásakor Embernek fija volt, Magyar Kronikájából méltó itten előadni annak példáját. Mátyás Király, úgy mond a' nevezett Író, Erdélybe bémenvén, Hunyadon elorozkodék a' Seregtől, és Kolosvárra bémenvén, alá fel kerengett a' Városban. Azután a' mészárszékbe ment, és ott ülven, úgy lógatta a' mészárszéken a' lábait. A' Biró általellenében lakott azon mészárszéknek, ki a' Jobbágyokkal nagy sok tüzre való fát hozatott volt, és a' Kolosvári szegény Néppel azt felvágatta. Annakutánna a' Poroszlókkal mind a' mellé kergette a' szegény Népeket a' piatzról, hogy a' fát behordanák a' Biró udvarába, 's asztagbaraknak. Ugy találá sz egyik Poroszló Mátyás Királyra is, és monda neki: Jere te sima orru hordj fát. Monda Mátyás Király: Hány pénzt adsz? Monda a' Poroszló: Ebet adok, és jót rándita egyet a' válla között a' bottal; és úgy hajtá őtet a' ház eleibe a' vágott fa mellé. Hogy oda juta a' Király, tehát a' Biró fekszik a' könyöklön. Monda Mátyás Király: Mit adsz, hogy besegítsem a' fát vinni? Monda a' Biró: Tzo el kurváfi! hordjad: mert ezennel úgy kékül meg a' hátod. És szegény Mátyásnak váltig kelle hordani. A' behordásban pedig három hasábfára irta volt Mátyás Király az ő nevét veres kr. tával. Azonban elorozkodik onnét, és Gyulába ment fel a' Sereg közé. Harmad napra alájő Kolosvárra. Mikoron egynehány nap mulatott volna; szembe hívá a' Kolosvári Birót, és Tanátsot. Hogy szembe volnanak megkérde a' Birót: mint volna a' Város? épülne-e; avagy nem? volna-e valaki a' szegénységnek nyomorítására; vagy nem?

Felele a' Bíró: A' Te Felséged oltalma alatt jó békességben vagyunk: nintsen a' szegénységnek semmi nyomorúsága. Monda szolgáljinak a' Király: menjetelek el, és hányjátok meg a' Bíró Udvarában az új asztagfát; a' között találtok három hasábsfát, mellyeken az én nevem vagyon megírva veres krétával: hozzátok azokat ide. És fogjátok meg a' Bíró Poroszlójit, 's hozzátok azokat is ide. Azok mind oda futván, megkezdék háyni az új asztagfát; és nem sok idő múlva kettőt megtalálának a' fákban. És a' Király monda a' Birónak: Hol vetted ezt a' fát? mond meg. A' Bíró megrémülvén, dödörögve monda: az Jobbágyokkal hozattam. Monda a' Király: Kitsoda vágta fel? mikoron a' Bíró hallgatna; megrivasztá a' Király: mond meg! És monda a' Bíró: Az Városbéli szegény Nép vágta fel. Monda a' Király: Kitsoda vitte bé Udvarodba? és fordulván az egyik Poroszlóra, monda néki: Lator! nézzed az orromat, ha sima-e? Lator! most is tüzel a' hátom a' te ütésed miatt. És monda az Uraknak: lássátok a' nagy kegyetlenséget. 'S mind elbeszéllé nekik a' dolgot.

Annakutánna monda a' Birónak: Te hamis Bíró! Aggebnek, és Kurafinak mondál; és megakarád kékíteni a' hátomat, hogy fizetést kívánok vala a' fahordásért. Ezeket a' fákat hátomon kellett béhordanom. Ihol! kezem' írása rajta vagyon: meg nem tagadhatod. Te hamis és kegyetlen Bíró, miért hogy ezt a' törvénytelenséget mivelted; ezért akasztófa volna a' helyed: de hazámon nem teszem ezt a' szemérmet; hanem harmad napra a' fejedet elüssék. Te pedig lator Poroszló, törvénytelen Hóhér! mivelhogy a' szegénységet így kénzottad; és énnékem megütötted minden ok nélkül az hátomat, és ebbel kínáltál engemet; harmad napra elvágják a' te jobb kezedet, mellyel megütöttél engemet, és annakutánna egy nagy gyevedért
kös.

kössenek nyakadra, 's avval egyetemben az akasztófára felakaszszanak. A' másik Poroszlónak monda: Te szegényeket kergető lator! tégedet harmadnapra a' pelengér alá vigyenek, és három páltzával jól megtsépeljék a' hátodat; annakutána a' Városból kiverjenek, és Országomból ki-menj: mert ha megtaláltatol Országomban akasztófa léssen helyed." Illy szoros igazságtételéért mondatik róla: Megholt Mátyás Király; oda az igazság.

A' Király utánn a' Nádor Ispány vala a' Nemeselek Birája: az Udvarnokoké pedig az Udvar Biró, a' kit most Ország' Birájának nevezünk. Valamint ismét a' Városokban ezeknek Biráji eleibe; ugy a' Vármegyékben a' Szolga Birák eleibe kellett az ügyeket adni, és ezektől a' Fő Ispányok eleibeszállítani. Kálmán Király osztán ugy intézte; hogy minden Püspöki Megyében esztendő által kétszer, ugymint Pünköst, és Mindszent havában tartatnának Gyülekezetek, holott a' Püspök, és azon Püspökségbéli Fő Ispányok, 's a' Nemességből egyéb választott Birák öszveülvén, minden Rendbéli Embereknek ügyeit ítélet alá vennék, és a' melly ügy itten harmadszor megítéltetett, annak tellyességgel vége szakadt, ugy hogy folytatni sohol se lehetett.

De midőn több Hatalmasok azon Gyülekezeteknek ítéleteit meg nem akarták állani; ugy rendelődött az Aranyvégzeménynék első Tzikkelyében; hogy esztendőnként Fejérváratt inneplené a' Király Szent István Király' Ditső Napját, 's ennek végződésével Törvényszéket ülne, és az eleibe szállított ügyeknek végét szakasztaná. Ugyan ezen legfőbb Törvényszék is osztán többféleképpen változott. Az említett Püspökmegyei Gyülekezetek' helyébe pedig azon Törvényszékek állítottak volt, mellyeket Deákul *Octáváknak* nevez-

Magyarok esmérete.

T

tenek azon nyoltz napos Innepekről, melyek után szoktak vala tartatni. Mátyás Király ugy határozta meg azokat az ő hatodik Végzeményjének harmadik Tzikkelyében; hogy minden esztendőben tartatódne két olyan Itelőszék, a' melyeknek egyike Szent György Innepe után; a' másik pedig Szent Mihály Innepe után huszadik napon kezdődne: Erdélyben ismét, és Schlavoniában Vizkereszt, és Szent Jakab Innepe után hasonlóképpen állanának bé ezen Itelőszékek: 's ezeknek mindegyike addig tartana, valámig a' szükség kívánná. Ezen Tzikkely szerént megkelle azon Itelőszékekben jelenni legaláb két Fő Rendeletes Ország Biráknak; a' megakadályoztattak helyett pedig az ő Helytartójiknak. Az ítéletekitten azonban rendszerént az Itelő Mesterek által mentek vala. Megszűnván osztán ezen Gyülekezetek; az itt forgott ügyeknek egyedül az Itelő Mesterek lettek vala Birájik.

1723. E.

Hanem ezer hétszáz huszonharmadikban tartott Országgyűlése harmadik Károly Király alatt megújítván az Itelő Királyi Táblát, ez eránt így végzett a' huszonötödik Tzikkelyben: Az igazságnak, melly által állandanak az Országok, szüntelen kiszolgáltatására Ő Szentséges Felsége az Itelő Királyi Táblát tellyes hatalmu ítélesre megerősíti; hogy tellyes épségében megmaradjon. És, tsak az Innepeket, és szünnapokat kivévén, folyvást összeüljön; az Ügyeseknek, nem tekintvén némellyeknek törvényes elmaradását — ugy mindazáltal, hogy kilentz Tábla-Birák, az Előddelel együtt, jelen legyenek — Törvényt és igazságot szolgáljanak.“ Ugyan ezen Fő Itelőszéknek helyéül Pest Városa rendeltetett: ennek Elődje Királyi Jelenlétel' Személyesének, avagy Deákosan Personálisnak mondatik, a' ki Ő Felségétől a' Nemesi Rendből rendeltetvén, Méltósá-

gos Tzimmel tisztelődik. Ezen kívül vannak itten két Tábla Prélátus ; két Tábla Báró ; a' Nádor Ispány' Helytartója ; az Ország' Birája' Helytartója ; ugyan ezeknek egy egy Itélő Mestere ; a' Personalis két Itélő Mestere ; a' Királyi Ügyek' Igazgatója ; nyoltz Királyi, és két Primási Assessorok.

Az Országnak legfőbb Itélőszéke pedig a' Hét Személyes Tábla azon Gyűlésben még nyoltz Tábla-Birákkal öregbítettett, ugymint : két Egyházzal , két Mágnással, és négy Nemességgel, olly szabás alatt ; hogy Elődje a' Nádor Ispány, vagy az Ország' Birája lévén, tizenegynél kevesebben nem lehetnek az itélésben. Ezen Felsőes Táblánál mostanság vannak : A' Nádor Ispány, mint Előd ; négy Fő Egyháziak ; az Ország' Birája ; és Tárnok Mester, egyéb hat Mágnásokkal, és nyoltz Nemességgel.

Minthogy az Itélő Mestereknek mindenkor a' Királyi Táblánál kell lenniük ; az ezek eleibe tartozott Ügyeknek megítélésére az említett Országgyűlésben négy kisebb Táblák rendeltettek az Országnak négy Kerületei szerint, úgy hogy az Országban jó birtokos, és a' Haza' Törvényjében tudós öt Hazafiakból, az Előddel, állana mindegyike ; 's azoknak Tábla-Biráji egyenlő tehetséggel bírnának az itélésre : és innét ha két részre szakadnának az itélésben ; a' többség állítja meg az ítéletet. Ha pedig az ilyen esetben egyenlő számmal vagynak az ellenkező Birák : akkor az Előd, vagy ez törvényesen akadályoztatván, az első Tábla-Biró végző szóval bír, 's az ezzel tartó Rész szakasztja végét a' dolognak. Jegyzések is vannak ezen Kerületi Tábláknál ; de ítélőség nélkül. Vannak ismét más Segédírók is, a' kiket az Előd a' Tábla-Birákkal nevez : amazokat pedig Királyi Felsőes. A' Birák már most heten vannak mindenik Táblánál : ezeken kívül vannak számfe-

lett valók is. Üléshelyeik pedig ezen Törvényszékeknek ezek: Nagyszombat a' Dunabali Kerületben; Kőszeg a' Dunajobbi Kerületben; Eperjes a' Tiszajobbi Kerületben; Debretzen a' Tiszabali Kerületben. És valamint egyéb Altörvényszékekről, úgy innét is a' Királyi Táblára; osztán a' Felsőszékes Hétzemélyes Táblára szállíttatnak az Ügyek.

1729. E. A' Nemes Vármegyéknek Törvényhatóságát pedig ezer hét száz huszonkilentzedik esztendőben ugyan harmadik Károly Király alatt hozott Törvénynek harmintz ötödik Tzikkelyében úgy intézte volt el az Ország, hogy a' Zalogi ügyek, midőn a' javak azon egy Vármegyében fekszenek, akármennyit érjenek azok, a' Vármegyében megítélhetetnek. Mivel pedig a' Vármegye' Itélőszékei folyvást nem tartathatnak: azért (kivéven a' vétkek' ügyeit, és azokat, mellyek átaljában a' Vármegye' gazdaságbeli, vagy polgári dolgait illetik; ismét azokat, mellyek a' gonosztévők' elbocsájtóji, vagy az Urbáriumot átalhagó Földes Urak ellen vagynak) a' többi ügyeket a' Vice Ispányok, és a' tárgyakhoz képest a' Szolga-Birák megítélhetik, megmaradván a' fellebbszállítás a' Vármegye' Itélőszéke eleibe. — A' Vice Ispányok' ítélősege a' pénzbéli ügyekben tizenkét ezer forintig, a' Zalogbéliekben pedig határozatlan értékig; A' Szolga-Birák pedig akár pénzbéli, akár zalogbéli ügyekben, tsupán három ezer forintig, csak tőke pénzbe számlálván, terjedhet. — Ellenben a' két száz forinton alól lévő tárgy ügyekben tsupán a' Szolga-Birák, nem a' Vice Ispányok ítélnek. A' hatalmaskodásbéli ügyek pediglen egyedül a' Vice Ispányok' ítélete alá tartoznak mindenkoron.

A' Királyi Városok is, a' mint már emlékeztünk volt, a' közönséges jószágaikra nézve, s a'

kártékontság, hatalmaskodás, és a' marhák el, vagy behajtás' esetében a' Vice-Ispány' Törvényhatósága alatt vannak. Ezeken kívül pedig a' Városbéli ügyeket azon Városi Tanács intézi el: onnét vagy a' Tárnok Mesteri, vagy a' Personálisi Székhez szállíttatnak az ügyek; mivel némelly Városok a' Tárnok Mesternek, némellyek a' Personálisnak Törvényhatósága alá tartoznak. Ezek elől pedig a' Királyi; osztán a' Felséges Hétszemélyes Tábla eleibe vitetnek fellebb, kivéven a' főbenjáró ügyeket, mellyeknek fellebb vitele egyenesen a' Királyi Táblához intéződik.

A' Földes Uri Hatalom alá tartozván pedig mind Személyeikre, mind értékeikre, ugy Ügyeikre nézve is a' Jobbágyok, mind ezeknek magok között forgó, mind másoktól ő ellenek indított ügyekben a' Földes Uraság az első Biró. A' kinek tehát valamelly Jobbágy ellen panasza van, a' Földes Uraságot törvényesen meg kell nékie inteni az igazság' kiszolgáltatása végett: ki is azonnal Urszékét rendelni, és azeránt az intő Felet tizenöt nap alatt tudósítani tartozik: holott vagy maga, vagy más e' végre megkérgetett, az Előd, jelenlétében a' Nemes Vármegye' Szolga-Birája, 's Esküdtje, mint Törvényes Tanubizonyság, hogy a' Tanúkat meghitelesítse, és az Urszéke előtt végeztetett pört volta szerént a' Nemes Vármegyének beadja. Nemes lévén pedig a' Jobbágy, az ő Házhelyére nézve ugyan az Uraságtól függ; de ingó holmieire, és személyes téteményeire nézve az Urszékétől egyáltalában függhetetlen: ezekben tehát tartozik őtet a' Felperes az egyéb Nemeseknek kirendeltt Biró eleibe ideztetni. Ha magok a' Jobbágyok az ő Földes Urok ellen a' Jobbágyi szabás eránt panaszolkoznak, e' féle panaszokat először a' Földes Ur' színe eleibe tartoznak terjesztetni: itt meg nem orvosoltatván sérelmek,

a' Szolga-Biróhoz folyamodhatnak; ki is azonnal kimenvén, 's a' dolgot megvizsgálván, vagy azt szép szerével elintézni; vagy, ha erre nem mehetne, a' Földes Urat, hogy Urszékét tartson, törvényesen meginteni, 's jelentését mindenekről a' legközelebb tartandó Vármegye' Gyűlésénél megtenni, köteles: ottan az Urszék' tartására a' nap kirendeltetik; és, ha a' Földes Uraság azt elmulasztaná, a' panasz a' Vármegye' Törvényszéke eleibe vitetik. Minden esetre pedig a' Jobbágyok' számára a' Vármegyebeli Köz-Ügyész adatik; 's mind ezek hiteles Jegyzeménybe irattatnak. A' Polgári ügyek ellenben a' Vármegye' Itélőszékétől a' Királyi, azután a' F. Hétszemélyes Táblához; a' főbenjáró ügyek pedig — az Uraságnak ebben hatalma lévén — az Urszéktől egyenesen a' Királyi, és innét a' F. Hétszemélyes Táblához vitetnek fellebb.

Mind ezen igazságtévők pedig, hogy kötelességekben szentül eljárjanak, az Országtól ezen kiszabott Esküvés által hathatósíttatnak az igazság' kiszolgáltatására:

„Én N. esküszöm az élő Istenre, és az Istennek Ditsősséges Anyjára Máriára, 's az Isten' minden Szentekre, és Választottaira; hogy minden előttem ügyeskedőknek, 's minden dologban, melly az én tisztemhez tartozik, akármi Személynek, gazdagnak tudniillik, vagy szegénynek választása nélkül; kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet, és tetszést felre-téven, és hátravetvén; a' mint az Isten, és az ő igazsága szerint tselekedendőnek lenni, megesmérem, igazságos, és bizonyos ítéletet, igazságot, és végrehajtást fogok tenni minden dolgokban az én tehetségem szerint. Isten engem' ügysegéljen, és minden Szentek, “

Negyedik Rész.

A' Magyarok' Tulajdonairól, mellyek belsők, és külsöklévén, a' szerént adódnak itten elő: mennyire mentek a' Tudományokban; ezeknek leghathatósabb Kultsa, az ő Nemzeti Nyelvek, miként képesedik; melly Daliás az ő Nemzeti öltözetjek; melly karban legyen vitézségjek, gazdaságjuk, 'sbirtokosságjuk.

E l s ő S z a k a s z .

A' Magyarok' Tudományosságáról.

Azokban, mellyek az élet' fenntartására tartoznak; hogyszinte úgy, mint más jeles Nemzetek, tudósok voltak a' Magyarok kezdettől fogva: az tagadhatatlan. Sőt ha minden oldalról megtekintjük a' dolgot; az idegen Irók után is azt kell mondanunk: hogy minden egyéb Nemzetek felett jeleskedtek ebben a' Magyarok. Ugyan is egyezőleg bizonyítják ok azt; hogy a' Szittyaiak a' régi Magyarok — leginkább tudtak élni a' nyilakkal, a' mellyeknek Mesterei is ok voltak. Igen könnyen megszereztek tehát ok magoknak mindenféle vadakat, 's ezeknek legjobb husával kényekre lakoztak. Melly fényesen el tudták készíteni Házi eszközeiket: Mokán Kagán történeteiben nyilván látni. Minő értelmességgel voltak a' földművelésben: látjuk a' Szittyai Követeknek Nagy Sándorhoz intézett beszédjében. Öltözetjek pedig mánapig megmutatja: melly jelesen értettek a' ruháknak elkészítéséhez. Szinte úgy a' házak' építéséhez való értékeket mindjárt Árpáddal lett ide jöttökkor derekasan kimutatták: holott nem tsak Tsepelben, hanem majd minden Megyében Ujváarakat építettek.

De a' szép Tudományokban sem voltak utólsók. Mert a' bizonyos a' Sina Kronikából; hogy Méte, a' ki két száz esztendővel előbb Krisztus Urunk' születése előtt vala Tanjója a' Magyarok' Eldődeinek, a' Hunyoknak; és ezután majd két száz esztendővel Nan tsijász Tanjó, Levelet irtak légyen a' Sina Udvarhoz. Utsulyjói Tanjónak Helytartója is a' Keresztény Világ első tizedében Levele által hirdette ki az Uhonyoknak: hogy mind szabadon bocsátaná azokat, a' kiket közzülők rabságra ejtett vala, csak annyi bört, és selymet adnának nékie, a' mennyi elég volna azoknak váltságokra. Sőt Kristus Urunk' születése előtt hatodfél száz esztendővel a' hét Görög Böltsék' idejében a' Szittyai Nemzetből híres Filozofus vala Anakarsz, a' ki azt szokta mondani: „A' szőlő töke háromféle gyümölcstöt terem: Részezségnek, Gyönyörűségnek, és Bánatnak gyümölcstét. Az a' valóságos derék Ember, a' ki magát a' beszédben, ételben, és gyönyörűségben tudja mérsékelni.“ Ugyan ennek tulajdonítják a' Tudósok a' vasmatska, 's tapló, és tseréptányér' feltaláltatását. Meglátogatván pedig Görög Országot, 's tapasztalván, hogy ottan mindegyikének köze volna az országlásban, azt mondá Szólónnak, ama' hét Böltsék' leghiresebbikének, 's a' Görögök legnevezetesebb Törvényhozójának: „Énnékem úgy tetszik, hogy ti nálatok a' Böltséknek csak az a' szabadságjok legyen, hogy tanátskozhassanak; az ítélelhez pedig a' bolondokra bizattatott.“ Plinius pedig len az ő Természeti Históriája' tizenharmadik Könyvének huszonkettődik Tzikkelyében azt bizonyítja a' Pártosokról, ama' valóságos Szittyaiakról: hogy, minekutánna már szokásba jött volna azon Egyiptomi nádszabásu tsemetét, mellyet Papyrusnak neveztek, 's innét vagy on a' mostani papiros név is; az írásra alkalmaztatni azok még

akkor is inkább ruhákra irtak legyen. Priskus Rhetor' hiteles Írásából tudjuk, hogy Attilának egész Udvari Írászszéke volt. Álmos, és Árpád' Udvara is hogy a' nélkül nem szükölködött: elég bizonyosság ebben az ő idejektől fogva mind eddig fennmaradt ötszeres Alaptörvényje a' Magyaroknak. Mind ezekből világosan látni; hogy a' Sztityai Magyarokban mindenkor meg volt az Írástudóság, és Tudományosság: hanem, hogy mind betűkkel éltek, azt nyilván meg nem lehet mutatni. Emlékeznek ugyan néhány Tudósaink olyan Magyar jegyzésekről, mellyek különös betűkkel vannak írva: de, ha ezen betűkkel irtak é a' Sztityai Huny, 's Turk-Magyarok: azt világosan fel nem fedezhetik. Mindazáltal, hogy tulajdon betűjük voltak, azt tagadni nem lehet.

Nyilvánosságos pediglen az; hogy Szent István első Apostoli Királyja a' Magyaroknak, ezeket az idvezítő Romai Katholika Hitre bírván, egyszersemind béhozta közükbe a' Romai Írást is, a' Nyelvvel együtt, úgy hogy tsak ezen taníttatnának a' Tudományok a' Tőle rendelt Oskolákban. Mert ezen nagy országlásu Király, 's a' Magyar Királyi Birodalomnak Szerzője, Esztergomban gondosan neveltetvén a' Keresztény Katholika Hitben, nem tsak a' Deák Nyelvnek, hanem más egyéb Tudományoknak tudásával is jeleskedett: azért böltsen áttallátta ezeknek szükséges voltát mind az Ország' boldogságának, 's állandóságának megszerzésére, mind a' Szentséges Hitnek gyarapodására. Minekutánna tehát Királyi Székét áttalvitte vala Fejérvárra; első gondja volt ottan Oskolát állítani, 's abba tudós Tanítókat rendelni: a' kik is olly szorgalmasan foglalatoskodtak azon Magyar Ifjuság' tanításában; hogy még éltehen ezen Szent Királynak nagy névre kapna azon Fejérvári Oskola, 's onnét nyernének más

Oskolák is az Országban Tanítókat. Hazánkban tehát a' Fejérvári Oskola volt az első. Mivel pedig az Egyházi Megyékben, mellyeket elintézett vala Szent István, Ennek akaratja szerint tartoztak a' Tőle rendelt Püspökök Lelki Gondviselőket készíteni, 's Plébániákra rendelni: kényszerítette azoknak mindenike az ő Püspöki Városában Oskolát állítani, hol a' Magyar Ifjúság a' Keresztényi Tudományban, és a' Deák Nyelvben taníttatnék; hogy onnét alkalmas Nevendékeket lehetne választani, 's az Egyházi Rendre szentelni. Ezen Püspöki Oskolák között legnevezetesebb lett a' Csanádi, mellyet felállított vala azon Városnak ama' Szent, és tudós Püspöke Gellért. Világos bizonyosságot hagyott erről azon tudós Férjfiú, a' ki ezen Sz. Püspöknek életét jelesen megírta mintegy ötven esztendővel annak halála után. Méltó tehát ezen derék Irónak Deák jegyzése szerint emlékezni azon Csanádi Oskoláról.

„Egy bizonyos napon — ugymondó — járultak volt a' Püspökhöz harmincz új Keresztény Férjfiak, könyörögvén, hogy fogadná bé az ő fiaikat, 's Tanítaná az Oskolai Tudományokban: a' kiket kegyesen fogadván, Walterre bízta, adván nékik egy arra való házat; hogy őket oktattaná a' Nyelvész, és Musikai Tudományokban: kik is azokban csak hamar előmentek volt. Ezt látván a' Nemések, és az Ország' Nagyjai ök is a' nevezett Walter' oktatása aláadták fiaikat a' szép Tudományoknak megtanulására. — — — A' Szegényekre, Oskolásokra, Szerzetesekre, és Jövevényekre nagy gondja vala pedig a' Püspöknek, kinek akaratja szerint vitétenek, 's adatának Oskolákba a' gyermekek, kik olly szorgalmasan taníttatnak vala; hogy az éjtszakákat is a' napokhoz toldának. Midőn pedig a' harmincz első Oskolák az éneklést, és olvasást már igen derekasan

30k

megtanulták volna ; ezeket a' Püspök Ur az Egyházi Rendekre szentelvén, Kánonokokká tette. A' Dunán túl is küldé követeket, 's egybegyűjté az Oskolásokat, a' kiket így összevgyűjtvé, az Egyházak' Papjaivá, 's Igazgatójivá rendelé. " A' Tanítványoknak illy nagy szaporodásával megkelle a' Tanítóknak is szaporodni : Szent Gellért tehát egy Maurus nevű Frátert elkülde Fejérvárra, hogy onnét ama' nevezetes Királyi Oskolából valamelly alkalmas Tanítót vinne magával Csanádra. „ A' ki —ugymond a' nevezett Iró — elérkezvén Fejérvárra, 's dolgát a' Királynál elvégezvén, beméne az Oskolába, hol egy Henrik nevezetű Német a' gyermekek' almestere vala : ez kész lévén mindjárt az ő hívására, felkele, 's vévén könyveit, elméne a' Püspökhöz. Örömmel fogadván pedig őtet a' Püspök, az olvasást Tanítók közt elsőnek rendelé az Oskolában. “

Kitetszik ezekből mind Szent Gellért Püspöknek a' Magyar Ifjuság' tanításában való gondja, és szorgalmatossága, mind az Ifjaknak tüzes iparkodása a' tanulásban, mind a' Szülőknek a' Tudományok eránt mutatott nagy betsülése. Innét könnyen láthatni ; hogy a' többi Püspöki Oskolákban sem fogyatkozott ezen időben a' tanításbéli szorgalmatosság : minthogy erre igen nagy vigyázással vala az Országnak bölts Atyja, Szent István Király. Így kellett szorgalmatoskodniok a' Szent Benedek Szerzetesseinek is a' gyermekek' tanításával az ő Klastromaikban mind a' Hazára, mind magokra nézve. Nem tsak pedig a' Deák, hanem a' Görög Nyelvnek már akkor a' Magyaroknál megvolt tanulásáról is elég bizonyosokká téssen bennünket önnön. magának Szent Istvánnak ditső példája, a' ki tudniillik a' Veszprimi Görög Apátnak az ő Királyi Adomány Levelét Görögül adta volt ki. Ezen Koronás Bölts sugározott tehát

a' Magyarok' boldogságára, ő benne az Isteni, és Világi Tudományokat felélesztvén, 's mind mind gyarapítván az Oskola tanítások által. Nem is hasonlított egy Fejedelem is azon időben ő hozzá a' tudományosságban, 's a' Tudományok' elősegelésében. Ugyan Ő, valamint első szentelt Magyar Király, ugy első Író is a' Keresztény Magyar Nemzetben: a' kinek két Törvénykönyve' olvasásával szép tanúságot nyernek a' Magyarok' mind az Isteni, mind a' Hazafiúi buzgóságra. Szent Gellért Püspök is írt néhány hasznos könyveket.

De ezen első Keresztény Magyar Század, mellynek kezdete a' Tudományoktól olly fényes vala Szent István Király alatt, Ennek holtta után nem kevés homályba borula. Mert Péter, és Aba a' Koronáért viaskodván, Ország szerte a' fegyvernek zerdenzajja miatt elkelte nemulni az Oskolák-
 1046. E. nak. Annál inkább ezer negyven hatodikban első Andrásnak a' Királyi Székre jutásakor. Mert a' Magyar Köznép visszavetemedvén a' Pogányságra, annyira dühösködött Vatha' vezérlése alatt, hogy felfegyverkezvén, addig le nem akarná tenni a' fegyverét, míg a' Kereszténységet telyességgel ki nem irtaná az országból. Számtalalnokat is lekontzoltak, a' kik közt volt Szent Gellért Püspök is. András megkoronáztatván, az ő Királyi Parantsolatjával tüstént leültette ugyan a' pogány Magyarokat, és a' Kristus' Zászlója alá hódította: hanem osztán a' Romai Német Birodalommal lett háboru; 's ennek elnyomása után, András Királynak az ő Öttsével Belával támadott villongása annyira akadályoztatta a' tanulásokat az Oskolákban, hogy alig lehetett alkalmas Személyeket kapni az Egyházi foglalatosságokra. Innét származott azon kénytelenség a' Magyar Anyaszentegyházban, hogy több Feleséges Ferjfiak, ha csak

valami keveset tudtak Deákul, szenteltetnének az Egyházi Rendre; ne hogy egészen Lelki Pásztorok nélkül maradnának a' Plébániák. Sőt még a' felső Papi Hivatalokra is emeltettek ez ilyen Emberek azon időnek mostohaságában.

Nem fogytak ki mindazáltal a' Magyarok közül akkor is tellyességgel a' Tudósok: a' kik közt első Béla Király Jegyészé leginkább emlékezetes, a' kinek Történetírását mánapig szerentsésen bírjuk. Szent László Király is, valamint tökéletes Kereszténységével, országlásával, és vitézségével, úgy Tudományosságával is ékesítette ezen századot. Mert, hogy Végzeményjeit, mellyek három Könyvet tesznek az Ország' Törvényes Könyvében, nagyobbára maga szabta legyen, azt azoknak az ő szent erkölteivel való egyezése is kimutatja; az első Könyvnek harminzhetedik Tzikkelye pedig világosan kijelenti, mondván: „Ezen Szent Gyülekezetben Szentséges László Királytól rendeltetett, és a' Püspököktől mindnyájoktól megdítsértetett, és szerbevetetett, hogy böjt tartassék Boldog István, és Gellért Mártir Innepe előtt való napon. Jeleskedett a' természeti Tudományban is Szent László: a' mit mánapig hirdet ama' tőle feltalált hathatós sebgyógyító fű ezen névvel: *Szent László' füve*.

A' második századját a' Keresztény Magyar-ságnak valamint ditső országlásával kezdette, úgy tudományosságával felderítette Kálmán Király az említett Szent Királynak Felséges Tulajdonságokkal jeles Fija: a' ki annyira kedvelte a' Tudományokat, hogy mindenkor könyvet hordozván magával, üres idejét az olvasásban tölténé: innét Könyves Kálmánnak neveztetett a' Hazafiaktól; és ez okból az utóbbiak helytelenül tudták őtet a' Papok' számába. Fennhagyta pedig tudományossága' nyomát e' Tudós Király az ő Végzeményjeinek

két Könyvében, mellyeket Albrik ugyan akkori tudós Egyházi Férjfiú ama' tudós Szerafin Esztergomi Érseknek parantsolatjából a' Magyar jegyzésekből Deákul egybeszedte. Ki is minekutánna jelenti, hogy Szent István a' pogányságból megtérített Népnek keménységéhez alkalmaztatott Törvényeket szabott; így folytatja bevezető Beszédjét: „De a' mi legkeresztényebb, a' galambi szelídségnek együgyűségével, az erköltsőknek minden különösségével jeles Királyunk, Kálmán, minekutánna látta, hogy a' megérett Hit a' tökéletes Isteni buzgóságban megerősödött; a' Törvény' lántzát okosan kívánta megtárgítani; tudniillik méltatlannak gondolván, ha a' Hitnek már önkéntes Vitézzét a' törvényi büntetésnek félelme gyötrené, kit a' megesmért igazságnak vallásától már maga a' halál se vonhatott volna el. Ez ugyan is midőn látná az eddig nevedő polgári háboruk miatt már nagyobb részént megoszolva az ősi hagyományokat, az Ország' Tanátsát romlani, a' Királyi Udvar' tiszteletét alatonodni; felvén, ne talántán a' békességhez szokatlan, a' jó erköltsben miédazáltal meggyökeresedett Vitéz, megtéríthetetlen igyenetlenségbe keveredjék; összevgyűjtven az Ország' Eleit az egész Tanátsnak javallásából a' fennevezett szent emlékezetű István Kiralynak Törvényjeit előadta, a' mellyeket, ha a' dolgot megvizsgálod; semmit nem kevesített; hanem bővített; mindazáltal nem mint fundamentomot tévő, hanem mint ráépítő. Hogy az első ültetmények, hasznos öntözésekkel mintegy nedvesítettven nevedéseit vegyék az igazságnak. Az ugyan kiírtója volt a' hitetleneknek; Ez, a' jó magaviselésnek öregbítője az igazulásban: Az, a' hitnek pántzéljába öltöztette a' Népet; Ez, a' földi vágyódásnak lebegményjeit az igazság övével övedzette. Az, az Isten' ígéje lolki kard-

jával rettentette; Ez, az idvesség' sisakjával ékesítette. Végre, mindenike ezen Királyoknak úgy végezte a' dolgot, hogy midőn érdemlett boszúálló büntetéssel fogyasztaná a' veszélynek fiait; a' Választattakat megerősítené: mert a' Király nem ok nélkül hordozza a' fegyvert. Mivel Isten' szolgája, boszút állván azon, a' ki gonoszt tselekeszik. Mert a' Fejedelmek nem a' jó tselekedetnek vannak félelmére, hanem a' gonosznak. Mert kitsoda az, a' ki ártson néktek, ha a' jóban buzgólkodtok? Ezen rövid lerajzolásban elég-gé előadja Albrik: melly nagy Törvényhozó volt Kálmán Király; 's melly jeles az Isteni Tudományban.

Chertvich Püspököt ítélte pedig arra legalkalma abbna Kálmán Király, hogy Szent István Királynak, és Szent Imre Hertzegnek életét megírná: a' mit méltó ezen Tudós Püspöknek ajánló Leveléből nyilvánban megérteni, melly Deák-ból Magyarra fordítva így nyilatkozik: „Felséges Kálmán Királynak az ő Urának, ez élet' végezete után, amaz örök örömet kívánja Isten' kegyelméből Lelkiszolgálatra jutott Chertvich Püspök. Felséges Király! a' nekem adott parantsolatodra most fogok azon munkához, mellytől eddig elijesztett engem az én elmétskémnek tudománytalansága; főképpen azért, mivel amaz hajdan nekem elég jól esméretes Priscianus Grammaticus tőlem meszszetávozván, már öregségemben, mint egy valamelly homállyal körülvéve, setétes ábrázatot mutat. De mivel más részről, a' Te Felségednek tekintetére ügyelnék, tsak ugyan meggyőzte bús elmémnek minden kételkedését a' minden erkölcsöknek világa, és gyémántja, az engedelmesség: mellynek erős segedelmével gyámolittatván, ámbár eléggé képesnek nem látnám magamat, bizodalmat vettem a' munka'elkezdésére.

Mivel pedig többnyire az irigység alá vannak azok vetve, melyek a' szívnek jó bizodalmaival tétetnek: alázatos könyörgéssel kérem Királyi Felségedet, méltóztassék pártfogása alá venni ezen munkátskámát; 's meg ne ütközzék a' kevésbé alkalmasszölláson, avagy a' rendnek, és a' történt dolgoknak keveredésén. Hogyha előjön valami temérdek hiba; inkább akarom, hogy a' könyv megégettesék, mintsem alkalmatosság adassék valakinek a' gántsoskodásra. És mivel minden jök az Isteni irgalmasságból jönnek reánk; úgy tesszik Annak segedelmével e' jelenvaló munkátskát kezdeni. “

Valamint pedig itten tettében előmutatja magát ezen Tudós Püspök, úgy, minekutánna Szent Istvánnak több tsudatételeit megírta volna, szép bizonyosságot tészén arról, miként bővelkedett már akkor Magyar Ország Tudós Férjfiakkal, mondván: „Egyéb történt Isteni tsudákat nem unalomból hallgattam el: de mivel nem tsak egyedül nekem harmatoz az Ur, a' ki felkölti az ő napját a' jókra, és gonoszokra; jótéteményeinek olly nagy sokaságát, kívánván mindnyájoknak használni, számtalan bölts Férjfiaknak, kiket magában foglalt, 's táplált Magyar Ország, hagyom a' megírásra. “ Ezen bölts Férjfiak között volt Simon, Pétsi Püspök, a' ki ugyan azon bölts Király' parantsolatjából Szent István Király' Görög Fundationális Leveléf, melyet a' Veszprimi Apátságának adott vala, Deákra fordította volt. Még inkább bővelkedett osztán e' Magyar Haza a' Tudósokkal, minekutánna harmadik Béla Tudós Király azt rendelte; hogy írni megtanulván minden Hazafi, ne kényszerítettessék másra szorulni, hanem magától irtt Levelével folyamodhassék a' Királyi Felség eleibe is.

A' harmadik században nevezetes Tudósok ezek : Kalápos, ama' nagy hirü Pétsi Püspök, a' kit az Apostoli Szék az ő fényes érdemeiért Érseki Paláttal méltóztatott felékesíteni. Attiláról irtt Könyvét előadja Bel Mátyás az ő *Apparatus ad Historiam Hungariae* nevezetű Munkájában. Jerusálemi András Királynak Aranyvégzeményje fényesen előmutatja tudományosságát ezen időbéli Magyaroknak. Ugyan ezen Király alatt irtott ezen Könyv is: *Ritus explorandae veritatis per Judicium ferri candentis*: mellyet Bel Mátyás az előbb említett Munkájában Világ eleibe botsáttott. Ezen Deák Könyvnek Írója a' negyedik ejtéssel, mint Béla Király' Jegyészse a' harmadikkal, derekasan kinyilatkoztatja Magyar voltát; ki is így ír a' tizenkettődik szám alatt: Zugna, de Villa Fecie, impetiit Zemert, de villa Uraka, de furto, iudice Cumazan, Curiale Comite de Zolch, Pristaldo Karachun, de villa Ekulch. Praedictus fur Zemer, Varadini portato ferro combustus est. A' hatvanhetedik szám alatt: Jordan de villa Keze, et Kérguez, de villa Shol, impetierunt Ugudut, Obudut, Scecam, et Scemhegit — Ugud, Obud, et Sceca portato ferro combusti sunt, et suspensi. — Szemhegi in eadem septimana scilicet, Exurge Domine, non comparuit. Sőt több szónak illy kiírásával: Apáty, Bekes, Fejér; Gyuri, Horváth, Királ, Méhes, Sós, Vendég: eléggé megesmérteti tiszta Magyarságát.

Minekutánna a' Tatárok szörnyű pusztítást tettek volna is édes Hazánkon, negyedik Béla Király lábra hozta, az Országgal együtt, a' Tudományokat, mellyeknek tanításában dítséretesen foglalatoskodtak Sz. Domokosnak, és Sz. Ferentznek nem rég ide szállított Szerzetes Fijai. A' Hazának Fő Papjai pedig, hogy annál tudósabb Tanítókat szerezzenek a' Magyar Anyaszentegyháznak,

Magyarok esmérete. U

nem kimélvén a' költséget, az elmésebb Nevendékeket Bononiába, Romába, Párisba küldötték volt a' tanulásra: a' kik Európának azon legnevezetesebb Oskolájiban magokat megkülbömböztetvén, ditsőségére szolgáltak az egész Magyar Nemzetnek. Fenn hagyták tudosságok' emlékezetét ezek különösen: Rogéri, Nagyváradí Kanonok, leirván tapasztalásából Magyar Hazánkna a' Tatárok által lett siralmas romlottságát. András, Királyi Káplán, a' Sziciliai Királynak, Károlynak, jegyzett Mária Leányával ötödik István Királyunknak bement Sziciliába, 's leirta ottan Károly Sziciliai Királynak azon ditső hadakozását, mellyel győzedelmeskedett vala Manfréduson, második Fridrik Tsászárnak természeti Fiján. Keza Simon Egyházi Férjfiú írta a' Magyar Kronikát a' Nemzet' kezdetétől fogva Kun László Királyig, a' kinek ajánlotta volt.

Mind eddig előszámláltt, 's fennmaradt Munkáik Magyar Tudósainknak, Deákul vannak írva; és olyanra, melly ezen század előtt Magyarul irattatott volna, egyre se találunk, úgy elrejtették Tudósaink a' Köznép elől az ő tudományjokat, hanem már ezen századbéli Magyar Írásokat' vagygon szerentsénk olvasni. Illyen a' Szent Domo-kos' Életirása, mellyet az Ország' Szétsényi Muzeumában láthatni; illyenek ama' halotti Beszédek, mellyek azon Misemondó Könyvbe irattak, melly eddig a' Posonyi Káptalanban tartatott, most pedig ezen Nemes Káptlaannak nagy Hazafiúi lelkeségéhöl az említett Muzeumnak általadatott; illyen a' Szent Margith' Életehistóriája. Azon halotti Beszédek legrégebbek, úgy hogy, ha nem az előbbeni század' végén, minden bizonnyal ezen század' elején kellett azoknak irattatni. Révai Miklós, a' Magyar Litteraturának Bajnoka egész könyvet írt rólok, azt igyekeztvén megmutatni; hogy

valóságos Szittyai Magyarságuk legyenek azok. A' kettő közzül a' rövidebbet adom itten elő, melly így vagyon: Scerelmef bratym uimaggumuc ez scegen ember lilkiert, kit Ur ez nopun ez homus világ timnucebelevl mente. Kinec ez nopun testet temetive. hug Ur kegilmehel abraam, ijsaac iacob kebeleben helhezie. hug birlag nop ivtva mend vv scentü cfunuttec cuzicuniov felevl iochtatnia ilezie vvt. Estiv bennetuc. Clamate III. K. Ezen Írásból magából is kitetszik ugyan, hogy ennek írója nem volt született Magyar; de annál inkább a' másikból, melly sokkal borzasztóbb. Nehány Magyarszóknak előadásával is megmutatta a' *Ritus expländae veritatis* Könyvnek Írója, hogy igaz Magyar legyen, a' ki ezen halotti Beszédet Írójával egykori Író. Hogy ezen Írónak Anyanyelve a' Tóth volt; az egész Írásából kitetszik: ezen szavai pedig, miloszt, brátym, nyilván hirdetik.

Szent Margit Apátnak, negyedik Béla Király' Leányának Élethistóriájából hogy némelly darabokat ide iktassak; valóban méltó. Lássuk tehát: „Mykoron ezzent zuz, Zent Margit azon immar volna tyz eztendeus. Az eu Zuleynek, es Praedicator Zerzetbely Fratereknek nagy tyztes tarsossagyval, es vele megmarado jo Sororoknak tarsossagaval, Bezprimmeul Zent Katerina azzonnak clastromabol valtoztatek, hozattatek az clastromban, melyet az eu Zuley az Dunának zygetében, mely Zyget ez ideteul fogva nevezetenek zuz Marianak zygetenek, avag bodog azon Zygetenek, mert annak eleutte mondatyk vala nyulaknak zygetenek, az mendenható Istennek tiztessegere, es Istennek Anyanak zepleutelen zuz Marianak neve, es oltalma ala, elscu fundamentatul fogva epeitenek, ragkanak, es mynd

véggy elvegezék, Kyraly nemes ayandocokkal meg ayandocozak, mikeppen illic Kiraly felsegeknek.

Azert mykoron Zent Margyt meg holt volna, es fenleneek choda teteleukel, Istvan Király ydeeben, ez Istvan Kyrál, ky vala ez Zent Margyt Azzonnak batya, keulde Keuveteuket Gergely Papa. hoz, alazatosan keunyeregveen, hog mykoron az mendenható Ur Isten, ky embereknek iduessegeknek okat irgalmasson chodalamatost myelkedven az eu Zentyben, es kyket az Ur Isten meg coronaz menyorzagban, gyakorta tyztely azokat feulden ez velagban es, es az eu emlekeuzeteukre az Ur Isten nag chodakat tezen, mely choda teteleuknek mijatta eretneksegek gonossaga meggyalaztatyk, es az Kereztyen hyt megereusehtetik, ezen irgalmas Ur Isten ez tyztelendeu Zent Zuznek myatta, Zent Margyt Azzonnak erdemenek mijatta, Anne nagy sok chodakat myelkendeut, hog neky segedelmeet nem hivnya egyeb Zenteuknek keuzette, igen meltatlan; azért meltoltatneek eu Zentseges Atyasaga Zenteuknek keuzyben zamlalnija. - - -

Elseu vala Soror Katerina, es vala Priorissa az ideuben, mykoron Zent Margyt Azzonnak zentseges eletyreul leun nagy bizonsaggal való tudakozas. Ez Soror Katerina leun apachaya Bezprimy Clastromban het eztendeus koraban, es lakozEEK Bezprimet Zent Katerina Azzonnak Clastromban harmyc het eztendeut, es vala Zent Margyt Azzonnak mestere, hog ky eutet tanehta eleuzer deakul. Annakutanna eljuve Zent Margyt Azzonnal ez zygetben, es nagy byzonsagot teun Zent Margyt Azzonnak zentseges eletyreul, mykoron volna ez soror Katerinanak hetven eztendeye. - -

Vala nemely nagy nemessegeu ember, ky mondatyk vala Mýhalský Jacabnak, es vala Nytray Varmege Ispanya, ky megeskevek, es az eu nemes tarsival ereussen meg bizonyehta, hog mykoron

eleuzer eu neky feye mendenesteul fogva, es job feleul valo zeme fayt volna harom egez holnapyg, es olyha hyhetetlen geutrelmel geutretyk vala, ez faydalma myatta myndenesteul el vezte job feleul valo zemenek velagossagat, ugy hogy mykoron az bal zemet be rekezty vala, chak uyat job zeme eleut tartvan sem lagya vala, sem valamyt egebet. Az eu feyenek faydalma kedeg nagyobbban beveultetyk vala. Ez nemes Ur ketsegben esek orvosoknak segetsegereul, azert folyamek Zent Margyt Azzonnak segedelmere, kynek mikoron koporsoyanal maradot volna neged napiglan, eu zyvinek tyzta aytatossagaval, ime Zent Margyt Azzonnak halala utan harmad eztendeuben, ez nemes Ur veun tellyes egessegeut, mynd zemeben, mynd feyeben, es mynd tellyes testeben, Zent Margyt Azzonnek erdeme myatt.

Észre vehetni ezen Íráshól azon bajt, a' melyet okozotta a' Magyar Írónak a' Deák betűknek elégtelensége néhány nyelvünkbeli hangoknak kifejtésére: ezekre tehát a' Deák betűket vagy megkettőztette a' Magyar Író; vagy azon egy betűt minden jegy nélkül többféleképpen vette. A' mint ezen Íróknál látjuk, hogy az eu majd ő, majd ü helyett vétetődik ő általa; valamint az u is gyakorta ü helyett: így bitol más betűket is. A' született Magyar mindazáltal mindenkor szépen szóllott, 's abban soha se szűkült meg gondolatainak kinyilatkoztatására, még pedig ékes szóllalmatossággal; ha képes elméjét a' tanulás kímélte, 's tudományosította.

IV. Században első Károly Király tűnik mindjárt elő az ő Országos Végzeményjével; de még nagyobb fényességgel osztán Ennek Fija Nagy Lajos, azon jeles Végzeményjével, mellyel az Aranyvégzeményt megerősítette derekas hővítéssel, mellynek nemcsak az Érsekek, és Püspökök,

mint az Aranyvégzeményben, hanem az Ország' Zászlós Urai is alája vannak írva. Valóban megérdemlette Ez, hogy, valamint a' Hadi dolgokban, úgy a' Tudományiakban is Nagynak neveztessek: mert Ő állított először Fő Oskolat az Országban, és azt Pétsett úgy intézte, hogy azt a' Romai Szent Szék is megerősítene, 's a' Fő Oskolák, avagy Univerzitások' Szabadságával méltóztatná. Innét több Tudósokkal ditsekedhetett osztán a' Magyar Nemzet, a' kik közzül különösen fennhagyta nevét János, ugyan e' Ditső Királynak Jegyészse, azon Históriajával, melyet mint Küköllői Esperest írt vala az ő nagy Királyjának Tetteiről. De még Ersebet Királyné is, Nagy Lajosnak édes Anyja, megérdemlette ám, hogy a' Tudósok közt neveztessek, a' kinek orvosló vize mánapig emlékezetes. Fennmaradt pedig Nagy Lajos idejébéli Magyar Írásokból az akkori Esküvésnek Formája, mely így vagyon az Ország' Törvény-Könyvében: „Isten Téged úgy segéllyen: Szüz Mária melletted Te végnapodon Fiának előtte úgy támadgyon: Istennek minden Szentei, Te érted úgy imádkozzának: Isten teste, Te végnapodon, méltán neked adatni úgy méltóztassék: Szörnyü halállal úgy ne vessz el, Föld tetemedet úgy fogadgya halva: Harmad napon úgy ki-ne vesse. Isten színét Te végnapodon úgy láthassad: Örök pokolban úgy ne temettessél: És magúl magod úgy ne szakadgyon: Hogy Urunknak Lajos Királynak, és Szent Koronájának-való hívségtartásodra minden orvot, tolvajt, gyilkost, kaczért, ember-étetőket, büvösöket, bájosokat, ház-égetőket, Szent-egyház-törőket, fél-hiten-valót, és ki Ország-veszedelmére, pogányoknak segítséggel, avagy tanáchal volt, ál-level költőket, ál-petsét likasztókat. és kik ezekkel élnének, és mindeneket azokat, kik Urunk Lajos Királynak, és Országának, és Szent

Koronájának ellene, és veszedelmére törekedők volnának; igazán meg-mondod, meg-nevezed, és ki-adod, és meg-sem-tagadod: És irégységben, avagy gyűlötségben, senkit el nem vesztesz: És igazat nem hamisítasz: És hamissat nem igazítasz. Ezeket által nem hágod, sem kedvért sem adományért, sem gyűlötségért, sem félelemért, sem barátságért, semmiért is. És a' mi beszéd közöttetek lenne, azt titkon tartod, ez ok nélkül senkinek meg nem jelented, meg sem mondod. Isten Téged úgy segítéhen, és e' Szent Kereszt.

Ama' Tudós Jesuita, Szegedi János, a' ki az Ország' Törvénykönyvét 1751-dikben kiadta, azt jegyzi meg ezen Esküvés-Formáról; hogy Mosóczi nyomtattatta azt ki először 1584. Esztendőben az Ország' Törvényjeivel, semmit se jelentvén: honnét vette légyen. Ennek okául azt kell tartani; hogy bizonyos lévén, több Magyar Tudósokkal együtt, azon Tudós Püspök ezen Formának valódiságáról, elégnek állította ebben maga hitelességét. Országos bizonytságot szolgáltat pedig erről Hunyadi Jánosnak, mint Ország' Hormányozójának, Magyarból Deákra fordított, és az Ország' Törvénykönyvébe iktatott Esküvése, mellynek amavval való egyezését minden Magyar Tudós láthatja. Ezen században iratott Szent Elek, és Remete Szent Pál' élete is Nemzeti Nyelvünkön.

Nagy Lajosnak az ő példáját követte az ő Tudós Leánya, Mária Királyné, a' ki, mint Királyi Felség, az Aranyvégzeményt, az ő édes Atyjának Végzeményjével együtt, bőltsen megerősítette, 's ezzel nagy emlékezetet szerzett vala magának a' Magyar-Nemzetnél. Ezen Végzemény ezer három száz nyoltzvanegyedikben hozattatván, Tör-^{1584. E.}vényKönyvünkben ez az első, a' mellyben a Zás-

lós Uraknak nem csak Kereszt, hanem Vezeték-Neveik is alólrattattak jobbára, ugymint: az Ország' Nádor Ispányja, 's Hunok' Birája, Garai Miklós; Ország' Birája, Zeechi Miklós, Lindwai István Sklavóniának, Philpes István Machownak, Szent Györgyi Templin Dalmata, és Horvát Ország' Bánjai; Zambó Miklós Tárnok Mester; Forgách Balás Fő Pohárnok Mester; Telegdi Miklós Királyi Ajtóőrök' Mestere; Wesseni Miklós Fő Asztalnok Mester; Posonyi Fő Ispány az említett Zambó Miklós. Ugyan ezen derek Magyar Király Aszszonynek Férje, Sigmond Király szép Tudománnyal bírván, az ő bölts Ispának, Nagy Lajosnak példája szerint mindjárt ország-lása' kezdetén ő is Fő Oskolát állított Budán ezer háromszáz nyoltzvan nyoltzadikban, és a' következő esztendőben megerősítette ezt IX. Bonifacius Pápa, annak Kancelláriussául rendelve az O Budai Prépostot; valamint V. Orbán Pápa a' Pétsi Fő Oskolának Kancelláriusául az ottani Püspököt. Ezen századnak kezdetén találtatván fel Ankonában a' vászonból készített papiros, ezzel is mindjárt éltek a' Magyarok; és így előbb, mint a' Németek, Anglusok, és Frantziák.

V. Századjában a' Keresztény Magyar Birodalomnak szép nevet szerettek ugyan a' Magyar Nemzetnek az ő Végzeményjeikkel Sigmond, Albert V. László - Királyok, és az akkori Ország' Rendjei; de sokkal szebbet, 's ditsősségesebbet ama' Nagy Nevű Mátyás Király, a' ki, valamint ditső diadalmaival, úgy az ő hat Végzeményjeivel, 's a' Tudományoknak előmozdításával, és terjesztésével valóban megmutatta, hogy Nagy Király volt Ő, és azon Kor nem látott hozzá hasonlót. Mert tapasztalván, hogy a' Pétsi, és Budai Akademiák a' Theologia nélkül szűkölködnének, második Pál Pápát megkérte még egy Magyar Akademiának

felállíttatása eránt : igen szívesen hajlott Ő Szentsege a' Királynak ezen leghasználóbb akaratjára ; és ezer négy száz hatvanötödik esztendőben Sz. 1467. E. Iván havának első napján adott Pápai Levelében nem csak hatalmat ada Mátyás Királynak , a' hol nékie tetszenék , Fő Oskolát állítani ; hanem ezt mind azon szabadságra is , mellyel a' Bonóniai bírt , méltóztatta volt. Posonyt választotta tehát annak helyéül a' Királyi Felső , 's minekutánna a' Prépost' háza mellett nagy téres Épületet alkotott , és oda Tudós Tanítókat rendelt volna ; ezer négy száz hatvanhetedikben Sz. Iván havának huszadik napján ezen uj Fő Oskolát Dunavári Akademia névvel nagy Innepi szertartással felszenteltette , 's ennek Kancelláriusául ama' nagy tudományu Esztergomi Érseket , Vitéz Jánost , rendelte , Helytartójául pedig az ottani Prépostot. A' Budai Fő Oskolának jobb karba való hozásával még tágasabb mezőt nyitott e' Bölts Király a' tudományokkal való megismerkedésre a' Magyar Nevelédeknek : mert az Universitásnak roppant épületet állítván , 's nagy fizetést rendelve a' Tanítóknak , mindenünnen örömmel jövének ide a' Tudós Férjfiak a' Tanítói Hivatalnak megnyerésére. Tudván a' Böltsességnek ezen Felsőges Fija ; hogy a' tudományosodásnak kutforrása , a' Könyvtár legyen : olly felségesen megszerzette ezt , hogy ennek látásán nem lehetett nem tsudálkozni az Embernek. Ugyan ezen időben találtatván fel a' Könyvnyomtatás' mestersége , ezer négy száz hetvenkettődik esztendőben felállíttatta ezt is Budán 1472. E. Velentzéből ide hivatott Hess András Könyvnyomtató által : holott a' következő esztendőben kinyomtatott vala Magyar Ország' Kronikája. Hogy az alsó Oskolák több helyeken szépen virágoztak legyen : innét nyilván látszik.

Azon számos Tudósok között, a' kikre emlékeztet bennünket az Oskoláknak illy jeles virágzása, ezeknek Gyámola Mátyás Király tűnik először is előnkbe, a' ki, azon kívül, hogy majd minden Európai Nyelvet tudott, jó esmeretiséggel birt a' Theologiában, avagy Isteni Tudományban, 's az Egyházi Törvényben: osztán a' Római, Görög; és több Európai Nemzetek' Históriájában, 's a' Geografiában; úgy a' Matézisben, Astronomiában; és mind a' Táborig, mind a' Városi Architecturában. Vitéz János Esztergomi Érsek pedig már innét nagy emlékezetet hagyott magáról; minthogy ezen Nagy Király az ő oktatásának köszönhetette illy jeles tudományosságát. Ugy az ő Atyjafia, Vitéz, vagy Cezinge János, Pétsi Püspök, a' ki azon időben János Pannonius Név alatt legnevezetesebb Deák Poéta volt: a' miről néhány megmaradt Munkáji tellyes bizonyosságul szolgál. Turótzai János is ez ő Históriájával, melyet a' Magyar Nemzetről irt vala, szép Nevet szerzett magának az akkori Magyar Tudósok közt. Temesvári Pelbart Minorita több Predikáziós Könyveket irt, és az Énekek' Énekét magyarázta volt. Tsuda Miklós a' Theologiában Mester, és Apostoli Koncionátor az Eleverendeltetésről irtott Könyvével hagyta fenn emlékezetét. Az ide bejöttek között legnevezetesebbek Bonfinius Antal, és Galeottus Martius Olaszból lett Magyarok; mind a' kettő több tudós Munkáknak Szerzője: de különösen amaz a' Magyarokról ezer négy száz kilentzven ötdikig jeles Deáksággal irtt Históriával; emez pedig azon Könyvével, melyet *Salomon Hungaricus* Név alatt ira Mátyás Királynak bőlts, és tréfás Mondásairól, és Vitéz Tetteiről; emlékezetessé tették magokat.

Igaz ugyan; hogy mind ezek Deák nyelven irtanak, valamint az Oskolákban is azon Nyelven

tanítottak a' Tudományok. De azzal a' Haza' Nyelvének ditsőségét el nem engedte nyomtatni annak ezen Bölts Királyja ; mert valamint Attilának, úgy Ennek is a' Nemzeti Poétákban, avagy Versekben vala legnagyobb kedve, 's ezek által énekellette a' Magyarok' ditső diadalrait, az ő Királyi Asztala körül, olly ékesen, hogy még az Idegenek is, a' kik nem értették azon Magyar Verseket, felette gyönyörködnének ezekben, igazán megvallván, hogy szépen hangzanának: Galeottus különösen magasztalja azon verseknek gyönyörűségét. Ugyan ezen Ditső Mátyás Királyunk alatt lett az első Magyar Nyomtatás is, még pedig Norimberga Városában: holott ezer négy száz nyoltzvan negyedik esztendőben kinyomtatott vala Szent István Király' jobb kezéről azon Imádság, mellyet azon Szent Kéznek feltalálása' Innepén szokott a' Magyar Anyaszentegyház imádkozni, egy Énekkel együtt, melly így kezdődik azon nyomtatásban:

„O deucheoseeges Zenth Keéz,
mel'et magiar obaitua neez,
draaga genche neepeunknec,
nag' eoreome ziueunknec.“

Hogy ezen Századjában a' Tudományok' felderülésének több jó könyveket is irtak született Nyelveken az akkori Magyar Tudósok; azt kérdésbe se lehet venni: mindazáltal tsak Báthori László, Paulinus Atyáról vagyon azon ditső emlékezet, hogy a' Bibliát, és a' Szentek' Életét Magyarra fordította. Tudós Káldi György pedig jelenti a' tőle fordított Bibliához ragasztott oktató Intésében, hogy neki hiteles Ember mondotta: hogy látta az irott Magyar Bibliának nagyobb részét, melly két száz esztendő előtt fordítottatott. Tehát még elején ezen századnak: minthogy Káldi a' Kezresztény Magyarság' hetedik századjának huszon

hatodik esztendejében adta-ki az ő Fordítását: azért ezen Fordítás nem Báthori Lászlóé, a' ki ezen század' közepén virágzott.

A' Magyar elmének ugyan ezen századbéli találmanyja a' Kotsi, melly Komárom Vármegyében Kotszon tsináltatván legelőször, onnet vette vala nevezetét, 's Mátyás Király alatt olly tökéletességre ment, hogy osztán más Nemzetek is megszeretven, gyönyörködve fordítanak hasznokra, 's mánapiglan minden Fő Emberek, Hertzegek, Királyok, 's Tsászárok azonn tennék fényes utazásokat. A' köz Magyarok is hogy annál gyorsabban utaznának, Lószekereiket azon Kotsinak könnyüségéhez alkalmaztatván, ezeket is utóbb Kotsinak nevezték: azért azon lógós fedeles kotsi osztán Hintónak neveztetett a' Magyaroktól: a' gyeplőtartó mindazáltal itt is megtartotta a' Kotsia nevet. Ezen Hintó-Kotsiról bőven, 's tudósan ír Belnay György a' Posonyi Akadémiában volt Professor ezen nevezetű könyvében: *Historia Litterarum, Bonarumque Artium in Hungaria.*

VI. Századja a' Magyar Birodalomnak legveszedelmesebb vala: minthogy a' Törököknek rajta való dühösködésén kívül, mind Országi, mind Religyiói meghasonlásával szörnyűképpen emésztődött. Azért nem lehetett néki a' tudatlanságba nem merülni: mert a' Fő Egyháziaknak nagyobb része a' Mohátsi veszedelemben elveszván, az Ország' Nagyjaival, 's a' Királlyal együtt, következett a' második rendbéli Egyháziaknak is veszedelme, az Oskoláknak, és amaz ékes Budai Könyvtárnak elpusztulásával. Voltak mindazáltal miedenik Rendén a' Hazának jeles Tudósok; mint ezt Annak Törvényjei II. Ulászló; II. Lajos; I. Ferdinánd; Mátyás; Róbert; Rudolf - Királyok alatt mutatják. Különös pedig a' Törvénytudók között Verböczi István, a' kinek *Tripartitumát* Törvényül

fogadta az Ország Ulászló Király alatt. Ferdinánd alatt osztán az igazságnak rendesebb utja' készítésére rendeltettek Gregoriántzi Pál, Zágrábi Püspök; Ujlaki Ferentz, Györi Püspök; Mérei Mihály, Personális; Szarvaskendi Sibirik Gergely, Királyi Tanácsos; Kamaray Tamás, az Ország' Birája' Helytartója; Pókateleki Zomor János, a' Királyi Ügyek' Igazgatója; és Bodenár Márton, a' Bétsi Fő Oskola Kancelláriussa: a' kiknek tudós Munkája *Quadripartitumnak* neveztetett; de mind eddig az Ország' helybehagyása nélkül maradt. Oláh Miklós Esztergomi Érsek, 's a' Magyar Anyaszentegyház' Feje, irt a' Keresztény Katholika Hitnek Ágazatairól egy velős Könyvet; Attila' Históriáját, és Magyar Országot szépen lerajzolta: ezen utólsót osztán Gregoriántzi Pál, mint Györi Püspök, gyönyörű módosítással megújította. Illicinus Péter, a' Pétsi Akademiának Igazgatója több Könyveket irt ugyan; de főképpen méltó a' Magyarok' figyelmes olvasására az azokhoz irt Paraenesisse Verántzi Antal, Esztergomi Érsek, irta a' Magyarok' Históriáját. Gregorius Coelius Pannonius, Szent Pál Szerzetébéli Tudós Atya, igen derék Magyarázatot irta Szent János Apostol Jelenéséről; a' melly Párisban nyomtatattatott vala ki. Vidmanstad János Albert, Posonyi Kanonok legelsőben adta ki Bétsi nyomtatással az Uj Testamentomot Syriai nyelven ugyan Syrus betűkkel. Forgáts Ferentz, Váradi Püspök, és Udvari Kancellárius, a' maga idejébéli Magyar Történeteket ezen század' negyvenedikétől fogva nyoltzvau kettődikig pontosan megírta: a' mellyet a' mult századnak nyoltzvan nyoltzadik esztendejében kinyomtatattott Horányi Elek a' Szerzőnek képével, 's életével egyetemben. Broderits István, Szeremi Püspök, és Udvari Kancellárius, mint szemmellátott Tanú, igyesen le-

írta a' Mohátsi ütközetet. Így Sámbocki János, Udvari Historikus, halhatatlan hirt szerzett magának tudós Munkájival : ugyan ő adta ki együtt az Ország' Törvényjeit legelőször.

Ekkor serkentek fel a' Magyar Tudósok is, valamint más Nemzetbéliek, a' Nemzeti Nyelven való írásra; hogy az egész Nemzetnek használjanak tudós írásaikkal. Valóban első kötelessége ez a' Tudósoknak az ő Nemzetéhez. Így Komjáti Benedek Magyarra fordítván Szent Pál' Leveleit, Krakkóban kinyomtatván, első dítséretet kapta el a' nyomtatott Magyar Könyvek' Szerzőji között, ugymint ezen századnak harmintz harmadikán. Azután három esztendővel ama' Tudományos Főjérvári Kanonok, és Ugotsai Esperest, Pesti Gábor, adta ki az Uj Testamentomot Bétsben illy Tzim alatt: *Wij Testamentum magijar nijelven*. Ugyan ottan azon esztendőben Ezópus' Költeményeit ezen Tzimmel: *Esopus Fabulay*, melyeket mostan Wyionnan magyarnyelvre fordított Pesti Gabriel. Ezután két esztendővel Farkas András, a' Királyi Törvényszék Esküttje Kronikát adta ki Krakkói nyomtatással a' Szittyáknak bejövételéről Magyar Országba. Ugyan azon esztendőben, 's azon nyomtató műhelyben jöve ki azon Tudós Magyarnak Éneke is a' Magyarokról, Gálszétsi Istvánnak a' Keresztényi tudományról való rövid Könyvetskéjével: mellyből Cornides Dániel az ő *Vindiciae Anonymi etc.* nevű Könyvének 306-dik lapján ezeket adja elő: „Maszodszor, mikoron nyoltz szaz nyoltzban írta vala Wruncszületeése után, az ket szaz ezeren, es három ezeren szolgaktul megvaluan ismetlen kijüvenec, sok hauasoc által pogan Orszagokban az nagy Isten őket bekeseggel visele.

Mikor juttac vala az Tanais vizre ott haioioo ő nekies nem vala, azért ket ket lonac egyi-

ket az Tanais parton ők mind megnyuzac vala: lo börhöl magoknac önnön hasok ala hoiakat varra-nac, vizen altalkelenec. “

Erdösi Jánosnak Uj Testamentoma pedig, mellyet Göröghöl fordíta, legelső Magyar Könyv, melly itt a' Hazában, ugymint Ujszigetben nyom-tattatott vala. Nem kevés dítséretére szolgálá Némzetének azzal is ezen Tudós Magyar: hogy a' Bétsi Fő Oskolában Görög Nyelv Tanítónak tété-ték. Tinódi Sebestyén versekhen több Magyar Munkákat ada ki. Báró Balassa Bálint pedig olly jelesen versezett; hogy Magyar Pindarusnak tar-tatnék. Bentzédý Székely István a' Világnak; Heltai Gáspár a' Magyaroknak Dolgairól irtt Kro-nikával lettek emlékezetesek. Draskovits György, Pétsi Püspök, Vintze Lerinsi Apáturnak a' Ke-resztény Katholika Anyaszentegyházban ama' ne-vézetes Munkáját az igaz Keresztény Hitnek régi-ségéről, és igazságáról Deákból Magyarra for-dítván, Bétsben kinyomtatatta, és a' Magyar A-nyaszentegyházat véle jelesen gazdagította. Te-legdi Miklós, Esztergomi Prépost, és Érseki Vi-carius, osztán Pétsi Püspök kiadta az Evangyéli-o-moknak, mellyeket Vasárnapokon, és egyéb In-nepeken olvasni szoktanak, Magyarázatját, Mo-noszlói András, Posonyi Prépost, és Veszprimi Püspök: a' Hit' Ágazatainak oltalmáról, a' Szen-teknek hozzánk való segítségéről; és az idvesség-re intő képeknek tiszteletéről való igaz Tudo-mányról irtt könyveivel szép emlékezetet szer-zett magának a' Magyar Anyaszentegyházban: ugy Peechi Lukás a' Keresztény Szűzeknek tisztessé-ges Koszorója név alatt kiadott könyvével. Ezen században jött ki először az Magyar Kalendarium is Nagy Szombatban illy Tzim alatt: „Kalendar-i-om, és Egeknek's Chillagoknac Forgasabol, az időnek naponkent való itelet. M.D.LXXXIIII. esz-

tendőre. Mely bissextilis es Embolismalis. Magyarra fordítatott Slovacius Peter Mesternek Krakcai Astrologusnak irasabol. Nyomtatta, Nagyszombathban Otmar Balint. “ Károli Gáspár nevezetessé tette magát a’ Reformátusok között a’ Bibliának Magyar kiadásával. Veres Balás Váradi Bíró a’ Verbőtzi Tripartitumát fordította Magyarra. De mind ezek között leghelyebben irt Telegdi Miklós Esztergomi Prépost, a’ ki az említett könyvnek előjáró Beszédjében így szállalmaskodik: „Tizenhat egész esztendeje múlt el immár, hogy e’ Nagyszombati Egyházban, a’ Krisztus Jézusnak Evangyéliomát predikállom; jóllehet közönsleg egyébűtt is, a’ hová érkeztem, kiváltképpen pediglen Posonyban, az Országgyűlésiben, és a’ közönséges törvényeknek idején.

Ferdinánd Király is, mint Tudós Fejedelem, nagyon gondoskodott az eránt, hogy a’ Hazában az igaz Tudomány terjesztessék: azért az Ország’ Rendjeivel több Gyűlésekben szép rendelkezet tett vala az Oskolai tanításokról, különösen pedig ezer ötszáz negyvennyolcadikban hozott Végzeménynek tizenkettődik Tzikkelyében ezen Törvény szabatott: „A’ pusztá Monostorok, Klastromok, és Káptalanok’ jószágai, és jövedelmei — a’ Tudós Plébánosoknak, és az Isten’ Igéje’ igaz Hirdetőjinek táplálására: kik a’ Népet a’ régi valóságos, igaz Katholika Hitben, és Religyióban megtartani; és, havalakik attól elszakadtak, abba ezen Országban visszatéríteni igyekezzenek: Ugyan az Oskoláknak megújítására, s felállítására - - s Oskola’ Tanítóknak, a’ kik tudósok, és jólelkűek legyenek, tartására; és végre a’ jó reménységű, s elméjű Ifjaknak, és Nevendékeknek, hogy a’ jó tudományokat magoknak megszerezhesék, elősegállítására, s gyámolítására intéztesse nek, és fordíttassanak: hogy e’ szerént jámbor

er-

erkölsü, és tudományos Férjfiak neveltessenek, és tápláltassanak. “ De az említett jószágokat minthogy hatalmas Urak bitolnák: a’ Török is az Ország’ kebelében nyüzsögne: azon Törvénynék nem leheté mindjárt foganatja. Oláh Mjklós, Esztergomi Érsek tehát azon gondoskodásból, melly ötet, mint a’ Magyar Anyaszentegyház’ Fejét, illette, arra vette volt magát, hogy a’ maga Költségén állítana Oskolát Nagyszombatban ezen század’ ötvenegyedikén, ’s oda az ezen idő tájban ke- 1551. E. letkezett Jesuitákból; ugymint Loyola Szent Ignátz’ Szerzetjéből, hívna be annak tanítására: a’ hol ezek osztán Könyvnyomtató műhelyt is állítottak. Ugyan ezen Szerzetbélieket rendelé a’ Kolosvári Oskolába Tanítóknak ama’ nagy Erdelyi Fejedelem, utóbb Lengyel Király, Báthori István. Szakszóniából azonban, és Helvetziából mind mind több tanultt Lutheránusok, és Kálvinisták, a’ kik együtt Protestánsoknak neveződnek, jöttek be az Országba; a’ kikhez állott vagyonos Hazafiak által nem csak a’ Városok, hanem több Közhelységek is nyertek Oskolákat, sőt Könyvnyomtató műhelyeket is, ugymint: Ujsziget; Ovár; Debretzen; Várad; Szeged; Alsó Lindva; Sempte; Bartfa; Detrekő; Németujvár; Világosvár; Monyorókerék; Visoly; Pápa; Sitz; Keresztur; Tsepreg; Besztertze; Galgótz; Szétsény; Somorja; Lötse; Kőszeg; Nedelitz.

VII Században második Mátyás; második és harmadik Ferdinánd; ’s első Leopold Királyok alatt hozott Törvények elötüntetik az ekkori Magyarok’ Törvénytudóságát. Nevezetesebb Tudósok pedig ezek; Kitonits János, kinek az Ügyek’ folytatásáról írott Könyve az Ország’ Törvénykönyvében érdemlett vala helyet; Gróf Forgáts Ferentz, Pázmány Péter, Szeleptsényi György. Esztergomi Érsekek nem csak Egyházi Gyű-
Magyarok’ esmérete. X

lekezetekkel, hanem tudós Könyveikkel is fennhagyták ditső Neveket. Froelich Dávid híres Tsászári Astronomus szép Könyveket ada ki ezen Tudományban, és a' Geografiának velejét; a' Kalendariumot pedig Deákul, és Magyarul több esztendőök által. Istváni Miklós Nádor Ispány' Helytartója, és Somogyi Ambrus Belső Szolnok Vármegyének Jegyzésze, azon egy időszakasznak, ugymint ezer felett négy. száz kilentzvenedik-től hat száz hatodikig jelesen megírták volt a' Magyar történeteket. Ezen századnak huszonkilentzedikétől pedig hatvan harmadikig lett Erdélyi dolgokat ditséretesen kiadta G. Bethlen János: valamint G. Révay Péter Turótz Vármegyének Örökös Fő Ispánja, Szent Korona' Öröze, és Királyi Fő Udvarnok, szépen nevelte nagy Neve' ditsősségét. a' Magyar Koronának leírásával, 's közrebotsátásával: hasonlóképpen Gróf Nádasdy Ferentz, Ország Birája, Magyar Ország' hatalmas, és ditsősséges Királyainak, 's első Vezérkapitányainak kiadásával. Inchoffer Menyhárt Jesuita, 's Kőszegi Fi, több Égvisgálói, és Theologiai Munkáin kívül, megírta Magyar Ország Egyházi Történeteit, 's egyik Részét ki is adta Romában ezen század' negyvennegyedikén. Otrokótsi Foris Ferentz, a' ki Rimaszétsi Predikátorságától kentelenítettven megválni, 's Hazáját ide hagyni, Német, Frantzia, 's Olasz Országot bejárta; 's Romában a' Keresztény Katholika Anyaszentegyház' Fő Városában meggyő ett von a' Romai Katholika Hitnek egyedül idvezítőségéről, Ennek ottan buzgó szível meghódolt, és mind a' Theológiában, mind a' Jusban graduáltatott. Erre nézve a' Nagyszombati Akademiába hivatlatott; a' hol a' Törvény' tanítása mellett többféle tudós Munkákkal tette magát nevezetessé; mellyek közt különösebbek ezek: A' M.

gyarok eredetéről, és régiségéről; a' Protestáns Atyafiakhoz az egyesülés eránt; Roma Istennek Szent Városa, és ezt nem tsak Deákul, hanem Magyarul is kiadta.

A' Magyar Nyelvnek Nemessége gazdagsága, hathatósága, 's kellemetessége ugyan ezen századbéli Magyar Tudósoknak Írásaiban bőven kitündöklök: minthogy ezeknek bölts elméssége szinte ugy tudta Magyarul előadni, 's megírni a' legfontosabb dolgokat is, valamint Deákul Fejedelem ebben az Ország' Primássa, Kardinál Pázmány Péter, Esztergomi Érsek, a' ki tudományos Magyar Könyveivel nem tsak Hazáját, hanem Rómát is maga tiszteletére hódította: a' mint erről különösen magasztalja Ötödik Pápa Ö Szezsége azon Levelében, mellyel annak az Esztergomi Érsekségre lett Királyi kineveztetését megerősítette volt. Ugyanis ezen századnak harmadikán irt Magyar István ellen; negyediken fordította, 's kiadta Kempis Tamást a' Kristus követéséről; ötödiken Az Uj tudományok' hamisságának bizonyításait; hatodikán Imádságos könyvet; hetedikén Püspök Monoszlói András Munkájának védelmét; tizenharmadikán a' Kalauzt; tizennegyediken Alvintzi Péter, Kassai Predikátor ellen; tizenhatodikán a' Tsepregi Szégyenvallást; ezeket, mint Jesuita, adta ki. Miot Esztergomi Érsek perig ujra, 's megbővitve adta ki az Igazságra vezérő Kalauzt huszonharmadik esztendejében ezen századnak; huszonötödiken a' Szent Írásról és Ecclesiáról, mellyet Biharvármegyének ajánlott; huszonhatodikán az Anyaszentegyházról; huszonhetedikén Balduinus ellen; harmintzadikán a' Váradi Predikátor ellen; harmintzhatodikán a' Predikátzióit; harmintzhetedikén ismét a' Kalauzt. Mind ezek olly jeles Munkák, hogy azoknak tudományosságá mindenkor tanúságul, Magyarsá-

ga pedig példaul szolgáljon a' Magyaroknak. Ezután méltán következettjük Nagyszombati Káldi György Jesuitát, ki a' Szent Irást azon Deák voltából, mellyen Szent Hyeronimustól fogva használja azt a' Napnyugoti Anyaszentegyház, olly jelesen fordította Magyarra, hogy több nagy Theologusoknak jóváhagyása után, maga a' Magyar Anyaszentegyháznak bölts Fejedelme is, Pázmány Peter, Esztergomi Érsek, 's az Ország Prímása helybenhagyta azt, és javallotta a' Magyar Anyaszentegyház' hasznára ezer hat száz huszonötödikben; a' mint a' következett esztendőben Bétsben ki is nyomtattatott. Nevezetes Szószólló voltez, Deákul, Olaszul, Németül, de főképpen Magyarul; 's ezen született Nyelvén hagyott nyomtatott Predikátiókat is. Balásfi Tamás, Bosnyai Püspök, Tsepregi Oskola nevezetü Könyvéről; Lépes Balint az Imádságos Könyvéről, és a' pokoltól rettentő Tüköréről; Koptsányi Márton Franciskánus a' Szüz Mária Élete', és Predikátióji kiadásával emlékezetes. Veresmarti Mihály, Posonyi Kanonok, kiadván az Isteni tisztelet' Tükörét; intő, és tanító Leveleit; a' Vallásról való tanátskozást, különös emlékezetre tette magát méltóvá. Illés András, Erdélyi Püspök nem tsak a' Szentek' élete' Könyvével, hanem más Magyar Könyvekkel is érdemesítette magát a' Magyarok közt. Eszterházy Pál, Nádor Ispány, és Birodalmi Hertzeg, nem tsak tudományosságát, hanem a' Magyar buzgóságát is jelesen kitüntette az egész Világon lévő tsudálatos Répeinek eredetéről a' Bóldogságos Szüznek *Mennyei Korona* nevezet alatt irtt Könyvével; valamint Szeleptsényi György, Esztergomi Érsek, az ő Egyházi Énekes Könyvével, melly mánapig divatjában vagon a' Magyar Anyaszentegyházban; szinte ugy halotti Énekes Könyvével Illés, István, Esztergo-

mi Kanonok. Gróf Zrinyi Miklós, ama' ditső Fő Hadi-vezér, az ekkori Magyar Hadiseregnek ditsőítő diadalmakra vezető Taillaga, kinek Nagy Nevét egész Európa tsudálva tisztelte, a' Tudományok' mezején is jeles példával tündöklött: ugyan is ezen Tzimü Könyvében, *Ne hánst*, szép tanúságot adott a' Magyaroknak a' Hadi dolgokban; az Adriai Tenger' Sirenájában pedig szép jelét adta Poétai tehetségének. Pető Gergely fenn hagyta híret az ő Magyar Kronikájával. Gróf Draskovits János, Tárnok Mester, azután Nádor Ispány; a' Fejedelmek' Oráját; G. Illésházy Gáspár a' boldog Kimulás' Könyvét; Báró Haller János, Tordai Fő Ispány a' Hármas Históriát; Forró Pál Q. Curtius' Históriáját; Házi János a' Török Alkoránt; Laskai János Justus Lipsiust; Kászonyi János Kitionichot; Balog György Cornelius Nepos Könyvét ditséretesen fordították Magyarra. Kiss Imre Nagyszombati Fi, Báthori Sőfiának második Rákótzai György' Fejedelmi Özvegyének Udvari Papja, és Tarnótzai István Nyitrai Fi, mind a' kettő Tudós Jesuita, 's több Könyveknek Szerzője: amannak mindazáltal az *Igaz Hitre vezérlő*; emennek pedig *Régi Magyar Szentség*, nevezetű Könyve legnevezetesebb. — Ezen századnak jeles Magyar Poétái voltak ezek: Benitzki Péter, szenteltt Vitéz; Rimai János; Liszti László, Köptsénynek Földes Ura, a' ki *Magyar Márs* név alatt versekbe foglalta a' Mohácsi veszedelmet; Gróf Kohári István, és Gyöngyösi István, Gömör Vármegye' Vice Ispányja. Szentzi Molnár Albert már elején ezen századnak virágzott, 's több Magyar Munkájival igyekezett a' Magyar Haza' Nyelvének ditsősségére, a' mellyek közt legnevezetesebb az ő Szótárja, 's Nyelvész értekezése. A' második Magyar Deák Szótárt Tzáholtzi János, és Bihari Ferentz adták ki ezen szá-

zad' közepén. Ugyan ezen század' utólján adta ki a' harmadikát Tótfalusi Kis Miklós. Apátzai Tse-re János irt vala Magyar Logikát, és Encyclopediát, az az : Minden igaz, és hasznos Böltseségnek szép rendbe való foglalását.

Második Ferdinánd Ő Császári, 's Királyi Felsege mind a' Világi, mind az Isteni tudományban jeleskedvén Kardinál Pázmány Péter; Nádor Is-pány, Eszterházy Miklós; Veszprimi Püspök, 's Udvari Kancellárius, Lippai György; és Királyi Kints tartó, Gróf Pálffy Pál, jeles tudományu, 's buzgó-ságu Tanátsossaival arra törekedett főképpen; hogy több Oskolák felállíttatván, ingyen taníttat-nék a' Magyar Ifjuság a' józan Tudományokban, folyvást világosodnának a' Hazafiak az idvezítő Római Katholika Hitben való egyesülésre, és így Apostoli Királyjokra tökéletesen hallgatván, a' Hazát boldogító egyességben éljenek. Mindjárt is Kassán, Besztertzehányán, és Sopronyban, Oskolákat nyíttatott a' Bölts Fejedelem. Kardinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek is buzgó lé-lekkel sérénykedett, úgy hogy a' Posonyi, Sze-pesi, Lötsei, és Szatmári Gymnáziumoknak fel-állításán kívül, Nagyszombathan Akadémiát szer-zett vala. Lippai György Esztergomi Érsek Tren-tsenyt, Szakoltzát, Selymetzet, Késmárkot, Ros-nyót ékesítette fel azokkal. Dallos Miklós Győri Püspöknek ditső munkája az ottani Oskoláknak keletkezése. Draskovits György Győri Püspök a' Sopronyi Külső Városból a' belsőbe szállította azokat. Szeleptsényi György Esztergomi Érsek a' Lötsei és Szakoltzai Kollégyiomokat felépí-tette, és Solnába is béhelyhezttette a' Tudomá-nyokat. Kisdi Benedek Egri Püspök, a' Kassai Akadémiát alkotta. Szétsényi György Érseki bőkezűségének jeles munkája a' Győri, Rószegi, Esztergomi, Egri, Pétsi Kollégyiomok, és Os-

kolák, a' Budai Akadémiával együtt; és Györi, Budai, Lötsei, 's Trentsenyi nevelő Házaik' a' tanuló Nemes ifjaknak. Mind ezen Oskolákba pedig Szent Ignáznak a' sikeres tanításra intézett Szerzetes Fijai rendeltettek Tanítókul: valamint Eperjesbe is első Leopold Király a' Protestánsokkal volt hosszúas bajlódása után bevezettette azokat. A' kegyes Oskolabeli Szerzet is már ezen században több Gymnáziumokban különös ditsérettel tanította a' Magyar Ifjuságot, nevezetesen Nyitrán: holott Matyásovski László, Nyitrai Püspök, fundálta őket. A' Paulinus Atyák az Ujhelyi, és Veszprimi Oskolákat tanították; ugy több helyeken Szent Ferentznek Szerzetes Fijai.

A' Magyarok' képességét a' rajzolásban is eléggé bizonyítja Szeleptsényi György Esztergomi Érseknek abban fennhagyott jeles példája: a' ki még ifjantan Kardinál Pázmány Pétert helyesen eltalálta, 's Romában a' néki ajánlott Theologiai Feltételeknek, mellyekben ditséretes pályafutását kimutatta, eleibe függesztette; magát pedig az ő gazdag Könyvtárában minden Könyvében derekasan leképezte, ezen Verseknak aláírásával: „

In quo me propria signatum videris arte;

Ex libris illum noveris esse meis. azaz:

Képemet a' mellyben pamatsommal festve találod;

Esmérd Könyvemnek lenni bizonynal azont.

VIII. Század már annyira megdeákosította a' Magyar Hazafiakat, hogy nem tsak az Egyházi; hanem a' Világi Rend is majd minden dolgait a' Római Nyelven folytatná. Harmadik Károly; Mária Therésia; második Leopold; 's Első Ferentz-Apostoli Királyaink' Végzeményjei mind annyi bizonyságai a' Magyar Hazafiak' tudományosságának. De sokan ditsóítotték Neveiket kü-

lönösen is az ő kiadott derék Munkájik által. Nevezetesek ezek a' Theológiában: Bertalanfi Pál; Hertzig Ferentz; Muszka Miklós; Prileszki János; Schmith Miklós; Csapodi László; Molnár János; Vizer Ádám; Hubert Ferentz; Mollik Tobiás; Nagy Ferentz; Zsivits Mátyás; Horvát János. A' Törvényben: Prileszki Pál; Khlósz Pál; Szegedi János; Huszti István; Bodó Mátyás; Lakits Sigmund; Ambrózi György; Kereszturi József; Décsy Antal; Roseman István; Gróf Cziráki Antal; Kovachich György; Miller Ferdinánd. Az Orvosi Tudományban: Köleséri Sámuel; Krammer Henrik; Rayman Ádám; Vallaskai János; Veszprémi István; Plenk Jakab; Benkő Sámuel; Lumnitzer István, Filozofiában: Szegner András; Vánosi Antal; Berényi Sándor; Makó Pál; Jaszlinszki András; Radits Antal; Revitzki Antal; Roy Ferentz; Ivántsits János; Horvát János; Hadali Károly; Rauseh Ferentz; Földi János; Hell Makszimilián, Selmetzi Fi, A' Jesuiták között oly höltsességre emelkedett, hogy egész Európa őtet esmérné ezen idő első Asztronomussának. Históriában: Gróf Bethlen Miklós; Czvittinger Dávid; Kolinovits Gábor; Hevenesi Gábor; Bombardi Mihály; Szentiványi Márton; Timon Sámuel; Thurótzai László; Bel Mátyás; Kéri Ferentz; Péterfi Károly; Tomka Szászki János; Kertselich Ádám; Kazi Ferentz; Schmith Miklós; Kollár Ádám; Karinai István; Pray György; Szeverin János; Pálma Károly; Ganótzai Antal; Katona István; Püspök Gróf Battyáni Ignácz; Horányi Elek; Koller József; Salagi István; Schövisner István; Bentzur József; Wagner Károly; Cornidek Dániel; Benkő József; Lehotzki András; Szirmai Antal; Engel Krisztián; Bárdosi János; Belnay György. A' szószóllásban és Verselésben: Gróf Lázár János; Bárá Revitzky Ká-

roly, a'ki, valamint Magyar Nemzeti Nyelvén, ugy Deákul, Németül, Tóthul, Frantziául, Olaszul, Angolul, Görögül, Törökül, Zsidóul tökéletesen beszéllett, 's a' Persa nyelvet is jól értette, ugy hogy Hasyph Persa Poétának verseit Deákra fordítván, közre botosította légyen. Bajtai Antal; Molnár János; Szepesi Püspök Szalbek Károly; Majláth Antal Győri Kanonok, és Pápótzai Prépost; Szerdahelyi György Vátzi Kanonok; Sörényi Sándor; Bahai Ferentz; Bajtsi János; Rajnis József; Révai Miklós; Szabó Dávid; Hanulik Kristóf Piárista.

Ambár a' Deák Nyelvbe olly annyira bele ángyarodtak Hazánkfiak: mindazáltal nem kevesen voltak, a' kik Nemzeti Nyelvünkön jeles Munkákat irtanak ezen században is. Mindjárt ennek nyoltzadik esztendejében adta ki Páriz pápai Ferentz az ő Deák Magyar, és Magyar Deák Szótárját. Vátiq megmutatták osztán Tudósaink, hogy képes a' Magyar Nyelv mindenféle Tudományoknak igyezzetására. Ebben bizonyosságul szolgálnak e' következő Magyar Munkák: Nyitrai Püspök Gusztinyi János' Idvesség' Mannája; Molnár János Apátur' Egyházi Históriája, és Magyar Könyvháza, Vajda Sámuel Tihanyi Apátur' Evangyéliomi Históriája; Nagy Ignátz Fejérvári Püspök' Murátóriussa; Biró Márton Veszprími Püspök', Szabó István', Csuzi Sigmund, Csete István, Hermán József Győri Kanonok, Simon Máté, Alexovics Vazul, Somogyi Leopold Győri Kanonok, most Szombathelyi Püspök, Pater Hermolaus, Kosztolányi Sándor, Hajas István Veszprími Plébános — Egyházi Beszédek: Bertalanfi Pál' Világ' esmérete; és Böltsesége; Máriasi, vagy Szajtz Leo' Igaz Magyarja; Döme Károly Izsei Plébános Magyar Bosvetje; Gróf Kálnoki Sámuel, Jesuita Spongár András,

és Kováts János Krónikáji; Szekér Joakim Históriaja; Decsy Sámuel Osmanografiája; Görög, és Kerekes Hadi, és más Nevezetes Történetekről; Mindszenti Sámuel Ladvocatia, és Broughtonja; Váli András Magyar Országá; Bod Péter' Magyar Athenássá; Generalis Gróf Gvadányi József XII. Károly Svéd Király, és Gróf Benyovszky Történeteiről; Gáti István, és Földi János Históriaja; Baróti Sándor' Kassándrája; Sándor István Sokféle; Dugonits András Piarista, és Universitási Professor' Etelkája, és Tudakossága; Mátyus István, Rätz Sámuel, és Tolnai Sándor' Orvos Könyveik; Nagyváti János szorgalmatos mezei Gazdája; Német Mihály Sövényházi Plébános a' Selyemjuhokról, Nagy János Szanyi Plébános, Handerla György Galgótzai Plébános, Szuhányi János Jász Szentgyörgyi Káplán, a' méhekről. Különös dítsérettel kell itten emlékeznünk Tudós Győri Ráth Mátyásról; mint-hogy ő kezdette írni a' Magyar Ujságleveleket Posonyban *Magyar Hirmondó* nevezettel ezen századnak nyoltzvanadik esztendejében. Ugyan ekkor igen különösen tüntette ki magát a' Magyar Poézis, melly a' régi Görög és Romai Poézissal versent futna, Faludi Ferencznek valóban, valamint folyó, úgy kötött Bészédjei merő Remek munkák. Virgiliussal az ő Pásztori Verseit Kőszegi Rajnis József, és Baróti Szabó Dávid jelesen énekeltetik Magyarul. Ékesen verselnek Molnár János Kanonok, Révay Miklós, Báró Rádai, Besenyei György, Anyos Pál, Pétzeli József, Horvát Ádám, Versegi Ferentz; sőt még a' Haza' Leányai közzül is: Fábíán Julianna, Molnár Borbála, Csáki Katalin, Vályi Klára.

Nem is lehetett a' Magyar Tudósoknak ezen Században el nem sokasodni: minthogy a' Tudományok' Oskoláji annyira szaporodtak, hogy az Orzágnak minden részeiben virágoznának;

's ama' nagy Fejedelem Aszszonyunk Mária Theresia' uralkodása alatt szépen is gyümölcsoz-
 nek. Mert ezen bölts Királynéja Magyar Ország-
 nak úgy intézte az Oskolákat, hogy a' tövises,
 és tsak az ifjúságot sonnyasztó elmfuttatások
 onnét kirekesztetvén, tsupán a' hasznos, 's az
 Ország' böltdogságát eszközlő tudományok tanít-
 tatnának azokban. Azért ezen század hetvenedi-
 kén a' Nagyszombati Fő Akademiát a' Bétsi Uni-
 versitáshoz egyengette. Hetvenharmadikban ti-
 zennegyedik Kelemen Római Pápa által eltöröl-
 tetvén a' Jesuiták Rendje, annál nagyobb gon-
 doskodással vala Ő Felsége az Oskolák eránt,
 mellyeket többnyire azok birták a' Magyar Ha-
 zában: 's addig is, mig erányos rendelést tenne,
 a' Püspököket kötelezte kegyelmes Parantsolat-
 jával; hogy kiki az ő Megyéjében lévő Oskolák-
 ban elegendő Tanítókat az ő Egyházi Férjfijai-
 ból állítani el ne mulatna. A' mint már ekkor
 az Egri Akademiát nagy fényességre hozta az
 ottani Püspök, Gróf Eszterházy Károly, annak
 bőkezű Fundálója. Ő Felsége osztán egészen új
 Formáját szabta a' tanításnak, 's ennek tellye-
 sítése végett nem tsak az Universitásban, mel-
 lyet ezer hét száz hetvenhétben Budára szállí-
 tott, hanem a' Magyar Korona alatt lévő min-
 den Oskolákban az Ország' Biráját Gróf Fekete
 György Ő Kegyelemességét rendelte Fő Igazga-
 tónak. Györött, Nagyszombathban, Kassán, Nagy-
 váradon Akademiákat állapított. Magyar Biro-
 dalmát több Tudományi Tartományokra osztván,
 ezeknek ismét mindegyikének különös Fő Igaz-
 gatót teve az Ország' bölts Nagyjai közzül, úgy
 hogy Királyi Rendeléseket a' Magyar Királyi
 Helytartó Tanátstól vennének; 's ide küldenék
 Hivatalbéli Tudósításait. — Mivel pedig Jó-
 sef Tsászár ezen Országában is a' Deák helyett

1775. E.

1777. E.

a' Német Nyelvet tette uralkodó Nyelvvé: II. Leóold Király koronáztatásakor úgy végeztetett, hogy ismét a' Deák állana ennek helyébe ideiglen; 's hogy osztán annál erányosabb legyen az a' Haza' dolgainak folytatására, Magyar Nyelv' Tanító rendeltetnék mind az alsó, mind a' felső 1792. E. Oskolákban. Másod esztendőn pedig Budán Ferentz Királyunk ditső koronáztatásakor olly Törvény hozatott; hogy a' Magyar Nyelvnek Oskolai tanulása rendeletes Tanulmány lenne, 's annak tudása nélkül senki se mehetne a' Haza' Hivataljaira. — Azon gyakorló Gazdaság' Oskoláját is, mellyet ditső Hazafisággal a' maga szép Mező Városában Keszthelyen állított vala Gróf Festetics György, magasztaló Helybehagyással erősítette meg Ö Királyi Felsége.

Ugyan ezen században a' Magyar elmének találóssága különösen kimutatta magát Kempen Farkas Királyi Kamara' Tanácsossának olly mesterséges találmányjában, hogy azt Európának minden Tudósai tsudálnák, látván: melly elevenen játszaná azon élet nélkül való Masina a' Sakjátékkal a' hadi ütközetnek képezését. Meltó ennek leírását megolvasni Tudós Vindiss Károly' Német Geográfájában.

IX. Században Deák Nyelven nevezetes Könyvszerzők ezen Magyar Hazafiak: Alber János a' Kegyes Oskolák Szerzetéből a' Magyar Univerzitásban Professor kiadta a' Szent Írásnak egész Magyarázatját; Fejér György ugyan ott Professor a' Theologia Dogmaticát; Szvorényi Mihály Karádi Plébános az Egyházi Törvény oktatását. A' Haza' Törvényjéről írtak: Kelemen Imre az Univerzitásban Professor, és K. Consiliarius; Csepregi Roseman István, Ügyész; Miller Jakab az Ország' Könyvtára' Gondviselője; Schvartner Márton Professor; A' Magyar pénzek' esmé-

retéről Schönvisner István az Universitas' Könyvtárának Örzője: Vallaszki Pál a' Magyarok' Tudományi állapotjáról.

A' Haza' Nyelvén jeles Könyveket irtak: Kopátsi József Veszprimi Theologus Professor, most Kanonok, és a' F. Hétszemélyes Tablánál Püspök Assessor, az Izraeliták, és a' Keresztények' Szokásairól; Fejér György a' Pesti Universtitásban Theologus Professor, most Prépost, és a' Györi Tudományi Kerületnek Fő Igazgatója, az Ember Esméretéről; Endrödi János Kegyes Oskolákbeli Pap az Ember' bódogságáról; Fejér György, mint Kovátsi Plébános, Bogyai Mihály Kosdi Plébános, most Vátzi Kanonok, Kováts Ágoston Franciskánus, Negyedek Pál, a' Györi Püspöki Templomban volt Konciónátor, 's Káptalan Dombi Vicárius, Egyházi Beszédet: Görts Illés Rátzkevi Uradalom' Ügyésze, most Igazgatója, a' Honnyi Törvényt; Sárvári Pál Debreczeni Professor Erkölti Filozofiat. Az Orvosi Tudományban: Rátz Sámuel; Hajzler György; Kiss József; Bene Ferentz; Szulkó János; Bertzi János. A' Gazdaságról: Pókateleki Kondé József; Pete Ferentz; Fábján József; Kontor János. A' Poézisban: Gróf Gvadányi János; Gróf Teleki László; Gróf De'sőfi József; Kazintzi Ferentz; Kisfaludi Sándor; Kiss János; Virág Benedek; Gubernát Antal; Mátyási József; Peretsenyi Nagy László; Horvát András Téli Plébános; Berzsényi; Csokonay; Fabchjch József, Györi Semináriumi Professor; Pindarus; Alcaeus, Zaffo. Stezikorus; Ibikus; Anakreon; Bakkilides, Szímonides, Alkmán, Arkilokus Görög Poétákat Magyarra fordította, 's közre bortsátotta; Kézírásban hagyta pedig Eskilust, Szofoklest, és Euripidest, Magyar Szótárjával együtt: Virgiliust ditsően fordították Kőszegi Raj-

nis József, és Baróti Szabó Dávid : ez az Eneist ; amaz a' Georgikont. Közönséges Históriát irtak : Generális Gróf Gvadányi János, Kiss János, és Budai Esaiás : A' Magyar Nemzet' Históriáját : En ezen nevezettel, *Magyarok' Históriája* ; Budai Esaiás : Virág Benedek. Hübner János Lexikonját jobbitva, és bővítve ki-adta Nemzeti Nyelvünkön az ő Hazájának élő, Fejér György *) Prépост Ur; a' Magyar Ország Geográfiáját pedig Magda Pál. A' Magyar Literatura' esméretét közre bocsátotta Pápai Sámuel Uradalmi Ügyész : A' Nemzeti Ujság derék Íróji mostan Pesten Kultsár István ; Bétsben Pántzél Dániel ; amaz Hazai 's Külföldi Tudósítások ; emez pedig Magyar Kurir nevezettel. Ugyan Bétsben iratott ama' nevezetes Két Hazafi, Görög, és Kerekes által a' *Magyar Hirmondó*, melly ezen század' harmadik esztendején megszűnt, nem kevés kárával a' Magyar Literaturának. De, mivel már ez előtt három esztendővel Kerekes Sámuel meghalálozott; e' jelentett esztendőben pedig Görög Demeter Urat Ő Felsége a' Korona Hertzeg mellé Nevelőnek rendelni méltóztatott : annak folytatását abba kelle hagynia. Azon nemes törekedését mindazáltal, mellyet a' Nemes Vármegyék Magyar Mappájának kiadására elhunyt kedves Kerekesével intézett, félbe nem szakasztotta, hanem tökéletesen tellyesítette ; és így örökösitette Neve' ditsősségét a' Haza' oltárán, a' Magyarok' egyik Fényével, Gróf Festetics György ő Nagy Méltóságával, az ő Mecénássával egyetemben. A' Bétsi Oskolában Magyar Nyelvet tanító Tudós Hazánkfia, Márton József, derék

---

*) E' jeles Magyar Írónk nyerte el a' jutalmat a' Marczibányi Fundációból 1817-dik esztendőre : Kisfaludy Sándor pedig az 1818-ra.

Magyar Szótárt adott ki Német, és Deák Szótárral együtt.

Az Oskolák is úgy intéztettek Felséges Urunk' Királyi gondoskodása, 's az Ország' Rendjei' tanácsos igyekezete által: hogy minden tudományokban tökéletesíthessék magokat a' Haza' Nevendékei. A' Budai Universitást már József Tszászáár által tette Pestre, és Posonyba. Most Pesten olly tökéletes állapotra hozódott az, hogy az első Európai Universitások közzé méltán lehessen azt állítani. Ezután a' Posonyi, Györi, Kassai, Egri, Szegedi, Nagyvárad, Szombathelyi, Zágrábi Akadémiák: úgy a' Gymnaziumok, és a' Nemzeti Oskolák olly bőltsen vannak elintézve, hogy onnét a' Haza' boldogságát bizodalmasan reménylhetni. Ugyan is II. Leopold Koronáztatásakor Országgyűlésben a' leg tudományosabb Hazafiakat választották a' Rendek ezen munkára, mellyet Nagy Meltóságú Personális, Ürményi József Ő Kegyelmességének bölts Elölülése alatt végre is hajtottak nagy dítsóséggel: Ki-nyomtatván pedig, ezen század' hatodik esztendejében minden Oskola' Elöljárónak egy példány adatott belőle, hogy az abban rendeltt szabásokat végre hajtani szent kötelességének esmérné, mind magára, mind a' Tanítókra, 's Tanítványokra nézve. Ugyan a' nevezett Nagy Meltóság — Most Ország' Birája — leve az Universitas' Elődje. A' Theologiai Tanulmányra nézve pedig olly Intézés tétetett; hogy ottan közönséges Szemináriom rendelttén, minden Püspöki Megyéből választott Ifjak küldetnének oda: holott azon szent Tudományban, 's az erre segítő Tanulmányokban sonda mentomosan taníttatnának. E' szerént intéződtek a' Theologiai Oskolák minden Püspöki Szemináriomokban. Fő Vigyázó mind ezekben az Or-

szág' Primássa: Ennek nem létekor pedig az öregebbik Érsek. Ehez tartozik tehát ezen intézet' folyamatajára vigyázni, 's az eránt mind a' Tanítókra, mind a' Tanulókra nézve a' Felsőleges Királyi Helytartó Tanács által Ő Királyi Felségét tudósítani.

A' Tudományok' erányosabb tetjesztésére egész Magyar Ország hat Tudományi Kerületekre osztatott; ugymint: Budaira; melly Pest, Fejér, Báts, Komárom, Esztergom Vármegyéket a' Jászszággal, és Kis Kunszággal: Kassaira; melly Abauj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Nógrád, Sáros, Szepes, Torna, Ungvár, és Zemplén Vármegyéket: Győrire; melly Győr, Mosony, Soprony, Vas, Szala, Somogy, Tolna, Baranya, Veszprim, 's Fejér Vármegyéket: Nagyváradira; melly Arad, Békes, Bihar, Csánád, Csongrád, Krassó, Marmaros, Szathmár, Torontál, Ugotsa, Zabolts - Vármegyéket a' nagy Kunszággal, és Hajdú Városokkal: Posonyira; melly Posony, Árva, Bars, Hont, Nyitra, Lipító, Turótz, Trentsény, és Zólyom - Vármegyéket: Zágrábira; melly Zágráb, Körös, Posega, Szerem, Varasd, Verötze-Vármegyéket foglalja magában. Ezeknek mindegyikének vagyon egy Kerületes Királyi Igazgatója, Királyi Tanácsos Tisztelettel: kinek Törvényhatósága kiterjed mind azon Oskolákra, mellyek az ő Kerületében vannak; 's a' dolgok közlését a' Királyi Helytartó Tanáttal tartja. A' Professoroknak, valamint az Universitásban, ugy az Akadémiákban is Doktoroknak kell lenni az ő Tanítóságokhoz tartozó Tudományban, 's ennek tanításában tellyes szorgalmatossággal foglalatoskodni; 's úgy jeleskedni a' jó erköltsőkben is, hogy ezekre ösztönül szolgáljanak Tanítványaiknak. A' Magyar, és Görög Nyelv' tanítására olyan Tudóst kell

ren-

rendelni, ki a' szükségben egyéb Tanítók' helyét tellyesíthesse. Ezen Intézettel a' Grammatika a' háromról ismét négy oskolára osztatott, mint régenten vala: osztán a' Rhetorika ezután pedig a' Poëzis intéztetett, melly annakelőtte amazt megelőzte volt. A' Nemzeti Oskolák helyek Maria Therësia országlása alatt az ő Felsége' Királyi Rendelése által úgy intéződtek, hogy azokban a' Nevendékek a' Betűk jegyzesével kezdven tanulássokat, együtt az írást, és olvasást megtanulnák, most még nagyobb tökéletességre hozódtak.

Bőven vannak a' Tudományi segedelmek is, ugymint: az Universitásnak gazdag Könyvtára, 's jeles Könyvnyomtató Műhelye, a' természeti Tudományhoz megkívántató mindenféle eszközöknek rakott házaik; a' Szent Gellért' hegyén felséges készületű Tsillagvisgálótorony, az Orvosi karnak minden némű füveket termő kertje, 's kórháza, holott tételes tanulással tökéletesítettetik a' Tanuló: így megy a' mezei gazdaság tanulása is. Ebben különös főképpen a' Selmetszi Akademia, mellyben a' Bányászi Tudomány a' gyakorlással együtt taníttatik. Mária Therësia nagy emlékezetű Királyi Felség fundálta ezt országlásának huszonharmadik esztendejében. Megvolt ugyan ezen Selmetszi Bánya, más többekkel együtt, már a' Magyar Nemzetnek ide jöttékor: de ez illetlennek állítván vitélő tekintetéhez az értzekeket a' föld' gyomrában kotorni, 's onnét kitzepelni, osztán tisztogatni, és kovátsolni; a' Bányászságot mindenkor idegen Nemzetbéliek által üzte volt, a' Hazának nem kevés rövidségével: minthogy az ahoz szükséges tudomány nélkül szükölködött. Az említett Királyi Felség tehát Selmetsz Városában, a' hol vagyon a' Fő Bányász Tiszt, Kammergráf nevezettel, Bányászi oskolát állított, melly

Magyarok' esmérete. Y

először két Karra osztatott; osztán pedig a' harmadikkal egész tökéletességre hozatott vala. A' tanítás Német Nyelven megy, azonban műelkedésre alkalmaztatván, a' Tanítványok tellyesen képesíttetnek azon Tudományban. Már most nem hogy idegenkednének ezen Bányászságtól a' Magyar Ifjak, hanem, minekutánna a' Hazának Fő Oskolájiban a' Mathézisban, Fizikában, Természeti Históriában, 's e' fele több Tudományokban szép esméretet szerzettek, annyira megkedvelték azt is, hogy kellete felett kéredzenének oda felvetettetni. Hertzeg Eszterházy Miklós is Kismártonban, az ő temény Uradalmainak Anyavárosában ezen század' hatodik esztendejében olly Oskolát fundált, a' mellyben állandóan tizenöt Nevendékek taníttatnának az Erdészség, és Vadászság' tudományjának minden részeiben. Liptóvármegyében a' Királyi Kamara' Rádeki Uradalmában, ugyan Radeken az ottani Fő Erdész, Vizer Ferentz jeles gondoskodása által szinte azon tárgyú Oskola intéztetett: holott nem csak az Erdészségre, hanem a' Polgári élethez tartozó esméretekre, és levelezésekre, 's Magyar, Tóth, Német, és Deák Nyelvekre is derekasan taníttatnak a' Nevendékek.

Mind ezekből nyilván kitetszik a' Magyaroknak a' Tudományokban mindenkori forgandósága, 's gyarapodása: innét nem csak a' Fő Egyháziaknál, 's Ország Nagyjainál, hanem sokaknál a' közép rendű Hazafiaknál is derek Könyvtárak találtnak, a' Tudomány' tárgyainak különbkülönbféle gyűjteményjeivel együtt. Tisztelettel fog mindenkor emlékezni a' Haza Nagy Méltóságu Gróf Széchényi Ferentz Ö Regyelmességének azon Hazafiúi Áldozatjáról, mellyel temérdek költségű roppant Könyvtárját ezen Századnak harmadik esztendejében az Országnak ajándékozta, ké-

peknek, pénzeknek, fegyvereknek gazdag gyűjteményével egyetemben, Ferentz Királyunk Ő Felségének legkegyelmesebb elfogadásával, 's Királyi Rendelésével, melly által Pesten adatván annak épület, az Ország' Nádor Ispányjának József Ő Királyi Hertzegségének *) Fő Vigyázása alá biztatott: holott Gondviselő, 's Igazgató Brassói Miller Jakab Ferdinánd Királyi Tanácsos; Őr Tisztek Halitzki Antal, Horváth István, Jónás József; Segéd Kovachich József; jeles tudomány Urak, a' Nagy lelkű Gróf által rendeltetvén, a' kinek ezen Jus állandóul megmarad: úgy ezen Ország' Könyvtára egyszersmind ama' Fényes Széchenyi Névvel is tizimereztetik. A' Felséges Fő Vigyázónak gondoskodásával már is tsudálatosan gyarapítottatott vala több Hazafiaknak oda ajándékozott betses ritkaságaival ezen Nemzeti Múzeum.

A' szép Mesterségekben is jelesen kimutatták magokat a' Magyar Hazának mind Fijai, mind Leányai nem kevesén. Emlékezetes ezek közt főképpen Bükfalvi Falka Sámuel, a' Pesti Univerzitasban Bötész, a' ki uj találmányjával nagy hasznára szolgált a' Könyvnyomtatásnak.

II. S Z A K A S Z.

A' Magyar Nyelvről.

A' Nyelv Fő tizimere, és tulajdonsága lévén a' Nemzetnek, meg kell ennek változni a' szív' tulajdonságaiban is amannak elváltozásával: inét tapasztalni a' Nemzetekben a' Nyelv' különbö-

---

*) Ő Királyi Fő Hertzegsége' Elődsége alatt igen fényes Gyülekezetben osztának ki a' Martzibányi Fundátzióból esztendőnként a' jutalmak a' legjobb Magyar Könyviróknak.

zésével a' szivbéli hajlandóságokat is különbözni. Mennél szebb tehát, mennél hathatósabb a' Nyelv; annál nemesebb a' szive is azon Nyelvű Nemzetnek. Ugyan ebben áll a' Nemzeti lelkűség. Mind eddig kitündöklött ez a' Magyar Nemzetben, még pedig annál inkább, mennél több viszontagságok ostromlották azt. Igaz: hogy méltóságában nem keveset veszített a' Magyar Nyelv azzal, hogy utóbb az Ország' Székeiből kimaradt volt; de az ő Nemzetiségében ezzel semmit se fogyatkozott: minthogy mind eddig nemesen tizmerezte a' Magyar Nemzetet.

Ferentz Ó Királyi Felsége is ezen okból nem csak Királyi Magzatjait a' Magyar Nyelvre taníttatni; hanem a' Rendekkel megegyezvén, méltóztaték annak törvényes utat nyitni az Ország' Törvényszékeire is, 's a' Közönség minden dolgaira. Ugyan így nyér legnagyobb tekintetet, 's méltóságot a' Nemzeti Nyelv Szentül megtartotta ezt minden régi uralkodó Nemzet; és valamint házi, úgy közönségi, 's Tudományi dolgait Nemzeti Nyelvén igyezte, és folytatta. Méltó iten ama' derék Filozofusnak, Antonius Genuensisnek, a' Görögökről való észre vételét figyelemre vennünk, a' ki az ő *Logicocriticája*' első Könyvének ötödik Fejezetében ilyenképpen szól azokról: „Fájdalommal mondom, semmi sem árt úgy a' Gyermeknek, mint azokat az idegen Nyelvekben tanítani: mert ezen foglalatossága a' Gyermeknek, az elme tüzes erejét, melly a' Gyermekben kitűnik, elnyomja, 's megtompítja; midőn tudniillik egészen az emlékezet' javításában gyakoroltatnak: parlagon marad az elme, és ítélet. Innen történtnek lenni gondoltam én mindenkor; miért Görög Országban egy század, alatt több Filozofusok voltak, mint egész Európában több Századok által: mert a' Görögök, mi-

vel. nem kényszerítették a' külföldi Nyelvek tanulására, gyermekseégektől fogva böltselkedtek, 's az elmét, és eszességet az emlékezet' terhelésével el nem sikkasztották."

A' Magyarország is tehát az ő szép, hathatós, és világos értelmű Nyelvét fordítván a' Tudományok' dolgára, szinte olly hamar, 's olly sikeresen gyarapodik azokban: sőt még az idegen Nyelvű Hazafiak is a' Haza' Nyelvén előbb rá kapván a' tudományokra, tökéletes Hazafiúságra jutnak. Aazonban az idegen Nyelvek' tanulása is hasznos; a' Deáké pedig szükséges is az Egyházi tudományokra, 's a' régiségek' esmeretére nézve. De hogy a' Nemzeti legyen az uralkodó Nyelv: azt megkívánja a' Haza' közjova, 's a' Nemzet' méltósága, 's boldogulása. Bizonyára ha a' Magyar Nyelvet csak magában, 's az ő világos értelműségében eszméli is meg a' Böltselkedő, azt kell néki erősíteni: hogy egy derek, és méltóságos Nyelv legyen ez. De valamint a' Tudományokat az elme' szorgalmatos eszmélkedése mind mind nagyobbra, 's többre emeli; úgy az azokat terjesztő Nyelvnek nem lehet nem gyarapodni, 's tökéletesebbedni. Már pedig kérdésen kívül vagy az: hogy maga Nyelve a' Nemzetnek legyen arra legalkalmaztathatóbb, hogy magát a' Tudományokban tökéletesítse. Szükséges tehát azt a' Tudományok' útjára legnagyobb szorgalommal alkalmaztatni, 's azokban egész érdemtségre hozni. Ama' jeles Német Filozofus, Stöger Bernárd, derekasan nyilvánítja ezt az ő Logikáiban, megmutatván, hogy minden Nemzet csak a' maga született Nyelvén tökéletesítheti magát a' Tudományokban, e' szerint szól a' Nyelvnek kimivélséről: „Hogy valamelly Nyelv tellyes tökéleteségre menjen, minden Tudósoknak különös munkája kívántatik arra. Szükséges hogy a' Filozo-

fusok, és Historikusok kitalálják az értelem' segedelmeit, azaz: bizonyosabb határt vessenek a' kifejezéseknek, 's világos értelemmel, erővel, és tellyes illendőséggel tulajdonosítsák azokat. A' Szószóllók, és Dalászok az érzelmek eránt szorgalmatoskodjanak: ezekhez tartozik, a' Nyelvnek kedvességet, szaporaságot, finomságot, és egyéb ékességeket szerezni. A' Nyelvészek nyomozzák ki a' szóknak gyökereit, és mind azokat, valamik onnan származnak, nyilatkoztatassák ki, és készítsenek erős fundamentomot a' reguláknak. Kivántatik a' Nyelv' tsinosításában foglalatostudó Tudósok' Társasága: állítsák fel ezt a' Tchetősök, és Hatalmasok, 's a' Felső' Hegyelmével viigyék tellyes tökéletességre. "

Igen erányosan kinyilatkoztatta az ő gondolatját erről egy Tudósunk már ezer hét száz nyoltzvan egyben, kilentzvenben pedig közre botsátotta azt a' Magyar Nyelvnek ama' legvitézebb Bajnoka, Révai Miklós, a' Hadi Történetek' Tudós Íróji, Görög, és Kerekas által: holott ezekhez intézett Beszédjében így szóll annak Tudós Szerzőjéről: „Az a' Holmiben egyenes kimondó Magyar Diogenes, a' Játékban ártatlanul enyelgő Magyar Plantus, Bessenyei György.“ Ezen derék Magyar tehát azon szép Munkájában e' szerént böltselkedik a' Magyar Tudós Társaság eránt: „A' mi Nemzetünk a' maga Nyelvének öregbítését, és pallérozását legeggyenesebben, 's legtökéletesebben eszközlené egy Tudós Magyar Társaságnak felállítása által, a' melynek egyedül való dolga a' lenne; hogy a' mi Nyelvünket minden tudva lévő dolgokra kiterjessze, szóllásának formájit kipallérozza, vagy ujakat is, a' dolgoknak, és Nyelvnek természetéhez alkalmaztatokat találjon; 's maga mind a' fordításokban,

mind egész Munkák irásában az egész Magyar Hazának példát mutasson.

Tudom, hogy ez, a' Király' megegyezése, és az Ország' költsége nélkül meg nem készülhetne. De a' Hazának Fő Rendei azt mindeniket megnyerhetnék, és méghez vihetnék. Mi is illenék inkább az Ország' Nagyjaihoz, kik ennek a' ditsösséges dolgokra termett Nemzetnek hatalmas oszlopai, mint a' Haza' boldogságát, 's ditsőségét e' részben is egybe vetett vállakkal munkátlani? Bizonyára a' következő Maradék az Ország' mostan élő Fő Rendeinek korát mindenkor úgy fogná nézni, mint a' maga Boldogságának idősejét. Sőt a' mostaniak is, a' kik ezen hasznos Munkának gyümöltseiben még magok részesülhetnek, tudom, a' Hazának illy nagy Jóltévőjít velem együtt az egekig emelnék. A' Király' akaratján, a' Fő Rendek' munkás igyekezetén, és az Ország' költségén kívül, mik kívántatnának még egy illyen Magyar Társaságnak jó móddal való felállítására, szabad legyen ezeránt is tsekély értelmemet előadnom. Itt a' Frantziákat sokkal ditséretesebben követnők mint a' testnek ékességére tartozó némelly találmányaikban. Merta' melly Akademiát Párisban a' Frantzia Nyelvnek előmenetelére, először néhány Tudós Emberek 1629. intéztek, annakutánna Kardinális Richelieu 1635. esztendőben XIII. Lajos Király megegyezésével, jobb karba helyhztetett: annak köszönhetik a' Frantziák, hogy született Nyelveken mindenféle Tudományokat tanulhatnak; és a' melly időt az előtt idegen Nyelvek' tanulására vesztegettek, azt mindjárt dologra, és valóságra fordíthatják. Egy szóval: nints már ma semmi, a' mit a' maga Nyelvén ki ne tehessen a' Frantzia. Nints Tudomány, vagy kézi mesterség, a' mellynek leírása Frantzia Nyelven meg nem volna. Richelieu tehát ezen A-

akademiának felállításával megbetsülhetetlen hasznot szerzett az Országnak.

Ennek az Akademiának a' Magyar Társaság' felállításában is hasznavehető Rendtartásai közé számlálom: hogy annak meghatározott számu, bizonyos fizetésű, és kölönös jusokkal bíró rendszerent való Tagjai legyenek: egy minden fertály esztendőben változó Elölülője, vagy Igazgatója; 's egy Titoknokja rendeltessék. Gyűléseiknek helye, ideje, módja meghatározottassék: legyen különös Könyvnyomtató Műhelye, Könyvtartó Háza: minden esztendőben valamelly Munkára jutalmak tétessenek: ezenkívül legyenek Betsületbeli Tagok is, kik tsupán tsak a' betsületért mozdítsák előbb a' Társaság' dolgait ha mi még e' fele minden Akademiákkal köz rendtartások találhatnának.

Már ezekben elég indító okokat látni, melyek a' Magyar Nemzetet azon Tudós Társaság' felállítására bírják: de azon hasznok között, melyeket előhord ezen Tudósunk, méltó feljegyezni ezt: hogy a' Magyar Társaság' munkálkodásával a' mi Nyelvünkön kijövő tudós Munkák a' külső Országi Tudósokat a' Magyar Nyelvnek tanulására ösztönöznék, és így a' mi könyveinknek, nem tsak közöttünk, hanem az idegen Nemzetek között is kèlete lenne. Mert, a' kik valóssággal Tudós Emberek, szeretik a' Tudományt a' maga tulajdon kutfejeiből meríteni, fordításokhoz pedig tsak kèntelenségből ragaszkodnak. Így tehát mindjárt megjönne egy ága a' kereskedésnek, a' mellynek még eddig hire se volt Magyar Országban. A' Könyvárosok szintugy, mint egyéb kereskedők, egymásnak részszerént portékával, részszerént pénzzel fizetnek: és két egymással kereskedő Országok közzül az a' boldogabb, melly a' másiknak több portékát ad, és kevesebb pénzt

fizet. Nem nagy gazdaság tehát, mikor valamelly Ország más Országoktól portékákat veszen, és azokért tsupa kész pénzt ad, kivált ha a' kereskedésnek más ágaival ki nem pótolhatja ezt a' hiányt. Ebben az esetben vagyon pedig Magyar Ország a' könyvek' dolgára nézve. Igaz: hogy mi a' könyvekért Magyar Országi, vagy legfellebb Bétsi Könyvárosoknak fizetünk; és talán azért nem tűnik szemünk eleibe a' tetemes kár. De megkell gondolni; hogy a' mi pénzünkkel az idevaló Könyvárosok a' Lipsziai, Frankfurti, Göttingai, Kalmári, Lioni, Párisi könyvárosoknak fizetnek: és így, valamennyi idegen Országi Könyvhöz a' mi Hazánkba, annak az ára mind kitakarodik az Országból, kivéven tsak azt a' kevés nyereséget, melyet magának az idevaló kereskedő azokon fordít. Azért látni való dolog, hogy a' könyvek' megszerzésében Magyar Ország minden módon vesz. Ellenben ha egy Magyar Társaságunk volna, melly a' mi Nyelvünkön a' Tudományokat lábra állítaná, kevesebb idegen Országi könyvre volna szükségünk; 's a' mieinken is kapnának más Nemzetek. Ne gondolja senki lehetetlennek, hogy a' Magyar Nyelv tanulására adnák magokat a' külső Országi Tudósok. Mert most is tudok nagy tudományu, és igen nevezetes Német Országi Embert, ki a' Magyar Nyelvet szorgalmasan tanulja tsak azért; hogy a' mi Hazánk' Történeteit tökéletesen tudhassa. Azután, ha a' Németek Frantziául, a' Frantziák Anglusul, 's Olaszul megtanulnak, hogy ezeken a' Nyelveken írott könyveket megérthessék: miért nem Magyarul is, ha egyszer látják, hogy ez a' Nyelv nekik a' reá tett költséget, 's fáradságot haszonnal visszatéríti? Olyanok ezek a' Tudományon kapó, 's megvilágosított értelmű Nemzetségek, mint a' jóféle méhek, melyek mindenféle füveket megszoktak

keresni, hogy a' legalkalmasabb virágokból a' magok mézzeket szaporíthassák."

Ugyan azon ezer hét száz kilentzvenedik esztendőben annál nagyobb buzgósággal törekedtek tudományos Hazánkíjai ezen Tudós Társaság felállítására, mennél bizonyosabb reménységet nyujta II. Leopold Ditső Királyunk' Felséges Intézése, mellyel a' Magyar Nyelv' tanulására kötelezte volt a' Királyi Hertzégeket; 's azon Rendelese, melly által, hogy a' Haza' Nyelve fő tekintetben tartassék, 's az Országban annak tenyésztetésére, leginkább azon Helyeken, hol a' Lakosok' nyelve idegen, fő gond fordíttassék, parantsolni méltóztatott. Azért a' buzgó Hazafiak Királyi Fő Hertzeg Leopold Sándorhoz, ki már Olasz Országban Magyar öltözetével kimutatta Nemzetünkhöz való különös Hajlandóságát, folyamodtak; hogy méltóztatnék Ő Királyi Hertzegsége ezen Nemzeti Intézetnek Pártfogója lenni. Melly szerentsés vala ezen lépés: kitetszik a' Felséges Királyi Helytartó Tanáts' Elölülőjének, Ország' Birája G. Zichy Károly Ő Kegyelmességének Tudós Révay Miklóshoz, mint ezen dologban legfőbb Munkálódóhoz, adott Deák Feleletéből, melly Magyarúl így megyen:

Kristusban Tisztelendő Atya!

Hogy a' Magyar Nyelv' tsinositására felállandó Társaságnak, mint ditséretes, 's nem csak a' szép Tudományok' nevelkedését, hanem a' közboldogság' öregbedését is erányzó Intézetnek, mellynek Rajzolatját Atyaságod, Társaival együtt, Ő Felségének beadá, azonban is, mig világos, kijegyzett, és mindenképpen tökéletes formába vetetődik azon Akademia, Fundus, és Helyrendelődik, az előrevalók elkészíttethessenek; Atyaságod ezen Intézetét a' szükséges Fundusra, és

költségekre nézve különös számba vegye, hogy mindenek előtt lehessen tudni; mennyi költségek a' Titoknok', Altitoknokok', és Segédek' fizetésére kívántatnának. Azonkívül Társainak is neveit, kik ezen felállandó Társaságnak Intézetében munkálkodtak, nékem bemutatni, 's vélekedését ki'elenteni fogja Atyaságod; ha először a' költségek' megkiméllésére, a' Könyvnyomtató műhelyre nézve, mellyet magánost, és tulajdont kíván a' Társaság, nem volna é jobb: hogy azon Társaság még most az Universitás' Budai Könyvnyomtató műhelyével éljen, 's helyet is az ő Könyvtárjának felállítására, a' rendes özszevgyülések' tartására, és az író munkára azon könyvnyomtató műhely' Épületében nyerjen. Ezekkel maradok

Atyaságodnak

Budán Sz. Jakab havának 30-n 1790.

Kész Jóakarója
Gróf Zichy Károly.

Hanem osztán a' szükséges költségekre semmi se rendeltetvén, el kelle maradni azon Tudós Társaságnak. Másképpen is kell nézni az eredeti Nyelvet, másképpen a' keverttet, millyen a' Frantzia Nyelv. Ennek, hogy képes lenne a' dolgok' rendes előadására, szükséges vala törvényeket szabni; amaz pedig, millyen a' Magyar Nyelv, már kezdettől fogva magában foglalja azon törvényeket, mellyek azt igaz folyamatban tartják, 's a' dolgok értelmes kinyilatkoztatására képesítik. Mert valamint az első két Ember mindjárt az ő teremtetésekor mind testére, mind lelkére nézve tökéletes állapotban volt; 's egymással az égről, földről, és az ezekben lévőkről fogyatozás nélkül beszélleitek: azoknak maradékai Babilonnál különböző Nyelvekre szakasztatván az

Ur Istentől, mindenik Némzet, valamint előbbeni Nyelvén, úgy az e' helyett nyertt Nemzeti Nyelvén is azonnal tökéletesen beszéllett. Hanem osztán az időnek forgandósága szerént nevededven szüksége minden Nemzetnek, nevededett tapasztalása is, és tudománya maga segéllésére, 's több több hasznoknak feltalálására: így ezekkel mindmind gyarapodott az ő Nyelve is.

Tudva vagyon: hogy a' Nemzetek' származásával a' Tartományok' elfoglalása miatt tsak hamar seregenként való viaskodásra jött a' dolog. A' Szittyai Magyar Nemzet az ő Nyelvének eredeti tiszta kutforrásából tüstént elnevezte ezt hadnak, és háborunak; úgy az ennek győzedelmes folytatására kitaláltt eszközöket fegyvernek, nyilnak, kardnak, buzogánynak; tsákánnak, és egyebeknek: sőt még azokat is osztán, a' mellyeket más Nemzetek találtak volt ki. Így ment a' dolog más tárgyak eránt is, mihelyest azokat maga hasznára fordítá Nemzetünk. Most tehát, minekutánna a' szükség, a' tapasztalás, 's a' tanulás annyira tanította Nemzetünket, annál inkább tudja alkalmaztatni az ő képes Nyelvét minden Tudományokra: és ezek azonn taníttatván, sokkal inkább elgyökereznek a' Nemzetben.

Arra kell tehát a' Hazának igyekezni, hogy a' Királyi Felség Kegyelmével minden Helységbeli Oskolákban elsősege légyen a' Magyarul való tanításnak, hogy így mind az Isteni félelem, mind a' hiveség a' Fejedelemhez mind a' szeretet a' Hazához, mind az előmenetel a' Tudományokban egyezőleg eszközöltessék. A' Gymnaziumokban pedig, a' Nyelvésztség négy Oskolájiban minden azokban előadatni szokott Tudományok Magyarul igyeztetvén, a' Deák Nyelvnek fundamentomos taníttatásával egyszersmind a' Magyar Nyelvnek természete is kinyilatkoztatassék. Innét látja

a' Magyar Nevendékség az ő született Nyelvének jeles képességét a' Tudományokra. Látja, hogy azon nehézségtől, mellyet okoz néki a' Deák neveknek neműsége, ment legyen az ő Nyelve, és így szabadabb folyásu. Látja mind a' Nevek ejtegetésének, mind az igék' hajtogatásának egyenesebb utját ebben, mint amabban. Látja a' Szók' elrendektetésének természetes jelességét; és így a' mondásnak jeles értelmességét. Illy képpen a' tanuló Nevendékség megismerván Nemzeti Nyelvének Nemes voltát, nem lehet néki nem igyekezni ezzel tizmerezett Nemzetének ditsóságára. Meg kell azt is azonban véle esmérten, hogy minden Nemzeti Nyelvnek vannak bizonyos különösségei, és szépségei: ezeket tehát mind a' Deák, mind a' Magyar Nyelvben szükséges előadni a' tanítás folytatásában. Így négy esztendő alatt a' Magyar és Deák Nyelvben böltseskedéses tudományt nyervén a' Magyar Nevendékség, készen száll bé az Emberség' Oskolájiba: holott hasonlóképpen mind a' folyamos, mind a' kötéses Beszédben, 's egyéb tárgyakban Magyarul, és Deákul egyaránt tanittatván, sokkal inkább képesedik az ő elméje, 's tökéletesedik az ő szíve. Ezt eléggé megmutatja mind Nemzeti Nyelvünknek hathatósága; mind pedig ama minden Nemzeteknek közös érzése: hogy az Anya Nyelv az emberi elmének, és szívnek leghathatósabb hódítója legyen.

Ugyan ezeránt tellyesen meggyőződvn, azt kell vallanunk; hogy a' Felső Oskolákból is ki nem lehet rekesztenünk Nemzeti Nyelvünket; még pedig magokkal hozván a' Tárgyak, szükséges, hogy a' Honni Történetek, Törvények, Gazdálkodások, Kereskedések azonn taníttassanak: mint-hogy ezek magokban leginkább Nemzeti Nyelvünkön folyjanak. Sőt ennek tudása nélkül a' ke-

reskedést nem is lehet képesen üzni a' Hazában közönségesen: mert az egymást nem értő Adónak, és Vevőnek alkudozása merő képtelenség, úgy hogy sokszor több bajlódások után is semmire se mehetnek. De még azon Tárgyak is, melyek Deákul taníttatnak, hogy Magyarul megfejtessenek, Nemzeti Nyelvünk méltósága, és a' Magyar Ifjak' nagyobb haszná kívánja. Egyedül a' Theologiai Tudományokat szükséges tsupán tsak Deák Nyelven tanítani. Mert ezen régi tudós Nyelv, melly ámbár Nemzeti voltát elvesztette, de a' Napnyugoti Anyaszentegyházban mind eddig élő Nyelv maradott, innét Deák Anyaszentegyháznak is neveződött; ezután is fog nem tsak az Oskolákban, hanem az Egyházi foglalatosságokban is érmedni, és használtatni. Azonban tudjuk, hogy azon Isteni Tudományokat kitanult Egyháziaknak kötelessége legyen azokat Nemzeti Nyelven hirdetni a' Népeknek. Leginkább is virágzott mind eddig Ezeknek egyes Egyházi Beszédjeik által Nemzeti Nyelvünk. Illyképpen Nemzetünknek e' Fő Tzimere a' mindenfele Tudomány', 's az Ország' Székeire emeltetvén, Fő Méltósággal, 's az ötet illető Ditsősséggel fog tündöklelni, 's mindmind inkább szépülni, és gyarapodni. Így a' Magyar Nemzet hovátovább tsinosodván, úgy eltávoztatja maga' megvettetését, hogy egyszermind nagyobb tekintetbe jöjjön minden más jeles Nemzeteknél, azon tapasztalásból, hogy, valamint ő nálók, úgy nálunk is a' Haza' Nyelve böltselkedik, és uralkodik.

III. S Z A K A S Z.

A' Magyar Öltözetéről.

Nemzetünk nem tsak az ő Nemzetiségét szülő Nyelvével, hanem Öltözetével is mind addig

megkülömböztette magát egyéb Nemzetektől igen Szembetűnőképpen, még pedig úgy, hogy illendőség' jelensége mellett szívének egyenességét, 's tüzességét is láttattatná az által. Tehát annak tellyesen való előadása valamint kívánatos, és örvendetes, úgy szükséges is egyszersmind; hogy, ha valamelly fergeteg, vagy elfajulás által kiveszne az, illy jegyzéseknél fogva tudna ismét a' Nemzet' Maradéka Öseinek jeles viséletére vizszatérni. Elég itten azon Eldődeinkre emlékezni, kik hódító fegyvereikkel e' boldog Hazát magoknak, és Unokájiknak megnyerték volt. Árpád Fejedelem' ditső vezérlése alatt. Ezeknek képei azon Nemzeti öltözetben több Helyeken fenntartatnak: a' mint hogy tsak ugyan arról lehet azokat az ő képeiknek esmérni. Árpád Fejedelem' képe így látszatik: nagy tömött hajjal ékes fejét vas sisak fedi; vastag hosszú bajusza, és szakáll; pardutz bőr katzagány függ le a' válláról; az alatt egy bő ujjú kihimzett dolmány; felette pedig tsüng egy fényes kürt, mint a' parantsolóságnak jele; kezében egy tsillogó buzogány; oldalán egy széles drága kard; derekán ékes öv; innét talpig jeles nadrág; osztán finom sarkantyus tsizma a' lábán. Így látni a' többi Vezér Kapitányok' képeit is. Innét kitetszik: hogy a' Szittyai Magyarok szakáljokat, bajuszokat, és hajokat egészen hagyták, és ezt vagy hátra, vagy két felől tsmóba kötötték, vagy pedig hátul galandba öszvefonván, vállok közt lelógatták. Igen tudatlan állítás vala tehát az; hogy ezt is a' Frantziák kezdettek légyen. Mert a' Szittyai Magyarok egyik Ágáról, az Avarokról nyilván tanít bennünket a' História, hogy ezek követeket küldvén Konstantzinápolyba Jusztiniánus Tsászárhoz, az egész Város öszvetódult az ő nézésekre, tsudálkozván az ő befontt hajokon. Így bizonyítja ezt Theopha-

nes Görög Historikus: Alig ért azon büszke, és ismeretlen Nemzetiség Konstantinápolyba, — annak látására, mivelhogy soha se láttattak volna ilyen emberek, az egész Város kiomlott volt. Mert hoszszu hajokat igen vékony galandokba hátra kötve, és befonva viselik; ámbár egyéb viseletek a' Hunyokéhoz hasonlítana egészen.“

A' Magyarok' Nemzeti Öltözete tehát a' Vassisak, vagy Kalpag, melly közönségesen nyestből készült, finom vörös posztó kilógóval, 's arany forgóval, majd strutz, majd kótsag, majd sastollal, 's vitézkötéssel ékesítve; vagy Tsákó, gyöngyökkel, és drága kövekkel kirakva, karimájából metszett ékes lógóval, mellytől vette volt a' Tsákó nevet, 's amavval hasonlóképpen bokrétázva, és a' Vitézkötéssel felékesítve; katzagány legdrágább bőrből, Mente, Dolmány, arany, vagy ezüst gombokra, és gombházakra, hasonló sujtással kihánytatva. Mindenkor azon ékességgel alkalmazzatták az övét is, mellyel magokat a' dolmány felett övedzették. Nadrág a' két csipő felibe szíjjal szorítva, 's telenkkel a' talpok alatt a' lábokhoz feszítve. Piros karmasin, vagy sárga Tsizmák, arany, vagy ezüst sarkantyukkal a' lábokon, arany, vagy ezüst készületű, 's gyöngyökkel, és drága kövekkel kirakott Lóding függvén a' vállsíkrol; 's oldalaikról hasonló ékességű tarsolyos Kard. Így látván a' Fő Magyarokat egyéb Nemzetbéli Emberek, elbámultak volt.

Oláh Miklós, ama' Tudós, és Nevezetes Esztergomi Érsek, *Hungaria* nevezetű könyvében, mellyet Belgyiomban még mint Fejérvári Kuszto, és Mária özvegy Királyné Titoknokja írt vala, feljegyzé azon ide tartozó emlékezetes történetet, melly Mátyás Király' Udvarában történt vala Vissegrádon: holott nem csak ingó, hanem ingatlan földözöjököt is, tudniillik Házoikat a' Magyarok-

gyaroknak gyönyörűen előadja: „Vissegrád Város, úgy mond, melyet a' Németek Plintenburgnak hívnak, Budától napnyugotra öt mértföldnyire építettett a' Duna partján, pardutzokat, és egyéb vadakat tápláló nagy erdő mellett. A' Város előtt napkeletre, meg nem lehet mondani, melly gyönyörű fekvéssel, 's felséges költséggel épült ama' valóban Királyi Palotákkal, 's épületekkel diszeskedő roppant Vár: melly tudniillik azon egy időben négy Királyoknak, 's az ő Udvari Embereiknek alkalmas szállásul szolgált vala. Mert abban háromszáz ötvennél több szobákat lenni mondanak. Kapuja a' Dunától mintegy száz lépésnyire esik: a' melly közben a' Vároستól a' kapuig nyuló térségen fák vagynak ültetve. Más részről a' napkeleti Udvar kertje szőlő tökéekkel, és gyümölcsös fákkal kellemeteskedik. A' kapun bemenők' szemeibe ötlík mindjárt egy nagy zöldellő virágos térség. A' Kaputól száz lépéssel bejebb kezdődik a' négyszegű kövekből épült hét nyoltz singnyi szélességű, 's mintegy negyven léptsőjű grádits. Itt vagyon egy négyszegletű, Királyi költséggel, nagy, és méltóságos boltozatokon, avagy horos pintzéken készült, 's négyszegű kövekkel kirakott függő Udvar; holott helyes renddel vannak elültetve a' szaglásnak tavasszal kedves és a' szemnek kellemetes Hársfák. Ennek közepén emelkedik egy, tsuda mesterséggel veres márványból tsináltatott kut, a' Músák' saragott képeikkel: a' mellynek tetejéről, a' Cupido képe tömlőn ülven, nyomja ki a' hives, 's jó izű vizet, melly a' közelebbik hegynék kutforrásából tsatornákon eresztetvén oda, örvendeztető suhogással ömlik egy márvány medentzébe, 's innét egy kerekded kádba. Ezen kut Hollós Mátyás Királynak, kinek munkája mind ezen épületek, mellyekről beszéllek,

Magyarok esmérete. Z

parantsolatjából, midőn győzedelmi pompát tartana, borral, és a' mint az Eldődöktől értettem, majd fejérrel, majd veressel áradozott, fenn a' hegynek tövéből tsatornákra mesterségesen bortsattatván. Itt szokott a' Király tavasszal a' verőfényen a' mosolygó virágok közt; nyáron a' hives szellőn tartózkodni, 's ebédlení; némellykor a' követeket is meghallgatni, 's nékiek feleletet adni. Emlégetik azon néhai nevetséges, 's egyszersmind emlékezetes dolgot, melly ezen a' helyen történt vala. A' Törököknek némelly követje, midőn, a' mint szokás, a' Király Udvari Embereitől a' Városból az Udvarba vezettetnék követségének előadása végett; és a' kapuban, a' honnét egyenes látás esik a' függő Udvarba, egy kevéssé megállott, elnézván azon helynek kiességet, 's gyönyörűségét, és mind az alsó, mind a' felső Udvarban, hol a' Király vala, a' selyem, ezüst, 's aranyból készültt öltözetben, és nagyobb részt, mint a' mi Magyarainknak szokása, villogó övekkel, kardokkal, 's aranylántzokkal ékesültt Udvariaknak támentalan sokaságát; egyszerre olly álmélkodás, és rémülés dobbantotta volt meg, hogy egész követségét elfelejtené; midőn pedig a' gráditson felment volna a' Király eleibe: Ennek tekintetere, ki az ő mintegy vérben forgó, nagy szemeivel megrettenté az ötet nézőket, még inkább elfogta őket a' félelem, úgy hogy a' hosszú hallgatás után is, nem tudna egyebet mondani, mint: Köszönti a' Tsászár! Köszönti a' Tsászár! Kit midőn kérdezné a' Király: hát tovább mit akarna? semmit se felele. A' Király illy semmi embernek elámultságát látván, a' körülötte álló Fő Embereihez fordul, mondván: Lássátok, minő barmok kaborörlják a' mi határainkat, 's egyéb Keresztény Fejedelmekét a' nyilvánosság gondatlanság miatt: de én minden tehetségem-

mel azonn leszek, hogy megzaboláztatván ezen barmok, ne kódorogjanak olly szabadon. Ha más Fejedelmek is, a' tunyaságot, 's a' belső egyenlenségeket félretévén, ugyan ezt fogják tselekedni, jól fog menni a' Keresztények' dolga. „Parantsolá osztán; hogy vinnék vissza szállására ezen követet, így szólván hozzá: Eredj, fujdki magadat, 's térj eszedre! Több idő várattva, visszahivatja őtet a' Király; monda néki: Menj haza, 's jelentsd meg az Uradnak, hogy küldene mást, a' ki eltudná járni követségében. Így ő a' Királytól fényes ajándékokkal megajándékoztatva ugyan, de ortza pirulással kéntelenítették visszazatérni.“ Látni ezen gyönyörű jegyzésből valamint a' Magyar Királyi Palotának, úgy a' Magyar Uri öltözetnek álmétkodtató méltóságát úgy annyira: hogy egy kevély napkeleti Udvari Fő Embernek esze' világát elvenné. De halljunk itten egy Tudóst a' Frantziák közzül, a' kik majd egész Európát megvesztegették a' Modival; de a' Magyar öltözetet ők is nagyra betsülik, úgy hogy nem tsak több Regementjeik, hanem Fő Embereik is villognak abban: az ő Tudóssok pedig, Barclay János, azon Munkájában, melyet *Icon Animorum* név alatt adaki ezerhat száz tizenharmadik esztendőben, így szól • Magyar öltözetéről: *Vestitus hic egregie viri lectet*: azaz: Ezen öltözet illeti jelesen a' derék Embereket.

Azért azon Magyarok is, kik az Egyházi Hivatatra szenteltettek, megtartották Nemzeti öltözetjeket, úgy hogy az Egyházi Törvénytől kiszabott színű, és hosszúsága lenne az: és így bokáig érő fekete mentét, 's övvel dolmányt öltöznének magokra; lábaikon fekete tsizmát, vagy topányt; fejeiken pedig egyéb Atyjokfijaikéhoz hasonló kalpagot viselnének. A' mi a' mentének,

's dolmánynak hosszúságát illeti: azokat a' hajdani Magyarok, kivált az éltesek többnyire majd térdig szabottan hordozták volt. A' topányt is, melly ha kitsiny volt, topánykának neveződött, az időhez képest, különbkülönféle színnel mindnyájon szerették viselni; a' mint Szent István Király' sárga Topányjaival mánapig dítsekszik az Ország, 's azok egyik ékessége a' Magyar Királynak az ő megkoronáztatásakor. Ugyan ekkor vagyon az egész Nemzetnek is legfényesebb Innepe, úgy hogy az ide tódult külföldiek bámulva tsudálják a' Fő Magyaroknak Nemzeti ékeslegét. Mária Theresia Királyné koronáztatásakor Magyar diszkeskedések emlékezetét különösen fennhagyta Bárá Amade László, kinek egész öltözete aranyfonállal vala kivarva, olly pompásan, hogy villogása a' verő fénnel látszatnék vetekedni. De öröm volt ám még Huszárait is látni, a' kiket maga ezen versekkel rajzola le:

Tzifra ezer gombos Huszáraim voltak,
 A' kik a' verbungon előttem tánczoltak.
 Rinekkinek kard, és tarsoly az oldalán,
 Bogláros pantallér lödingtonnal az vállán.
 Nyoltz száz réf sujtással tzifrázott ruhájok,
 Tollas, vagy bokrétás kalpagjok, 's tsákójok
 Sárga kordoványból készített tsizmájok,
 Egy tallér nagyságu pengő sarkantyújok.

Igy nem tsak a' Fő Nemesség, hanem a' Telekes Nemesek is daliásan diszkeskednek Nemzeti öltözetjekkel: ezekhez alkalmaztatták magokat mindenkor a' Magyar Városi Polgárok, még pedig úgy, hogy, valamint azok, ők is mentéjek, dolmányjok, 's övök nagy ezüst gombjaikat Nemzettségről Nemzettségre hagynak, gyűrűjökkel együtt, mellyek a' vitézlő Nemességnél olly temérdekek szoktak lenni, hogy azok nem tsak kezek ékességére, hanem Ellenségeik ellen való vé-

delmezésekre is szolgálnának nékiek. Így ama' nagyra termett Hunyadi László, Belgrádnak Fő Kormányozója, ama kaján Gróf Tzillei Ulrik' vágásának az ő gyűrűjét vetette ellep, 's ránthatta kardját annak levágására. A' mezei Polgárok is akár mentébe, akár ködmenbe akár dolmány szűrbe öltözködjenek, mindenkormégesmértetik Magyarságjokat; sőt még ha pőrén, 's borskorosan vannak is. A' Magyar öltözethez tartozik a' kute ma is, és a' bagolysüveg: amaz egészen fekete juhbőrből, készül turózsák formán, de karimásan, 's lefityegő tsuttsal; emez drága vad bőrből, mint a' kalpag, hanem alacsonyabban, és belől is szőrös bőrrrel megbélelve, 's ezen belseje alacsonyabb a' karimájánál, melly oldalast szivformára vágottatván, e' felett öszvekaptsoltatik, az üregét pedig egy, ezüsttel, vagy arannyal kivarrott bársonysziv ékesíti. Valamint a' Magyaroktól más Nemzetek, úgy ezektől a' Magyarok néhány darab ruhákat elkivántak, mint a' lajblit, tászlit, reklit, kaputot, kutyát. Sőt Jó'sef Tsászár alatt az Ország' dolgai Német Nyelven menvén, a' Hazának majd minden Tisztjei Német ruhába öltözködtek volt. Hanem a' Magyar Szent Koronának hazatérése ismét megújította benne a' Magyar lelket, 's Nemzeti öltözetjeknek jeles méltóságát még inkább betsültette vele: De a' Frantzia háboru megént olly változást okozott, hogy azt el nem lehet hallgatni. Hajok lenyirésével ugyan semmi idegen szokást se kezdtek; minthogy a' Magyar Nemzet egyik része, a' Kunok a' Szittyai földön is elszokták nyirni hajokat. Hanem azt lehet tudálni: hogy, minekutánna az Anglusok felkapták a' Magyar nadrágot, és azt fellül Törökösen szabták volt, 's a' Frantziák is felvették; a' Magyarok is így hordoznák: mert

az idegenség mellett alkalmatlanságot is okoz az, és a' Magyar déli termetet meghomályosítja.

A' Magyar Fejérnépnek hasonlóképpen megvagyon Nemesi öltözte, a' mellyel ékes terméhez képest jeleskedik. Fő Nemes Leányok, vagy Kisasszonyok, fejeket öszvefűzött, 's drága kövekkel kirakott, és gyöngypártával koszoruzott hajokkal szokták ékesíteni; Nyakokat igaz gyöngygyel, nemes kövekkel, ezüst, vagy aranylántzsal, 's finom kezkenővel; Derekat gazdagon kivarrott Magyar vállal, 's nyáron patyolat ingben karkötösen, és aranyperetzesen; télen nyestes rövid mentében ezüst, vagy arany munkára; Szoknyájok' alsó széle ezüst, vagy aranytsipkével párhányozva, avagy e' szerént kivarra tündöklök, pillangós sárga, vagy piros tzipőjökkel együtt; hasonló ékességű kötényeket ragyogó pártáöv szorítja derekukhoz. Ezekről az Asszonyok az igen illő fekete domboru főkötővel, mintegy koronával, különböznek, mellyet villogó rezgő, 's aranyos fátyol szokott méltóságosítani. A' köz Magyar Leányok, és Asszonyok is az ő tehetségek szerént szépen magyarkodnak öltözetjeikben: amazokban különös az; hogy hajokat hátul öszvekötvén, 's három águan befonván, kipántlikázva lobogtatják hátokon; szinte ugy fejeket drága pántlikával, vagy gyöngypártával ékesítik; emezek pedig többnyire szép ráfogósan diszeskednek. De fonásban, varrásban, sütésben, főzésben, és nem csak a' Fő Rendű, hanem a' közrendű Fejérnép is különös dicséretet érdemel. Amazok kitetszenek az ő ruhájikon; emezeket pedig eléggé magasztalják az Idegenek is. Különösen a' Kenyér', és Halás sütésben ugy jeleskednek a' Magyar Asszonyok, hogy az egész föld hátán ők legyenek ebben az elsők. Ama' vig Magyar Verselők, Generális Gróf Gvadányi János

szépen énekel az Kőz Magyar Vendégséget a'
Rontó Pálról írott Verseiben, mellyeknek egy
részét úgy ragasztom ide, hogy azt megigyen-
getvén, tárgyamhoz erányosítanám, e' szerint:

A' jó Gazda aszazony több Amazonokat,
Kik jól sütni főzni tudnak, olyanokat,
Hiván, úgy mond: Itt van, valami szüksége:
A' Vendégnek legyen minden elégséges.
Tüstént ezek bőven el is készítettek,
A' legjobb izléshez mindent igyekeztek.
Sütöttek először gyönyörű tzipókat,
Peretzet, pogácsát, rostás kalinkákat.
Sok kosárt tornyoztak mákos kalátsokkal,
Fodros herőtzékkel, liktáros fánkokkal:
Több teknőt tetéztek káposztás rétéssel,
Turóval, kaporral megrakott bélyessel.
Mindenképpen osztán az étkekhez láttak;
Hogy izek jó legyen, gondosan vigyáztak.
A' tehénhus lévben főztek hat gőr tikot;
A' hushoz tsináltak többféle mártékot.
Mind a' Holosvári, mind hajdu mind töltött,
Mind Hapros Háposzta jól elkészítődött.
Azonnal mindnyájan énekre fakadván,
Feletébb tapsoltak, nagy örömmel mondván:
Oh áldott Háposzta, Paraditsom hozta!
Áldott, a' ki eztet kolbászszal foldozta.
Hivántatta magát a' szép sonkás mátsik,
Melly torkon úgy tsuszik, mint az uszkáló tsik.
Tárkonynyal a' bárányt helyén betsinálták;
Tzitronnal a' tsibét igen jól találták.
Borju fő tejszeles szép zsemle kotzskával
Hészült, 's a' disznó fő etzetes tormával
Ludas Kása is volt; tsirkék köszmétevel;
Hét pár kövér kátsa mézes barna lével.
Drága fűszerszámnak nem volt kiméllése,
Hogy az inynek lenne nagyobb ingerlése.
Igy a' sülttek eránt szinte serénykednek:
Hogy ezek mind szemnek mind szájnak tessenek.
Az ökörnek feje, 's vese petsenyéje
Nyárson sült, és roston annak vetretzéje.
A' pulykáknak szőlős kenyérrel begyeket
Még tömték, úgy osztán sütötték ezeket.
Sült ludak, malatzok, gyenge borju tagok.
Rétzék, Pávák voltak, mint a' szép virágok.

Ki győzné számlálni; mi volt még több illyes?
 Majd legjobban tetszett a' Katona bélyes.
 Hoszsza két Asztalhoz leülvén a' Népek:
 Ehez a' derékek; amához a' szépek.
 Őket a' vig Gazda egyaránt jól tartja,
 Sokféle borával vigan kínálgatja.
 Sip, hegedű zengvén, tántzba kerekednek,
 Dali lejtőzéssel, vátig jeleskednek.
 Itt úgy villog éke a' Magyar ruhának;
 Mint tündöklék fénye az arany almának.

VI. SZAKASZ.

A' Magyar Vitézségről.

A' Nemzetek' származásakor valamint egyik
 ezt, másik amazt a' Tartományt foglalta el szá-
 badon maga Hazájának; úgy azután annak meg-
 tartására egyéb Nemzet' kirekesztésével tellyes
 igazsága vala, úgy hogy az azt megsértő Nem-
 zetet fegyveres hatalommal birhatná az elégté-
 telre; vagy egészen hatalma alá hódíthatná. In-
 nét született osztán a' Katona állapot, és vitézség.
 Elsők voltak ebben a' Szittyai Hunyok, ama' ré-
 gi Magyarok, kikről bizonyítja a' História: hogy
 a' vélek vetekedő Egyiptomiakat sebes tsapásaikkal
 megloholván, ők nyerték el a' hadban a' leg-
 első diadalmat. Annyira is nevededett osztán
 hatalmok; hogy majd egész Ásiában ők paran-
 tsolnának. Egy része ennek a' Keresztény Világ'
 574. E. három száz hetvennegyedik esztendejében által-
 omolván a' Thanaison, egész Európát megretten-
 tette Balamber' vezérlése alatt, 's azon folyótól,
 és a' fekete tengertől fogva Ratisbonáig elfog-
 lalta; és így ezen kies Pannóniának már akkor
 Urává lett vala. Gratianus Római Tsászár, hogy
 Birodalmától elfordítaná a' veszedelmet, ezen Vi-
 téz Nemzet ellen ama' nagy Hadivézért, Theo-
 dóziust, hívta ki Spanyol Országból, a' ki győ-

zedelmes fegyverével gátot vete ugyan a' Hunyok diadalma' folyásának; de a' hasznos békességet arannyal kelle nékie azokkal megszerezni. Ezen adóval ugy is magához édesíttette azoknak emberségét, hogy néki már mint Tsászárnak Karaton Királyjok alatt, a' ki amannak három száz 387. E. nyoltzvan hetedikben következett, hasznos segédelmet tettek Makszimus, és Eugenius megzabolázására. Uldin négy századikban felségesítetvén a' Szittyai Királysággal, hasonló emberséggel viseltetett Arkádus Romai Tsászárhoz, kinek kérésére az ellene pártot ütött Hadivezérjét Gajnat lehartzolta, 's pártos fejétől megfosztotta. Utánna négy száz tizen egyedikben Bendegutz nyerte el a' Királyságot, a' kinek valamely nevezetes diadalmáról nem tudósít ugyan bennünket a' História: de hogy a' Haditudományhoz jól értett legyen, az ő Fijának Attilának nevelésével eléggé megbizonyította. Ezt, mint 428. E. Gyerköztét, négy száz huszon nyoltzadikban történt halálakor két Testvérjeire: Oktárra, és Ruhásra bízta volt. Amaz a' Burgundusok ellen oktalannal viseltt hadakozásában elesvén, négy száz harminzadikban, osztán Ruhás kormányozta a' Hunyok' Birodalmát igen nagy emberséggel. Ennek köszönhetette ama' híres Romai Hadivezér is. Ecius, hogy ötet Valentiniánus napnyugoti Romai Tsászár ismét kegyelmöbe vette legyen. A' napkeleti Romai Birodalmat is, melly a' szövetség szerint három száz ötven font aranyot tartozott nékie adózni, előbb, mintsem fegyverijussal élne ellene; Esla követje által megintette, hogy a' Szittyai Birodalomtól hozzá pártolt Nemzeteket magához ne fogadná. De, a' midőn ezek ellen készítené fegyverét; a' halál végét szakasztá vitézködő életének.

Attila tehát virágzó ifjúságában teli a' vitézség' tüzével felveszi fejére Atyjának Bendégutznak Koronáját, 's elő áll az ő Katona Nemzetének vezérlésére négy száz harmincz negyedik Esztendőben, 's az ő öreg Bátyjának Ruhásnak hadi intézetét azonnal végrehajtja. Mert ezen tüzről pattant ifju Királynak fegyverétől tartván a' Konstantinápolyi Udvar, siet a' Békéköveteket hozzá küldeni. Márgos Városában a' Duná jobb partján várták őket a' Szittyai követek, kik Nemzeti szokások szerint a' Városon kívül lóháton fogtak a' tanátskozáshoz. A' Romai követek is, nem akarván alábbvalók lenni, lóra ültek, 's úgy tanátskoztak a' békesség' dolgában, melly Attila' akaratjára így leve meg: „Minden Szökevényeket, még a' kik régenten szöktek is volt által, a' Romai Foglyokkal együtt, a' kik a' váltság' lefizetése nélkül hazatértek, visszaadják a' Romaiak; vagy mindegyik Romai Fogolyért azoknak, kik őket a' hadban elfogták volt, nyoltz aranyot fizesse nek; a' Romaiak az olyan idegen Nemzettel, mellynek háboruja volna a' Hunyokkal, ne tartsanak. A' kereskedések egyaránt, és bátorságosan üzettsenek a' Romaiak, és Hunyok között. A' Szövetségek helyben maradjanak, és megtartassanak, úgy hogy a' Hunyok' Királyjainak esztendőnként nem három száz ötven, mint eddig, hanem hét száz font aranyot fizesse nek adóban a' Romaiak.“ Illy hatalmasan szerzett békesség mindenfelé elterjesztette Attila' Nevét: azért Honória, Valentiniánus Romai Tsászárnak Huga, azonn esenkedett, hogy véle öszveházasodhatnék. Attila azonban inkább a' Hadi ditsőséggel kívánczozék nagyobbodni: még is alázza diadalmas fegyverével mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti Romai Birodalmat; és így meg is nyerte, hogy a' világ legnevezetesebb Uralko-

dóji közzül ő volna az egyik. Ama' híres Katalauni ütközet felől, mellyet Attila Frantzia Országban teve a' napnyugoti Romai Birodalommal, az Irók többnyire azt állítják, hogy itten a' Romaiaké lett volna a' győzelem: de ennek voltaképpen való megvizsgálása más ítéletet szül a' jól gondolkodó elmében. Méltó tehát ezt környúlállásasan előadni; hogy magából kitessék a' dolognak veleje.

Valentiniánus napnyugoti Romai Tsászár, hogy Attilától békével maradhatna, már ez előtt tíz esztendővel nem kevés pénz adás mellett a' Romai Hadisereg' Vezéri Titulájával tiszteltet meg: de minthogy Genzerik, a' Vandalok' Királya, több kérésekkel untatná maga segítségére azon Romaiak ellen; Menyaszszonya Honória is nem szünt meg azon esenkedéstől, hogy vele házasságra kelvén, venné tellyes hatalmába azon napnyugoti Romai Birodalmat: megindult Attila nem csak Nemzeti Vitézeivel, hanem a' neki meghódolt Népekkel is, 's mint a' menykövekkel terhes felhő, úgy nyomult napnyugot felé, 's egész Európát megdöbbszentette. Általukván a' Rajnán, hirtelen Frantzia Országba tsapott, 's ennek több Városait, hogy előtte bészárni merészlettek kapujikat, lerontotta, 's feldulta: ama' híres Páris Városát Sz. Genovéva' buzgó könyörgése mentette meg ezen tüzes Hadnak ostorától. E' mellett tehát elköltözvén, Aurélia Városa ellen rohannak a' Szittyai Vitézek. De innét is alkalmasabb helyre vonta Seregét Attila, hogy az ellene nyomuló Romai Sereggel diadalmasan megütközhesek. Megáll tehát a' Katalauni térmezőn, 's az Ellenség' szeme' láttára tsata rendbeszédi győzni szokott Vitézeit, úgy hogy egyik szárnyára Valemir Királyt az ő Osztrogotusaival, a' másikra Ardarik Királyt az ő Gepidájival, rendelné, ma-

ga pedig az ő Nemzetével, mint a' Hadisereg' erejével, a' közepét foglalja-el, hogy, mint Királyok' Királyja úgy mond Jornandes mindenek felett, és mindnyájáról gondoskodna. A' Romaiaknál a' jobb szárnyon Theodorik Király az ő Vizigottusaival; bal szárnyon Ecius Romai Vezér a' Romaiakkal; középen Szangiban Király az ő Alánjaival helyheztetődött volt. Mindenik Tábor szinte füstölgött az egymás ellen felforrott méregtől: mindazáltal a' napnak csak kilentzedik óráján vete lángot, a' midőn Attila parantsolná Vitézeinek, hogy foglalják-el a' mezőnek dombosát: de ebben megelőztettek Eciustól, ki a' feléje feltörekedő Szittyaikat visszanyomta volt. Ekkor így szólla Vitézeihez Attila: „Annyi Nemzeteken vett győzedelmek, 's a' Világnak elnyomtatása után ha megtoppadtok, helytelennek állítanál, hogy titeket, mint a' Vitézi dolgokban gyakorlottanokat, szóval buzdítsalak. Az új Vezérnél, és a' tapasztalatlan Hadiseregnél vagyon ennek helye. Mi tehát bátran rohanjunk az Ellenségre: mindenkor bátrabbak azok, a' kik kezdi a' hartzot. Nem tsalatkozom meg a' történetben: itt a' mező, melyet nekünk annyi szerentsék ígértek volt. Én szórom először nyilaimat az Ellenségre: a' ki Attila' hartzolásakor átsoroghat, nintsen abban Szittyai lélek. „Annakutánna a' napnak kilentzedik óráján, mint a' villám, úgy tsapott Attila az Ellenségre az ő felbuzdult Vitézeivel, 's rettenetesen emésztette azt: de ez is keményen állott ellene, úgy hogy mind a' két részről igen számosan fosztatnának meg életektől; a' kik közt vala a' Vizigottok' Királyja is, Theodorik. Már setétedett az éjtszaka, még mind szórták egymásra a' halált a' viaskodó seregek. Attila, mint gondos Hadivezér, hogy a' setétség bódulásba ne ejtse Seregét, a' kaszás szekerekkel

megerősített táborba vezette azt, úgy mindazáltal, hogy körülötte is erős őrizetet rendelne. Azonban az Ellenségnek nem egy bódulást okozott a' setétség: mert az elesett Theodorik Király' fija Thorismund azt gondolván, hogy maga seregéhez ragaszkodna, úgy mond Jornandes, az Ellenség' táborához akadott a' nagy setétségben, 's lováról letsapatott vala; mindazáltal az ő hiv Emberei által kimenekedett. Ecius hasonlóképpen, úgymond az említett Író, az éjtszakai zavarodásban az övéitől elszakadván, az Ellenség között bolyonga, végre maga táborához jutván, egész éjtszaka paizsokkal befedve hunyászkodott vala. Ezek így lévén, nyilván kitetszik: melly helytelenül tulajdonítja ezen Író a' Római Ármádának a' győzedelmet, mondván Atiláról: „Fegyvereit zörgetvén, fuvatta a' trombitákat, 's rohánással fenyegetődött, mint a' Vadász dárdával szorongattatott Oroszlány, eljárván a' barlang' nyílásait, se nem mérészkedik kiszállani, se meg nem szűnik a' szomszédságot rettegtetni: Így a' leghadakozóbb Király bérekesztve Zavarja vala meggyőzőjait.“ Holott ugyan ezen táborharsogással mutatta ki Atila bajnoki lelkét, 's készségét a' viadalra. Mert a' kinek szívét elfogta a' félelem, meghuzza az magát, valamint Ecius a' paizsok alatt meghuzta volt. De másnap, úgymond Jornandes, csak elnézte Atila, midőn a' Vizigottok az ő elesett Királyjokat a' holtak seregében felkeresnék, 's eltemetnék. Ám azt is hallotta, melly keservesen sirnának azok: azért nem hogy félt volna tőlök, hanem inkább, mint emberséges Ember, megszánta vala őket. Látta a' nagy természet is a' holt testekkel bélepve, 's azoknak véréből az ott folyó vizet megáradva: mert maga Jornandes is a' két részről elesettek' számát száz hatvan öt ezerre teszi; Idatius pedig azon idő táji Spanyol Püspök,

közel majd három száz ezerre. Attila akarván tudni a' dolognak miben létét; elkutallott előle az El-lenség; 's azon Tartományt szabad bitolására hagyta volt. Ki is több Városoknak lerontásával, 's fel-dulásával hagyta ottan diadalmának jeleit; és Vité-zeit a' sok drága nyereséggel megrakodva vezette haza, hogy vélek megújult erővel rontson azon Romai Birodalomba, és ezt, Honóriával együtt

452. E, magáévá tegye. A' következett négy száz ötven-kettődik esztendőben fel is kerekedett az ő erős Armádájával, 's egyenesen a' Birodalom Fejének Romának tartott. Mihelyest ezen táborozásnak hi-re behatott volt Olasz Országba; nem keveset dő-bene meg Valentiniánus Tsászár: azért a' Frioli havasokhoz, mellyeken általvág az ut Olasz Or-szágba, Katonaságot rendele; Akvileát mind tor-nyokkal, mind éléssel, mind Fegyveresekkel meg-erősítette: így a' többi Városok eránt is gondos-kodott. Éciust Roma Városa' oltalmazására ennek környékébe szállította nagy Ármádával; maga pe-dig bevette volt magát a' Városba. Attila azonban általköltözvén a' havason, elugratta utjából az oda rendelt Romai Sereget, és Akvileára rohant ha-talmas Táborával: hanem ennek erősségénél annyira megakadt volt, hogy Vitézei már zúgolódni kez-denének. Látván ekkor Attila onnét kitakarodni a' gólyákat, mint éles eszű Ferjfiú, így szól Ka-tonájához: Nézzétek a' jövődökről gondos mada-rakat, miként költöznek ki a' Városból, melly majdan őszverontandó volna. Tüstént néki esik Vi-tézeivel, ugymond Jornandes Ravennai Püspök; 's tsak hamar beomlanak a' Városba, pusztítják, dulják, 's annyira őszverontják azt, hogy alig látszanék annak helye is. Megrettenvén erre azon Földnek népei, elszaladtak részént a' tengeri szigetekbe, a' hol osztán Velence Városát építet-tek; részént a' hegyek közzé. Attila pedig az ő

győzedelmes táborával rendre döntötte, 's fosztotta az Olasz ékes Városokat, mellyek közt nevezetesebbek a' Pó vizén innen: Pádua, Veróna, Mantua, Kremona, Bergamo, Komo, Miláno, Pávia, Turin. Pó vizén túl, Placentzia, Parma, Reggio. Illy mordonkodása közben is megkegyelmeze Mutina Városának az ő Püspöke Szent Geminianus kérésére; valamint a' közelebb mult esztendőn Frantzia Országban Tréka Városának az ottani Püspök Szent Lupus' könyörgésére; osztán a' Pó vizén visszaszállította Hadiseregét, 's ugyan a' Pó, és Mincius folyó mellett tábornok vere, hogy bátorságosabb intézést tehessen Róma ellen. Valentinianus Császár ugyan ide küldötte hozzá engesztelő Követjeit, a' kiknek Feje vala ama' nagy böltsességű Szent Leó Pápa: Ez az ő szivreható szőllamatosságával békességre bírta ugyan Attilát, de úgy; hogy ujlag adózásra kötelezné magát nékie ama' Világ' kóditó Róma. Jól megkintsett Vitézeivel hazatérvén, Ildikó Menyaszszonnyával tartott menyegzője által kívánta még inkább megörvendeztetni roppant Birodalmát: hanem ezt azon öröm' éjtszakáján történt hirtelen halálával vátig megszomorította volt, torkára omolván magától az ő vére, négy száz ötvennegyedik esztendőben. 454. B. Minthogy Atyja az ő utolsó rendelkezésével gondviselés alá bizta volt őtet: állathatni, hogy ezen gondviselés alá jutottakor nem volt ő idősebb tizenhat esztendősnél. Tehát nem csak száz huszonnégy esztendőt — mint némellyek írják — nem ért; de mivel csak husz esztendeig országglott, a' negyvenkettőt se haladta meg életével.

Középszerű, zömök természetű, széles melyjű, gyors tekingetésű, 's a' hadakozásra termett Főrfiú vala Ő: ezt eléggé meg is esmértette a' Világgal azon rettentő győzedelmei által, a' mellyekkel hasonlíthatatlan Birodalmat szerzett. Mert azt

a' Volga Aziai nagy folyó, a' fekete, Balthi, Adria, és a' nagy Oceani tengerek határozták: 's e' felett mind a' két Római Birodalom adózni kényszerítettetett nékie. Azért, ugymond Jornandes, a' Huny Nemzetben a' legjelesebb Lovagok ezen hatalmas Királynak holt Testénél siralmasan ezeket énekelték: „Attila, Mundzuch' Fija, a' Hunyoknak legnevezetesebb Királya, 's legerősebb Nemzetek' Ura, a' ki mind eddig hallatlan hatalommal maga a' Szittyai, és Német Országokat birta volt, és Róma Városának mind a' két Birodalmát, ezeknek Városait elfoglalván, megrettentette, 's könyörgéssel megengeszteltetvén, tőlök esztendőnként adót veve.“ Ezen hatalmát bizonyították a' Hunyok az ő arany, ezüst, és vas hármos Koporsójával, mellyben ötet nagy szomorúsággal, de egyszer mind igen fényes pompával eltemették vala.

Attila' kimulttával annyira megszakadozott az ő rettentő Birodalma is, hogy csak a' Tanais' tájékán, Európa, és Azia' szélén maradhatott meg erős lábon. Mert az ő Fijai: Ellak; Dengezits; és Irnats; azon roppant Birodalmon tanátstalanul osztozván egyeneltenségbe hozódtak egymás ellen. Ezen alkalmatossággal élvén a' meghódított Nemzetek, magokat rendre kiűtötték a' Huny Birodalom alól. Ardarika' Gepidák' Királyja, volt ebben az első, a' ki, észre nem vétetődvén, ugy tapott a' Hunyokra, hogy Ellakot, a' ki Atyja' élteben már az Akatzirok' Királyja vala, elejtvén, győzedelmet venne azokon. Valamir Királyjok alatt hasonlóképpen pártoskodván a' Gottok, a' Hunyokat a' fekete tengerhez szorították volt a' Duna' balján. Mindazáltal a' Szittyai vitézség ki nem hült belőlök: mert, hogy négy száz ötvenhetedikben, ugymond Priskus, az ő Követségjek megvettetett vala Leo Tsászártól Konstantinápolyban, hadat indítottak ez ellen Dengesits Fejedelem

delem alatt. De a' Görögök' iselt vetvén nékiek, győzedelmeskedtek rajtók. Osztan pedig tizenkét esztendő múlva még nagyobb keleptzébe estek Thráciában; holott ezen bátorszívű Fejedelem is lefejeztetett, és, ugymond Marcellinus Comes, a' Hunyok' Királyjának, Attila' Fijának Dengizitsnék a' feje Konstantzinápolyba vitetett.

Irnatsra szálla tehát már most egyedül magára a' Királyi gondoskodás ezen meghanyatlott Saittyai Birodalomban: a' ki ezt olly karba is helyezettette a' Tauraisnak innenső, és tulsó vidékein, hogy mind a' tőlök elpartoltt Nemzeteknek, mind a' Romai Birodalomnak felelmére volna; sőt még a' Persáknak is. Mert, ugymond Prokópius, egy derék Görög Író Justinianus Tsászárról írt, hogy azon Hunyok, ámbár sok ajándékokat vennének a' Tsászártól, meg nem szűnnek mindazáltal ennek Tartományjain kalóználni, általkelvén a' Dunán, egyszersmind Barátjai, és Ellenségei a' Romaiaknak. Ugyan ez időnek környülállásai mutatják, hogy Irnatsnak Fijai voltak Kuturgur, és Uturgur, a' kik azon Birodalmat úgy osztották fel magok között, hogy amaz a' Thanaisson innen, emez azon túl uralkodnék. Így bizonyít erről az említett Író: „Hajdan országlott itten, a' kinek két Fijai valának, egyik Uturgur, másik Kuturgur névvel. Meghalván az Atyjok, megosztottak az Országban; s magokról nevezték Alattvalójukat: innét most is mások Uturguroknak; mások Kuturguroknak hivattatnak.“ Az Uturgurok' hatalma alatt lévő Gottok arra vevék alattomban Justinianus Tsászárt a' Romai Birodalom' haszna végett, hogy azon Vitéz Nemzetet egyenatlenségbe hozná, ajándékokkal az Uturgurokat a' Kuturgurok ellen támasztván.

Aziából itt terem azonban a' második kijövetelbeli Huny Magyarság Avar nevezettel, 's őt 557. E. száz ötvenhetedikben követséget küld Justinianus

Magyarok esmérete.

A a

Tsászárhoz ; a' mellynek Feje Kandita nevezetű vala, ki, ugymond Menánder Görög Író, így szóllott a' Tsászárhoz : „ Jelen vagyok, magát néki ajánlván , a' mindenek felett legerősebb, es legnépesebb Nemzet, az Avarok tudnjillik, az embereknek győzhetetlen, és lehartzolhatatlan neme, kik az ő minden Ellenségeit elverhetik, és gyökerestől kiemésztetik. Néki legnagyobb hasznára válik, a' hadra vélek öszvetársalkodni, 's bennnek legjobb segítséget nyerni, és szerezni: a' kik mindazáltal nem más ürügy alatt lesznek jó szívvvel a' Romai Közönséghez, hanemha drága ajándékokkal, esztendőnként való fizetésekkel, és lakásokra termékeny Tartománnyal ajándékoztatnának meg.“ Justinianus inkább is kívánt e' vitéz Nemzet' akaratajára állani, mintsem véle fegyverre kelni, meg nem gondolván ; hogy ezen szövetségből még nagyobb kára következnék utóbb a' Romai Birodalomnak ; annál gondolatlanabbul indította őket a' Kuturgurok ellen. Mert osztán ezekkel, mint Nemzetjekbeliekkel, szorosabban egyesülven, még erősebbek lettek a' Romaiak ellen : holott azok magok is több ízben megrettegették Konstántzinápolyt. Sőt a' következett öt száz ötven nyoltzban, ugymond Agathiás azon időbeli híres Görög Historikus ; „ Zamergán a' Hunyoknak, kik Kotriguroknak mondatnak, Fejedelme, midőn a' vizen és szárazon temérdek Lovasságot vezetett volna által, igen könnyen behatott a' Római Birodalomba — Thráciába rontott. Ott pedig megosztván Hadiseregét, ennek egy részét Görög Országba ; másikat Herzonba küldötte volt — maga pedig hét ezer Lovagokkal egyenesen Konstántzinápolynak esvén, ennek földjét pusztította.“ Innen látni ; hogy Attila' Maradéka, 's Népe az Avarok idejötte után is megtartotta légyen uralkodó hatalmát, 's ezt el nem nyomták azok ; ámbár a' mint a' Magyarok' Históriájában előadtuk, úgy elhatalmaztak ők it-

ten, hogy egész Európa félné őket, 's a' Romai Birodalom is adózna nékik. Utóbb pedig azon Doni Hunyok' hatalmába estenek. Mert ezek, valamint a' Huny Kuturgur, Uturgur, Kazar, Szabir, Patzinyak, Turk, ugy a' Mogyer, és Magyar nevezet alatt mindenkor vitézül uralkodtak a' Doni Birodalomban. Heraklius napkeleti Romai Tsászár ugyan azért ezekkel vete szövetséget hat száz ^{626.} E. buszon hatodikban a' Persák ellen, 's nagy számmal mentek segítségére, midőn az Avarok azon Persákkal együtt ostromolnák az ő Birodalmát. A' Kazarok, ugymond Theophanes, átlátrontván a' Kaspi kapukon, beomlanak Perslába, és Ziebel Vezér alatt, a' ki második vala a' Kagán után a' Meltóságban, Adreg, vagy Media Tartományjába hatnak; akármerre menének pedig, rabságra hánynak a' Persákat, tűzzel emésztik a' Városokat és Falukat. Azonban a' Tsászár Lazikából kiindulván, hozzájok menni, 's eleikbe járulni sietett. Minekutánna mind a' Vezér, mind a' Turk Hadisereg mélységes tiszteletét megtette volna; Ziebel maga fiját, kinek akkor pelyhedzett az álla, a' Tsászárnak oda ajánlotta negyven ezer vitéz Férfiakkal; osztán hazatért vala." Már ekkor tehát mind a' Kazar, mind a' Turk nevezettel híresek voltak a' Doni Hunyok, a' kik ezen időben határosok valának az Áziai Turkokkal.

Ezen Turkok Áziai Birodalomjokból a' Hejkéktől az ő Nemzeti Rokonjaiktól kiszorítottván, ugyan ezen Doni Hunyokhoz nyomattattak a' nyolctzadik századnak hatodik tizedjében. A' Doni Birodalom tehát még inkább megerősödött; és így szépen virágzott azon időben, midőn nagy Károly Tsászár lerontá az Avarokét. Azért, ha egy Fejedelem alatt egyesítették volna magokat, a' fő uralkodást mind Áziában, mind Európában megnyerhetnék volna: de, valamint névvel, úgy or-

száglással is különözödtek ezen Szittyai Magyarok, ugymint Kazarok, Patzinyakok, és Turkok: innét osztán itt is fegyverre keltek egymás ellen. A' Patzinyakok valának főképpen azon atyafiságtalan mordsággal, hogy a' Turkokat megtámadván, helyekből kiszorítanak. Ekkor két részre szakadtak ugyan ezek; de mindenike mintegy ujlag született a' Hadivitézségre: és így egyik a' Török, másik a' Magyar Birodalmat szerzette diadalmas fegyverével; mind eddig vitézül is oltalmazta, még pedig utóbb leginkább egymás ellen.

Almos, a' ki Attila' véréből származott, melly vitézül szálla ide bé vitézlő Magyarjaival; 's az ő Fija Árpád melly nagy Hadi okossággal foglalta el ezen Magyar földet; eléggé láthatni ezen könyvem' első Részének negyedik Szakasszában: a' midőn nem tsak a' Bolgárokat, Tótokat, hanem mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti roppant Római Birodalmat is megalázta volt. Azért olly erős lábra állította ezen Magyar Országot, hogy nem lehet azzal nem ditsekedni a' Magyar Nemzetnek. Innét az akkori Magyarok azon pogány törvény szerént: hogy az erősebbé az igazság; gyakran bérontottak Német, Frantzia, Olasz, Görög-Országokba; és diadalmaskodván azon gazdag Nemzeteken, temérdek nyereséggel tértenek Hazájokba. Mert tsak Berengárius Olasz

948. E. Király kilentz száz negyvennyoltzadikban tiz véka pénzzel vásárolta meg tőlök a' békességet. A' Történetírók két véres tsatáról tesznek említést száz esztendő alatt, a' mellyekben veszedelmesen megverettek a' Magyarok, Merzeburgnál tudniillik Zoltán Fejedelem alatt; és Agostánál Taksony Fejedelemidétt: amabban Henrik Tsászár ugy leve győzedelmes, mivel a' Magyar Hadiseregnek különvált részét támadhatta meg; emebben
955. E. pedig kilentz száz ötvenötben azért lehete nyertes Ottó Tsászár, mert azon Hertzegek, a' kik ő el-

len a' Magyarokat hívták volt segítségül, ő hozzá kaptolták magokat, embereikkel együtt. Tartott is ő azután még inkább a' Magyaroktól; azért mindenképpen azonn iparkodott, hogy vélek békességben lehessen: a' mint láthatni ezt e' Nagy Ottó Tsászárnak azon Levelében, mellyet Piligrinus Patáviai Püspökhöz adott vala kilentz 972. E. száz hetvenkettődik esztendőben.

Szent István Király a' Békesség' Fejedelmének igaz hive lévén, buzgó igyekezettel iparkodott mindenekkel a' szent békességet fenntartani: de a' Hitnek, és a' közjónak oltalmazására több izben kéntelenített hadakozni. Azt az ő Fijához Imréhez, intézett oktatásából tudjuk; hogy addig majd egész életét a' táborozásokban, 's különkülönbféle Nemzetek' rohanásai ellen viselt hadakozásokban töltötte légyen: a' Históriából mindazáltal a' két pártos, Kupa, és Gyula, Vezéreknek letsepülésén kívül tsak a' Bolgárokon, és második Konrád Romai Tsászáron vett ditső dalmairól tudósíttatunk nevezetesen. Tsudálatos dolog valóban: hogy e' Szent Király annyi háboruval terheltetvén, még is az ő Magyar Vitéz Nemzetét az idvezítő Romai Katholika Hitre oktathatta, 's téríthette; 's egyszersmind olly sok roppant Egyházi épületeket, és Szentegyházakat állíthatott. Így, midőn az ő Magyarjainak szívekbe az Isteni Hitet beoltotta, a' vitézségre termettségjeket is nagyobb jelességre emelte; úgy hogy tsak akkor vehetnének győzedelmet rajtok Ellenségeik, midőn vagy elárultattak; vagy magok közt meghasonlottak volnának. Illy szomorú esetre juttatta ugyan őket mindjárt e' Szent Király után, Péternek, és Sámuelnek boldogtalan országlása: de András megkoronáztatván a' Szent Koronával, valamint a' Katholika Hitben egyesítette Magyarjait, úgy ezekkel harmadik

Henrik Római Császár' hatalmaskodásától Testvérje Béla Hertzeg' vezérlése alatt megszabadította Birodalmát. A' Magyaroknak a' Római Császáron vett ezen győzedelme úgy megdobbanott a' szomszéd Nemzeteket, hogy Béla Király alatt minden emberséggel viseltetnenek erántok. Szent László országlásakor megtámadták ugyan a' Kunok három ízben is a' Magyarokat: de mindenkor szörnyen megverettettek ezektől ezen Ditső Királyjoknak vezérlése alatt; sőt még az Oroszokat is meghódították diadalmas fegyvereikkel; minthogy a' Kunokat ide által eresztettek Tartományjaikon. Illy ditsően foglalta el Horvát Országot is az ő vitéz Magyarjaival Szent László Király; a' kinek, és az ő Magyar Nemzetének vitézsége' emlegetésével Zengett egész Európa. Azért ötöt választották a' Keresztény Fejedelmek a' tőlök állított rappant Keresztes Hadiseregnek vezérlésére a' Mahometiek ellen, kik ez időtájban foglalták el a' Szent Földet: de ugyanekkor, midőn azon szent hadra fegyverkeznek Sz. László az ő Magyarjaival, a' Mennyei Jerusálemba költöztette ötöt a' Kegyelem' Ura. A' következő 1096. E. ezer kilentzvenhatodikban kiűtött ama' híres keresztes háború; 's az arra öszvetődult szörnyű sokaság Magyar Országnak vevé útját a' Szent Földre. Az első Tsapatot, melyet Péter Reme- te vezetett vala, által engedte ezenn menni Rálmán Király: de tapasztalván ennek szörnyű kitesapásait, úgy hogy kénye szerént fosztaná' vagyonától a' Népet; sőt Zimonba, mivel előttök, mint rablók előtt, bezárták annak kapuját a' Lakosok, erővel bérontván, mind legyilkolták az ártatlan Polgárokat, 's ezeknek javaikkal úgy folytatták osztán Jerusalemba felé költözéseket; köve- teket küldö Ausztriába a' második Tsapat eleibe, mellynek Godeskalk vala Vezére, megtiltván en-

nek azok által az ezen által való menetelt. De
ők, mintha a' Kereszt' jegye alatt az egész Világ
az övék volna, beomolván Magyar Országba, még
nagyobb dühösséggel kajtorkodtak amazoknál.
Kálmán Király tehát Győr körül helyheti vitéz
Magyarjait, 's ezekkel az ide tsörtető kereszte-
sekre egyszerre rátsáp, és sokaknak lekontzoló-
ásával kiveri őket Magyar Országból. Godefrid
Bullion a' harmadik, és utolsó Tsapatnak Vezére
meghökkenet ezenn; megértvén pedig, hogy a'
keresztesek az ő gonoszkodásokkal magok voltak
oka azon szomorú esetjeknek, Keresztes Hadát
Austriában hagyván, maga jöve bé a' Királyhoz,
's botsánatot kérvén a' gonosz tettekről, fogadta,
hogy ő mindenek' sérelme nélkül fogná általve-
zetni seregét az Országban; 's ennek nagyobb bi-
zonyságára néhány Hertzegeket hagyna zálogul
a' Királynál mind addig, valámig ki nem hatna
Magyar Országból. Kálmán Király illy nemes bi-
zodalmasításra nem csak a' költözést megengedte;
hanem mind az életre, mind az utra szükséges
dolgokat is bőven szolgáltatott ezen Keresztes Ka-
tonaságnak. Szép bizonyyságot hagyott e' Magyar
vitézsegről, és hatalmasságról az akkori Író Cos-
mas Pragensis, mondván: *Hungara Gens, viri-
bus ingens, opibus pollens, armis praepotens,
et cum quovis terrarum Rege pugnare suffi-
ciens*. Az az: A' Magyar Nemzet temérdek erejű,
gazdag javadalma, hatalmas vitézségű, és képes
a' kerek földnek akármelly Királlyával meghar-
tcolni."

Meg is hódolt ezen Magyar vitézségnek Dal-
mátzia, Bosnia, Szervia, Bulgaria, Gallitzia,
Lodoméria. Sőt ezer két száz tizenhetedikben má- 1217. E.
sodik András Király alatt a' Szent földön többször
diadalmaskodván a' Mahomet durva Emberein,
ezeket már májdn egészen kihajtotta volna onnét;

- ha a' véle lévő más Nemzetek' rosszkodó irigykedése meg nem akadályoztatta volna. Negyedik
1241. E. Béla Király alatt ezer két száz negyven egyben az ide bérohant számtalan Tatárokkal, a' kikhez állottak azakkor ide befogadott Hunok is, a' Sajnál olly tüzesen szembe szállottak a' Magyarok, hogy ezeknek utat engedni kéntelenítettének, mellyen a' Király és a megsebesített Kálmán vitéz Hertzeg derék Tsáppattal elsuhantak: hanem azon utat ismét bevágván a' Tatárok, az ott maradt Magyarorságot meresmerevén lekonzolták. Illy pogány Ellenség ellen a' Keresztény Fejedelmek közzül senki se méltóztatott segíteni Béla Királyunkat; bár mint könyörgött légyen is Ez: sőt Frídrik Austriai Hertzeg, kihez bizodalommal költöze, őtet nem tsak minden nála lévő kintsétől megfosztotta; hanem Mosony, Soprony, és Vas Vármegyét is neki általadatni kényszerítette. Annál nagyobb szomorúsággal kéntelenített tehát magát Dalmátziába venni egész Udvarával együtt, kies Országát pedig a' Zordon Tatárok' pusztítására hagyni. De ezer két száz negyven harmadikban visszatérvén számos Rhodusi Vitézekkel, és Frangepán Grófok' Dandárjaival, tsak hamar megújította az Országot ama' sokkal kisebb Városokkal, több Várak' felállításával, az Egyházi, és Világi Rendek' helyrehozásával, 's a' Hunoknak meghódításával, úgy hogy Hunániát, melly most Moldva, és Oláh Ország, a' Magyar Korona igazságához tsatolná. Amaz őtet megbántott Frídrik Austriai Hertzegtől nem tsak a' fennemlített három Vármegyét visszavette Magyar Vitézeivel; hanem magát is elejtette, 's azal Austriában a' Babenbergi Háznak végét szakasztotta ezer kétszáz negyvenötödikben, és Stájer Országot elfoglalta volt. Majd legnevezetesebb diadalma vala a' Magyaroknak az, mellyet
1245. E.

ama' hartzos Ottokár Tseh Királyon vettek volt: mert ez ellen első Rudolf Tsászártól, a' ki, mint Habsburgi Gróf, ekkorban emeltetek a' Tsászári Thronusra, segítség/hivattatván, negyedik László Király' vezérleése alatt olly vitézül hartzoltak, hogy Ottokár' elejtésével az erős Tseh Hadat le-hartzolván, a' Tsászár a' szép Austriának meg-nyerését nékiek köszönhetette. Albert Austriai Her-tzeg, az ő Fija, ezt mindazáltal nem tekintvén, az említett László Királynak disztelenkedésekor Posonyt, Sopronyt, Köszeget, vidékeikkel együtt, elfoglalta: de harmadik András alatt ezer két száz kilentzven egyben vitézül vissza foglalták azokat a' Magyarok. Hasonlóképpen a' Római, és Nápo-lyi Udvar ellen az ő Nemzeti igazságjokat meg-oltalmazták, 's fenntartották.

1291. E.

Árpád Fejedelemtől a' Férjfi ágon származott Királyaik alatt úgy vitézkedtek tehát a' Magyarok, hogy az ő hatalmas Ellenségeik ellen nem csak megoltalmazták, hanem nagyobbítanak is az ő Szent Koronájok' Birodalmát. Első Károly Király alatt pedig, ki a' Leány ágon vala Maradéka Árpád Fejedelemnek, ama' dühös Tatároknak is tor-
lokra forrasztották édes Hazájok' pusztítását; Nagy Lajos alatt még érzékenyebben, a' ki övé-
lek annyira megnyomvasztotta azokat, hogy a' Magyar Koronának adóznának egész a' Tanaisig
veres Ruszsiával, Podoliával, Kumanival, Bul-
gáriával, Szervíával, Bosniával, Slavoniával, Kroá-
tziával, Dalmátziával, 's ama' híres Velentzei Köz-
társasággal együtt. Azért ekkor egész Európa
ezen Magyar Királyra, 's Nemzetre bámult volt.
Ugyan ezen Nagy Magyar Királynak hatalma alá
adta magát Lengyel Ország is. Nagy Lajos Biro-
dalma tehát annyira terjedett, hogy azzal öszve-
ütköznenek a' Bálti, Fekete, és Adriai-Tenge-
rek. Valamint a' tűzpor, 's ezzel lövő eszközök

e' Ditső Királyunk' idejébéli találmányok Európában; ugy ebbe azon időben ronta bé első Amurat az ő Törökjeivel Ázsiából, 's itten magát meg is fészkelte. Lajos Királyunkat kérte Paleologus Görög Tsászár, kinek már tsak Konstantinápoly az ő tsekély megyéjével maradott ama' temérdek Görög Birodalomból; kérte a' Római Pápa; kértek egyéb Európai Fejedelmek, hogy fordítaná győző fegyverét azon dühös Törökség ellen, 's ettől szabadítaná meg a' Görög Birodalmat, 's ezzel együtt a' Kereszténységet. Kész volt a' nagy szivü Király erre, de ugy; hogy, valahonnan elűzné a' Törököt, mind azt az ő Magyar Koronájához foglalná. Mivel pedig erre nem állottak a' Keresztény Fejedelmek; ő sem kívánta haszontalanul vesztegetni Vitézeit, kiket két száz ezerig mindenkor készen tartott a' viadalra: a' kiknek nagyobb része Lovasság vala, mind a' Nemzet természeti hajlandóságára, mind a' gyorsabb utazásra, mind a' szükséges eszközök' hordására nézve. Ezen Katonaság' egy részét a' Fő Papoknak, Zászlós Uraknak, 's egyéb Ország' Nagyjainak Dandárjai; az Ország' Nemessei, és a' Várak' Jobbágyai tették vala: kik tsak akkor nyertek fizetést a' Királyi Kincstárból az Arany végzemény szerént, midőn az Országon kívül táboroztak. A' zsoldos Katonák pedig nem tsak Magyar, hanem más Nemzetekből is fogadtattak. Többnyire, kivált a' nagyobb, és keményebb háborukban jelen lévén, mind a' Vezéreket, mind a' Katonákat maga példájával gerjesztette a' vitézségre; sőt hogy Vitézeinek Szívét minden sulyos dolgoknak kezdésére annál inkább gyulasztaná, nem egyszer rohant ő bátran az Ellenség közzé. Mind ezen Bajnoki példájával, mind a' jeles Haditetteket bőven jutalmazó adakozóságával azt eszközölte Nagy Lajos; hogy Katonái soha el nem állottak a' via-

daltól addig, míg az Ellenségén tellyes diadalmat nem vettek. Ezeknek nevezetesebb Vezérei e' ditső Király után voltak : a' Nádor Ispány Hedervári Miklós; három Latzkovits, ugymint István, András, és Miklós; Chuzi János; Monoszlói Miklós Esztergomi Érsek; Monoszlói Tamás; Garai Miklós Nádor Ispány. Cséli Pál; Kellővári Vörös Péter; Vass Deső; Tót Miklós; Lőkös Bertalan; Bebek István, és György; Szétsi Miklós Nádor Ispány; Kanisai Lörintz; Pohárnok Péter; Gyiléti Miklós, és János. Általjában pedig az ő Magyarjainak vitézségéről örök emlékezetet hagyott Nagy Lajos azon ditső Végzeményjében, melly által Jerusálemi András' Aranyvégzeményjét megerősítette, ezeket mondván a' többek között: „Vélünk menvén, a' szerentse véletlen eseteibe, és személyjek' különbséle veszedelmeibe, az ő igen nagy hivségek szerént, rettenthetetlenül botsátván magokat: a' mi Felségünknek igyekeztek tetszeni, 's magokat kellemetesékké, és kedvesékké tenni.“ Ugyan ezek által meg is nyerte azt magának e' ditső Királyunk; hogy méltán Nagy Lajosnak neveződnek.

Ezen nagy Királyjának kimulttával melly nagyot vesztett légyen; igen szomoruan érzette a' Magyar Haza. Mert itthon meghasonlottak a' Hazafiak; kívül pártot ütöttek a' meghódított Nemzetek; a' szomszéd Hatalmasságok szörnyen ellenségeskedtek a' Magyar Birodalom ellen. Az Apostoli Koronától függő Oláhok gerjesztettek még is legveszedelmesebb háborút: mert ezek a' Törökökkel tzimborálván; örökös ellenségeskedést támasztottak a' Törökök, és Magyarok között. Ezek ugyan először ezer három száz kilentzven harmadik esztendőben His Nikópolynál diadalmasan elverték azokat; 's az Oláhokat is fejhaitásra kényszerítették. De három esztendő mulva a' többi Keresztény Feje-

1593. E.

delmektől is Katona segedelmet vévén Sigmond Király Nagy Nikópolynál nagyobb bizakodással, mint vigyázással ütközött meg Bajazet Török Tsászárral, a' kitől úgy megverette, hogy ropant Ármádájából magával együtt igen kevesen menekedtek meg a' kegyetlen haláltól. A' Magyar Birodalomból pedig nem keveset foglaltak el a' Törökök; Podóliát, Ruszsiát, és Moldvát a' Lengyelek; Dalmátziát a' Velentzeiek. Sigmond Király alatt mindazáltal számos Hazafiak jeleskedtek a' Hadi ditsősséggel, a' kik közt kitündöklöttek Kanisai János Esztergomi Érsek; Péterfi Miklós; és Hunyadi János, a' ki még ifjukorában az ő ditső vitézségéért azt érdemlette volt, hogy Sigmond Királytól Hunyad, Megyéjével együtt, örökre néki ajándékozhatnék, úgy hogy innét előbbi Tsonoki Neve általváltoznék ditsősségesen a' Hunyadi Névre.

- Hunyadi János valóban olly vitéz lélekkel is birt; hogy a' nagy számú Ellenséget sokkal kevesebb Vitézeivel meggyőzte legyen. Nevezetesen
1440. E. ezer négy száz negyvenedik esztendőben az Erdély Országba beütközött Törököket tizenöt ezernek elejtésével kikergette. Azon Törököket pedig, kik a' következő esztendőben Abedin Vezér alatt oda bétsaptak, a' Vaskapunál egészen öszverontotta, 's Vezérjekkel együtt eltörlötte. Ugyan ekkor Achillesnek nevezték a' Görögök Hunyadi Jánost.
1442. E. Ezer négy száz negyvenkettődikben magát is Amurát Tsászárt, a' ki egész erejével ostromlotta volt Belgrádot, úgy megverte, hogy Hadiserege' nagy részének ott vesztével a' gyalázatos futást venné magának oltalmul a' Török Vitéz. Ezután való esztendőbe pedig Ulászló Király maga is kívánván részt venni a' Hadiditsősségben, ezen nagy Magyar Vezérrel Szerviába költöztette diadalmas Hadiseregét: mindjárt az első ütközetben Nisszánál ditsősségesen győzedelmeskedtek a' Törökökön, busz

ezeret közzülök elemésztvén. Osztan Bolgár Országba általkelvén, ötször diadalmaskodtak azon durva Ellenségén, 's közzüle tsak az utolsóban harmintz ezeret lekontzoltak, és magát Karambég Vezért is elfogták volt. Amurát Török Szultán tehát könyörge a' Magyar Királynak, hogy vetne véget a' hadakozásnak a' jó békességgel. Meg is lett ez, tiz esztendőre szabva, több Tartományoknak ide nyertével, igen ditsőségesen. De a' Pápának, 's több Keresztény országló Fejedelmeknek buzdító kérésére feltörte azt Ulászló Királyunk még azon ezer négy száz negyven negyedik esztendő- 1444. E. ben, mellyben megkészült azon béke, 's ujolaga' Törökség ellen költözött, 's egész a' fekete tenger' partján fekvő Varna Városáig hatott eránytalan Hadiseregével: hol sokkal számosabb Török Seregével eleibe állott Amurát Tsászár, és Szent András havának tizedikén nagy dühösséggel rohant a' Magyar Hadiseregre: de ezt olly tüzesen szegezte ellene Hunyadi János, hogy már hanyatlani kezdene a' Török Hold a' Magyar fegyver előtt. Hanem, hogy a' Király, a' ki eddig, mint beteges, a' táborban tartózkodék, részt akarván venni a' diadalomban, Vitézei közzé ugratott, 's hasonló vitézséggel hartzolván, elesett; nagy zavarodásba hozatott a' Magyar Armáda, 's meggyőztetett. Hogy azon támentalan Török Sereg igen megfogyasztatott legyen a' Magyar Vitézség által: azt maga Amurát Török Tsászár eléggé kinyilatkoztatta, mondván: Illy győzedelmet tsak Ellenségemnek kívánok.

Hunyadi János a' következett tavaszon annál nagyobb tüzzel rohant azon Törökökre, kik már a' Szávaig tódultak vala, és majd mind egy lábíg lekaszaoltatta azokat Vitéz Magyarjaival. Pesten ezer négyszáz negyven hatodikban tartatott Országgyűlése által Ország' Igazgatójává tétettetvén. 1446. E.

1448. E.

Hunyadi János, mindjárt a' Romai Császárra ijesztett vala: hanem ezzel megbékélvén, ezer négyszáz negyvennyoltzadik esztendőben ama' szüntelen ellenségeskedő Törökök ellen fordította huszonhat ezer Vitézeit; 's Mindszent havának tizenennyoltzadikán a' Rigó mezején nyoltzvan ezer Törökökkel megütközött ditső diadalommal: hanem más nap a' sokkal számosabb Törökök győztenek, úgy hogy az ütközetben elestekkel az üzettetésben leöletteket összevévén, tizenhat ezeren vesztek oda a' Magyarok: minthogy azon ide tartozó Ország' Lakosai is ellének fordultanak fegyvereikkel. Hunyadi János maga is két keleptzébe esett; de mind a' kettőből megszabadítá magát: mert az elsőben midőn az ötet elfogó két Török az ő szép aranykeresztjén vetélkednék, vitéz bátorságával egyikének kardját elragadván, úgy levágta, hogy amaz nagy rémülve iramlott légyen el tőle. Hozzá jutván tehát elragadott Keresztjéhez, ruhájához és fegyvereihez, bátran folytatá utját, 's végre bétére Szendrő Várába György Rátz Fejedeleemhez: de a' Magyar Koronának ezen hirtelen Függedelmese úgy fogadta az Ország' Igazgatóját, 's Védvezérjét, mint Ellenséget, 's tömlőtzebe záratta 's el nem bocsátotta előbb, mintsem ennek fiát Lászlót zálogba nyerhette. De csak hamar osztán e' Nagy Bajnok azon gonosz lelkű Rátz Fejedeleemre, ki a' Rigómezén vesztésnek is ő vetette meg az ágát, úgy rá ijesztett, hogy könnyörgés leve az ő dolga. Itt is megmutatta nagy lelküségét Hunyadi János; 's az Ország' több Nagyjainak kérésére megkegyelmezett ezen rosszalkodó Fejedeleemnek. Azonban Amurátnak erre rontó Törökjeire vezette Hadiseregét olly rettentő tüzsel, hogy ennek meglátására tüstént futásnak erednének a' kajtorkodó Törökök. De Hunyadi János Bajnoki Rajta! szavára úgy vágattak utánnok a' könnyű Lovagok, hogy azoknak na-

gyobb részét leszabdalnák; sokakat pedig elfoganak, Basájikkal együtt, a' kik közt vala maga is Fritzbe Vezér. Így bemenvén Bolgár Ország' Fő Városába Bodonba, ezt, mint sok háborúnak okát, tüzzel hamuvá tette volt. Hunyadi Jánost tehát mindenfelé ditsóítotték a' jó Hazafiak; az irigy lelkek pedig ellene törekedtek, úgy hogy, midőn ő Losontzot, a' Tseh Haramiák' tanyáját ezer négy száz ötvenegyben megszállotta; azok az Ellenség kezére játszottak légyen. Bebek István azoknak egyike ottan halálos sebbe esvén, megtért lélekkel igazán kinyilatkoztatta ezen utálatos hazafiságtalanságnak vétkét halála előtt. Hunyadi János osztán még nagyobb tüzzel vitte hiv Seregét azon Haramiákra; 's majd egy rohanással elvette azoktól a' Sági Klastromot, Besztertzét, és Rosnyót. Így Gishra Jánost, azon Tseh Haramiák'nak Vezérét, kit még Ersébet Királyné hívott va-a ide bé maga védelmére a' Haza ellen, annál könnyebben hozhatta békességre.

1451. E.

Azért László Király megszabadulván Fridrik Tsászár' hatalmából, ugyan ezen Haza' Atyjának Hunyadi Jánosnak tiszteltetésével mutatta ki először is Királyi okosságát. Mert nem tsak előbbi Méltóságában megerősítette; hanem a' Bétsi pia-tzon emeltetett alkotványra helyhetett fényeskedő Királyi Székéből ötöd Erdélyi Bisztritze, 's az e mellett fekvő birtokok' Örökös Grófjává is tette, Maradékaival együtt; 's az ez eránt kiadott Királyi Levelében kinyilatkoztatott magasztalásán kívül, Annak Nemzetségi Tzímerét is, mellyre az or-rán egy gyűrűt tartó Hollót ábrázolt, még egy más térrel méltóztatta, mellyre egy felemelkedett, 's körmei közé a' Koronát szorító veresellő Orosz-lány metszetett, annak örök emlékezetére: hogy Hunyadi Jánosnak vitézsége, 's vére által tartatott

meg a Szent Korona, az ő Tartományjaival, és jussaival együtt.

1453. E.

Ezer négy száz ötven harmadik esztendő folytában szörnyű ostrommal Mahomet Török Szultán megvévén Konstantinápoly Városát, végét szakasztotta a Napkeleti Romai Tsászárságnak, 's ennek helyébe a Török Tzászári Birodalmat állította. Megrettent erre az egész Kereszténység. Ugyan azért annál inkább emlegették minden Keresztény Országok a Magyarok vitézségét, 's Hunyadi Jánosnak diadalmas Hadivezérségét; és hogy ez megfogja hőkölni ama' kevély Török Szultánt: azzal biztatták magokat. Hunyadi János mindjárt a következő esztendőben meg is szégyenítette Mahomet kevélységét: Mert ez midőn egész Végyszendrőig rontána zordon Törökjeivel, hallván Hunyadi Jánost az ő válogatott Vitézeivel oda közelíteni, megfélemlött, 's mintegy futva vonta magát Sófíába, a Nagy Vezért hátrahagyván harmincz ezer Emberrel, úgy hogy meg ne ütköznék Hunyadi Jánossal. De ez Magyarosan viadalra kényszerítte azon Török Vezért, és Seregét keményen megvervén, magát rabságba ejtette; a' futó Törökséget pedig egész Bodonig vágatta, és szabdaltatta Vitézeivel. Ezen ditső diadalmon örültek a' jó Hazafiak, sőt minden Keresztény Országok; a' Hazának e' Fő Oszlopa ellen pedig Ulrik Tzilley Grófnak és Garay Laszló Nádor Ispánnak irigysége még inkább fondorkodott, 's már a' gyenge Királyt is annyira megszédítette, hogy az ő Koronája Gyámolának elemésztésében megegyezne. Ugyan ezen alattomban való ellenetörekedés tün-tette ki főképpen Hunyadi Jánosnak Nagy Lelkűségét: mert illy tsuf, és gyilkos intézet mellett is állandóan megmaradt az a Haza, és Religio' általalmazásában. Ezer négy száz ötven hatodikban Sz. Iván havának kezdetén Budára érkezvén Szilá-

gyi

gyi Mihálynak Nándor Fejérvár' Kapitányjának Levele, azon jelentéssel; hogy Mahomet Szultán két száz ezer fegyveres emberrel, és temérdek hadi eszközökkel nyomulna azon Erösség' ostromlására: olly igen elfogta a' félelem mind a' Királyt, mind az ott öszvegyülekezett Ország' Rendjeit; hogy majd magokon kívül volnának. Most már bezzeg mindnyájan Hunyadira néztek, még az ő Ellenségei is, 's Ennek Nagy neve' hirdetésével hangoztatták Buda Városát; és az ő ítéletére bízták a' hadnak elintézését, 's Kormányozását a' Király, és az Ország' Rendjei. Mahomet' eljövetelének hire azonban mind mind nevekedvén, annyira kezdének Budán rettegni, hogy a' Gyűlést félbeszakasztván, többnyire haza osontottak: a' táborba pedig majd senki se bátorzkodott menni közzülök, noha ezelőtt többen hánykolódtak közöttök: hogy Hunyadi János nélkül is megvernék a' Törököket. Mostan látszott ki legvilágosabban; hogy Hunyadi Jánoshoz senki se volna fogható: mert Ez, vitéz bátorságában semmit se változván, nagy szívvvel biztatta a' Királyt; hogy bátorságosan maradjon Budán: holott rövid napalatt fogna tőle tudósíttatni a' Törökökön vett győzedelemtől. Hanem Mahomet' fenyegetődzése érzékenyebb nyomást teve a' Király' Szívén; 's vadászás színe alatt Ulrik Tzilley Gróffal Budából kimenvén, Bétsbe orozkodott vala. A' Királynak ezen megszökése kihirhevén a' Városon, annyira elharapozotta a' félelem, hogy majd mindnyájan elfutottak a' Budaiak, a' Katona Őrizettel együtt; 's egész két hétig semmi Őrálló se volt a' Város, és Királyi Palota' Kapujainál. Hunyadi János elérkezvén Szegedre, mindjárt különkülönbféle hajókat készíttetett, mellyeken a' Katonaságot a' Tiszán, és Dunán Nándorfejér-
Magyarok esmérete. B b

várig szállítaná, Több napokig várakozott itten az Országtól rendelt Seregekre: de a' magától fizetett tíz ezer zsoldos Katonájaihoz alig sereglett öt ezer Ember. Kápisztrán János Szent Atya' prédikálására nem kevés Keresztesek tódultak ugyan oda: de ezeket inkább Ökrészeknek nézték volna, mintsem Katonáknak. Tehát a' viadalt tsupán azon tizenöt ezer Magyarnek kellett tenni. Mahomet' támentalan Törökjeivel, kiket immár Nandorfejérvár alá szállított az említett esztendőnek Sz. Iván havá végén; 's mind vizen, mind Szárazon körülvéen, Sz. Jakab havának negyediken temérdek Ágyukkal kezdé a' Város falait lövetni. Szilágyi Mihály az ottani Vitéz Őrkapitány, az ő derék Vitézeivel együtt, bátran megállotta a' sarat. Hunyadi János is azonban megintette ötet titkos Követek által, hogy azon hónap' tizennegyediken készen lenne mennél több hajókkal, melyeken hátul nagy erővel támadná meg a' Dunán lement Magyar Hajóssereggel viaskodó Törököket: a' mint a' rendelt napon le is hajózott az ő Vitézeivel egész Belgrádig Hunyadi János; 's azonnal meg lett a' rettenetes ütközet: Hunyadi János szemközt, Szilágyi Mihály negyven hajókon hátul szorongatván a' Törököket, szörnyű vérontással öszverontották, sok hajójikat elsüllyesztvén, sokakat elfogván, győzedelmesen szállottak a' partra, és szerentsésen bementek a' Városba. Mahomet azért teli méreggel még dühösebben ágyuztatta szüntelen a' bástyákat, 's ezeknek nagy romlása után, az említett hónapnak huszon egyedik napjántelleyes erejével törekedett vala bérontani: kétszer foglalták el a' Törökök a' külső Erősséget; de mind annyiszor kiverték őket a' Hunyadi Vitézei. Sőt még azon napon kiűtvén

reájok, egész a' Mahomet' Sátoráig nyomták őket, és ezt jobb szemén nyíllal megsebesítvén, 's Vitézei Közzül huszonöt ezeret elejtvén, a' többit gyalázatos futásra rettentvén, tellyes diadalmat vettek rajtuk. Így, a' mint megjegyezték, csak hamar megtette Hunyadi János O Királyi Felségének a' tudósítást e' ditső győzedelemről, mellyen nem csak a' Magyarság, hanem az egész Kereszténység nagy örömmre gerjedett vala: ennek emlékezetére rendelte az akkori Szentséges Pápa harmadik Kaliksztus az Ur' színé változása' Innepét. Ugyan ezen fényes győzelemmel koronázta diadalmas vitézségét e' Nagy Hadivezér, Hunyadi János, kit a' Törökök *Rettenet*ének. nevezett az akkori Keresztény Világ. E' hasonlíthatatlan győzedelmére tett súlyos törekedéséből tudniillik halálra betegedett ezen elfelejtethetlen Ditső Hazafi, és Kisasszony havának tizenegyedik napján életének hatvan negyedik esztendejében példásan elkészülve általalköltözött az Urnak örömébe, Szilágyi Érsébettel nemzett két nagy talentumú Fiaját, ugymint Lászlót, és Mátyást, hagyván maga helyett édes Hazájának. Rendelése szerént holt Teste az ő buzgóságából épült Monostorba temettetett vala Erdélyben. Lászlóra az ő vitéz öregebbik Fijára hagyta Nandorfejevárnak, 's az egész diadalmas Hadiseregnek Kormányozását, a' ki már több izben kimutatta szép Hadi erkölcsét, 's ezen diadalomban példásan részesült volt. De fájdalom! a' Haza' boldogságára született e' derék Bajnoknak hamarédon az irigység prédájává kelle lenni. Mert, hogy az ő édes Atyja a' Mahometen vett diadalmával elszélesztette a' félelem fellegét haza tért a' Király, 's lement Belgrádra is, kívánván látni ama' ditső győzelemnek nyomait: itten Ulrik Tzilley

Grófot, a' kit Hunyadi János' helyébe Ország' Hormányozójává teve a' Király, mint megtám-
dóját levágta e' derék Vitéz Hunyadi László;
és ezért őtet a' Király menttnek nyilatkoztatta
a' büntetéstől; 's ugyan nyilatkoztatását jelen-
tette osztán Temesváratt e' vitéz László édes
Anyjának is, a' Nagy Hunyadi János Özvegyé-
nek, Szilágyi Ersébetnek; sőt az Oltári Szen-
tség előtt tett esküvéssel megerősítette. De
a' Nádor Ispány, Garai László, több Barátjai-
val együtt, a' gyenge Királyt rábeszéllették,
1457. E. hogy annak elvesztését meghatározná. Ezer négy
száz ötven hetedikben tehát Böjt más havának
tizenötödik napján életének huszonegyedik
esztendejében véletlen megfogattatik Gróf Hu-
nyadi László, az ő Ötstsevel Mátyással együtt,
's tömlőzre vettetik; más nap pediglen hátra
kötöztetvén kezei, a' Sz. György piatzára vezet-
tetik esthajnalban a' Haza' uj Tsillaga, Hunya-
di László azon szép aranyos öltözetben, mellyel
a' közelebb mult ősszel őtet a' Király Temes-
váratt megajándékozta volt. Ezen szomorú álla-
potjában is úgy viselte magát, mint egy jeles
Bajnok: mert minekutánna három vágást tett
volna a' Hóhér az ő nyakán felkelvén térdeplé-
séből, hangos szóval mondotta: Ime az Isten
tsudálatosan kimutatja ártatlanságomat! De a'
Nádor Ispány, többekkel együtt, kegyetlenül
kiált a' Királyi Palota' ablakából a' Hohér-ra;
hogy végezze őtet. Így fosztotta meg a' Ha-
zát a' gonosz lelkűség ezen deli Bajnokától,
's epező szomorusággal borította-el, még pe-
dig annál nagyobb; minthogy annak Testvér-
je is veszedelemben forogna. Hanem László
Király még ezen esztendőben megváln az ár-
nyékvilágtól, azt okozta halálával; hogy az ő Rab-
ja Gróf Hunyadi Mátyás követhetnék az ő Magyar

Királyi Székébe a' fagyos hideggel héköszöntött
ezer négy száz ötvennyoltzadik esztendőnek el- 1458. E.
ső havában, az egész Ország' nagy örömevel.

Mátyás Királyban meg is nyerte bizonyára a'
Magyar Haza, hogy nem csak visszatartóztatná
Ellenségeit, hanem el is üzné; és a' Magyar Ko-
rona' ditsősségét tsudálatosan megújítaná. Király-
ságának mindjárt második esztendejében tizenhat
esztendős korában Fridrik Romai Tsászártól se-
gítettett Pártosokat megverte, 's letsendesitette
volt: ezen diadalmát mánapig ditsőítik a' Huszá-
rok kiket az Országtól minden husz Helytől ada-
tott Legényekből állított, 's elnevezett olly erá-
nyosan; hogy már e' Katonás Név gyulasztaná
őket a' Szittyai vitézségre. Tsak hamar osztán le-
tsepülte a' Törököket is, 's egész Bosnyából ki-
hajtotta. Így, minekutánna mind a' két Tsászárt,
a' Napkeletit; és Napnyugotit, megrettentette;
huszon egy esztendős korában, mint Ditső Baj-
nok, koronáztatott meg az Apostoli Szent Koro-
nával ezer négy száz hatvan negyedik esztendő- 1464. E.
ben. Már most még inkább aratta a' ditső diadal-
makat vitéz Magyarjaival: 's valamint a' Tseh
Haramiakat kiirtotta, a' pártos Erdélyieket le-
tsendesitette; úgy a' még Sigmond Király alatt
elpártolt Oláhokat megtörte győzedelmes fegy-
verével, 's a' Magyar Korona alá visszaterítette
a' Török szövetségből. Sőt annyira vitte a' Ma-
gyarok Hadi ditsősségét, hogy azokkal egyedül
mind a' Romai, és Török Tsászár' hadi erejének,
mind a' Lengyel, és Tseh Királyénak azon egy
időben vitézül megfelelné Morvát, Siléziát, Lu-
zatziát, és Austriát, Stajer Karinthia, Karniolia.
Országokkal együtt, a' Magyar Korona birtokába
hozta győzedelmes hadakozásával. Illy ditső dia-
dalmakra nézve méltán írja ő róla ama' Tudós
Jesuita, Bertalanfi Pál, az ő *Világ' isméréte*

nevezetű Könyvében: Hogy a' Királyoknak tsudája, és Magyar Országnak igaz Nagy Sándora vala.

Igy az ő Hadivezérei, 's Katonái a' diadal-maskodó vitézség' lángjával tündöklöttek. Négyszéliek voltak pedig az ő állandó Katonái, úgy-mint: Huszárok; nehéz fegyverű Lovagok; könnyűszerű Gyalogok; 's paizsos, és többféle fegyverekkel fegyverezett Hősök. Különös vala ezek között azon hat ezer szálos; és rettenthetetlen Legényekből öszveszerkeztetett fegyverderekú Osztály, melly az ő fekete öltözetjéről Fekete Seregnek neveztetett volt. Igy az akkori Világ fegyveres Népének lángja vala a' Magyar Katonaság; 's ennek tsak képtáborozása is rettentést okozott. Bonfinius a' mint látta, úgy leirta azt, a' mellyel Német Ujhelynél gyönyörködtette e' Ditső Király az ő Szép Királynéját, és sok Fejedelmeknek jeles követjeit, 's egyéb Fő embereket. Kimutatta itten Mátyás Király magát, úgy mond az említett Író, nem tsak legböltsebb, 's hatalmasabb Fejedeleme; hanem legtökéletesebb, 's legképesebb Hadivezérnek is. Az itt lévő Katonaságának Gyalogsága nyoltz ezerre; Lovassága husz ezerre ment; a' hadiszekér pedig mintegy kilentz ezerre. Először tsapatonként leve a' Hadigyakorlás majd ékformában, majd kerekben, majd három, majd négyszegben: majd ismét olló, és fűrészfűrés formába változott. Minekutánna ezen Hadijáték kellő tudóssággal, és képességgel végeztetett: nagy hirtelenséggel az egész Hadisereget tsata rendbe állította a' Király, hogy a' rémítő ütközetnek képét szembe tüntesse. Két oldalra helyeztette a' legerősebb vasas Lovagoknak két osztályját; ismét kétfőt középett csoportonként; ezek közé intézte a' Gyalog seregeket is. Ezeknek első sorában a' nehéz Fegyverűeket; osztán a' Dárdásokat, Ijasokat, Törkössöket, és egyéb

könnyen fegyverkezett Legényeket erányosan elrendelte. Harmadik tsatarendben állottak a' leg-erősebb Vitézek, kik a' végső Zászlókat fedezték. Az egész Hadiseregnek két szárnyán pedig ama' sebesen nyargaló Huszárok villogtanak. Én, ugymond Bonfinius, a' mint megláttam ezen elrendelt Hadisereget, melly mintha már az Ellenségre rohanna, elhámultam rajta: mert a' valóságos Skorpio képét ábrázolá. Mindenütt körülötte voltak a' Hadiszekerek, mellyekkel Mátyás Király' intézetéből árkolat, és eszterő gyanánt nemcsak a' Tábornot megerősíteni, hanem, minthogy kaszákkal rakva voltak, az ütközetben az Ellenségnek megkerítésére is szoktak élni a' Magyarok. Jelesek voltak pedig ezek a' Keresztényi erköltsben szinte úgy, valamint a' Vitézségben: azért telen nyáron állandó készséggel táboroztak ők e' ditső Királyjok' vezérlése alatt. Így tökéletesítvén ezeket a' Hadi dolgokban, vélek mindenkor nagy ditsősséggel diadalmaskodott Ellenségein. Azért, valamint ötöt Cézárral és Nagy Sándorral lehet egybevetni, úgy Katonájit legnevezetesebb Vitézeivel e' Világnak, Hadivezéreit legjelesebb Bajnokaival. Ezek pedig azon ditső Nagy Hadivezérek: Ujlaki Miklós, a' kit Bosnyai Királlyá teve Mátyás Király; Szilágyi Mihály; Szentmártoni Nagy Simon; Rozgonyi Sebestyén; Szokolyi Péter; Zápolyai Deák Imre; Lábatlan György; Ország Mihály; Csupor Miklós; Pongrátz János; Báthori István; Bánfi Miklós; Zápolyai István; Csupor Mihály; Magyar Balás; Kinisi Pál; Deszpot Farkas; Jaksits Demeter; Nagy Albert, Ambros, és Balás; Arizti Ferrentz; Dotzi Péter, 's Imre, és László; Pétzei Mihály; Abrahám Sebestyén; Adami János; Henyei Márk és László; Drágfi Berthold; Hertzeg Ujlaki Lőrincz; Székely Jakab; Frangye-

pán Bernárd; Gereb Péter; Sigmond Szentgyörgyi Gróf; Hedervári Lőrincz; Markus László; Boskovi Ventzel; Szétsényi Miklós; Házy Dávid; Gereb Mátyás; Hertzeg Hollósi János, a' Vitéz Királynak nagyra született Fija; Egervári László; Battyáni Péter; Kanisai László; Nagy János; Both András; Kamsa László; Mórítz István.

Mátyás Király' halála után legnagyobb dicsőséggel folytatták Hadivezérségjeket Zapolyai István; Báthori István; és Kinisi Pál: a' kiknek jeles vezérlése alatt nem csak Makszimilián Hertzeget az ő Német Seregével, 's Albert Hertzeget az ő Lengyeleivel, és e' két Hertzeghez pártoltt Hazafiakat vitézül megszállasztottak az igaz Hazafi Magyarok; hanem a' Törököket is derekasan megabajgatták: 's a' veszedelmet a' Hazától elfordították. Ulászló Király alangyárságából azonban nem csak Austria, Stájer, Karinthia, Kárniolia Makszimilián Hertzeg' hatalmába esett; hanem e' felett még száz ezer forintot is fizetett annak a' Magyar Udvar. Mátyás Király' halálát így sinlette meg Magyar Ország. Ama' nevezetes Hadivezérek' élteben mindazáltal félték minden szomszéd Nemzetek a' Magyarok' vitézségét. Igen kitetszett ez, midőn Hertzeg Hollósi János ezer öt százban Jajtzánál az ezen Várat ostromló Törökökön jelesen győzedelmeskedvén, édes Atyjának, Mátyás Királynak dicső emlékezetét megújította: két esztendő mulva pedig Bodont megvévén, Bolgár Ország' nagyobb részét öszverontotta, 's annak Lakosaival Magyar Ország' több pusztájit megnépesítette. Azért ezer öt száz kettődikben a' Magyar Királynak azon izenetére; hogy ő egész haddal fogna ellene kelni, ha a' Velentzeiekkal békességet nem tenne: annyira megdöbbene Bajazet Török Szultán; hogy azonnal követséget küldött légyen Budára Ulász-

1500. E.

ló Királyhoz a' békesség' fenntartása végett. Hanem osztán, mivel sem ez, sem az ő Fija Lajos nem tudta a' Királyi Páltzát igyiesen viselni, hajótörést kelle szenvedni Magyar Országnak Mőhátsnál a' Török fegyver által ezer öt száz huszonhatodik esztendőben. De itt is fennhagyták Nemzeti vitézségjek emlékezetét azon jeles huszonöt ezer Magyarok, kik három száz ezer Törökekkel megütközni bátorzkodtak, 's olly vitézül hartzoltak, hogy már Szolimán Török Tszászár Gárdájából is sokat lenyestek legyen: hanem az itten egyszerre ellenek kisüttetett három száz Török ágyuk utat nyitottak a' Török győzedelemnek, melly huszonhárom ezer Magyarok' elesttével leve meg. Kik közt nevezetesek ezek a' Fő Papok közzül: Zalkán László, Esztergomi Érsek; Tomori Pál; Kalotsai Érsek, és Fő Hadivezér; Perényi Ferentz, Váradi; Móre Filep, Pétsi; Paksi Balás; Győri, Chaholi Ferentz, Csanádi; Palinai György, Bosnyai Püspökök. Az Ország' Nagyjai közzül: Zápolyai György, második Hadivezér; Drágfi János, Ország' Birája; Korlátközi Peter, és Trepka András, Királyi Fő Ajtónállók, Ország Ferentz, Királyi Fő Kamarás; Horváth Simon, Királyi Fő Pohárnok; Zéchi Tamás; Perényi Gábor; Sárközi Ambrus; Palótzai Antal; Chetini Mátyás; Gróf Frangepán; Bánfi Sigmund; Hompó Ferentz; Battyáni János; Schlik István. — Balassa Ferentz; Tartzai Miklós; Paksi János; Istvánfi János; Várdai Imre; Podmanitzky Mihály; Orlouchits György, Zenghi Kapitány; Atzél István, Posonyi Kapitány; Pogány Sigmund; Tornyal János; Kálnai János, és István; Forgáts Miklós; Korogi Péter. Lajos Király eliramlott ugyan ez ütközet' veszedelméből; de midőn a' Tsele patakából lovával kikapaszzkodnék, ez hanyatt esvén, őtet a' sárba fojtotta.

De még ezen veszedelem is nem hogy eltsüggesztette volna a' Magyar Nemzetet; sőt inkább felgerjesztette vitézsége' folytatására, egész reménysége lévén, hogy ki fogná üzni a' megbízott Törökséget a' Magyar földről: a' mit az Egri Püspöknek, és a' szomszéd Vármegyéknek a' Kassaiakhoz adott Leyele tellyesen megbizonyít ezen kifejezéssel: „Mi a' fenn nevezett Egri Püspök Urral kértük: Uraságtokat, mint Atyánkfiait, és kedvességes Barátinkat a' Kristus' Hitére, 's a' Közjóra, hogy ezen Köz Hazának, mellynek gyomrába hatott vala már régen az Ellenség, és új győzedelemmel örvendvén, és kevélykedvén, részént vassal, és tüzzel megszűsze földön pusztít mindeneket, részént elfoglal Katonasággal; menél nagyobb készülettel lehet, siessetek segédelmére, és mentől előbb Verpelet Mezővárosához jöjjetek, a' hol mi is a' megnevezett Egri Püspök Urral, és minden szomszéd Urakkal, és Atyánkfiaival mentől előbb fogunk táborozni a' Vajda Urnak elérkezéséig, a' ki bizonyos hitel igéri nekünk, hogy, mentől hamarabb lehet, számos, és igen tanult Hadisereggel fog hozzánk jönni. Hogyha Uraságtok Népeikkel, és hadi eszközeikkel sietendenek, tellyes reménységünk vagyon, hogy Isten' segítségével, kevés idő alatt, nem csak a' széllyel pusztító Ellenségnek dühösségét vissza nyomjuk, hanem minden zsákmányjaitól, és tulajdon javaitól, sőt életétől is meg fogjuk fosztani. — Költ Miskoltzon Szent Kereszt' felmagasztaltatása után való Vasárnapon, az Urnak 1526. esztendejében.

Pál, Egri Püspök, Pelsewczí Bebek János, és Heves, Gömör, Borsod, Thorna, 's Abauj Vármegyék' választott Nemessei.

Hazánknak a' volt osztán tetemes kára, hogy a' Hazafiak kétfelé szakadván, egyik Rész az Erdélyi Vajdát, Zápolyai Jánost; a másik pedig az Austriai Fő Hertzeget, Ferdinándot választá a' Magyar Királyságra. Olly hathatós is vala ezen két Résznek egymás ellen viselt háborgása, hogy a' Szent Koronával megkoronáztatván azon Fejedelmek, Magyar Ország' Királyja volna ugyan mindenik, de úgy; hogy annak egyik részén emez, a' másikon amaz uralkodnek. Egyesülne mindazáltal az egész Nemzet egy Nádor Ispány alatt. De ez el nem nyomhatván az ekkor támadott egyenletlenségnek magvát, annyira tenyészett az, hogy, midőn már ismét egy Királyja volna is az Országnek, gyakorta meghasonlának ennek Fijai, 's vitézségeknek tüzet annak veszedelmére lángoltatnák. Innét majd minden Várait a' Török elfoglalván, az hatalmaskodnék a' Magyar Hazában. Ez mindazáltal sohasem hódolt meg annak: és hogy ettől olly sokára szabadíthatta meg magát; az idegen Hadivezéreknak rossz lelküése okozta volt. Mert ezek gyanúságba hozván a' jó szívű Fejedelmeknél a' Magyarságot, az Apostoli Koronának, 's Hazának veszedelmével a' hiv Hazafiak ellen törekedtek inkább, mint a' Törökök ellen. Innét egyik Kurutz háboru a' másikat követte; 's úgy figyelmeztettek magokra egész Európát a' hartzos Magyarok, hogy majd minden Nemzetektől gyaláztatának, mint pártosok; ámbár tapasztalhatták, hogy az őket betsülő idegen Vezérek alatt szinte olly vitézül hartzolnának az Ellenség ellen. Így Károly Lotharingiai Hertzeg, és Eugénius Sza. baudiai Hertzeg egy részt ugyan azoknak köszönték az Ellenségen vett dicső diadalmaikat, mellyek által letörték feltartott szarvait a' dőlős Törökségnek.

Azért ama' Ditső örökös Királynénk Mária Therésia Királyi örökségére lett jutásakor Európának nagyobb Résztől megtámadtatván, Isten után a' Magyarokban helyhezette legnagyobb bizodalját. Nem is hiában: mért mihent értették ezek Ő Felségétől azon szörnyű veszedelmet, azonnal felgyuladt benne a' vitézség' tüze, 's fegyverre kelvén, olly lángoló sűrű seregekben nyomultak a' hadakozásra, hogy már ezen tüzes nyomulásnak hirt meghökkentette legyen a' számtalan ellenséget. Ugy is megfelelt vitéz nevének a' fegyverre kelte Magyarországnak, hogy elbámulna rajta egész Európa; 's minden Nemzetek a' Magyarok' vitézségéről beszélnének, melly a' Királyi Széknek olly erős gyámola volna. Tapasztalta ezt a' hét esztendő's Burkus háboruban is e' Ditső Királynénk: azért holtig mind mind jelesebb Királyi jótéteményekkel méltóztatta kedvelt híve Magyarjait.

1787. E.

De még második József Császár is, ki a' Katona dolgokhoz jelesen értett, Felséges bizonyosságottevén a' Magyarok' vitézségéről, látván, hogy egy Svadrony Huszár egész Batalion Burkus Karát letsepült legyen. Azért osztán ezer hét száz nyoltzvan hetedik esztendőben, mint Magyar Király egyszersmind, öt osztályra szaporította a' Huszár Regementeket a' Magyar Gyalog Regementeket pedig négy Batalionra; 's úgy kezdett a' Török háborúhoz. A' Magyar Katonaság mindjárt is olly jelét adta esmért vitézségének, melly által az egész Austriai Ármádnak tüzeltetvén, rendre diadalmaskodott a' Törökségen. Alig szakada vége ezen Török háborúnak, csak hamar ellene támadtak Ferentz jó Királyunknak a' Frantziák, kik leölvén szelid Királyjokat, olly kába igyekezettel voltak, hogy lerontván minden Királyságokat, mindenütt Né-

pi Uralkodást állítanak, de úgy, hogy mind azon Népek ő tőlök függjenek. Ezen szörnyű-Frantzia háboruban is melly jelesen vitézkedett a' Magyar Katonaság: legnyilvánbban kimutatta Felséges Urunk azzal, hogy mind a' Gyalog mind a' Lovas Regementeket megsokasította. Sőt utólján is az Országtól adott Szabadosokkal megerősítvén a' Huszárságot, úgy rontotta-le a' szabad Társaság, helyébe következett Frantzia Tsászárságot az Ő Felséges Szövetségeseivel. Bonaparte volt Tsászár pedig, ki az egész földkerekségével kívánt parantsolni, a' nagy Tengernek Szentilona szoros szigetébe rekesztetett.

Ezen Frantzia háboruban kitűnt Magyar Vitézségnek bizonyására szolgál még az is; hogy a' Felséges szövethozott Fejedelmeknek mindenike egy egy Magyar Regementnek örömmel lenne Tulajdonosa: így egy Gyalog Regementnek, Sándor, Orosz Tsászár; egy Huszár Regementnek, Vilhelm, Burkus Király; a' másiknak az Anglus Királyi Regens Hertzeg; a' harmadiknak a' Würtenbergi Korona Hertzeg. A' többi Magyar Huszár Regementeké pedig ezek: Ő Felsége a' Tsászár, és Apostoli Király; József egynek, mint Királyi Fő Hertzeg; a' másiknak, mint Ország Nádor Ispánja, Ferdinánd Királyi Fő Hertzeg; Liechtenstein Hertzeg; Hessen Homburg Hertzeg; Báro Frimont, és Báro Kienmayer, Hadi-vezérek.

Ugyan is, melly állandóan kiállották, melly ditsőségesen viselték a' Magyar Vitézek a' hadnak Sulyjait, nagy örömmel tapasztalták, hadalozó Királyaink. Azért valamint a' ditsőségben, úgy a' haszonban is osztozkodtak azokkal. Ide mutat máinapig Országunk Nagyjainak, 's Nemesseinek Földes Urasága; sőt majd minden Nemes Udvar. Ama' Ditső Királynénk pedig,

Mária Therésia, e' felett még azon Vitézi Rendet is állította, mellyet maga Felséges Nevéröl *Mária Theresia Rendjének* nevezett, mellyel a' nagyobb Vitézek tündököljenek. Mindjárt ezen Ditső Rendnek első esztendejében még is nyertek Ő Felsejétől Gróf Nádasdi Ferentz, és Gróf Hadik András Generálisok az ő híres diadalmaik által, hogy azon Ditső Rendnek nagy Arany Keresztjével fenyeskednének. Annyira is fellobbant a' Magyarságban az ő öröklött Katona tüze hogy sokakon villogna azon Vitézi Rendnek fényes Tzimere. Sőt tapasztalván e' Királyi Felség, hogy született Katona legyen a' Magyar, a' Polgári fényesebb érdemeknek megjutalmaztatására is Vitézi Rendet állított, mellyet *Sz. István Apostoli Királyi Jelességes Vitézi Rendjének* nevezett, úgy intézvén, hogy ezen Rend' Vitézeinek mind Keresztje, mind Öltözete Magyar színnel, úgymint zölddel, és veressel ragyogna; és valamint Amannak, úgy ennek Vitézei is háromféléiek lennének, tudniillik: Nagy; közép; és kis Keresztes Vitézek. Az Elsők azonnal valóságos Belső Titkos Tanácsokká; a' középsők; kik Kommendátoroknak is mondatnak Decretalis Belső Tanácsosokká; az Utólsók pedig a' Környüállás szerént Grófokká tételnek. A' Báróságra pedig mindeniknek kész útja van. Nagy Mestere ezen Vitézi Rendnek maga Ő Felsege, a' Magyar Király; Kancelláriussa ugyan az, a' ki Magyar Országé; Prelátussa is többnyire az Ország Primássa.

Ezen Vitézi Rendnek felállításában főképpen tizen harmadik Kelemen Római Pápának Ő Felségéhez botsátott azon Formás Levelére, melly által azon Felséges Nevezetet, mellyel Apostoli Királyoknak neveztetnek a' Magyar Koronás Fejedelmek, ujolag megerősített, függesztette

elmjét Ditső Apostoli Királynénk: holott mind a' Királyi Felségnek, mind a' Magyar Nemzetnek Tzimeres Ditséreteit szembetünőképpen lerajzolja Ő Szentsége; különösen ezen Kifejezése által: " Mindcneknél tudva vagyon, melly sok, és melly jeles tselekedeteket vitt vala véghez a' Nemes Magyar Nemzet a' mi Urunk Jésus Kristus' Religyiójának oltalmazására, és gyarapítására; melly gyakorta meghartzolt a' legdühösebb ellenségekkel, és azoknak utját, midőn a' Kereszténység' veszedelmére rohantak, maga melyjével meggátolta, 's temérdek, és hihetetlen diadalmakat vett vala rajtok. Ezek ugyan mindenek' hírével, és tudttával magasztaltatnak 's nyilvánágos írásbéli Jeleményekkel hirdettetnek; de itt éppen el nem hallgatjuk Istvánt, a' Magyaroknak ama nagyszentsegű, 's vitézségű Fejedeimét, kinek emlékeztét mennyei ditsősséggel magasztalva és a' Szentök számába helyheztetve méltán tiszteljük; az ő erköltsének, szentségének, és vitézségének nyomdokai pedig meg vannak ezen helyeken a' Magyar Névnek örök ditséretére. — — —

Mind eddig meg is mutatta nyilván a' Nemes Magyarság, hogy nem aludt ki belőle azon vitézségnek tüze, mellyről itten emlékezik Pápa Ő Szentsége; 's Hazája' védelmezése végett gyorsan kél ő fegyverre mindjárt, mihent az ő Királyjától felszóllíttatik; és tsak igazán 's vitézül vezéreltessék, mindenkor megfelel hajdani ditső Nevének: valamint a' Magyar Korona' Katona Jobbágysai Bátskában az ugy nevezett Tsajkások; és Török Ország' széle hoszszában a' Határörök, kik mindnyájan birtokaikért Katonáskodnak. Király Ő Felségének, és a' Hazának mindenkori oltalmára pedig készen vagyon az állandó Nemzeti Katonaság, mellynek fenn-

tartására úgy intézte az Ország a' Hadiadót, hogy abban szünetlen hatvan négy ezren vitézkedjenek. Ezen Kivül a' Felséges Királyi Udvarnak különös őrizetére vagyon a' Magyar Gárda, melly nem csak Béts Városának, hanem egész Európának szemeit tsiklandoztatja Nemzeti fényességével.

V. S Z A K A S Z.

A' Magyar Fő. Gazdaságról.

A' Magyar Nemzet ezen Országot Árpád Fejedelm alatt fegyverrel magáévé téven, ezen Ditső Fejedelmével úgy intézte, hogy a' Fejedelmi Udvar olly bővséges javadalmakkal birna, mellyek annak Felséges Méltóságát, 's Hatalmát crányosan fenntartanak. Az Országnak nagyobb, és szebb részét oda foglalná, úgy hogy egyebeken kívül majd az egész Dunajobbi Kerület a' Fejedelmi Udvarhoz tartoznék. Azért az Udvari Paloták is ezen kies térségen alkottattak volt: főkeppen ezen körben vala lakások az Udvarnokoknak, és egyéb Udvari Népeknek. Melly Térföldnek termékenysége, 's a' kereskedeésre alkalmas volta elegendőképpen előtűnteti az innét származott Udvari jövedelemnek bővségét. Még bővségesebben áradtak a' Fejedelmi jövedelmek a' Megyék' Várainak jöszágaikból: mért, noha az Árpád Fejedelm' vezérleése alatt diadalmaskodó Hadivezérök érdemekhez képest térséges földeket nyertének birtokul Tartományaikban, azon Vár mindazáltal, mellytől elneveződött a' Megye, alkalmas környékkal, majorokkal, földekkel, és telekekkel a' Fejedelmi jushoz ragasztatott. Ezen Várak az Országot eljáró Királyoknak szállásul; jovaik pedig élé-

élésül szolgáltanak. Ugyan ezen Várak' Katonásága, 's erőssége a' Megyét kötelességében tartotta, és fundamentoma volt a' Haza' egész batorságának. Itt tenyésztek mindenféle barmok, és marhák; Disznósordák, és gulyák: itt bor, és buza bőven gyűjtetett a' Királyi pintzékbe, és páhókba: a' Vár Jobbágyaitól pedig az esztendőbeli adó derék számot tett vala. Ezt jóval nagyobbra nevelték az Országnak külömbféle adózásai, ugymint a' szabad pénzek, a' marturok, és a' Jobbágy helyektől adatni szokott adók; és Magyarországban a' termésnek huszadja; Erdélyben pedig ötvenede. Méltó az említésre itten az is; hogy mind Magyarországban, mind Erdélyben téres Tartományok voltak, mellyek Királyi Földeknek neveződtek, 's utóbb a' Kunok, Jászok, Székelyek, és Szászok által megszállíttattak nagyobb haszon végett. Amazok ugyan majd egyedül Katonáskodással tettek eleget; az Erdélyi Szászok pedig e' felett három száz ezüst márkát tartóztak esztendőnként lefizetni a' Fejedelemnek. Ezek, és egyéb közönséges adózások az időnek, 's más dolgoknak körülállása szerint majd felebb majd alább vetettek egész első Károly Királyig a' ki azoknak helyébe ezer három száz negyven kettődik ^{1342.} Esztendőben a' Kamara nyereséget rendelé, úgy hogy minden egész Jobbágyhelytől, avagy olyan háztól mellynek Kapuján szénával, vagy a' földnek más termésével megrakott szekérrel ki 's be lehetne járni, három széles garas fizetődnek.

De ezen adó se volt állandós: mert ettől majd Királyi kegyelemből, majd tulajdon hatalomból sokan felszabadították Jobbágyaikat, úgy hogy csak igen kevés látatja volna annak; Mátyás Király tehát Budán Gyűlést tartván

Magyarok esmérete.

C c

E. 1467. ezer négy száz hatvanhetedik esztendőben, még a' Nevét is elrontotta a' Kamaranyereségnek; 's a' helyett a' Királyi Fiskus adót rendelte, úgy hogy mind Királyi, mind Egyházi, mind Világi jószágokon minden öt Kaputól egy forint fizet-
tetnek esztendőnként. Ezt ismét már maga Mátyás Király, a' mint az idő Környülállása hozta, több ízben megváltoztatta az Ország' Rendieivel, mint az ő Országos Végzeményjeiből Kitetszik. Országunk' e' Ditső Királyjának halála után két gyáva Király alatt egészen megromlott az adó-
zás' dolga; Az Austriai Felsőleges Házból lett Királyaink alatt pedig a' jelenvaló szökséghez Ké-
pest szabta ki az Ország' Gyűlése azt a' követ-
kezendő Gyűlésig. Hanem harmadik Károly Ki-
rály alatt Riderülván a' Magyar Haza' ege, az
állandó Katonaságnak fenntartására állandó adó
rendeltetett, úgy mindazáltal, hogy a' Haza'
védelmére a' Nemesség' fegyverre Kelése fenn-
tartatnék,

Második András, Kun László, és második Ulászló - Királyok' pazarlásával, és gondatlansá-
gával igen megfogyasztattak ugyan a' Királyi
jószágok, és jövedelmek: mindazáltal olly bő-
vek voltak azok még második Lajos Király alatt
E. 1524. is, hogy ezer öt száz huszon negyedikben a' Rá-
kos mezején tartott Országgyűlésben, midőn a'
Király a' Török hadra a' Külső Udvaroktól ké-
rettendő segedelmekről szóllana, ama' tudomá-
nyos Personális, Verbötzi István, az egész Ne-
mesi Karral, úgy ellenezte azon segedelem' Ké-
rest, hogy egyszersmind megmutatná világosan
azon felettébb gazdag arany, ezüst, réz, ón,
vas, so - bányák', és a' Szent Koronának annyi
Uradalmai, Városai, Harmintzadjai, 's Vámjai'
jövedelmét elegendőnek ezen hadviselésre, tsak
az ezeket Kormányozó Tisztek hivek, és igazak

legyenek. Európának Királyai között valóban egyike se bir illy jövedelmes Bényákkal, mint a' Magyar Király. Most pedig azoknak Kormányozása is egész tökéletességgel mégyena' Selmetszi kamara - Grófság, és a' Szomolnoki, Nagy Bányai Bánsági Fő Felvigyázóság alatt. Gazdagon szaporítják pedig ezen jövedelmet a' Korona' jószágai, a' Kamarai birtokok, és egyéb Királyi javadalmak, mellyekre gondosan ügyel a' F. Királyi Kamara Budán, nagyobb részent egyenesen a' Bétsi Fő Udvari Kamarától függvén. A Felséges Királyi Helytartó Tanács pedig az adóról, a' Religjo, és Oskolák Fundasáról gondoskodik. Ugyan ezen Felséges Kormányzéknek egyéb fő Tárgyai között egyik a' Hazai gazdaságnak minél jobb folytatja is, az ezt lelkesítő kereseknek intézésével egyetemben. Hanem, hogy ezt a' szomszéd Nemzetekkel szabadon üzhesse, abban nehezen boldogulhat.

Tudjuk pedig azt; hogy a' gazdaságnak veleje a' pénz legyen: azért már a' régi Nemzeteknél meg volt ez, úgy hogy az a' nélkül szűkölködő Ország szegénynek tartatódnék. Ezen nyomoruságnak. elhárítására tehát mindenkor azonn igyekezett volt a' Magyar Nemzet, hogy, valamint más javakban, úgy a' pénzben is vagyonszokodnék. Eléggé megbizonyítják ezt ama' régi roppant Szentegyházak, és Klastromok, 's egyéb temérdek épületek Béla Királyig ugyan, a' ki első ezen a' néven, csak apró ezüst pénzei voltak a' Magyar Nemzetnek; és ez ilyen pénzei mánapig láttatnak a' jelesebb Pénztárakban: Szent Istváné illy jegyzéssel: *Stephanus Rex Civitas Regia*. Péter Királyé: *Petrus Rex Pannoniae*. Abaé: *Samuel Rex Pannoniae*. I. Andrásé: *Andreas Rex Civitas Regia*. vagy mint az előtte valóé. De mivel mind a' Keres-

kedésnek, mind az akkor Európában egyedül járó Bizantziumi aranyok' felváltásának nagy nehézségére volnának azok; Béla Király ezen nehézség' elhárítására olly nagyságu pénzeket veretett tiszta ezüsből, hogy tizszer annyit érnenek, mint az előbbieek; és azoknak negyvene egy Bizantziumi Aranyot. Béla Király' pénze olly jósaú is vala, hogy nyilvánaságos Törvényel parantsoltatnék osztán az a' szerént való igazítása a' rossz pénznek, 's ugyan olly tiszta ezüsből való verettetése minden uj pénznek: a' mint ezt az Aranyvégzemény különösen parantsolja. Béla Királynak ezen Tizpénzesen tsak két betű látszik: egyik felén *R. A'* másikon *B.* Negyedik Béla a' Tatároktól, okozott veszedelme után a' Magyar Hazának, mindenkép' törekedvén ennek boldogságára, a' pénzt is annak eszközlésére intézte, egyik felől maga, és Fija' Képét öntetvén ezen felirással: *Bela Rex.* Másik felől pedig a' Boldogságos Szüz' Képétezen felirással: *Sancta Maria.* Több formán is veretett ugyan; de ez legemlékezetesebb. Különös megjegyzésre méltó pedig az; hogy ezen Királyunk' Unokája, negyedik László Magyarul jegyeztette fel a' Nevét az ő Magyar Királyi pénzére e' szerént: *Lazla.*

De ezen László Király alatt, valamint egyebekben, ugy a' pénz' dolgában is felette megromladozott vala Magyar Ország: még nagyobbra nevedett pedig ezen romlás III. András Király halála után. Mert ekkor a' Koronáról vetekedvén Károly, Ventzel, és Ottó; a' magános Urak pedig a' Királyi Kamara' jövedelmeit magokhoz koporítván, nem tsak a' Hazai pénz alávaló bányásznaól verettetett; hanem az idegen rossz pénznek is temérdek sokaságával tsalattattak a' Hazafiak. Károly tehát minék-

utána megerősödött a' Magyar Királyi Széken, oda fordította Királyi gondját, hogy minden rossz pénzt kiirtván az Országból, jó pénzt szerezzen a' Haza' boldogságára. Minnekokáért finom ezüstből új pénzeket veretett, ugymint öt pénzeseket, és ezeknél hatszor többet érőket Szeles garas nevezettel, mellyek a' Magyarok' buzgóságából Mária' Képével tizereztetvén, Máriásoknak neveztettek volt: és a' mint amazokból kilentzven; ugy ezekből tizenöt ért egy arany forintot. Mind eddig csak a' Görög, avagy Bizántziumi arany pénz járt a' Magyarok közt is: hanem ezen Királyunk ebben sem engedteszkölködni az aranyot szülő Magyar Hazát, és tiszta aranyból olly pénzt veretett, melly egyik felől Keresztelő Szent Jánost; másik felől pedig liliumvirágot ábrázolna, mint a' Florentsiai arany pénz: innét Virágaranynak is nevezék a' Magyarok. Károlynak Fija, Nagy Lajos, a' szerént folytatta ezen aranynek verettetését: hanem utóbb megváltoztatta, Szent János' Képe helyett Szent Lászlóét, 's a' lilium helyett maga Királyi Tzimerét verettetvén arra. Így ment azután a' többi Királyok alatt is egész Hunyadi Mátyás Királyig a' ki hasonlóképpen elintén Szent László Király' Képével, 's maga Tzimerével verette aranyjait: hanem osztán különbkülönbféleképpen; különösen ő verette legelőször a' Magyar aranyra a' Boldogságos Szűz' Képét.

Mátyás Király után' következett Két Király alatt annyira megromlott Magyar Ország, hogy aranyéka se volna előbbi ditső állapotjának. A' melly gyalázatnak, és nyomorúságnak főképpen a' Királyi Udvarnak pénz nélkül való szükhölködése volt az oka. Ferdinánd tehát, a' ki igen jól értett az ily gazdasághoz, választatván

a' Magyar Királyságra, és Zápolyai János halála után abban megerősödvén, az Ország Rendjeivel, egyebeken kívül, a' pénz' dolgában igen erányos Törvényeket szabott, annak megrontójit halállal büntetvén; az új pénzeket pedig úgy verettetvén, hogy a' régi Magyar pénzek' jegyeivel tizmerezletnének. Olly Rendelés tétetett; hogy a' Magyar pénz nem csak a' Magyar Hazában, hanem a' szomszéd Tartományokban is kelendő volna: ellenben mint már Albert Király idejében megtiltatott az idegen hibás pénzek behozatása az Országba, úgy Ferdinánd Királyunk alatt eltiltatott a' Lengyel pénz.

Valamint ezen bolts Királyunk első Ferdinánd, úgy az ettől származott Felséges Királyaink mindnyájan fő Királyi gondjoknak esmerték azt, hogy a' pénz dolga jó állapotban maradván, az Ország mind mind inkább boldoguljon, Harmadik Károly Király alatt eltöröltetett a' Kurta és vonás forint: amaz ötven: emez pedig ötvenegy Krajtzárt ért. vala. Meghatározatott mindeféle pénznek értéke, különösen: hogy a' forint száz kispénzt; a' garas pedig öt kispénzt, avagy három Krajtzárt érne. Amaz elfelejthetetlen Mária Theresia Királynénk pediglen úgy intézte, hogy a' mint a' szükség kívánja, annyi apró pénz, ugymint garas, poltura, kispénz veretessék. Ugyan ezen Ditső Királynénk temérdek sok tíz, és huszkrajtzárosokat veretett, és gyönyörű egyszerű, és kétszerű, Körmöztzi Aranyokat. Osztan hogy a' Királyi Kintstár; és a' Nép' szükségén segítene; rézből is igaz mértékű polturákat, krajtzárosokat, és kispénzeket apróbbakkal együtt bőven veretett: valamint az ő Nagy Atyja Leopold Tsászár, és Apostoli Király ezüst Heteseket, és Máriásokat. De második József Tsászár, és Apostoli Király

minden előtte volt Magyar Királyokat felül haladta az aranypénznek elszaporításában, úgy hogy a' mezei Emberek között is közönségesen forogna az.

Megfogyasztotta ugyan ezen Királyi Kintstárt a' Török háboru; de még inkább a' minden Királyok ellen támadott Frantzia háboru, úgy hogy ditsően uralkodó Ferentz Királyunk kén-telenítettnek papiros pénzzel azonn segíteni.

VI. S Z A B A S Z.

A Magyarok Földjéről.

Ezen Földet valamint fegyverrel szerzették, úgy mind eddig meg is tartották dítsőségesen a Magyarok: ugyan ez a Magyar Ország, melly Austria, Morva, Szilézia, Gallitzia, Bukovina, Erdély, Oláh Ország, Szervia, Slavónia, Horvát, és Stajer Ország Közt fekszik a' mérséklett övezet alatt négy ezer két száz harmincz négyszeg mértföldnyi terjedéssel a' természetnek majd minden javaival bőven megáldotva. Azért az ő majd tíz millió Magyarjait úgy kielégíti, hogy a' szomszéd Nemzeteknek is bőven juttathatnak többféle javaikból, főképpen pedig bor, buza, mindenféle marha, gyapju, dohány, méz, viasz, hámú zsir, 's egyébfelekből. Mind ezek Magyar termések lévén, éktelen tudatlanság jókat árulják-e ezen Magyar Hazának azon Polgárjai, a' kik magokat Magyaroknak lenni nem esmerik. Több tavai között a' Balaton, és Fertő egész Tengereknek látszatnak; 's nem csak jó halakkal, és többféle szárnyos vadakkal, hanem náddal is bőven szolgálnak; amannak a' Fogas nevű hala Betsben is igen kapós. Folyóji igen számosak, és hasznosok mellyek közt legjelesebbek a' Duna, és Tisza: mert ezek nem csak sok jó halakkal, és a' Kereskedő hajók: Költöztetésével használnak; hanem az Ország' elkülönözésére is szolgálnak, mindenikről két kerület neveződven, ugymint: Dunán innen, Dunán túl; Tiszán innen, Tiszán túl-Kerület. De minthogy minden Embernek az a' part esik innen a' honnét maga vagyon; amaz pedig túl: azért én valamint a' Magyarok Historiájában, úgy ezen Munkám-

ban is azon Folyóknak jobbjáról, és baljáról nevezem e' Kerületeket, ugymint: Dunajobbi, Dunabali; Tiszajobbi, Tiszabali Kerületeknek. Mert a' bizonyos, hogy ezt az idegen okos Ember is mindjárt érti, tudván; hogy, valamint az Embernek, ugy a' Folyónak is menetele szerint esik jobbjá, 's balja, Ezen Kerületeket a' Katonai dolgokra nézve rendelte először a' vitézlő Magyar Nemzet; hogy azoknak mind-egyikében egy Vezérkapitánnyal mindenkor készen lenne az ottani Nemesség támadó Ellenség ellen a' Nádor Ispány Fő Vezérkapitánysága alatt. Sőt a' Vármegyei Bandérokön kívül, mellyekről már emlékezünk, voltak, valamint a' Királynak, ugy a' nagyobb birtokos Uraknak is Bandérjaik, az az, Katona Zászlós Népeik az ő gazdag Hazájoknak védelmezésére. A' Királyi Bandér ezer Vitézből, egyéb egész Bandér négy száz Vitézből áll vala; mint ezt Sigmond, és II. Ulászló Király' Végzeményjében láthatni, Melly Végzemények ki is jegyezték a' Bandéros Urakat, ezeknek tehetsége szerint. Így a' Horvát Országi Báné, az Erdélyi Vajdái, a' Székelyek Grófjai, és a' Temesvári Grófé ezer Vitézből álló, mint a' Királyé. Egyéb Bánoké egy egész, az az, négy száz Vitézből álló. A' többi Fő Uraké az ő Jobhágyaiknak száma szerint határozottatott. A' Fő Papoké pedig e' képpen: az Esztergomi Érseké, és az Egri Püspöké két egész, az az, nyoltz száz Vitézekből álló. A' Rátsai Érseké, Váradi, Pétsi, Erdélyi, Zágrabi Püspököké, és az Auránai Prioré—egy egész. A' Győri, Veszprími, Vátzi Püspököké; Esztergomi, Egri, Erdélyi, Pétsi-Kaptalanoké; Váradi, Szent-Mártoni, Pétsvárad-i Apáturoké, és a' Lövöldi Kartuzián Barátoké-fel. A' Bosnyai, és Csanádi-Püspököké; Székesfehérvári Kánta-

lané, és Szekszárdi Apáturé-negyed Nyitrai, és Szeremi-Püspököké; Bácsi Kaptalané; Zohori Apáturé; és a Tételi Préposté - nyoltzad, az az, ötven Vitézből álló Bandér Tetemesen nevekeden pedig a Magyar Haza a meghódított Országokkal; és Tartományokkal, az ő Hada is nagyobbodott; De, valamint azon Országokat, 's előbb ezen Hazaföldjét tulajdon erejével maga hatalma alá ejtette a Magyar Nemzet; úgy most is maga, és Királyja' védelmére minden alkalmatossággal kitünteti az ő vitézlő erejét. Ennek nagyobb esmerésére szükséges legalább rövideden irányunkhoz kepest minden részeit édes Hazánknak előadni Emlékezésünk immár; hogy mindjárt Árpád ezen általa diadalmasan nyert téjjel, mézzel folyó Földet bizonyos Megyékre osztotta, 's azokat az azokban állított Váraktól elnevezte. Szent István Király pedig azután több Vármegyékre még tökéletesebben felosztotta ezen Magyar Földet, mellyek Tzimere egy Pais, lapjának egyik felén az Orzágnak négy nagyobb Folyójit; a másikon három nagyobb Hegyeit a Koronával, és Kettős Kereszttel ábrázolván. Ennek mostani Vármegyéjít tehát Betű rend szerént úgy rajzolom-le, hogy először mindenikének fekvését, és minéműségét; továbbá minden Városait, vagy jelesebb Helyeit Különösen; osztán betű szerrel minden Helységet, és Pusztájít, végre minden kiesmértt Földes Urait Kinnyilatkoztasam.

Abaujármegye, Zemplén, Torna, Borsod, Sáros, és Szepes Vármegyékkel környöztetve olly földet foglal, mellyen bővséggel terem bor, gabona, arany, ezüst, többféle értzekkel, és drága Kövekkel; mellyek közt az Opál olly szép, hogy ennél szebbet sehol sem talál

hatni. Makkos erdősége sok ezer sertést hizlal. Jó halakkal tenyésznek folyóvizei, mellyek közt nevezetesek a' Bodva, Hernád, Sajó, Tarta. Nepe többnyire egész Magyar, az az; nemcsak Hazájával, hanem Nyelvével is, 's a' Kassai Püspökséghez tartozik. Jeleskedik Kassa Királyi Várossal, és Erősséggel, mellyet ékesít Szent Ersebet roppant Temploma, a' Megyes Püspöki Szék, és Káptalan; a' Kamarai Igazgatás; Fegyvertár; a' Királyi Akademia, és Fő Gymnazium; a' Tudományok Kassai kerületének Fő Igazgatása; a' két nagy Káznnya; Fenyítékház; Tüzpor, és Papiros malom. — Jászó sem kevés ékességére vagyon e' derek Vármegyének a' Prémonstráti Prépostságnak szép Templomával és Kastélyjával, 's Márványbányájával, és régi Törvényes Levéltárjával. Abaujvárt most tsak a' Vármegye' Neve hiresíti. - - - Többi Helyek:

Aba. Alpár. Apáti. 2. Aranyadka. Aranyitka. Arka. Aszend. Baksa, 2. Bakta. Balitta. Balog. Bartza. Baska. Baskó. Bátor. Battyok. Béla. Benyek. Bereg. Berenos. Beret. Berkisfalva. Bernátfalva. Bexter. Biste. Bocsárd. Bód. Bodoló. 2. Bogdány. Boldogkö. Boldogköváralja. Bologd. Borda. Bosva. 2. Bozita. Böcs. Bőd. Bölse, 3. Buzafalva. Buzinka. Búd. Büttös. Csaj. 2. Csákány. Czece, 2. Czekeháza. Csécs. Csenete. Csobád. Csontosfalva. Debrőd. Deczháza. Detek. Devetser. Dobsza. Ents. Enyitzke. Eublak. Fáj. Fantál. Filkeháza. Fony. Forro. Fulókeres. Füged, 2. Füzer. Füzi. Gadna. Gagy, 2. Garadna. Garbótz. Gard. Getse. Gibárt. Golop. Gombos. Gorosdia. Göntz. Gönyü. Györgyi. Györke. Halmáj. Hámor. Haraszi. Hatkótz. Hécze. Hetény. Hetrik. Hilló. Him. Homród. Horváti. Huta. Hutka. 2. Ida, 2. Inants. Janók. Jánosd. Kacsik. Kajata. Kalsa. Kány. Karátsond. Kázmér. 3. Kéked. 2. Ke-

Ietsény. Kemej. Kementze, 2. Kenyhetz. Kér,
 Kercs. Keres, 2. Keresztete. Keresztpataka. Ki-
 nisz, 2. Királynép. Kisfalu. Komorótz. Komlós.
 Komlóska. Korlát. Kudor. Kupa. Lántz. 3. Le-
 benye. Léh. Lengyelfalva. Litka. Lörintzke. Lu-
 ba. Makrántz. Martzinsfalva. Mátyásháza. Metzen-
 szajf, 2. Méra, 2. Mígletz. Miklos. Mikóháza.
 Mindszent, 2. Misle. 2. Mislóka. Mogyorós.
 Mogyoróska. Monyoróska. Nádasd. Nádaska. Né-
 meti, 2. Novaj, 2. Nyiri. Oltsvár, 2. Onga.
 Opatz. Osva. Pálháza. Pamleny. Pány. Pányok.
 Pedér. Pere. Perecsé. Perény. Petri. Píntzend.
 Pirend. Pocsaj. Polyi. Pradsáryár. Preheding.
 Prépost. Pukhantz. Pusztafalu. Radvány. Rákos.
 Rank. Rás. Razsony. Redmetz. Regétz. Regétzke.
 Réka. Reste. Rozgony. Rövidszer. Rudnok. Rusz-
 ka, 2. Satza. Sáp. Sárvara. Sebes. Selyeh. Semse.
 Sepsi. Somos. Szakál. Szala. Szalántz, 2. Szantiska.
 Szántó. Szászfa. Szebény. Szédletz. Szemere.
 Szend, 2. Szent-András, Szentistván. Szépha-
 lom. Széplak. Szeszta. Sziget. Szikszó. Szina. Szi-
 nye. Szikáros. Szöled. Szolnok. Szurdok. Tenger-
 falva. Tomor. Tökés, 2. Telkibánya. Ujfalu, 3.
 Ujlak. Ujváros. Vadász, 2. Vajda Vajkótz. Vécse.
 Vendégi. Vilmány. Vily. Visoly. Zdoba. Zsadány.
 Zsebely. Zsir. Zsobraák. Zsujta.

Földes Uraságok: F. Királyi Kamara. Kassai
 Püspök, és Káptalan. Szepesi Püspök, és Kápt-
 talan. Rosnyai Püspök. Jászói Prépost. Nagy-
 szombati Seminárium. Religyiói Kintstár. Tu-
 dományi Kintstár. G. Aspermont. G. András. G.
 Keglevits. G. Károlyi. G. Csáky. G. Forgács.
 G. Barkótz. G. Vandernot. B. Meskó. B. Fisser.
 G. Fekete. B. Ortzy. B. Vétsey. Hassa Városa.
 Bartzai. Pétsi. Jakabfalvai. Nagy. Zombori. De-
 metzki. Szentimrei. Borbély. Boronkai. Szeren-
 si. Lende. Keltz. Patay. Szirmay. Fáy. Fautali.

Ternyei. Kászonyi. Semsei. Keszely. Kátsándi. Szatmári. Domonkos. Dezsöfi. Lántzi. Mednyánszki. Palásti. Orosz. Sós. Krajnik. Kazintzi. Puki. Vitéz. Szemere. Farkas. Horke. Orbán. Nováki. Vaj. Motsári. Szétsi. Komáromi. Darvas. Onodi. Ötvös. Ketzér. Tiszta. Vendégi.

Aradvármegye, Erdély Ország, Krassó, Temes, Torontál, Csanád, Békés, és Bihar-Vármegyék között a' Csanádi, és nem egyesült Aradi Püspökségben átaljában termékeny, főképpen borban, és buzában. Hires a' Ménesi bora, hamvas almája, és jó izű dinnyéje. Maros Folyója jó halakkal bőves; valamint Erdősége Vadakkal. Népe többnyire Oláhul beszél, mind eddig meg nem hódolván az Ötet ápolgató Hazája' Nyelvének. Fő Városa Ó Arad, a' mellytől neveződik, a' Maros' partján jó kereskedéssel, a' nem egyesült Püspök' lakásával, Királyi Gimnáziummal, Sz. Ferentz' Szerzete' Templomával, és Klastromával, és a' Nemes Vármegye' Házával diszeskedik. — Uj Szent. Annát egy régi Vár, és a' T. Piáristák' Oskolája teszi nevezetessé.

T. H. Aczne. Agris. Agya. Alatka. Algyesty, Almás. Almaszeg. Apatelek. Apáti. Aprits. Arak. Aranyág. Baja. Baka. Baltele. Barakony. Barda. Barnatzel. Basarága. Báta. Bélzerend. Benedikó. Berendia. Berza. Berzova. Bodora. Bodrás. Bogszetz, Bogyest. Bohány. Bokszeg. Bontzesd. Boros. Borossebes. Borstelek. Bököny. Brusztureski. Butsava. Busák. Buttyin. Csala. Csermő. Csicsér. Csigerd. Csill, 2. Csintye. Csoresti. Dezna. Diets. Dombravitza. Dontsen. Drautz. Ducis, 2. Dud. Dultsele. Elek. Erdőhegy. Fejéregyház. Félégyház. Felménés. Fenlak. Fényes. Feritse. Földvár. Gaja. Gál. Galsa. Glogovátz. Gorosdia. Govosdia. Gros. Guranotz. Guba. Gyarmat. Gyarmata. Gyorok. Gyulitza. Halalis. Hatintz. Hetvenes.

Hódos. Hold. Hontzizó. Hontzisor. Jászpél. Ignes-
tyi. Ilgyó. Iltyó. Iratos. Jánosháza. Járkostó. Je-
nő. 2. Jósas. Jószáshely. Kakaró. Kakuts. Kamarás.
Kaprutza. Kavna. Kendertó. Kér. Kerek. Kerelős.
Keresztur. Kertes. Kerülest. Keszi. Kisindia. Kila-
dova. Kotsoba. Konop. Kontrató. Kovásintz. Kraj-
kó. Kraszta. Krokna, 2. Kujed. Kurtits. Kurvakér.
Kutas. Kuvin. Kőakna, Láz. Lugozi. Lunka. Lu-
pest. Lökősháza. Madris. Magyarát. Manderlok.
Menes. Mézes. Mikalaka. Milkova. Milova. Mi-
nyád. Miske. Mondorlak. Monyásza. Monyoró.
Moroda. Mutsa. Mustyha. Musztesty. Nadab. Na-
dalbesti. Nádas. Nagyág. Nagypél. Nyagra. Nyék.
Obersia, Otlaka. Otvas. Ötvenes. Panád. Pan-
kota, 2. Papokháza. Paulitz. Pétska, 2. Pereg,
2. Peresty. Pernyesd. Petrits. Ples. Plop. Pre-
zesty. Radna. Ravna. Repzeg. Revetes. Rósia, 2.
Sarló. Sebes. Sega. Seprős. Sikló. Silingyia.
Simánd. Sionda. Sofronya. Sólymos, 2. Somos.
Sunka. Szabadhely. Szakáts. Szaturó. Székáts.
Székudvar. Szeledsány. Szelestye. Szemlak. Szent-
anna. Szentmárton. Szentpál, 2. Szenttamás. Szerb.
Szeróság. Szikula. Szinyittyé. Szinytye. Szlati-
na, 2. Szoborsin. Szoróság. Szuzány. Szőlős.
Talpas. Tántz. Tautz. Temesesty. Ternova. Tok.
Tótvárad. Trójás. Tőviségyháza. Ujfalu. Ujpau-
lis. Vadász. Vajvögyen. Vallemare. Varjas. Varsánd,
4. Vazoja. Világos. Vinyestyé. Zaránd. Zemer-
zel. Zerend, 2. Zimánd. Zimbró. Zúgó. Zsulitza.
Zöldes.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Nagyvára-
di Püspök. G. Königszeg. G. Károlyi. G. Gyu-
lay. G. Fekete. B. Peterfi. B. Venkheim. B. Pich-
ler. B. Vitézvári. Simonyi. Világosvári. Bohus.
Almási. Lovász. Rászonyi. Institoris. Inkey Gyó-
roki Edelsbacher. Forrai. Lengyel. Tibolt. Tö-
rök. Martzibányi. Szalpek. Józsa. Csernovits. Ma-

gótsi. Pető Abrahámfi. Bésán. Vásárhelyi. Stanislovits. Póngrátz-Andrényi. Deső Sanka. Balás. Kováts. Bittó. Aradi. Urbányi. Bokdánovits. Névery. Izsáky. Tökölyi. Atzél. Vörös. Keresztes. Bánhidi. Somogyi. Kornéli. Bernárd. Bene. Butzurka. Házi. Vizer. Pulay. Egyed. Remekházy. Nikolits. Hampel. Liebenberg. Kövér. Bosnyák. Dietrich. Derra. Wurm.

Árvavármegye Szilézia, 's Gallitzia Országok, Lipto, Turótz, és Trentsén. Varmegyék Közzé szoríttatván, annál nagyobb benne a' szorgalmatosság. Nagy fenyőfái között tenyésznek a' medvék, farkasok, rókák, és zérgék. Az árpán, Zabon, és ikritzán kívül bőven terem benne a' len, és földikörte. A' nagy erdőségből szép nyeresége vagyon; Különösen a' fenyőolajból. Juhokkalis bővelkedik. Folyóji. Árva, Béla, Jellesnya, Parnitza, Sztudena, és Tserna. A' Magyar Földnek ezen Része' Lakosainál legkevesebb tekintete vagyon a' Haza' Nyelvének; mert ezek mind Tóth Nyelvűek; és csak a' Fő Nemesek, 's a' Kereskedők jeleskednek a' Magyar Nyelv tudásával. A' Szepesi Püspökséghez tartoznak. — Árvavár a' magas Kősziklán mostis erősen áll, noha nem olly jó állapotban, mint Mátyás Királyidett: fenn tartja mindazáltal ditsőségét a' Nemes Vármegye Nevével. Alsó Kubin az Árva vize mellett azzal nyerte - el itten az elsőséget; hogy a' Nemes Vármegye ottan tartja az ő Gyűléseit.

T. H. Árva. Babin. Bielipotok. Biszteretz. Breza. Brezovitza. Bubrő Bukovina. Bzinne. Csimbova. Dedina. Dluha. Dubova, 2. Erdődke. Farna. Getzel. Habonka. Hamri, 2. Harkabuz. Isztebnye. Jablonka. Járkí. Jaszenitza. Jaszenova. Jelzova. Jeszenova. Felső Kubin. Klin. Knyáza. Kralován. Krasznahorka. Kriva. Kruzeznitz. Ku-

lits. Ladomér. Ladonka. Laukó. Lehota, 2. Lén-
notka. Lestine. Litsek. Lieszek. Lipnitz, 2. Lok-
tza. Lomna. Malatina. Medvetz. Medvedzia. Me-
dzibrod. Mokrágy. Mutne. Nagyfalu. Namesztó.
Nisnya. Novotti. Oravka. Oszada, 2. Oszadka.
Parnitz. Pekebik Podbiel. Podok. Podolk. Po-
kriváts. Polhora. Poruba. Potok. Pribis. Putzó.
Rabcsa. Rabtsitza. Revisnye. Rustin. Stepano,
2. Szárnya. Szernyátze. Szihelne. Szlanitzza, Szu-
kaháza. Trsztenna. Turdos. Turdossin. Tyapessó.
Uszya. Vanyovka. Vaziló. Vavretska. Veszele. Vi-
lanova. Zabidó. Zubrets. Zakamene. Zaskó. Zas-
kal. Zasztriva. Zubretz. Zubritza, 2. Zubrolava.

F. U. Felséges R. Kamara. H. Eszterházy.
Religiói Kintstár. G. Erdödy. G. Zichy. G. Pál-
ffy. Medvetzki. Plati. Bajtsi. Rakovszki. Kubinyi.
Abafi. Medzibrodzki. Zmeskál. Revitzki. Bu-
kovinszki. Meskó. Benyovszki. Dedinszki. Oko-
litsányi. Gyurgyovits. Loktázanszki.

Bácsvármegye, ujra ezer nyoltz száz Ket-
tőben véle egyesítettven Bodrog vármegye, de-
rekasan nagyobbodott. Fekszik Csongrád, To-
rontál, Szerem, Verőtze, Baranya, 's Pest.
Vármegyék, és Kis Kunság Között a' Halotsai
Ersekségben. Földje a' nélkül, hogy trágyáztat-
nék, mindenféle gabonát bőven terem. Bora, és
gyümöltse is elég vagyon; ménesse, gulája, és
juhnyájja igen Számos: legjobb halakkal, és
szárnyas vadakkal is bővelkedik. Folyóji: Duna,
Tisza, és Ferentz Király Tsatornája, melly ke-
resztől vágja az egész Vármegyét nagy haszná-
val a' Kereskedésnek. Tava is Számosan vannak.
Szép erdő nélkül sem szűkölködik. Népe izmos,
és a' Hazain kívül több Nyelvekre Oszlik. —
Szent Maria, vagy Szabadka, egy a' legnagyobb
Királyi Városai közzül Magyar Országának, Gym-
náziummal, két Templommal, nagy Kaszárnya-
val,

val, és a' Városnak roppant Házával ékeskedik, Nagyon foly itt a' Kereskedes marhával, loval, gyapjuval. Két Faluja tiz Pusztája vagy on határjában. — Zombor Királyi Város is a' nagyobbak közül való; s diszeskedik a' Királyi Kamarai Adminisztrációval; az Ó Hitü Falusi Tanítók' Szemináriumával; a' Vármegyének ritka szépségü Házával. — Ujvidék Királyi Város a' Duna mellett Péterváradnak erányjában, hajó hid lévén közöttök Szinte olly Népes, a' Bátsi nem egyesültt Görög Püspök' lakásával, Királyi Gymnaziummal, hat Templommal jeleskedvén. Kereskedése igen eleven. — Bács Érseki Város a' Mosztonka vize mellett mind eddig azon ditsóséggel jeleskedik, hogy az ő Nevével nevezkedik e' Nemes Vármegyé. — Baja kereskedő Város a' Duna' partján több Templomokkal, és a' Franciskánusok' Gymnaziumával.

T. H. Ada. Adorján. Almás. Alpár. Apatin. Bácsujfalu. Bajmak. Bajsa. Baratska. Betse. Begets. Béla. Belad. Bereg. Bezdán. Bikity. Bilets. Bikova. Bodgyán. Bogojeva. Bogyán. Borota. Borsod. Bratyevitzl. Breztó. Breztovátz, 2. Bublin. Bokovátz. Bukur. Bulkez. Csanász. Csantavér. Csatalia. Csávoly. Cséb. Csek. Csene. Cserkvenyák. Cserve. Csesztó. Csikerja. Csitsova. Csonaplya. Dántova. Dérony. Devetser. Dorozsló. Drágova. Duboka. Feketehegy. Fény. Filipova. Földvár. Futak, 2. Gajdobra. Gákova. Gara. Gardinovátz. Glozán. Gradina. Gyántáros. Gyékénytő. Gyumrim. Gyurity. Gyurgyim. Hegyes. Hódtság. Istvánmegye. Ivánka. Ivanoszelló. Jankovatz. Járek. Kalatsa. Kamendin. Kandia. Kanizsa. Karankoria. Katymár. Kelebia. Keles. Kér, 2. Keresztur. Kernyája. Kétvilló. Kipova. Kiszáts. Kiszállás. Kobut. Kuczura. Kula, 2. Kulpin. Hunbaja. Kúpisina. Kuriakovátz. Kutas. Kö-

Magyarok esinérete. D d

kut. Lality. Legyen. Likas. Ludas. Madaras. Mándra. Mártonyos. Mátéháza. Mateovits. Mélykut. Mertvályos. Milititz. Mohol. Monostorszeg. Nagyfény. Nenadity. Novoszelló. Obronyátsa. Obrovátz. Omorovitza Osztorák, 2. Palàmitska. Palánka, 2. Parabuty. Paraga. Patsér. Perleg. Petrozel. Petrovátz. Petrovozel. Pirnitza. Piros. Pionitza. Platna. Prekaja. Prigrevitz. Rantsevó. Rastina. Rém. Rigitza. Roglatitza. Sándor. Söve. Szájlova. Szántova. Szeghegy. Szelentse. Szentivány, 2. Szenttamás. Szentá. Szilbás. Sziregi. Szivátz, 2. Szovrony. Szonta. Stanitsits. Sztapár. Tataháza. Tavankut. Temerin. Telek. Tivitska. Topolya. Tornyos. Torzsa. Tovarisoza. Turja. Ugarszta. Ujfalu. Vajsza. Vantelek. Vaskut. Verprovátz. Verbász. Verusity. Vranjest. Vukova. Wizes. Zobnatitza. Zside.

F. U. Szent Korona. K. Kamara. Kalotsai Érsekség. H. Grasalkovits. G. Brunsvik. Szabadka Vároza. Zombor. Vára. B. Ortzi. B. Kray. Szétsén. Cseh. Sztratimirovits. Latinovits. Csejte. Gromán. Zakó. Vojnits. Lenkovits. Pilaszanovits. Zlinski. Márty. Németszegi. Antonovits. Mészáros. Potskai Sándor. Szalay. Polyák. Kászonyi. Matyasovszki. Császár. Szukits. Milaszin. Guganévits. Horvát. Koronai. Kováts. Siskovits.

Baranyavármegye határos Bács, Tolna, Somogy, és Verőtze — Vármegyékkel a Pétsi Püspökségben. Derék erdeje, és szőlős hegyei vannak: amazok mindenféle fákkal; emezek híres borokkal szolgálván. Gabonája, burgonyája, és gyümöltse is bőven terem. Folyóji: Duna, Dráva, Karassó, és Tsele, több patakokkal együtt. Magyarjainak vannak több Különös szavai: de vannak egész Helységek is idegen Nyelvűek. — Péts Király Várossal ékeskedik, mellyben a Péter Királytól építtetett Szent Péter Tem-

Temploma felülhaladja nagyságával Magyar Országnak minden egyéb Templomait; úgy a' többi Püspökeit az ottani Püspök az ő Érseki Palástjával. Kalán itt lévő Püspök nyerte ezt először Romából az ő nagy érdemeire nézve második András Király idétt; Mária Therésia' Országlásakor pedig Klimó György nagy Erdemű Pétsi Püspöknek adatott azon Római Hegyelem, hogy azon Érseki Paláttal állandóan jeleskednének a' Pétsi Püspökök. Ugyan az említett nagy Püspök építtetett az Ursulina Apátság' számára is, szép Templomot, és Klastromot; egy ropant Püspöki Könyvtárt állított, és Pénzkabinétet, a' mellynek Lajstromát használtam én is ezen Munkámban. E'felett Szerzett egy Könyvnyomtató Műhelyt, és Papirosmalmot. Ékesíti e' derek Királyi Várost a' Jesuitáknak épült most a' Ciszterciták' birásában lévő gyönyörű Templom, és Klastrom, a' Gymnáziummal együtt; úgy a' Franciskánusok, és Mizerikordiánusok' Klastromával, 's Templomával. Hiresek a' Timárjai, és a' marháival, sertéssel, dohánnyal, 's gubatsal való Hereskedése. Itt tartatik a' Nemes Vármegye' Gyűlése is. — Baronyavár a' Nemes Vármegye nevezésével, és Postával jeleskedik. Mohács legszomorubb történetére emlékezteti a' Magyar Hazát. Most a' Franciskánusok' Templomával, 's Klastromával, és Gymnáziumával, 's a' Püspök' szép Kastélyjával diszeskedik.

T. H. Abaliget. Aderjás, 2. Alislen. Almás. Ara. Aranyos. Árpád. Aszszonyfa. Ara. Babartz. Bácsfalu. Bagora. Bakotza. Bakonya. Baksa. Bán. Bánfa. Bános. Banya, 2. Bár. Barats. Barátur. Barda. Batina. Betzefa. Bellye. Bekárd. Benge. Beremen. Berkesd. Besentze. Bezedek. Bitsérd. Bikaly. Birián. Bise. Bisztritz, 2. Boda. Budas. Bódola, 2. Bodony. Bogád, 2. Bogdasa. Boly,

D d 2

3. Bolymány. Borjad. Bosok. Bosta. Botika. Botyka. Bozók. Budafa. Budmér, 2. Büdösfa. Büdöstó. Bükösd. Csány, 2. Csarnota. Csazta. Cseben. Csehi. Cselye. Csepely. Cserdi. Cserkut. 2. Csibogát. Csobóka, Csun. Csuza. Dályok Dantsháza. Darás. Darda, 2. Darótz. Dellye. Dénesháza. Devetser. Dinnyeberki. Dobóka. Dombó. Dolna. Drávafook. Dömörkapu. Egerag. Egerszeg, 2. Egregy. Egyházber. Ellend. Eugyénfalva. Feked. Főfi. Földvár. Gadány. Garé. Gerde. Gerényes. Geresd. Gilitz. Gilvánfa. Godizsár. Gordisa, 2. Gödre. Görtsön, 2. Göttös. Gyód. Gyümölsény. Gyüd. Gyula. Gyürüfü. Hab. Haly. Hajmás, 2. Haraszti. Harkány. Harsány. Haságy. Hetschely. Heder. Helesfa. Herend. Hernádfa. Hertelend, 2. Hetény, 2. Hesvehely. Hidor. Hidas. Hidvég. Himesháza. Hird. Hirits. Homok. Hornyék. Husztót. Ibafa. Illotska. Iparsfa. Izsép. Ivány. Iványbattyán. Jagonak. Jakobfalú. Jánosi, 2. Jenő. Jenye. Kaán. Katsfalú. Katsota. Kákits. Kalandos. Kápolna. Karáztodfa. Karants. Kárász. Kartsota. Kassa. Kassad. Katadfa. Katoly. Kékes. Kékesd. Kemend. Kéménd. Kemes. Kemse. Keresztur, 2. Keskend. Keszü. Kisder. Kisfalud. Kispéterd. Kistelek. Koha. Komló. Kopáts. Koros. Korpád. Kovátsida. Kovátzena. Kozár, 3. Kő. Köblény. Kökény. Kölked. Kőrös, Kövesd, 2. Lak, 2. Lantsuk. Lapántsa. Laska. Laskó. Liget. Lintód. Lipovitza. Lippova. Liptód. Lothárd. Lóts. Lukafa. Lusok. Luts. Magóts. Magyarszék. Márs. Malom. Mánfa. Maraza. Marótzfa. Marok, 3. Märtintza. Mártonfa. Matty. Mecske, 2. Megyefa. Mekényes. Meköd. Meszes. Mitske. Mindszent, 3. Miske. Mislény. Molselad. Mogyorósd. Monosokor. Monostor. Monyoród. Monyorósd. Nádasd. Nagyg. Nagydér. Nagyfalu. Nagypál. Neke-resd. Németi. Németszeg. Nyárad, 2. Nyáros.

Nyomja. Ocsárd. Ófalu. Olasz. Old. Órfi. Oroszló. Oszd. Ostró. Ökörvölgy. Pall, 2 Palkonya. 2. Pálé, 2. Paprád. Patats. Pázdány. Pétsvárad. Pellérd. Pereked. Petárda. Petegd. Péterd, 4. Péterfa, 2. Petőtz. Petrovszki. Piski. Piskó. Pocsá. Pogány. Pölöske. Pusztafalu. Rabsántz. Rád. Rádfa. Rágotta. Rákos. Ronódfa. Rátzpetre. Réfalu. Regenye Remes. Romonya. Rugasd. Sámód. Sarók. Sásd. Sebes. Sepse Szebény. Siklós. Somberg. Somogy. Somon. Soros. Sörös. Szabár. Szabás. Szabolts, 2. Szag. Szajk. Szakál. Szálánta. Szalatnak. Szaportza. Száraz. Szarvasház. Szász. Szatina. Szatoristye. Szava. Szederkény. Szektső, 2. Szellő. Szemell. Szentdamján. Szentdienes. Szentersébet. Szentgál. Szentgyörgy. Szentháromság. Szentjakab. Szentistván. Szentiván. Szentkatalin. Szentkirály. Szentkut. Szentlászló. Szentlélek. Szentlőrintz. Szentmárton, 3. Szentmiklós. Szerdahely. Szilágy Szilvás. Szőke. Szőked. Szőlős, 2. Szopok. Szür. Tapoltza. Tartsa. Tarrós. Tekeres. Tékes. Tengerin. Terehegy Tessény. Tessénfa Tófő. Toriántze. Tormás. Tótfalu, 2. Töttös, 3. Trinitás. Turony. Udvar. Udvard. Ugyvár. Ürög, 3. Üszög. Vagot. Vajiszló. Varasd. Varga. Varjas. Várkony. Vasas. Vasnok. Vaszar. Váti. Véghely. Vejtí. Vekény. Vellin. Vemend. Vernyák. Versend. Vertike, Villány. Virágos. Viszló. Vokány. Vörösmart. Zaláta. Zalatnak. Zengevár. Zók. Zsákos. Zsibrik. Zsiminye. Zsobák.

F. U. Királyi Kamara. Albert H. Hertzeg. Pétsi Püspök, és Káptalan. Pétsi Prépostság. Pétsi Plébánia. Pétsi Kispapság. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. H. Eszterházy. H. Battyáni. G. Eszterházy. G. Battyáni. B. Hunyadi. G. Smidek T. Piáristák. T. Ciszterciták. Baranyai. Czinderi. Meltzer. Petrovszki. Horvát. Saus-

ka. Siskovits. Mihálovits. Jeszenszki. Petrótz. Vrancsits. Kapuvári. Gál. Stankovánszki. Pertzel. Kajdatsi. Nunkovits. Kardos. Bésán. Boronkai. Pető. Urbényi. Boda. Balovits. Répás. Mitterpacher. Szokoli. Tsupor. Ország. Bajzát. Putnik.

Barsvármegye Kerítettven Nyitra, Turótz, Zólyom, Hont. Esztergom, és Komárom. Vármegyékkel, arannyal, ezüsttel, 's egyéb értzekkel gazdagítja a' Magyar Hazát. Mézzel is bővelkedik; szépen terem gabonája is: lege löje jó lévén, marháji is szépek. Bort Középszerüt szüretel. Ferdőji nevezetesek. Garan folyója nem Kevés hasznára szolgál. Népe a' felső részén Tótul, az alsón Magyarul beszéll. Egy része az Esztergomi Érsekségben; mas része a' Besztertzei Püspökségben vagyon. — Körmözt szabad Királyi Városa első a' Banya Városok között a' Banya Hivatallal, szép Templomokkal, 's egyéb Házokkal diszeskedik, mellyek közt emlékezetes a' Pénzverőház, a' hol szoktak verettetni ama' gyönyörű Körmöztzi Aranyok; ezüst Tallérok; és Huszasok. Nevezetes a' Választóház is, holott az ezüstől elválasztatik az Arany. Királyi Gimnáziummal, és Normális Oskolával is diszeskedik e' hies Magyar Banyaváros. — Ujhánya nem forrasztja ugyan annyira a' drága értzeket; Bányász Hivatal nélkül mindazáltal nem szükölködik. — Nevezetes Mezővárosa, Léva, mellyben a' T. Piáristák hat Oskolát tanítanak. — Verebély az Esztergomi Érsek Nemesseinek Fő Helye itt lévén az ő Törvényszékek. — Ó Bars a' Vármegye nevével hirhedik.

T. H. Aha. Agó. Apáti, 4. Aranyosmarót. Arma. Bajka. Baratska. Bartz. Bellad, Belleg. Berk. Berzentze. Bese. Besenyő. Besztritsén. Brogyán. Bukovina. Család. Csánk. Csarád. Csata. Csejkő. Cseke. Cserenye. Cserlyas. Csifár,

Csuda. Damasd. Dereszlény. Dolina. Dolinka. Ebedetz. Endréd, 2. Eny. Fajkürt. Félfalu. Finta Fortál. Füs. Geletnek Malomkö Bányája nevezetes. Geztözt. Gödör. Gyarmat, 2 Gyékényes. Györed, 2. Hámor, 2. Hecse. Hereztény, 2. Hézér. Hiód, 2. Hull. Hölvény. Ibrats. Ihráts. Iklad. Iny. Jalna. Jantsok. Jasztrab. Jelna. Kaláz. Kálna 2. Kamenitza, 2. Kaprontza. Heletsény. Hementze, 2. Kerektó. Keresztur. Keszi. Kisfalud. Klatsán. Klak. Knesitz. Kolatsnó. Kopanitza. Korlát. Kosti. Koszorin. Kosztolány. Kovátsi. Kozmat, 2. Kremnitska. Krsztyene, 1. Krusevlye. Hunosó. Kurtahegy. Kuszits. Ladnó. Ladomér. Ledézt. Legentel. Lehota, 6. Lekér. Lidézt. Lótz. Lotsa. Lodány. Lót, 2. Lovtsa. Lutilla. Lök. Lülle, 2. Magas. Magaspart. Maholány. Malas, 2. Malonya. Mankózt. Marosfalva. Mellék. Mezöd. Mikola. Mindszent. Motsár. Mohely. Mohi. Munkád. Nagyod. Nagymánya. Nemtsin. Németi. Nézéd. Néver. Nevolnó. Nikófalva. Nitraszeg. Nyér. Nyevolnó. Óháj, 2. Olikó. Oroszi, 2. Orovnitz. Oszlány. Osztrogkut. Óvár. Pájer. Pássit. Petznó. Pela. Pély, 2. Perlep. Pésér. Peszek. Peszerin. Petzerany. Pila. Pitelova. Podlusán. Podszugy. Póla. Pozba. Preztavnik. Prokos. Pusztahatár. Rabbitza. Rádobitz. Rendve, 2. Repistye. Revistyevárallya. Rodobitz. Rohoznitz. Rudnó Salló, 2. Sári, 2. Sárkövárallya Setétkut. Simony. Sólymos. Szalatska. Szetse, 2. Szeleptsény. Szelezény, 2. Szénásfalva. Szencse. Szentbenedek. Szentgyörgy. Szentkereszt, 2. Szentmárton. Széplak. Szkitzó. Szklenó. Szlaszka. Szobak. Szolnitza. Szrnyosej. Szölös. Tajna, 2. Tapoltsány. Tészér. Tepla. Thazár. Tergenye. Tolmáts. Trnava. Tild. Trnavka, 2. Trubin. Tőhöl. Töre, 2. Uram. Urmihály. Valkaz, 2. Valkotz. Várad, 2. Vársány. Velkopolya. Veltsitz. Veresvár. Veszéle, 2.

Veternik. Vezekény, 4. Viknye. Vieszka. Vorintza Zakil. Zavada. Zdana, 2. Zekely. Zikava. Zlatnó. Zsarnótz. Zseléz. Zsemlér. Zsikava. Zupkon.

F. U. Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Besztertzei Püspök és Káptalan, Nyitrai Káptalan. Budai Prépost. Nagyszombati Szeminárium, Religyiói Kintstár. Lekéri Apátur, H. Eszterházy. H. Koháry. G. Pálffy. G. Esterházy. G. Migázy. G. Berthold. G. Keglevits. B. Malonyai. B. Perényi. G. Holler. B. Hellenbach. G. Amade. B. Horetzky. Brogyányi. G. Hunyady. Majtényi. Motésitzky. Kosztolányi. Zerdahelyi. Bosányi. Boronkai. Balog. Körmöztbánya Városa. Selmetzbányász Hamara. Kazi. Jeszenszky. Tajnai. Simonyi. Szentivanyi. Gál. Pelyi. Nagy. Emödi, Liptay. Botskay. Szmertsnik.

Békesudrmegye, Közbevésettve Bihar, Csánád, Csongrád, és Heves-Vármegyektől, a' legjobb buzát igen bőven termő földön fekszik. Kövér mezején öröm látni a' szép gulyákat, méneseket, Juhnyájokat és, valamint buzája öreg szemű; úgy Görögünnyéji igen nagyok. A' méhtartás is igen nyereséges. A' három, egymint fejer, fekete, és veres kőrösben, 's több motsárookban szinte forr a' hal, rák, tekenősbéka, 's különbkülönbféle szárnyat állatok, melyek közt a' Magyar Kalpagot ékesítő szép tollu sok kótsagok. Hanem szöleje, 's erdeje Kevés. Népe Hazafiságos a' Nagyváradí Püspök alatt. — Békes Mezőváros nem tsak a' Vármegye' nevezésével, hanem gazdáskodásával, és vásárjaival is híres. — Magyar Gyula az Uraság' szép Kastélyjával, és a' Nemes Vármegye' Hazával díszeskedik.

T. H. Babótza. Balkány. Bánhida. Bánréve. Bánrévész. Bell. Berény. Butsa. Csatár. Csejt. Csorvás. Csudallya. Csüd. Dánfok. Décs, 2. Doboz. Endröd. Eperjes. Fás. Fejéregyháza. Felhalom. Fövényes. Füzesgyarmat. Gazmány. Gella. Gerendás. Gerla. Gintzahalom. Gostelek. Gyerta. Gyoma. Gyűr. Györkey. Halásztelek. Harany. Káka. Kamul, 2. Károly. Kerek. Kerek-egyháza. Keszi. Ketegyháza. Kigyós. Királyság. Komlós. Kondoros. Ludány. Magor. Megyer. Nemetgyulá. Nemeti. Oroszháza. Ötsed. Olved. Pázmánd. Pély. Póhalom. Póstelek. Remeteháza. Sima. Sopron. Szabátka. Szarvas. Szeghalom. Szenás. Szentandrás. Szentjános. Szenttornya. Tartsa. Tatárszállás. Tigye. Torda. Vári. Veszé. Vesztő.

F. U. Grof. Károlyi. G. Téleki. G. Keglevits. B. Rudnyánszky. B. Venkheim. B. Boltza. Almási. Csupor. Vidovits.

Beregvármegye, mellynek Örökös Fő Is-pányja Gróf Schönborn, Marmaros, Ugotsa, Szatmár. Zemplén, 's Ung - Vármegyék, és Gál-litzia Közt gabónával, lennall, gyümölcstsel, erdővel, 's mindenféle marhával. termékeny Tar-tomány. Folyóji Közt emlékezetes a' Latortza, meltyben jó halak, 's rákok tenyésznek Népe többféle nyelvű; 's tartozik a' Szatmári, és Munkátsi Püspökségekhez. — Beregvár most tsak a' Vármegye nevezésével jeleskedik. Beregszász Népességével, és a' Nemes Vármegye Házával beteskedik. Munkáts Mezőváros az ő híres Vá-ráról, harisnya Fabrikájáról, Sóházáról, és az egyesült Görög Püspök Székéről nevezetes.

T. H. Abránka, 4. Adony. Almamező. Al-más. Ardányháza. Ardó. At. Atya. Babfalva. Bab-lyuk. Badaló. Balásfalva. Balásér. Barabas. Bar-kászó. Bartháza. Battyu. Betskófalva Begány,

2. Belebele. Bene. Benedeke. Beregőtz. Bilasotitza. Bilke. Bisztra, 2. Borsova. Borsutzina. Botrágy. Breztó, 2. Breznik. Brod. Bruztova. Bubovits. Bucsu. Bukótz. Bukovinka. Czalán. Csapotzka. Csarada. Cserejotz. Cserlenő. Csernik Csetfalva. Csolánfalva. Csoma Csomanya Darótz. Dávidháza, 2. Déda. Dertzen. Ditzkovitza. Dobos. Dohroka. Dobrony, 2. Drágafalva. Drahosótz. Dubina. Dubravitza. Dunkafalva. Duszina. Egreske. Falutska. Fedeleşfalva. Fejértse Feketepatak Fogaras. Fornos. Gajdos. Gálfalva. Gát. Getse. Gelyényes. Gergelyi Gevénsfalva. Gorond. Gulats Gut, 2. Györgyfalva. Halabor. Hankovitza. Harangláb. Hátmeg. Herzfalva. Hete. Hilkótz. Holubin. Homok. Hontza. Hukliva. Iglintz. Ignitz. Illontza. Ilosva. Isnyete. Ivatkafalu. Iványi. Izvor. Jalova. Jand. Jobovitza. Rajdanó. Kálnik. Kanora. Kászony. Kelemenfalva. Kendereske. Keretsény. Kerepetz. Kitsorna. Kigyós. Kisfalu. Klatsanó. Klastromfalva Klotskó. Klytsárka. Kotzika. Kotzhaszállás. Kotsova. Kaltsin. Komlós. Kotilnitz. Kovaszó. Kustánfalva. Kutkafalva. Kuzmina. Kölsény. Kövesd. Lajurka. Lanka. Lázárpataka. Lányfalva. Létzfalva. Lohó, 2. Lónya, 2. Lóza. Lutska, 2. Lukova Matsolya. Makaria. Marok. Martinka, 2. Maszárfalva. Mátyás. Medentze. Medvetz. Medvedótz. Melnitz. Miskaró. Mistitze. Mogyorós. Muzsaj. Namény. Nelipin. Nyiresfalva. Olenova. Oroszi. Oroszvég. Palánka. Papsfalva. Papi, 2. Paskótz. Paszinka. Patkanótz. Paulova. Perekeszna. Peretsirova. Petrovitz. Pisztrabáza. Plavia. Ploskó. Ploskonovitz. Podorány. Polánka. Polepa. Pósbáza. Pudpolotz. Puznyákfalva. Rabótz, 2. Rabovitz, 2. Rafajna. Rákos. Remete. Repede. Ribótz. Romanótz. Romottaháza. Rozos. Roztoka, 3. Rudpolótz. Runofalva. Buzkótz. Sarkad. Seleztó. Serboti. Skuratótz. Som. Sönborn. 2.

Strojna. Surány. Szajkófalva. Szálka. Szaszoka. Szélestó. Szentmiklós. Szerentsefalva. Szennye. Szidoriafalva. Szkotárszka. Szkolotsin. Szolyva. Szantafalva. Sztrabits. Szundahovitz. Szuszkó. Takol. Talmas. Tibafa, 2 Timsör. Tiszova. Tivador. Trostyanitz. Tökös Ugórnya. Ujfalu Uklina. Várallya. Vári. Veretzke, 2. Veretetső. Vid. Vízitze, 2 Volotz. Vorotnitz. Zagylzka. Zapson. Zavatka. Zavidfalva, Zhuna. Zdenyova. Zsukó.

F. U. Királyi Kamara. Munkátsi. Basiliták. G. Schönborn. G. Károlyi. G. Haller. G. Erdődi. B. Berényi. B. Gilanyi. B. Perényi. Lónyai. Gúthi Joó. Hlosvay. Buday. Csató. Csomay. Kajdy Detrich. Klobusitzky. Szuhányi. Darvay. Vajszy. Meziravszky. Komonyi. Rogótz. Komlósi. Nánásy Krutsay. B. Vétsey. Nitzky. Galgótz. Sisary. Hunyady. Bertsényi. Bornemisza. Bakó. Domokos. Rátonyi. Horvát. Pogány. Szeremley. Darvas. Morvay. Várday. Besenyei. Krasznay. Ajtay. Vay. Rätz. Dolinai. Molnár. Liptsey. Bikksey. Bartóffy. Ezen Bartóffy. Nemzetségnak egyike, az Angliai Királyi Hevitzeg Kormányozónak Magyar Huszár Regementjében vitéz Kapitány. vette által Ő Szentségétől hetedik Pius Pápától azon ékes. Zászlót, mellyel megajándékozta ezen deli Regementet ezer nyoltz száz tizennegyedikben annak. emlekezetére; hogy ez vette által Ő Szentségét a' Frantziáktól, midőn Bonaparte' Fagságából megszabadított volt.

Biharvármegye, Erdély Ország, Arad, Békes-Vármegyék, Nagy Kunság, Szabolts, és Szathmár-Vármegyék mellett, hegyekkel, erdőkkel, és sík térséggel ékes; ásvánnyal, borral, búzával, gyümölttsel, marhával, Vaddal, 's fátzánnal gazdag Tartomány. Folyóji között nevezetes a' Körös, és Berettyó, mind a' kettő halat, és rákat; amaz pedig aranyat is termő;

valamint Tavai tekenős békákat. A' vad Oláh nyelvű hegyi Népe ugyan nem. kis lontsa édes Hazáknak: de egyenes földi Népe nem tsak Hazájával, hanem Nyelvévelis tiszta Magyar, és Tzimere az egész Magyar Nemzetnek; mint ezt Kárdinál Pázmány Péternek, ezen Nemes Vármegye' bölts Szülöttének Magyar Könyveiben tapasztalhatni. — Királyi Városa, Debretzen, mind nagyságával, mind Hazai tulajdonságával jeleskedik, 's a' két legmagyarább Varosnak egyike, és a' Magyar Hazának Különös Ditsőssége. A' Mesterségekben igen szépen virágzik. Kereskedése, 's Vásárjai Pest Városéé után legelsők a' Magyar Hazában. Derék Aszszonyai a' Kenyér' sütésben, és a' Szappan Készítésben olly jelek, hogy elegendőképpen meg nem ditsértethetnek. A' Tiszabali Kerületi Törvényszék; T. Piarástak Szentegyháza, Klastroma, és Gymnáziuma; a' Reformátusok' nagy Temploma, és roppant Kollégyioma, melly gazdag. Könyvtárral, és Magyar ritkaságok' gyűjteményeivel rakva vagyon; a' Város' és az Árvák' Háza; a' Nyomtató Műhely, Sóadó, és Dahányfabrika - mind annyi jeles ékessegei Debretzen Városának. — Nagyvárad Püspöki Város mellyben két Katholikus, de különböző szertartásu Püspök, és Ráptalan, 's Királyi Akademia, és Fő Gymnázium, mellyben a' T. Premonstrátenzisek a' Tanítók, Nemes Konvictussal együtt vagyon. Ékesítettik Szent László Királytól építtetett Szentegyházzal, a' hová temettetett holt Teste sok Tsudákkal ditsóítottatott, 's több más Szentegyházakkal, és Klastromokkal; Püspöki roppant Lakóvárral, és Vármegye jeles Házával. Gerentsérjeinek Kálhaji Nevezetese; valamint az ő Ásványos vizei, és Márványbányái. — Bihar most tsak a' Vármegye' Nevével híresedik, melly az említett két Ka-

tholikus Püspök, és a' nem egyesült Aradi Püspök alatt vagyon.

T. H. Abbrány, 2. Abriház. Acsád. Acsó. Adony, 2. Agris. Albesti. Almamező Abnás. Abnatz. Ábmosd. Alpár. Andaháza. Ant. Apáti. Ardostelek. Árpád. Artánd. Aszszonyvásár. Atyás. Bagamér. Bagd. Bagos. Baj. Bajom, 2. Bajonta. Bakonyszeg. Balatin. Balyk. Bandarászó. Bánlaka. Barakony. Baránd. Barest. Barmed. Barod, 2. Baromlak. Bartfalva. Bátor. Bátor, 2. Barzest. Bedő. Begets. Belényes, 2. Bel. Belesény. Befeyné. Bennyest. Berettyoujfalu. Besenyő. Beznye. Bikats. Birtiny. Bitka. Biztraufalu. Bobostya. Bodóháza. Bogász. Bogyoszló. Bojen, 2. Bojt. Bokia. Bokonvány. Boldogaszszonytelke. Boldogfalva. Boros. Borostelek. Bors. Borz. Borzik. Bosaj. Bosod. Bosnye. Botkej. Bottyán. Böszörmény. Bragyete. Ératka. Brihen. Boss. Buesa. Bucsum. Budurasza. Bukorvány. Bunttyosd. Burda. Buzásd. Csanálos. Csarnóháza. Csárda. Csátár. Csetzke. Csefa. Csehi. Cseke. Csekle. Csenálos, 2. Cserez. Csetelek. Czigányest. Czigánfalva. Csif. Csiszoró. Csohaj. Csokály. Csontháza. Csögme. Csömölk. Csulafalva. Dalom, 2. Damos. Dantsháza. Darvas. Déda. Dekanyesd. Deretske. Derna, 2. Dezsér. Diószég. Dobrest. Dobrovány. Dobrovitz, 2. Dombravitza, 2. Dusest. Dombrovány. Dráganyest. Drágostyán. Dratzest. Dubritson. Dumbrovány. Dzsosznán. Élesd. Erkeserü. Érsemlény. Ersenye. Esküllő. Eszi. Esztár. Fantsika, 3. Farkapataka. Farnos. Fegyvernek. Fejértő. Feketepatak. Feketető. Félegyháza. Fents. Fényes, Fenyeres. Feritse. Foglár. Foltest. Fonátza. Forró. Forrószeg. Furta. Fügyi. Füzegy. Gaborján. Gálosháza. Ganta. Getye. Geszt. Gilány. Grilong. Grós. Gurány. Gurbesd. Guzár. Gyalán. Gyán, 3. Gyánta. Gyapja.

Gyepes, 2. Gyéres. Gyigyis. Gyorok, 2. Győrös. Gőrbed. Hagymád. Hajó. Harangmező. Har-sány. Határ. Hegyes. Hegyesd. Hentzida. Henke-res. Hertzesd. Herpaj. Herest. Hidastelek Hódos. Hollód. Homorog, 2. Hontsalva. Hoszszuaszó. Hőgyest. Hőké Hőkeér. Iklód. Illye. Inand, Iraz. Isópallaga. Jántséd. Janka. Jánosd Jánosfalva. Je-nő. Jukashalom. Kaba. Ragya, 2. Kakacsény. Ka-kad. Kakuts, 2. Kalatsa. Kálló, Kalota. Kalu-gyer. Kaptmány. Kápolna. Karand, 3. Kárasd. Ka-raszó. Kárhunár. Kardó. Kasmány. Kasza. Kavasd. Rebesd. Ketz. Kemény, 2. Kemete. Kényesd. Kér, 2. Kerek. Kerekí, 2. Keresztes. Keresztszeg. Ke-resztur. Kérpenyéd. Kerpesd. Kesztek. Kigyig. Kimpány, 3. Kimpul. Kiralyi Kisháza. Kiskoh. Kislaka. Kismária. Kistót. Kotsuba, 2. Kohány. Rokad. Kolest. Koly. Komádi, 2. Konyár. Kopatsany. Kopatscl. Kopotsek. Korbest. Kornyitzel. Koroj. Kosgyán. Rót, 2. Róti. Kotyliget. Ko-vátsi, 2. Kozmafalva. Kőallya. Hölölkut. Kör-mösd. Körös. Körtvélyes. 3. Kőszvényes. Kőteles. Kővág. Kövesd. Kövesegyháza. Közepes. Krajni-tzesd. Krajnikfalva. Krajova. Kreszuja. Krisán. Kristyor. Kugy. Kumanyest. Kuratzel. Ladány. Laka. Lakatya. Latóbár. Láz. Lazur, 4. Lehe-tsény. Lelesd. Les. Léta. Liget. Lok. Lore. Lök. Lőre. Lugas, 2. Lunka. Lunkáspirje. Macsa. Ma-darász. Magura. Mariaháza. Margita. Márton-telek. Marus. Medgyes. Megyer. Méhes. Mérág. Mézes. Meziád. Mezőfalva. Mitske, 2. Mihály-falva. Miheló. Mindszent, 2. Mirló. Mótsár. Mótsirla. Mustó. Nadántelek. Nyárló. Nyárszeg. Nyegérfalva. Nyék. Nyeregfalva. Nyermegy. Nyesta. Nyimesd. Nyüved. Okány. Olaszi, 2. Oltsa. Oros. Oroszi. Ossi. Ottomány Ökrös. Ör-vend. Örvényes. Ősi, 2. Patz. Patzal. Pallaga. Páli, 3. Palota. Pankota. Pánt. Pantasest. Pap-

mező. Pata. Patak, 4. Pelbárhida. Për Peres.
 Pestere. Pestes. Pétérd, 2. Péterháza. Petlend.
 Petri, 2. Petrilend. Petrótz. Pintekhalma. Pirts.
 Piskolt. Potsaj. Potsavelest. Pojana. Pojen, 2.
 Poklostelek. Poklusa. Poklusitza. Pokola. Poko-
 lest. Ports. Pösa, 2. Posaj. Pósalaka. Posga.
 Preszaka. Püski. Püspöki. Rabe, 2. Radvány.
 Regény. Remete. Répáskeszi. Részeg. Rév. Réz-
 bánya. Rieny. Riószel. Rikasd. Rippa. Rogótz,
 2. Rojt. Rontó. Rósafalva. Roscia. Rotavest. Sá-
 lyi. Samson. Sáránd. Sarkad. Sarkő. Sarszeg. Sas.
 Sastelek. Sávoskut. Sebes. Segesd. Serges. Siad.
 Sitér. Süvegd. Szabólts. Szaka. Szakáts. Szaka-
 dat. Solymos. Solyom. Somály. Somogy. Sonko-
 lyos, 2. Sovárhegy. Spinus. Stej. Strakos. Sust.
 Szakál. Szalats. Szalárd. Száldobágy. Szalka. Sza-
 lonta. Szántó, 2. Szárkő. Szászfalva. Szávojen.
 Szeben. Szék. Székelyhid. Székelyváros. Székely-
 telek. Szelénd. Szelistye, 4. Széltálló. Szendrits.
 Szentandrás. Szentdienes. Szentelek. Szentjános.
 Szentimre. Szentjób. Szentlázár. Szentmárton.
 Szentmiklós, 3. Szentpéterszeg. Széplak, 2.
 Szerbest. Szerep. Szerges. Szikhát. Szil. Sziad.
 Szód. Szobodol, 2. Szokány. Szoldobágy. Szom-
 batság. Szovahegy. Szudrits. Szunyogd. Szurdok.
 Szőlős. Tagadó. Talmáts Talp. Tamásda. Ta-
 mási, 2. Tartsa, 2. Tarján. Tarkajtza. Tárkány. Ta-
 sádfő. Tatárfalva. Tatáros. Telegd. Telek. Teleki.
 Telkesd. Telki. Telmegye. Tenke. Tepe. Terebes.
 Terje. Terpest. Tinód. Told. Tolna. Topa, 3.
 Topest. Torda. Tótfalu, 2. Tóti. Tulka. Turbu-
 rest. Tölgy. Töttös. Udvari. Ugra. Ujlak, 4.
 Urtsest. Uszad. Uszopa. Urgeteg. Ürögd, 2.
 Vadász. Vajda. Vajdafalva. Valány, 2. Valenyagra,
 2. Vañtsod. Várviz. Vasad. Vasánd. Vásárhely.
 Vaskótz. Véd. Vekerd. Velentze. Venter. Veresán.

Vértess. Vértészár, 2. Virtsolog. Vojény. Volány. Völgye. Zaránd. Zomlin, 2. Zsadány. Zsáka.

F. U. Felséges. Királyi. Kamara. Nagyváradi Püspök. Káptalan, és Szeminárium. Nagyváradi Orosz Püspök. Nagyváradi. Prépost. Szent. Jóbi. Apátur. Religyiói, és Tudományi. Kintstár. H. Eszterházy. G. Csáky. G. Teleky. G. Toldi. G. Batthyáni. G. Károlyi. G. Revenhüller. G. Andráshy. G. Gyulay. G. Haller. B. Vétsey. G. Dietrichstein. B. Bruder. Csanády. Petsi. Rédey. Fekete. Kornis. Ugray. Baranyi. Böthi. Suller. Fráter. Bogosy. Hódosy. Boronkay. Tisza. Drágosy. Szilágyi. Dravetzky. Szentiványi. Buday. Servánszky. Mészáros. Uza. Vadas. Romáromy. Nadányi. Ilosvay. Csongrády. Eödföny. Huszár. Várady. Kazintzy. Miskoltzy. Thurzó. Szláv. Juritskay. Szénásy. Bogáti. Dobay. Jasztrabszky. Torotzkay. Kelemen. Pongráz. Tokody. Vay. Balku. Ertsey. Topay. Pázmány. Dobozy. Belitzay. Hatvani. Sánta. Domokos. Revitzky. Satsvay. Barcsay. Klobusitzky. Almásy. Száraz. Szerdahelyi. Jakabfy. Horvát Debretzen. Városh. Szoboszló. Hajdúváros. G. Zichy.

Borsodvármegye. Környékeztetvén. Abauj, Zemplén, Szabolcs, Heves, Nógrád, Gömör, és Torna. Vármegyéktől, a' Magyar Haza' legáldottabb Vármegyéjének egyike. Sik térsége a' legjobb búzát, s egyéb gabonát bőven termi; Kővér legelője nagy számmal neveli a' szarvasmarhát, lovat, és juhot; szép erdősege számtalan sertéseket hizlal. Hegyei részént jó bortermők; részént Vasbányákkal, hutákkal, mészegető Kementzékkel, gyöngyházos Ásvánnyal, és temérdek sok Vadakkal gazdagok. Bir meleg. ferdővel is. Folyóji is, mellyek közt nevezetes a' Hernád, és Sajó, igen hasznosok. Népe lelkes Magyar, s az Egri Érsekséghez tartozik. — Miskoltz

koltz. Fő Mezővárosa husz ezer Polgárijával; a' Minoriták' Szentegyházával, Klostromával, és Gimnáziumával; a' Reformátusok' Templomával, és Gimnáziumával; Különös szépségű Vármegyeházával 's egyéb jeles. Épületekkel díszesíti e' Nemes Vármegyét. Polgárjai szép buzát, 's jó bort bőven termesztnek, és a' Kereskedést szorgalmasan üzik. Aszszonyai igen gyönyörű, 's jó Kenyeret sütnék. Magda Ur ide ezen Kifejezést teszi: „A' Kevés nem egyesült Görögöknek kezekben van: szerentsés. speculatiojok után az egész Borsodi, Hevesi, Abaúj Vgyei, és Hegyallyai Kereskedésnek haszna, azért is a' legszebb házakat, a' legjobb szőlőket, szántó földeket és réteket birják Miskoltzon, a' legnagyobb fényt üzik. „Ha itt ezek illy birtokos Lakosok: tehát Magyarok ők, ambár Görög eredetűek, és szertartásuak legyenek. Valamint az itti dohányt nem lehet Amerikának. mondani, ambár onnét legyen eredete. Magda Ur is ennek Magyar voltát az ő Magyar Geografiájának nyoltzvan egyedik lapján így adja elő: „Mindazonáltal a' Magyar dohánynak mind sokasága, mind Különös ereje, és kellemetessége nem úgy a' kézi szorgalmatos munkálódástól, mint a' Magyar földnek jóságától, és az éghajlattól származik. „Így türhetetlen hiba: ezt, vagy amaszt a' Magyar földi Helységet, Tóthnak, vagy Németnek nevezni. — Borsodvár tsak a' Vármegye' nevezetével híresmostanában.

T. H. Abod, 2. Ábrám, 2. Alatska Ambrusháza. Andornák. Apáti. Apátsfalva, Aranyos. Arló. Arnót. Ároktő. Aszaló Bába. Bábolna. Bábony. Balajt. Balaton. Bánfalva. Bánhalma. Bánhorvát. Bartza, 2. Bartzika, 2. Bekőtte. Berente. Bésenyő. Bésenyőlád. Bodva. Bogáts. Bolyk. Bolyok. Borsod. Bota. Buska. Börkes Csaba. Csát. Csazta. Csehi.

Magyarok esmérete.

E e

Czenter. Cséts. Csépany. Cserépvár Cserepfalva.
 Csermely. Csokva. Damak. Darótz, 2. Debrete.
 Dédes. Déta. Dévény. Diósgyőr. Disznósd. Dis-
 nős. Damaháza. Dorogna. Dubitsány. Dusnak. E-
 tsek. Etser. Edelöny. Egres. Emőd. Eszlár. Far-
 nos. Fejéregyháza Felsőgyőr. Fínke. Galgótz.
 Galváts. Garadna. Gelej. Geres. Geszt. Gyepes.
 Görömböly. Hámor. Hangáts. Harnótz. Harsány.
 Hatház. Hegymég. Hollós. Horsó. Horvát. Hosz-
 szurév. Huta, 2. Igritz. Irota. Ispányrét. Iván-
 ka, 2. Jákfalva. Jördánháza. Jenke. Háts. Kálló.
 Katzola. Kápolna. Kaza. Kazintz, 2. Keletsény,
 2. Kemej. Kengyeltó. Keresztes. Keresztpataka.
 Keretsény. Keresztur, 2. Kerts. Kieme. Királyd.
 Kisfalud. Kistokaj. Kistyör. Kondó. Kurittyán.
 Kőalja. Kövesd. Kürt. Lád, 2. Ládháza. Lászen-
 drő. Lak. Lászlófalva. Ludna. Lövő. Mályi. Má-
 lyinka. Mártonyi. Mássá. Metse. Mersér. Mertse.
 Meszes. Mező. Mindszent. Mogyorósd. Mohi. Mo-
 nosbél. Mótólás. Montáj. Mutsony. Nádasd. Nagy-
 mihály. Négyes. Nekesény. Németi. Nolaj. Nosz-
 vaj. Novaj. Nyárad, 2. Nyék. Nyilas. Nyomár.
 Omány. Onod. Ormos. Ostoros. Oszlár. Ozd. Ör-
 döglyuka. Örös. Pátfalva. Palkonya. Papi. Pa-
 rasznya. Pély. Petri. Poga. Posajk. Püspöki.
 Ragyistván. Rakatza. Rákos. Rudnabánya. Sály.
 Sáp. Sata. Seanye. Sikátor. Simánd. Somsály.
 Sósrev. Szakátsi. Szakáld. Szalonna. Szalonta.
 Szederkény. Szeged Szemere. Szénamály. Szend.
 Szendrő. Szentjakab. Szentistván. Szentlélek. Szent-
 márton. Szentmiklós. Szénpéter. Senye. Szi-
 halom. Szilvás. Szirák. Szirma. Szolga. Szomo-
 lya. Szuhogy. Szöged. Talbós. Tállya. Tántz.
 Tapoltza. Tapoltság. Tard. Tardóna. Tarjány,
 2. Tárkány. Telekes, 2. Tilaj. Tiszakeszi. Tize-
 des. Tormaháza. Tullus. Tövises. Upony. Vad-
 na, 2. Vakarats. Valk. Vámos. Várbo. Várkony.

Vasvár. Vatta. Velezd. Visnyo. Vizlás. Vizló. Zbuska. Zsértz. Zsiliz. Zsoltza, 2.

F. U. Apostoli Szent Korona. F. Királyi Kamara. Egri Érsek. 's Káptalan, és Szeminárium. Munkátsi Püspök. Szatmári. Püspök. Kassai Püspök.. Egri Prépost Nagyvárad Káptalan. Egri Szerviták. Religyiól Kintstár. G. Csáky. B. Vétsey. G. Szirmay. B. Szepes. G. Eszterházy. G. Reglevits. G. Serényi. G. Aspermont. B. Meskó. G. Dezsöffy. G. Török. G. Bethlen. Losontzy. Szatmári. Király. Motsáry. Bay. Bikk. Vay. Szentpétery. Fáy. Plathy. Bolyky. Ragályi. Sándor. Beretzky. Sturmány. Tibolt. Bagaméry. Bárdos Borits. Almásy. Majtényi Radvánszky. Hodosy Büki. Czékut. Bazsó. Kiszely. Vattay. Bartzay. Szölösy. Meltzer. Rakatzay. Kubinyi. Okólistsányi. Szentmiklósy. Katona. Döry. B. Ötvös. Szepes. Puky.

Csanádvármegye határozódik. Csongrád, Békes. Arad. Torontál - Varmegyékkel szép. gabona termő, és marha nevelő térségen, sok sertést hizlaló bikkes, és tölös erdőséggel. Hala, méze, 's viaszsa is bőven van. Folyója a' Maros, 's több motsárjai, mellyek közt nevezetesekek a' Gentshát, és Pannahát. Népe többnyire Hazanyelvű a' Csanádi Püspök alatt. — Makó Fő Mezővárosa, melly nagy Szép. ökreivel, jó bortermésével, és a' Nemes Varmegye Gyűléseivel jelesittetik. Magyar Csanád mind a' Püspöki-mind a' Vár-Megye' nevével híresedik. — Mező Hegyes pedig egész Európában elhíresedett amatimeres Királyi Ménesek' nevelésével.

T. H. Acsa. Anyás. Apátfalva. Apátza Bánhegyes. Basarágó. Batonya. Csiga. Csókás. Dal. Domegyháza Fetskés. Földeák. Földvár. Gajdos. Hajdova. Haróhát. Igáts. Iratos, 2. Kamarás. Kaszaper. Kevermes. Kingets. Királyhegyes. Ko-

pánts. Kovátsháza. Kunágota. Kupa. Köveg. Lelle, 2. Nagylak. Palota. Pitvaros. Rákos. Rárös. Sajtény. Sapény. Sionda. Sirhegy. Székegyháza. Szenttamás. Tompa Torna. Tömpös. Töviskés. Újcsanád. Varjasház. Vizes.

F. U. Felséges: Királyi Kamara. Csanádi Püspökség, és Káptalan. Novay. G. Fekete. Martzibány. Szalpek. Nájmány. Kubinyi.

Congráduármegye szomszédosodik Nagy és Kis Kunsággal, Pest, Heves, Békés, Csanád, és Torontál-Vármegyékkel legszebb busa termő róna földön: szintugy bővelkedik Marhával, Különbféle vadakkal, madarakkal, 's ezek közt Kótsakkal, Hattyuval, Gödénnyel, Daruval. Halas Folyoji: Tisza, Maros, Körös. és Kurtza; 's több tavai. Népe Hazafisággal tellyes, 's a' Csanádi Püspökséghez tartozik. — Szeged egyik a' legnagyobb, és leggazdagabb, Királyi Városai közül a' Magyar Hazának a' Tisza jobb partján a' Maros torkának által ellenében, a' Kereskedésnek legalkalmasabb helyén. Több Szentegyházakkal, a' Minoriták' Klastromával, a' hat Oskolákat, a' Filozofiával együtt, tanító Piaristáknak Kollégiumával, 's egyéb jeles Épületekkel, 's egy erősített Várral ékeskedik. — Csongrád Mezőváros nem csak a' Nemes Vármegye' nevezésével, hanem négy Templommal, gazdagságának szerentsés folyásával és tizenöt ezer Lakosainak derék viseletével is jeleskedik. — Hód mező vásárhely huszonhárom ezer Lakosainak felettébb nagy a' gazdagsága mind számos marhájiban, mind termékeny földjének sokféle gyümöltseiben. Több Templomok ékesítik.

T. H. Algyó. Anyás. Balog Bökény. Csány. Derekegyháza. Dótz. Donát. Fábián. Fábiáni. Felgyő. Horgas. Kiskanisa. Kistelek. Kenderes. Martely. Martonos. Mindszent Péterfalva. Pusz-

taszer. Sámson. Serked. Sövényháza. Szegvár. Szentá. Szentgyörgy Szentpétery. Szentes. Tápe. Thés.

F. U. Felséges Királyi Kamara G. Károlyi G. Erdődy Hargasy. Kárász. Babartzy. Berzevitzy. Szeged. Városa.

Esztergomudrmégye, Körülvéve Hont, Pest, Fejér, Komárom, és Bars-Vármegyéktől, igen kellemetes fekvésű, 's több hasznos hegyekkel domborodik. Siksága is nagyon termékeny, 's bővelkedik borral, búzával, fával, gyümölcstsel. Szépen gyarapodik a' kereskedésből is, mellyre. vátig szolgál néki a' Duna, és Garan folyója. Népe buzgón magyarkodik az Esztergomi Fő Érsek alatt, a' ki egyszersmind Örökös Fő Ispányja is.

Esztergom tizimereztvén ezen Nemes Vármegyét, még inkább villogtatja ezzel Magyar jeleségének sugárait: minthogy a' Magyar Apostoli Szent Korona alatt ez leve legelőször Királyi Várossa Szent István Királyunknak születésével, és megkoronáztatásával. Azért rendelte itten az Érseki. Széket, az ő Káptalanjával együtt. Ugyan itt állította fel az első Deák Oskolát is: és így több rappant Templomokkal, 's Palotákkal ékeskedett ezen első Magyar Királyi Város. Hanem a' Török hatalom annyira megfosztotta azon ékeségeitől a' tizenhatodik század közepén, hogy csak a' Bakáts Tamás Érsektől építtetett jeles Kápolna maradott meg azok közzül. De Hazánkból kiűzettetvén azon Pogány Törökség, Esztergom szép állapotba vette magát, úgy hogy Primás Barkótyz Ferentz a' Fő Káptalannak haza szállítására megtette légyen az erányos rendelést. Ennek eszközését a' mostani Primás, Rudnai, és Divék-Ujfalui Rudnay Sándor Ö Hertzegségétől tellyes bizodalommal várja a' Magyar Anya.

szentegyház. Ugyan is szép Templomokkal, Szerzetes. Házakkal, Gimnáziummal, 'mellyben a T. Benediktinusok tanítanak, és egyéb jeles Épületekkel felszépült immár ezen híres Szabad Királyi Város. De ezen 1820. E. legnagyobb dísz ada neki az Érseki lakás; 's Fő. Káptalan viszszaállításá.

T. H. Aha. Árad, 2. Bajna. Bájót. Bart. Basaretz. Bátorkeszi. Bela Bény, 2. Bikoly, 2. Buts. Csema. Csenke. Csev. Csolnok. Csuda. Dág. Deda, 2. Domonkos. Dorog. Dömös. Ebed. Epöl. Farnad. Ginye. Gyarmat, 2. Gyiva. Kab. Iás. Karva. Kéménd. Keszöttz. Ketti. Kítsénd. Kirva. Kisujfalu. Kuraly. Köbölkut. Leányvár. Libad. Marót. Mocs. Mogyorós. Muzsla. Nána. Nyergesújfalu. Páld. Párkány. Pelisöld. Roma. Sáp, 2. Sárkány. Szentgyörgy. Szentlélek. Szőlgyen, 2. Süttő. Tát. Tokod. Uny.

F. U. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Esztergomi. Kispapság. Egri Szeminárium. G. Pálffy. G. Sándor. Religyiói Kintstár. Majtényi. Sissay. Szerdahelyi. Miskey. Miklósi. Szabadhegyi.

Fejérvármegye Pest, Tolna, Veszprim, Komárom, és Esztergom - Vármegyék' szomszédságában igen bőven termő földön terjedel, úgy hogy buzával, borral, fával, gyümöltstsel nagyon bővelkedjék. Bővséggel vagyon széksója is; és a' Hakony, 's Vértés. erdejiben többféle vadja. Egyéb számos marháji mellett pedig leg: számosabban vannak, a' jó fajta juhái. Folyói: Duna, Sárviz, és Gaja; nevezetes Tavai az Ingovány, Pátkai, Velentzei, Rajtori, és Sástó: azért többféle hallal, rákkal, és vízi madarakkal bővelkedik. Népe valamint természetben, úgy Nyelvében is Szittyai, úgy hogy az Idegenek is mindjárt hozzá simuljanak. — Székes. Fejérvár nem csak ezen szép. Vármegyének, hanem Esz.

tergomból ide helyheztetődven Szent Istvántól a' Királyi Szék, az egész Országnak is Anya-Városa leve: a' mit Nevével mainapig bizonyít. Innét ugyan Szent István Királytól állítottatott Deák Oskolája is elsősegre kapott, melyet most a' T. Cisztercita Szerzet virágoztat tanításával, Boldog Aszszonynak tiszteletére roppant Templomot építtetvén, a' mellé Prépostságot, és Káptalant is rendelete Szent Királyunk olly szabadsággal, hogy az Egyházi dolgokban egyedül a' Római Pápától függene: holott a' Szent Korona tartattatnék, 's koronáztatnának a' Hírályok, és temettetnének. Most annak helyébe Mária Theresia Ditső Királynénk Püspökséget állíta, az alá rendelvén egészen e' derék Vármegyét. — Mór Mező városa kérkedik az Uraság fényes Hastellyával, Kapucinusok Szentegyházával, és nagy Kazárnyával, 's jó borral.

T. H. Aba. Aggszentpéter. Atsa. Adony. Agrád. Aka. Alap, 2. Altsut. Almás, 2. Apostag. Árki. Atya. Balinka. Barats, 2. Baratska. Báránd. Barok, 2. Báta. Battyánfalú. Belleg, 2. Benta. Berény. Berki. Besenyő. Besnyő, 2. Bitske. Bod. Bodajk. Bogárd. Boglár. Bottyán. Bögöd. Börgönd. Csabda. Csajág. Csákány. Csákerény. Csákvár. Csala. Czetze. Csikvár. Csókakő. Csór. Csösz. Csikolya. Czinkota. Csurgó. Dad. Data. Dinnyés. Diós. Dobos. Doboz. Dültás. Egres. Egyháza. Előszállás. Érd. Ertsi. Eszen. Ettyek. Feltsut. Forna. Fővény. Füle, 2. Gaja. Gánt. Gárdony. Giró. Göböljárás. Gut. Gyón. Gyuró. Hantos, 2. Hard. Hatvan. Hertzegfalva. Hoszszuhegy. Hörtöög. Jakabszállás. Igar. Inota. Iztimér. Ivántsa. Jenő. Jón. Kapászó. Kajtör. Kakasd. Kóloz. Kálozd. Kápolna. Harátsonszállás. Herek. Keresztes. Keresztur, 2. Kert. Keszi. Kisfalud, 2. Kozma. Kőhányás. Körtvélyes.

Kulló. Kulcs. Ladány. Láng, 2. Lókut. Lovas-
bereny. Lök, 2. Major. Mány, 2. Martonvásár.
Metsér. Mélykut. Menyőd. Mindszent. Moha. Na-
dap. Nána, 2. Navaj. Nyék. Ondód. Orond. Örs,
2. Pákozd. Pályinka. Pátka. Pázmánd. Petele, 2.
Perit, 2. Perkáta, 2. Petelle. Petend, 2. Polgárdi.
Pusztamór. Réti. Rétszállás. Ság. Sándorka. Sár-
kány. Sárosi, 2. Seregélyes. Sizmánd. Sokoró.
Somlyó. Soponya. Sóskut. Söréd. Szabolcs. Sza-
láka. Szár. Szentágota. Szentgyörgy. Szentist-
ván. Szentiván, 2. Szentlászló. Szentmihály, 2.
Szentmihályi. Szentmiklós, 2. Szentpéter. Szent-
tamás. Szeretsen. Sikátor. Szilas. Szilvakut. Szol-
gaegyház. Szukó. Szőszvár. Tabajd. Tátz. Tár-
nok. Timár. Tinord. Tordas. Torna. Töbörzsög,
2. Törös. Ujfalu. Ujmajor. Urhida. Vajal. Vajta.
Vál. Vám. Vastil. Váztely. Veleg. Velentze. Ve-
nying, 2. Veréb. Vért. Vudarka. Zámoly. Zámor.

F. U. Felséges Királyi Kamara. József. Ts.
R. Fő Hertzeg, Fejérvári Püspök. és Káptalan.
Veszprími Káptalan. Zirczi Apátúrság, Religyiói
Kintstár. Örsi. Prépost. H. Batthyáni. G. Ester-
házy. G. Illésházy. G. Nádasdy. G. Zichy. G.
Szapáry. G. Smideg. B. Lusinszky. G. Lanberg.
B. Rudnyánszky. G. Göry. G. Cziráky. G. Sán-
dor. B. Perényi. Ürményi. Daróczy. Kutas. Jan-
kovits. Nagy. Boronkay. G. Brunszvik. Meszlé-
nyi. Mátéfy. Nemes. Balassa. Kempelén. Barta.
Veg. Montler. Salamon. Bajzát. Kis. Fiát. Szlu-
ha. G. Hugonnay. Szikszti. Marits. Vörös.

Gömörvármegye, Kishonttal egyesülvén,
határosodik, Torna, Borsod, Heves, Nógrád,
Zólyom, Liptó, és Szepes - Vármegyékkel. Na-
gyobb részét fás, és értzes hegyek foglalják,
mellyek közt nevezetes a' Király hegye, melly-
nek szép látásu tetejéről elég bizonyosság, hogy
Mátyás Király örömmel vendégeskedett azon.

Tsudálkozásra indítja az Embert az Aggteleki Barlang is. Faji közt Különös a' Tiszafa. Vashanyaji leggazdagabbak az Országban. Gazdagok a' piskoltzbányák is. Kobáldértze pedig csak itten vagyon Hazánkna. Vagyon mágnessé is, és több drága köve. Laposa jó, és elegendő gabonát terem: borsóval, mákkal, kerti zöldséggel, dinnyével, és gyümölcstszel bővelkedik. Terem bora is. Nevezetesebb Folyói: Garan, Sajó, Rima, Turótz, mellyekben szinte pesegnek a' pisztrángok, és rákok. Szarvas marháji, és juhái szépek; Sertéssei nagy seregekkel hiznak makkos erdején, a' Különbkülönbféle Vadak között. Népének nagyobb része a' Haza' Nyelvén; a' kisebbik része a' Tóton beszél, még pedig olly megátalkodva; hogy ezért kész Hazátlanná lenni. A' Rosnyói Püspökségben vagyon. — Gömör Mezőváros most is nem csak Nevével jelesíti ezen Nemes Vármegyét; hanem azzal is hogy a' Szomszédságbéli Tóth nyelvű Nevendékek itten tanulják meg a' Haza' Nyelvét, 's válnak tökéletes Magyarokká. — Rosnyó Bánya a' Sajó mellett szabadalmas Püspöki Város, ékeskedik három Templommal, a' Püspöki Pulotával, Szemináriummal, a' Prémonstratenzisek', és a' Lutheránusok Gimnáziumával, Ispotállyal. Használkodik. Papirosmalommal, fejer edény fábrikával, ferdővel, piskoltzbányákkal, 's nagy héti vásárokkal — Pelsőtz törökös Magyarokkal, két Templommal, Vármegye' házával, ékes kastéllyal vas, és márvány bányákkal jeleskedik. — Rimaszombat nevezeteskedik. Vármegye házával, jó buzakenyérrel, 's ama Toronnyal, melly ma napig hangozza H. Rákótz' keserves nótáját.

T. H. Abafalva. Agtelek. Ajnátskő. Almágy. Alnagy. Alsófalva. Arló. Babaluska. Bakti. Balásföldre. Balog, 2. Bologfalva. Bánréve. Baratz.

Baradna. Bartziháza. Barzháza. Bást. Báta. Bata-
háza. Bátka, 2. Beje. Belény. Bellin. Benna.
Berdárka. Béretke. Berzété. Betlér. Bikszög.
Bisztra. Bodoló. Boldogfalva. Boroznak. Brezó.
Bugyikfalva. Czakó. Csákány. Cselény. Csemitze.
Cseretsény. Csetnek. Csisnyó. Csiz. Csobánka.
Csoltó. Csoma. Csutsom. Dapsa. Darnya. Deren-
tsény. Dereske. Detér. Dienesfalva. Dobfenék.
Dobótza. Dobra. Dobrapatak. Dobsina. Dulháza.
Dusa. Endreföldje Esztrén. Ezered. Fajti. Far-
kas. Feketepatak. Feled. Felfalu. Fige. Filler.
Fűrész. Gatsalk. Getzely. Gede, 2. Gents. Ger-
gelyfalva. Gerlitze. Gernye. Geztes. Geztitza.
Gitze. Gots. Gortva. Gömöri. Guszon. Hámor, 2.
Hamva. Hantsava. Hangony, 2. Hankova. Har-
kats. Harmatz. Hegyfő. Hegymeg, 2. Helpa Hentz-
kó. Henslova. Herény. Hét. Horka. Hoszszumező.
Hoszszerét. Hoszszuszó. Hubó. Huta. Imola. Is-
pánymező. Iványi. Jánosi. Jene. Jeszte. Jóles.
Jolsva. Kalosa, 2. Kanó. Ketső. Ketzeg. Kele-
mer. Kereged. Kerepetz. Keszi. Kiéti. Királyi Kis-
falud, 2. Kokova. Kopports. Kraszkó. Kraszna-
horka. Krisány. Krokova. Kurintz. Körös. Köve-
ttes. Kövi. Lászlófalva. Látránfalva. Lehota, 5.
Lekenye. Lénárdfalva. Lenke, 2. Levárt. Litze.
Litzkó. Likér. Lipótz. Lótz. Lubenyik. Luko-
vistye. Lyukva. Lökösháza. Lőrintzfalva. Majom.
Mala. Málé. Maprágy. Márkuska. Mártonfalva.
Matyasótz. Méhi. Meleghegy. Melente. Miglész.
Mihályfa. Miklósfalva. Mikoltsány. Mnistsány.
Murányallya. Murányi. Nadabula, 2. Naprágy.
Nasztraj. Odalfalva. Oktina. Oláhfalva. Orog-
vány. Otrokóts. Özörény. Pacsa. Padar. Pálfalva.
Panyit, 2. Pongyelok. Pogony. Pohorella. Po-
lánka. Polom. Polonka, 2. Poloszká. Papots. Pas-
lőháza. Perjese. Perlátz. Peszete. Péterfalva. Pé-
termán. Poprótz. Poszoba. Puhaháza. Putnok.

Putnokfalva. Püspöki. Rádnor. Ragály. Rakot-
tyás. Rakovtze. Rás. Ratkó. Ratnód. Retske. Re-
dova. Rekenye. Répás. Restér. Rimabánya. Rima-
szets. Rokfalvâ. Rónapatak. Rozlosna. Rudna.
Runya. Rötze, 2. Sajó, 2. Sankfalva. Séd. Ser-
ke. Sid. Simonyi. Sor. Stelpatak. Stranya. Stris.
Sumjatz. Susa. Szalótz. Szárnya. Szásza. Szent-
király. Szets. Szentsimon. Szilakszó. Szilistye.
Szirk. Szkálnok. Szkáros. Szlábos, 2. Sztárnya.
Szuha, 3. Szuhafő. Szútor. Söreg. Szög. Süve-
te. Tajti. Tamásfalva. Tamasi. Tamástelke. Ta-
plótz, 2. Tergárd. Teske. Tiba. Tiszafa. Tiszoltz.
Tomalya. Tornyallya. Tris. Turtsok. Uhornya.
Ujfalú, 2. Ujvásár. Ujvilág. Uraj. Vadis. Vály,
2. Valykó. Várgede. Velkenye. Vernád. Veszvé-
res, 2. Vigtelek. Vizesrét. Zabár. Zádorfalva. Zá-
dorháza. Zalusány, 2. Zavátka. Zelikava, 2. Zé-
herje. Zubogy. Zsip. Zsör.

F. U. Felséges. Királyi. Kamara. Hertzeg
Koháry. Rosnyai Püspök, és Káptalan. H. Esz-
terházy. Religyiói. Kintstár. G. Andrásy. Egri.
Káptalan. Jászói Prépost. G. Csáky. G. Ráday.
B. Lusinszky. G. Lamot. B. Vétsey. G. Bethlen.
G. Forgáts. G. Sörényi. G. Teleky. Fáy. Szent-
miklósy. Czikó. Márjásy. Lökös- Szkárosy. Far-
kas. Runyai. Hamvay. Zsoldos. Darvas. Tornal-
lyay. Kubinyi. Abafy. Losontzy. Bazsó. Dapsay.
Vajdakos. Patay. Paukovits. Palótz. Horvát. Bor-
hás. Mladovits. Sipos. Vay. Lenkey. Perber. Je-
kelfalusy. Kováts. Kornis. Hevesy. Dráskótz.
Gerhárdt. Szeremley. Szakál. Stubby. Jeney.
Sturmány. Ragályi. Szentiványi. Rhédey. Po-
gány. Pletrik. Vajszer. Dants. Szatmári. Király.
Vajsz. Kiss. Czékus. Miklósy. Karants. Berényi.
Széky. Pétsi. Török. Bartók. Jahoffy. Rimaszom-
bat Város.

Győr vármegye, mellyet Posony. Komárom, Veszprim, Vas, Soprony, és Mosony - Vármegyék vesznek körül, igen szép térség, bórrel, buzával, 's egyéb jóféle termésekkel bővelkedvén. Szép erdeji, 's a' Bakony is mellette lévén, a' fából is jól vagyon dolga. Emlékezetesebb Folyói az öreg, és Kis Duna; Rába. Rábtza, Martzal, és Tsaliz. Tava kettő: a' Kónyi, és Fajértói. Azért nádja hala, tsikja, rákja, és madara bővséges. Népe mind természetével, mindszületett Nyelvével. Hazája ditsősségét öregbíti, ugyan a' Győri Püspökségben negyed részén kívül, melly az Esztergomi Ersekséghez tartozik. Rövidedességem nem engedi ugyan, hogy ezen híres Egyházi Megyének Nagy Püspökeiről Név szerént emlékezzem: de Fiúi Kötelességemnek sértése nélkül el nem mulathatom, hogy mostani Nagy Püspökünket, Schwartzenberg Erneszt Ő Hertzegségét ne említsem, a' ki Hazánk' Nyelvének szeretetével az egész Magyar Nemzet' ditsősségét méltóságosan neveli. — Nagy Győr, az őtet nevesítő Királyi Városa, már Róma' uralkodása alatt jeles Őrvár volt; még inkább jelesített pedig Szent István Királyunktól, a' ki mind Vármegyéjét, mind Püspöki Megyéjét böltsen elrendelvén itteni hosszabb tartózkodásával fenyésítette: a' mint a' Pétsi Püspökséget fundáló Királyi Levelét is itt adta volt ki. E' Városunknak ditsőssége hovátovább nevedett, úgy hogy a' Romai Tsászári Birodalom is ennek bátorságától függesztenéfel maga bátorságát. Innét ezer öt száz kilentzvennegyedikben Török hatalomba esvén ez rettegésben vala azon Birodalom. H. Schwartzenberg Adolf, és G. Pálffy Miklos' Bajnoki vezérlése alatt Vitézeink kiharctolván innét ezer ötszáz kilentzvennyoltzadikban a' Törököket, tapaszt örömeben egész Európa.

Azután még jobban megerősített: hanem az ezer nyoltz száz kilentzedikben ide rohant Frantiáktól úgy megrongáltatott hogy Erősségnek se lehetne nevezni. Házai azonban annál ékebben emelkednek. Diszeskedik Királyi Akademiával, Fő Gimnáziummal, Fő Nemzeti Oskolával; a' T. Benediktinus' roppant Templomával, és Kollegijomával, a' kik Tanítók a' Gimnáziumban, és Filozofiában; a' Kármeliták', és Ursulina Apátság' Templomaival, és Klastromaival; 's két nagy Kázárnyával. Fő diszére szolgál pedig nékie a' Káptalan Dombja a' Püspöki Várral, és Templommal, mellyet Szentistván Király építtete; ama' híres Fő Pap, Szétsényi György romlottságából helyre hozta; ugyan ennek buzgó Püspöke, G. Zichy Ferentz, mostani fényességére méltóztata. Emlékezetes benne Boldog Aszszonynak Kegyelmiséges Képe, és Szent László Királyunknak Koponyája, 's azon Kapu, mellyet a' Törökökön diadalmaskodott Népünk petárdája által belövétt volt. Valamint a' Duna, Rába, Rábtza öszvefolyásával, úgy a' Kereskedésnek, virágzásával is híres ezen rendes utszáju Királyi Város. Feje ez a' Tudományok' egyik Kerületének is, itt lakván ennek Fő Igazgatója, a' ki most Prépost, és Királyi Tanácsos Fejér György Ur, a' legtudósabb Magyaroknak egyike. Ugyan ezen Városunknak tizenkét utszára nyíló kies piartzán tüntetik szemébe a' Bétsfelől jövő Idegennak legelőször a' Magyar szép Kenyerek a' sütésben lévő jelességét a' Magyar Aszszonyoknak. Ujváros nevezetű külső Városa is igen szembeütő, melly a' Rába, és Rábtza között hosszan elnyulván, egyéb szép Házakkal is, de Különösen az Ispita, és Rázt szerű, 's mind a' két Protestáns. Felekezetnek Templomaival, a' Harmintzad, és a' nagy Sódóházal jeleskedik. A'

Pusztai Városa, melly Majoroknak neveztetik, azép Plebániával, és Kálváriával, derék Posta-házzal, és Vendégfogadókkal tetsetösködik. — Mezővárosa tsak kettő vagy on ezen Nemes Vármegyének; de mind a' kettő igen nevezetes. Egyik a' Panónia Szent Hegyi Szentmárton, melly elhiresedett itten nevendék kórában gyakorlott ájtatosságától Szent Márton Püspöknek; de még nagyobb hirt nyere Szent István Királyunk buzgóságától, a' ki e' Szent Püspök' tiszteletével ezen Szent Hegyen tellyes szívvel imádtat a' minden jónak adóját az Ur Istent. Minekutánna pedig kérvén Szent Márton' esedezését az Ur Istennél, az ellene támadott Kupával, Somogyvármegye' Fő Ispányjával győzedelmesen meghartzott; azon Szentnek tiszteletére ama' Szent Hegyen az Atyjától kezdett Templomot, és Klastromot a' Szent Benedek' Szerzetének felépítette, javadalommal, és szabadalommal Királyiasan megajándékozván, 's ezzel Pannon Nevét Szentmárton Névre juttatván; melly, mint egy Hirályi Vár, ugy mutogatkozik a' jó bor termő hegy' tetején. Másik Mezővárosa, Hedervár, ama' híres Hederváry Némzetségnek Töshelye, mellyből az Országnak első Tisztségén, a' Nádor Ispányi Méltóságon többen fényeskedtek. Mostani Ura Gróf Vitzay Mihály annak szépségét folyvást neveli. Valamint a' Vár, ugy a' körülötte lévő Kertek igen gyönyörűségesek: de a' Várban lévő pénz, és segyver gyűjtemény még inkább gyönyörködteti a' vizsgáló szemeket.

T. H. Abda. Ánkhely. Ásvány. Aszszonyfa. Babot. Bácsa. Bagolyvár. Bajts. 2. Balony. Baráthi, 2. Rezi. Borba. Bödöge. Böny. Börts. Czakóháza. Csáknéma. Csanak. Csétseny. Csigi. Csikvánd. Dunaszeg. Ets, 2. Enese. Fejértó. Felpétz. Fud. Gug. Gyarmat. Gyirmót. Gönyü. Győ-

möre. Hali. Halomallya. Haros. Hetse, Hents. Homoród. Hugat. Ikrény. Ilok. Kajar. Kapi. Kismegyer. Kisména. Kispétz. Kóny. Korontzó. Kultsod. Ladamér. Lesvár. Likóts. Lörintz. Malomsok, 2. Markota. Medve, 2. Ménfő. Mérgecs. Mesterfa. Mindszent. Mörítzhida. Nyalka. Nyárad. Nyul, 3. Öregnéma. Örkény. Örs. Ötevény. Ötevény-sziget. Paraditsom. Pataháza. Patas. Pátka. Pázmánd. Pér. Pilingér. Pinyéd. Ponyvád. Rábapatoná. Radvány. Ráró. Ravazd. Réfalu. Rétalap. Réti. Ság, 2. Ságihalomallya. Sárásd. Selemcsud. Selemtelek. Söptér. Sövényháza. Szabadi. Szabadhegy. Szap. Szapud. Száva. Szarkavár. Szemere. Szentjános. Szentiván. Szentkut. Szentmihály. Szentmiklos, 2. Szentpál, 2. Szeretsen. Sziget. Szögye. Táborhely. Tákó. Táp. Táplány. Tarján. Teke. Tényő. Téth. Töltéstova. Ujfalú Vámos. Vinek. Zámoly. Zséke.

F. U. Győri Püspök, és Kaptalan. Sz. Mártoni Fő Apátúrság. Győri Kusztozság, Pápotzi, Sz. Alberti, és Csornai Prépostságok. Religiói. Kintstár. Szombathelyi Szeminárium. H. Esterházy. G. Viczay. G. Sándor, G. Esterházy. G. Amade. G. Coloredo. G. Lamberg. G. Festetics. G. Sigray. Sibrik. Neuhold. 'Sidó. Pázmándy. Baj. Bezerédy. Bésán. Kísfaludy. Sárý. Árosy. Matkovits. Börcsy. Török. Milkovits. Fejérpataky. Enesey. Zsitkovszky. Kenesey. Noszlópi. Zmeskál. Téthi. Takáts. Zsemberger. Gyermanitz. Farkas. Muraközy. Rogoz. Gyapay. Lipits. Zsebő. Szabó. Doktorits. Móró. Kováts. Leposa. Szabó.

Hevesvármegye. Külső Szolnokkal egyesülve szomszédosodik Jászsággal, Nagy, és Kis Kunsággal, Gömör, Nógrád, Borsod, Szabolcs. Békés, Csongrád, és Pest-Vármegyékkel. Felső része derék hegyekkel magaskodik, mellyek között nevezetes a Mátra; alsó része jó gabona

termő róna föld: és így mind jó borral, mind buzával bővelkedik. Folyóji: Tisza, Körös, Berettyó, Tarna, Zagyva, Eger, hallal, rákkal, vízi madarakkal bőven adóznak. Van savanyu vize is. Kövér, mezejin derék Gulyák, 's Menesek legelnek. Makkos erdején számtalan Sertések hízlalódnak. Népe igaz Magzatja a' Magyar Hazának, nagyobb részent az Egri Érsek alatt, a' ki egyszersmind Örökös Fő Ispányja e' Nemes Vármegyének: egy Kis része a' Váti Püspöki Megyében vagyon. — Eger Szent István Királytól fogva Püspöki Városvala olly jövedelemmel, hogy a' Királynak negyedik Fija innét nyerné Hertzegei élelmét. Ezer nyoltz száz negyedikől fogva pedig Érseki Város az Egerpatak' partjain Érseki Akademiával, Királyi Gymnáziummal, holott a' T. Cizterciták tanitanak, 's a' Nemzeti Fő Oskolával. Szépítik azt a' Prépост, és Vármegye' Háza; a' Ciztertztiták', Franciskánusok', Minoriták', Szerviták, és Mizerikordiánusok Templomaik, és Klastromaik, 's a' Szeminárium; de leginkább az Érseki Templom, és Lakvár, a' Gróf Esterházy Károly Püspöktől építtetett pompás Lyceum, 's a' legjobb Keszületű magas, és tágas Tsillagvizsgáló Torony. Érezékenyen híreskedik az ő Veres borával egész Európában. — Gyöngyös Mezővárosa a' Mátra' tövében szép Népével, jól épült Házaival, a' Franciskánusok' gondvisélése alatt lévő Gymnáziumával, több szép Templomaival, Rivaltképpen pedig Szent Bertalan' Templomával, melly az Országnak első Templomai közzé számláltathatik, igen diszesíti e' Nemes Vármegyét. Heves Mezőváros elesett ugyan az Ő elsőségétől az Ő erősségére, 's ékességére nézve; de az ő Névével most is megtartja elsőségét, minthogy ezzel esmérteti magát e' Nemes Vármegye.

T. H.

T. H. Abád. Abany. Abatyán. Ács. Adáts.
 Abád. Alatka. Alatyán. Almagyar. Alsók. Aptz.
 Aranyos. Atkár. Atány. Báb. Bakta. Bala. Balla.
 Bálpüspöki. Bánhalma. Bara. Batony, 2. Bátor.
 Bene. Benedekfalva. Besenszög. Besenyő. Bots.
 Botsolád. Bód. Bodony. Bogdány. Bors. Bred.
 Buda. Bura. Butelek. Bősháza. Csány. Csapókőz.
 Csász. Cséfán. Csehi. Cselőháza. Csépa. Csere-
 köz. Czibakháza. Debrő, 2. Deménd. Derecsk.
 Derzs. Derzsigát. Detk. Dévaványa. Dob. Doba.
 Domaháza. Domokos. Domoszló. Dormánd. Do-
 rogháza. Ecsed. Ecseg. Egerszalók. Encs. Er-
 dőtelek. Erk. Fajzat. Fantsal. Fatsad. Fedémes.
 Fegyvernek. Félnémet, Főtelek. Filimes. Fo-
 gats. Fokoru. Fornus. Földvár. Füged, 2. Füred.
 Füzes. Gatsa. Gál. Giger. Gombos. Gyágér.
 Gyály. Gyanda. Gyenta. Gyikér. Györk. Halász,
 2. Halmaj. Hanyi. Hasznos. Hatvan. Hégesbor.
 Hidvég. Homoktelek Horit. Hort. Igar. Inoka.
 Istenmező. Istvánháza. Ivad. Iván, 2. Ivánka. Je-
 nő. Jobbágyi. Kakat. Kál. Kápolna. Karátsond.
 Kenderes. Kengyel. Kerecsend. Kerekudvar. Kér-
 sziget. Kocs. Kompolt. Kőkut. Kömlő. Kőre, 2-
 Kőtelek. Kővesd. Kürt. Lak. Lelesz. Lengyénd.
 Ludas. Maczonka, Magyaród. Maklár. Markaz.
 Martfő. Mera. Mikófalva. Millér. Mindszent. Mir-
 hógát. Miske. Mizse. Nonostor. Nádujfalu.
 Nagykürü. Nagyrév. Nagyut. Nána, 2. Némethi.
 Oroszi. Ördögfalva. Örs, 2. Örvény. Parád.
 Pásztó, 2. Pásztori. Pata. Pély. Pázmánd. Péter-
 vásár. Pó, 2. Poroszló. Pósvár. Püspöki, 3. Recsk.
 Réde. Raff. Rongyos. Ság. Sáp. Sár. Sárszög.
 Sarud. Sas. Sirok. Sólomos. Surjány. Süly. Szaj-
 la. Szajol. Szakállos. Szalók. Szanda. Szandané-
 ne. Szaránk. Szárazbő. Szarvaskő. Szászberék.
 Szederkény. Szék. Szelevény. Szentersébet. Szent-
 györgy. Szentjakab. Szentimre. Szentiván. Szent-
Magyarok esmérete. F f

márja. Szentmiklos, 2. Szenttamás. Szikszó. Szög. Szóke. Szolát, 2. Szölöd. Szölöske. Szolnok. Suha. Szűtsi. Talya, 2. Tar. Tarjány. Tárkány. Tarna. Tarnótza. Tas. Taskony. Tenk. Tenő. Té-
pely. Terpes. Tihamér. Tiribes. Tiázabő. Tomaj. Tótfalu. Tur. Ugh. Ugra. Ujfalu. Vadaskert. Vá-
nya. Varasztó. Varsenék. Várkony. Varsány, 2. Vets. Veresmart. Verpelet. Vesény. Vezekény.
Vezény. Visonta. Visznek. Zsadány. Zsiva.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Grasál-
kovits. Egri Érsek, és Káptalan Esztergomi
Káptalan. H. Eszterházy. Jászói Prépost. Hat-
vani Prépost. Religiói Kintstár. H. Kobáry. G.
Esterházy. G. Forgáts. B. Ortzy. G. Berényi.
G. Haller. B. Bruder. B. Hunyadi. G. Teleky.
G. Butler. B. Podmanitzky. G. La Motte. B.
Hallenbach. G. Hugonay. G. Batthyáni. G. Ré-
vay. G. Keglevits. G. Nyáry. G. Balassa. Bor-
bély. Szeletzky. G. Almásy. Sági. Pap. Fejervá-
ry. Nagy. Benitzky. Földváry. Okolitsányi. Su-
bits. Recsky. Bernát. Onody. Radits. Szabó.
Csernyus. Ivady. Stöszel. Taródy. Békény. Hor-
vát. Talián. Losontzy. Kováts. Széky. Tihanyi.
Bay. Fejér. Márton. Utasy. Zay. Szepeszy. Cso-
mortányi. Pétsy. Csomay. Gyürky. Rakovszky.
Martonyi. Halassy. Szatmári. Püspök. Kállay.
Malonyai.

Hontudrmegye határoztatván Nógrád, Pest,
Esztergom, Bars, és Zólyom Vármegyékkel,
többnyire hegyes, 's arannyal, ezüsttel, ólom-
mal, rézzel, és vassal gazdag termésű, né-
melly drága kővekkel együtt. Kospallagi do-
hányja igen híres, valamint Hevesben a' Döbrei.
Sík térsége eleséget is jót hoz. Erdeje és lege-
lője sok, és igen hasznos. Folyóji: Duna, Ga-
ran, Ipoly, 's más kisebbek sok hasznót haj-
tanak. Nevezetesek a' Gyögyi, és Szántói me-

leg Ferdőji, és savanyú vizej. Hires a' Bakabányai orvos vize is. Bora bővségesen terem, és jó Makkos erdej sok sertést kövérítenek. Népe nagyobbára Totnyelvű, de számos a' Hazanyelvű is; 's tartozik az Esztergomi Érseki, és a' Rosnyai Püspöki Megyéhez. Három Királyi Bányavárosa van, ugymint: Bakabánya; Bélbánya, Selmetzbánya: Ezen utolsó nem csak leggazdagabb arany, és ezüst bányájival, hanem a' Bányászti Intézeteivel is elsőséget tart minden Bánya Városok közt. Azért itt vagyon a' Fő Kamara Grófi Hivatal. Több Templomokon kívül, a' Bányászti Akademiával, Királyi Gimnáziummal, és Agostai Vallásu Nagy Oskolával ékeskedik ezen még Amerikában is elhiresedett Magyar Bányaváros. — Hont Mezővárosa is nem csak Nevével, hanem tős, gyökeres Magyarjával is jelesíti e' Nemes Vármegyét, mellynek Örökös Fő Ispányja Hertzeg Kobáry.

T. H. Almás. Alsók, 2. Apáti, 2. Apova. Bácsfal. Badin, 2. Bagonya. Bagyán. Bajta. Baka, 2. Bakós. Balog, 2. Baráti. Bát. Bátorfal. Bell. Beluja. Bernetze. Beznetze. Borfő, 2. Bori. Bozók. Börsöny. Csábrág. Csal. Csalomia, 2. Csánk. Csehi. Csekótz. Csepes. Cseri. Dacsolam, 2. Dalmad. Damasd. Darázi. Deménd. Derseny, 2. Devitse. Disznós. Dobrostya. Damanyik. Drégely. Drenó. Drenóhegy. Egeg. Élesfal. Fegyvernek, 2. Feketerét. Fejérpatak. Födemes. Ganad. Gyarmat, 2. Gyékes. Gyerk. Gyögy. Gyürki. Hacsava. Hámor. Haraszt. Haraszi. Harsány. Helenba. Hidvég. Hodrus. Horhi. Horváti. Ilési. Ilka. Inam. Inants. Jelene. Jenele. Ipolykesszi. Kapasz. Kelecsény. Kelenye. Kementze. Kér. Kereskény, 2. Kiskeszi. Keszihótz. Királyfia. Klászita. Klenótz. Kolbak. Korbas. Kormos. Kospallag. Kóvár. Kőkeszi. Kövesd. Laczkó. Lám, F f 2

2. Ledény. Lehota, 2. Leléd. Leszenye. Likér. Lissó. Litas. Litava. Lantó. Matskás. Magyarod. Maros, 2. Marót, 2. Masztintz. Mère. Méznevelő. Mikola. Mladonya, 2. Nádas. Nagyszalu. Németh. Nénnye, 2. Nosztre. Nyék, 2. Nyustya. Olvár. Osgyán. Öved, 2. Ösöd. Palánk. Palást. Páld. Pallagi. Palojta, 3. Parassa. Pásztó. Patkós. Pestsentz. Pér. Perecsény. Peres. Pereszlény. Perg. Peszek, 2. Peszerény. Pódlusán. Pokoragy. Prebel. Prentsfalu. Pribely, 2. Priboj. Prilek. Rahó. Rakontza, 2. Retsin. Rimotza. Rongyin. Rusó. Ság. Salló. Sarampó. Sember, 2. Sípek, 2. Sirák. Stefultó. Sulok. Szabatka. Szakállos. Szalajta. Szalama. Szálka. Szántó. Szászd. Szebekléb. Szécsényke. Szedlisne. Szeltz. Szeltze. Szeleny. Szelestyén. Szemeréd, 2. Szennográd. Szent Antal. Szette. Szob. Szokolya. Szud. Szuha. Szuhány. Szusány. Sülke. Süttér. Tartsány. Teplitska. Terbegetz. Terény, 2. Tergénye. Terpin. Tesmag. Tessa. Teszer. Tompa. Toronya. Tölgyes. Török, 2. Tripin. Tur, 3. Vdvarnok. Ujfalu. Unyatin. Varbótz. Varbók, 3. Varsány. Vetse. Vindsakt. Visk. Vizoka. Zabri. Zabruska. Zahora. Zálaba. Zebegény. Zsáktsány. Zsemeri. Zsibritó.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Koháry. H. Esterházy. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Besztértzei Káptalan. Rosnyai Káptalan. Szelepcsényi Szemináriuma, Religyiói Kintstár Tudományi Kintstar. B. Hellenbach. G. Balassa. G. Pálffy. B. Sughy. G. Berényi. B. Kemény. B. Lusinszky. G. Zichy. G. Török. G. Majláth. G. Esterházy. G. Forgáts. Bozóky. Vajda. Semberg. Jánoky. Balog. Kubinyi. Dvornikovits. Madotsányi. Bori. Majtényi. Jeszenszky. Agáts. Hódosy. Disznósy. Foglár. Nozdrovitzky. Földváry. Gyürky. Korponay. Horváti. Agárdy. Bořos. Rádáy. Gudits. Gétzy. Okolitsányi. Podorszky. Coszto-

nyi, Liptay. Trsztyánszky. Korompay. Laskó. Jekelfalusy. Tihanyi. Palágyi. Nedetzky. Zsembery. G. Serényi. Radvánszky. Blaskovits. Csesznák. Simonyi. Palásti. Halátsy. Körmendy. Eperjesy. Selmets - Városa. Bányászi Kamara.

Komáromvármegye békerítettén Posony, Nyitra, Bars, Esztergom, Pest, Fejér, Veszprim, és Győr - Vármegyékkel igen kies, és bő termésű Tartomány, 's benne mindenféle állatok szépen, és nagyon tenyésznek: ezt nyilván bizonyítja a' Bábolnai gyönyörű Királyi nagy Ménes Hires a' Vértés erdeje, és a' Veki dohányja. Almási, és Tatai hegyei szép márvánnyal szolgálnak. Borai Között igen híres a' Neszmélyi. Duna. Vág. Nyitra Zsitva Folyói mindenféle hallal használnak, és a' kereskedést nagyon elősegítik. Az utolsóinak torka különös emlékeztet a' Törökkel az ott 1608-ban kötött békeségről. Népe tökéletes Hazai, 's az Esztergomi Érseki, és a' Győri Püspöki Megyéhez tartozik. A' híres Gróf Nádasdy Házból nagyon Örökös Fő Ispánja. — Komárom Szabad Királyi Város az ötet tizimerező már Árpád alatt épült Városa a' Tsallóköz' végén a' Vág, 's Öreg Duna egybe folyásánál diszeskedik. Ő Felsegétől, Ferentz Királyunktól még jobban megerősített Oltalomvárral. Itten a' Kereskedés igen szépen virágzik, Királyi Privilegyiomos Társasága lévén, melly a' Magyar Országi Dunán való Kereskedést előmozdítani igyekezik. Gymnáziuma kettő vagyon: egyik a' Katholikusoké, mellyben 7. Benediktinusok tanítanak: másik a' Reformatusoké. Nem kevés diszt adnak neki a' benne lévő hetvenkét Nemes Házak, mellyeknek Nemes Birtokossaik szabad kereskedéssel bírnak. Aszszonyai a' jó, és nagy Magyar Kenyér' sütésről Ország szerte ditsértet-

nek. — Tata nevezetes Mezővárosa e' Nemes Vármegyének már onnét; hogy Nevét Gróf Theodáttól, az ő Birtokossától, és Szent István Király' Keresztatyjától vette legyen, hit e' Szent Király így Szokott volt kedveskedve szóllítani: Tata! Ugyan e' Gróf Szent Péter, és Pal Apostolok' tiszteletére Apátursággal tiszteletesítette; nagy fényességre hozta pedig Hollós Mátyás, hatalmas Királyunk, pompás Királyi Várt építetvén itten, és erős bástyával bekerítettvén; a' mellette jól elterült tavat különkülönbe fele halakkal meglakosította; és itten halászáttal, 's vadászattal gyakorta szokta kedvét tölteni e' Nagy Bajnok Királyunk. G. Esterházy mostani Ura alatt is nem tsak a' Plébánia, Kapucinusok Klastroma, és a' hat Oskolát tanító Piáristák' Kallégyioma, 's ugyan annyi Templomok diszesítik e' Mezővárost; hanem a' Vár is ötet olly ékesítő állapotjában vagyon, hogy 1800-ben a' Frantziáknak itt ellenségeskedésekor Ő Felségének Ferentz Királyunknak, 's egész Udvarának méltó szállással szolgálna mind addig, valamig azok ide nem hagyták édes Hazánkat.

T H. Aba. Ács. Ágostyán. Almás, 2. Apáti. Aranyos, 2. Aszár. Aszód. Bábolna, 2. Bagota. Baj. Bajts. Bálványos. Bana, Bánhida. Baromlak. Battyán. Berek. Billeg. Birórét. Bogyá, 2. Bokod. Csanak. Császárs. Csém. Csép. Czigled. Csitsó. Csigvölgy. Czontzó. Csur. Dad. Dinnye, 2. Eketa. Ekel. Érseklél. Ette. Faraksd. Für. Fűrítő. Füs. Fűztő. Galla, 2. Gellér, 2. Geztes, 2. Grebits. Gug. Gúta. Gyala, 2. Gyarmat. Gyermel. Harka. Herkál. Hereg. Igmánd, 2. Imlód. Isa. Isáp. Ivánka. Jászfalu. Kajánd. Kisbér. Komotsa. Kapberek. Káva. Kecskéd. Keszegfalú. Keszi, 2. Kéthely. Kots. Kalta. Kömlöd. Környe. Kötnye. Kurtakeszi. Kürt. Lá-

Batlan. Lak. Landör, 2. Leányvár. Lovad. Lögör. Madar. Majk. Marczalháza. Marokháza. Martos. Megyeres. Mindszent. Mocsa. Monostor. Nagybér. Nagylél. Nagymegyer. Naszál. Naszvad. Nema. Neszmély. Oltsa. 2. Oroszleány. Örs. Parnak Pát. Pézses. Perbete. Piszke, 2. Pritsina. Radyány. Ronka. Sikvölgy. Szák. Szakállos, 3. Szemere. Szemő. Szend. Szentgyón. Szentgyörgy. Szentgyörgyvár. Szentmihály. Szentmiklós, 2. Szentpál. Szentpéter. Szilás. Szölös, 2. Szöny, 2. Szomod. Szomor. Tagyos, 2. Tany. Tardos Tarján. Tárkány. Tolna. Tóváros. Tömörd. Udvard. Ujfalu. Várallya. Várföld. Vas. Vasdinnye. Vék. Virt. Vizvárszemle. Zsitvató.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Szent-Tamási Prépost. Szent-Martoni Fő Apátur. Religyiói Kintstár. G. Esterházy. G. Zichy. G. Pálffy. G. Batthyáni. B. Hunyady. G. Amade. G. Sándor. Csúzy. Hajnal. Ghiczy. Jankovits. Nedetzky. Tajnay. Balog. Huszár. Boronkay. Fogarasy. Högyész. Pyber. Somogyi. Szabadhegyi. Végh. Zámolyi. Bajtsy. Csepi. Magyar. Erős. — Zmeskály.

Krassóvármegye, határozódván Arad, Záránd, Temes-Vármegyékkel, és a' Temesi Rationa Kerülettel, olly termékeny földön fekszik, hogy trágyázás nélkül egy Szántásra igen gazdagon terem: azon a' gabona, és Kukoritz: azért Marhával is bővelkedik. Hegységében terem bor, és fa bőven; forr a' Nemes értz, kivált ón, réz, és vas: a' Dognatskai, és Oravitzi Bányák főképpen tenyészők. Jelesebb Folyói: Maros, Temes, Béga, Berzava, Karas, és Néva. Népe többnyire Oláh nyelvű, keves Magyar, Német, és Rátz nyelvű: a' Katholikusok a' Csanádi; a' nem egyesültt Görög-szerartásuak a' Versetzi, és Temesvári Püspökség-

hez tartoznak — Lugos Mezővárosa híres a' Históriaban; minthogy régenten jó Erősségvala. Most nyílt Hely; de Népes; és Postával, és Vármegye Házzal szépeskedik. Krassó Helység emlékezetes, mivel tőle neveződik e' Nemes Vármegye.

T. H. Agadits. Anyás. Apadia. Bakamező. Balintz. Ballosest. Barbotza. Barra. Battiest. Baziest. Batta. Bozur. Bikin. Bikis. Binis. Birki. Birna. Bogodnitz. Boklen. Boksán. Boldur. Botár. Botinyest. Bozur. Branyest. Brázova. Brostyán. Bruznik. Bukovetz. Bults. Bultza. Bunya. Czella. Cseres. Cserestemes. Csiklova, 2. Csintyest. Csorda. Csudafalu. Csukits. Csuta. Delinyest. Dezestye. Dikván, 2. Dobrest. Dognatska. Dohlin. Domán. Drágamer. Dratinest. Drinova. Dubest. Dulkó. Duplaj. Ebendor. Ezeres. Facset, 2. Fizets. Forazest. Forotik. Furda. Furlok. Füzes. Galina. Gavasdia: Gisedo. Gladna. Gladova. Glinboka. Godinovazella. Gojzest. Goltz. Goruje. Grebenitz. Greon. Groz. Grubin. Guteritz. Gyürgyevó. Harmadia. Haurzest. Herendiest. Heszeres. Hódos. Homosdi. Honorits. Hunlor. Illad. Illova. Izgár. Jabaltsa. Jám. Járszeg. Jász. Jernik. Jerszeg. Jeszenova. Kaltova. Kalina. Kápolnás. Kapriora. Karansebes. Kavorán. Kelnik. Kernetsa. Kladova. Klitsova. Klokodits. Komoristye. Kosovitz. Kosova. Kostély, 2. Kostie. Kritsova. Krivina, 2. Kuptova. Kurtya. Kutina. Lalasintz. Lapusnik. Leukosest. Lugoshely. Lunkány. Luppák. Matsova. Maguri. Majdan. Makovis. Marszina. Mertsina. Mirkovátz. Moldova. Monlo. Monostor. Mutnik, 2. Nemesest. Nepomuki. Nermed. Nevrintsa. Nikolintz. Ohabalunya. Ohabitza. Ollóság. Oravitza, 2. Osztrov. Paduram. Pelisty. Perul. Pestyere. Petrilova. Petrosnitz. Petróza. Petrovátz.

Postsán. Poganyest. Pojana. Pajen. Polvás. Porlova. Posoga. Potok. Péttiest. Povorsina. Prebul. Priszaka. Radimna. Radmenest. Rafnik. Rajna. Rakastia. Rakita. Rakitova. Ravna. Remete. Resitza, 2. Ruen. Rumunyst. Rus. Ruszava. Ruszihótz. Sabár. Sittin. Spata. Stájerfalu. Szakul. Szárazán. Szászka, 2. Szatulnik Szétsen. Székás. Szeltsova. Szentes. Szerbászka. Silha. Szilvánhely. Szkeus. Szlatina. Szotsán. Szokolár. Szubotitza. Szudriás. Szurdok, 2. Szurány. Tápia. Temerest. Tergovistye. Therésiásd. Tikvári, 2. Tinkova. Tirnova. Temest. Topla. Udvarszállás. Valliaboul. Valliadény. Vallunga. Vallemare, 2. Vallepaj. Vaziova. Vetscháza. Verk, 2. Vermes. Viszák. Vodnik. Vörösmart. Vrány. Vranjutza. Zabálts. Zaguzen. Zgripestye. Zold. Zorány. Zorlentszmár. Zorlentszmik. Zsabár. Zsena. Zsidovin. Zsittin. Zsuppa. Zsuppány. Zsuppunyest. Zsurtsova. Zsurest.

F. U. Felséges Királyi Kammara. Andrusse-vits. Athanasievits. Augusz. B. Bernátffy. Bóbits. G. Biszingen. Branovatzky. B. Brukenenthal. Brument. Csiky. Dániel. D' Ellevaux. Dobreszevits. Frumer. Gáspáry. Grabovszky. Gyika. Halász. Házy. Jakabffy. Joanovits. B. Jovits. Karatsonyi. Kis. Leitner. Liebenberg. Lorentsits. Hertzeg Metternich. Milaukovits. Nemes. Palekutsevny. Pausz. Petrovits. Páutélyi. Piatsék. Sujlaiszky. Terpeco. Trattner. Trautenberg. Winkler.

Kunság, és Jászság, szabad Kérületek. Bihar, Bikes, Csongrád, Heves, Szolnok, Szabolts. Bács, és Pest-Vármegyéknek szomszéd-ságában, egyenlő szabadsággal birnak a' Ná-dor Ispány' Törvényes hatalma alatt, a' ki azo-
kat egy Fő Kapitány, több Alkapitányok, és Fő Birák által igazgatja: az Országos dolgok-ban pedig a' F. Királyi Helytartó Tanács. A'

Kunság Nagy és Kis Kunságra vagyón részelve, és mindenik Rész termékeny róna földet bír, Amannak Folyója: Körös. Berettyó, és Hortobágy; emennek azok helyett Rutakat szükséges ásni. Fa nélkül pedig mindenik szűkölködven, náddal, és tűzekkel kénytelenítettnek tüzelni. Amannak Kartzag-Ujsszállás nagy, és Népes Mezővárosa, mellyben Országos vásárok esnek: Emennek Halas Mezővárosa valamint nagy, és Népes, úgy mezősége igen hasznos a' marha' nevelésre, a' mellyel nagy kereskedést űznek Lakosai, Az egész Kun Nép szép Magyarságu. A' Nagy Kunság. az Egri Érsekséghez, a' Kis Kunság a' Vátzi Püspökséghez tartozik. A' Jászság is gazdag termésű térségen áll; már erdejű is nevelkednek. Nevezetesebb Folyója: Tarna, és Zagyva. Azért valamint a' gabonának minden Nemével, és a' marhának szépével, úgy hallal, és rákkal is bővelkedik. Népe szép Magyar természetű, és beszédű, 's tartozik az Egri Érsekség alá. Fő Mezővárosa, Jászberény, mellyben a' Kerület' Gyűlése szokott tartatni. Jeleskedik az Idvezítő Szentegyházával; a' Franciskánusok' Klastromával, és Gimnáziumával 's Lehel hajdani Vezér Kapitánynak tsudálandó Hadi Kürtjével: Zagyva vize keresztül folyván rajta, két Szigetetskét tsinál benne: mellyeknek egyikét Leopold; másikát Jósef szigetnek nevezték, Magyar Ország' Királyi Hertzegeinek, és Nádor Ispányjainak örök tiszteletére; 's mulató Helyül szolgálnak.

T. H. Agó. Apáti. Árokszállás. Aszszony szállás Átokháza. Bábonny, Balás. Balota. Bodoglár. Bosa. Bösztör. Csehi Csókás. Csolyos. Csorba. Dorosma. Dózsa. Előszállás. Fábiánka. Fejértő. Félegyháza. Fényszaru. Ferentzszállás. Fülöpszállás. Füzes. Galambos. Háza. Homoki,

Iván. Jakabháza. Jakabszállás. Jakóhalma. Kaba. Kápolnás. Kara. Karátsonszállás. Kató. Kigyós. Kiser. Kisujszállás. Kotzér. Kolbász. Kunhegyes. Ködszállás. Latzháza. Ladány. Lajos. Madaras. Magyarka. Majsa. Márialaka. Mérges. Mesterszállás. Mihálytelek. Milléri. Mízse. Mórítz. Nagykürt. Nagyszállás. Szabadszállás. Szechtó. Szentandrás. Szentgyörgy, 2. Szentlászló. Szentmárton. Szentmiklós, 2. Turkevi.

Liptóvármegye, néhai Hertzegség, Gömör, Zólyom, Turótz, Árva-Varmegyéktől, és Gállitziától mellékeztetve, többnyire aranyot, ezüstöt, vasat, piskoltzot, és medvét, hiúzot, Zergét, Özet, 's egyéb négylábu, és szárnyos Vadakat termő magas hegyekből áll. Az abban fakadó Vág' mentében mindazáltal terem rozs, árpa, zab, len, borsó. Juhai igen hasznosok. De legnagyobb haszna vagyon az ottan bőven tenyésző fenyőkben, melyeket deszkákká, Zsendelekké, 's egyebekké elkészítve, és szálanként is a' Vágon leeresztgetnek. Ugyan ezen Vágvize legjobb halakkal táplálja őket. Savanyu vize legjobb a' Magyarfalvi; Ferdője a' Szentiványi. Mézből sem kevés haszna vagyon. Népe Tóth, és Lengyel nyelvű, 's a' Haza' Nyelvét csak a' Nemessebbek, és a' gyótsot Ország szerte áruoló Szülöttei tudják; ambár az ő Fő Ispányjok, G. Illésházy, a' ki ezen Fényes Méltóságot örökségül bírja, szóval, és példával nyilván megmutatja, hogy a' Magyar Hazának Polgárjai vétesség nélkül nem lehetnek tudatlanok a' Magyar Nyelvben. A' Szepesi Püspökséghez tartoznak. — Rósahegy közönségesen Rosenberga, a' Fő Mezővárosa ezen Nemes Varmegyének, a' Vág folyó partján, melly igen Népes, és a' Plébánián kívül az Oskolákat tantó Piaristáknak Templomával, és Kollegiumával is diszeskedik. Van Po-

staháza, Sóadója, szépen pettegetett márványa, jó tserép edény fabrikával együtt. — Liptóvár csak a Vármegye Nevével hallatik.

T. H. Antzikkfalva. Andaháza. Anditze. Andrásfalva. Beharótz. Belenzkó. Benedekfalva. Benitze. Benikháza. Benyusháza. Bernitze. Besenye. Bócza. Bohrótz. Bobrovník. Bodafalva. Borova, 2. Brintze. Bukovina Bertafalva. Bölts-háza. Csemitze. Cserno. Csernova. Csetnitz. Czinfalva. Csorba. Davalló. Demesény. Deményfalva. Dubrava. Dusaj. Fejérpatak. Fiatska. Gál-falva. Gombos. Górfalva. Hibbe. Hora. Hoszszurét. Hutty. Illanó. Isipfalva. Ivanova. Jakabfalva. Jalótz. Jamnik. Jánosháza. Kamenetz. Keletsény. Kelemenfalva. Király. Kocskovetz. Kokava. Komjátna. Konsztrakosótz. Kralova. Kubiny. Kut Kva-tsán. Körmös. Lázi. Lazistye. Lehota, 2. Likava. Linik. Liptse. Liszkova. Lubelle, 2. Luboknit. Lutski. Ludrova, 2. Lusna. Modotsány. Magurka. Magyarfalva. Malatin, 3. Maluzina. Martzalfalva. Matyasótz, 2. Mlinitze. Mravnik. Nádasfalva. Neftzitháza. Nezitháza. Novotti. Okolitsna. Olaszi, 2. Oszada. Pálfalva. Palugya, 2. Paratzka. Párisháza. Paták. Plati. Plöstin. Podorány. Podmesztova. Poruba, 2. Porubka. Potornya. Pribilena. Prikod. Proszek, 2. Radel. Rasztoka, 3. Revutza, 3. Riboltova. Roztoka. Rudlova. Selmets, 2. Stózháza. Stranyán. Studnitza. Svozov. Szelnitz. Szentandrás. Szentanna. Szentersébet. Szentivány. Szentkereszt, 4. Szentmária. Szentmárton. Szentmihály. Szentmiklós. Szentpéter. Szielnitza. Szélts, 3. Szmertsány. Szokolts. Sztankován. Tarnótz. Tepla. Teplitska. Turek. Tvarozna. Ujvár. Várallya. Vasék. Vavritsó. Velling. Verbitze. Verbó. Vikodna. Vidaföld, Viglász. Vitálsifalva. Volkolinetz. Zadiel. Zahorovistye. Zsár.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Besztertzei Káptalan. Szentmáriai Prepostság. Keletsényi Plébánia. Teplai Plébánia. Tudományi Kintstár. Okolitsányi. Plati. Andaházy. Pongrátz. Benitzky. Palugyay. Kubinyi. Rakovszky. Dvornikovits. Jób. Bobrovnitzky. Bukovinszky. Csemnitzky. Denke Madotsányi Horánszky. Rhády. Patornyay. Bán. Fejerszky. Szentiványi Turánszky. Detrich. Gilányi. Abafy. Lehotzky. Lusinszky. Matyasóvszky Guothy. Kaszanitzky. Szmertsányi. Vitalis. Rósahegy Városa.

Marmarosvármegye, Bereg, Ugotsa, Szathmár-Vármegyék, és Erdély, Bukovina, 's Gállitzia közt, nagyobb részent hegyekből áll, mellyekben Különbfele Értz, és igen gazdag Sóbányái vannak; találatnak drágakövek is, kiváltképpen az ugy neveztetett Magyar gyémántok. Mezeje igen hasznos a' marha' nevelésére; és lapályai jól termők. Fája bővséges; 's levegője egészséges. Azért egy gyönyörűséges Tartomány ez. Folyóji közt nevezeteseek ezek. az ott eredő Tisza, Mara, Kaszó, Iza, Visó, Talabor, Tarasz. Az egész Országban egy Vármegyének sincs annyi savanyu Kútforrása, mint ennek; mellyek közt hiresebbek ezek: Borsai, Batizai, Glodi. Nánfalvai, Szaplontzai. Számos orvos vizei közt is nevezeteseek ezek: Apsitzai, Batizai, Botskói, Dragomérfalvai, Gyulafalvai, és Rhónai. De vannak golyvásító vizei is, úgy mint: a' Bartzánfalvai, és Lonkai. Lakosai Magyar, Oláh, Rácz, és Német Nyelvűek; 's a' Szathmári, és Munkátsi Püspöki Megyékhez tartoznak. — Fő Mezővárosa, Sziget, a' Tisza, és Iza egybefolyásánál, Lakhelye a' Fő Sóbivatalbéli Tisztségnak: itt a' Vármegye Háza; Harmintzados Tisztség; Váltó Posta; K. Gymnázium a' T. Piaristák alatt; és a' Reformatusok' Gymnáziuma. Sóa knáji leghiresebbek, és az Ország

gos Vásárjai, Ékesítik főképpen három Templomok: a' Katholikusoké kettő; egy a' Reformátusoké. — Marmorosvár most csak e' Nemes Vármegye' nevezetéről esmeretes.

T. H. Aknarahó. Apsa, 3. Apsitza. Baranya. Barczánfalva. Bárd. Bařlabás. Bartfalva. Batiza. Bedő Belezna. Berezna. Bereznik. Berlatás. Bizta. Botškó. Botškórahó. Borhut. Borsa. Bréb. Bronka. Brony. Bruztara. Eudfalva. Bukovetz. Büstyánháza. Csománfalva. Darva. Desze. Disznópatak. Dolha. Domhó. Dragomérfalva. Dulfalva. Fejéregyház. Farkasrév. Fejérfalva. Gánya. Gernes. Glod. Gyulafalva. Halatio, 2 Herintse. Herhets. Horb. Hoszszumező. Hotény. Huszt. Husztköz. Imsád. Iroltz. Iza. Izka. Kalinfalva. Kalotsa. Karátsonfalva. Kerekhegy. Keletsény. Keretske. Keselymező. Kirva, 2. Kobolapatak. Konyha. Kratsfalva. Kritsfalva. Kuszmitza. Kőkényes. Körösmező. Körtvélyes. Leordina. Liakovetz. Liget. Liptse. Lonka, 2. Mihályka. Mikolapatak. Mojszén. Mokra, 2. Nánfalva. Neresznitz, 2. Nyagova. Ökörmező. Ötvősfalva. Patak, 2. Paulovetz. Perkeletz. Petrova. Pisztva. Pajana, 2. Polyana, 6. Pozsán. Prizlap. Ravaszmező. Rikita. Remete. Ritská. Rikita. Rippinye. Rókamező. Róna, 2. Rónaszék. Rozália. Rozutska. Ruzkova. Sajó. Sándorfalva. Sófalva. Somfalva. Somosfalva. Sugatag. Szatsál. Száldobos. Szaplontza. Szarvaszó. Szeklentze. Szelistye, 2. Szerfalva. Szinevér. Szlatina. Szlatinka. Szolyma. Szurdok. Talaborfalva. Taratzköz. Tetső. Toronya. Trebusa. Tyuska. Uglya. Ujbárd. Urmező. Vajnagh. Vantsfalva. Veresmart. Visk. Visó, 3. Vutskómező. Zadnya.

F. U. Felséges Királyi Kamara. G. Teleky. G. Barkótz. G. Toldy. G. Kemény. G. Károlyi. B. Vétsey. Patay. Besztojka. Darvay. Pap. Dun-

ka. Rednik. Pogány. Sztojka. Kritsfalusy. Szaplontzay. Szarvady. Bay. Cserjenyi. Petrovay. Petrovits. Jármay. Buday. Hatfalusy. Gazda. Huszti. Reform. Ecclesiá.

Mosonyvármegye, Környülvétetve Posony, Győr, Soprony - Vármegyéktől, és Ausztriától, egy szép, és termékeny. Téréség; 's Betsnek mint egy Élészáza, mind hora, mind buzaja, mind szénája jó, és bőséges. Szarvas marháji, 's lovai; de kivált Juhai igen Szembe-tünők. Több vadás Kertjei, 's Fátzánossai vannak; Nyullal pedig főképpen bővelkedik: innét egy része Nyulasnak neveztetik. Ez öleli a' Duná' jobb oldalát; valamint már előbb Posonyvármegye annak bal oldalát; 's így ezek közt Magyar Dunává változik, még pedig öreg Magyar Dunává: minthogy itt több Kis Dunákat szül; és nem csak sok jó hallal, 's a' Kereskedés' Könyvitésével, hanem finom arannyal is gazdagítja Magyar Hazáját. Ide foly a' Rábtza, és Lajta is; ide esik egyik része a' Fertő tavának is; azért hala, rákja bőven vagyon. Megjegyzésre méltó itten az, hogy Sopronyvármegyében a' Rábának két ága, egyik Vátnyédi, másik Kapuvári, Rábának neveződven, a' hany alá omlik; 's onnét sokkal tsekélyebb ágon kiömlöven Rábtza névvel foldogál Győr, és Mosonyvármegyébe; és Győr alatt a' Dunába szakad a' Rábával együtt. Népe Győrvármegye mellett tiszta Magyar; hanem Austria felé Horvát és Német Nyelvü mindazáltal ez is mind deli termetével, mind öltöztével mindegyébkép kimutatja Magyar Polgáriságát. — Magyar Ovár az ő Fő Mezővárosa a' Lajtának a' Dunába folyásánál, mellyet a' még fennálló régi Királyi Vár Vármegye' Háza; T. Piáristák' Klastroma, és Gymnáziuma; Albert Királyi Hertzegtől ezen század' tizenhatszadikán

felállított Gazdasághéli Oskola, 's az itteni Polgárság szabadalma nevezetesít. — Mosony a' Kis Duna mellett igen közel Óvárhoz még nevezetesebb: minthogy ettől neveztetik e' Nemes Vármegye is; és régenten több Királyainknak kedves Lakhelye vala. Most onnét legemlékezetesebb; hogy a' Magyar gabona Kereskedésnek ez legyen legnagyobb Révpartja. — Boldog Aszszonyt Hertzeg Esterházy Páltól, az Ország' néhai buzgó Nádor Ispányjától ottan építtetett Klastroma, és Temploma a' Franciskánusoknak, 's az ebben lévő Kegyelmisséges Képe a' Szüz Anyának tiszteletesíti. — Szentmiklós mind az ő láttzatos helyheztetéséről, mind tetszős boráról; mind a' M. Uraság' díszes Kastélyjáról; mind főképpen az ő jeles Templomáról, mellynek mássát ezen Vármegyében nem láthatni, igen emlékezetes Helység, melly Feje N. M. G. Zichy Károly Ő Kegyelmissége' egy szép Uradalmának is, mellynek déli oldalát a Rábtza az északit a' kis Duna hasznosítja.

T. H. Arak. Balla. Bánfa. Barátfalu. Barát-föld. Baromház. Bezenye. Birósd. Császárrétje. Csiztő. Csuny. Edelstal. Farkaskut. Feltorony. Feketeerdő. Flansend. Gájtz. Gállos. Gáta. Hálaszi. Hegyeshalom. Horvátkémle. Horvátjándor. Ilmitz. Rálnok. Királyudvár. Köptsény. Körtvélyes. Kővágás. Lajtafalu Lébeny, Lenfalva. Levél. Litzkó. Lovas. Lutsony. Magyarkémle. Metsér. Miklósfalu. Németjándor. Novak. Nizsider. Nyulas. Oroszvár. Pándor. Pátsfalva. Pomogy. Rajka. Somorja. Szentandrás. Szentanna. Szentjános. Szentkazmér. Szentpéter. Szolnok. Tartsa. Téteny. Ujfalu. Valla. Védeny. Vindeny. Zurány. — Ezen a' legnagyobb Országutbann legszebb helyheztetésű Vármegyénk egészen a' Győri Püspüki Megyében vagyon.

F. U.

F. U. Albert Királyi Hertzeg. H. Esterházy. H. Batthyáni. G. Zichy. G. Harak. G. Esterházy. Györi, Posonyi, és Szombathelyi Káptalan. G. Szapáry. G. Vitzay. G. Batthyáni. Illosvay. Zichy. Naszvady. Skultéti. Bernát. Nagy. Bükkesy. Sándor. Hegyi. Módrovits. Dósa Trummer. Sáb. Austriai Prukk Városa.

Nógrádvármegye, Környékeztetvén Gömör, Heves. Pest, Hont, Zólyom - Vármegyektől, hegyes, és erdős; részént lapályos; és a természetnek majdminden javadalmában részes. Barmai jók; Juhai, és sertéssei számosak. Bányái hasznosok; bora ditsértés; Folyóji közt emlékezetesebbek: Duna, Ipoly, és Zagyva, 's e' két utólsók itten fakadnak. Több savanyu vizei közt nevezetesebbek a' Kálnói, Peltári, Fülleki, Kürtösi, Szalatnyai. Hires a' Renyei erősítő vize, és a' Harsányi Sósvize. A' pisztráng, Ketsége, 's egyéb jó halakon kívül, tenyésznek itten hódok is, ea Vidrák. Népének egy része tiszta Magyar, más része Tóth nyelvű; 's az Esztergomi Erseki, a' Vátzi, és Rosnyai Püspöki Megyékben vagyon. — Fő Helye Losontz Mezőváros, hol a' Vármegye' Gyűlései tartatnak; és valamint a' Katholikusok, úgy a' Lutheranusoknak, és Reformatusoknak Temploma. 's ez utólsóknak Gimnáziuma is vagyon. Több Földes Urai lévén több Uri Házakkal diszeskedik. — Nógrád, mellynek nevével jeleskedik ezen Vármegye, elesett ugyan régi fényességétől; de most is Népes Mezővárosa a' Vátzi Püspök Uraságában szép Templommal, és Plébániával. — Gáts Mezőváros több Fabrikákról nevezetes; Szétsény pedig a' Franciskánusok Templomáról, és Klastromáról: mind a' kettő Gróf. Forgáts Uradalmában.

T. H. Abelova. Agárd. Almás, 2. Andrásfalva. Apátfalva, 2. Arany, 2. Babi. Boglyásal-
Magyarok esmérete. G 6

lya. Bagyon. Baka. Bakó. Baksaháza. Bánk, Bányalónya. Bányaznió. Barátokföldje. Baratony. Bárkány, 2. Barna. Bást. Betske. Bér. Bertzel, 2. Berenke. Berény. Borosberinke. Berkenye. Berki. Berzentze. Bisztritska. Bodony, 2. Bokor, 2. Bolgárhony. Bolyk. Bonna. Boroznok. Bozita. Bölk. Brezó. Brezova. Buják. Busa. Buzita. Bzova. Csákányháza. Csalár. Czered. Csétsé. Csengerháza. Csikor. Csontfalva. Csór. Czúvekfalva. Daló, 2. Darótz, Debertsény. Dejtár. Demetser. Dénésfa. Dengeleg. Divény. Dobrots. Dolyán. Drahi. Ebetzk. Etsed. Etseg. Endrefalva. Esztergály, 2. Ettes. Fábiánfalva. Felsőfalva. Fogats. Fülek. Fűrész. Gátsfalva. Galambos. Galssa. Garab, 2. Gardony. Garsfalva. Gétz, 2. Gede. Gerege, 3. Gergelsfalva. Guta. Gyarmat. Haláp, 2. Halászi. Halnó. Haraszi. Hártyán, 3. Héhalom. Hengyel. Heréd. Herentsény. Hidegkut. Hihalom. Hallókő. Hored. Horpáts. Huguag. Huta. Illink. Jásztelek. Jelsótz. Jenő, 2. Jobbágyi. Kálló. Kálnó. Kalonda, 2. Karantsallya: Katalin. Kazár. Rékkő. Keletsény, 2. Keresztur, 3. Keszeg. Keszi. Kisfalva. Kisfalud, 2. Koprontza. Korlak. Korna. Kosd. Kotyháza. Kotrotz, 2. Kovátsi. Kozárd. Kökényes. Kövesd. Kurtány. Kürt, 2. Kürtös, 2. Lám. Lapintó. Lázi. Legind. Lehota, 6. Lentova. Lest. Libertse, 2. Litzkó. Litee. Lótz. Lőrintzi. Lutzin. Ludány, 2. Lupots. Madatska. Málnapatak. Martzal. Márkháza. Marokháza. Maskova. Megyer. Mikótelke. Miksi. Mlagyó. Mohora. Mutsin. Mulyad, 2. Mulyadka. Muzslin. Nádas. Nádasd, 2. Nagyfalu. Nándor. Nedelitz. Németi. Nesza. Nevitzke. Nitra. Novák. Nyárasdvölgy. Nőtintz. Ó Báston. Oprezák. Ordas. Orosz. Croszi, 3. Óvár. Ozsgyán. Pátfalva, 2. Palotás. Parotza. Patak. Patvartz. Pentz, 2. Perény. Perenye. Perse. Petény, 2.

Pető. Petri. Piling. Pilis. Pintz. Podlusán. Podretsány. Pogányvár. Pogony. Polikna. Poltár. Pöstyén. Prága. Priboj. Prsány. Pusztaház. Pusztaterk. Püspöki. Rád. Radistya. Ragyoltz, 2. Rap. Rárós. Rátka. Rétság. Riba. Rimótz. Romhány. 3. Ronya, 2. Rót. Ság. Sámsonháza. Sáp. 3. Sátoros. Sávöl. Sipek. Somoskő. Sőj. Stratsin, 2. Surány. Süllye. Szakál. Szalatna, 2. Szalmaterts. Szanda. Szandaker. Szántó. Szátok, 2. Szeltz. Szele. Szendehely. Szenna. Szentersébet. Szentivány. Szentpéter. Szétsényke, 2. Szenté. Szirák. Szlabonya. Szőlős. Szörös. Stregova, 2. Szűpatak. Szügy. Tab. Tamási. Tartsa. Tarjány. Tarnótz. Telke. Tepke. Terbeléd. Terenye, 2. Tereske. Terjén. Tiszovnyik, 2. Told, 2. Tolmáts. Tosontza. Törintz. Trats. Tótujfalu. Tugar, 3. Turitska. Turopolya. Udornya. Uhorska. Ujfalu, 3. Ujlak. Utas. Uzsa. Vadkert. Vámosfalva. Vanyartz. Várallya. Varbo. Varsány. Vát, 2. Vetseglő. Verébely. Veres. Verőtte, 2. Vidafalva. Vilyke. Vizlás. Zagyva. Zavada. Zele-ne. Zellő, 2. Zobor. Zsel. Zsiklevnyik. Zsilevnyik. Zsum. 2.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Vátzi Püspök, és Káptalan. Rosnyai Káptalan. Sz. István Szeminárium. H. Esterházy. H. Grasálkovits. H. Koháry. G. Forgáts. G. Zichy. G. Teleky. G. Sándor. G. Berényi. G. Keglevits. B. Prónay. B. Vetséy. G. Remény. B. Beleznay. B. Podmanitzky. G. Ráday. G. Stharenberg. G. Klobusitzky. B. Hellenbach. G. Tolvay. Jeszenszky. Gyurtsányi. Torotzkay. Kubinyi. Madrutsány. Sándor. Balog. Bory. Muslay. Okolitsányi. Szentiványi. Fay. Puky. G. Balassa. Revitzky. Gyürky. Pongrátz. Malatinszky. Szilasy. Sebestény. Darvas. Hántor. Tihanyi. Szeremy. Almásy. Gedey. Motsáry. Be-

nitzky. Jankovits. Losontzy. Záborsky. Battik. Plati. Vattay. Csemnitzky. Mihaletzky. Majtényi. Boros. Gál. Dobozy. Liptsey. Etre. Battyáni. Gétzy. Csoma. Batta. Bene. Kiss. Balás. Strötter. Tapoltsányi. Zsemberg. Tasy. Madáts. Révay. Szudy. Serényi. Hamar. Bornemisza. Tarródy. Török. Ambrózy. Bertzely. Osztrolutzky. Trentler.

Nyitra vármegye, határosodván Trentsény, Turótz, Bars, Komárom, 's Posony - Vármegyékkel, és Morva Országgal, nagyobb részt hegyes, 's gazdag mindennemű fákkal; térsége pedig mindennemű gabonával. Borai jók. Folyói: Vág, Nyitra, Zsitva. Emlékeztetések az ásványos vizei. Pöstényi, Bajmotzi, és Bilitzi Ferdőji híresek. Marha, főképp juh' tartása jeles. Ürményben G. Hunyady' értelmes gazdálkodásával a' lótenyésztetés igen nevezetes. Hala, vadja elég: gyümöltse pedig bővséges. Népe Komárom felé Hazai; Morva felé Tóth nyelvű, de már ez is szépen tökéletesedik Hazája' Nyelvével; tartozik az Esztergomi Érseki', 's Nyitrai, és Besztertzei Püspöki Megyékhez. — Szabad Királyi Városa, Szakoltza, mellyben a' Plebánián kívül, a' Franciskanusok', és Mizerikordiánusok' Klastroma, 's négy. Grammatikai Oskola' vagyon, a' Normalissal együtt, az Ágostai Vallásuak' Temploma. A' Posztószövéssel leginkább nyerekedik. — Nyitra, mellynek nevével tizereskedik e' Nemes Vármegye, szabadalmas Püspöki Város szép Püspöki Szentegyházzal, Várral, és Káptalannal; Szent Ferentz' Szerzetességének Plébániás Templomával, és Klastromával; Piáristák Kollégiumával, 's Gymnáziumával, Szemináriummal, hol a' Lyceumban a' Theológián kívül, a' Filozofia is tanittatik. Emlékeztetes a' N. Vármegyének derék Háza. — Holits a' Morvavize mellett szép Királyi Kastéllyal, nagy tse-

rép edény Fabrikával, Spanyol juh tenyésztéssel, 's Tsászári Ménessel jeles Mezőváros; holott halászzattal, 's vadászattal szokta magát mulatni Ő Tsászári, 's Királyi Felsége. — Privigye Mezővárost nevezetesíti a' T. Piáristák' Klastroma, és Gimnáziuma: Érsek Ujvárt pedig a' Nyitra vize mellett a' Plébanian kívül, a' Franciskanusok Klastroma, és az Érseki Vár.

T. H. Adamótz. Agáts. Andats. Andód. Apáti, 4. Apony, 2. Ardanótz. Atrak, 2. Báb, 2. Babindal. Bácskafalva. Bajmotska. Bajmotz. Bajna. Bakó. Bánka, 2. Bánkeszi. Basótz. Bástyánka. Batikova. Behintz, 2. Belitz, 2. Bella. Belintz. Beregszeg. Berentz. Beznyákfalva. Bodok, 4. Bodorka. Bortsány. Bori. Bosán, 2. Botfalva, 2. Bölgyén, 2. Brezova. Brotska. Brunótz. Bruznó. Butsán, 2. Breztove. Brezán. Bukótz. Bulgyen. Busótz. Butkovány. Bzinetz. Czabaj. Czák. Csatsó. Család. Családka. Csapor. Csári. Csaztkótz, 2. Csaztkóv. Csauza, 2. Csavaj. Czerova. Czetény, 2. Csehi. Csejte. Csekej. Csermend. Csetény. Czigel. Csisits. Csítár, 2. Csizótz. Csornok. Darázsí. Dets. Dejte. Ditske. Diós. Divék. Dobrotsna. Doits. Domony. Dosin. Doltzen. Dovorán, 3. Drahótz. Dubnitzza. Dubovány, 2. Dutsó. Dvornik. Egbel. Eger. Egerszeg. Egyházszeg. Eletske. Elefánt, 2. Emöke. Ervistye. Erdőház. Eszdeg. Fáhiánvölgye. Farkasd. Fejérmajor. Finta. Fornaszeg. Födemes. Funtzin. Gajdel. Galgótz. Garázda. Garajda. Gelénfalva. Gerentsér. Gergelyfalva. Geszte. Getfalva. Gimes. Gintz. Gyarak. Gyarmat. Handlova. Helben, 2. Hetmény. Holotka. Horka. Hoszszufalu. Hubina. Huorka. Ivánka. Jablontza. Játz, 3. Jalovetz. Jalsótz. Janófalva. Jász. Jeskofalva. Jókő. Izbék. Kajsza, 2. Kakasfalva. Kalász, 2. Kámánfalva. Kanyánka. Kap, 2. Kaplát. Karótz.

Kató. Keletsény. , 2. Kér, 2. Keszí. Kereskény. ,
 2. Kerkótz, Kesellőkő. Királyfalva. Királyi , 4.
 Kismánya Kobilán. Kotzur. Kotzuritz. Kotsin.
 Koleskó. Kolon. Kolos. Komárnó. Komjáti. Ko-
 nyafalva. Koptsán. Koritno. Korlát. Korlátkővár.
 Kos. Kosztolány , 3. Kosztolnafalva , 2. Kovalló,
 2. Kovartz. Krajna Krakova. Kraszna. Kremts.
 Kresztyánfalva. Krutsa. Kropov. Krtotz , Kuno.
 Kuti. Kutásó. Kuzmitz. Könyök Köpösd. Kört-
 vélyes. Kürt , 2. Latska. Lajosfalv. Lakatsi. Lan-
 tsár. Lapas , 2. Lazkár. Lazán. Ledézt. Leheny
 Lehota, 7. Lehotka. Lelótz , 2. Leopoldvára. Lestin.
 Leszkó. Letnitz. Libika. Lieszkov. Lipnik. Lipov.
 nik. Livina. Lomnitza. Lópásó. Lopós. Lovászi.
 Löki. Lubina. Luboka. Ludány , 2. Luka. Lukátsi.
 Matsó. Madintz. Majzel. Malanta , 2. Malomszög.
 Mantzikó. Manyiga. Mártonfalva. Megyer Menge.
 Merasitz. 2. Mezökeszi. Miava. Motsidlan. Motso-
 nak. Modró , 2. Mogyorós. Mokrihaj. Molnos. Mo-
 rova. Morovno. Mosótz. Nádas. Nádlán. Nagysfalv.
 Nagyszeg Novajótz. Netzpál. Netsete. Nedanótz.
 Nedasótz. Nedozsér. Negyed. Nemtsitz. Nemetzke.
 Néver. Nevitzin. Nezete. Nisnya. Novák. Otskó.
 Ojtvány. Onderó. Onor. Oreszkó. Osztró. Öszde-
 ge. Pátzolaj. Pán. Parutza. Pásztó. Pata. Patvarótz.
 Petsenyéd. Pereszlény. Perg. Péterfalva. Petőfal-
 va. Pobadin. Pobedin. Potsabán. Podragya , 2.
 Podkilava. Podlasa. Podlusán. Podolla. Podza-
 mesy. Pográny. Pókuta. Polánka. Polusz. Popu-
 din. Poruba. Poszátka. Pöstény. Prasitz. Pras-
 nik. Prasznótz. Pravenitz. Prepasne. Priterszky.
 Pritsd. Próna. Putsány. Püspökfalva. Püstin. Ra-
 bove. Rabovistye. Ratsitz. Rád. Radézt. Radek.
 Radgetz. Radimo. Radist. Radistye. Radosótz ,
 2. Radozna. Rajtsány. Rakovitz. Rasztotsna. Rat-
 kótz Ratnótz. Retsény , 3. Rédek , 2. Renkó.
 Ribke. Rippeny , 2. Rohó. Románfalva. Rovenz-
 kó. Rozbehi. Rudnik. Rudnó. Sadlonye. Ság. Sal-

gő, 2. Salgótska. Sárső. Sarlaska, 2. Sasvár.
Sellye. Sempte. Sidlentze. Simova. Sindolatz.
Sipkó. Siső. Sok, 2. Soponya. Stepanov. Ste-
ruz. Strázsa, 2. Suránka. Surány, 2. Sutótz, 2.
Svrnbitz. Szabatist. Szalakuz. Szánfalva. Szebe-
dráz. Széts. Szedlötze. Szenitz. Szentkereszt.
Szentmihály. Szentnándor. Szentpéter. Szép-
lak. Szerdahely, 2. Szil. Szilad. Szkatsán. Szmer-
lak. Szmolánka. Szobotist. Szokolotz. Szol-
tsán, 2. Szoltsánka. Szolka. Szomolyánka. Szomor-
falva, 2. Szorbitz. Szotina. Szulány, 2. Szulótz.
Szutsán. Szőlős, 3. Tapoltsány. Tarány. Tar-
doske. Tardomeztritz. Tavarnok. Temes. Te-
metvény. Teplitz. Teszer. Tomsai. Topoltska.
Tordomeztitz. Tormás. Tormos. Torpótz. Tor-
nószeg. Trebete. Tura. Turtsányka. Tusina.
Tyapkó. Tököld. Tövesfalva. Udvarnok. Újfalva, 4.
Újhely. Ujlatska. Ujlak. Újvároska, 2. Unin. Üreg.
Ürmény. Ürmintz. Vagyótz. Vajka. Vaniga. Vá-
rad. Várallya. Vásárd, 2. Vetse, 3. Velusótz.
Vendég, 2. Verbény. Verbó. Verbótz. Veszele.
Veszka. Vesztenitz, 2. Vitsap, 2. Vidovány.
Vieszka, 4. Visnyó. Vieszka. Vitkótz. Vittentz.
Volkován. Vogyerád. Vozokény. Vörösvár. Vra-
dist. Vratistye. Zadubnitza. Zahati. Zaratzka.
Zarada. Zakoztalan. Zalotsin. Zavada. Zela, 2. Zi-
la, 2. Zlatnik. Zlikótz. Zlukótz. Zobor. Zobra-
falva. Zsámhokrét. Zsere.

F. U. Ö. Ts. K. Felső. Felső. Királyi
Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan, Nyi-
trai Püspök, és Káptalan. Vág. Újhelyi Prépost.
Religiói Kintstár. Nagyszombati, és Nyitrai
Plébaniák. Posonyi Szeminárium. Tudományi
Kintstár. H. Esterházy. H. Grasalkovits. H. Ho-
henthollern. H. Koháry. G. Erdődy. G. Káro-
lyi. G. Aponyi. G. Zichy. G. Pálffy. B. Splényi.
G. Berényi. G. Batthyáni. G. Sándor. G. Ujfa-

Iusy. G. Csáky. B. Zay. B. Szörényi. G. Amade. G. Zerdahelyi. G. Révay. B. Hellenbach. G. Bosányi. G. Forgáts. G. Koller. G. Brunszvik. B. Pongráz. G. Klobusitzky. G. Hunyady. G. Traun. G. Heglevits. B. Jeszenák. G. Teleky. G. Esterházy. B. Révay. B. Dávid. B. Horetzky. Majtényi. Batskádý. Böthi. Rudnay. Bosnyák. Bázsó. Péterfi. Jezernitzky. Diósy. Bertalanfi. Skulteti. Motesitzky. Janóky. Deső. Korosy. Simonyi. Uzo-vits. Boronkay. Gosztonyi. Turtsanyi. Sándor. Gilyányi. Tarnótzky. Szölösy. Vályi. Bosányi. Otskay. Gétzy. Merey. Kőszegi. Bartakovits. Turótzky. Klimó. Gentzel. G. Vindisgrätz. B. Malonyai. Ürményi. Szentiványi. Rajtsányi. Bori. Burján. Noszlopi. Buzásy. Zsarnótzky. Szakoltza Városa. Szakoltzai Ispita.

Pestvármegye Pilis, és Solt Vármegyékkel egyesítve; Fekszik Csongrád, Bács, Baranya, Tolna, Fejér, Komárom, Esztergom, Hont, Nógrád, Heves Vármegyék, 's a' Jászság, és Kunság szomszédságában, nagy jövedelmű, egy részt hegyes, 's nagyobb részt róna földön, melyen mindenféle gabona bőven terem, a' magas száru, 's igen nyeles Kukoritzával együtt; dinnyeje is nagyra nő, és igen jó izű. Bora szinte úgy bőven terem, és jó. Hallal bővelkedő Folyói: az itt több híres szigetekkel ékeskedő Duna; Tisza; Zagyva; Tápio; Galga; és Rákos, melyet híresítenek a' mellette Hengyelből tartott több Gyűlései a' Magyar Nemzetnek. Erdeji szépek. Pusztáit gyönyörűsítik a' szebbnél szebb Tsorlák, Ménesek, Gulák, Göbölök, és Júhnyájok: mellettek legeltető posgás Legények kedvekre dudálnak, furuglálnak, 's lejtőznek. Asztali vadat is, kivált madarat eleget tenyészt e' kies Tartomány, melyet két Királyi Fő Város; egy Érseki, 's egy Püspöki Város;

és számtalan Uri Kastélyok ékesítenek. Népe derék Hazafiságu; 's az Esztergomi, és Kalotsai Érseki, Fejérvári 's a' Vátzi Püspöki - Megyékhez tartozik. Örökös Fő Ispányja az Ország' Nádor - Ispányja. — Buda, az Ország'nak Anyavárosa, elsősíti e' Nemes Vármegyét. Attila idétt elhíresedett ugyan már Buda; de ennek Ó Buda birja helyét; Budának, Országunk' Fő Városának, Nagy Lajos Királyunk az Alkotója; Sigmund Királyunk Öregbítője; Mátyás, ama' Híres Királyunk Felmagasztalója. Utóbb a' Török által felgyujtatván; osztán elfoglaltatván; több ostromoltatása után pedig visszanyerettetvén, mind addig sinlődött romlottságában, míg Ditső Királynénk, Mária Theresia, Királyi gondjára fordítván a' Királyi Palotát dűledékeiből fel nem emelte. Nagyszombatból a' Magyar Univerzitást 1777-ben ide szállította: a' hová már hat esztendő előtt Raguzából Szent István Király' jobb Kezét elhozatta volt. Második József Császár, és Magyar Király innét Pestre, és Posonyba szállítván az Univerzitást, ide helyezettette a' F. R. Helytartó Tanácsot; a' F. Királyi Kamarát; a' Fő Törvényszékeket; és a' Hatonai Fő Kormányt: és ezek, a' Fő Törvényszékeken kívül, most is itt vannak: valamint a' Fegyvertár; Ágyúöntő műhely; az Univerzitásnak derék Könyvnyomtató műhelye, a' Betüöntéssel együtt; Selyem - Kotsi - és fejér tserép Fabrika; Tüzpor malom; Fő Gymnázium; Fő Posta Hivatal. A' Kultsos Vár a' Királyi Palotával, mellyben most az Apostoli Királyi Szent Korona őriztetik, 's József Császári, Királyi Fő Hertzeg, 's az Ország' Nádor Ispányja lakik, több Egyházi 's Világi rappant Épületekkel villogtatja a' Hegy' tejejen Királyi fényességét; ugyhogy innét az alatta lévő külső Városokat a' Szent Gellért, He-

gyén Fejedelmi tsinálata Tsillagvizsgáló tornyot, a' Duna' tulsó partján hosszan nyuló gyönyörű Királyi Pest Várost szemlélvén, majd tsak nem magán kívül ragodtatik az Ember. Híresek az itteni meleg Ferdők is; de még híresebbek a' bőven termő, 's a' Burgundiaiaknak semmit sem engedő veres borok, mellyeket mind maga' taplálására, mind gazdag nyereségre használván a' szorgalmatos Budai Polgár, örömmel éli Magyar világát. — Menjünk már azon az Európában leghosszabb hidon által, melly hajókon épülvén, Budával Pestet egybefoglalja, úgy hogy egyik a' másiknak szépségét tsudálatosan nevelje. Pest Szabad Királyi Város valamint a' Vármegyének Nevét; úgy az egész Magyar Nemzetnek hangot ad mind a' Tudományosságra, mind a' gazdagodásra, mind az igazságra: mert itt vagyon az igazság' kiszolgáltatásának Fő két Törvény-széke, ugymint a' Királyi, és a' Hétszemélyes Tábla; a' legnagyobb Országos Vásárok, mellyekre nem tsak a' Haza' minden részéből, hanem Külföldről támentalan sokaság öszevegyül; 's az ide való hét száz Kalmárokon kívül, a' Bétsi Hereskedők, a' Görögök, Törökök, 's a' Lengyel Zsidók jól megpénzelik magokat. Itt a' Musák' Tanyája, a' Magyar Universitásnak negyven hat bölts Tanítójival, a' Nemzeti Museummal. Innét szárnyalnak a' Nemzet közzé az elmét világosító, 's a' szívet Hazafiságosító különkülönbféle Irások; különösen a' Tudományos Gyűjtemény, és a' Hazai Tudósítások. Azért mindmind nagyobbodik, szebbedik, és tsinosabbodik ezen Királyi Város, elannyira, hogy majdan Európának első Városai között betsültsésk. — Érseki Város Kialotsa az Érsek' Lakvárával, Székes Egyházával, Káptalannal, Lyceummal, és Szemináriummal, 's a' T. Piáristák Kollegiumával, és

Gymnáziumával jeleskedik. — Vátz Püspöki Város a' Püspök Lakvárával, Székes gyönyörű Egyházával, Káptalannal, Nevendék Papsággal, Lyceummal, T. Piáristák Gymnáziumával; Sűket Némák, és a' Ludovicea Katona Oskolával díszeskedik. Ketskemet Mezőváros mind temérdek nagyságával, mind a' Piáristák' Klastromával, 's Oskolájával, mind a' Reformatusok Fő Gymnáziumával hirhedik.

T. H. Abony. Áts. Atsa. Adáts. Akasztó. Alag. Alberti. Almás. Alpár, 2. Apáti. Aporka. Apostag. Aszód. Bag, 2. Bakód. Bánkháza. Barats. Battya. Betse. Belegyház. Bénye. Bertzel. Bertzer. Besenyő. Bia Bikarét. Bitske Bille. Bócsa. Bogdány. Bogyiszló. Bojár. Boldogkúta, 2. Böttyán. Bud. Bök, 2. Böszér. Budakeszi. Budafőrs. Bugótz. Bugyi. Csaba. Csala. Csanád Császártöltés. Czegléd. Csék. Cseke. Cselők. Csenyőd. Csép Csepely. Csév. Czibok. Czinkota. Csik. Csikos. Csobánka. Csókás. Csomád. Csömör. Csőreg. Csővár. Dab. Dabas, 2. Dány. *Cd* Demeter. Domony. Domonyivölgy. Dömsöd. Duka. Dunakeszi. Dunavetse. Duskok. Etsér. Egyháza, 3. Erdő. Erek. 2. Erkeny. Esső. Faisz. Farkasd. Farnos. Félegyháza. Foktő. Fót. Garants. Gomba. Göd. Gödöllő. Gubats. Gyal. Gyón. Gyömrő. Györgye. Györk, 2. Hajnik. Hajós. Halom. Haraszt. Haraszi. Harka. Hármashatár. Harta. Hartyán, 2. Hatvan. Hernát, 2. Héviz. Hidegkut. Hild. Hugyi. Iklad. Inarts, 2. Irzsa. Isák. Isaszeg. Jánoshidja. Jászfalu. Jenő, 2. Kákony. Kakuts. Kalász. Kára. Kartal, 2. Káta, 4. Káva. Ketske, 2. Ketzél. Keregegyháza. Kerepes. Keserőtelek. Keresztur. Kissing. Kisujfalu. Kóka. Kopaszhegy. Kisüllés. Kovátsi. Köntsög. Körös, 2. Kötyöny. Lak. Leányfalu. Lótsod. Lóre. Lőb. Lörintzi. Matsa. Majosháza.

Makad. Mántekek. Margitsziget. Máriatzel. Matkó. Megye. Megyer, 4. Mende. Migázzivár. Mikla. Mikebuda. Miske. Mogyoród. Mokád. Monor. Monostor, 2. Nádudvar. Nána. Negyven. Németi, 2. Orgovány. Oszlár. Ökördi. Nyiregyháza, 2. Ótsa. Ordas. 3. Ordasháza. Örs. Páhi. Pákonny. Paladits. Pálfölde. Pálháza. Palota. Pánd. Pandur. Pataj. Patak. Paty. Pétsel. Perbal. Pereg. Peszér. Péterfölde. Péteri, 3. Pilis. Polgárd. Pomáz. Promontorium. Rátzkeve. Rátztelek. Ráda. Rádai. Rákos. Rátót. Réber. Rékás. Rudastó. Ság. Sáp, 2. Sári. Solmár. Solt. Soroksár. Sós. Sőreg. Sükösd. Süly. Szada. Szakmér. Szállás, 2. Szántó. Szarvas. Szász. Szetső. Szele. Szolid. Szenthenedek. Szentdiénes. Szentendre. Szentgyörgy, 2. Szentjakab. Szentimre. Szentistván, 2. Szentiván, 2. Szentkereszt. Szentkirály, 3. Szentlászló, 2. Szentlőrinc, 2. Szentmárton, 3. Szentmihály. Szentmiklós, 3. Szentpéter. Szenttamás. Szeremle. Sziget. Szilágy. Szód. Szódrákos. Szügyi. Szunyog, 2. Tahi. Taksony. Tarta, 2. Tas. Taslár. Tebe. Tegleház. Telki. Tény, 2. Tete. Tétény, 2. Tetétlen. Tinnye. Torbágy. Tószeg. Tótfalu. Tök. Tököl. Tölös. Törökbálint. Törtely. Tura. Ujfalu. Uchó. Uri. Uszód. Üllő. Urbő. Üröm. Vats. Vadász. Vadkert. Vajndor. Valkó. Vanaj. Ványa. Varsány. Vasad, 2. Vatra. Vetse. Vetsés. Vejte. Veresvár. Verseg. Visegrád. Zastó. Zsámbék. Zsámbok. Zsidó. Zsiger.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Jósef. K. Fő Hertzeg Palatinus. Albert Királyi Hertzeg. Kálotsai Érsek. Vátzi Püspök, és Káptalan. Egri Káptalan Nagyvárad Káptalan. Religyiói Kintstár. Telki Apátur. Premonstratenzisek. Tudományi Kintstár. Hertzeg Esterházy. H. Grasalkovits. H. Koháry. G. Csáky. G. Aspermont. G.

Sándor. G. Batthyáni. B. Prónay. B. Szeletzky. B. Podmanitzky. G. Beleznay. G. Ráday. G. Keglevits. B. Lafert. G. Fekete. B. Ortzy. B. Rudnyánszky. G. Festetics. G. Károlyi. G. Teleky. G. Forgács. G. Sztáray. G. Esterházy. G. Majláth. G. Hugonay. Vattay. Fáy. Darvas. Tarkó. Latzkovits. Banzay. Szily. Bitskey. Benitzky. Vörös. Halász. Bene. Dobrovitzky. Miskey. Almásy. Parnitzky. Gosztonyi. Nádasz. Rodli. Trstyánszky. Batta. Sárközy. Majtényi. Földváry. Tihanyi. Balog. Csúzy. Szilassy. Bohus. Magótsy. Bosnyák. Vay. Kubinyi. Blaskovits. Jankovits. Paksy. B. Hellenbach. Szentkirályi. Vigyázó. Ottlik. Adonyi. Bartzay. Tarjányi. Bésán. Hódosy. Bentsik. Száraz. Daróty. Fényszaruí Község.

Posonvüdrmege, határosodván Nyitra, Komárom, Győr, Mosony-Vármegyékkel; 's Austria, és Morva Országgal, kies, és mindenféle gabonával, gyümölcstszel, 's híresborral bővelkedő földön helyhedik, úgy hogy majd általjában arany kertnek neveztetett, 's Mátyás Királytól különösen kedveltetett, kivált Tsallóköze. Nevezetesebb Folyóji a' hallal bővelkedő Duna, Vág, Morva. Vagyon Kőbányája is, és festő füve. Népe Austria felé Német, Morva felé Tóth nyelvű; nagyobb része pedig tökéletes Magyar, 's az egész Vármegye az Esztergomi Érsekségben vagyon. — Posony e' Vármegyét nevező Szabad Királyi Város most is kiváltképpen tziemeskedik ebben a' Duna' partján mind Népe' sokaságával, és tsinosságával, mind Egyházi, és világi jeles Épületeivel; Különösen Káptalannal, Királyi Akademiával, és Fő Gimnáziummal, mellyben, és a' Filozofiában a' T. Benediktinusok tanítanak. Fő Gimnáziumjok vagyon az Agosta Vállásuaknak is. Virágzik itt a'

Kereskedés; divatjában van a' Rosolis - Tobák - Olaj - Posztó - Selyem, és Tükör Fabrika. Jelessek a' Könyvnyomtató Műhelyek, és a' Könyvárus Boltok. Nyomtattnak itten Deák, Német, és Tóth Ujságlevelék; de a' két első igaz Hazafiúi lélekkel mindenkor kinyilatkoztatja adott alkalmatossággal; hogy a' Magyar Nyelv a' Magyar Hazával egy méltóságu legyen. A' Tudományok' Posonyi Kerületének Fő Helye; és Lakja a' Fő Igazgatónak, ki most N. M. G. Szapáry József, Sz. István Apostoli Király' Jelességes Rendjének Kommendátora, 's Nemes Mosony - Vármegye' Fő Ispányja Tsászári, 's Apostoli Királyi Felség' valóságos Arany Kultsos Hive, és Belső Titkos Tanácsosa. Főképpen emlékezetes ama' kies halmon félségesen építettetett négyszegletű Királyi Vár, melly mind erősségével, mind a' Királyi Koronának őrizetével, 's több Királyainknak, kivált Mária Theresia Ditső Királynénknak gyakor mulatásával hová tovább nagyobb ditsőségre emelkedett. Most a' tűz által megromolván, szomorú látást okoz az őtet szemlélőnek. Pálffy Miklós, ama' sok győzedelmekkel koszoruzott Magyar Hős, ezen Várnak Örökös Kapitányjává, 's a' hozzá tartozott jószágoknak Urává, 's ezen Vármegye Örökös Fő Ispányjává tette vala Rudolf Tsászár, és Magyar Király Ő Felségétől úgy, hogy ezen Fényes Familiából mindenkor az őregebbik birná ezen nagy jóvedelmű Méltóságot. — Nagyszombat egyik a' régi Királyi Városok között a' sok benne lévő Szentegyházokról, és Szerzetes Hlastromokról Kis Rómának neveztetett. Az itt volt Universitásba pedig annyi Ifjuság gyűltössze, hogy minden háznál számosan lévén szállva a' Deákok, ezeknek beszélgetéseikből mind a' két Nemű Gyermekek megtanulnák a' Deák Nyelvet. Diszesíti

most is Esztergomból a' tizenhatodik Század' közepén ide szállott Fő Káptalan Már vissza-állította azt az ő valódi helyére ezen 1820. E. Ó Hertzegsége, Rudnai, és Divék-Ujfalui Rudnay Sándor, mostani Érseke Esztergomnak, a' Szemináriumok, a' Theologiai, és Filozófiai Lyceummal; a' Dunabali Kerületi Törvényszék; a' Királyi Gimnázium a' T. Benediktinuszok alatt. Nevezetesi a' posztóval való eleven kereskedés is, és több Tudósoknak, kivált Sambóki Jánosnak, és Káldi Györgynek itteni születése. — Modor szabad Királyi Város Hazánknek északi oldalát egész Erdélyig fedező magas Kárpát hegy alatt a' Katholikusoknak, és Agosta-Vallásának Szentegyházaival, s emezeknek Gimnáziumával; jó bor termesztéssel és posztó szövés-sel tekinteteskedik. — Bazin amához hasonló foglalatosságu Királyi Város, egy gyógyító Ferdővel. — Szentgyörgy szabad Királyi Város hirdedik a' T. Piáristák' Oskolájával. — Samarja Tsallóköznek Fő Mező városa szép szabadságáról, több régi Történeteiről, derék héti vásárjairól, az egész Országban csak itt volt, de eltöröltetett Paulánusokról, kiknek Temploma, és Klastromának egyik része most Plébánia; másik része derék vendégfogadó, igen emlékezetes. Van a' Protestánsoknak is Temploma. Diszes a' Város Háza is.

T. H. Abony, 2. Ábrahám Albár. Alistál. Almás. Apaj. Bácsfalva. Báhony. Baka, 2. Balásfa. Bár, 3. Barakony. Barátfölde. Beke. Beketfa. Bel, 2. Benente. Benyótz. Bestertze. Bikszárd. Bodok, 2. Bodóháza. Bogdanótz. Bohunitze. Boleháza. Boleráz. Borostyánkő. Borova. Borza, 2. Botszeg. Bögellő, Bős. Breztovány, 2. Butsán. Butsuháza. Budafa, 2. Bustelek. Czajla. Csákány. Csaszta. Csataj, 2. Cséfalva Csek-

lész. Csenke. Csenkefa. Csente. Csenteafa. Cziffer. Czilok. Csótfa. Csölle, 2. Csölöztő. Csönke. Csöpöny, 3. Csörge. Csötörtök, 2. Csukárd. Csuna. Darnó. Deáki. Dejte. Dertsika. Detrekő. Dévény. Dienesdi. Dimbur. Diós, 2. Dióspatony. Diószeg. Divinufalu. Doborgaz. Dombó, 2. Eberhárd. Egyházfalva. Éleskő. Else. Engerau. Enyed. Eperjes. Eszterháza. Ette, 3. Fakó. Fantál. Farkashida. Fejéregyháza. Feketeerdő. Fel. Filistál. Födémés, 2. Före. Gajár. Galanta. Gantsháza. Gány. Gelle, 2. Gerentsér. Geszt. Gotznod. Gomba. Göntzháza. Grina Gurab, 3. Gútor. Habán. Halmes. Haszprunka. Hegy. Hegysur. Helmes. Hidaskürt. Hideghét. Hideghut. Hidvég. Hochstett. Hódi. Hódos. Hoszszufalu. Humenetz. Igram. Illésháza. Istvánfalva. Jakabfalva. Jánosháza. Jányok, 2. Jászlótz. Jóka, 3. Rajal. Kápolna. Karap. Karcsa, 11. Károlyfalva, 2. Katlótz. Kerény. Keresztes. Keresztur. Keszöltés. Kiliti. Királyfalva, 2. Királyrév. Kiripoltz. Kisfalud. Kletsovány. Konyha. Korompa, 2. Koros. Kosolna. Kosut. Körény. Körme. Körmösd. Körtvélyes. Kukuló. Kürt, 2. Kőmajor. Láb. Lamats. Lakszaufalu. Landergótz. Lég, 2. Lévár, 2. Limpók. Lintz. Lipold. Lótz, 2. Lötse, 2. Losontz. Lozornó. Lütse, 2. Macsed, 2. Maczháza. Mad. Madarász. Magyar, 2. Magyarád. Magyarfalva. Majorház. Majtény. Malatzka. Martzalfa. Mariánka. Máriatal. Maszt Mihálykovits. Misérd. Modérd. Nádas. Nádasd. Nadoslak. Nádszeg. Nohás. Nájstift. Nebojsza. Nemesszeg. Nemetsek. Nyárad. Nyárasd, 3. Nyék, 2. Olga. Ompital. Óny. Padány, 2. Pagyerótz. Páka, 3. Páld. Palótz. Pappfalva. Patony. Benke. Patonyhögöly. Patonycsecseny. Patonyelő. Patonyförgő. Patonylögér. Paty. Paulenkő. Pered. Perentsér. Pernek. Petény. Péterfa. Pila. Poczond. Podafa.

dafa. Podragya. Pókatelek. Pósa. Pősa. Pöte-
háza. Prátja. Pruk. Pudmeritz. Püski. Püspöki.
Rákos. Rarbok. Recz. Rétse. Remete. Réte. Rór-
pak. Rosindol. Samot. Sántzbak. Sáp. Sárköz. Sá-
rosfa. Senkvitz. Sólymos. Spátza. Stomfa. Sur,
4. Süly, Szarva, 2. Szász. Székelyfalva. Széles-
kut. Szely, 2. Szelyi, 2. Szemet. Szentz. Szent-
ábrahám. Szentantal. Szentersébet. Szentjános. *nt*
Szentkatalin. Szentmárton. Szentmihályfa. Szent-
miklós. Szentpéter, 2. Szerdahely, 2. Szered.
Sziget, 2. Szilints. Szokold. Szomolyán. Su-
ha. Szunyogdi. Taksony. Tallós. Tamásháza. Tár-
nok, 2. Tejed, 3. Téjfalva. Telke. Terling. Tonk-
háza. Tótujfalva. Torts. Torony. Tökés. Tönye.
Udvarnok, 2. Ujfalva. Ujvásár, 2. Uzor. Vága.
Vajka. Valtasur. Vámosfalva. Várallya. Varjas.
Várkony. Vásárcs. Vatta. Vedrőd. Vereknye. Ve-
zekény. Vistuk. Vizkelet. Vök. Vöröskő. Zavar.
Závod. Zohor. Zontz. Zvontsin. Zselyi. Zsigárd.

F. U. O. Ts. K. Felsége. Felséges Királyi
Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Győri,
és Posonyi Káptalan. Religiói Kintstár. Poso-
nyi Prépost. Szentmártoni Fő Apátur. Nagyszom-
bati Plébánia. Tudományi Kintstár. H. Esterhá-
zy. H. Grasalkovits. H. Pálffy G. Esterházy. G.
Pálffy. G. Erdődy. G. Batthyányi. G. Illésházi. G.
Zichy. G. Amade G. Viczay. G. Feraris. Zichy. G.
Sándor. G. Brunszvik. G. Aponyi. G. Traun. B.
Jeszenák. B. Horetzky. G. Balassa. G. Balogh.
G. Forgács. G. Károlyi. B. Perényi. Gellei Plé-
bánia. Szász. Bakó. Nedetzky. Turóczy. Somo-
gyi. Ernyey. Ámbró. Kvassay. Makripodár. Bi-
tó. G. Szápáry. Olgyay. Fekete Gánts. Kempe-
len. Farkas. Várady. Boronkay. G. Kolonits. Dra-
vetzky. Konde. Pöthe. Batsák. Dészán. 'Sidó.
Vermes. Kultsár. Benyovszky. Martzal. Májláth.
Nászvady. Galgóczy. Petényi. Szmertnik. Német.

Magyarok esmérete.

H h

Takáts. Prileszky. Forgáts. Szvetenay. Pap. Ugronovits. Szetsey. Rabovszky. Czinger. Liszkovszky. Jablontzy. Rausser. Zimándy. Ziska. Stermenszky. Godány. Jankó. Udvarnoky. Nagyszombat Városa. Posony Városa. Szentgyörgy Városa, Vajkaszek, holott az Esztergomi Érsek' Nemesseinek Különös Törvényhatósága vagyon.

Sárosvármegye a' Kárpát, vagy Beszkéd alatt Zemplén, Abauj, Szepes, Vármegyék, és Gállitzia mellett hegyes, völgyes földön helyhedvén, fával, Káposztával, 's más kertiveteményekkel bővelkedik. Rozsa, árpája jól terem, még jobban Zabja, hajdinája, és lenje Erdősége számos vadat, és méhet tenyészt. Hegyeiben arany, 's ezüst Bányája vagyon. Opálja igen betses, és az egész föld Kereksegen legszebb. A' Sovári hegyekből gazdagon omlad a' sóviz. Borkutja is bőven vagyon, és gyógyító vize. Nevezetesebb Folyói: Ondva, Tapoly, és Tartza. Három Királyi Várossal ékeskedik. Népének kevés része tiszta Magyar; többsége a' szomszéd Országbeliekkel, az Oroszokkal, és Lengyelekkel atyafias: 's a' Kassai és Eperjesi Püspökök alá tartozik. — Eperjes szabad Királyi Város a' Tartza folyó mellett bástyákkal bekerítve, széles utszáji szép épületekkel. Itt vagyon a' Tiszajobbi Kerületnek Törvényszéke; valamint a' most 1818-ban felállított egyesült Görög, Püspökségnek Széke. Jeleskedik szép Szentegyházakkal, Minoriták' Klastromával; Katholikusok', és Agosta - Vallások' Gymnáziumával; Város, és Vármegye' Házaival; ugy a' Hadi Igazgató, és több Uraságok' Házaival; Posta Hivatallal; Nyomtató Műhellyel; és szép Kálvariával. Szorgalmatos. Pölgáriai nagy Kereskedést üznek Vászonnal, és Hegyallyai borral. Innét látszik, hogy ámbár e' Vármegyének. Semmi hora se terem,

még is Lakosai a' jóvát iszszak, a' Magyar bornak: sőt Lengyel Országnak is eleget hordanak, — Szeben Szabad Királyi Város a' Tartza folyó mellett amavval hasonló kereskedést üz. Kérkedik Gimnáziummal, mellyben a' T. Piáristák tanítanak, a' kiknek, és a' Városnak régi Szentegyháza nevezetes a' Papiros malmával együtt. — Bartfa Szabad Királyi Város a' Tapoly folyó partján szinte azon kereskedésben foglalatoskodik. Jó, és erős savanyu vize is, és két Ferdője sok hasznót hajt nékie: mint hogy a' Lengyelek is igen számosan szoktak ide őszve jönni. Papiros malma is derék. — Sáros Mezőváros most is nem tsak a' Vármegye nevezésével, hanem Népének sokaságával, mesteriségével, gazdáskodásával, s több Nemes Familiáknak Uri Házaikkal is jeleskedik.

T. H. Abos. Abrahámfalva. Adámföldje. Alma. Andrásvágás. Andorka. Aranypataka. Ardó. Asgut, 2. Bábsfalva. Bajor. Bajorvágás. Bálavágás. Bálpataka. Bánya. Bartfaujfalú. Bartosfalva. Bétzallya. Betserő. Belejőtz. Belloves. Benedikőtz. Berető. Berki. Bertót. Berzevitz. Bezuvka. Biharó. Biztra, 2. Bodonlak. Bodruzal. Bogdány. Boglárka. Boksa. Bolyár. Boroszló. Büke. Breznók. Budamér. Buják. Buki. Bukőtz. Bunyta. Buzló. Csaplánka. Csarne. Csarnó. Czemere. Czernina. Csselfalva. Csépkés. Czigelka. Czigla. Csires. Darótz. Decső. Delete. Demete. Dabó. Dobroszlova. Dolhanya. Dolina. Dotonya. Dritsna. Dubina. Dubrava. Dukafalva. Duplin. Enitzke. Erdőtske. Feketekut. Felsebes. Fias. Finta. Frits. Fritska. Fritske. Fulány. Gaboltó. Gavra-netz. Gerált. Gergelylak. Gerlak. Gombosfalva. Goronyetz. Gribó. Gromos. Gulviz. Gyurkó. Hajduka. Hajszlin. Halas Hamburg. Hankőtz. Hanusfalva. Harság. Hedri. Henig. Herhej. Herling.

H h 2

Hermán, 2. Hertnek. Herváltó. Héthárs. Hideg-
kut. Hoszszurét. Hukaj. Hunkótz. Hunnosd. Hu-
ta, 2. Huvész. Imre. Isép. Istvánvágás. Jakabvá-
gás. Jakabvölgye. Jákorits. Janó. Janótska. Jed-
linka. Jedlova, 2. Jernye. Jesztréb. Jurkó. Ká-
tsánd. Kajata. Kakasfalva. Kálnis. Kapi. Kapiso-
va. Kaprontza. Karátsonmező. Kavotsán. Ketskótz.
Kelemes. Kende. Herekrét. Heresztes. Kijó. Kis-
falu. Klemberg. Klussó. Kohány. Komárnyik,
2. Komarótz. Komlós. Komlósa. Korejótz. Kősz-
tolány. Kovátsvágás. Kozány. Kozuhótz. Köhény.
Kőrösfő. Kőszeg. Kriva. Krisze. Krutsó. Krusi-
netz. Kruslova. Kruslo. Kutsin. Kurima. Kurin-
ka. Kurova. Kurt. Kuzuhótz. Kükömező. Kvatsán.
Latsnó. Lada. Ladamer. Ladna, 2. Lagnó. La-
pispataka. Laposfalva. Laztó. Lazka. Letsérd.
Lemes. Lénártó. Lénárdvágás. Lepótz. Lesets.
Litsird. Lupova. Litinye. Livó. Liutsin. Lósfalva.
Long. Lubótz. Lubotiny. Lutska. Lukavitz. Lu-
kó. Lusánka. Magyarfalva. Makovitz. Margonya.
Mátévágás. Matisova. Medgye. Medvetz. Megye.
Medgyes. Mérgeske. Merk, 2. Mesztiska. Me-
ző. Mikaló. Miklósvágás. Milipos. Mirolya. Mi-
rósa, 2. Mlinarótz. Motsármány. Motso!ya. Mok-
nya. Mudrótz. Nádfő. Nagysomos. Németfalva,
2. Niklova. Nyerjes. Obrutsnó. Ófalu. Oleg-
nok. Olysavka. Olysó. Ondavka. Ondregova. Or-
kuta. Orlik, 2. Orló. Orsótz. Ortova. Osikó.
Osztropataka. Patsolaj. Palotsa. Pálvágás. Pa-
tatskó. Peklin, 3. Pétermező Pétervágás. Petro-
va. Piszana, 2. Pisztrina. Pitrova. Plavnitz.
Potskáj. Polakótz. Polom. Polyána. Polyánka, 2.
Porubka, 2. Pósfalva. Potoka. Prikra. Prots. Péts-
ujfalu. Pusztamező. Rabkó. Rabótz. Rabova. Ra-
bovtsik. Rabszki. Rádats. Radiszka. Radoma. Rad-
vány. Rákótz. Raszlavitza, 2. Ratvaj. Regető.
Rentsitsó. Resó. Rikvöld. Pokitó. Roskovány.
Rosztoka. Rovna. Ruszin. Salgó. Sandal. Sapi-

netz. Sarbova. Sáros. Sárpataka. Sásova. Sebes ,
2. Sebfalva. Segnye. Semetköz. Semvitz. Senyig.
Siba. Siróka. Skavnik. Smilnó. Som. Somosuj-
falu. Sósujfalu. Sóvár. Stelpok. Stofuró. Stro-
tzin. Sverszó. Svidniza. Svidnik, 2. Szálgots-
ka. Szalók, 2. Szandal. Szavatka. Szedikert.
Szedlitze. Szemkótz. Szénégető. Szenig. Szent-
györgy. Szentimre. Szentistván. Szentkereszt.
Szentmihály. Szentpéter. Szerdikerte. Szettek.
Szilva, 2. Szinyeujfalu. Szlavnik. Sznakó. Szobos.
Szokolya. Sztarina. Sztraskótz. Sztebnik.
Szuka. Szulin. Tapoltsány. Tartza. Tarkő. Tar-
nó. Teány. Terebő. Terjekfalva. Ternye. Tisi-
netz. Tiszite. Töltsed. Töltselmes. Trotsán. Tu-
kina. Tülszék. Tvaroztza, 2. Ujak. Uzfalva. Va-
grinetz. Valkótz. Vaniskótz. Vapenik. Váradka.
Várallya Várgony. Varjufalva. Vaspataka. Ve-
nézia. Viskótz. Vizlava. Vizoka. Vitéz, 2. Vla-
tsa. Vladitsa. Volya, 2. Vörösvágás. Zalmány. Za-
vada. Zavatka. Zhoró. Zegnye. Zsebfalva. Zsettek.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Brezen-
heim. Szepesi Káptalan. G. Aspermont. G. Szir-
may. Religyiói, és Tudományi Kintstár. G. For-
gáts. G. Desőfy. G. Sztáray. B. Gilányi. B. Splé-
nyi. B. Palotsay. G. Csáky. G. Haller. G. Klo-
busitzky. B. Horvát. Semsey. Raszlavitzy. Kört-
vélyesy. Okolitsányi. Bajor. Berzevitzy. Kász-
onyi. Rolly. Palásti. Aiszodorfer. Kazintzy. Ber-
tóti. Zombory. Ujházy. Keczer. Pulszky. Czimmér-
man. Szinyey. Dobay. Piller. Sárosy. Potornyay.
Pétsy. Kapy. Gombos. Bornemisza. Hedry. Hut-
kay. Tahy. Fejérváry. Bűdöskuti. Izdentzy. Usz.
Kükemezey. Lapispatak. Renault. Vinkler. Ros-
koványi. Berthold. Petrótzy. Rakovszky. Szul-
lovszky. Desőfy. Márjásy. Gundelfinger. Bartfa
Városa. Eperjes Városa. Szeben Városa. Kassa
Városa.

Somogyvármegye, mellyet Varasd, Sza. la. Veszprim, Tolna, Baranya, Verőtze - Vármegyek, és Szentgyörgy Végvári Katona Vidék, vesznek körül, borral, gabonával, Kukoritzával, gyümöltstsel, 's mindenféle marhával, és Vadakkal, 's erdőséggel gazdag földön fekszik. Nevezetes Folyóji: Dráva, Sió, Kapos, Koppán, Almás, Okor, Rinya; és a' Balaton tava jó hallal bővségesen adóznak nékie. Népe, kisebb részét kivéven, mind Nyelvével, mind vitéz szelletével Hazája ditsősségét neveli. Királyi Városa. ugyan egy sints; de. vannak derék Mezővárosai, mellyek közt nevezetesebbek Kaposvár, és Szigetvár. Ez az Almásfolyó mellett egy Szigetben máinapig hirdeti ama' Ditső Zrinyi Miklósnak hasonlithatatlan vitézségét; 's diszeskedik két Templommal, Sóbázzal, Postával, és a' piattzán lévő néhány szépen épültt házakkal. Amaz pedig derék Templommal, Vármegye' szép Házával, Uraság, Hastellyával, és Gimnáziummal jeleskedik. Somogyvár megtartja ditsőségét a' Nemes Vármegye' Nevével.

T. H. Acsa. Ádánd. Agarév. Agaros. Albert. Almamellék. Alsok. Andats. Apáti, 2. Aray. Arad. Aszaló. Aszond. Aszszonyvár. Asszonyfa. Atala. Atád, 2. Bába. Babod. Baboltsa. Bábony. Bagala. Bajom, 2. Balhás. Bálványos. Bár. Baráti, 2. Barts. Bard. Basky. Basal. Batál. Baté. Báves. Bézt, 2. Beleg. Belezna. Bellovár. Belyék. Benedek. Beréntze. Berény, 4. Berki. Berzentze. Besény. Besenye. Betekints. Bize. Bocskó. Boda. Bodork. Bodratza. Bodrog. Bogád. Bogáti, 2. Bogdár. Boglár. Bolhó. Bonnya. Boronka. Bottyán. Bő. Böhönye. Böszénfa. Busák. Bű. Bük. Bükmalom. Bükösd. Bűrűs. Bűsü. Csákány. Csalta. Czegléd. Csebin. Csehi. Csepely. Cserényfa. Csértiház. Csertő. Csitsal. Csitsás. Csi-

tsó. Csikosa. Csoknya. Csokonya. Csoma. Csom-
bárd. Csököly. Csöménd. Csöprönd. Csurgó. Da-
ba. Dada, 2. Damalos. Darány. Dávod. Déd.
Dents, 2. Deszeda. Dobina. Dobsa, 2. Dombó.
Domina. Drávafok. Döbröts. Döröts. Eblak.
Etsény. Edde. Egres, 2. Endröd. Fajd. Fáisz.
Farkosi. Faszár. Fejéregyház. Fészerlak. Fiad.
Fok. Fonó. Fonyód, 2. Fonyor. Földvár. Fölö-
stököm. Fönyed. Füred. Gadány. Galambos. Ga-
losfa. Gamas. Gányási. Gardony. Gardos. Gelle.
Gelye. Gerend. Gerezd. Gezti. Gige. Gomba,
2. Gölle. Görgeteg. Görösgál. Gyalán. Gyarmat.
Gyékényes. Gyors. Gyöngyös. Gyöngyös-mellek.
Gyöngyös. Györök. Gyúgy. Hats. Hajmásfa.
Hajmás. Háromfa. Hárshágy. Hársos. Hatvany.
Hedrahely. Hegyesd. Hentse. Henyész. Herez-
nye. Hetény. Hetes. Hidas. Hidvéghalu. Hidvég-
város. Hoboly. Hollád. Homok. Horogvég. Hor-
vátkút. Hoszszúfalú. Hugomér. Hugona. Igal.
Igar. Iharos. Inke. Inkej. Istvándi. Jaba. Jád.
Jakó. Jurom. Jut. Jutá. Jutom. Kadárkut. Kák.
2 Kákonya. Kalamász. Kalmántsa. Kapol. Kapos-
merő. Kara. Karád. Kave. Keleviz. Kenderes.
Kenezs. Kertseliget. Kereki. Keresztúr, 4. Ke-
resztút. Kéthely. Kétnyár. Kiliti. Kisfalud, 2.
Kömlösd. Kónyi. Kopár. Koppán. Korpád, 2.
Kovátsi, 2. Kozma. 2. Kőcse. Kölked. Körmend.
Kőröshegy. Kutas. Kútő. Kürtös. Lábod. Lad,
2. Lak, 3. Lakafa. Laktsa. Lakotsa. Lankótz.
Lapa. Lapod. Látrány. Lelle. Lentseni. Len-
gyeltóti. Léta. Libbentő. Lipátfa. Liszó. Lok.
Loki. Lök. Lukafa, 2. Lulla. Magasd. Magya-
ród. Magyarújfalu. Martzali. Markótz. Marót.
Martony. Megyer. Mennye. Mére. Merenye. Mer-
ke. Mernye. Merő. Merse. Mesztegnyé. Miháld.
Mike. Miklósi. Mindszent. Motsolád. Molvány.
Moritzhely. Mosdós. Mosgó. Nádasd. Nágots.

Nagymarton. Nemeske. Nikla. Nyim. Nyires.
 Nyírhíd. Okorág. Ortzi. Orda. Osztopány, 2.
 Őr. Őrs. 2. Őszöd. Ötvös. Patza. Patzod. Patsa.
 Pamuk. Pántza. Pát. Pata. Patalom. Patony. Pa-
 tosfa. Patró. Perditz. Petend. Péterhida. Poklos.
 n Polány. Porlog. Porrog. Póstelek. Potony. Pula.
 Putenda. Rád. Raksi. Réfalu. Remete. Répás.
 Ságvár. Sámson. Sántz. Sánd. Sándi. Sántos. Sárd.
 Sári. Sarkad. Sávoly. Següsd, 2. Sellye. Simon-
 fa. Simongát. Simonyi. Som. Somodor. Sörény.
 Sörnye. Surd. Szabadi. Szabás. Szakátsi. Szalats-
 ka. Szamárdi. Szana. Szand. Szántás. Szántád.
 Szántos. Szárszó. Szemes, 2. Szend. Szenna.
 Szentbalás. Szentbenedek. Szentborbás. Szent-
 gáloskér. Szentgyörgy, 3. Szentjakab. Szentki-
 rály, 2. Szentlászló, 2. Szentluka. Szentmárton,
 2. Szentmiklós, 2. Szentmihály. Szentpál, 2.
 Szentpéter. Szenta. Szentes. Szenyér. Szerászló.
 Szenttamás. Szerdahely. Szil. Szilvás. Szob. Sző-
 tsény. Szörény. Szörnye. Szolád. Szomajom. Szó-
 rosd. Szövets. Satára. Szulimány. Szulok. Tah.
 Tamási, 3. Tapsony. Törány. Tard. Tarnótza.
 Táská. Taszár. Teleki. Tikos. Tomi. Toponár.
 Torvaj. Tótfalu. Tótváros. Törötske. Tur. Ud-
 varhely. Ugaj. Ujlak, 3. Ujnép. Uzd. Vadé. Vá-
 mos. Vánad. Várallya. Várda. Vargyaskér. Ve-
 resalma. Vése. Vid, 2. Visnye. Visonta. Viszló.
 Visz. Vitya. Vizvár. Vörs. Vrátsik. Vrázló. Zádor.
 Zákány. Zala. Zics. Zimány. Zípfalva. Zsibolt.
 Zsitfa.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszpri-
 mi Püspök, és Káptalan. Esztergomi Káptalan.
 Pétsi Káptalan. Tihanyi Apátur. Kaposfői Prép-
 post. Szent Jakabi Apátur. Ajtatos Oskolák'
 Szerzete. H. Esterházy. H. Batthyáni. G. Szé-
 tsényi. G. Festetics. B. Hunyady. G. Sigray. B.
 Lengyel. G. Batthyáni. G. Smidek. G. Traup.

G. Nitzky. B. Pongrátz. G. Csáky. B. Majtényi. B. Orizy. B. Pásztory. B. Stefaits. G. Hugonay. Festetits. Perneszy. Tóth. Jankovits. Somsits. Tányi. Végh. Sárközy. Igmándy. Czindery. Svastics. Kubinyi. Gáll. Inkey. Bosnyák. Boronkay. Vrántsits. Bárány. Talián. Bakó. Szili. Mérey. Baka. Hojtsy. Nedetzky. Horvát. Kenesey. Szelestey. Deső. Zichy. Márton. Gombos. Csapody. Baranyay. Siklósy. Topos. Antal. Vörös. Tulmán. Fekete. Kiss. Vásonyi. Somogyi. Szalay. Szegedy. Calisius Rosthy. Zabroszky. Vésey. Mertzfel. Sólom. Csák. Börzsönyi. Illés. Botka. Katskovits. Bogyay. Domanitzky. Ország. Anyos. B. Buttyán. Miskey. Gusits. Góry. Rummy. Spi-sits. Kováts. Farkas. Ujváry. Pados. Tebery. Szer. Hunkár. Árvay. Vátzy. Gyömöre. Mórítz. Eperjesy.

Sopronyvármegye, mellyet *Austria Fő Hertzezség*, és *Mosony*, *Győr*, *Veszprim*, 's *Vas Vármegyék* környöznék, egy ékes, és igen jó borral, kedves gyümöltstsel, 's mindenféle gabonával termékeny Tartomány. Szépek marháji is: kőbányái nevezetese. Tágos erdeji sokféle vadakkal bővelkednek. Emlékezetesebb Folyói: *Rába*, *Réptze*, *Vulka*, 's *Rábtza*. *Tavai* a' *Fertő*, és a' *Barbatsi Tó*: azért hala, 's vízi madara is bőven vagyon. Népe kisebb részént *Német*, és *Horvát Nyelvű*; nagyobb részént egész *Magyar*, 's talpra esett Emberek, kivált a' *Rábaköziek*. Ezen derék Vármegye egészen a' *Győri Püspökség*ben vagyon; *Örökös Fő Ispánja* pedig *Hertzeg. Esterházy*. — *Soprony* (*Szabad Királyi Város* esmérteti e' *Nemes Vármegyét* maga Nevével; esmérteti magát e' *Nemes Vármegyével*, hogy *Magyar Országnak* ékeesebb *Városai Közzül* ő legyen az egyik: a' mit szembe-tüntet szép utszájival, épületeivel, Tornyaival,

Szentegyházaival. Vigyázó Torny. az egész Országban legnagyobb. A' Kollégiumos Káptalanon kívül vannak benne Benediktinusok, a' Gymnázium Tanítóji; Dominikánusok, és Ursilita Apátzák; az Ágosta. Vallásuaknak Fő Gymnáziuma, a' mellyben a' Haza' Nyelvére különös tekintet vagyon Poszfótsinálóji számosak. Tzukor-fabrikával tsak ő ditsekszik Magyar Országban. Bora a' legjobb Magyar borok küzzül való. Hamusir, és Saletrom főzése, s Kőzene használatos. Hétí vásárai igen jövedelmesek. Körülötte lévő nyoltz Faluival vagyonoskodik; 's e' felett bor, gabona, marha, Sertés, méz, viasz, gyapju, dohány, és tsinos portéka kereskedéssel gyarapodik. Fő ditsőssége pedig az: hogy egy Király, és Királyné koronáztatott még benne az Apostoli Szent Koronával. — Kismarton Királyi Városát diszesíti a' Franciskánusok', és Mizerikordiánusok' Klastroma és Temploma, ama' gyönyörű Kálváriával; és Hertzeg Esterházynak ropant Hertzegi Vára, és Kertje. — Ruszt Királyi Városát pedig az ő különös jóságú bora hirdesíti. — Csorna Rábaköznek Mezővárosa nevezetes a' Prémonstratenzisek' Prépostságáról, 's jeles Monostoráról, és Templomáról. — Fraknó tzipmeresíti az Esterházy Hertzegi Nevet; helye a' Hertzegi Kintstárnak; 's a' Szerviták Szerzetével tisztelkedik. — Esterház pedig olly fényt ad ezen Nemes Vármegyének, a' millyennel egyik Vármegye sem tündöklék.

T. H. Acsalag. Ágfalu. Ágendor. Agyagos Anta. Árpás. Babot. Banthegey. Bágyog. Bakföld. Balf. Barbats. Beled. Berekallya. Berény. Bodonhely. Bogyoszló. Bokros. Bonya. Bóz. Bősárkány. Bü. Büdöskut. Bük, 3. Borbála. Csáford. Család. Csanak. Csapod. Császárfalva. Csáva. Czemend. Czenk, 2. Csepreg. Csér, Csernel-

háza. Czillingtal. Czinfalva. Czirák. Csurond. Damanya. Dasztifalu. Dénesfa. Deretske. Dörfel. Dohányos. Dör. Draszburg. Ebergötz. Edlau. Edve. Egyed. Egyházasfalva. Endröd. Farád. Fejéregyháza. Feketeváros. Frankó. Föllik. Fülles. Gálosháza. Gartha. Geresd, 2. Gógánfa. Göbös. Gyalóka. Gyirót. Gyóró. Gyülevész. Hassend. Haratson. Harka. Hegykő. Hetye. Hidász. Hidegség. Hirm. Himod. Homok. Horpáts. Höflájn, 2. Hövej. Ivány. Jánosfa. Jobaháza. Kábold. Kapuvár. Károly. Ketzöl. Keresztény. Keresztur, 2. Kéthely. Kisbarom. Kisboldogasztony. Kisfalud. Kistata. Klastrom. Klinpa. Koldusfalva. Hópháza. Róhalom. Kövesd. Kúkerits. Küllő. Ládony, 2. Lajtapordágy. Lákend. Lákenpak. Lánzsér. László, 2. Ledézt. Lesvár. Likvánd. Lindgrab. Lóts. Lotsmánd. Lojpers. Loók. Lórétom. Los. Lövő. Maglotza. Malombáza. Mártz. Medgyes, 2. Mesterháza. Meszesd. Mitske. Mihályi. Muzaaj. Nácziháza. Nagyborom. Nemeskér. Németi. Nyék. Nyujtál. Okka. Ordó. Oslyi. Oszlop. Páli. Pámgart. Pásztori, 2. Petsenyéd. Peresznye. Pereszteg. Perván. Péterfalva, 2. Petőháza. Pinnye. Plajgram. Plamau. Pordány. Potyond. Pulya, 3. Rajding. Rákos. Rámótz, 2. Ritzing. Rórpak. Rozália Rőjtők. Ság. Sajtoskál. Salamonfa. Sárdos. Sarród. Sattendor. Sebes. Siggrám. Siglós. Simaháza. Sirtz. Sobor. Söjtör. Stettera. Stótzing. Sventgráb. Szakony, 2. Szany. Szárföld. Szárazvám. Szarvkő. Szétsény. Széleskut. Szemere. Szentandrás. Szentgyörgy. Szentmargit. Szentmárton. Szentmiklós, 2. Szentrozália. Széplak. Szerdahely. Szergény. Szil. Szilisárkány. Szopor, 2. Szovát. Szőkeföld. Tamási. Tompaháza. Tormafalu. Tormás. Trausdor. Udvard. Ujfalu. Ujhíd. Ujkér. Ujlak. Ujmező. Vadosfa. Vág. Vánfalva. Vásárosfalva. Vajn-

grám. Vejke. Veperd. Veszkeny. Vítza. Vimpasz-szing. Viss , 2. Vizen. Vitnyéd. Völtse. Vulka-pordány. Zarány. Zsebeháza. Zsidány , 2. Zsira.

F. U. Hertzeg. Esterházy. Győri Püspök, és Káptalan. Sopronyi Káptalan. Pápotzi Pré-post. Csornai Prépost. Cisžtercita. Szerzet. Tu-dományi Kintstár. G. Szétsenyi. G. Festetits. G. Cziráky. G. Kolorédó. G. Esterházy. G. Janko-vits. G. Zichy. G. Viczay. B. Meskó. G. Nitzky. B. Sennyey. G. Hugonay. Csepregi Plébánia. Horvát. Nagy Csernely. Végb. Káldy. Pásztory. Potyondy. Járosy. Vizkeleti. Döry. Bartodeisz-ky Sibrik. Bátsmegyey. Illésy. Inkey. Bezerédy. Talián. Svastics. Polányi. Nitzky. Jósá. Eötvös. Palkovits. Darás. Tevelyi Fiáth. Radó. Guáry. Bene. Hegedüs. Kramarits. Czompó. Róth. Mol-nár. Dugovits. Tóth. Konkolyi. Csapó. Kiss. Pe-tő. Hanibál. Soprony Városa.

Szaboltsvármegye, Heves, Borsod , Abauj, Zemplén, Ung, Bereg, Szatmár, Bihar, Bé-kes- Vármegyékkel , és Nagy Kunsággal határos; 's ambár sok motsárja vagyon ; mindazáltal min-denféle gabona , 's dohány , és gyümölcs bőven terem benne. Dinnyéji hiresek. Fája , és nádja elég. Szép legelőji lévén , sok marháji neveded-nek. Nagyobb Folyóji : Tisza ; Takta ; Szamos , Hortobágy : mellyekben nagy nyereséggel halász-gat. Motsolájiban pedig szinte peseg a' tsik , a' vad rétze , és lud. Salétrom sohol sem találta-tik az Országban olly bőven , mint itten. Népe , ke-vés Oláh , és Tóth nyelvűn kívül , talpig Magyar , az Egri Érseki Megyében. — Fő Mezővárosa Nagy Hálló Görög , és Református Plébániával , Postahivatallal , Vármegye , és Saletrom főző Házzal. — Szabolts , Árpád' Hadivezérjétől Sza-boltsról építettén , most tsak a' Vármegye' ne-vezésével jeleskedik.

T. H. Aba. Ábrahám. Ajak. Agtelek. Alits-
le. Anarts. Angyalháza. Apágy. Apáti. Aranyos.
Bagos. Baj. Baka. Bakta. Balkány. Balsa. Běl-
tek. Benk. Berczel. Berentz. Berkesz. Besenyöd.
Besztertz. Bezdéd. Bir. Bogát. Bogdány. Bö-
köny. Böszörmény. H. V. Bul Búd. Császárszál-
lása. Dada. Demecser. Dob. Domb. Dombrád. Do-
rog, H. V. Doge. Egyek. Elep. Entsents. En-
des, 2. Eperjeske. Erkenéz. Erkeny. Eszény.
Eszlár. Fejértó, 2. Félegyháza. Földes. Gáva.
Gégeny. Gélse. Gemse. Geztered. Gúth. Gyula-
háza. Gyulaj. Gyüre. Hadház, H. V. Halász. Ha-
rang. Hegyes, 2. Hort. Hugyaj. Ibrány. Ibrony.
Jakó. Jéke. Kadarts. Kamotsaháza. Kanyar. Ká-
rász. Kék. Kékse. Kemetse. Kenészlő. Kenéz, 4.
Kér. Kercs. Keresztur. Kiskálló. Kisléta. Kiste-
lek. Kisvárad. Királytelek. Komoró. Ladány, 3.
Laskod. Latortelek. Levelek. Litke. Lórántháza.
Lök. Lövő. Macs. Mada. Magy. Mándok. Mátá.
Megyer. Mihálydi. Mihályfalva. Mogyorós. Mo-
noston. Nádudvar. Nagyfalu. Nánás, H. V. Nap-
kor. Nyiradony. Nyirbátor. Nyiregyháza. Ohat.
Oltava. Ontelek. Oros. Ör. Páltza. Páli. Panyola,
Pap. Parlag. Patroha. Pazony. Petneháza. Petri 2.
Pilis. Piritse. Póts. Polgár. Polgári. Prügy. Rád.
Rakamáz. Ramotsaháza. Rázon. Rohod. Rósás.
Sáp. Semjén, 2. Senyő. Sima. Szakoly. Szalóka.
Szamoszeg. Szegegyház. Székely. Szentgyörgy.
Szentmárton. Szentmihály. Szentmiklós. Szobosz-
ló, H. V. Szolnok. Szovát. Tamási. Tardos. Tas.
Téglás. Téth. Tetétlen. Tedej. Timár. Tsege.
Tura. Tusér. Újváros. Vaja. Vámospérts, H. V.
Varsány, 2. Ventsellő, 2. Veresmart. Vermes.
Viss. Zalkod. Zelemér. Zsurk.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Ester-
házy. Egri Fő Káptalan. Jászói Prépost. Reli-
gyiúi Kintstár. G. Gyulay. B. Döry. G. Haller.

áro

G. Kállay. G. Nitzky. B. Gilányi. G. Andráshy. G. Teleky. G. Szirmay. G. Aspermont. G. Barkóczy. B. Horvát. G. Klobusitzky. B. Meskó. Vay. Apágyi. Zoltán. Ördög. Kaposy. Patay. Ibrányi. Besenyey. Lónyay. Fáy. Jármy. Krajnik. Desőffy. Kállay. Lövey. Botka. Ormos. Bánfy. Jóna. Gúthy. Vinkler. Szögyényi. Drevenyák. Bonis. Megyery. Bornemisza. Bartzay. Ötvös. Eröss. Kornis. Petri. Almásy. Elek. Gyulafy. Komáromy. Siskovits. Krutsay. Beck. Komjáti. Szepes. Czobel. Király. Semsey. Debretzen. Városa. A' Hajdu Városok is Szabad Birtokosok a' magok Magistrátusa; és Fő Igazgatója alatt.

Szalavármegye, öleltetvén Vas, Veszprim, Somogy, Kőrös, Varasd - Vármegyéktől 's Stájer Országtól jó bortermő hegyekkel, mellyek, közt legnevezetesebb a' Badatsoni; 's gabona, és gyümölcs földdel jeleskedik. Szép legelőin számos szarvas marhát, és juhottart; 's makkos erdejében Sertéseket. Emlékezetesebb Folyói: Dráva, Mura, Szala, Kerka. Tava a' hires Balaton. Azért. hala, víz, és egyéb vadjai untig. Hires, és hasznos savanyu vize, és Ferdője a' Füredi a' Balaton mellett. Népe, Horvát, és Stájer Ország' mellékit kivéven, valódi Magyar, és Katholikus, kevés Protestánsokkal; 's három Püspöki; ugymint: Szombathelyi, Veszprimi, és Zágrábi Megyékbe oszlikfel. Királyi Városa ugyan nintsen; de Mezővárosai számosak, és jelesek, mellyek közt nevezetesebbek ezek: — Csáktornya mind nevével, melly Nagy Magyar Építőjét hirdeti, mind szabadalmával, mind az ama' Nagy Hadász Zrinyiek' temérdek fegyverekkel, és Könyvekkel megrakott gyönyörű Lakvárával; mind a' Szent László' Provintziájabeli Franciskánusok' Monostorával; mind végre édes borával hires Mezőváros. — Egerszeg szép Plébániával,

és Szentegyházzal, 's a' Nemes Vármegye' Házával diszeskedik. — Kanisa a' Franciskánusok' Plebánosi Templomával, és Klastromával; Piáristák Gimnáziumával; és híres Országos vásárokkal nevezeteseedik. — Keszthely nagy, és szép Mészőváros a' Balaton mellett, a' mellynek Ura M. G. Festetics György egész Európában elhíresítette a' tőle felállított Georgikonnal, melly a' Gazdaskodásnak egy tökéletes Oskolája, Filozofiai Lyceummal. A' Gimnáziumban a' Csornai Prémonstratenzis Papság a' Tanító. E' felett van a' Normás Oskola; a' Mesteremberek' Vasárnapi Oskolája, Leány Oskola, Musika, és rajzó Oskola. Ezek közt ékeskedik a' tizenegy Uradalom Urának roppant Grófi Kastélyja. Van meglehetősen is, és szép márvány 's bazalt Kőbányája. — Szalavárt híresíti e' Nevezetes Vármegye a' tőle vett nevével.

T. H. Ábrám. Adriántz. Agerhida. Akaly. Akósa. Alibánfa. Almás. Andrásida. Andriántz. Apátfa. Apáti, 5. Aráts. Arátsa. Aranyad. Árokfő. Aszófő. Aszszonyfa. Aszszonyvölgye. Atúfalúd. Badlitán. Baglád. Bagod, 2. Bagola. Bagonya. Bajtsa. Bak. Bakonak, 2. Baksa. Baksháza. Balatonhegye. Ballahida. Bánfa. Bánota. Barabás. Báránd, 2. Baráti. Barátisziget. Bárhely Barnak. Bátfa. Batyk. Bazsa. Bázse. Bazita. Bazsi. Bebes. Bétz. Betschely. Bétsvölgye. Békallya. Bekeháza. Bellatintz. Bellitza. Benkovetz. Berend. Berek. Berke. Berzentze. Besenyő. Bezente. Bezeréd. Bezi. Billige. Bisztritz, 2. Bobfölde. Botzfölde. Botska. Bodorfa. Bosok. Botfa. Bőde. Bődeháza. Bökövez. Bördötze. Bőtefa. Bratony. Bratanetz. Brese. Brezovetz. Brezovitza. Butsa. Butsufa. Butsuta. Budafa. Budavár. Bükötye. Bútelek. Bűdeháza. Bük, 2. Csab. Csáts. Csáford, 2. Csány, 2. Csapi. Csapó. Csa-

tár. Cséb. Csehe. Csehi. Csehovetz. Csémfa. Cse-
rensótz. Csernetz. Csernefölde. Csertalakos. Csez-
tántz. Cseztreg. Czikolán. Csitsó. Csobaj. Cso-
bántz. Csokma. Csopak. Csoronfölde. Csöde. Csö-
möder. Csöszi. Csötörtökhely. Czup. Csukovetz.
Csurgász. Csurgó. Dabröntz. Deáki. Dédes. De-
kanótz. Deklesin. Dergets. Devetser. Dióskál.
Diska. Diszely. Dobrafölde. Dobrava, Dobró.
Dobronak. Dobrony, 2. Domasintz. Dombja.
Dorsfa. Dötk. Döbrötze. Döbröte. Dötse. Dö-
mefölde. Dörgitse, 3. Dörögd. Drágozlavetz.
Drasimertz. Draskovetz. Duba. Dusnak. Dvori-
sits. Ebergény. Ederits, 2. Egenfölde. Eger.
Egregy. Egyeduta. Egyházas. Endréd. Erdőhát.
Erek. Erenye. Észtergály. Esztregnye. Fakos,
2. Falótz. Fenék. Fenékvár. Fényesháza. Ferit-
falu. Ferkend. Ferketinetz. Fiattat. Filóz. Fér-
viz. Fityefa: Fityeháza. Fok, 2. Forintosháza.
Füred. Füzvölgy. Gáborjánháza. Galambok. Gal-
sa Ganitsa. Garabontz. Gardinovetz. Gehárt. Ge-
hi. Gelénháza. Gelse. Gergavetz. Getye. Gibina.
Globok. Gógánfa. Golitz. Gombosszeg. Gon-
terháza. Goritsán. Gosztolya. Götse. Görbö, 2.
Grabornak. Gulats. Gömiház. Guorfölde. Gyéké-
nyes. Gyepü. Gyertyános. Gyömörő. Győrfa.
Győrfszeg. Györkefa. Györök. Gyulakeszi. Gyül-
viz. Gyűrhegye. Gyűrös, 2. Habaj. Hagyaros.
Háhót, 2. Haláp. Hany. Hashágy. Hatos. Hegyesd.
Hegymagas. Hemisovetz. Hentse. Henye, 3. Her-
batfa. Hernye. Hernyék. Hetes. Hetefej. Hid-
vég, 2. Hodosán. Horog. Horváti. Hosztód. Hosz-
szufalu, 2. Hoszszuvölgy. Hotitza. Hottó. Ibor-
fia Igritze. Iklód. Imár. Irzsa. Isaköz. Istvánd,
2. Ivántz. Ivánovetz. Jakabfa, 2. Jalsovetz. Jor-
kavetz. Josetz. Juravetz. Kaczorlak. Kaján. Kaján-
földe. Kál, 2. Kálla, 2. Kállos. Kálotzfa, 2. Ka-
maháza, 2. Kányavár. Kaptza. Kapolts. Kápol-
na.

na. Hapornak, 2. Kaposfa. Káptalanfa. Karátson-
fa. Karitsa. Harmats. Karos. Haszaháza. Kávás.
Rebele. Rehida. Rékkut. Kelénk. Kementa. Ke-
ménd. Kertsen. Keresztur. Keretya. Kerkakuta.
Kilmány. Kisbuda. Kisfalud. Kiskanisa. Kollátszeg.
Kolom. Kolosvár. Komárváros. Komárom, 2. u.
m. Kis és Homok. Koppán. Korpavár. Kót. Ko-
tori. Kozmadonya. Kőszvényes. Kőves. Kőveskál-
la. Kőveskut. Kratsinovetz. Kralótz, 2. Krisovetz.
Kristanovetz. Kutsanetz. Kutsanetz. Kustán, 2.
Kustánszeg. Kutas, 3. Hutfej. Kürtös. Labd. Lak.
Lakos, 3. Lángviz. Lapsina. Laszonág. Lazto-
nya. Légrád. Lendva, 2. Lengyel, 2. Lenti. Le-
rántháza. Levár. Leszkovetz. Letenye. Litzkó.
Lipahótz. Lippa. Lispe. Lohovetz. Lopotinetz.
Lórántháza. Lovas. Lovászi. Lövő. Lukafa. Mats-
kovetz. Matzinetz. Magyaród. Mahomfa. Májos-
fa. Mánd. Margita. Marótz. Marof. Marokföldre.
Martán. Martinos. Maskovetz. Medgyes. Me-
gyer. Melintz. Merenye. Mihálevetz, 2. Mihály-
fa, 2. Mihályháza. Mikefa. Miklovetz. Milej.
Milejegyházzszeg. Mindszent, 2. Misefa. Mizsér.
Molnári. Monoszló. Mumor. Nagysfalud. Naprád-
fa. Nedelitz. Nemesnép. Nemesszer. Németfalu,
4. Neszele. Nikola. Nová. Novákovetz. Nyavalád.
Nyirád. Nyirlak. Obornak. Obrezanetz. Ohid.
Oláh. Oláhi. Ollár. Oltártz. Oporovetz. Órbá-
nosfa. Orekovitz. Ormánd. Ormándhida. Oroklán.
Orosztony, 2. Ortaháza. Ottok. Ördöghenye.
Örs, 4. Örvényes. Öts. Ötvös. Páczad. Pacsa.
Padár. Páhok, 2. Páka. Pajszeg. Paklenitza. Pá-
kod. Palaznak. Pálfiszeg. Palina. Páli. Pálinov-
vetz. Palkonya. Palovetz. Palyin. Parazsa. Paszáb.
Petzöl. Pétsely, 2. Peklenitza. Perlak. Perho-
vetz. Permis. Petend, 2. Péterfa. Péterföldre. Pe-
tesháza. Petőhenye. Petrete. Petri. Petrótz. Pin-
tze. Pintekefalú. Piskótz. Podbrest. Pogyár. Pó-
Magyarok esmerete. I i

kafa. Poleva. Polgárváros, 2. Pólya. Pózsa. Po-
 tur. Pölöske. Pölöskefej. Pördefölde. Prága. Pre-
 bislavetz. Prészeka. Pretinetz, 2. Pribislavetz.
 Pulya. Puskina. Pusztakovetz, 2. Pután. Bacsán,
 2. Rád. Rada, 2. Rádamás. Rajk, 2. Ram. Ra-
 motsa, 2. Rapotska. Raskó. Rátk. Rétse, 2. Re-
 dits. Rendek. Rendes. Renkótz. Rezi. Reznek. Ri-
 gáts. Róhaszeg. Rokolány. Róhaszeg. Sabnik. Sá-
 farkő. Ság. Ságod. Sálfa. Sálfolde. Salomvár. Sán-
 dorháza. Sántz. Sárd, 2. Sárhida. Sármellék. Sa-
 rosd. Sárszeg. Sárvaly. Sáska. Semjénfolde. Sen-
 kovitz. Senye. Setnye. Simonszer. Sisekszer. Sis-
 kótz. Sirkótz. Sogod. Sólymos. Sompázt. Somtits.
 Sormás. Söjtör. Stefanetz, 2. Strahoninetz. Stre-
 letz. Stridó. Strukovetz. Sünreg. Szabár. Szajk. Sza-
 labér. Szalapa. Szalapatak. Szálfolde. Szántó.
 Szavszkovetz. Szegliget. Szegvár. Szelefa. Sze-
 menyé, 2. Szentadorján. Szentandrás, 2. Szent-
 antalfa. Szentbalás. Szentbékallya. Szenterséhet,
 4. Szentgrót. Szentgyörgy, 3. Szentgyörgyvár.
 Szentgyörgyvölgye. Szenthelena. Szentjakab.
 Szentjakabfa. Szentivánhegy. Szentiván. Szent-
 lászló, 4. Szentlőrincz. Szentmárgit. Szentmária.
 Szentmárton, 4. Szentmihály, 3. Szentmihályfa.
 Szentmiklós. Szentpál. Szentpéter, 2. Szentpé-
 terföldje. Szentpéterur. Szenttamás. Szentviszló.
 Szepetnek. Szerdahely, 3. Szijártóháza. Sziget,
 3. Szigliget. Szilvagy. Szivítza. Szlakovetz. Sza-
 tinyák. Szobotitza. Szótz. Szőlős, 2. Szombat.
 Szombatfa. Szombathely. Szombats. Sztanetinetz.
 Tagyon. Tapoltza. Tárnok. Tátika. Tekenye. Te-
 kenyés. Ternovetz. Ternovtsák. Teskánd, 2. Ti-
 hany. Tilaj. Tófej. Tolmáts. Tomaj, 2. Topos-
 háza. Tormafölde. Tótfalu. Tóti. Totovetz. Tö-
 lős. Tölcsán. Törek. Törki, 2. Tördemitz. Tü-
 tös, 2. Tubolszeg. Tupkovetz. Turnise. Turtsi-
 tse. Türgye. Tuskés. Udvari. Udvarnok. Ujfalú,

2. Ujlak. Ujmajor. Ujudvar. Ukk. Ung. Urbesz. Urbonak. Uzsa. Vadalmás. Vajka. Vakolya. Vakonya. Vallus. Várerdő. Várfölde. Vargaszeg. Vásárhely. Vaskapu. Vaspor. Vászoly. Veged. Vendég. Vente. Vérkut. Vertholán. Vesitza. Vidovétz. 2. Vigant. Vindornya. Vitenyéd. Vitta. Vonyartz. Vór. Vorhota. Vöczkönd. Vülgyifalva. Vratisinetz. Vullár. Zágorhida. Zajk. Zánka. Zarkaháza. Zaszad. Zebanetz. Zebetzke. Zel. Zelefa. Zsid, 2. Zsitkótz. Zvid.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi. 's Szombathelyi Püspökségek. Veszprimi, Győri. Fejérvári, és Szombathelyi Káptalanok. Csátári, Hahóti. Szalavári, Kapornoki. Kereszturi. Apáturak. Őrsi, és Türgyei Prépostók. Pesti Gener: Szeminárium. Religyiói Kintstár. H. Esterházy. G. Festetits. G. Szétsenyi. G. Batthyáni. G. Szapáry. G. Nádasdy. G. Csáky. G. Esterházy. B. Sennyey. G. Erdődy. G. Fekete. G. Nitzky. G. Draskovits. G. Keglevits. Besenyei. Szegedy. Tihanyi. Salamon. Sós. Inkey. Stublits. Szetsődy. Foky. Petrik. Bóka. Bezeredy. Nedetzky. Horváth. Csányi. Patay. Somsits. Somogyi. Farkas. Oszterhueber. Fogledits. Gál. Hertelendy. Forintos. Kisfaludy. Gyömöre. Rummy. Bogyay. Lengyel. Bojáky. Takáts. Kultsár. Deák. Rákossy. Nitzky. Lövey. Berta. Jakosits. Dvornikovits. Csonka. Sellyey. Rosthy. Oroszy. Szalay. Rajky. Ples. Tóth. Rajkovits. Szvetits. Bán. Kiss. Strahoninetz. Plébánia. Bedekovits. Német. Káldy. Pruszkay. Botka. Zánkay. Zichy. Domokos. Sümeghy. Varga. Domján. Matkovits. Cserfány. Perneszy. Bojányi. Balásy. Kálmán.

Szatmárvármegye, körülötte Bihar, Szabolcs, Bereg, Ugotsa, Maramaros-Vármegyék, és Erdély Ország lévén, egy szép, és gazdag Tartomány, melly minden gabonát, 's egyéb ve-

teményt megterem, még harmatkását is, Európának. ritka. termését. Bővelkedik borral, dőhánnyal, és gyümöltstsel is, úgy hogy Tseresnyéssei, Szilvássai, 's gesztenyéssei egész erdőkkel legyenek. A Svabokkól lett Magyarok itt is elszaporították a' Krumplit. De ásványjai leginkább emlékezetesek. Arany, és ezüst bányái gazdagok, rézzel, és ónnal együtt. Van vasa, glétje, tajtékköve, tzinóbere, kobáltja, piskoltza, mészkönek, és máznak minden neme; sőt drága kövei is. Temérdek sok Szarvas marhája, juha, és sertése, úgy hogy csak a' Gombás nevű erdején harmincz ezernél több sertés bizik. Számos erdejiben tenyésznek mindenféle vadak; vizeiben rák, tsik, és különbkülönbféle halak. Nevezetesebb Folyói ezek: Tisza, Szamos, Tur, Kraszna, és Lapos. Nevezetes Tavai: az Etseditó, mellynek hossza hét mértföld, széle négy mértföld; a' Csehi tsudálatos tó, mellynek vize fellül forrómeleg, alól pedig hideg. Tovább a' Sár, holt Tisza, holt Szamos, több mótárokkal, mellyek együtt Halvány nevet viselnek. Ásványos vizei is számosak. Népe valamint Hazáját, úgy ennek Nyelvét némesen betsüli, és kangoztatja: a' mint Nemessége is olly számos, hogy annyival más Vármegyéje Hazánknek egyik sem ditsekedhetik. Innét a' mult század Kilentzvenedik esztendejében ennek Nemes Örserege legnagyobb pompával méne Budára a' Szent Korona' őrizetére. Tartozik a' Szatmári, és Munkátsi Püspöki Megyékhez. — Szatmár, mellytől vette Nevét e' Nemes Vármegye, mára' Magyarok' idejöttékor fennállott, az ő Várával együtt; Németit pedig Gizlával, Szent István' Hitvesével, idejött Németek állították fel, 's innét vagon az ő Neve is. De csak hamar a' Haza' Nyelvével megismerkedvén, egész Hazafiakká lettek

ők; és ezer hét száz tizenötödikben Szatmárral, 1715. E.
 noha a Szamos közöttök folya el, egybekap-
 tsoltatván, egy Szabad Királyi Várossá lettek
 Szatmár Németi Nevezettel. Már Ersébet Király-
 né, Nagy Lajos Király Anyja építtetett itten a'
 Franciskánusoknak Templomot, és Klastromot.
 A' Jesuiták idett Gimnáziuma volt: most pedig
 ezen kívül, ezernyoltz száz negyediktől fogva 1804. E.
 Püspöki Szék, és Káptalan; Szeminárium és Ly-
 ceum; G. Károlynak szabadalmas Palotája; az
 ő Hitűek', és Reformátusok' Temploma, Kazár-
 nyával, Harmintházddal, Sóadóval, Postahivatal-
 lal, 's több jeles Épületekkel együtt, ékesítik
 ezen szép Magyarságu Királyi Várost. Legna-
 gyobb hírére szolgál pedig az nékie; hogy az
 ő kebelében szerzett Békesség által a' mult szá-
 zad tizenegyedik esztendőjében szakadt legyen
 vége a' Kurutz világnak. — Nagy Bánya, vagy
 Ujváros Szabad Királyi Város Pénzverő Tiszt-
 séggel, Gimnáziummal, Minoriták' Klastromá-
 val, Posta - Sóadó - 's Harmintház; Hivatallal je-
 leskedik. Mellette vannak az Arany - 's Ezüst bá-
 nyák; Tüzpormalom, Kohók, és Stompok. Itt
 csak arany, 's ezüst pénzt szoktak verettetni. —
 Felső Bánya egyebeken kívül az Értzaknákról,
 és vashámorokról, 's jó Asztali Késeksinálásá-
 ról nevezetes. — Nagy Károly derék Mezőváros,
 mellynek nagyékessége Gróf Károlynak Olaj és
 egyéb fákkal 's virányokkal gyönyörűen diszeskedő
 kertekkel kerített fényes Kastélyja, Piaristák' Kol-
 légyioma, és Gimnáziuma; Több Templomok; Vár-
 megye, és Város' Háza; Könyvnyomtató Műhely;
 Ispotály, Posta; és Sínház Piartza olly tágos,
 hogy mássát nehezen találhatni. Hétj, és Orszá-
 gos vásárjai nevezetesek kívül is sok gyönyör-
 ködtető Tárgyak adják elő magokat, Különö-
 sen: a' Vaddisznós, Dámvadás, és Fatzános Kertek.

T. H. Almatz. Amatz. Angyalos. Apa. Apátzafalu. Apáti, 2. Ar, 2. Aranyos. Aranyos Medgyes. Atya. Avas. Bagos. Bajfalu. Balotafalu. Bánháza. Bányalapos. Bányamizt. Bányakirtz. Barlafalu. Batiz. Béts, 2. Beltek. Bere. Bereg, 2. Berentze, 2. Berend. Bervely. Berzentze. Bikó, 2. Bikszád. Boldad, 2. Borhid. Borkut. Borzova. Botpalád. Bozonta. Börvely. Bujánháza. Busák. Csaholtz. Csanalos. Császári. Csaszló. Czegény. Csétse. Cseke. Csenger, 2. Czikló. Csomaköz. Dányád. Darab. Darnó. Darótz, 3. Dengeleg. Derzs. Dob. Dobra. Dobrávitz. Domahida. Etsed. Etsenes. Egri. Entsents. Endréd. Erdőd. Esztró. Fábánháza. Farkasaszó. Feketefalu. Felsőfalu. Fény. Ferntzeli, 2. Filep. Főlesd. Főlpös. Fűlesd. Gatsaly. Garbótz. Gebe. Gerberjény. Gétz. Gents. Geres. Gide. Gilváts. Görböd. Gyarmat. Gyirótfalu. Gyöngy. Györkefalu. Györtelek. Gyulovez. Gyűgye. Gyüre. Gyűrűs. Hermánszeg. Hidegkut. Hirip. Hodász. Hódos. 3. Homok. Homoród, 3. Huta. Iklód. Ilk. Illoba. Iriny. Istvándi. Ivatskó. Jank. Jánosi, 3. Járm. Jósefháza. Kák. Kálmánd. Kányaháza. Kaplony. Kapnyil. Kasod. Hegye. Kékes, 2. Komlódfalu. Kotsord. Kolts, 2. Komorzány. Korod. Korogy. Költse. Kőmörő. Köröd. Körtvélyes. Kraszó. Latzfalu. Lázári. Lekentze. Lenárdsfalu. Lippó. Lophágy. Lugos. Mada. Madarász. Magosliget. Majtény, 2. Majtis. Mánd. Matolts. Medes. Medgyes, 2. Méhtelek. Merk. Mikola. Milota. Míztótfalu. Mogyorós. Monostor. Nabrada. Namény. Nántü. Nyegrefalu. Oláhtótfalu. Ombod. Oroszfalu, 2. Oroszi. Ovári. Ökörítő. Ömbök. Ór. Patza. Patzafalu. Palád, 3. Pálfalva. Pallag. Papos. Parasznya. Patak. Patóháza. Patyod. Patyodek. Peleske, 2. Penészleg. Penyige. Pete. Petény, Petri. Pettyén. Piskarkos. Portsalma.

Pörtelek. Pusztatelek. Raksa. Rápolta. Remete. Remetemező. Részeg. Réztelek. Ritse. Rohod. Rozály. Sályi. Sándorfalu, 2. Sár Sárköz. Siskárló, 2. Sima. Sonkád. Sürgyefalu. Szada. Szakasz. Szálka. Szalnad. Szamostelek. Szaniszló. Szárazberek. Szaszár. Szekeres, 2. Szentfalu. Szentjános. Szentmárton. Szentmártonka. Szentmihály. Szentmiklós. Szinyérvára!lya. Szokond, 2. Szopor, 2. Tarpa. Tatárfalva. Terebes, 2. Terem. Teremel. Terep. Tisztaberek. Tomány. Tökés. Tunyog. Türevkonya. Tyukod. Ujfalu, 4. Ujlak, 2. Újváros. Uzska. Valaj. Választ. Vámfalu. Vasvári, 2. Veresmart. Vetés. Vezénd. Vitka. Zajta. Zsadány- Zsarolány.

T. H. Felsőges Királyi Kamara. Szatmári Püspök és Ráptalan. Gróf Károlyi. G. Telky. B. Veselényi. G. Szirmay. G. Erdődy. G. Haller. G. Barkoczy. G. Bánfi. G. Andrássy. B. Hunyady. Nagy Bányai Minoriták' Klastroma. Bányászi. Hivatal. Cseh. Kornis. Vay. Bagosy. Szuhányi. Ötvös. Cséry. Kováts. Gáspár. Rédey. Hallay. Ravazdy. Kende. Földy. Szombatfalvy Vég. Ilosvay. Domahidy. Zanathy. Linpner. Balásy. Tolnay. Tekey. Betsky. Iklódy. Schuller. Zoltán. Sztán. Hagara. Lövey. Jasztrabszky. B. Véese. Sulyok. Vankay. Otlik. Ajtay. Luby. Pécsy. Sztojka. Klobusitzky. G. Degenfeld. Irinyi. Inkey. Darvay. N. Bánya. V. Szathmár V. Felső. Bánya Városa.

Szepesvármegye, mellyet Sáros, Abauj. Torna, Gömör, Liptó - Vármegyék, és Gállitzia Keritnek körül, Hazánknak egyik hasznosabb, és kiesebb része: mert ennek hegyei legmagasabbak, 's fenyőkkel legzöldellőbbek lévén, álmélkodásra hozzák az alólok felnéző Embert, az hideg lévegővel pedig aratáskor is megderegtenek; még is legszebb virágok illatoznak.

azon hegyek' aljában. Bort ugyan nem hoz ezen hideg föld; buzát is igen keveset, a' rozszaal együtt: de a' szorgalmas munká, és trágyázás-után árpat, és zabot bőven; még bővebben a' hajdinát, krumplit, lentsét, borsót; legbővebben pedig a' szép lent, úgy hogy több Kőzségeknek és légyen gazdaságoknak kútseje: mint-hogy sok Paraszt házak esztendőnként szép nyereséget vesznek a' lenből, és vássonból. Ama' híres Tátrának köszikláji közt is a' nagy magasságon nevezetes plántákat találhatni: gyomraikból pedig ezen irtóztató hegyeknek temérdek kintset áshatni. A' nagy erdőségben, kivált a' szálos fenyvesekben bőven a' fa: azért a' sok Bányák, Huták, Hámorok nem szenvedhetnek rövidséget. Rézbányái egész Európában legadkozóbbak, mellyekben ezüst is találtatik. Vashól is, Gömörvármegye után, legazdagabb. Találtatik márványkő is, Kristály, Jaspis, Granát, Akát, Kalcedon; és a' Kárpát' alján turfa. Lovakevés, és apró; szarvasmarhája sem sok: de tsiratehenei bőven tejedzenek. A' Juhtartás legnagyobb divatjában vagyon; és a' sajta igen jó izű. A' sertés itt éppen nem diszlik: hanem a' nagy erdőségekben bővséggel vagyon a' nyul, Ozhiúz, farkas, róka; a' Tátrán soka' vadketeke, zerna, medve, murmutér, és havasi sas. Folyóji legjobb halakkal bővelkednek, mellyek közt nevezetesekek ezek: Hernád, Donajetz, Gőlnitz, Poprád, melly legnagyobb, és ez az egy Magyar Folyó megyki északra az Országból, s a' Visztulával a' Bahikum Tengerbe szakad, utat mutatván a' Magyaroknak az északi kereskedésre. Van e' Nemes Vármegyének több savanyu vízforrása is, és orvosló Ferdője. Tavai a' Kárpát' tetején olyanok, mellyeket mind magas helyhez-tetések, mind melynéségek, mind külömbféle szí-

neik tudálatosítják. Népe nagyobb részént Tóth nyelven, de a' németen is sok beszél; a' Fő Nemeseiken kívül a' borral, és gyoltszal számtalan kereskedők pedig a' Haza' Nyelvén is jól beszélnek, sőt Tudósaik szép Magyar Könyveket írnak. A' Fő Ispánság Örökös a' M. G. Csáky, híres Familiánál: részént pedig a' Szepesi, részént a' Rosnyai Püspökségben vagyon. — Lőtse egy gömbölyű dombon szép fekvéssel épült Szabad Királyi Város, Fő Helye e' Nemes Vármegyének, a' hol tartja Gyűléseit, Ékességei pedig ezen Városnak a' szép, nagy, négyszegletű Piartza, 's ennek kellő közepén a' Szent Jakab' roppant Temploma, igen jeles, és nagy Orgonával, a' Vármegye' ékes Háza; a' Város', és Turzó' emlékezetes Háza; a' Praemonstratenzisek' tanításával virágzó Gimnázium; a' Konviktus' Épülete; az Ágostavallásuak' Temploma, és Oskolája; két Nyomtatóműhely; szép gyümöltsős kertek; jeles Kőbánya. Nevezetes a' sáfrány, 's borsó termesztése, és a' méhsére. Gazdagítja pedig e' Várost az ő nagy határja, és hat Faluja. — Késmárk Szabad Királyi Város a' Poprád mellett a' Tátrára való gyönyörű kilátással; hosszú utszákkal, jeles Épületekkel; virágzó Luth. Lyceummal; Tökölínek régi Várával; szép Városházával ékeskedvén, huszon négy Festővel gyarpul. Eleven, és hasznos az ő kereskedése vászonnal, és borral: ez a' Lengyelekhez; amaz leginkább Debretzenbe vitetik. — Igló az ezen Vármegyében fekvő tizenhat Varosai között a' Szent Koronának első: melly Városok függetlenek lévén a' N. Vármegyétől, a' Polgári dolgokban a' Felsőges Királyi Helytartó Tanátsától; a' Gazdaságbéliekben a' Felsőges K. Ud. Kamarától függenek: a' Törvényesekben pedig a' Városi Tanátsától az úgy nevezett Szepesi Gróf, s'

Adminisztrátor' igazgatása alatt a' kinek Igazgató Szeke itt Igló Városában vagyon: a' honnét végre a' Királyi Táblára szállíttatnak a' Törvényes Ügyek. Ezen Város' fekvése a' Hernádfolyó mellett kellemetes, és igen gyönyörű kilátással a' magas Tátrára, hosszu és széles utszáját két mellék utszája gyarapítja. Ékességére vannak a' Katholikusok', és Agostavallásuak' nagy, és szép Templomaik, több jeles épületekkel. Számos Lakosai sok jó vásznat Készítenek; Ján Stobta bányájokban sok rezet ásnak. Az egész Varmegyében legjobb vasa vagyon: Papiros, és más negyfele malma; két Kőbánya, 's derék Ferdője, és Méhtartása. — Szomolnok a' Gölnitz folyó mellett Népes, és az ő Rézbányájáról, gálitvizéről; sok réz olvasztó Kementzéjiről, és hámorairól; az S. betűvel jegyzett Rézpenzverésről, 's a' Bányász Igazgatás' Székéről nevezetes Bánya-Város. — Szepesvár most tsak a' Varmegye' nevezésével jeleskedik és az általellenében lévő hegyen ragyogó Püspöki Kastólyra, 's alatta helyhedett Nemes Káptalanra mutat.

T. H. Abrahámsfalva. Almás. Arnoldfalva. Babina. Baldótz. Bányaremete. Batizfalva. Beharótz. *Bélaváros.* * Bélafalu. Betlenfalva. Biharfalva. Brutótz. Buglótz. Busótz. Csarnagura. Csentsits. Csepánfalva. Cseszánfalva. Csötörtök-hely. Danisótz. Dolyán. Domán. Donnerzd. Dravetz. Dubrava. *Duránd.* Durtsin. Dvoretz. Falgó. Farkasfalva. *Felka.* Ferentzfalva. Filik. Felmár. Folvárk. Forbász. Forberk. Frankova, 2. Fridmán. Ganótz, 2. Garad. Gebelfalva. Gerlagfalva. Gibel. Gluknó. *Gnezda.* Golimberk. Göl-

---

A' Hülömbözö nyomtatás jelenti, hogy Horona' Városa.

nitz. Görgő. Grancz. Granastó. Grenitz. Hadusfalva. Haligótz. Handlova. Hanusfalva. Harakótz. Haranad. Haraszt. Harikótz. Helmanótz. Hintrótz. Hobgard. Holomnitz. Horka. Hotkótz. Hoszortetz. Hum. Hunyfalva. Jezerzkő. Jósefffalva. Illésfalva. Imregfalva. Istvánfalva. Jakabján. Jannik. Jankafalva. Janótz. Jaremb. Jekelfalva. Jurgoy. Katze. Kätzving. Kátsfalu. Kalava. Kamjonka. Káposztafalva. Kattung. Keresztfalva. Kisótz. Kluknó. Kniesen. Kójsó. Kóts. Kolenótz. Komarótz. Kontsán. Kopaszpatak. Korotnok. Körtvélyes. Kövesfalva. Kravján. Krembach. Krentzelevka. Krig. Kronpach. Kubak. Kurimán. Labs, 2. Lásánka. Latzkófalva. Landok. Lebs. Leknitz. *Lajbitz*. Lengvárd. Leszkófalva. Leszna, 2. Lesznitz. Letány. Lenkótz. Lipnik. Litlanó. Litmanova. Lomnitz, 2. Lomnitza. *Lubló*. Lutska, 2. Lutsivna. Majorka. Maldur. Margitsfalva. Markusfalva. *Matejotz*. Mátyásfalva. Medzibrod. Mengusfalva. *Menyhárd*. Mihályfalva. Miklósfalva. Millenpak. Mindszent. Nedetz. Nemésán. Odorin. Ófalu. *Olaszi*. Olsavitz. Olysavka. Olyaznó. Ómajor. Ordzován. Orlovetz. Oszturnya. Paulán. Petrótz. Pikótz. Pílkó. *Podolin*. Podprótz. Polyánka. Pólyanótz. Pongrátsfalva. *Poprád*. Porats. Povlán. Prakend. Primótz. Radiskó. Rausenbach. Memenye. Remete. Répás, 2. Repiskó. Riknó. Rikvöld, 2. Rilyova. Risótz. Róküs. Roskótz. Ruzpak, 2. *Ruzkinótz*. Smizány. Stelpak. Stolla. Stósz. Strátsenahuta. Strászka. Sulyin. Suvanya, 2. Svabótz. Svedler. Szádelk. Szakótz. Szalók, 2. Szászvásár. Szentandrás. Szentgyörgy. Szlátvina. Szilovka. Szlovenka, 2. *Szombathely*. Szomotnokihuta. *Strázsa*. Szulm. Tamásfalva. Teplitska. Teplitz. Tersztin. Toportz. Tortška. Tótfalu. Tribs. Tsavnik. Ujlubló. Ulotza. Vagendrúszel. *Várallya*. Velbak. Viborna. Vidernik.

Vikartótz. Vilkótz. Vitkótz. Vojkótz. Zakarótz. Závada. Závátka. Zavodje. Zár. Zsakótz. Zsegre.

F. U. Apostoli Szent Korona. Felséges Királyi Kamara. Szepesi Püspök, és Káptalan. Religyiói Hintstár. Tudományi Kintstár. G. Csáky. B. Palotsay. B. Splényi. G. Andrásy. Szepesi Gróf. Olaszi Templom. Márjásy. Dolovitzényi. Görgéy. Szentiványi. Fajgel. Horvát. Mertz. Glósz. Töke. Viland. Dobay. Okolitsányi. Ujházy. Petrótz. Almásy. Jekelfalusi. Budaházy. Koroťnok. Dravetzky. Berzevitz. Kubinyi. Matyasovszky. Mudrányi. Szakmáry. Banó. Gundelfinger. Bartzay. Szirmay. Lötse Városa. Késmárk V. Igló V.

Temesvármegye. Körbefogva Torontál, Csanád, Arad, Krassó - Vármegyéktől; és az Oláh, 's Német Illiri Regementek' Vidékeitől, igen kies, és termékeny földet foglal, úgy hogy kevés munka után mindenféle gabonának javát bőven megtermi; úgy bort, dohányt, lent, kenderet, festő füveket, riskását, és gyümölcsöt. Szarvas marhája ugyan nem tzipmeres, de sok; valamint a' juh, és sertés: szinte úgy hegyes részeiben a' Vad; Folyójiban a' hal; mocsárai-ban a' vizi madarak, nagy sokasággal tenyésznek. Valamint egyik részében fája elég; úgy az a' nélkül szűkölködő másik részében kipótolja azt a' turfa. A' Selyembogár tenyésztés, és Méhtartás is divatjában vagon. Nagyobb Folyói: Maros, Béga, Temes, Karas. Hires az Alibonári mocsárja, melly az ő nagyra terjedésével sok hasznos földtől megfosztja ezen Nemes Vármegyét; 's levegőjétis egészségteleníti. Méltó azt itten emlékezetbe hozni: hogy az egész Temesi Vidék, melly a' Marostól a' Dunáig; és a' Tiszától Oláh, és Erdély Országig terjed, a' Töröknek itten két száz esztendeig tartó kajtorkodá-

sa által szörnyen elpusztított: minekutánna pedig a' Török innét kiverettetett; Banát nevezettel Katona' Kormány alá rendeltetett. Hanem Ditső Királynénk, Mária Theresia, ezer hétszáz '779. B. hetven kilentzedik esztendőben két Határőrző Regementnek a' Dunamellekét meghagyván, a' többi részt G. Nitzky Kristóf, és G. Zichy Ferentz bölts Méltóságok által az Ország' Kormányja alá Vármegyékre, úgymint: Temes, Torontál, és Krassó - Vármegyékre Osztotta. Mint-hogy a' Katona Kormány alatt idege Katona-ságtól foglaltatott; úgy Népesedése is Idegenekkel gyarapodott; sőt az új Vármegyéket is azokkal kelle gyarapítani. Azért annak azokban öly kevesen az eredeti Magyarok. Ezeken kívül tehát ezen Temesvármegyében az ő nyelvekre nézve laknak Oláhok, Bolgárok, Németek, Frantziák, Olaszok: ámbar mind Magyar Polgárok legyenek. Mivelhogy eleinten a' felett, hogy szabadok voltak az adótól, még segédelmet is kaptak a' Királyi Kintstárból; szép Helységeket építettek: és a' Csanádi; a' Nemegyesültek pedig a' Temesvári, és Versetzi Püspökséghez tartoznak. — Temesvár, mellynek Nevével Különböztetődik e' Nemes Megye, valóban szép Királyi Város, és Nagy Erősség, egyenes, széles Utszákkal, az Építőmesterség szerént épült egyforma nagy házakkal a' Béga vize mellett. Díszei: A' Csanádi Káptalannak kívül, és belől ritka szépségű Temploma; a' Görög Püspöki Templom; a' gyönyörűen épült Synagóga; ama' Dicsáldalmas Hadásznak, Hunyady Jánosnak, roppant Vára; a' Vármegye' temérdek nagy Háza; a' Csanádi Püspök' ékes Lakvára; a' Hadi Kormány Háza, a' Piáristák' Gymnáziuma, Misericordiánusok Klastroma; Katona, és Polgári Ispotály; az itteni Kamara Kormányozás' Háza; szép, és nagy Fegyver-

ház ; több nagy Kazárnyák, Kazamaták, és Minák ;
 a' Görög Püspöknek, és Ráiz Magistratusnak Há-
 za. Emlékezetes a' Polgárság' Kereskedése, 's
 két szabadalmas Hereskedő Társasága. — Ver-
 1817. E. setz ezer nyoltz száz tizenhétedikben Szabad Ki-
 rályi Várossá lett. Lakhelye egy nemegyesült
 Görög Püspöknek ; 's ezen Hitűeknek Deak Os-
 kolájával diszeskedik. Selyem, bór, és riskása
 természettel gyarapodik.

π i T. H. Aljos. Angyalkut. Fabsa. Bakóvár.
 Barátház. Baritza. Bázos. Betskerek. Belentz.
 Belotintz. Bentsek. Berekutsza. Berény. Berek-
 szó. Bessanova. Bezdin. Birda. Blasova. Blumen-
 thal. Bogda. Breszt. Breztovätz. Buchberg. Bu-
 diotz. Bukovetz. Butyin. Buzál. Buziás. Csádát.
 Csákova. Csépa. Cseres. Cserna. Csernegyház.
 Csernia. Cserniás. Daruvár. Denta. Désánfalva.
 Detta. Dorgos. Dragojest. Dragsina. Dubó. Ese-
 rits. Fábrika. Félegyház. Ferendia. Fibis. Fika-
 tár. Finlak. Folia. Fűskut. Gáj, 2. Gattag. Ger-
 tenyest. Gilád. Giroda. Graßental. Guresdia.
 Gyarmat. Gyermán Gyürok. Hernákova. Hideg-
 kut. Hidas. Hódos. Hoszsuszó. Ikroda. Iktár.
 Hódony. Jabuka. Janova. Ibéd. Jeszvény. Jósef-
 városa. Kádár. Kalátsa. Kárány. Kastély. Kékes.
 Kelmák. Keppet. Hernyetsa. Keszéntz. Kétfel. He-
 veres, 2. Kisdia. Kisoda. Kiszetó. Kopótya. Kő-
 rigshóf. Kövesd. Krivobora. Kudritz. Kozitze.
 Labasintz. Latzunás. Langensfeld. Libling. Liget.
 Lippa. Luka. Lukaretz. Magyarszákos Majorka.
 Markovetz. Medvés. Mesitz. Mihala. Monostor.
 Móritzföld. Mosnitz. Munár. Murány. Nagysala.
 Nádas, 2. Nitzkifalva. Obád. Ófra. Óhaba. O-
 mor. Opatitz. Ortzifalva. Panyova. Parätz. Pát-
 kova. Paulis. Perkoszova. Perguza. Pétermán.
 Pétirs. Petris. Petrovazelló. Piskie. Podporány.
 Rádnitz. Rafaj. Rakevitz. Rakovitz. Rébenberg.

Rékás, 2. Remete. Retisova. Sagh. Sébely. Sem-
lok, 2. Sippet. Sósdi. Szabadi Száderlak. Szá-
kálház. Szépfalva. Szetsán. Szegental. Székás.
Székesut. Szentandrás. Szentgyörgy. Szentmihály.
Szentmiklós. Szentpéter. Szilas. Szinyérszeg.
Szirbova. Sziszarovetz. Szkula. Szoltitza. Szre-
distye, 2. Sztamora. Sztántsova. Szuszttra. Theß.
Topolovetz, 2. Tormás. Traunau. Törökszákos.
Újfalu. Ujlak. Unip. Utvin. Váradja. Varjas. Va-
tina. Vinga. Vizma. Vojtek. Vojvodintz. Vukova. *Vlaikova*
Zábrány. Zsadány. Zsám, 2. Vlaikovetz.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Metter-
nich. H. Schivartzenberg. G. Althán. G. Szaureau.
G. Szápáry. B. Lopresti. G. Vojkfy. B. Prónay. B.
Vitézvári. Simonyi. Kőszegi. Sándor. Pigeti.
Desér. Konrád. Lovász. Andrásovits. Bieletzky.
Landerer. Skolonits. Rajkovits. Névery. Potyon-
dy. Izdentzy. Bezdi. Klastrom. Kászonyi. Vörös.
Atzél. Szebényi. Szentgyörgyi. Kalugyerek. Latz-
kovits. Lavtsánszky. Gusztinyi. Bideskuti. Kla-
nitzay. Balás. Plavsitz. Osztóits. Kulterer. Pös-
fay. Kojts. Bajor. Radványi. Törniásy. Szántó.
Szilágyi. Bolm. Papházy. Kővér. Doktorovits.
Varga. Lovrentsits. Felner. Sina. Gaszner. Be-
dekovits. Korbuly.

Tolnavármegye, Közbevetettvén Pést, Ba-
ranya, Somogy, Veszprém, és Fejérvármegyé-
től, szép, és hasznos térföldön helyeztetődik a
Duna mellett, a' hegység a' rónaságot kieszen
felváltván. Böven termi a' jó gabonát: egyéb
vetemény is igen diszlik benne. Bora is bővé-
ges, és kellemetes. Gyümöltse sok féle, és jó
ízű. Dohány felette sok természetik itten, úgy
hogy az Abaltó, vagy Direktzio, kénye szerint
határozza meg az árrát: még is azért tsak Tol-
na körül kifizet esztendőnként nyoltzvan ezer
forintot. A' temérdek sok makkos erdőkben szám-

talán sertés hizlaltatik. A' sok Ménésekben felette nagy számra tenyésznek a' jobbnál jobb, és szebbnél szebb lovak. Juhtartása igen nyereséges. Szarvas marhája sem kevés hasznot bajt. Dunája, és Szárvize olly igen halas, hogy a' halászatból támentalan sok Ember élélhet. Földvár, és Tolna körül legnevezetesebb vizahalászatok vannak. Selyem is sok természetlik. Népe jobbára Hazai nyelvű, a' Pétsi Püspök alatt. — Tolna a' Duna mellett hajdan Királyi, most Mezőváros, 's az ő Nevével diszeskedik e' Nemes Vármegye valóban Magyarosan. E' felett ékesíti ezen Várost két Szentegyház; az Uraságnak szép Kastélyja; és Postaház. — Szekszárd Mezőváros I. Béla Királytól nyerte az ő Nevét, midőn itten Apáturságot állított vala fel a' Benediktinusoknak, a' kinek holt Tetemei is itt nyugosznak. Az idő mostohasága elemésztette ugyan ezen nevezetes Apáturságot: de a' benne lévő két Templom, és a' Vármegye' szép Háza, Posta hivattal együtt, nagy diszt ad ezen népes Mezővárosnak; híresíti pedig a' Hazán kívül is az ő igen kellemetes vörös bora.

T. H. Agárd. Agrád. Akalats. Alapsa. Almás. Apár. Apáti, 2. Bakk. Balatintza. Batta. Bättaszék. Betzè. Bedeg. Béható. Beltz. Beletška. Bellatz. Bentzeerdeje. Bér. Berény. Bérítő. Bezzeg. Bikáts. Bikád. Birod. Bonyhád. Borjad. Böltske. Börsöny. Csala. Csámpa. Cserned. Czikó. Czil. Csibrák. Csetény. Csitsó. Csikó. Csokafő. Csurgó. Dade. Dalmand. Decs. Dits. Dombóvár Dorog, 2. Dolina. Döbrököz. Döbrönte. Dömörkapu. Dus. Ebes. Egreg. Egres. Eledény. Előszállás. Ertény. Fadd. Farkasvölgye. Felhágó. Fornad. Fóti. Földes. Földvár. Furkó. Fürged. Gebür. Gerenyás. Gerjény. Gónozd. Görhö. Grabótz. Guzla. Gubarek. Gyapa. Gyánt. Gyönk. Györe.

re. Györköny. Gyula. Hada. Hagy. Hant. Hartz. Hekut. Henye. Hentse. Hértil. Hidegkut, 2. Hidgya. Hidvég. Högyész. Horhi. Java. Igaz. Inoka. Ireg. Izmény. Janya. Juhé. Rajdats, 2. Rajmad. Kakasd. Kalasznó. Kánya. Kapnád. Kápolna. Kér. Keszi. Ketty. Kigyóhát. Kozmánd. Kotsola. Kokovits. Ronda. Kónyi. Kosba. Kovátsi. Kötsöge. Köhid. Kölesd. Kömlöd. Kömötsény. Kövesd. Kurd. Ladomány. Lajvér. Lápafő. Leányvár. Lázi. Lengyel. Lenke. Leperd. Lutzik. Madotsa. Májos. Majta. Malotsa. Mányok, 2. Martintza. Maza. Medina. Medgyes. Méhes. Mekenyes. Miklósvár. Miszla. Morágy. Mötsény. Mös. Mutsfa. Mutsi. Murga. Mut. Nak. Nána, 2. Nemeti. Nosztány. Nyári. Nyék, 2. Odány. Odorján. Okrád. Osztra. Ozora. Ötsény. Ötkény. Paks. Palánk. Pálfa. Papd. Pári. Patlon. Peláts. Pély. Perekatz. Pilis. Pintzehely. Pogándi. Rebetz. Regel. Sárosd. Semtse. Simontornya. Szabaton. Szakadat. Szakál. Szakts. Szálka Szántód. Szárazd. Szarkavár. Szarvasd. Székely, 2. Szentandrás. Szentgál. Szentgyörgy. Szentlőrinc. Szentmária. Szentmárton. Szokoly. Tabod. Tamási. Tápé. Tárkány. Tava. Tengelitz. Tengöd. Tevel. Tormás, 2. Tsötske Tüske. Udvari. Ukrágy. Uzd. Vám. Várallya. Várasd. Várdomb. Várang. Vársad. Vejke, 2. Vejte. Závod. Zbiskórév. Zomba. Zöltske. Zeremlye.

F. U. Felséges Királyi Hamara. H. Esterházy. Pétsi Püspök, és Káptalan. Veszprimi Püspök. Religiói Kintstár. Tudományi Kintstár. Pesti-Universitás. Cisztercita Szerzet. Bétsi Theresián Akademia. G. Zichy. G. Aponyi. G. Festetics. G. Viczay. B. Rudnyánszky. G. Batthyáni. G. Györi. G. Amade. Csernek. Petrovsky. Klegel. Pertzel. Rajdatsy. Daróty. Jeszenszky. Döry. Lengyel. Csefalvay. Kenesey. Bezerédy.

Magyarok esmérete.

K k

Hiemer. Horvát. Perneszy. Visolyi. Kiss. Hajós. Lövey. Gindly. Csapó. Rosthy. Cseh. Bene. Magyar. Sándor. Eperjesy. Nemes Nevendékség

Torna vármegye, Hörnyékeztetvén Abauj, Borsod, Gömör, és Szepes - Vármegyéktől, minden Vármegyéink között legkisebb földön fekszik, ez is többnyire hegyes: terem mindazáltal mind bora, mind gabonája, gyümöltse pedig, kivált szilvája igen bőven. Marhat, földje' mennyiségéhez képest, sokat nevel. Diszlik a' juhtenyésztetés; sertés sok hizik a' nagy tölfa erdejében. Halászatja, 's vadászatja is elegendő Folyóji között nevezeteseek ezek: Bodva, Torna, Szár, és Tsermolya. Több nevezetes barlangjai között leghíresebb a' Szádelői. Négy Hámorjában jó vas készíttetik, Vagyon Rőbányája is: számos pedig a' Fűrészmalma. Népében kevés az idegen nyelvű; 's a' Rosnyai, és Munkátsi. Püspökök' gondviselése alatt gyakorolja idvessége' munkáját Mezővárosa, Torna, mellynek Nevével jeleskedik; a' Kassai ut mellett lévén, szép helyheztesítésével kedvet ad a' Nemes Vármegye' Gyűlésének, mellynek Házával, és Gróf Keglevits Kastélyjával jelesen díszeskedik. Van Posztófabrikája, és jó Vásárok esnek benne.

T. H. Áj. Almás. Ardó, 2. Barakony. Baraka. Betskeháza. Bodóka. Borzova. Berenk. Der-nő. Dobódel. Domolóháza. Egerszög. Falutska. Feketefüz. Görgő. Hárskut. Hidvég. Horváthi. Jablontza. Jósafő. Kápolna. Kisfalu, 2. Komjáthi. Kovátsi, 2. Kovátsvágás. Körtvelyes. Kőszeg. Lázi. Lenke. Lippa. Lisinakut. Lutska. Lőfejforrás. Medgyes. Mehész. Méneske. Mile. Nádaska. Perkupa. Petri. Posnyákut. Rákó. Rongyoskut. Szádelő. Szádvár. Szentandrás. Szentanna. Szény. Szilas. Szilitze. Szin. Szögliget. Teresztenye. Ud-

varnok. Ujfalú. Varbótz. Vendéghe. Vetsenykut. Zsarnó.

F. U. Her Eszterházy. G. Keglevits. G. Csáky. G. Gyulay. G. Andrásy. Aszalay. Kotsó. Komjáthy. Lükő. Tomka. Fáy. Lántzos. Ragályi. Szányi. Fajgel. Jakabfalvay. Léway. Zsarnay

Torontálvármegye, határozatván Báts, Csongrád, Csanád, Arad, Temes - Vármegyékkel, 's a' Német Illiri, és a' Tsaíjkások' Vidékével, egy áldott földön terjeszkedik: mert a' gabonának minden neme, kivált, a' mi legbetesebb, a' buzának java igen bőven terem itt; és annyi riskása, hogy azzal majd egész Magyar Országot kielégíti. Dohány is, melly nagyon betses, bőségesen termesztetik, főképp az eredeti Magyarok által, kik jobban tudnak hozzá, mint egyebek. A' bor' termesztés sem mulasztatik el. A' lovakat, és szarvas marhákat temérdek tsordákban láthatod itten a' szép legelőkön, noha ezekért sokat fizet a' Földes Uraknak a' Paraszt-ság: minthogy ennek a' házán, 's ehez adott két holdföldön kívül, mellyeket tulajdonul bir, semmi igeza sintsen a' legelőhöz. Annál több se reggel járnak tehát, azon zsiros legelőkön a' Földes Uraknak marhájik, és juháik. Az ide szállott Rátzok, Oláhok, Németek, és Frantziák többnyire még most is idegen Nyelvekkel és erköltsökkal élnek. A' Katholikusok a' Csanádi; a' nemegyesültek a' Temesvári, és Versetzi Püspökökhöz tartoznak. Folyóvizei a' Tisza, Maros, Aranka, Béga, és Temes lévén, a' halból sem látnak szükségét. — Torontálvárnak a' Nevét tsak a' Megyéje tartja fenn — Nagy Betskerek a' Béga mellett szép, és Népes Mezővárosa fő diszét veszi a' Vármegye' Házától, és az itten tartatni szokott gyűléseitől; ismét a' Selyem' tenyészéstől, és ama' hoszsú magas hidtől, melly a' Bé-

ga' tsatornáján vettetett. — Nagy Szentmiklós az Aranka mellett gazdag határon G. Nakó gazdaságbeli Intézetével, és szép hasznos Kertjével örvendezteti az Embert, 's ingerli a' foganatos tanulásra.

T. H. Albertmező. Aradátz. Basahid. Béba, 2. Bétse. Beodra. Besenyő, 2. Biánlak. Billétt. Bolda. Badóka. Bogáros. Bóka. Boldur. Botsár. Bozitova. Buzsák. Csanád, 2. Csatád. Csávós. Czernabora. Czerna. Csebza. Csenej. Czeztereg. Csókás. Csurog. Dédenszeg. Deszka. Despotovátz. Deveták. Dinnyés. Dolvodia. Dugoszella. Etska. Egres. Elemér. Fény. Frányova. Gád. Gaj, 2. Glogon. Gotlób. Grabátz. Grinda. Gyala. Gyér. Gyertyános. Galád. Gyülvész. Haráts. Hajdusitzka. Hajfeld. Hegyes. Hettin. Idvornak. Ivánda. Jankahid. Jétsa, 2. Jósefova. Kának. Karlova. Katalinfalva. Kenderes. Kétsa. Keresztur. Kisbetskerek. Kisoroszin. Kikinda, 2. Klárafalva. Klári. Klek. Knes. Komlós, 2. Kotsovát. Krivobara. Rumánd. Ladány. Létz, 2. Lovrin. Macedonia. Magyarittebe. Malimegya. Margita. Máriafölde. Martinitz. Martonos. Maszdor. Melentze. Módos. Mokrin. Monostor. Mormintye. Morotva. Nagyoroszin. Nagyősz. Nakófalva. Német. Neusind. Neuvide. Novoszella. Obrovátz. Ofszenitz. Oregy. Oroszlámos, 2. Ovtzenitz. Pádé. Pákatz. Partos. Perjamos. Perla. Pészak. Pika. Pirints. Pobda. Porgán. Pozár. Rábe. Rátzittebe. Rárós. Rudna. Sőreg. Surján. Szaján. Szanad. Szaravola. Szártsia, 2. Szetsán. Szekusits. Szentgyörgy. Szenthubert. Szentjános. Szentistván. Szentiván. Szentmárton. Szentmiklós. Szentmitra. Szentpéter. Szilas. Szóka. Szkulits. Szoltur. Tarás. Terna. Tervár. Toba. Tógyér. Tolvadja. Toppal. Topolovátz. Turák, 2. Torda. Törökkanisa. Uj-

hely. Újpéts. Ujszeged. Valkán. Vezesda. Zichiház. Zombor. Zomboly. Zöldes.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Zágrábi Püspök, és Káptalan. Zágrábi Prépost. G. Zichy Feraris. G. Batthyáni. G. Ráday. G. Butler. G. Nakó. G. Pejátsevits. G. Szapáry. Bakó. Iság. Kiss. G. Haller. Szevitzky. Endrődy. Martzibányi. Lázár. Makó. Motsonyi. Malonitza. Liptay. Dadányi. Naum. Tajnay. Moszka. G. Draskovits. Bajzát. Ormosdy. Nikolits. Kotzó. Sibarits. Markovits. Ökszly. Hertelendy. Márffy. Kászonyi. Csernovits. Csekonits. Pálffy. Kajzer. Nagy. Fodor. Szalczay. Piátsek. Karátsonyi. Gyertyánffy. Damasikin. Áldásy. Gratzky. B. Prónay. Valuzy. Magaressévits. Hadtsy. Sisáni. Szeged. Városa.

Trentsényvármegye, melyet békeritenek Arva, Turótz, Nyitra, Vármegyék, és Morva, Szilézia, 's Gállitzia Országok, a' Kárpát, 's egyéb magas hegyektől hivesítettván földje, nagyobb része Lakosainak kénytelen a' gabona' fogyasztását egyébképpen kipótolni. Azért a' gyümölcs, kivált a' Szilvafákat szaporitván, ezeknek gyümölcseiből szép hasznót tudnak magoknak hajtani. A' Körtevény is igen diszlik itten úgy hogy Magda. Pál. bizonyítása szerént némelly körtevényfákon tizenhat Posonyi mérő körtevény is megterem. Mások a' nagy erdőségben és a' Vágfolyón keresik élelmeket, Mások ismét a' juhoknak, melyeknek alkalmas legelővel szolgálnak a' hegyek, hasznaikkal táplálják magokat Terem közönséges bora is: de jó, 's híres borvizzel, és meleg ferdőkkel hőven megáldatott e' Nemes Vármegye; 's a' Vág, Zsilintza, Kiszutza, Bisztritz nagyobbs folyójainkivül, többekkel is áztattatván, számos Papiros malmai vannak, és legjobb halai. Népe számosabb mindenik Vármegye' Népénél: melly Tóth Nyelvűt

ugyan; de Házája' Nyelvét is szereti; Nemes-sége pedig ezzel mutatja ki tökéletes Hazafisá-gát az ő Örökös Fő Ispányjának, Nagy Méltó-ságu Gróf Illésháznak tündöklő Példája szerént. Püspökséghez a' Nyitraihoz tartozik. — Tren-tseny, mellyről vette Nevét e' Nemes Várme-gye, régi Szabad Királyi Város a' Vágnak bal partján a' Váralatt, melly magas Kősziklán épít-tetett szép helyet foglal, ékesülvén a' T. Piári-sták' Templomával, Kollegyiomával, és Gymná-ziumával; az Ágosta vallásuaknak Templomával, és a' Vármegye Házával: 's Ferdőji nagyon hi-resek. — Nevezetesebb Mezővárosai: Zsolna a' Vág' bal partján rozsot, árpát, káposztát jól termő földön több Templomokkal; a' Franciská-nusok' Klastromával, és Oskolával, mellyet Pri-más Szétsenyi György építtetett vala. — Pukó, hol sok jó Fazekas, és Posztótsináló nagyon. — Betzkó, melly igen híres az ő néhai Urának Betzkó nevű Udvari Bolondjáról, fekszik a' Vág' partján tágos, és termékeny földjeivel, szőlő-he-gyeivel messze terjedt erdejével, és legelőji-vel, 's a' Franciskánusok' Klastromával, és Tem-plomával.

T. H. Adamótz. Apátfalva, 2. Babkó. Ba-hot. Bán. Bánfalva. Barakony. Béla, 2. Belán. Bellus. Benyov. Berőtz. Besztertze, 4. Bezdada. Bezgyedő. Bitsa, 2. Bitse. Bisitza. Biekó. Bi-rotz, 2. Biskupitz, 2. Bitaró. Bobrovnyik. Bo-dina. Bogyina. Bohuvázt. Bohuszlavitz. Bolezó. Bolondok. Bortsány. Borsitz. Bosatza. Bosán. Brazani. Breztyene, 2. Brezány. Breznitz, 3. Brezolup. Brodnó. Bronitz. Bubka. Budatin. Csatza. Csaltitz. Császa. Csenne. Cserna, 3. Cser-ne. Czitisnyán. Czimena. Csitsmán. Csotsolna, 2. Csötörtök. Dezsér. Divinka, 2. Divoretz. Dlu-ka. Dobra. Dobrassó. Dohnán. Domanitz. Do-

nyán. Drienove. Drietoma. Drskórz, 2. Dubje.
 Dubkova. Dubnitz. Dubnika. Dubodjel. Duló.
 Dunajav. Dvoretz, 2. Egeresd. Fátskó. Farkaska.
 Frebja. Friváld. Furó. Furna. Geblank. Glebán.
 Gyurgyó. Gyürtsin. Halats. Halutzitz. Hamri.
 Hänzlisalva. Hatne. Hotsin. Holusitz. Horelitz.
 Horenitz. Horka. Hornyán. Horotz. Hoszszume-
 ző. Hubovka. Hdorka. Hvorki. Hvornitza. Ikristye.
 Illava. Illavka. Illotza. Illove. Istebnik. Istritz,
 3. Ivanótz. Jablon. Jaszenove. Jasztrabe, Jesze-
 nitz, 2. Kálnitz, 2. Kamenitzán. Kassa. Keblov.
 Kelnitz. Kett. Kisutszaujhely. Klatsáni. Klitsina.
 Klobusitz, 2. Klubina. Klutsóv. Kolanótz, 2.
 Kotsótz, 2. Kolatsin, 2. Kolarovetz. Konszka.
 Kopetz. Kósa. Koszteletz. Kosztolna. Kotesó, 3.
 Hralován. Krasna. Kraszán. Kraszna. Krasznáni.
 Krivoklád. Krivoszud. Ksinna. Kubina. Kubra, 2.
 Kunyerád. Kvassó. Lalinek. Katkótz. Lédetz. Led-
 nitza. Lednitze, 2. Lehota, 12. Lesitz. Leszkó. Li-
 bortsa. Lidétz. Láz. Lieszkó, 4. Lieszkótz. Lieszko-
 vetz, 2. Lietava. Linik. Lisz. Lisza. Liszitza. Liti-
 tza. Litis. Lopusna. Lótza. Lutska, 4. Ludóv. Luki,
 2. Luboke, 2. Lutó. Martzek. Marikova. Markófal-
 va. Marsova. Metzne. Medne. Meltsitz. Mesztetzka.
 Metesitz. Miegótz. Miklós. Mikosótz. Milkó. Mi-
 sén. Mittitz, 3. Mizgoltz. Mojs. Mostenetz, 2.
 Mostistye. Motesitz, 2. — Nasztitz, 2. Netzpál.
 Nedetz. Nemesokrut. Nemsova. Neporátz, 3.
 Neszlusa. Niktin. Nimnitz. Nositz. Nosztitz. Noz-
 dorkótz. Nozdrovitz. Oblazov. Obora. Okodnitz.
 Otsárszka. Ohodnitza. Okrut. Olezna. Omazti-
 na. Orekó. Oroszlánkő. Oskerka. Oszadnitz. Óvár,
 Ovtárszskó. Ozor, 2. Ölved. Papradnó. Pázsí-
 ti. Petsenyéd. Petsova. Pekarova. Peklina. Pe-
 roszne. Petrótz. Petyovka. Pikó. Plevnik. Potsa-
 rova. Podorje, 4. Podrádi. Podrágy, 5. Podlu-
 sán. Podmanin. Podsitsarova. Poiszkal. Podvasz-

je, 2. Podviszoka. Polnoszej. Polyusje. Ponni-
 nótz. Poprádnó. Poruba, 3. Porukka. Pototski.
 Potoki. Povina. Prasznó. Pravotitz. Pretsen.
 Predmér, 2. Prejta. Preles. Prestie. Prilesz.
 Prodnó. Proszne. Pruszi. Pruszka. Pruszina. Psur-
 novitz. Püspöki. Püspökutsza. Rabove. Rabovka.
 Rádek. Radisa. Radna, 3. Radolya. Radvoztka.
 Ragistye. Rajétz. Rakolub. Rakova. Rásov. Re-
 bin. Révfalu. Ribari. Ribin. Ribnik. Ritsa, 2.
 Riesnitz. Rongyos. Rosina. Rozon. Rovne, 3.
 Rozvátz. Rozvöld. Rudina. Rudinka. Rudinzka.
 Rugyina. Ruzkótz. Sántz. Sebestyénfalva. Sed-
 merótz. Seralován. Setekov. Sipkov. Skavnitza.
 Stanzke. Stranyáni. Strazó. Strázsa. Streszenitz.
 Stritze, 3. Stupne. Suja. Sverepetz. Svinna.
 Szablahó. Szadetsne. Szavstsina. Szedlitzna. Szed-
 merótz. Szeletz. Szetyekov. Szirnye. Szkála.
 Szkalik. Szkalka. Szlatina, 2. Szlavnitza. Szlo-
 pna. Sznesnitza. Szoblakov. Szenye, 2. Sztankótz,
 2. Sztasov. Sztretsén. Szutsa, 2. Szutz. Szujó.
 Szulyóv. Teple, 2. Teplitz. Teplitze. Tertsova.
 Ternova. Tesina. Tirkova. Timarótz. Trstyena.
 Trstye. Tukina, 2. Tiszina. Trébia. Trebisova.
 Tridvori. Trivöld. Trnove. Tulov. Tuntsitz. Tur-
 kov. Turna. Turó. Turzófalva. Tyerkova. Udi-
 tza, 2. Ugrótz. Ujézda. Ujfalu, 3. Upoklav. Ur-
 banóv. Utvin. Vaditsó, 3. Várallya. Várin. Váz-
 ka, 2. Velitsitz. Viderna. Vidrana. Vitska. Vis-
 nyó. Visotsány. Vizoka. Vizolaj. Vöröskő. Vra-
 nye. Vritizér. Zabinetz. Zablat, 2. Zadubnye.
 Zay. Zakoptze. Zalus. Zamorótz. Zarjetz, 3. Zasz-
 kalye. Zaztranye. Závada, 2. Závátka. Závodje.
 Zbinov. Zbora. Zborov. Zitnya. Zlatótz. Zliekó.
 Zolna. Zubak. Zsámbókrét. Zsigmondháza. Zsitna.
 T. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergo-
 mi Érsek. Nyitrai Püspök, és Káptalan. Reli-
 giói Kintstár. H. Eszterházy. G. Gyulay. G.

Kolonits. G. Illésházy. G. Balassa. B. Révay. G. Serényi. B. Zay. G. Pongrátz. G. Königszegh. G. Szapáry. G. Batthyáni. G. Erdödy. G. Csáky. G. Esterházy. G. Aspermont. B. Mednyánszky. G. Révay. B. Lusinszky. B. Vétsey. G. Berényi. B. Pongrátz. B. Splényi. Tudományi Kintstár. Ambró. Rajmány. Spinola. Kvassay. Kubinyi. Jeszenák. Nozdrovitzky. Motesitzky. Trstyánszky. Fri válszky. Marsovszky. Dezeritzky. Árvay. Rudnyánszky. Dakó. Csetneky. Madáts. Martzibány. * Kontsek. Ugronovits. Vásárhelyi. Bánóty. Madotsányi. Otlík Prileszky. Latkóty. Domanitz. Plebánia. Izdentzy. Lietavai Plebánia. Gyurtsányi. Ordódy. Nedetzky. Beztertzey. Sándor. Szirmay. Szerdahelyi. Majtényi. Rabóvszky. Batskádý. Szadetzky Kallisius. Szulovszky. Szeghy. Tukinovszky. Illavai Plébánia. Vietoris. Kardos. G. Zichy. Tarnóty. Turtsányi. Zavodszky. Zsámbokréti. Lukátsy. Liszkovszky. Borsitzky. Somogyi. Szilvay Gilányi. Akay. Szentál. Melsitzky. Sziresitz. Motesitzi Plébánia. Trentsény Város.

Turótzvármegye, Körölvétettétvén Árva, Liptó, Zólyom, Bars, Nyitra, Trentsény - Vármegyéktől, és igen magas hegyektől, egy kies Kertet ábrázol, szép Folyókkal, nevezetesen a' Vág, és itten erédtt Turótz vizeivel itattatván, mellyekben igen jó halak tenyésznek; mellékei-

---

* Ezen Nemes Familiának Tsillaga; a' Magyar Tudományosságnak Oszlopa; az ő virágzó Nemzetének Ditsősége, Marczibány István, Ő Excellentsiája, olly örökös Fundátziót teve: hogy abból a' Magyar Könyvirók küzzül minden esztendőben az a' kinek Munkája Pesten az arra rendeltt Birák által legjobbnak ítéltetik, négy száz forint jutalmat nyerjen.

ken pedig sok juhnyájak legeltetnek; és szarvas marhák. A' méhek is jól mézelnek. Terem rozs, sőt buza is; de leginkább árpa, Zab, és Krumpli. A' jól diszlő főzelékek között híres az édes répája, melly különös tulajdona lévén ezen Vármegyének, Turótzai répának neveztetik, 's télre megszáríttatván, sok piatzokon árultatik. Gyümöltse is jó szerént terem; de orvos füve, és gyökere igen bőven. Hegyeiben, mellyek között nevezetes a' Fáttra, mindenféle vadak tenyésznek. Fenyves madarai igeu betsések. Meleg ferdőji, és savanyu vizei számosak. Lakosai Krumputz, avagy különös fenyőolajt, mellyet ők görbe olajnak neveznek, sokat készítenek, és nagy ditséretekkel, mint tsuda balsamot a' Köznépnek nem tsak Magyar, hanem Német, és más országokban is árulgatják: és így a' külső Országok' Nyelvéből sokat kapkodnak; Magyar Hazájok' Nyelvét pedig derekasan megtanulják. Hanem otthon tsak a' Tóth Nyelvet hangozzák; mintha nem is a' Magyar Földön lagnának, 's nem volnának született Magyarok, mint az ő minden terméseik. A' Haza eránt érdemekkel tellyes B. Révay Familiájából örökös az ő Fő Ispányjok: Püspökjök pedig a' Besztertze Bányai Püspök. — Fő Mezővárosa, Szentmárton, a' hol Gyűléseit tartja e' Nemes Vármegye, az ő igen szép Hazában, melly a' nagy, és ékes Katholikus Templommal legnagyobb diszére szolgál ezen Városnak. Esztendőnként hat Országos vásárjai híresek. — Szutsán közel a' Vághoz Sóhivatallal, és szép Városházával diszeskedik. Nevének legnagyobb ditsösségére válik pedig azon pompás lakodalom, mellyet G. Esterházy Miklós tartott itten G. Bedeghi Nyáry Kristinával, G. Turzó Imre Özvegyével. Erről tett jegyzését ezen Nagy Magyar Grófnénak így adja elő Molnár

János Apátur, és Szepesi Kanonok az ő Magyar Könyv Házának. IX. Szakaszszában: „Az én kedves Kérem Esterházi Miklós Ur, negyven esztendőös lévén, engem feleségül vett husz esztendőös koromban. A' menyegző Szutsányban tartatott 1624-ben Julius 21-dik napján. El-mentem az én kedves Uramhoz Ujvárrá 28-dik Októberben; 's ott az Isteni malaszt' ajándékával megvilágosittatván, és az igaz hitre térvén, meggyóntam 30-dik Detzemberben, 1624-ben: mert az előtt magamat akaratom ellen tettettem, de szivemben mindenkor igaz Katholikus hitű voltam. — Az én kedves Uramat, Esterházy Miklós Urat, az Ország Gyűlése Magyar Ország-nak Palatinussává választotta Sopronban 1625-ben. 25. Októberben “ Örvend a' Magyar sziv, hatsak olvashatja illy Fő Magyar Meltóságnak szép Magyar szavait: minő gyönyörűsége lehet, ha azokat bölts ajakin hangzani hallja? — Turótzvárá-t már most tsak a' Memes Vármegye' Neve hireslti.

T. H. Ábrahámfalva. Andrásfalva. Béla. Bálintfalva. Benefalva. Bisztritska. Blasótz. Blatnitsa. Bodófalva Bodorfalva. Bortzfalva. Brezna. Brizta. Budits. Cseptsény, 2. Cserovtze. Beákfalva. Deánfalva. Divék. Dolina. Draskótz. Dvoretz. Folkus. Gyulafalva. Hadviga. Haj. Halastó. Harmaratz. Husti. Iváncsi. Ivánka. Jahodnik. Jaszenova. Jeszen, 2. Jezernitz. Károlyfalva. Kelemenfalva. Kelnik, 2. Kevitz. Kisfalu. Kletsény Kolba. Konszka. Kostyán. Kosut Kosoliztye. Kreplán. Ladomér. Lázkár. Lászlófalva. Lázán. Lezjakó. Liészno. Lipótz. Madovár. Markovitz. Moskótz, 2. Mosótz. Netzpál. Nedoroz. Noltsó. Paraszka. Podrágya. Polerika. Posehaj. Poszehi. Pozeka. Prekopa. Pribótz. Rakó. Rá-kótz. Raksa..Ratkó. Rjadek. Rudnó. Rutka, 2.

Stiavnitska. Stubna, 2. Sutó. Szebeszló. Szentgyörgy. Szenthelena. Szentmihály. Szentpéter. Szklabinka. Szklabinavárallya. Szklenó Szlován. Szotzótz Tarnó. Teplitz. Tomtsány. Tótpróna. Trebosztó. Turány. Türtsek, 2. Vakotfalva. Válsa. Vritakó. Zábor. Zaturtza, 2. Zniovárallya. Zorkótz. Zsámbokrét.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Tudományi Kintstár. B. Révay. G. Nyáry. G. Batthyáni. G. Révay. B. Prónay. Semsey. Benitzky. Bodó. Rakasányi. Rakovszky. Cseptsányi. Uladár. Plathy. Bulyovszky. Kontsek. Tomky. Latsnyi. Jeszenszky. Jezernitzky. Szeneszy. Revitzky. Huszár. Kosut. Juszth. Ördög. Velits. Lamos. Lipovszky. Markovitzky. Paraszky. Majtényi. Szentmártoni Plébánia. Szentgyörgyi. Plébánia. Szenthelenai Plébánia. Dávid. Tomtsányi. Záborszky. Zaturetzky Zorkóitz. Ujhelyi. Körmöztbánya Városa.

Ugotsavármegye határosodván Marmaros, Szathmár, Bereg - Vármegyékkel, maga Tzime-rével előtünteti nevezetesebb terméseit, ugymint: szőlőt, halat, makkot, rákot. Terem bora, mindenféle gabonája, és gyümöltse is; és sok Kukoritzája, minden hüvelyes veteményje; lenje, Kendere, dohányja, görög, és sárga dinnyeje. Jó legelőjin sok juhnyájja, és marhája vagyon: nagy erdőségeben sok sertést hizlal. A' fás hegyeken medve, hiuz, öz; fogoly, és Tsászármadarak tanyáznak. A' Tisza, Borsova, Batár, Tur, és egyéb Folyójiban sok a' hal, 's azok közt a' jó galótza, és pisztráng. Motsárjait hasznostják a' sok vizi madarak, 's ékesítik a' szép Hattyuk. Népének nagyobb része nem csak Hazájával, hanem Nyelvével is tökéletes Magyar, úgy hogy tsudálni lehet, hogy az ide szakadtt oláhok mind eddig ezen tökéletességre nem jutottak, kik e' Batárban amazegy

Iábnyi hosszúságu, és igen jó ízű rákokat is restellik fogdosni. E' Nemes Vármegye a' Szathmári Püspöki Megyében vagyón foglalva. — Fő Mezővárosa Nagy Szőlös a' Vármegye Házával, 's gyűléseivel, és bortermesztéssel jeleskedik. Tisza Ujlak nyeri az ő diszét az ottani Sóháztól, és szép kereskedésétől. — Ugotsavárának, melytől neveződik e' Nemes Vármegye, most Kankóvár foglalja helyét.

T. H. Alsókaraszló. Alsósárad. Akli. Almás. Andrásfalva. Bábony. Batár. Batarts. Botskó. Bökény. Csarna. Csatóháza. Csedregh. Csepe. Csoma. Csongova, 2. Daboltz. Egres. Eölyves. Fantsika. Farkasfalva. Feketeardó. Feketepatak. Felső Karaszló. Felső Sárad. Forgolány. Gértze, 2. Gödényháza. Gyula. Halmi. Heteni. Ilonakujfalu. Karátsfalva. Keresztur. Királyháza. Kirva. Kis. Rákótz. Komjáth. Komlós. Kőkényesd. Kúpány. Mátyfalva. Nagyrákótz. Nevetlenfalu. Öszödfalva. Péterfalva. Rákász. Salánk. Sasvár. Szárazpatak. Sösujfalu. Szászfalu. Szirma. Szőlősvégardó. Tamásvárallya. Tarna, 2. Tekeháza. Tiszaujfalu. Tiszaujhely. Tivadar. Turterebes. Turtz. Veléte. Verbótz. Verétze. Veresmart.

F. U. Felséges Királyi Kamara. G. Teleky. G. Haller. B. Berényi. G. Károlyi. B. Perényi. G. Berényi. G. Perényi. Hagara. Harsányi. Farkas. Ujhelyi. Somogyi. Megyeri. Bodó. Komjáthy. Szirmay. Pogány. Besenyey. Fogarasy. Kalos. Rátonyi.

Ungudrmegye fekszik Bereg, Szabolcs, Zemplény Vármegyék, és Gállitzia közt nagyobb részént hegyes, és erdős földön. Makkos erdejében nem csak magok e' Vármegyebéliek sok sertést hizlálnak, hanem bérbe is számtalanokat fogadnak bé messze Vármegyékhől a' Birtokosok. Hegyei nem csak sokféle vadat, hanem ér-

tzet is termenek. A' Kárpáton, vagy Beszkédén, kívül nevezetesebb Hegyei: Vihorlát, mellynél ama' nagy mélységű, és sok jó pisztránggal bővelkedő Tengerszemtő bugyogkj; Polonina, mellynek térteteje jó legelővel virít. Nevezetesebb Folyóji: Tisza, Ung, Labortz, és Latortza; mellyekben igen foganatos, és azért örvendetes a' halászat. Ezek mellett legelnek a' sok szép szarvas marhák. Hegyes részein bőven terem a' Zab; sik terségén buza, rozs, árpa; főképpen pedig a' kender. Bor is sok, és jótermesztetik. Népe, nyelvére nézve, háromféle: Magyar, Orosz, és Tóth; 's a' Kassai, és Munkátsi Püspökséghez tartozik. — Fő Mezővárosa Ungvár, mellynek nevével tizmeztetik e' Nemes Vármegye, úgy bé van kerítve az Ungvizével, mint egy erős Vár az ő köfalával, Azért szerették ezt meg mindjárt az idejött Magyarok Almos Fejedelem alatt. Most már nem csak kies fekvésével, hanem több szép Épületeivel is gyönyörűséges Város ez: mellyek között kitündöklök a' Város' hosszának közepében lévő halmon a' Munkátsi egyesült Püspöknek fényes Kastélyja; melly az előtt a' Jesuiták' Kollegyiona volt, két toronytágas Templomával. Többi ékességei osztán a' Kanonokok Lakhelyei; a' Szeminárium; a' Királyi Fő. Gimnázium; a' Nemes Vármegyének ritka szépségű új Háza; a' Kamara' roppant Életháza; Sínház, más többekkel együtt. Gyönyörűségét e' Városnak igen nevelik a' körülötte terjedt jó bor termő szőlő hegyek; és az ottan kiforró savanyu viz. — Szobrántz Mezővárosát jelleliti a' jó büdösköves, sós izű vize, melly a' görts, rüh, belső szorulások, és podagra ellen használatos.

T. H. Andrásótz. Antalótz. Árok. Ásvány. Bacsava. Báhorb. Bajánháza. Bánka. Baranya, 2.

Baskótz. Bástely. Bálfa. Begengya. Bejnetine.
 Benetine. Beretzna, 2. Berezna, 2. Bés. Bező.
 Bisztra, 2. Botfalva. Bozos. Brezna. Budaháza.
 Bukótz. Bunkótz. Csap. Csaszlótz. Csecsahó.
 Csecskó. Csepely. Csernoholova. Csertesz. Czi-
 gányótz. Csitser. Csizér. Darma. Darótz. Den-
 gláz. Doboruszka. Dómasina. Domonya, 2. Du-
 brinits. Dubróka. Fekesháza. Feketemező. Gaj-
 dos. Galágy. Galyin. Galló. Gálots. Gejőtz, 2.
 Geretseny. Gerény. Gerseny. Gesény, 2. Gin-
 gótz. Golánka. Golena. Gorostó. Gorubka. Gre-
 kopa. Grutza. Győrötske. Gyöv. Hámor. Hanaj-
 na. Hegyfark. Helmetz. Hentzelótz. Hengelótz.
 Homok. Horlyó. Hornya. Hoszszumező. Hunkótz.
 Huszak. Huszna. Huta. Iglintz. Iske. Jeszenő.
 Jenke. Jesztreb. Jósza. Kalusa. Kapos, 2. Karts-
 va. Keletény. Kementze, 2. Kereknye. Ke-
 rész. Kereszt. Ketergény, 2. Klokotsó. Knyahi-
 nya. Holibábóiz. Komorótz, 3. Kontzháza. Ko-
 nyus. Koromlya. Kosztyova. Kosztrina. Köblér.
 Kráska. Kuzsin. Lakárt. Láz. Lehotz. Linik. Li-
 pótz. Livistye. Lubnya. Luboka. Lukaháza. Luts.
 Lutska. Lyuta. Mátyótz. Mértse. Minaj. Macsár.
 Mogyorós. Moktsa. Mokra. Némethi, 2. Nyárad.
 Nyevitze. Orlyótz. Orlyova. Ortó. Osztró. Ör.
 Palágy. Pályin. Palló. Palótz. Paportz. Paszika.
 Pásztely, 4. Peretsény. Petrótz. Pinkótz. Pole-
 na. Polyánka. Poroskó. Porosztó. Poruba, 2. Po-
 rubka. Préskopa. Pruksa. Radits. Radvántz. Ra-
 hontza. Rakó. Rát, 2. Rebrin. Remete, 2. Re-
 vistse, 2. Ribnyitze, 2. Rohontz. Rosztoka. Rus-
 kótz. Salamon. Sarád, 2. Sislótz. Sólymos. Straj-
 nyán. Stritsava. Strippa. Stusitsa, 2. Szekő.
 Szelmentz, 2. Szemere, 2. Szenna. Szentes. Szen-
 teske. Szerednye. Szeretva, 2. Szlatina, 2. Szmer-
 kova. Szólya. Sztavna. Szuka. Szürte. Tárna.
 Tarnótz. Tasolya. Tegenye. Tiba. Tika. Turitza,

2. Trask. Toltsva. Ubris. Uszok. Vaján. Vajda. Vajkótz. Vejnatina. Valkaja. Várallya. Várkond. Verbótz. Veskótz. Vieszká. Vinna. Viska. Vizoka. Voloszanka. Vorotsó. Vulsinka. Zabrogy. Zahár. Záhony. Zahorb. Zalatska, 2. Zaritskó. Zavatka. Zauszina.

F. U. Felséges Királyi Kamara Munkátsi Püspök Religyiói Kintstár. Jászói Prépost. Tudományi Kintstár. G. Vandernót. G. Gombos. G. Klobusitzky. G. Berényi. G. Szirmay. G. Sztáray. B. Vécsey. G. Barkóczy. B. Perényi. G. Gilányi. Szemere. Bujánovits. Ajhofer Bánóczy. Horvát. Tahy. Orosz. Ráth. Knabinyi. Szentimrey. Kulin. Pongrátz. Ibrányi. Nemes. Kende. Buday. Pri-bék. Haraszthy. Gálotsy. Kardos. Kováts. Balog. Torday. Turánszky. Bernát. Kárner.

Vasvármegye, mellyel határozódnak. Soprony, Győr, Veszprim, Szala - Vármegyék, Stájer Ország, és Austria Fő Hertzegség, Hazánk' nevezetesebb Vármegyéjének egyike. Derék hegyei, és erdeji vannak: amazok közt híres a' sík térségen gömbölyűen felmagasodott, sok bort termő, és basal kövel bővelkedő Ság hegye, mellynek tetején egy fellengős Várnak omladékai látszanak; emezek közt emlékezetesebb a' Farkas erdeje, mellyben sok szarvas, egyéb vadakkal együtt, tartózkodik; és számtalan sertés hizlaltatik. Sok, és jó borai közt leghíresebb a' Vashegyi; bővséges gyümölcsei hőzt pedig a' baratzkja, és gesztenyéje. Gabonája, kivéven a' Tóthági Járást, mindenütt elég. A' Kőszegi Járásban bőven a' bűdöskő, kénese, gálitzkő, és magneskö. Emlékezetesebb Folyóji Rába, Réptze, Gyöngyös, Lapints, Pinka; mellyekben jó halak tenyésznek; mellékein pedig számos, és erős szarvasmarhák nevednek. Van több savanyu vize is; de leghíresebb a'

a' Tartsai. Népének nagyobb része született Magyar Nyelvén beszél : a' többi pedig részént Németül, részént Vandalul, vagy Tóthul ; részént Horvátul : de mind hibásan. Ahoz képest az elsőek Hiéntzeknek ; a' középsők Bugereknek ; az utólsók Vizhorvátoknak neveztetnek. De ha egyszer a' Haza' Nyelvét megtanulhatták : igen jól beszéllik azt ; 's legjobb Hazafiakká válnak. Örökös Fő Ispányjok a' Hertzeg Batthyáni ; Fő Lelkipásztorjok pedig a' Szombathelyi Püspök. — Fő Városa, Kőszeg szabad Királyi Város a' Gyöngyösfolyó mellett igen gyönyörű fekvéssel. Diszesíti szép két Templom ; a' T. Benediktinusok' jeles Klastroma, és Gymnáziuma, mellyeket hajdan a' Jesuitáknak építtetett vala ama' nagy emlékezetű Esztergomi Érsek, Szétsenyi György ; a' Dunajobbi Kerületbéli - Törvény Tábla ; H. Eszterházy' Vára ; Árvaház ; Harmintzad, és Postahivatal. Örökös ditsőssége pedig az ezen Magyar szívű Városnak ; hogy Jurisits' vizérlése alatt ugy védelmezte magát Hazánk' ama' nagy Ostora Szolimán Török Szultán ellen ezer öt száz harminztötdikben, 1532. E. hogy ötöt meg nem vehetvén, gyalázattal kéntelezittetnék erős Taborával együtt, onnét elkutallani. — Szombathely Püspöki Város a' Gyöngyös, és Perént folyók között már a' Romaiak alatt híres Város volt ugyan ; de ezer hét száz hetven 1776. B. hatodikban nagyobb ditsősségre emelte ezt Ditső emlékezetű Királynénk Mária Therésia, Püspöki Széket állítván fel ebben, és a' nagy érdemű Felső Szopori Szily Jánost, Szent Alberti Prépostot, és Györi Kanonokot nevezvén ide első Püspöknek, a' ki, valamint a' Püspöki Lakvart diszesen felépíttette, ugy a' Püspöki ropant Szentegyházat is megtsináltatta ugy, hogy csak belső ékességei nélkül szükölködnék az ő halálakor. Az utánna lett Püspök semmit se te-

Magyarok esmérete. L 1

ve azonn. Ferentz Ő Apostoli Királyi Felsége nagy érdemü Perlaki Somogyi Leopoldot, Páputzi Prépostot, és Győri Kanonokot, úgy nevezte ezen Püspökségre, hogy egyszersmind a' Győri Káptalanbeli javadalmát is megtartaná, 's annál képesebb lenne az ő Püspöki Templomát egész tökéletességre hozni. Ugy is elkészíttette annak belsejét hogy annak fellengős külsőségével tökéletesen megegyezne. Azért nem egy könnyen találni párját. Osztan szép ékességére szolgálnak ezen Városnak a' Premonstratenzisek, Dominikánusok, Franciskánusok' Klastromaik, és Szentegyházai; a' Királyi Gymnázium a' Premonstratenzisek alatt, és Filosofiai Lyceum; a' Szeminarium, és ennek által ellenében a' Nemes Vármegyének pompás, és igen teres Háza; a' Könyv Nyomtató Műhely, és a' Postahivatal. — Körmend Mezőváros a' Rába mellett, H. Batthyáni' roppant Palotájával, 's Kertjével; Só, és Postaházzal diszeskedik. Legnagyobb ditsőségét vette pedig G. Batthyáni Lajostól, az Ország néhai Nádor Ispányjától, kinek lakása itt léven, nem egyszer hozta itten öröme az Ország' Rendeit. Ugyan Ennek tündöklő érdemei nyerték az ő Maradékainak az Örökös Fő Ispánságot ezen Nemes Vármegyében: az ő Testvérjének pedig Károlynak, ama' híres Hadvezérnek Ditső Tettei a' Hertzegei Magas Meltóságot. — Rohontz Mezőváros ékeskedik ama' temérdek nagy Kastellyal, melly két száz szobánál többet foglal magában különkülönbféle ékes-ségekkel, mellyek közt a' Répes Palota legnagyobb bámulást okoz a' Nézőben. Esztergomi Érsek, Hertzeg, és Kárdinalis Batthyáni József Ő Eminenzijának kedves birtoka volt ez; a' hol több vig napokat szerzett a' Fő Magyaroknak; sőt még a' Királyi Hertzegeknek is. —

Sárvár Mezőváros a' Gyöngyös vize mellett ditsősséges Névvel fényeskedett az Ország' Nádor Ispányja Gróf Nádasdy Tamás Urasága alatt: de még ditsősségesebbel most, midőn Ferentz Királyi Fő Hertzegnek, és Modena' Fejedelmének Felséges Személyjében tiszteli az ő Földes Urát. — Szent - Gothárd Mezővárosa a' Rába mellett, hol a' Lapints abba beszakad, tündöklük nagy javadalma Cisztercita Apáturságnak jeles Templomával, és Monostorával: emlékezetes ama' nagy diadalomról, mellyet ezer hat száz hatvan negyedikben nyere itten I. Leopold Tsászárnak, és Apostoli Magyar Királynak Hadiserege a' Törökökön. — Vasvár azon kívül, hogy e' Nemes Vármegye az ő Nevével jeleskedik, nem kevesse diszeskedik egy régi Várral, és a' Dominikánusok' Klastromával.

T. H. Abdalótz. Acsád. Adriántz. Alha. Aleszgarb Andrásfa. Andrés. Apáti. Arbavetza, 2. Asó. Aszszonyfa, 4. Baba. Badafalva. Badonfa. Bajánháza. Bakófa. Balasaj. Balogfa. Baltavár. Bándoly. Bánya. Barátfalva. Barátmajor. Bárdos. Barkótz, 2. Bejtz. Békató. Bekefa. Belled, 2. Berge. Berkefalu. Berkeháza. Berkifalva, 2. Bésfa. Besenye. Beznótz. Bibortz. Biszlek. Bodontz. Bodonfa. Bogád. Bogot. Bogyoszló. Bokod. Bográts. Bolfő. Bona. Boretza. Borgáta. Borhida. Bondor. Borosgödör. Borostyánkő. Borosszeg. Bosok. Bozaj. Bőd. Bögöt. Bögöte. Börgöl. Butsu. Buzamajor Büzintz. Büdintz. Bükallya. Büksz. Czák. Czaling. Csajta. Csákány. Család. Csányig. Csatár, 2. Czel Csehi. Cseke. Csekefa, Csém. Csemes, 3. Csemete, 2. Csempesz Csénye. Csernetz, 2. Csernelótz. Cziklen, 3. Czinésd. Csipherek. Csó, 2. Csókakő. Csomaháza. Csonkás. Csov. Csöngé. Csöpintz. Csörütnék. Dankótz. Dávidháza. Dénesfa. Dobra. Dobrafal.

va. Dobrova. Dolits. Dolina. Dolintz, 2. Doma-
 föld. Domokosfa. Dornánd. Doroszló, 2. Doz-
 mat. Döbör. Döbörhegye. Dömölk, 2. Dömö-
 töri. Dörötske. Drumoly. Duka. Egerszeg, 2.
 Egervár. Egervölgye. Egyházszeg. Ertsenye. Fal-
 kótz. Farkasdi. Farkasfa. Frankótz. Fuksdor,
 Füzes, 3. Füzto. Gamizdó. Gaztony. Gederótz.
 Gents, 3. Gértze. Geregye. Gerentserótz. Ge-
 renye. Gerse. Gintzend. Ginszeg. Glazhüten, 2.
 Goberling. Gódorháza. Gór. Goritza. Govez. Gö-
 dör, 2. Gödörháza. Gör. Görlintz. Gösfa. Gra-
 bensaft. Gradistya. Gráts. Grobenak. Grodna.
 Grutzin. Gruszeg. Gutaháza. Gyanafalva. Gyanó.
 Gyanovla. Gyarmat. Gyertyános. Gyölintz. Györ-
 vár. Hadász, 2. Halastó, 2. Halogy. Hámor.
 Harasztifalu. Háromháza. Házal. Hásos, 2. Ha-
 vardos. Hegyfalva. Héreháza. Herény. Herman.
 Hetye. Hidas. Hidegkut, 2. Himfa. Hochard. Ho-
 dász. Hódos. Högyész. Holtzslag. Hollós, 4.
 Horvátfalva. Horváttsents. Hoszszufalu. Hölehá-
 za. Humberk. Huszár. Ikervár. Iklód. Intzéd. In-
 ta. Isákfa. Ispánk. Istvánfalva. Ivántz. Ivanótz.
 Ják. Jakabbáza. Jákfa. Jánafalva. Jánosfa. János-
 háza. Janosótz. Jobbágy. Jobbágyi. Jurmánd.
 Kajd, 2. Káld. Kalk. Kalotsa. Kám. Ramon, 2.
 Kápolna, 2. Kápolnásfalva. Kapornak. Karatsfa.
 Karádfölde. Karakó. Karasztos. Kaszaháza. Ka-
 tafa. Katalin. Kántsótz. Keled. Kemesmol. Kentz.
 Kenyeri. Kértza. Keresztes, 2. Keresztur, 2.
 Kernetz. Ketskéd. Kertes. Kesző, 2. Kethely, 2.
 Kitzlád. Királyfalva. Kisfalva. Kisfalud. Kots. Kó-
 gel. Kólig. Kolom. Kolompos. Kolosvár. Kolstát,
 2. Kolta, 2. Komját. Kondorfa. Konota. Kopáts.
 Korong. Korosd. Kosárháza. Kotormány. Ková-
 tsi. Kovátsótz. Kozmafa. Kozár. Köcsk, 2. Kö-
 lesvölgye. Kölked, 2. Körtvélyes. Köfüzes. Kö-
 vesd. Köveskut. Krajna. Krasitz. Kristán. Kroj-

szeg. Kruplivnik. Kukmér. Kultsárfalu. Kupsintz. Kusztanótz. Kustos. Kuzma. Kükets. Laczisd. Lak, 4. Lakhegy. Lángék. Lángtzél. Lántz. Lébenkut. Léka. Lendva. Liba. Liktenfort. Limpak. Límperisd. Lipart. Lipótz. Lipoldfa. Lohomerje. Lovászd. Lődös. Lövő, 4. Lutzova. Ludad. Lugos. Luiperd. Lukátsháza. Lukasótz. Magasi. Matskótz. Mákfá, 2. Malmosd. Marázt, 2. Máriás. Marisd. Markótz. Markusótz. Martinya. Mártonfa. Martyánsz. Mátéfa. Matyasótz. Medgyes. Medves, 3. Megyehida. Merem. Merse. Mesteri, 2. Meszlény. Mihályfa, 2. Miklósfa. Minét. Mindszent, 2. Miske, 2. Mitnyek. Mizdó, 2. Mladetintz. Molnári. Monyorókerék. Morsintz. Motovilez. Muraszombat. Musnya. Muzsaj. Nádallya, 2. Nádasd. Nádkut. Nagysfalva. Nárdá, 2. Náráj. Némettsents. Németfalva. Nemsetz. Németujvár. Neradnótz. Niosz. Nitzk. Norsintz. Noszkova. Noszoly. Nyögér. Oberdorf, 2. Olad. Obránkótz. Olaszfalva. Olaszi. Ollend. Ollersdorf. Oloszka. Ondód. Orbánfa. Orfalva. Oszkó, 2. Ottotz. Óvár. Ölbő, 2. Or, 2. Pácson. Páken. Pálfa. Pálsfalva. Pananótz. Pankász. Pápotz. Parapatits. Parasztya. Pataj, 2. Paty, 4. Pecsarótz. Peczől. Pecsnaótz. Péntekfalva. Peretzfölde. Pere nye. Pereszteg. Pergel. Pergverk. Perént, 2. Permise. Pertótsa. Peszkótz. Petántz. Péterfa. Péteri. Petőmihályfa. Petrótz, 2. Pilgerd. Pinkafej. Pinkaföld. Pinsok. Podgoria. Podler. Pokol. Pókfalva. Popenl. Polán. Polántz. Polanitz. Pornó. Pordasintz. Porpázt, 2. Pósfá. Pósfalva. Pótsfalva. Potty. Poznanótz. Pöse, 2. Pöszöny. Predanótz. Prosznyákfa. Pubend. Putzintz. Pusótz. Punitz. Püspöki. Rabahidvég. Radafalva. Rádótz, 2. Rádkótz. Radvány. Rakitsán. Rákos, 2. Raks. Rámoz. Rátót. Rauchvart. Raurigl. Rédslag. Rendek. Répak. Renye. Rettend. Rit-

karóts. Rogasótz. Roprets. Rór. Rósahegy. Rótt. Rödöny. Rönök, 2. Röt. Rum. Rumpod. Ság. Sal, 2. Salfa. Salamonfa. Salamontz. Sámfalva. Sár. Sároslak, 2. Sárosszék. Sátoros. Sée, 2. Sejberd. Senye, 2. Senyefa. Senyeháza. Seregelyháza, 2. Simonyi. Sirókán. Sitke, 2. Smira. Somlyó. Sorok. Sorkiujsfalv. Sóskut. Sótöny. Sömjén. Söpte. Sraiberd. Stajnpak. Stanajótz. Stajngrab. Stinatz. Strázsa, 2. Strem. Strukótz. Stuben. Sultzrigel. Sulnitz. Surány. Szadesnitz. Szaknyér. Szakonyfalva. Szalafej. Szálláshely. Szalonak, 2. Szalonk, 2. Szanat. Szarvaskend. Szatta. Szétseny. Szecsöd, 3. Szeleste, 2. Szemenye. Szentbíbortz. Szentelek. Szentbenedekháza. Szentgyörgy, 2. Szentjakab. Szentimre. Szentivánfa. Szentkatalin. Szentkereszt. Szentkirály, 2. Szentkut, 2. Szentléránt. Szentlörintz, 2. Szentmárton, 6. Szentmihály, 4. Szentmihályfa. Szentmiklós. Szentpéter, 2. Szentpéterfa, 2. Szentsebestyén. Szenttamás. Széplak. Szerdahely, 2. Szerditz. Szergény. Sziget. Szilvagy, 2. Sziherd. Szkalótz. Szlavetsa, 2. Szótze. Szökeföldre. Szölnök, 2. Szölös, 2. Szölösd. Szombatfa, 2. Szomorótz. Szotina. Sztanótz. Szvetahótz. Szülintz. Szünöse. Tábor. Tacskánd, 2. Tajk. Talapatak. Tana. Tanka. Táplánfa. Tartsa. Taródfa. Taródháza. Taródtseints. Táken. Tauken. Telekes. Terestyénfa, 2. Tesanótz. Tiborszeg. Tilaj. Timafa. Tisina. Tivadortz. Tizenháromváros. Tobaj. Tokorts. Topolótz. Torony. Tótfalu, 3. Tömörd. Töttös. Tropotz. Türke. Ujfalu. Ujbely. Ujlak. Unyom, 2. Urajujsfalv. Urbér. Vanetsa. Vantsavotz. Vasallya. Vashegy. Vát. Vetsizlavetz. Veixelbaum. Veleg. Velem. Velemér. Velike. Vép. Vidontz. Vesztitz. Villerd. Viszák. Vönötzk. Vörösvár. Vürtemberg. Zájnot. Zarkaháza. Zen-

kótz. Zubar. Zúgó. Zumend. Zsámánd, 2. Zsidahegy Zsedény. Zsidó. Zsidófölde.

F. U Felséges Királyi Kamara. Ferentz Királyi Fő Hertzeg, 's Modenai Fejedelem. H. Batthyáni H. Esterházy. Győri Püspök. Szombathelyi Püspök, és Káptalan. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. G. Erdödy. G. Nitzky. G. Batthyáni. G. Sigray. G. Nádasdy. G. Szapáry. G. Festetics. B. Silson. B. Sennyei. G. Forgács. G. Szécsényi. G. Haller. G. Klobusitzky. G. Cziráky. G. Pálffy. G. Esterházy. G. Koller. Sz. Gotthárdi Apátur. Dömölki Apátur. Pápótz. Prépost. Jáki. Apátur. Petzöli. Apátur. G. Somogyi. Egyházzségi Plebánia. Szegedy. Sibrik. Vajda. Noszlopi. Svastics. Rummy. Darás. Rosthy. Györfy. Kisfaludy. Skerletz. Pécsy. Zarka. G. Hugonay. Zsanthy. Geszthy. Dugovits. Bozzay. Jankovits. 'Sidó. Bartodeiszky. Bezeredy. Horvát. Szentgyörgyi. Egerváry. Takáts. Ölbey. Boros. Finta. Ebergényi. Mörütz. Gindly. Inkey. Benkő. Szőke. Vég. Hertelendy. Vidos. Nagy. Körmenydy. Bernát. Szetsödy. Szelestey. Palásti. Talián. Balog. Nedetzky. Szabó. Csernel. Göri. Csányi. Kregár. Kun. Szladovits. Jelentsics. Tevely.

Veszprimvármegye, kerítettén Győr, Komárom, Fejér, Tolna, Somogy, Szala, Vas, Soprony - Vármegyéktől, részent rona, részent hegyes földön helyhedig. Hegyei között főképpen kihiresedett a' sivatag erdősegü nagy Bakony, holott tüzre, 's épületre való fája felesleg vagyon; az itten hizó soksertés tsordák mellett számtalan zsiros Kondások ijesztegetősködni; kedves tanyája ez a' vad állatoknak, 's a' asarvasok, Őzek, egész seregben kóvályognak: 's ezekből esztendőnként a' Királyi Konyhára jó számmal szolgálnak a' Szentgáli Nemesek. Szőlős hegyein jó szürétek esnek; a' S. mlyón

szűrt bora minden Uri asztaloknál nevezetes. Sok mezejin szinte olly jeles a' gabona termése; juh, és marha tartása. Nagyobb vizei a' Balaton és a' Kikiritó. Folyóji számosak ugyan, de tsekélyek, 's mind a' Bakonyból erednek, mellyek között emlékezetesebbek ezek: Martzal; Gerentze; Tapoltza; Bitva; Torna; Séd. Nevezetes a' márványköve, és kőszene. Hutájiban legjobb ívegek készülnek az egész Országban. Népe talpig Magyar, ugy hogy a' köztte lévő idegen Nyelvü is Hazaivá változik: azért a' Magyar Literáturának legtöbb tudós Gyámolai vannak itten. Az egész Nemes Vármegye a' Veszprimi Püspökségben vagyon. — Veszprim a' Fő, és az őtet elnevező Városa e' Nemes Vármegyének; a' hol szokta tartani Gyűléseit, 's Törvényszékeit. Püspöke, és a' Káptalan az ő Föl-des Ura. Ezen hegyen völgyön épültt Városnak Fő Ditsősége az itten gyakorta történt tartózkodása Szent István Királyunknak; 's az ő Hitvесе, Gizla Királyné Hamvainak itt nyugovása. Szembetünő szép Diszei pedig: a' Hegyi Vár; a' Püspöki Székes Templom, Gizla Királyné Kápolnájával, és régi Katakumbával; Piáristák, és Franciskánusok' Szentegyházaik; a' Püspök' gyönyörű Kastélyja; a' Vármegye' és Káptalanbeli Urak' Házaik; az említett két Szerzetnek Klastroma, és a' Gymnázium, Piarista Tanítókkal. A' Váron kívül is vannak több jeles Kápolnák: ugy a' Reformatusoknak, és Agostavallásuaknak Predikátori Templomaik. Jeleskedik Ső és Posta házzal is. A' Vár alatt nevezetes ama vizi ház, mellynek mesterséges gépelyével a' Séd folyóból viz folyattatik fel a' Várba. Az itteni N. Káptalannak tudományosságát igen érzékenyen nyilatkoztatja ki Magda Pál, Agostavallás Sopronyi Professor Ur, az ő Magyar Geo-

gráfiájában, mondván: „Nem lehet kiváltképpen magasztalás nélkül hagyni a' V. Nemes Káptalannak a' tudós Magyar munkák eránt való farradhatatlan buzgóságát, akár a' Könyvek' megvevésére, akár az Írókra nézve, annyira, hogy ezt Hazánkat világító vezértsillagnak méltán nevezhetjük.“ Most pedig azt kell erősitenünk: hogy T. T. Horváth János ezen N. Káptalannak Bölts Tagja, és Rudinai Apátur, az ő Egyházi Értekezéseivel, mollyeket ezen ezer nyoltz száz huszadikban folyásba hozott, még inkább tündökölteti azon Tsillagot. — Pápa Mezőváros szép tájékon a' Tapoltza folyó mellett számos díszes Néppel ékeskedik; Felséges Plébánia Szentegyházzal; a' Benediktinusok, Franciskanusok, és Mizerikordianusok Templomaival, és Klastromaival; a' Benediktinusok' négy Déák Oskolájával; az Uraság G. Esterházy' roppant nagy Várával; a' Reformátusok' Kollégiumával, és Templomával; a' Vármégye, és több Nemes Urak' jeles Házaikkal, 's Postahivatallal. A' Városon kívül pedig igen szembetűnő a' gyönyörűséges Hálvária. — Palota már Nevével emlékeztet bennünket; hogy azon Királyainknak kik Székes Fejervárott laktanak, ő volt légyen örvendeztető Verzálájok: ezt nyilvánítja az ő gyönyörű fekvése Fejervár, és Veszprim között a' halakkal, 's madarakkal bővelkedő Kikiritó, és a' mindenféle Vadakat termő Bakony mellett. Most is több Templomokkal, és Gróf Zichy' szép Kastélyjával ékeskedik. Ugyan itt vagyon ezen Méltóságos Familiának Levéltárja. — Nagy Vásony, avagy Vásonkő hajdan ama' híres Magyar Hősnek, Kinisy Pálnak, szép Várával fényeskedett, mellynek fennálló részében Azonnak Márványképe most is hirdeti az ő Hadi ditsősségét, úgy hogy ebben is vesztené a' Törököt. Mert,

midőn itt hatalmaskodnának azok, látván ezekből egy méregette Török az őket rontó Finisinek ezen Képét, rásütötte pisztolát, 's arról úgy pattant vissza az ő golyóbissa, hogy azonnal Kiszakasztaná az ő mérges lelkét. Most Gróf Zichy Józsa ez; 's innét tzmereztetik ezen Fényes Familia. Mostan Vásonykői Gr. Zichy Károly, Arany Gyapjas, 's egyszersmind Sz. István A. Kir. jeles Rend. Nagy Ker. Vitéze, Ö Ts. 's A. K. F. Kam. Vá. titkos Tan. nem különben Status, és Conferentzia Ministere, és T. N. Győrvármegyének Fő Ispányja, birja, kiis ujlag gyönyörű Kastéllyal ékesítette ezt fel. — Zirtz Mezővárost híresíti a' Ciszterciták nevezetes Apátursága, melly a' Magyar Hazát rongáló háborukban a' Sziléziai Apátur' hatalmába es-

1814. E. vén, tsak ezen Század' tizenötödikében menekedett attól meg Ferentz Felséges Apostoli Királyunk által; és független Magyar Apáturrá jeles érdemű Dréta Antal Ur tétéletten itten. Az ő nagy, és igen szép Monostorát gyönyörű Virágos, gyümölcös, és Vadas Kertek kellemetesítik. — Rátóth, diszes Helység, emlékezetes a' Hertzeg Esterházy' Pátronátusa alatt lévő szép jövedelmű B. Aszszonyi Prépostságáról, mellyel jeleskedik mostanában Méltóságos Páintner. Mihály Ur választott Novi Püspök, Győri Sz. Alberti Prépost, és Kánonok, Ő Szentseges Tsászári, 's Apostoli Királyi Felségének a' F. Magyar Királyi Helytartó Tanátsnál Tanátsossá.

T. H. Ácz. Acsád. Ácsteszer. Adásztevel. Adorjánháza, Agyalik. Ajka. Aka. Akarattya. Akli. Alászony. Aliga. Alma. Ángyad, Antfa. Arda. Aszszonyfa. Attya. Bakonybél. Balátza. Balla. Balassa. Bánta. Balatonfő. Bánd, 3. Bánk. Barnak, 2. Bársonyos. Barta. Béb. Békás. Bere. Berend. Berki. Berhid. Berind. Bersen, 2. Be-

tse. Billege. Bódé. Bogárd. Bogdány, 2. Bol-
 há, 3. Borsat. Borsosgyör. Bórzavár. Bosok,
 2. Borszörtsök. Buzádföldje. Bődüge, 2. Börsön.
 Börtsháza. Börök. Börzse. Csajág. Csajtorja.
 Csapberke. Csatar, 3. Csátka. Csebánya. Csehi.
 Csékut. Csép. Csepely. Csernye. Cseszneg. Cse-
 tény. Csigere. Csipánháza. Csobotháza. Csot.
 Csóta. Csöglye. Csősz, 2. Csunfa. Csur. Do-
 brony. Dáka, 2. Dég Dén, 2. Derecske. Deres-
 ke. Dësháza. Devétser. Doba. Dobróka. Döbrön-
 te. Döbres. Dolosd. Dudar. Ecsi. Egerallya.
 Egyedföldje. Egyházas. Enying. Eplény. Eseg-
 vár. Esztergár, 2. Faluhidvég. Farkasgyepü. Fe-
 kete. Feketeviz. Fenyőfő. Fok. Fűzfő. Gamasza.
 Ganna, 2. Gelemér. Getse. Gerentsér. Gergelyi.
 Gitz, 2. Góla. Gombás. Gordon. Görsön, 2.
 Gyepes. Gyepü. Gyimót. Gyirót. Gyön. Gyön-
 köd. Gyula. Haboka. Hagymás. Hajmáskér. Ha-
 limba. Hanta, 2. Hathalom. Hegy. Herend. Hi-
 degkut. Hódos. Hódoska. Igal. Igland. Ihászi.
 Imár. Inota. Isal. Iszkász, 3. Ivántzháza. Jákó.
 Jánka. Jánosi. Jár. Jásd. Jenő. Jutas. Kab. Ka-
 dárfa. Karakószörtsök. Kajár. Kamond, 2. Ká-
 polnás. Kardosrét. Hát. Kazi. Kenese. Kenyeri.
 Kér. Kerekteleki. Keresztur. Kérierdő. Kerta.
 Hétornyulak. Királyfölde. Kisberén. Kisatsád.
 Kislöd. Kishidegkut. Kolontár. Koplaló. Koppán.
 Koromló. Korona. Kovátsi, 2. Kupp. Kustyán.
 Kökeháza. Kökenyes. Kókut. Küngös. Ladány. La-
 joskomárom. Lázi. Leányfalu. Lebujj. Léhért.
 Lepsény. Lesháza. Litér. Lókut. Lovas. Lovász-
 patona. Lörinte, 2. Mاما. Martzaltő. Markó.
 Maros. Matats. Mátyusháza. Medgyes. Mentsel.
 Menyeke. Menyero. Mesteri. Merite. Mezőkomá-
 rom. Mezőlak. Mezőszeg. Mihályháza. Miske.
 Nádasd. Nagytevel. Nána. Nemes. Németbánya.
 Németi. Nóráp. Noszlop. Nyárad. Nyék. Nyesz-

kenye. Nyögér. Olaszfalu, 2. Ófáisz. Oroszi. Oszlop. Öts. Öskü. Ösi. Ötvös. Pacsiháza. Padár. Padrag. Palihálás. Papkeszi. Papvásárja. Páta. Porva. Pénzeskut. Penyvád. Pere. Peretske. Peremarton. Pervát. Pét. Petend. Péterd. Pinkótz, 3. Pirit, 2. Polány, 2. Pongrátz. Porfáisz. Potom. Pölöske. Prófonterdő. Rebetz. Réde, 2. Remete. Remetse. Rendek. Répás. Réptze. Románd. Ronkut. Rostás. Ság, 2. Sándor. Salamon. Sári, 2. Sávöl. Sikátor, 2. Simaháza. Soób. Sur. Szabadi. Szalmavár. Szalók, 2. Szapár. Százrendes. Szeg. Szék. Szélmező. Szentgál. Szentgyörgy. Szentistván. Szentiván. Szentkirály, 2. Szentkirályszabadgya. Szentlászló. Szentmárton. Szentmihályfa. Szentmihály. Szépalma. Szilas. Soly. Szőlös, 3. Szerdahely. Szöts. Szolgagyőr. Szombathely, 2. Szüts. Takátsi; Tamási. Tapoltzafő. Tarts. Teleki. Tekerts. Tés, 2. Tészér. Tikats. Tima. Tokaj. Torna. Tegye Tisztaviz. Tósok. Tóti. Tótvásony. Tüskevár. Udvardi. Ugh. Ugod. Ülőfa. Ujfalu. Urkut. Usal. Üvegbánya. Vain. Vámos. Vanyola. Várda. Varjas. Városhidvég. Városlód. Varsány, 2. Vásárhely. Vashánya. Vaszar. Vat, 2. Vetse. Veresberény. Vid. Vilonya. Vinár. Vinnye. Vöröstó. Zahola. Zsemlér. Zsörk.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi Püspök, és Káptalan. Győri Püspök, és Káptalan. Fejérvári Püspök. Her. Esterházy. Hertzeg. Batthyáni. G. Zichy. G. Nádasdy. G. Esterházy. G. Szapáry. G. Erdödy. B. Révay. G. Amade. G. Szécsenyi. G. Hugonay. G. Festetics. Religyiói Kintstár. G. Somogyi. Szentmártoni Fő. Apátur. Zirtzi Apátur. Bakonybéli Apátur. Rátóti. Prépost. Szombathelyi Szeminárium. Tudományi Kintstár. Békásy. Benitzky. Boronkay. Kés-márky. Csúzy. Rohontzy. Bende. Bartza. Pethe. Szakál. Talián. Bakó. Ányos. Bésán. Biró. Kun.

Hunkár. Pásztory. Martonfalvay. Horváth. Vörös. Kéri. Kiss. Nádasy. Trsztyánszszky. Medgyesy. Sáros. Szalóky. Ráldy. Hollósy. Karátsony. Marits. Szakonyi. 'Sidó. Rába. Márkus. Noszlópy. Jezernitzky. Nagy. Esztergom. Dubnitzay. Szóke. Kemendénes. Szabadhegyi. Vetseszék, a' Győri Püspök Nemessei.

Zemplénvármegye nagyságára nézve egyik a' legnagyobb Vármegyéji közzül Magyar Hazánknak; borára nézve pedig első. Ung, Szabolcs, Borsod, Abauj, Sáros - Vármegyéket, és Gállitziát éréntvén terjedtségével, mind temérdek hegyeivel, mind nagy sík mezőségével ki-mondhatatlanul használkodik. Hegyei között híres az egész kerek földön a' Tokaji; mellynek boráról méltán lehet mondani: hogy minden egyébütt termő boroknak ez légyen a' Fejedelme. Szinte ugy boldog ezen Vármegye egyéb terméseiben is: mért terem itten jó, és sok buza, rozs, árpa, zab, tönköly, tatárka, köles, len, kender, dohány, 's mindenféle gyümölcs; 's ezek között többféle baratzk, sárga, és görög dinnye, 's mindennemű kerti vetemény. Mind hegyein, mind völgyein, és térségein lévő szép legelők, és rétek sok marhát, lovat, 's juhot táplálnak; sok makkos erdejiben számos sertés nyájak hizlaltatnak; 's tenyésznek Medvék, Szarvasok, Özek, farkasok, vaddisznók, rókák, nyusztok, borzok, nyulak, fogoly, és tsászármadarak nagy bőséggel. Több tavain kívül számos folyóji vannak; 's ezek között jelesebbek: Tisza; Bodróg; Sajó; Hernád; Ung; Labortza; Latortza; Ondova; Tapoly: mellyekben a' legjobb halak ivnak, ugymint: pisztráng; lazac; ketsege; menyhal; tauka; tok; viza. Azért vigan mulattak itten Árpád vitéz Magyarjai. Demég betses ásvá-

nyokis jelesítik ezen derék Vármegyét; ugymint szép Jaspis; Porfir; Zeolit; kék Zafir; ökölnyi nagyságu Akát; mindenféle igen fényes opál; fekete, és hamu színű márványkő; híres Malomkő; Vas, és Timsó. Vannak sós, kénköves, és savanyu vízforrásai is. Déli Lakosai, a' Tokaji bor-termesztők, valódi Magyarok; az északiak, kik Szoták nevet viselnek, Oroszul beszélnek: 's részént az Egri Érsekséghez, részént a' Munkátsi Püspökséghez tartoznak. — Zemplén, nemcsak e' Nemes Vármegyének nevezésével, hanem bort, és buzát gazdagon termő határjáról is nevezetes Mezőváros a' Bodrog folyó mellett, melly az ezen Városon fellül egyesült Ondova, Tapolc, Lábortza, Latortza, és Ung folyókból származik; 's itten veszi ezen Nevét. Esztendő által igen nagy Országos Vásárjai vannak. — Sáros-Patak is a' Bodrog mellett ékeskedik a' Reformatusok' híres Kollegiumával, melly mind a' Tanítók' tudosságával, mind a' Tanítványok' szármosságával jeleskedik. Városi díszét leginkább nevelik több Templomai, 's azon Hazafiságos erköltse, melly által született Nyelvének ékesítésével édes Hazáját dicsőbbiteni szorgalmatoskodik: erre szolgál az ő roppant Bibliotékája is. — Sátoralja Újhely sok Templomával; Királyi Gimnáziummal, mellyben a' T. Piaristák tanítanak; szép Vármegyeházzal mutatja ki Városi tekintetét. — Tokaj a' Tisza, és Bodrog összefolyásánál hat Templommal; Piaristák, és Kapucinusok' Klostromával, Nagy Sópázzal, és Postaházzal díszes Mezőváros ugyan: de borával valamint Kőrmözt az ő aranyjával, minden Nemzeteit a' kerek Földnek a' Magyar Haza' betsülésére édesíti. Ámbár az egész Hegyalján, melly mintegy hét mérföldnyire, és így több határookra terjed, teremjen ezen különös jószág

bor; mindazáltal csak Tokaji bor névvel híreskedik mindenütt. Emlékezetes e' Város arról is; hogy a' Mohátsi siralmas veszedelem, és az ifju Lajos Király szerentsétlen halála után Zápolya János itten, melly az ő birtoka volt ugyan Gregoriantzy Pál, Győri Püspök, az ő *Breviarium Rerum Hungaricarum* Nevezetű Könyvében, választatott legyen az Ország' Rendjeitől a' Magyar Királyságra. — Lelesz Mezővárosát Nevezetesíti a' Premonstratenzisek' Szent Kereszti Prépostsága; és mint hiteles Helyet, régi Levelek' jeles Tárja.

T. H. Abara. Abony. Agárd. Agtarnó. Agyagos. Agyidótz. Albin. Alsinkó. Aranyospatak. Ardó. Azár, 2. Bacská. Bacskó. Bánótz. Bánszka. Bányátka. Barants. Bári, 2. Barkó. Barnótz. Barró. Baskótz. Bást. Bassi. Bekets. Béla, 2. Bély. Benkótz. Benye, 2. Bértz. Bereszki, 2. Berető. Berzék. Bisztra, 3. Botska. Bodrogkeresztur. Bodzás. Bogyina. Bolánka. Boly. Borró. Borsi. Bosnitza. Bottyán. Böts. Breztó, 2. Breznitze, 2. Brezovetz. Bruznitza. Buhanótz. Bukótz. Buró. Butka. Csabótz. Csabin. Csabalótz. Csakalótz. Csaklyó. Csanálos. Czeke. Cséb, 2. Csebinye, 3. Cséts. Cseké. Cselej. Csemernye, 2. Cserenő. Csernahó. Csernina. Csernyő. Csertez. Czigánd, 2. Csitsóka. Csörgő. Csukalótz. Damasa. Damósz. Dara. Dargó. Dávidvágás. Dedasótz. Deregnyő. Detrik. Dezsodz. Detrik. Dobra, 2. Dobsza. Domasa, 2. Dretsna. Drisma. Dubrava. Dubróka. Egres. Falkus. Feketepatak. Fias. Földvár. Füzesér. Galszets. Garany. Gatály. Gertsely. Girmes. Gerenda. Gerendás. Gereptse. Geres, 2. Geztely. Giglőtz. Girints. Girótz. Godony. Golop. Göröginye. Grótz. Grozin. Grozótz. Gyapalótz. Györgyös, 2. Habura. Hankótz. Harangód. Harditsa. Harkály.

Hasina. Havaj. Hegedüsfalva. Hegyallya. Hegyi.
 Helmetz. Helmetzke. Hentzelótz. Hentzótz. Her-
 mány. Hotsa. Holyka. Holtsikótz. Homok. Ho-
 monna. Hoporty. Hór. Hosztóvitz. Hoszszumező,
 4. Hotyka. Imreg. Inótz. Istántz. Izbugya, 2. I-
 zsep, 2. Jablonka, 2. Johlonya. Jakusótz. Jalo-
 va. Jankótz. Jelöva. Jeszenö. Jeszenótz. Jesz-
 treb, 2. Jóseffalva. Juszko. Kácsánd. Rajna, 2.
 Rak. Kalenö. Kalna. Kaponya. Karád. Kartsa.
 Kárna. Károlyfalva. Karos. Kasarótz. Kasó. Káz-
 mér, 2. Kaszu. Keltse. Keletsény. Kementze, 2.
 Kereple. Keresztur, 2. Keszna. Kesznyét. Kió.
 Kisfalu. Kisfalud. Kispatak. Kistoly. Kistokaj.
 Kiszte. Kladzány. Klenova. Kobulnyitsa. Koha-
 nótz. Kohány, Kolbasa. Kolbászó. Holbótz. Ko-
 lonitza. Komanya. Kómár. Komarótz. Kontumátz,
 2. Kosarótz. Koskótz. Kozma. Köröm. Körtvé-
 lyes, 3. Kövesd, 2. Krasznibród. Krasznótz.
 Krizlótz. Kriva, 3. Krivótsány. Krutsó, 2. Kúts.
 Kutsin. Kudlótz. Kupony. Kvakótz. Labortz. Lá-
 tza. Latzfalva. Ladiskótz. Ladnótz. Lagmatz. Lask.
 Láz. Laztótz. Laztomér. Lazony. Leányvár. Le-
 genye. Legyesbénye. Leszkótz. Leszna. Liszka.
 Lodomér. Lomna. Lomnitza. Long. Lubise. Lutz.
 Lutskótz. Luka. Lukatsótz. Lyubiske. Lusk. Mád.
 Majorotska. Makótz. Máltza. Maltzár. Márk. Mas-
 kótz. Mátyáska. Matyásótz. Megyaszó. Megyer.
 Mernyik. Micsak. Miglész. Miháljó. Mihályi. Mi-
 hálykó. Mikova. Minyótz. Mislina. Motsár. Mod-
 ra. Monok. Morva. Mrazótz. Mulató. Nagymi-
 hály. Nátafalva. Néma. Nézpest. Novosedlitz.
 Nyágó. Olaszi. Olyka, 2. Olysinkó. Ond. Oresz-
 ka. Oroszpatak. Orosztokaj. Oava, 2. Osztroz-
 nitza. Örmező. Örös. Patziny. Padmótz. Pakasz-
 tó. Pálfölde. Palota. Papin. Parihuzótz. Parnó.
 Pazdits. Pesolina. Pelejte. Ferbenyik. Pesolina.
 Petitse. Petkótz. Petőfalva. Petrahó. Petrik. Pe-
 trótz,

trótz, 2. Piknye. Piszkorótz. Polány. Polena,
2. Polyánka, 4. Poruba, 2. Porubka. Pósa. Po-
tok. Potoska. Právrótz. Priszlop. Tritulány. Pro-
záts. Ptselina. Putzák. Rabótz, 3. Rád. Radvány,
2. Rafajótz. Rakattyás. Raska, 2. Rátka. Reme-
nye. Repejő. Ritse. Rohosnik. Rokító, 2. Roki-
tótz. Rokótz. Roskótz. Roztok. Roztoka, 2. Ro-
na. Rozvágy, 2. Rubó. Rudlyó. Runyina. Rusó.
Ruszka, 3. Sámogy. Sankótz. Sára. Sarkad. Sár-
kány. Semjén. Sitnitze, 2. Smugótz. Sókut. Ste-
fanótz. Sterkótz. Strihótz. Szatsur. Szada. Szál-
nik. Szalók. Szedlitza. Szedlitzke. Szeg. Szegi.
Szelepka. Szentmária. Szentés. Szerdahely. Sze-
rents. Szinna. Szinyér. Szitnitza. Szmolnyik Szög.
Szölöske. Szolnotska. Szomotor. Szopkótz. Sztak-
tsin. Sztankótz. Sztára. Sztarina. Straskótz.
Szterkótz. Sztrivéz. Sztrophó. Szürnyeg. Szuka,
Szukó. Szulnik, 2. Tállya. Tartzal. Tárkány,
2. Tarnóka. Tavana. Tehna. Telepótz. Terebes.
Toltsva, 2. Topoloka. Topolya. Topolyán. Tor-
kos. Toronya, 2. Trautszonfalva. Trepetz. Tu-
rány. Turtzótz. Tusa, 2. Ublya. Udva. Ugró.
Ujfalu, 4. Ujhely. Ujlak, 2. Ulits. Upor. Va-
ditsa. Vágás. Vajdátka. Valaskótz. Valentótz.
Valkó. Varanó. Várikótz. Vásárhely. Vécs. Vé-
cse, Vezetz. Véke. Velejte. Velkrop. Velyopo-
lya. Vidrány. Világ. Virava. Visnyó. Vitány. Vla-
ditsa. Vojtótz. Volitza. Volová. Volya, 3. Volva.
Vubla. Zalobina. Zámogy. Zámutó. Zavada. Za-
vatka. Zboj. Zbojna, 2. Zebegnyő. Zetény. Ze-
tény. Zombor. Zöbőgnő. Zubna. Zuella. Zu-
rótz. Zvala. Zsádány. Zsalobma. Zsitnitze, 2.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Bretzen-
heim. H. Ditrikstein. Szepesi Püspök. Religyiói
Hintstár. Kassai Püspök. Jászói Prépost Leleszi.
Prépost. G. Aspermont. G. Barkótz. G. Deső-
fy. G. Smidegg. G. Csáky. G. Vandernoth. B.

Magyarok esméret.

M_m

Splényi. G. Keglevits. G. Szirmay. B. Sennyei. G. Döry. B. Pongrátz. B. Fischer. G. Sztáray. G. Sennyei. G. Török. B. Vécsey. B. Orczy. G. Forgáts. G. Andrásy. G. Szapáry. G. Zichy. B. Meskő. Tudományi. Kintstár. Bernát. Marjásy. Temasits. Botskay. Böthy. Klobuzitzky. Püspöky. Almásy. Boronkay. Ibrányi. Aiszodorfer. Kazintzy. Hevesy. Molnár. Stánsits. Keresztes. Ötvös. Pilisy. Kolosy. Okolitsányi. Matyasovszky. Szerdahelyi. Sós. Rolly. Nedetzky. Révész. Vay. Vitzmándy. Kiss. Füzeséry. Csengery. Zoltán-Orosz. Fáy. Kádas. Biztránovszky. Durtsák. Rozgonyi. Görgey. Homonnai Plébánia. Szulovszky. Rédey. Kossut. Pécsy. Büdöskuthy. Jekelfalusy. Szirmay. Poturnyai. Kátsándy. Krasznay. Szögényi. Horvát. Ketzer. Lasztóty. Kiszely. Vladár. Pintér. Nátafalusy. Székely. Kéry. Lengyel. Bónis. Szentmáriay. Ormos. Marsalkó. Szemere. Mezősy. Velopolyai Plébánia. Lónyay. Otsváry. Tomtsányi. Lenyey.

Zólyomvármegye, Magyar Ország' kintses Vármegyéjének egyike, Liptó, Gömör, Nógrád, Hont, Bars, és Turótz - Vármegyéktől, közbevétetvén, fenyőkkel, 's egyéb fákkal bővelkedő temérdek hegységből, 's jól tenyésző völgyeségből áll; és az ásványok Kintses háza. Most ugyan aranybánya egy sem virágzik benne: de ezüstbányája annál jelesebb; leggazdagabb pedig a' rézbányája. Vas, ón, zöldrézmész, gátlitzkő, kéneső, büdöskő, több ásványos vizekkel együtt, bővségösen vagyon itten. A' Garan, Besztertze, Nisztritza, Korpona, 's egyéb folyó vizeinek mentében legjobb huza, és rozs terem; legelőjén pedig sok juh és szarvas marha kövéredik, úgy hogy legjobb izü turót, és sajtott Készítenek ezek' Birtokosái, 's ezekből szép nyereséget vesznek. Méltó a' meg-

jegyzésre, hogy az itt találtató tze mentvz a' vasat rézzé változtatja. Mindenféle vadakkal is bővelkedik: mellyek között említettök a' Medve, farkas, öz, vaddisznó: madarak között a' Fajdyuk, a' Tsászár, és hurbs madarak, 's a' Kol-kások. Sok halai között nevezetes a' lazatz, angolna, és Kövi hal. A' méhtartásból sem kevés hasznót vesznek ezen Nemes Vármegyének Lakosai, ámbár a' medvék sok kasokat küirítenek. Nepe nagyobb részent Tóth Nyelvü, úgy hogy a' Német Nyelvüek is, kik előbb többen voltak, majd már egészen eltótosodnak; és tsak a' Szatótsoknál, 's a' Nemeseknél esméretes a' Haza' Nyelve. De, minthogy az itteni Nemesség nagyon kedvelli a' Tudományokat, és így a' Magyar Literaturát is, valamint az itt született nevezetes Tudósunk, Bél Mátyás; igen hihető, hogy az ezen Megyében lévő mind Városi, mind Mezei Polgárokkal majdan meg fogja esmértetni, hogy valamint az ezen Magyar földre hoztatott, és ültettetett Cseh, vagy Olasz fa, valóban Magyar fa legyen; úgy az itten állandó lakást vertt Emberek, valóságos Magyarok: és így az ő Nemzeti Nyelvek, a' Magyar Nyelv legyen. Ezt tudni tehát mind a' magok; mind a' Haza' betsülete megkívánja. Észre kell azt itten venni; hogy a' Nemesség közé tartozik az Egyházi Rend is. E' Nemes Vármegye pedig egészen a' Besztertzei Püspökségben vagyon — Zólyom a' Garan, és Szalatna' egybefolyásánál Szabad Királyi Város azon jelességgel, hogy az ő Nevével esmérteti magát e' Nemes Vármegye. Diszesíti az ő utszája' derekán épültt szép Plébánia Templom; Gróf Esterházy' Vára; és a' Savanyú víz' forrása. Régi Királyainknak kedves helye volt ez: de legnagyobb ditsősséget szerzett neki Nagy Lajos, mint egyszersmind Len-

1382. E. gyel Király, azzal; hogy a' tizennegyedik század' nyoltzvan kettődik esztendejében ide gyülekezett a' Lengyel Rendelet a' kiket a' Nemes Lengyel Nemzettel tett érdemeinek említése mellett azon haszonnak előadásával, melly származnék onnét, ha Magyar, és Lengyel Ország egy Fejedelem alatt egybe kaptsoltnának, úgy meggyőzött, hogy Máriának, Lajos első szülött Leányának, mint Magyar, és Lengyel Ország', Kijegyzett Királynéjának, 's az ő Jegyessének, 'Sigmondnak azonnal hűséget esküdnének. — Besztertze Bánya Szabad Királyi - Város a' Garan folyó mellett szép fekvéssel, és nagy épületekkel, mellyek között kitündöklének három nagyobb, és két kisebb Templomok; a' Püspöki Lakvár; a' Káptalanbéli Urak' Házaik; a' Vármegye' Háza; a' Bánya Kamara' Itélőszék' Tartománybeli, és Hadi Biztosság' Épületei; Szeminárium; Gimnázium; a' piatzi Házak, mellyekhez különös jus, és Hőtelesség tartozik. Jelesítik e' felett a' réz olvasztó Huták; réz, és vas Hámorok; 's puszkapor Malmok. Jelességét hirdetik a' benne tartott több Országgyűlések. Híres a' Sziléziai gyolttsal való kereskedése; és az ő igen jó izü szilvája. Ugyan e' mellett vagon az ezüsttel, és rézzel hővelkedő Urvölgye is. — Breznyó Bánya Szabad Királyi Város a' Garan mellett, ékeskedik a' T. Piáristák' Templomával, Kollégiumával, és Gimnáziumával. Híres az ő Brinza nevezetű sájtja, és kereskedése. Polgárjai ditsértetnek Különösen arról; hogy a' Vendégeket szívesen fogadják. — Libet Bánya Szabad Királyi Város diszeskedik azon régiségével, hogy még Nagy Lajos Király emelte legyen a' Bánya Városok közzé. Nevezetes most is a' sok réz, és vas' Reszítéséről. — Korpona Szabad Királyi Bánya Város fekszik ezen Nemes

Vármegyének azon tsutsán, mely Hontvármegyére dül; 's ékeskedik a' T. Piáristák' Templomával, Kollegyiomával, és Oskolájával. — Radvány legnevezetesebb Mezővárosa e' Nemes Vármegyének a' Garan mellett közel Beszttertzéhez. Radvánszky Familiához tartozik, mellynek két rendes Kastélyja, és egy dombon épült szép Szentegyháza nem kevés diszt adnak nékie. Lakosai többnyire Mesteremberek, a' kik közt nevezetesek a' Posztósok, kiknek posztait a' Pest, és Debretzenyi Kolmárok is igeu örömet veszik; a' Kalaposok a' kiktől Keszítettett Kalapok még külső Országokon is Kapósok; Füsűtsinálók annyira vannak, hogy majd fel Magyar Országot ki-elégítik füsűjikkel. Igy a' Késmivészek, Tüzportsinálók, és Saletrom főzők igen Számosan vannak; sőt még Óratsinálók is annyira, hogy egész Tzéhek légyen.

T. H. Avashegy Bábaszék. Baczuk. Baczur. Badny. Baglátska. Balás. Balog. Beczöv. Benyus. Berzentze, 2. Bravatzó. Breziny. Bruznó. Bucsa. Buczár. Budiska. Bukovetz. Bulya. Csacsin. Cselin. Csérény. Cserni. Detva. Dobova. Dobrots. Dobronyiva. Dolina, 2. Domanyik. Donovál. Dubovo. Dubravi, 2. Dubravitzza. Duvodin. Eliásfalva. Fajfár. Fajtó. Farkasfalva. Filipó. Garanszeg. Gasparó. Gergel. Gergő. Hajnik. Hajnikova. Hants. Hermanetz Hiadel. Horó. Illésfalva. Jabrikova. Jaraba. Jelenetz, 2. Jereba. Jeszenye. Kalinka. Halist. Kintzelova. Királyfalva, 2. Klokótz. Komó. Kordiki. Koszteviarszka. Kovátsova. Kozelnik. Körmetske. Kraliki Kralótz. Kremnitska. Kriván. Kronetz. Krupinitza. Kunszt. Lehota. 4. Lieszkótz. Liptse. Lopej. Lutsatin. Luka. 2. Lukavitza. Lukovó. Majorsfalva. Malachóv. Malatsán. Medzibrod. Medved. Mitsinye, 2. Mihályfalva. Miklósfalva. Mistrik. Misut.

Moczó. Moltza. Motiska. Mostonitz. Muost. Muotyova. Nagyrét. Nemetz. Nemetzka. Ocsova. Oravtze. Osztroblja. Osztroluka. Pelsötz. Petőfalva. Podoltzki. Podlavitz. Pojnik. Pokonitz. Polhora. Potkanava. Potkonitz. Povráznik. Predajna. Prasnitz. Prikod. Prsáng. Puobis. Rakiótöz, 2. Rákótz. Rakóvetz. Hasztoka. Ratzengnad. Ribár, 2. Ribó. Rieska. Rokot. Ronitz. Rovni. Rudlova. Sajba. Salkova. Sasavnitza. Strása. Szalatna, 2. Szampor. Szász. Sászi. Szászova. Szebedin. Szeletz. Szenitz. Szentandrás. Szentjakab. Szielnitze. Szihla. Szinka. Szkubin. Szlutsán. Szlinitze. Sztosok. Sztrana. Tajova. Ternye. Trebulja. Tridubi. Tureczka, 2. Ulitza. Ulmanka. Vaiszkova. Valaszka. Valentova. Vámosfalva. Várallya, 3. Végles. Zomostya. Zavadka. Závodja. Zolna.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Bánya. Kamara. H. Eszterházy. Besztertzei Püspök, és Káptalan. G. Illesházy. G. Batthyáni. G. Teleky. G. Esterházy. Besztertzeibányai Plébánia. Adda. Ráth. Osztrovitzky. Urbányi. Bohus. Gétzy. Osztrolutzky. Radvánszky. Palugyay. Benitzky. Rakowszky. Gerhárd. Zsolnay. Holetz. Bendik. Kalász. Besztertzeibánya Városa. Breznóbánya Városa. Lihethánya Városa. Zólyom Városa.

A' Nemes Vármegyéken kívül vannak örökös Katona Tartományok is a' Magyar Hazában, mellyeknek Népe az ő Lakföldjének hasznavevéseért mindenkor készen vagyon a' Haza' védelmezésére az Ellenség ellen. Ezekről is tehát erányosan. emlékezni ide tartozik. Három pedig az ilyen Katona Tartomány, úgymint:

Tsajkások' Kerülete, melly fekszik Batsvármegye, mellynek hajdan része vala, 's Torontálvármegye, és a' Német Banáti, 's Pétertváradi Regiment' Vedéke között a' Magyar Hazának azon

szegletében, melyet a' Duna, és Tisza formál a' Romai nagy sántztól fogva, ez által egy kis darabon keresztül vágattatván, holott a' Ferentz Tsatornáig nyulik. Ezen Tsajkások nagyobb részt Rätz. Nyelvűek és nem egyesült Görög Vallásuak; 's tartoznak egy Bataliont, melly ezer Embernél többül álljon, készen tartani; 's háboru' idején tsajkákon, a' honnét neveztetnek, szolgálatott tenni; a' vizeken hidakat tsinálni, vagy lerontani azokat; tsajkájikon, vagy hojójikon, a' Katonákat ide, 's tova hordozni: ha pedig a' szükség úgy kívánja, fegyverrel is szolgálni, a' mint a' nélkül sohasintsenek, a' Péterváradí Generál Kommandó alatt levén. Földjök róna, és a' hol motsárok nem boritják, olly termékeny, valamint a' Batskaság. Tétel, vagy Titul a' Fő Helye, melyet hiressé tett vala Árpád Fejedelem az ő Szittyai Magyarjaival a' Bolgárokon itten vett emlékezetes diadalma által. Jelesített osztán egy roppant Prépostsággal. Most két Templommal, a' Tsajkások' Obestere' lakásával, Hajó építéssel Magyazinommal, és Fegyvertárral diszeskedik. Többi Helységei: Alsó-Kovil. Bélabara. Csikura. Csurog. Felső Kovil. Gardinovätz. Gospodintze. Jóseffalva, vagy Zsablya. Kapetánó. Katy. Kersztava. Klastrom. Ili-sza. Lok. Magóts. Malakuvesda. Martintze. Mos-sorin. Motsár. Nadály. Poska. Szentiván. Szlatina. Topola. Velikakuvesda. Verkalovó. Vetske-
rek. Villovo.

*A' Nénet Illir Banáti Határörző Rege-
ment' Vidéke*, a' Tsajkások' Kerülete, Toron-
tál, és Temesvármegye, az Oláh Banáti Rege-
ment' Vidéke Szervia Ország, és a' Péterváradí
Regement' Vidéke között olly földet foglal,
melly, ámbár naggy részént homokos, és motsá-
ros, mindazáltal sok jó gabonát terem: a' hon-

nét kitetzik, hogy marhatartása is használatos. A' Velovitzéri erdő ugyan szép, és nagy; de nem elég az egész Vidék' szükségére, az egyéb kisebb erdőkkel is. Népe nagyobb részént Rátz, osztán Oláh, Német, és Magyar Nyelvű. Vallására nézve is többnyire nem egyesült Görög. — Pántsova Fő Mezővárosa, és Erőssége közel a' Dunához; mellynek Népe számos, és a' pamuk, és szederfa' nevelésben, 's a' selyem' tenyésztetésben igenszorgalmatos: és a' kereskedése nagyon folyamatos a' Törökkel. Istenességét nyilvánítja két Temploma: Különösségét a' Királyi Kaszánya; a' Fő Strása piariz; a' Kontumátzház; Posta hivatal; Nemzeti Oskola, és a' Söbivatal. — Kubin jeles Helység nagy motsár mellett nem messze a' Dunától, Szemendria Török Erősségnek által ellenében, három Templommal, és más rendes Épületekkel. Szép számú Lakosai beszélnek Magyarul, és Oláhlul; 's a' kereskedést szorgalmatosan üzik, kiválta' Törökökkel, a' kik ide bört, pamukot, Zsirt, mézet, aprószőlőt, Egyiptomi szilvát, és Török kávét hoznak: innét pedig visznek búzát, árpát, és szénát.

T. H. Alibonár. Antalfalva. Baranda. Bavanistye. Bortsa, 2. Botos. Bresztovátz. Debeljatsa. Deliblat. Dobritza. Dollova. Dubravátz. Farkasdin. Frantzfeld. Gaja. Gaitaszol. Glogon. Grebanatz. Homolitza. Jahuka. Jarkovatz. Idvor. Illantza. Iszbiszye. Károlyfalva. Leopoldova. Margitza. Nikolintz. Opova. Oreskasz. Orlovat. Padino. Párta. Perlaszvárós. Plositza. Szakula. Számos. Sefkerin. Szelleus. Szentmihály. Szrepaja. Sztartsova. Thomasovátz. Ujfalú. Ulma. Usdin. Volovitzér. Zagaitza.

Oldh Illir Határörző Regement' Vidéke, mellyet Temes, és Torontál-Vármegyék; Erdély, Oláh, és Szervia Országok; 's a' Német

Banáti Határőrző Regiment' Vidéke vesznek körül, sok, és igen magas gránitkösziklás hegyekkel borítottatik el keskeny völgyek mellett, a' melyeken a' Néra, Hídeg, Temes, Tserna folyójin kívül, több patakok sietnek a' nagy Dunába, melly a' déli oldalát áztatja ezen Vidéknek, a' gabona' termésével nem lehet itten ditsekedni: a' Kukoritzában mindazáltal nintsen fogyatkozás, kivált a' Temes, és Néra' völgyében. A' gyümölcs pedig, főképpen a' Szilva, bőven terem; és a' Temes völgyében igen sok Szilvapálinka főztetik. Bor kevés szűrtetik; de a' fa a' nagy erdőkben többenél több. A' marha' tartásra jól szolgálnak az említett tágasabb völgyek, Vaddal az erdők; hallal a' folyók bővelkednek. A' Temes, és Néra körül arany fővényis találtatik. A' Lakosok Oláhul, és Rátzul beszéllenek úgyhogy a' Magyar Hazának ezen déli szegletében ritkán hallatszik a' Haza' Nyelve. — Karánsebes Mezővárosa a' Temesbe folyó sebes mellett Népeasséggel; két Plébánia Templommal; Gyalog, és Lovas Katona Kaszárnyával; bortermesztéssel; aránymosással, 's nagy Kereskedéssel nevezetesedik. — Mehádia híres Mezőváros a' Bella pataka mellett két Templommal; Romai régiségekkel; Szórény Várának omladékával, melly hajdan a' Szórényi Bánnak Lakhelye volt; Kaszárnyával, és Kontumátházzal. Az utolsó Török háboruban ezer hét száz nyoltzvan 1789. E. kilentzben megújították itten a' Szórényi Bánnak emlékezetét az Erdődy Huszárok Magyar nyelvekkel, és Karjaikkal, mellyekkel Magyarosan megviselték az ide bétsapott Törököket. Vigan fordítottak osztán a' Mehádiai híres meleg Erdőkben. Itt vagyon az ugy nevezett Latrok' barlangja is, nagy üreggel, és tsepegő kövekkel. — Fejértemplom gyönyörű térségen, mel-

lyet a' Néra vize öblöget, rendesen épültt szép, és Népes Város; 's bora, gabonája, marhája, juha bőven vagyon Jeles két Templom; Kaszárnya, Postaház, és Sóadó ékesítik. — Uj Palánka nem messze a' most említett Várostól a' Duna partján egy Erősséggel; Kontumázházzal, és arany mosással. — Moldova a' Duna mellett hasonló nevű sziget' ellenében nevezetes Helység az ő aranyat, ezüstöt, rezet, és ónat szülő Bányájáról. — Ó Orsova a' Duna partján közel a' Tserna' torkolatjához egy kis szigeten álló Uj Orsova Török erősségnek ellenében jó Erősség, melly a' Romaiak' birtokában is nevezetes vala.

T. H. Armenis. Bania. Bellobreska. Berszászka. Bisztra, 2. Bogoldin. Bolvasznitza. Borlova. Borloven. Borza. Bosovitz. Bukin. Bukosnitza. Csiklen. Csuta. Dalbesetz. Dals. Disovitz. Divits. Dolna. Domasna. Dubova. Duplaj. Fönis. Gerbovetz. Glimboka. Globore. Globukrajova. Goletz. Gornia. Jaasz. Jablanitza. Jaszenova. Illova. Kanisa. Korma. Kormarevaj. Klastrom. Korpa. Krusitza. Krusovetz. Krotsma. Ruptora. Kusits. Lagerdorf. Langensfeld. Lapusnik. Lapusnitzel. Letzkovitz. Lungavitza. Mal. Marga, 2. Matsevätz. Mehedika. Motseris. Naidas. Obrescha. Ogradina. Patas. Pecsineska. Pejana. Petnik. Petrosnitza. Pirhova. Plugova. Prilipetz. Prigor. Plavisvitz. Posesena. Prisztyán. Putna. Radimna. Rajtz. Rebenberg. Rudaria. Ruska. Rüen. Savoj. Schopot. Sikevitza. Supanek, 2. Svintza. Szadova. Szakalovätz. Szlakna. Szlatina. Slatitza. Szerveslie. Szuetska. Teregoval. Tofer. Topletz. Turnul. Vaar. Vaiszlova. Valiabalvasznitza. Valiromare. Vallak. Verendin. Vercsérova. Veresegyház. Vratsagaj. — Mind e' Két Katona Vidék pedig a' Temesvári Generál Komandó alatt vagyon.

Itt immár a' kies Erdély kínálódzik magával, mint a' Magyar Nemzet második Hazája; melyet azért méltán Napkeleti Magyar Ország-nak nevezhetni. De, mivel a' Nemzeti Valódiság különbözhetetlen, arról, mint szözlöttünk, többet szöllani nem lehet: más környülállásait pedig Erdélynek megismereteni, egy ottani Magyar Tudóshoz tartozik. Én tehát ezen két Magyar Ország közt megállván úgy határoztam el ezen a' Magyar Nemzet' esmeretére intézett Munkámat; hogy e' legnevezetesebb határon légyen annak.

V É G E.

Nagyobb hibák' jobbítása.

Lap. Sor. Hiba.

7. 25. általadni
 9. 3. véget
 11. 5. gyanusától
 14. 8. Sinentől
 15. 30. elidegenettek
 16. 23. dolgais
 17. 10. hegyiet is
 25. 33. Arabnok
 25. 11. megvettetett
 26. 12. idét
 32. 9. Nemzettségéből: tedd ide; származott.
 34. 5. Boëbosnak
 38. 24. így esett
 42. 17. felemelvén
 43. 3. Anyja
 45. 7. társa
 64. 27. gondal
 69. 8. Agyan
 82. 10. Történetirokról
 83. 31. Hronikáinak
 86. 6. egyenetlenségei

Jobbítás.

- általadatni
 végett.
 gyanujától.
 Siuentől.
 elidegenedtek.
 dolgait.
 hegyiek is.
 Arabszok.
 megvetetett.
 idétt.
 származott.
 Boëbodosnak.
 egyeset.
 megfelemelvén.
 Atyja.
 ársai.
 gonddal.
 Ugyan.
 Történetirónkról.
 Hronikáink.
 egyenetlenségét.

Sap. Sor. Hiba.

94. 9. ellyel
 96. 32. helyet
 100. 25. Azétt
 111. 4. Apétur
 118. 4. nyoltzadik
 — 25. rgaszzkodván
 — 29. Krajtzárt
 127. 16. éltal
 128. 7. Olly
 129. 4. Roma
 137. 6. Fratriellek
 152. 1-ő Sor eleibetétessék :
 158. 35. hátán hatan
 167. 18. Koronának
 172. 36. Biráje
 174. 22. Thronusrol
 176. 16. Alkovány
 179. 11. Hővatőleg
 183. 15. Boldog Aszszony
 192. 20. Tobrai
 206. 13. vőrendezettette
 241. 7. Harinthiai
 248. 4. adható
 249. 21. Várig
 257. 20. arra
 — 24. nevekjük
 269. 33. akarám
 270. 11. idén
 271. 15. Birodalomi
 — 34. állapotnak
 294. 11. ezámára
 298. 37. Oskolásk
 302. 23. miedazáltal
 307. 36. epehtenek
 311. 9. ez

Jobbítás.

- mellyel.
 helyett.
 Azért.
 Apátur.
 hatvannyoltzadik.
 ragasztódván.
 Krajtzár.
 által.
 Oslly.
 Ráma.
 Fratricellek.
 hanem azért is.
 hatan hatan.
 Koronánk.
 Birája.
 Thronustól.
 Alkotvány.
 Hővetőleg.
 Kis Aszszony.
 Tolnai.
 őrvendeztette.
 Harinthiát ;
 nem adható.
 Várig.
 ama.
 nevekedjük.
 akaránd.
 idétt.
 Birodalom.
 állapotuak.
 szá.nára.
 Oskolások.
 mindazáltal.
 epehtenek.
 és.

Sap. Sor. Hiba.

357.	2. helyet
345.	13. Könybe jön
350.	35. mind addig
364.	18. állitam ~~ni~~
365.	23. tábor
375.	7. rátság
377.	4. Segítség
385.	30. Kihirhetvén
399.	17. tatjuk
427.	21. Ezen Bartóssy
451.	2. Petérd
434.	11. Jordánháza
438.	28. Dakony.
—	~~52. Sóstó~~
461.	8. Fejérfataky
462.	19. Hortvélyes
475.	21. Csóvár
480.	14. Hitvég
481.	8. Szentjános
482.	31. Vallásnak
488.	~~58.~~ Parró
—	~~63.~~ Pomog
491.	57. dnU
494.	1. Hirályi
—	22. Vize
495.	12. vagy
500.	24. Hazéját
502.	32. Nantu
509.	14. annak
510.	10. Alleos

Jobbítás.

helyét.
Könyv bejön.
Mind eddig.
állítom.
tábori.
rátság.
segítségül.
Kihirhedvén.
hatjuk.
Ezen Bartóffy.
Péterd.
Járdánháza.
Bakony.
~~Sóstó.~~
Fejérpataky.
Hörtvélyes.
Csővár.
Hidvég.
Szentjános.
Vallásuak'
Patró.
Ponog.
Und.
Károlyi
Vizi.
van.
Hazáját.
Nantü.
vannak
Alios.

J e g y z é s.

Hertzeg Schvartzenberg Kegyes Püspökünk, minekelötte ezen Néki ajánlott Munkám

a' Sajtó alól Kijött volna, tőlünk az elkerülhetlen halál által elragadtatott,

Bonaparte is, Kiről itten mint előrül, többször vagyon emlékezet, a' Szent Ilonai fogságát keserü halállal végezte.

